image
not
available

Digitized by Google

Digitized by Google

XXIII 59.
XXIII
C
85. 69

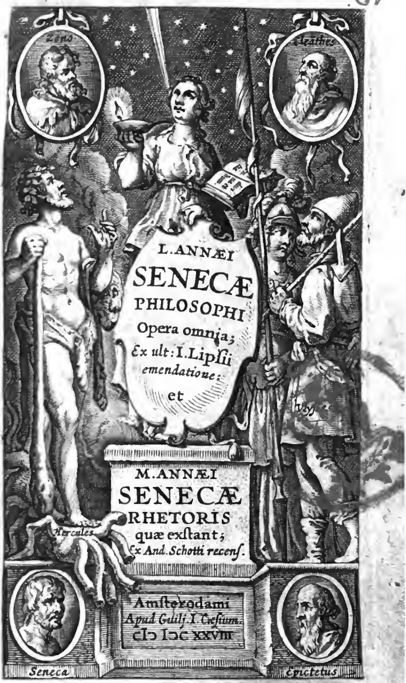
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIII
C
85 B19
NAPOLI

~~IX-2-44~~

X-H-37

Digitized by Google

XXIII.
A.
16.

Zeno
Seneca
Epictetus
Hercules
L.ANNÆI
SENECÆ
PHILOSOPHI
Opera omnia;
Ex ult: I.Lipſii
emendatione;
et
M.ANNÆI
SENECÆ
RHETORIS
quæ exſtant;
Ex And.Schotti recenſ.
Amſterodami
Apud Guilj. I. Cæſium.
CIↃ IↃC XXVIII

Google

VITA
L. ANNÆI SENECÆ.

NAtus eſt Cordubæ (ea vetus florenſque in Hiſpania Bætica colonia eſt) è gente Annæa, cui ominis cauſa ab annis videtur nomen factum , reſpondetque cognomen Senecæ , item ominis boni , eſt enim à ſene Senicis. Patrem habuit Marcum Annæum Senecam , quem Declamatoris nomine à filio fere diſtinguunt. Matrem Elviam , item Hiſpanam , aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenii fœminam. Pater Auguſti temporibus Romam migravit , cum conjuge & liberis , cumque ipſo hoc Seneca noſtro adhuc tenello. Ibi in optimis artibus optimum ingenium adolevit. Eloquentiam à patre ut videtur didicit. Ipſe vero non contentus domeſtica hac facultate, Philoſophiæ ſimul animum adjecit , & inſignes ac ſerios ejus ævi Philoſophos aſſiduus audivit : nominatim Attalum Stoicum, Sotionem ejuſdem ſectæ, itemque Papyrium Fabianum. Sed & Demetrium Cynicum admiratus eſt & coluit. A Philoſophis ad Rempublicam tractandam acceſſit, ac quæſturam primo geſſit , præturam ſtatim ab exſilio, Agrippina faciente : nam ſub Claudio , primo imperii ejus anno , cum Iulia Germanici accuſata adulterii eſſet, & ipſa extorris eſt acta , & quaſi inter adulteros Seneca in Corſicam relegatus. Conſulatu etiam functum putat Lipſius , ſed extra ordinem. At perpetuus ille ejus honos , Principis Doctorem moderatoremque fuiſſe , optimi ſane quamdiu hujus conſiliis monitiſque ſe dedit. Opum & ante aulam largus fuit. Nam pater eas reliquerat. at in aula ipſa ingentes opes quæſivit, ac pæne regias, ſive potius venientes ultro admiſit : pleraſque enim ex Principis munificentia habuit. Atque hæc partim naturæ , partim melioris ingenii culturæ , partim denique fortunæ bona fuerunt. Nunc quid de

moribus & virtutibus ejus dicam, quarum tanta in eo vis apparuit, ut nec magiſtratus ſplendor in tumorem dederit, nec aula ad familiare & cognatum pæne vitium adulationem flexerit, nec opes ad luxũ provocarint. Quã nihili & ptope contemptim has res haberet, ſatis oſtendit, cũ apud Neronẽ calumniis varie vellicatus, animoſa oratione principem acceſſit, commeatum petens, & opes ſuas refundens, referente Tacito. In victu mira frugalitas. ipſe morum vitæque ſuæ cenſor & exactor, rigidiſſimus. ob has eminentes virtutes etiam illo ævo ingens de eo opinio, & vel imperio deſtinabatur. Sicut autem puram ejus mentem non erexerunt proſperioris fortunæ blandimenta, ſic nec dejecerunt adverſæ terriculamenta. Vixit in exilio annos circiter octo fortiter, imo ut ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibuſque intentus. Mortem quantopere nõ extimuerit hinc diſcere licet. Cum Præfectus Neronis neceſſitatem ultimam denuntiaret, nulla pavoris ſigna edidit, nihil triſte in verbis ejus aut vultu deprehenſum. Flentes amicos modo ſermone, modo intentior, in modum coercentis, ad firmitudinem revocavit. Et noviſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia, advocatis ſcriptoribus præclare multa diſſeruit, quæ in vulgus edita ſunt. En dignam Philoſopho & quidem Stoico mortem. In ipſis ſapientiæ præceptis, vocem ſimul & ſpiritum extremum reddidit.

FRAG.

FRAGMENTA EX LIBRIS SENECÆ QVI INTERCIDERVNT.

Quinctil.cap.3.lib.8.

NOSTRI autem in jungendo, aut derivando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatis recipiuntur. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatũ, an *gradus eliminat* apud Attiũ, in tragœdia dici oportuiſſet.

Cap.v. ejuſdem libri.

Facit quaſdam ſententias ſola geminatio, qualis eſt Senecæ in eo ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum videri vellet: Salvum me eſſe adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap.11. lib.1x.

Novi vero & præcipue declamatores, audacius, nec mehercules ſine motu quodam imaginantur, ut Seneca in controverſia, cujus ſumma eſt, quod pater filium & novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit: Duc: ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis imprime. Et paullo poſt: Aſpice, inquit, quod diu non credidiſti. Ego vero non video, nox oboritur, & craſſa caligo. Habet hæc figura manifeſtius aliquid. Non enim narrari res, ſed agi videtur.

Ibidem.

Nam in totum jurare, niſi ubi neceſſe eſt, gravi viro parum convenit. Et eſt à Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc eſſe, ſed teſtium.

Plinius Nat.Hiſt. lib.vi. c.xvii.

Seneca etiam apud nos tanta Indiæ commentatione, Lx. amnes ejus prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor ſit montes enumerare.

Cap. Liii. lib.ix.

Ævi piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli. in ea in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexageſimum poſt annum expiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere, etiam tunc viventibus.

Suetonius Tiberii cap. Lxxiii.

Seneca eum (Tiberium) ſcribit, intellecta defectione, exemptum anulum, quaſi alicui traditurum, parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, &c.

A. Gellius cap. 11. lib.xii. Noct. Atticarum.

Seneca in lib.xxii. Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit, deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:

--- Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,

Flos delibatus populi & ſuada medulla.

Ac deinde ſcribit de iiſdem verſibus verba hæc : Admiror eloquentiſſimos viros , & deditos Ennio , pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certe inter bonos ejus verſus & hos refert. Atque id etiam de Cicerone dicit. Non miror, inquit , fuiſſe qui hos verſus ſcriberet , cum fuerit qui laudaret : niſi forte Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam , & volebat hos verſus videri bonos. Paulo poſt. Apud ipſum quoque, inquit Seneca , Ciceronem invenies etiam in proſa oratione quædam , ex quibus intelligas illum non perdidiſſe operam, quod Ennium legit. Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana , quod ita ſcripſerit in libris de republica , Vt Menelao Laconi fuit ſuaviloquens jucunditas. & quod alio in loco dixerit, Breviloquentiam in dicendo colat. Deinde : Non fuit , inquit Seneca , Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat hæc dici , cum illa legerentur. Deinde adſcribit, Ciceronem hæc ipſa interpoſuiſſe ad effugiendam infamiam nimis laſcivæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hęc ponit: Virgilius quoque noſter non ex alia cauſſa duros quoſdam verſus , & enormes , & aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit , quam ut Ennianus populus agnoſceret in novo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multo poſt ex Seneca. Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennii , ut licet ſcripti ſint inter hircoſos , poſſint tamen inter unguentatos placere. Et cum reprehendiſſet verſus quos ſupra de Cethego poſuimus , Qui hujuſmodi, inquit , verſus amant , liceat ſibi eoſdem admirari & Soterici lectos. Audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ ipſe idem Seneca bene dixerit : quale eſt illud quod in hominem avarum & avidum & pecuniæ ſitientem dixit , Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus eſt quod non habes.

Tertullianus de anima, c. XLII.

Multo coactius Seneca : Poſt mortem , ait , omnia finiuntur, etiam ipſa.

Lactantius divinarum inſtitutionum lib. I. cap. IV.

Annæus quoque Seneca , qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit , quam ſæpe ſummum Deum merita laude proſequitur? Nam cum de immatura morte diſſereret, Non intelligis, inquit, auctoritatem , ac majeſtatem judicis tui ? Rector is orbis terrarum, cælique & deorum omnium Deus : à quo iſta numina , quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt. Itẽ in Exhortationibus : Hic, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ jaceret , & hoc ordiretur , quo neque majus quidquam novit natura , nec melius , ut omnia ſub ducibus ſuis irent , quamvis ipſe per totum ſe corpus intenderat , tamen miniſtros regni ſui deos genuit. Et quam multa alia de Deo noſtris ſimilia locutus eſt? quæ nunc differo , quod aliis locis oportuniora ſunt.

Cap. VII.

Et eſt illud verum quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſupra retuli, genuiſſe regni ſui miniſtros Deum.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca vir acutus in Exhortationibus ſuis vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus , cui quod

eſt

eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit.

Ejuſdem lib. cap. xvi.

Non illepide Seneca, in libris moralis philoſophiæ, Quid ergo eſt, inquit, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Utrum ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit jus trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno.

Libri ii. cap. ii.

Recte igitur Seneca in libris Moralibus: Simulacra, inquit, deorum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem jaciunt, victimas cædunt: & cum hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Ejuſdem lib. cap. iv.

Merito igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet. Non, inquit, bis pueri ſumus (ut vulgo dicitur) ſed ſemper. Verum hoc intereſt, quod majora nos ludimus.

Cap. ix.

Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nil aliud eſſe Naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex ullo. Immo laudabimus. quamvis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe natura eſt.

Lib. iii. cap. xv.

Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?) Philoſophia, inquit, nihil aliud eſt, quam recta vivendi ratio: vel, honeſte vivendi ſcientia: vel, ars recte vitæ agendæ. Non errabimus, ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem bene honeſteque vivendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

Idem Seneca in Exhortationibus: Plerique, inquit, Philoſophorum tales ſunt, ut ſint diſerti in convicium ſuum. quos ſi audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis judicium putes: adeo redundant in ipſos maledicta in publicum miſſa. quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

Faciet ſapiens, inquit idem Seneca, etiam quæ non probabit, ut etiam ad majora tranſitum inveniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: & quibus alii utuntur in gloriam, aut voluptatem, utetur agendæ rei cauſſa. Et paullo poſt: Omnia quæ luxurioſi faciunt, quæque imperiti, faciet & ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. xvi. ejuſdem libri.

Et Seneca: Nondum ſunt, inquit, mille anni, ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit.

Cap. XXIII.

Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque ſuos populos daret, inepte ſcilicet, qui dubitaverit.

Cap. XXV.

Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertiis VIII. Itaque inſectatus eſt conviciis redemptorem Seneca, quod parvo Platonem æſtimaverit.

Lib.V.cap.9.

Qui volent ſcire omnia, Senecæ libros in manus ſumant, qui morum vitiorumque publicorum & deſcriptor veriſſimus, & accuſator acerrimus fuit.

Ejuſdem libri cap.XIV.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus objectans, ait: Summa virtus illis videtur magnus animus. & iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt utique ſummæ perverſitatis.

Lib.VI.cap.XVII.

Item Senecæ in libris Moralis philoſophiæ dicentis: Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, purpurave, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nulla re minor: qui cum mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem novam viderit: qui, ſive toto corpore tormenta patienda ſunt, ſive flamma ore recipienda eſt, ſive extendendæ per patibulum manus, non quærit quid patiatur, ſed quam bene. Qui autem Deum colit, hæc patitur, nec timet.

Cap.XXIV. lib.VI.

Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cujus conſpectu vivimus: nec ſi univerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum: Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminavit, Magnum, inquit, neſcio quid, majuſque quam cogitari poteſt, numen eſt, cui vivendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quam dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?

Ibidem.

Idem in ejuſdem operis primo: Quid agis? inquit. quid machinaris? quid abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo: hæret hic, quo carere nunquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros removes? Putas tibi contigiſſe, ut oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam.

Ejuſdem, cap.XXV.

Quanto melius & verius Seneca? Vultiſne vos, inquit, Deum cogitare magnum & placidum, & majeſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolationibus, & ſãguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente pura, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore.

Lib. VII. cap. XV.

Non inſcite Seneca Romanæ urbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe; à quo & genita, & quaſi educata in Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque formata: at vero Tarquinio regnante cum jam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſervitium non tuliſſe, & rejecto ſuperbæ dominationis jugo, maluiſſe legibus obtemperare, quam regibus: cumque eſſet adoleſcentia ejus fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe juveneſcere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula Imperii fuit, manus ſuas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis, & nationibus imperio ſubjugatis, cum jam bellorum materia deficeret, viribus ſuis male uteretur, quibus ſeipſa confecit. Hæc fuit prima ejus ſenectus, cum bellis lacerata civilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus adverſus Iovinianum libro primo.

Claudia virgo Veſtalis, cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe navem, quam multa millia hominum trahere nequiverant. Melius tamen, inquit Lucani poëtæ patruus, cum illa eſſet actum, ſi hoc quod evenit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quam dubiæ patrocinium.

Eodem libro.

Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, & noſter Seneca de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubjicimus. Amor formæ oblivio eſt, & inſaniæ proximus, fœdum minimeque conveniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperioſos, ſerviliter blandos, omnibus inutiles, ipſi noviſſime amori, facit. Nam cum fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe noviſſime ſibi odio eſt.

Paullo infra.

Refert præterea Seneca cognoviſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſcia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia ejus carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & uxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improvida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

Nam quid, ait Seneca, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupſit,

B. Auguſtinus de civitate Dei lib. VI. Cap. X.

Libertas ſane quæ huic defuit, ne iſtam urbanam theologiam theatricæ ſimillimam, aperte ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecę, quē nōnullis indiciis invenimus Apoſtolorū noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viventi defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multo copioſius ac vehementius reprehendit ipſe civilem iſtam & urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabuloſam. Cum enim de ſimulachris ageret, Sacros, inquit, immortales, inviolabileſque deos in materia viliſſima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam vero mixtos ex diverſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. Deinde aliquando poſt, cū theologiam naturalem prædicans, quorundam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? Et ad hoc reſpondens, Quid tandem? inquit: veriora tibi videntur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilii ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicavit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pavorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potius credes, & cælo recipies? De ipſis vero ritibus crudeliter turpibus, quam libere ſcripſit? Ille, inquit, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dii autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, ut ſic dii placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæviunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, laceraverunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare juſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, jubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæque patiuntur: inveniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, ut nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. Iam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in Sacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de invento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cum perditio ejus inventioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque invenerunt, veraciter exprimatur: Huic tamen, inquit, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perveni, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit, officii. Alius nomina Deo ſubjicit, alius horas Iovi nuntiat, alius lictor eſt, alius unctor qui vano motu brachiorū imitatur ungentē. Sunt quæ Iunoni ac Minervę capillos diſponant, longe à templo nō tantū à ſimulachro ſtantes, digitos movent ornantium modo. Sunt quæ ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos advocent; ſunt qui

libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex jam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dii libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, deſidet. Et paulo poſt: Hi tamen, inquit, etiam ſi ſupervacuum uſum, non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quædam in Capitolio, quæ ſe à Iove amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poëtis velis, iracundiſſimæ reſpectu terrentur. Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poëticam theologiam reprehendere auſus eſt, civilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, ubi hæc aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Vnde in his ſacris civilis theologiæ has partes potius elegit Seneca ſapienti, ut eas in animi religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim: Quæ omnia ſapiens ſervabit tamquam legibus juſſa, non tamquam diis grata. Et paulo poſt: Quid quod & matrimonia, inquit, deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum ſcilicet & ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quoſdam tamen cœlibes relinquimus, quaſi conditio defecerit: præſertim cum quædam viduæ ſint, ut Populonia, vel Fulgora, & diva Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo ævo, longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, inquit, adorabimus, ut meminerimus, cultum ejus magis ad morem, quam ad rem pertinere. Nec leges ergo illæ, nec mos, in civili theologia id inſtituerunt, quod diis gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem Philoſophi quaſi liberum fecerunt: tamen quia ILLVSTRIS POPVLI ROMANI SENATOR erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.

Cap. XI. de eodem Seneca.

Hic inter alias civilis theologiæ ſuperſtitiones reprehendit etiam ſacramenta Iudæorum, & maxime ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos ſingulos ſeptem interpoſitos dies ſeptimam fere partem ætatis ſuæ perdant vacando, & multa in tempore urgentia non agendo lædantur. Chriſtianos tamen jam tunc Iudæis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuæ patriæ veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.

Ibidem.

De illis ſane Iudæis cum loqueretur, ait: Cum interim uſque eo ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit. victi victoribus leges dederunt. Mirabatur hæc dicens, & quid divinitus ageretur, ignorans. Subjecit plane ſententiam, qua ſignificaret, quid de illorum ſacramentorũ ratione ſentiret. Ait enim: Illi tamen cauſſas ritus ſui noverunt, & major pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitæ P. Virgilii Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronuntiante, bene ſonare; ſine illo, inareſcere quaſi mutos.

Servius

Servius in VI. Æneid.

Seneca ſcripſit de ſitu & ſacris Ægyptiorum. hic dicit, circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt Amicas vocant, ideo quod illic eſt placata ab Ægyptiis Iſis, quibus iraſcebatur, quod membra mariti Oſiridis non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inventa poſtea cum ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta.

Idem Servius in IX. Æneid.

Ganges fluvius Indiæ eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiæ novem alveis fluit, ſecundum Melonem ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere, quod tribus alveis fluat.

Priſcianus lib. VII.

Seneca Ovidium ſequens: Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Concilium Turonenſe II. Can. XV.

Aliqui Laici, dum diverſa perpetrant adulteria, hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, ſicut ait Seneca, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id quo inſanit, ceteros putat furere.

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM.

LIBER I.

CAPVT I.

EXEGISTI à me, Novate, ut ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipuè affectum pertimuiſſe, maximè ex omnibus tætrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique ineſt; hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minimè humana fervens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens; in ipſa irruens tela, & ultionis ſecum multa tracturæ avidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt brevem inſaniam. æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa, vanis agitata cauſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies depravantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias, utrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere: Ira ſe profert, & in faciem exit: quantoque major eſt, hoc effervеſcit manifeſtius. Non vides, ut omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua jactantur in vacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur: leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamque perniciosum natura, ut non appareat in illo, ubi ira invaſit, nova feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neque enim ulla vehementior intrà cogitatio eſt, quæ nihil moveat in vultu. Quid ergo intereſt? Quod alii affectus

 appa-

apparent, hic eminet.

CAP. II. Iam vero ſi effectus ejus damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum mutuas ſordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub civili haſta capita venalia, & ſubjectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flammâ relucentia. Aſpice nobiliſſimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo confodit; alium inter ſacra menſæ ira percuſſit; alium inter leges celebriſque ſpectaculum fori lancinavit; alium filii parricidio dare ſanguinem juſſit; alium ſervili manu regalem aperire jugulum; alium in cruces membra dividere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam totos populos capitis damna paſſos, tanquam aut curam noſtram deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid gladiatoribus, quare populus iraſcitur, & tam iniquè, ut injuriam putet, quòd non libenter pereunt? contemni ſe judicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in adverſarium vertitur. Quidquid eſt, certè non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe ne ſciunt quidem, cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſa & ſine injuria, non tamen ſine aliqua injuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa ultione falſus dolor tollitur.

CAP. III. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt: ut ſcias iram non tantùm ex injuria naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & injuriam qui facturus eſt, jam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quam non ſperant. Primùm diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multum à noſtra abeſt. ait enim, Iram eſſe cupiditatem doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, exſequi longum eſt. contra utramque dicitur, feras iraſci, nec injuria irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni cauſſa. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum eſt, feras ira carere, & omnia præter hominem. Nam cùm ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi ubi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: iram quidem non magis, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit:

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerva, nec armentis incurrere fortibus urſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet; ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concordia;

cordia; quorum aliqua in illis quoque exſtant veſtigia: ceterum, humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio: nec tantùm virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum ut extrà, ita intrà, forma humanæ diſſimilis eſt. Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: ut vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: ut lingua, ſed devincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo viſus ſpeciesque rerum, quibus ad impetus evocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultusque vehementes ſunt: metus autem, ſollicitudinesque, & triſtitia, & ira non ſunt, ſed his quædam ſimilia. Ideo citò cadunt, mutantur in contrarium, & cùm acerrimè ſævierunt, expaveruntque, paſcuntur: & ex fremitu decurſuque væſano ſtatim quies ſoporque ſequitur.

CAP. IV. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet ab iracundia, apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem conſidunt; quædam non minùs pertinaces, quàm frequentes; quædam ſævæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritudinem effuſæ; quædam ultra querelas & averſationes non exeunt; quædam altæ graveſque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis.

CAP. V. Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in ullum aliud animal, quàm in hominem caderet: quo ab iracundia diſtaret, & quæ ejus ſpecies ſint: nunc quæramus, an ira ſecundum naturã ſit, & an utilis, atque ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adjutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere: hic aliorum commodis vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo deducat, deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui optimo ejus operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, ut diximus, avida pœnæ eſt: cujus cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minimè ſecundum ejus naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſiſtit, & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc ſincera, cum ratione. non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio prava, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primò in levibus vitiis tentat non multum ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac

valitudinem tantùm mutata vitæ diſpoſitione firmare: proximum eſt, ut modus proficiat: ſi modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet; interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. ſi fruſtrà molliora ceſſerunt; ferit venam, membriſque, ſi adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec ulla dura videtur curatio, cujus ſalutaris effectus eſt. Ita legum præſidem, civitatiſque rectorem decet, quādiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, ut faciēda ſuadeat, cupiditatemque honeſti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret: noviſſimè ad pœnas, & has adhuc leves & revocabiles decurrat: Vltima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, niſi quem perire etiam pereuntis interſit.

CAP. VI. Hoc uno medentibus erit diſſimilis, quòd illi, quibus vitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant: hic, damnatum cum dedecore & traductione, vita exigit: non, quia delectetur ullius pœna (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut documentum omnium ſint; & qui vivi noluerunt prodeſſe, morte certè eorum reſpublica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideò nec ira quidem ſecundum naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentum afferam: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non convenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ convenit. Si vir bonus pœna non gaudet; non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt: ergo non eſt naturalis ira.

CAP. VII. Numquid, quamvis non ſit naturalis ira, aſſumenda eſt, quia utilis ſæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragitavit, miſitque in pericula audaces. Optimum itaque quidam putant, temperare iram, non tollere: eóque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id verò retinere, ſine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi reſolvetur. Primùm, facilius eſt excludere pernicioſa, quàm regere: & non admittere, quàm admiſſa moderari. Nam cū ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuive patiuntur. Deinde ratio ipſa, cui fræni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus: ſi miſcuit ſe illis, & inquinavit, non poteſt continere, quos ſubmovere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſervit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: ulteriora nos ſua vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morarive dejecta potuerunt, ſed conſilium omne & pænitentiam irrevocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non pervenire, quò non ire licuiſſet: ita animus, ſi in iram, amorem, aliôſque ſe projecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & vitiorum natura proclivis.

CAP. VIII. Optimum eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare ſeminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam ſi cœperit ferre tranſverſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus inductus eſt, juſque illi aliquod

quod

quod voluntate noſtra datum eſt. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis, inquam, finibus hoſtis arcendus eſt. nam cùm intravit, & portis ſe intulit, modum à captivis non accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, ut illos non patiatur ultra quàm oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur: ideoque non poteſt utilem illam vim & ſalutarem, proditam jam infirmatamque, revocare. Non enim, ut dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſque habent: ſed affectus & ratio in melius pejuſque mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitiis reſurget, quæ iræ ceſſit? aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, *in quâ pejorum mixtura prævaluit?* Sed quidam, inquit, in ira ſe continent. Utrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ ira dictat, an ut aliquid? Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, advocabatis. Denique interrogo, valentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit imponere, cùm parêre niſi imbecilliora non ſoleant? Si infirmior eſt: ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent. Quomodo? cùm jam ira evaneſcit, & ſua ſponte decedit, non cum in ipſo fervore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinent? faciunt. Quomodo? cum affectus repercuſſit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid impetravit. non rationis tunc beneficio quievit, ſed affectuum infida & mala pace.

CAP. IX. Denique nihil habet in ſe utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adjuvanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu opus eſt, non iraſcitur, ſed exurgit, & in quantum putavit opus eſſe, côcitatur remittiturque: non aliter, quam quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Utendum autem illa eſt, non ut duce, ſed ut milite. quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur quà ducitur, jam non eſt ira: cujus proprium eſt contumacia. Si vero repugnat, & non ubi juſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaque provehitur: tam inutilis animi miniſter eſt, quàm miles, qui ſignum receptui datum negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur, alio nomine appellanda eſt: deſinit ira eſſe, quam effrænatam indomitamque intelligo. ſi non patitur; pernicioſa eſt, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit, non ipſius pœnæ avidus, ſed quia oportet; non eſt annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui ſcit parêre conſilio: Affectus quidem tam mali miniſtri, quàm duces ſunt. Ideo nunquam aſſumet ratio in adjutorium improvidos & violentos impetus, apud quos nihil ipſa auctoritatis habeat: quos nunquam comprimere poſſit, niſi pares illis ſimileſque oppoſuerit: ut iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem.

CAP. X. Abſit hoc à virtute malum, ut unquam ratio ad vitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele otium capere: quatiatur neceſſe eſt: fluctuetúrque, qui malis ſuis tutus eſt. qui fortis eſſe, niſi iraſcitur, non poteſt, induſtrius, niſi cupit, quietus, niſi ti-

met: in tyrannide illi vivendum eſt, in alicujus affectus venienti ſervitutem. Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere? Deinde deſinit quicqnam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & incipit par illi ſimilisque eſſe. Quid enim intereſt, ſi æquè affectus inconſulta res eſt ſine ratione, quam ratio ſine affectu inefficax? par utrumque eſt, ubi eſſe alterum ſine altero non poteſt. Quis autem ſuſtineat, affectum exæquari rationi? Ira, inquit, utilis affectus eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi natura utilis eſt; ſed ſi impatiens imperii rationisq; eſt hoc duntaxat moderatione conſequetur, ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus, nihil aliud quàm malum modicum eſt.

CAP. XI. Sed adverſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus: ubi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat, niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci feris, vel cum & fugientes perſequitur, & veniẽtes excipit? omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit, ut tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro virtute? quæ ut aliquando perculit, ſtravitque obvia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturque: quorum unica illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum proviſa ſunt, non ſuffugia adverſus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hiſpani Gallique, & Aſiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio viſatur, cædunt: ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum, illis corporibus, illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam: ut nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperii vires recreavit, quàm quod cunctari, & trahere, & morari ſcivit, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & æſtimatis viribus, ex quibus jam perire nihil ſine univerſo poterat, dolorem ultionemque ſepoſuit, in unam utilitatem occaſionis intentus, iram ante vicit, quàm Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusque quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ ſegnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque ſedit, & hunc ſuum publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? quam dum circumvallat, & includit hoſtem, eo compulit, ut ferro ipſi ſuo caderent.

CAP. XII. Non eſt itaque utilis, nec in præliis quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona eſt: & pericula dum inferre vult, non cavet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit, & rexit; & ex lento ac deſtinato provexit. Quid ergo? inquit, vir bonus non iraſcetur, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus, etiam ſine ira, pietas ſit? Aut dic eodem modo: Quid ergo, cum viderit

rit

rit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus nō flebit, nec linquetur animo? quæ accidere feminis videmus, quoties illas levis periculi ſuſpicio perculit. Officia ſua vir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, ut nihil faciat viro indignum. Pater cædetur? defendam. cæſus eſt? exſequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris invidiam præceptis fortioribus, & relicto judice, ad coronam venis. quia unuſquiſque in ejuſmodi ſuorum caſu iraſcitur, putas judicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim juſtum quiſque affectum judicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum injuriis? ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi vitrum fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas movet: ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quam nucibus. Iraſci pro ſuis, non eſt pii animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, civibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente: volentem, judicantem, providentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quàm ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: ut omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, unquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit; in armis vero obliviſcitur Martem eſſe communem, venitque in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde non ideo vitia in uſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. nam & febres quædam genera valetudinis levant: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedii genus eſt, ſanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam ſi aliquando, ut venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino judicanda eſt. ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera.

CAP. XIII. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo majora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si juſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram, ſi quid detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui: ergo & ira quo major, hoc melior. quis enim ullius boni acceſſionem recuſaverit? atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ita eſt, quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim protervos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere male ſobrii. Iſto modo, dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitavit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque ejuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignavum paululum allevant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non eſſet. Ita non in adjutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? at qui iracundiſſimi, infantes, ſeneſque, & ægri ſunt, & invalidum omne natura querulum eſt.

CAP. XIV. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, ut non bonus vir iraſcatur malis. Iſto modo, quo melior quiſque, hoc iracundior erit? Vide ne contrà placidior, ſolutuſq; affectibus, & cui nemo odio ſit. Peccantes vero quid habet cur oderit, cum error illos in hujuſmodi delicta compellat? non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi

Digitized by Google

odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, veniam deſiderent: Iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus judex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa, ſententiam fert. Nemo, inquam, invenitur, qui ſe poſſit abſolvere: & innocentem quiſque ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & pacatum animum præſtare peccantibus: & illos non perſequi, ſed revocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter admovere, quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſperè: meliorque tam ſibi quàm aliis faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur?

CAP. XV. At corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei bonæ capax eſt. Tollantur e cœtu mortalium, facturi pejora quæ contingunt: & quo uno modo poſſunt, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maximè proſum, cum illum ſibi eripio? Numquis membra ſua odit, tunc cum abſcindit? non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immanſuetum bovem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque, ſi debiles monſtroſique editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, ſi judicio lata eſt. Inde eſt, quod Socrates ſervo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſervi in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cujus erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coërcitionem errantium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem.

CAP. XVI. Quid ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar venefico? Non. Neque enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedii loco admoveo. Tu adhuc in prima parte verſaris errorum, nec graviter laberis, ſed frequenter: Objurgatio te primum ſecreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius jam proceſſiſti, quam ut poſſis verbis ſanari: Ignominia non contineberis. Tibi fortius aliquid & quod ſentias, inurendum eſt: in exilium, & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, jam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur: Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera contexens: & jam non cauſis, quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum cauſa, peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita viſceribus immiſcuiſti, ut niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim miſer mori quæris: bene de te merebimur: Auferemus tibi iſtam, qua vexaris, inſaniam, & per tua alienaque volutato ſupplicia, id, quod unum bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus, mortem. Quare iraſcar, cui cum maximè proſum? Interim optimum miſericordiæ genus eſt, occidere. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, aut domum divitis, non idem imperaſſem omnibus, per diverſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & civitati curandæ adhibitus ſum: pro cujusque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi perverſa induenda magiſtratui veſtis, & convocanda claſſico concio eſt: procedā in tribunal, non furens, nec infeſtus, ſed vultu legis: &

illa

illa ſolennia verba, ſevera magis graviquе, quàm rabida voce concipiam, & agi jubebo non iratus, ſed ſeverus. Et cum cervicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam inſuam culleo, & cum mittam in ſupplicium militare, & cum Tarpejo proditorem hoſtemve publicum imponam, ſine ira, eo vultu animoque ero, quo ſerpentes, & animalia venenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid tibi videtur lex iraſci his quos non novit, quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci convenit, & ob ſecundas res malorum hominum *invidere conveniet. Quid enim eſt indignius*, quàm florere quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inveniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine invidia videbit, quàm ſcelera ſine ira. Bonus judex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cum ejuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus ejus, eritque ſolito commotior? Fateor. Sentiet levem quendam, tenuemque motum. Nam, ut dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cum vulnus ſanatum eſt, cicatrix manet. Sentiet itaque ſuſpiciones quaſdam & umbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis bene utatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. habent, & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt: Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad providendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quàm hanc ab iracundia petere præſidium: rem ſtabilem ab incerta, fidelē ab infida, ſanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum judicavit aliquid faciendum, in eo perſeverat. nihil enim melius inventura eſt ſeipſa, quo mutetur: ideo ſtat ſemel conſtitutis. Iram ſæpe miſericordia retro egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem: violentiſque principiis utitur. non aliter quàm qui à terra venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque concepti, ſine pertinacia vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quam crudelitatem ac nova genera pœnarum verſaverat, cum animadvertendum eſt, jam infracta leniſque eſt. Affectus cito cadit: æqualis eſt ratio. Ceterū etiam ubi perſeveraverit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt duorum triumve ſanguinem, occidere deſinit. Primi ejus ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxii dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur: quia recentiori iræ objectus eſt, & in totum inæqualis eſt. modo ultra quàm oportet, excurrit, modo citerius debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine judicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ invaſit, & eripi ſibi judicium ſuum, etiam ſi pravum eſt, non ſinit. Ratio utrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde advocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ ſpatium veritati habeat: ira feſtinat. Ratio id judicari vult, quod æquum eſt: ira id æquum videri vult, quod judicavit.

vit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat: ira vanis & extra cauſam obverſantibus commovetur. Vultus illam ſecurior, vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, advocatio ambitioſior, favor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in malè cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. Cn. Piſo fuit memoria noſtra, vir à multis vitiis integer, ſed pravus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus duci juſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus extra vallum ductus eſt, & jam cervicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium ſpeculatorem jubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam. nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac jubet duci utrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius? quia unus innocens apparuerat, duo peribant: Piſo adjecit & tertium. Nam ipſum centurionem, qui damnatum reduxerat, duci juſſit. Conſtituti ſunt in eodem illo loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia, ad fingendas cauſas furoris! Te, inquit, duci jubeo, quia damnatus es: te, quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia juſſus occidere, Imperatori non paruiſti. Excogitavit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum invenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali: non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis jactatione, quos deſtinavit, inſequitur, adjectis conviciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ peſtilentes cum conjugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum judici faciens, cujus tum maximè placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet, deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam evertere? quid pocula affligere? quid ſe in columnas impingere? quid capillos evellere? femur pectuſque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quàm vult, erumpit, in ſe revertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur: quorum nihil facit, quiſquis vacuus ira, meritam cuique pœnam injungit. Dimittit ſæpe eum, cujus peccatum deprehendit, ſi pænitentia facti ſpem bonam pollicetur; ſi intelligit, non ex alto venire nequitiam, ſed ſummo, quod ajunt, animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera levius quàm minora compeſcet: ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt; his ineſt latens, & operta, & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter

curavit

cavit ut nocens eſſet. Hoc ſemper in omni animadverſione ſervabit, ut ſciat alteram adhiberi, ut emendet malos: alteram, ut tollat. In utroque non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ malè cedentis exempla fieri, palam occidet: non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æſtimandaque ſunt; vides quàm debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem vitæ necisque. Malè irato ferrum committitur. Ne illud quidem judicandum eſt, *aliquid iram ad magnitudinem animi conferre.* Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copia vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos vecors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt: ceterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis crevere. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate triſtitia, à ſeveritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra, mihi videtur veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi conſcii, ſæpe indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora, ad ictus leviſſimos gemunt; ita muliebre maximè & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quę magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. Sullano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio utrum ſibi pejus optaverit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurum, ut execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adjicit? Dii illi malefaciant, adeò reperit dignum odio remedium. Oderint. Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? dum timeant. Sic nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quod credas iraſcentium verbis: quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pavidiſſima. Non eſt quod exiſtimes verum eſſe, quod apud *diſertiſſimum* virum Livium dicitur, Vir ingenii magni magis quam boni. Non poteſt illud ſeparari: aut magnum & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animo inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamque: qualis ineſſe malis ingeniis non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem quidem, cujus firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar. qui iratus cælo quod obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quàm ſpectabat, quodque comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus parum certis: ad pugnam vocavit Iovem, & quidem ſine miſſione, Homericum illum exclamãs verſum, ἤ μ᾽ ἀνάειρ᾽, ἢ ἐγὼ σε. Quanta dementia fuit? putavit, aut ſibi noceri ne à Iove quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Iovi poſſe. Non puto parum momenti hanc ejus vocem ad incitandum conjuratorum animos addidiſſe. ul-

timæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Iovem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore ſuſtineri vult, purpura veſtiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina præcipitare, nemora ſuſpendere. Videatur & avaritia magni animi. acervis auri argentique incubat, & provinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. transnatat freta, puerorum greges caſtrat, ſub gladium mariti venit uxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, uno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

LIBER II.

CAP. I.

PRIMVS liber, Novate, benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliva vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, utrum ira judicio, an impetu incipiat: id eſt, utrum ſua ſponte moveatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, nervique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minimè ſpecioſa viſu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, ultimus perfecto jam corpore affunditur. Iram quin ſpecies oblata injuriæ moveat, non eſt dubium: ſed utrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moveatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ injuriæ, & ultionem ejus concupiſcere, & utrumque conjungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt ejus impetus, qui ſine voluntate noſtra concitetur. Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnavit, ulciſcitur. hæc non poſſunt fieri, niſi animus ejus qui tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? ut ſciamus, quid ſit ira. Nam ſi invitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtra fiunt, invicti & inevitabiles ſunt: ut horror frigida aſperſis, ad quoſdam ictus aſpernatio, ad pejores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad improba verba ſuffunditur, ſequiturque vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla, quo minus fiant, ratio perſuadet: Ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eveniunt; ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem injuriæ movet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcænæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Cicero-

nem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marii arma, & contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi puero, non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat: Martius quoque ille tubarum ſonus movet mentes, & atrox pictura, & juſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt, quod arridemus arridentibus, & contriſtat nos turba mærentium, & efferveſcimus ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui *Hannibale poſt Cannas mœnia circumſidente*, *lectoris* percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moveri volentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in media pace jam togati aures tuba ſuſcitat, equosque caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum ajunt, Xenophanto canente, manum ad arma miſiſſe.

CAP. III. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. iſta, ut ita dicam, patitur magis animus, quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moveri, ſed permittere ſe illis: & hunc fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obſcæni, altumve ſuſpirium, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, judicium affectus, animique ſignum putat; fallitur, nec intelligit, hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur, expalluit: & ſigno pugnæ dato, feroeiſſimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter ſe acies arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, ſumma riguerunt. Ira non moveri tantum, ſed excurrere debet. eſt enim impetus. nunquam autem impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neque enim fieri poteſt, ut de ultione & pœna agatur, animo neſciente. Putavit ſe aliquis læſum, voluit ulciſci: diſſuadente aliqua cauſa, ſtatim reſedit. Hanc iram non voco, ſed motum animi, rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quàm ſpecies injuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa injuriæ ſpecies: ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem injuriæ non tantum accepit, ſed approbavit. Ira eſt concitatio animi, ad ultionem voluntate & judicio pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo, an putes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caveri.

CAP. IIII. Et ut ſcias, quemadmodum incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur; eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas dare, cum ſcelus fecerit. tertius motus eſt jam impotens, qui non, ſi oportet, ulciſci vult: ſed utique, qui rationem evicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus: ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio aliena ſollicitet, ne oculi ad intentionem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſervatio extenuat. Alter ille motus, qui judicio naſcitur, judicio tollitur.

CAP. V. Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgò ſæviunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cum eos occidunt

cidunt à quibus nec acceperunt injuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant: qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira: feritas eſt. non enim quia accepit injuriam, nocet: ſed parata eſt, dum noceat, velle accipere. nec illi verbera lacerationeſque in ultionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? Origo hujus mali ab ira eſt: quæ ubi frequenti exercitatione & ſatietate in oblivionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum ejecit animo, noviſſime in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, per otium ſævi. Hannibalem ajunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet: O formoſum ſpectaculum! Quanto pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumque compleſſet. Quid mirum, ſi hoc maximè ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum ubique ſpectaculum. videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & noviſſimè circa Carthaginem tuam. Voleſus nuper ſub divo Auguſto proconſul Aſiæ, cum CCC una die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadavera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græcè proclamavit: O rem regiam! Quid hic rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed majus malum, & inſanabile.

CAP. VI. Virtus, inquit, ut honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? at qui hæc dicit, illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt; nec unquam committet virtus, ut vitia, dum compeſcit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam pejor his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique, proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate ejus, non magis quàm mærere. Atque iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pœnitentiam, vel poſt repulſam revolvitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur majoribus, & ſæpe iraſcetur. ſequitur, ut non tantum iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro facto cujuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: aut iracundiſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quàm ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? deſinet ille Socrates poſſe eumdem vultum domum referre, quem domo extulerat.

CAP. VII. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. omnis illi per iracundiam mæroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, avaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi ejus flectentur, ut non quod indignentur, inveniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc tot millia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores advocatos habent? Alius judicia patris accuſat, quæ mereri ſatius fuit: alius cum matre conſiſtit:

alius

alius delator venit ejus criminis, cujus manifeſtior reus eſt. & judex damnaturus quæ fecit, eligitur: & corona pro mala cauſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cum videris forum multitudine refertum, & Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo *maximam* ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium levi compendio ducitur.

CAP. VIII. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: majore gravantur, minori *graves ſunt:* diverſis ſtimulantur *cupiditatibus: omnia perdita ob levem voluptatem prædamque* cupiunt. Non alia quàm in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viventium pugnantiumque. Ferarum iſte conventus eſt: niſi quod illæ inter ſe placidæ ſunt, morſuque ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita depaſcitur. Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit. omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. plus committitur, quàm quod poſſit coërcitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: major quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit. nec furtiva jam ſcelera ſunt: præter oculos eunt. adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus evaluit, ut innocentia non rara, ſed nulla ſit. Numquid enim ſinguli aut pauci rupere legem? undique, velut ſigno dato, ad fas nefaſque miſcendum coorti ſunt.

Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt,
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra ex una parte contraria, parentum liberorumque ſacramenta diverſa, ſubjectam patriæ civis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas proſcriptorum latebras circumvolitantia, & violatos fontes venenis, & peſtilentiam manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas urbes concremantia, dominationeſque funeſtas, & regnorum publicorumque exitiorum clandeſtina conſilia: & pro gloria habita, quæ quamdiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt: raptus ac ſtupra, & ne os quidem libidini exceptum.

CAP. IX. Adde nunc publica perjuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid non reſiſtebat abductum; circumſcriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci vis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. quid enim ſi quis iraſcatur in tenebris parum veſtigia certa ponentibus? quid ſi quis ſurdis, imperia non exaudientibus? quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium jocos ſpectent? quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt caligo mentium: nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, univerſis

verſis ignoſcendum: generi humano venia tribuenda eſt. Si iraſceris juvenibus ſenibusque, quod peccant: iraſcere infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris: quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina? Major eſt excuſatio & juſtior, hominem eſſe; quàm puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quàm corporis morbis: non quidem obtuſa, nec tarda, ſed acumine noſtro malè utentia, alter alteri vitiorum exempla. Quiſque ſequitur priores, malè iter ingreſſos. quid ni habeant excuſationem, cũ publica via erraverint?

CAP. X. In ſingulos ſeveritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria venia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quàm iniquum ſit, & periculoſum, iraſci publico vitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe malè viventium, imo malè pereuntium viderat, flebat, miſerebatur omnium, qui ſibi læti feliceſque occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo: & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contrà ajunt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe. adeo nihil illi videbatur ſerium eorum, quæ ſerio gerebantur. Vbi iſtic iræ locus eſt? aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri. ſcit pauciſſimos omni ævo ſapientes evadere: quia conditionem humanæ vitæ perſpectam habet: nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilveſtribus dumis poma pendere? Quid ſi miretur ſpineta ſenteſque non utili aliqua fruge cõpleri? nemo iraſcitur, ubi vitium natura defendit. Placidus itaque ſapiens & æquus erroribus, non hoſtis, ſed corrector peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi avari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nunquid ille, cujus navigium multam, undique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſique navigio iraſcitur? occurrit potius, & aliam excludit undam, aliam egerit; manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentinam ducentibus labore continuo reſiſtit: nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adjutorio opus eſt, contra mala continua & fœcunda; non ut deſinant, ſed ne vincant.

CAP. XI. Vtilis eſt, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum, ira ſi quantum minatur, valet; ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inviſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri, quàm deſpici. Si vero ſine viribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. quid enim eſt iracundia in ſupervacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam, quia terribiliora, potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malum? numquid ideo quicquam in iſtis boni eſt? an contra, omnia deſpecta, & fœda, & turpia, ipſo quo timentur, ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minimè metuenda: at timetur a pluribus, ſicut deformis perſona ab infantibus. Quid, quod ſemper in auctores redundat timor, nec quiſquã metuitur, ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui medio civili bello in theatro dictus, totum in ſe populum non aliter convertit, quam ſi miſſa eſſet vox publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, ut quod alieno

alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leoni quam pavida ſunt ad leviſſimos ſtrepitus pectora? acerrimas feras umbra, vox, & odor inſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam ſapiens timeri.

CAP. XII. Nec ideo iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt: quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges, linea pennis diſtincta contineat, & in inſidias agat: ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. Curriculi motus, rotarumque verſata facies, leones redigit in caveam: *elephantes porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, a feris rubens pinna.* Non ipſa in ſe quicquam habet firmum aut forte, ſed vanos animos movet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primum, poteſt aliquis non algere, quamvis ex rerum natura hiems ſit: & non æſtuare, quamvis menſes æſtivi ſint. aut loci beneficio adverſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum utriuſque pervincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt prius virtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quàm æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. *Atqui nihil eſt tam difficile & arduum*, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nullique ſunt tam feri & ſui juris affectus, ut non diſciplina perdomentur. Quodcunque ſibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne unquam riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alii Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus brevi ſomno, vigiliam indefatigabilem extendit: Didicerunt alii tenuiſſimis & adverſis funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem mergi, ac ſine ulla reſpirandi vice perpeti maria.

CAP. XIII. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditque nihil eſſe difficile, cujus ſibi ipſa mens patientiam indiceret. Iſtis, quos paulò ante retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudii, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinę ingenti cervices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno auctoramento, labor pervenit. Nos non advocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſævitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites ejus affectus? Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut utile id eſſe, aut inevitabile. cui enim tandem vitio advocatus defuit? Non eſt quod dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſaque nos in rectum genitos natura, ſi emendari velimus, juvat. Nec, ut quibuſdam dictum eſt, arduum in virtutes & aſperum iter *eſt*: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. Facilis eſt ad beatam vitam via: inite modo bonis auſpiciis, ipſiſque diis bene juvantibus. Multo difficilius eſt, facere iſta quę facitis. Quid enim quiete otioſius animi, quid ira laborioſius? Quid clementia remiſſius, quid crudelitate negotioſius?

tioſius? vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur. Debet ira removeri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura eſt. ſine illa facilius rectiusque ſcelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

CAP. XIV. Omnia, quæ debet ſapiens, ſine ullius malę rei miniſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cujus modum ſollicitus obſervet. Nunquam itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt. ſicut tardè conſurgentes ad curſum equos ſtimulis, facibuſque ſubditis, excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis utile eſt, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt cauſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt: nec eſt difficile, vincere animum: cum athletæ, quoque in viliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloresque patiantur, ut vires cædentis exhauriant, nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum occaſio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum ajunt his quos exercebat, præcipere, ne iraſcerẽtur. Ira enim perturbat artem: & qua noceat tantum, non qua caveat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in majora devolvimur. Quoſdam unius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium projecit: & qui levem injuriam ſilentio ferre noluerant, graviſſimis malis obruti ſunt, indignatique aliquid ex pleniſſima libertate diminui, ſervile in ſeſe attraxerunt jugum.

CAP. XV. Vt ſcias, inquit, iram habere in ſe generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundiſſimæ ſunt: ut Germanos & Scythas. Quod evenit, quia fortiora ſolidaque natura ingenia, antequam diſciplina molliantur, prona in iram ſunt. Quædam enim non niſi melioribus innaſcuntur ingeniis. ſicut valida arbuſta & læta, quamvis neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli ſilva eſt. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt, ignea & fervida: ſed imperfectus ille vigor eſt, ut omnibus quæ ſine arte, ipſius tantum naturæ bono, exſurgunt. ſed niſi cito domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ temeritatique conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora conjuncta ſunt? ut miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem in malis quoque oſtendam. ſed non ideo vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, ut ſervire non poſſunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenii, ſed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere poteſt, niſi qui & regi.

CAP. XVI. Ferè itaque imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cœlo utuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta ingenia ſunt, ut ait poeta,

--- *ſuoque ſimillima cælo.*

Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione eſt impetus: homini pro impetu, ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adjuvat, pavor cervos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum eſt, optima animalia eſſe iracundiſſima? Feraſne putem, quibus ex raptu alimenta

menta

menta ſunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudaverim bonum, & equorum frænos ſequentium. Quid autem eſt, cur hominem ad tam infelicia exempla revoces: cum habeas mundum, Deumque, quem ex omnibus animalibus, ut ſolus imitetur, ſolus intelligit? Simpliciſſimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur: & ſimplices videntur, quia expoſiti ſunt. quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepotibusque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parum callidis.

CAP. XVII. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratum. Nam & hiſtriones in *pronuntiando non irati populum movent, ſed iratum* bene agentes. Et apud judices itaque, & in concione, & ubicunque alieni animi ad noſtrum arbitrium agendi ſunt, modo iram, modo metum, modo miſericordiam, ut aliis incutiamus, ipſi ſimulabimus: & ſæpe id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira valentius. Nec latronem oportet eſſe, nec prædam; nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, hujus nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens: & ad res fortius agendas non iram, ſed vim adhibeat.

CAP. XVIII. Quoniam quæ de ira quæruntur, tractavimus, accedamus ad remedia ejus. Duo autem, ut opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de reſtituenda, præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, ut vincamus. Quædam ad univerſam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in ſequentia tempora dividentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam deſiderat. facile eſt enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creverunt. Opportuniſſima ad iracundiam fervidi animi natura eſt. nam cum elementa ſint quatuor, ignis, aqua, aër, & terra: poteſtates pares his ſunt, frigida, fervida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit. Inde quaſdam humidas vocamus, aridasque regiones, & calidas, & *frigidas.* Eadem animalium & *hominum diſcrimina ſunt.*

CAP. XIX. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidique contineat. cuius in illo elementi portio prævalebit, inde mores erunt. Iracundos fervidi miſtura faciet? eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura frigidos facit: pigrum eſt enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ex noſtris iram in pectore moveri, efferveſcente circa cor ſanguine. Cauſa cur hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, non alia eſt, quam quod in toto corpore calidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira: quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis quam graves ſunt, levioresque, dum incipiunt: ſiccis ætatibus vehemens robuſtaque ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adjiciens, quia inclinatum calorem frigus inſequitur. Senes difficiles & queruli ſunt, ut ægri & convaleſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eadem cauſſa ſunt ſiti fameque rabidi, & quibus exangue corpus eſt,

eſt, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cujuſque natura.

CAP. XX. Quidam ebrii efferveſcunt, quidam ſicci. Neque ulla alia cauſa eſt, cur iracundiſſimi ſint flavi rubentesque: quibus talis natura color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet. mobilis enim illis agitatusque ſanguis eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam proclivos in iram facit: ita multæ incidunt cauſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut injuria corporum in hoc perduxit, alios labor, & continua pervigilia, noctesque ſollicitæ, & deſideria, amoresque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæque ſunt, plurimumque poteſt conſuetudo: quæ ſi gravis eſt, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile eſt: nec licet ſemel mixta naſcentium elementa convertere. Sed in hoc noſſe profuit, ut calentibus ingeniis ſubtrahatur vinum: quod pueris Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat: ut minuatur, non ut conſumatur calor, nimiusque ille fervor deſpumet. Luſus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum: ſed majora vitia metuenda ſunt, pavor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones.

CAP. XXI. Mollienda itaque fovendaque talia ingenia, & in lætitiam evocanda ſunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra triſtitiam remediis utendum eſt, nec diſſimilibus tantum iſta, ſed contrariis curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod increverit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſervatione res indiget. Utrumque enim & quod extollendum, & quod deprimendum eſt, ſimilibus alitur. Facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſervitute comminuitur. aſſurgit, ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam adducitur: ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter utrumque regendus eſt, ut modo frænis utamur, modo ſtimulis: nihil humile, nihil ſervile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter: nec proſit rogaſſe. potius cauſæ ſuæ, & prioribus factis, & bonis in futurum promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. demus operam, ut familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet: ut in certamine aſſueſcat non nocere velle, ſed vincere. Quoties ſuperaverit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non geſtire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam vero otiumque non reſolvemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quàm educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulgetur, pupilliſque quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil unquam negatum eſt, cui lacrimas ſollicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, ut majorem quamque fortunam major ira comitetur? In divitibus nobilibusque & magiſtratibus præcipuè apparet, cum quicquid leve

&

& inane in animo erat, ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. Tibi enim reſpondeat? Non pro faſtigio te tuo metiris: ipſe te projicis: & alia, quibus vix ſanæ, & ab initio bene fundatæ mentes, reſtiterint. Longè itaque ab aſſentatione pueritia removenda eſt. Audiat verum, & timeat: interim vereatur: ſemper majoribus aſſurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur: & divitias parentum in conſpectu habeat, non in uſu. Exprobrentur illi perperam facta.

CAP. XXII. Pertinebit ad rem, *præceptores pædagogosque pueris placidos dari.* Proximis applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentiā mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; Nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi. Non dubito quin citius patrem imitatus ſit, quàm Platonem. Tenuis ante omnia ſit victus, & non pretioſa veſtis, & ſimilis cultus cum æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis ſiquidem ſors naſcendi & educatio nec vitii locum, nec jam præcepti habet: ſequentia ordinanda ſunt. Contra primas itaque cauſas pugnare debemus. Cauſa autem iracundiæ, opinio injuriæ eſt; cui non facile credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſque ſtatim accedendum. Quædam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum notumque nobis ſit; quod quæ inviti audimus, libenter credimus: & antequam judicemus, iraſcimur.

CAP. XXIII. Quid, quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuque alieno pejora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt contra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta revocari. Notus eſt ille tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab Hippia tortus, ut conſcios indicaret, circumſtantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maxime caram ſalutem ejus ſciebat. Et cum ille ſingulos, ut nominati erant, occidi juſſiſſet, interrogavit Ecquis ſupereſſet? Tu, inquit, *ſolus*: neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui. Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſius Alexander: qui cum legiſſet epiſtolam matris, qua admonebatur, ut à veneno Philippi medici caveret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. Dignus fuit qui innocentem haberet, dignus qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo rarior autem moderatio in regibus, hoc laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui victoriâ civili clementiſſime uſus eſt. cum ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompejum miſſarum ab iis, qui videbantur aut in adverſis, aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamvis enim moderate ſoleret iraſci, maluit tamen non poſſe. Gratiſſimum putavit genus veniæ, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum mali credulitas facit. ſæpe ne audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius eſt decipi, quàm diffidere.

CAP. XXIV. Tollenda

ex

ex animo ſuſpicio & conjectura, fallaciſſima irritamenta. Ille me parum humanè ſalutavit, ille oſculo meo non adhæſit, ille inchoatum ſermonem citò abrupit, ille ad cœnam nõ vocavit, illius vultus averſior viſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculós incurret, manifeſtumque erit, credamus: & quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, objurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſuetudinem efficiet non facile credendi.

CAP. XXV. Inde & illud ſequitur, ut minimis ſordidiſque rebus non exacerbemur. Parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui, aut turbatus torus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari, inſania eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quem levis aura contraxit: affecti oculi, quos candida veſtis obturbat: diſſolutus deliciis, cujus latus alieno labore condoluit. Mindyridem ajunt fuiſſe ex Sybaritarum civitate: qui cum vidiſſet fodientem, & altius raſtrum allevantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo facere. idem ſæpius queſtus eſt, quod foliis roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum ſimul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur tuſſis alicujus, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſè fugata, nos in rabiem agat, aut verſus calix, aut clavis negligentis ſervi manibus elapſa? Feret iſte æquo animo civile convicium, & ingeſta in concione curiave maledicta, cujus aures tracti ſubſellii ſtridor offendit? Perpetietur hic famem, & æſtivæ expeditionis ſitim, qui puero malè diluenti nivem, iraſcitur?

CAP. XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quàm luxuria intemperans & impatiens: dure tractandus animus eſt, ut ictum non ſentiat, niſi gravem. Iraſcimur aut his à quibus nec accipere injuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam ſine ſenſu ſunt: ut librum, quem minutioribus litteris ſcriptum ſæpe projecimus, & mendoſum laceravimus: ut veſtimenta, quæ quia diſplicebant, ſcidimus. His iraſci quàm ſtultum eſt: quæ iram noſtram, nec meruerunt, nec ſentiunt? Sed nos offendũt videlicet, qui illa fecerunt. Primum, ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus, iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes juſtas afferent. Alius non potuit melius facere, quàm fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius non in hoc, ut te offenderet, fecit. Ad ultimum, quid eſt dementius, quàm bilem in homines collectam, in res effundere? Atqui ut his iraſci dementis eſt, quæ anima carent, ſic & mutis animalibus: quia nulla eſt injuria, niſi à conſilio profecta. Nocere itaque nobis poſſunt, ut ferrum aut lapis: injuriam quidem facere non poſſunt. Atqui contemni ſe quidam putant, ubi equi iidem obſequentes alteri equiti, alteri contumaces ſunt: tanquam judicio, non conſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdam ſubjectiora ſint.

CAP. XXVII. Atqui ut his iraſci ſtultum eſt, ita pueris, & non multum à puerorum prudentia diſtantibus. Omnia enim iſta peccata apud æquum judicẽ, pro innocentia habent imprudentiam. Quædam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullamque vim niſi beneficam & ſalutarem habent: ut dii immortales, qui nec volunt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tam longè remota ab aliena injuria, quàm à ſua. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant ſævitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam

pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent proſuntve, ad nos propriè dirigatur. Non enim nos cauſa mundo ſumus, hiemem æſtatemque referendi. ſuas iſta leges habent, quibus divina exercentur. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moveantur. Nihil ergo horum in noſtram injuriam fit: imo contra, nihil non ad ſalutem. Quædam eſſe diximus, quæ nocere non poſſunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magiſtratus, parentesque, & præceptores, & judices: quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo ſcalpellum & abſtinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœna? Succurrat non tantum quid patiamur, ſed quid fecerimus: in conſilium de vita noſtra mittamur. Si verum ipſi dicere nobis voluerimus, pluris litem noſtram æſtimabimus. Si volumus æqui omnium rerum judices eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus, neminem noſtrum eſſe ſine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. Nihil peccavi, nihil feci: imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coërcitione nos caſtigatos: cum illo ipſo tempore peccemus, quo adjicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit, quam anguſta innocentia eſt, ad legem bonum eſſe? quanto latius officiorum patet, quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas ſunt?

CAP. XXVIII. Sed ne ad illam quidem arctiſſimam innocentiæ formulam præſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitavimus: alia optavimus, aliis favimus: in quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, cedamus objurgantibus: utique nobis ne iraſcamur (cui enim non, ſi nobis quoque?) minime diis. Non enim illorum, ſed lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloresque incurrunt. Vtique aliqua fugiendum eſt, domicilium putre ſortitis. Dicetur aliquis malè de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere injuriam, ſed reponere: alios pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes ſcientesque faciunt, ex injuria noſtra non ipſam injuriam petere. Aut dulcedine urbanitatis prolapſus eſt, aut fecit aliquid, non ut nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi nos repuliſſet. Sæpe adulatio, dum blanditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit, quoties ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quàm multis officiis ſuis fortuna ſpeciem injuriæ induerit, quàm multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci: utique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipſe commiſi. Sed ubi tam æquum judicem invenies? Is qui nullius non uxorem concupiſcit, & ſatis juſtam cauſam putat amandi, quod aliena eſt, idem uxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe perjurus: & litem ſibi inferri ægerrimè calumniator patitur. Pudicitiam ſervulorum ſuorum attentari non vult, qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo noſtra ſunt. Inde eſt, quod tempeſtiva filii convivia pater deterior filio caſtigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoſcit, qui nihil ſuæ negavit: & homicidæ tyrannus iraſcitur: & punit furta ſacrilegus. Magna pars hominum eſt, quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos moderatiores

reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos: Nunquid & ipſi aliquid tale commiſimus? Nunquid ſic erravimus? Expeditne nobis iſta damnari? Maximum remedium eſt iræ, mora. Nec ab illa pete initio, ut ignoſcat, ſed ut judicet. deſinet, ſi expectat: nec univerſam illam tentaveris tollere. graves habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur.

CAP. XXIX. Ex his quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis; alia ipſi audimus aut videmus. His quæ narrata ſunt, non debemus cito credere. Multi mentiuntur, ut decipiant: multi, quia decepti ſunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit injuriam, ut videatur doluiſſe factam. eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit. eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, ut ex longinquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De parvula ſumma judicaturo, tibi res ſine teſte non probaretur; teſtis, ſine jurejurando non valeret: utrique parti dares advocationem, dares tempus, nec ſemel audires. magis enim veritas elucet, quo ſæpius ad manum venit: amicum condemnas de præſentibus, antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accuſatorem ſuum noſſe liceat, aut crimen, iraſceris? Iam enim jam, quid utrinque diceretur, audiſti. Hic ipſe qui ad te detulit, deſinet dicere, ſi probare debuerit. Non eſt, inquit, quod me protrahas. ego productus negabo. Alioqui nihil unquam tibi dicam. Eodem tempore & inſtigat, & ipſe ſe certamini & pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam non vult, pænè non dicit. Quid eſt iniquius, quàm ſecreto credere, palam iraſci?

CAP. XXX. Quorundam ipſi teſtes ſumus: In his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer eſt? ætati donetur; neſcit, an peccet. Pater eſt? aut tantum profuit, ut illi etiam injuriæ jus ſit: aut fortaſſis ipſum hoc meritum ejus eſt, quo offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? neceſſitati quis, niſi iniquus, ſuccenſet? Læſus eſt? non eſt injuria, pati quod prior feceris. Iudex eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm tuæ. Rex eſt? ſi nocentem punit, cede juſtitiæ: ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? levius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis operam cum illi iraſceris, quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt, qui injuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & jam ſibi dedit, qui peccavit. Duo ſunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. Primum, ſi injuriam videmur accepiſſe: de hoc ſatis dictum eſt. Deinde, ſi iniquè accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædam judicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non ſperaverint. Indigna putamus, quæ inopinata ſunt. Itaque maximè commovent, quæ contra ſpem, expectationemque evenerunt. Nec aliud eſt quare in domeſticis minima offendant: in amicis, injuriam vocemus negligentiam.

CAP. XXXI. Quomodo, ergo, inquit, inimicorum nos injuriæ movent? quia non expectavimus illas, aut certè non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius: inviolatos nos etiam inimicis judicamus eſſe debere. Regis quiſque intra ſe animum habet, ut licentiam ſibi dari velit, in ſe nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. Quid enim mirum eſt, malos mala facinora edere? Quid novi eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſervus peccat? Turpiſſimam ajebat Fabius Imperatori excuſationem eſſe, Non putavi;

vi: ego turpiſsimam homini puto. Omnia puta, expecta. etiam in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus unius judicabis, de publicis cogita. ubi maximè gaudebis, maximè metues: ubi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſcunt. ſemper futurum aliquid, quod te offendat, exiſtima. Gubernator nunquam ita totos ſinus explicuit ſecurus, ut non expedita ad contrahendum armamenta diſponeret. Illud autē omnia cogita, fœdam eſſe & execrabilem vim nocendi, & alieniſſimam homini, cujus beneficio etiam ſæva manſueſcunt. Aſpice elephantorum jugo colla ſubmiſſa, taurorum pueris pariter ac feminis perſultantibus terga impune calcata, & repentes inter pocula ſinusque innoxio lapſu dracones, & intra domum urſorum leonumq; ora placida tractantibus, adulantesque dominum feras: pudebit cum animalibus permutaſſe mores. Nefas eſt nocere patriæ: ergo civi quoque. nam hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi univerſum venerabile eſt: ergo & homo homini. nam hic in majore tibi urbe civis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari, totius intereſt: ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus. ſalva autem eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium nō poteſt. Ne viperas quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi ut reliqua māſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliisve periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccavit, ſed ne peccet: nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. non enim iraſcitur, ſed cavet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.

CAP. XXXII. AT enim ira habet aliquam voluptatem: & dulce eſt, dolorem reddere. Minimè. non enim ut in beneficiis honeſtum eſt, merita meritis repenſare: ita injurias injuriis. illic, vinci turpe eſt: hic, vincere. Inhumanū verbū eſt, & quidē pro juſto receptū, ultio: & à cōtumelia non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excuſatius peccat. M. Catonem in balneo quidam percuſſit imprudens. quis enim illi ſciens faceret injuriam? poſtea ſatisfacienti Cato, Non memini, inquit, percuſſum me. Melius putavit, non agnoſcere, quam vindicare. Nihil, inquis, poſt tantam petulantiam mali factum eſt? Imo multum boni. cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt, injurias deſpicere. ultionis contumelioſiſſimum genus eſt, nō eſſe viſum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leves injurias altius ſibi demiſere, dum vindicāt: ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus exaudit. Minus, inquit, contemnemur, ſi vindicaverimus injuriam. Si tanquā ad remedium venimus, ſine ira veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari, ſed quaſi utile. Sæpe autē ſatius fuit diſſimulare, quā ulciſci.

CAP. XXXIII. POTENTIORUM injuriæ hilari vultu, nō patienter tantùm ferendæ ſunt. Facient iterum, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolētes, quos læſerunt, & oderunt. Notiſſima vox eſt ejus, qui in cultu regum conſenuerat. cum illum quidam interrogaret, Quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem? Injurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeò injuriam vindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cum in cuſtodia habuiſſet, mundiciis ejus & cultioribus capillis offenſus: rogante

patre, ut ſalutem ſibi filii concederet, quaſi de ſupplicio ejus admonitus, duci protinus juſſit. Ne tamen omnia inhumanè faceret adverſum patrem, ad cœnam illum invitavit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobrante. Propinavit illi Cæſar heminam: & poſuit illi cuſtodem. perduravit miſer, non aliter quam ſi filii ſanguinem biberet. Vnguentum & coronas miſit, & obſervare juſſit an ſumeret. ſumpſit eo die, quo filiū extulerat, imò quo non extulerat. Iacebat conviva centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cum interim non lacrimas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnavit, tāquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? habebat alterum. Quid ille Priamus? non diſſimulavit iram, & regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamq; cruore filii manum, ad os ſuum retulit, & cœnavit, ſed tamen ſine unguento, ſine coronis: & illū hoſtis ſæviſſimus multis ſolatiis, ut cibum caperet, hortatus eſt, non ut pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet Paſtorem, ſi ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit pietas. Dignus fuit, cui permitteret à convivio ad oſſa filii legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit benignus interim & comis adoleſcens propinationibus ſenem crebris, ut cura leniretur, laceſſebat: contrà ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, ſi carnifici conviva non placuiſſet.

CAP. XXXIIII. ERGO irâ abſtinendum eſt, ſive par eſt qui laceſſendus eſt, ſive ſuperior, ſive inferior. Nam cum pare contendere, anceps eſt: cum ſuperiore, furioſum: cum inferiore, ſordidum. Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem. mures & formicæ, ſi manum admoveris, ora cōvertunt: imbecillia ſe lædi putāt, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitaverimus, quid aliquando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud quoq; occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, & quam multos venia amicos utiles fecerit. Ne iraſcamur inimicorū & hoſtium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à rep. liberos proſcriptorum ſubmovit. Nihil eſt iniquius, quam aliquem heredem paterni odii fieri. Cogitemus, quotiens ad ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quam ſæpe veniam qui negavit, petit? quam ſæpe pedibus ejus advolutus eſt, quem à ſuis repulit? Quid eſt glorioſius, quam iram amicitia mutare? Quos Pop. R. fideliores habet ſocios, quam quos habuit pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet imperium, niſi ſalubris providentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis? tu contrà beneficiis provoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. niſi par non pugnat. Si utrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt, qui vicit. Percuſſit te? recede. referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris revelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tā graviter hoſtem ferire, ut relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu revocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt, vix retrahitur.

CAP. XXXV. ARMA nobis expedita proſpicimus, gladiū commodum & habilem: non vitabimus impetus animi, his graves magis, furioſos & irrevocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ ubi juſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec ultra deſtinata procurrit, & quæ flecti, & à curſu ad gradum reduci poteſt. Ægros ſcimus nervos eſſe, ubi invitis nobis moventur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui

cum

cum ambulare vult, currit. animi motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimosque, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo ferentur. Nihil tamē æquè profuit, quam primum intueri deformitatē rei, deinde periculum. Non eſt ullius affectus facies turbatior. pulcherrima ora fœdavit, torvos vultus ex trāquilliſſimis reddidit. Linquit decor omnis iratos: & ſive amictus illius compoſitus ſit ad legē, attrahet veſtem, omnemq; curam ſui effundet. Si capillorum natura vel arte jacentium non informis eſt habitus; cum animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtēdit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intrà *putas* eſſe animum, cujus extrà imago tam *fœda* eſt? quanto *illi* intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiritus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poëtæ inferna monſtra finxere, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos dividendam, pacemque lacerandā, tæterrimæ inferûm exeūt Furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemitu & ſtridore, & ſi qua his inviſior vox eſt, perſtrepentē, tela manu utraque quatientem. neque enim illi tegere ſe, cura eſt. torvam, cruentamque, & cicatricoſam, & verberibus ſuis lividā, inceſſibus vetanis, offuſam multa caligine, incurſitantē, vaſtantem, fugantemq;, & omnium odio laborantē, *ſui* maxime: ſi aliter nocere non poſſit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inviſamque. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt:

Sanguineum quatiens dextra
Bellona flagellum,
Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,

aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt.

CAP. XXXVI. QVIBVSDAM, ut ait Sextius, iratis profuit adſpexiſſe ſpeculum. perturbavit illos tāta mutatio ſui: velut in rem præſentem adducti non agnoverunt ſe. & quantulum ex vera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtēdi, & ſi in ulla materia perlucere poſſet, intuentes nos cōfunderet, ater maculoſusq;, æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nūc quoq; tāta deformitas ejus eſt per oſſa carnesq;, & tot impedimēta, effluentis: quid ſi nudus oſtenderetur? Speculo equidem neminem deterritū ab ira credo. quid ergo? qui ad ſpeculum venerat, ut ſe mutaret, jam mutaverat. Iratis quidē nulla eſt formoſior effigies, quam atrox & *horrida*, qualesque eſſe, etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quam multis ira per ſe nocuerit. Alii nimio fervore rupêre venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem in oculos vehementius humor egeſtus, & in morbos ægri recidêre. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuaverunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, unquam receperunt. Ajacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domui imprecantur: & iraſci ſe negant, non minus quam inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandique cariſſimis: legum, niſi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio. aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exſuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & univerſa vis hujus eſt. omnes denique alios affectus ſibi ſubjicit: amorē ardentiſſimū vincit. Transfoderunt itaq; amata corpora, & in eorum quos occiderāt, jacuere com-

complexibus. Avaritiam duriſſimum malum, minimumque flexibile ira calcavit; adacta opes ſuas ſpargere, & domui, rebusque in unum collatis injicere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata projecit inſignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus eſt, in quem non ira dominetur.

LIBER III.

CAPUT I.

Quod maximè deſideraſti, Novate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certè refrænare, & impetus ejus inhibere. Id aliquando palam apertèque faciendum eſt, ubi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, ubi nimium ardet, omniq; impedimento exaſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. utrumne verberanda & agenda retro ſit, an cedere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſævit, ne remedia ipſa ſecum ferat: conſilium pro moribus cujusque capiendum erit. Quoſdam enim preces vincunt: quidam inſultant, inſtantq; ſubmiſſis. Quoſdam terrendo placabimus: alios objurgatio, alios confeſſio, alios pudor cœpto dejecit: alios mora, lentum præcipitis mali remediū, ad quod noviſſimè deſcendendū eſt. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius poſſunt: hujus incitata, & ſeipſa rapiens violentia, non paulatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſollicitat animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidosque vel communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in quæ deſtinavit, ſed in occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certè affectibus ipſis licet ſtare: hæc nō ſecus quam fulmina procellæque, & ſi qua alia irrevocabilia ſunt, quia non eunt, ſed cadunt, vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc à ſanitate deſciſcit. alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia: in ira dejectus animorum eſt. Nulla itaque res urget magis attonita, & in vires ſuas prona, & ſive ſucceſſit, ſuperba; ſive fruſtratur, inſana; ne repulſa quidem in tædium acta, ubi adverſarium fortuna ſubduxit, in ſeipſã morſus ſuos vertit: nec refert, quantū ſit, ex quo ſurrexit. Ex leviſſimis enim in maxima evadit.

CAP. II. NULLAM tranſit ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtatis non novere luxuriam. quædam, quia exercitæ & vagæ ſunt, effugère pigritiam. quibus incultus mos, agreſtis vita eſt, circumſcriptio ignota eſt, & fraus, & quodcunque in foro malum naſcitur: nulla gens eſt, quā non ira inſtiget, tam inter Grajos quam barbaros potens: non minus pernicioſa leges metuentibus, quam quibus jura diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt: hic unus affectus eſt, qui interdum publicè concipitur. Nunquam univerſus populus unius feminæ amore flagravit: nec in pecuniam aut lucrum tota civitas ſpem ſuam miſit. ambitio viritim ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum: ſæpe in iram uno agmine itum eſt. viri, feminæ, ſenes, pueri, principes, vulgusque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum concitatorem anteceſſit. Ad arma protinus ignésq; diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cū civibus. Totæ cum ſtirpe omnī crematæ domus: & modo eloquio favorabilis habitus, in medio honore, iram ſuæ concionis excepit, in Imperatorem ſuum legiones

giones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicũ conſilium, ſenatus, non expectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac per tecta urbis, nobiles conſectatus viros, ſupplicium manu ſumpſit. Violavit legationes rupto jure gentium, rabiéſque infanda civitatem tulit: nec datum tempus, quo reſideret tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, ſine auſpiciis, populus ductu iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaq; pro armis geſſit: deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

CAP. III. HIC barbaris fortè ruentibus in bella exitus eſt. cum mobiles animos *ſpecies injuriæ perculit; aguntur ſtatim: & qua dolor traxit, ruinæ modo* regionibus incidunt incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua: gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore urgere, & per ſuum vulnus exire. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifera ſit vis: ideo quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, ut in prioribus notis dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & vetat *illam* nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac erepta, inermem animum, & ad conatus magnos pigrum, inertemq; fieri. Neceſſarium eſt itaque fœditatẽ ejus ac feritatẽ coarguere, & ante oculos ponere, quantum monſtri ſit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſua perniciosſus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempeſtate correptus, non it, ſed agitur, & furenti malo ſervit? nec mandat ultionẽ ſuam, ſed ipſe ejus exactor, animo ſimul ac manu ſævit, cariſſimorũ, eorumq; quos mox amiſſos fleturus eſt, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adjutorem comitemq; dat; conſilia, ſine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræque ſunt vires, & in malum ſuum validæ, in quas ægrũ morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo, quod me putes tempus in ſupervacuis conſumere, quod iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cùm aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi indicat operas, & tanquam utilẽ ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prælia, in actus rerum, ad omne quodcunq; calore aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliqu tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies ejus effrænata & attonita: apparatusque illi reddendus eſt ſuus, eculei, & *fidiculæ*, & ergaſtula, & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens uncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inſcriptiones frontis, & beſtiarum immanium caveæ. Inter hæc inſtrumẽta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridum ſtridens, omnibus per quæ furit tætrior.

CAP. IIII. VT de ceteris dubium ſit, nulli certè affectui pejor eſt vultus, quem in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærentibus. Adjice dẽtiũ inter ſe arietatorum, & aliquem eſſe cupientium, non alium ſonũ, quam eſt apris, tela ſua attritu acuentibus. Adjice articulorum crepitũ, cùm ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractosque altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis exclamationibus, trementia labra, interdumq; compreſſa, & dirum quiddam exſibi-

Digitized by Google

ſibilantia. Ferarum, mehercules, ſive illas fames exagitat, ſive infixum viſceribus ferrum, minus tætra facies eſt, etiam cum venatorem ſuum ſemianimes morſu ultimo petunt, quam hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nonne revocare ſe quiſque ab ira volet, cum intellexerit illam à ſuo primum malo incipere? Non vis ergo admoneā eos qui irā in ſumma potentia exercent, & argumentum virium exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quam non ſit potens, imò nec liber quidem dici poſſit, ira captus? Non vis admoneam, quò diligentior quiſque ſit, ut ipſe ſe circumſpiciat: alia animi mala ad peſſimos quoſq; pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere? adeo ut quidā ſimplicitatis indicium iracundiā dicant, & vulgò credatur facillimus quiſque huic obnoxius.

CAP. V. QVORSVS, inquis, hoc pertinet? Vt nemo ſe judicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura, & placidos, in ſævitiam ac violentiam evocet. Quemadmodū adverſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiſcuè enim imbecilla robuſtaque invadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum eſt, quam compoſitis & remiſſis, quibus eo turpior ac periculoſior eſt, quo plus in illis mutat. Sed cum primū ſit, non iraſci; ſecundum, retinere; tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum ab illa liberemur; noviſſimè, quemadmodum iraſcentem retineamus placemusq;, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam benè æſtimaverimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda ejus mala, & in medium protrahenda ſunt: ut qualis ſit appareat, comparanda cum peſſimis eſt. Avaritia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior utatur: ira impendit: paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſervos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quam id erat propter quod iraſcebatur, amiſit? Ira patri luctum, marito divortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Pejor eſt etiam, quam luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & invidiam: illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ fortuitis malis delectantur: hæc non poteſt expectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus gravius: has ira cōciliat. nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterū etiam illa plebeja ira & privata, inermis, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira, ut ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna, inſidias, perpetuā ex certaminibus mutuis ſollicitudinē, dat pœnas dum exigit: naturam hominis mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odiū: illa prodeſſe jubet, hæc nocere. Adjice, quod cum indignatio ejus à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur, puſilla eſt & anguſta. nemo enim non eo, à quo ſe contemptum judicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat injuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, & cū dolore cadētis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animū injuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius eſt, velut nullī penetrabilem telo, omnes injurias contumeliasq; reſpuere? Vltio, doloris confeſſio eſt. nō eſt magnus animus, quē incurvat injuria. Aut potētior te, aut imbecillior læſit. ſi imbecillior, parce illi: ſi potentior, tibi.

CAP.

CAP. VI. NVLLVM eſt argumentum magnitudinis certius quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla collocatus, intra ſe premens quibus ira contrahitur, modeſtus & venerabilis eſt & cōpoſitus: quorum nihil invenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam rejecit verecūdiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in ſe verecundi habuit, abjecit? cui officiorū numerus aut ordo conſtitit incitato? quis linguæ temperavit? quis ullam partem corporis tenuit? quis ſe regere potuit? In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtratur tranquillitas, ſi neque privatim, neq; publicè multa, aut majora viribus noſtris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, ut non aut ex homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi reſpergi: ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius intercepit: non ex deſtinato propoſita fluxerunt. nulli fortuna tam dedita eſt, ut multa tentanti ubique reſpondeat. ſequitur ergo, ut is cui contra quam propoſuerat, aliqua ceſſerunt, impatiens hominum rerumque ſit: ex leviſſimis cauſis iraſcatur, nunc perſonæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Itaque ut quietus poſſit eſſe animus, non eſt jactandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, ſupraq; vires appetitarum. Facile eſt, levia aptare cervicibus, & in hanc aut in illam partem transferre ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægrè ſuſtinemus, victi in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri vacillamus.

CAP. VII. IDEM accidere in rebus civilibus ac domeſticis, ſcias. negotia expedita & habilia ſequuntur actorem? ingentia, & ſupra menſuram agentis, nec dant ſe facilè, & ſi occupata ſunt, premunt atq; adducunt adminiſtrantem, tenerique jam viſa, cum ipſo cadunt. Itaq; fit, ut frequenter irrita ſit ejus voluntas, qui non quæ facilia ſunt, aggreditur, ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. Quotiens aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras, quibusq; pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperū pœnitentia operis infecti. Hîc intereſt, utrum quis fervidi ſit ingenii, an frigidi, atque humilis. generoſo repulſa iram exprimet, languido inertiq; triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec pravæ ſint, nec audaces, nec improbæ. in vicinum ſpes exeat. nihil conemur, quod mox adepti quoq; ſucceſſiſſe miremur.

CAP. VIII. Demus operā, ne accipiamus injuriā, quā ferre neſcimus. Cum placidiſſimo & facillimo, & minimè anxio moroſoq; vivendū eſt. Sumuntur à converſantibus mores: & ut quædā in contactos corporis vitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus convictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque & ſilicem virum emolliit: avaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diverſo ratio virtutum eſt, ut omne quod ſecum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit utilis regio & ſalubrius cœlum; quam animis parum firmis, in turba meliorum verſari. Quæ res

quantum poſſit, intelliges, ſi videris feras quoque convictu noſtro manſueſcere: nulliq; immani beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſperitas, paulatimque inter placida dediſcitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit: ſed quod cauſas iraſcendi non invenit, nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos irritaturos iracundiam ſciet. Qui ſunt, inquis, iſti? multi ex variis cauſis idem facturi. Offendet te ſuperbus contemptu, dives contumelia, petulans injuria, lividus malignitate, pugnax contentione, ventoſus & mendax vanitate. non feres à ſuſpicioſo timeri, à pertinace vinci, à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos; qui iram tuam nec evocent, & ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces, non tamen uſque in adulationem. nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certè amicus noſter, vir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quam maledicere. Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimum conſtat. cum quo, ut ajunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens: ſed difficile erat illi in crapulam conjecto, rixam ejus cum quo edebat, effugere. Optimum judicavit, quicquid dixiſſet, ſequi. & ſecundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamavit: Dic aliquid contrà, ut duo ſimus. Sed ille quoque, quod non iraſceretur iratus, citò ſine adverſario deſiit. Eligamus ergo vel hos potius, ſi conſcii nobis iracundiæ ſumus, qui vultum noſtrum ac ſermonem ſequantur. facient quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinẽ inducent, nihil contra voluntatẽ audiendi: ſed proderit, vitio ſuo intervallum & quietem dare. Difficilis quoq; & indomita natura, blandientem feret: & nihil aſperum tætrumque palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnacior erit, in prima reſiſtamus, antequã robur accipiat. Alit ſeipſam contentio: demiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abducere.

CAP. IX. STUDIA quoq; graviora iracundis omittenda ſunt, aut certè citra laſſitudinem exercenda: & animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminũ obleniat, & hiſtoria fabulis detineat: mollius delicatiuſque tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. quis autẽ ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe; ſicut quoſdã cantus blandimenta, quibus mens reſolvatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur: ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent. Forum, advocationes, judicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æquè cavere laſſitudinem corporis. conſumit enim, quicquid in nobis mite placidumque eſt, & acria concitat. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res agendas majoris negotii, bilem cibo temperant. quam maximè movet fatigatio: ſive quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumque ejus, venis laborantibus, ſiſtit: ſive quia corpus attenuatum & infirmum incumbit animo. certè ob eandem cauſam iracundiores ſunt valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſitis, ex eiſdem cauſis, vitanda eſt: exaſperat enim & incendit animos.

CAP. X. VETUS dictum eſt, A laſſo rixam quæri. Æquè autem & ab eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur.

adeo

adeo ut quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio, & interrogatio in litem evocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur. Optimum eſt itaque, ad primum mali ſenſum mederi ſibi : tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem, affectus ſuos cum primum oriuntur, deprehēdere. morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluviæ ante ipſas notæ veniunt : ita iræ, amoris, omniumq; iſtarum procellarum animos vexantium, ſunt quædam prænuntia. Qui comitiali vitio ſolent corripi, jam adventare valetudinem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen, nervorumq; trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, caputque verſatur : Solitis itaq; remediis incipientem caſum occupant, & odore guſtuq;, quicquid eſt quod alienat animos, repellitur : aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur : aut ſi parum medicina profecit, vitaverunt turbam, & ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & vires ejus antequam ſpatientur, opprimere. Videamus quid ſit, quod nos maximè concitet. Alium verborum, alium rerum contumeliæ movent. hic vult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuæ parci. ille elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. hic ſuperbiæ impatiens eſt, hic contumaciæ. ille ſervos non putat dignos quibus iraſcatur: hic intra domum ſævus eſt, foris mitis. ille rogari, invidiam judicat: hic, non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

CAP. XI. SCIRE itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, ut id maximè protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire. multæ nos injuriæ tranſeant : ex quibus pleraſq, non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiamſi ſecreto habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam interpretatio eò perducit, ut videantur injuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. pleraque in luſum jocumque vertantur. Socratem ajunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quam Moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta ſit injuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cum ſciam tyrannorum quoq;, tumida & fortunâ & licentiâ ingenia, familiarem ſibi ſævitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certè, Athenienſium tyrannum, memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem ejus ebrius conviva dixiſſet, nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent; placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, Non magis illi ſe ſuccenſere, quam ſi quis obligatis oculis in ſe incurriſſet. Magna pars querelas manu fecit, aut falſa ſuſpicando, aut levia aggravando.

CAP. XII. SÆPE ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam. quæ nunquam accerſenda eſt : etiam cum incidit, rejiciatur. Nemo dicit ſibi : Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut feciſſe potui. Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. atqui ille intuendus eſt, an voluerit, an inciderit: coactus ſit, an deceptus : odium ſecutus ſit, an præmium : ſibi morem geſſerit, an manū alteri commodaverit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: ut ferre ac pati, aut humanum, aut humile ſit. Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe differt. atqui maximum remedium iræ, dilatio eſt: ut primus ejus fervor relan-

gueſcat, & caligo quæ premit mentem, aut reſidat, aut minus denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto evaneſcent. Si in hoc erit petita advocatio, apparebit jam judicium eſſe, non iram. Quicquid voles quale ſit ſcire, tempori trade. nihil diligenter in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cum ſervo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus juſſit, ſua manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui fortè intervenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo. velut ſtupens, geſtum illũ ſævituri deformem ſapienti viro ſervabat, oblitus jam ſervi: quia aliũ quem potius caſtigaret, invenerat. Itaq; abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior; Tu, inquit, Speuſippe ſervulum iſtum verberibus objurga: nam ego iraſcor. Ob hoc non cæcidit, propterquod alius cæcidiſſet. Iraſcor, inquit: plus faciam quam oportet: libentius faciam. non ſit iſte ſervus in ejus poteſtate, qui in ſua non eſt. Aliquis vult irato committi ultionē, cum Plato ſibi ipſe imperium abrogaverit? Nihil tibi liceat, dum iraſceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. ſi iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna ejus obruamus: & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque teneamus.

CAP. XIII. CUM magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit enim exilire, & incedere oculos, & mutare faciē: ſed ſi imminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris receſſu recōdatur, feraturq;, non ferat: imò in contrariũ omnia ejus indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior ſit, gradus lentior: paullatim cum exterioribus interiora formentur. In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere, loqui parcius. apparebat tunc illum ſibi obſtare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quòd iram ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret? ſenſiſſet autem, niſi jus amicis objurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt? rogemus amiciſſimũ quemque, ut tunc maximè adverſus nos libertate utatur, cum minimè illam pati poterimus: nec aſſentiatur iræ noſtræ. Contra potens malum, & apud nos gratioſum, dum conſpicimus, dum noſtri ſumus, advocemus.

CAP. XIIII. QUI vinum malè ferunt, & ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, ut è convivio auferantur. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parēre ſibi in adverſa valetudine vetant. Optimum eſt, notis vitiis impedimenta proſpicere, & ante omnia ita componere animum, ut & graviſſimis rebus ſubitiſque concuſſus iram aut non ſentiat, aut magnitudine inopinatæ injuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus utrunque diſcere licet, quantũ mali habeat ira, ubi hominum præpotentum poteſtate tota utitur: quantum ſibi imperare poſſit, ubi metu majore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum vino, Præxaſpes unus ex cariſſimis monebat, ut parcius biberet: Turpem eſſe dicens ebrietatem in rege, quem oculi omniũ aureſq; ſequerentur. Ad hoc ille: Ut ſcias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo jam, & oculos poſt vinum

in officio eſſe, & manus. Bibit deinde liberalius quam aliàs, capacioribus ſcyphis: & jam gravis, & temulentus, objurgatoris ſui filium procedere ultra limen jubet, allevataque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſpiciēs patrem, An ſatis certam haberet manum? interrogavit. At ille negavit Apollinem potuiſſe certius dimittere. Dii illum malè perdant, animo magis quam conditione mancipium. Ejus rei laudator fuit, cujus nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarum putavit, pectus filii in duas partes diductum, & cor ſub vulnere palpitans. Controverſiam illi facere de gloria debuit, & revocare jactum, ut regi libêret in ipſo patre certiorem manum oſtendere. O Regem cruentum! ô dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cum execrati fuerimus illum, convivia ſuppliciis funeribusq; ſolventem, tamen ſceleratius telum illud laudatum eſt, quam miſſum. Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadaver filii ſui, cædemque illam, cujus & teſtis fuerat & cauſſa: id de quo nunc agitur, patet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cum æquè cor ſuum, quàm filii, transfixū videret. Poteſt dici, meritò devoraſſe verba. nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet, nihil tanquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientius ſe in illo caſu geſſiſſe, quam cum de potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinum quam ſanguinem bibere, cujus manus poculis occupari pax erat. Acceſſit itaque ad numerum eorum, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona conſilia.

CAP. XV. NON dubito, quin Harpagus quoque tale aliquid regi ſuo Perſarumque ſuaſerit, quo offenſus, liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſiit, an placeret conditura? Deinde ut ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri capita illorum i[illegible], & Quomodo eſſet acceptus, interrogavit. Non defuerunt miſero verba, non os concurrit: Apud regem, inquit, omnis cœna jucunda eſt. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias invitaretur. Non veto patrem damnare regis ſui factum, non veto quærere dignam tam truci portento pœnam: ſed hoc interim intelligo, poſſe etiam ex ingentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrænatio, utique hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis menſam. Sic eſtur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur: funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti ſit vita, videbimus: alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte ergaſtulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſervitute apertam libertati viam. Si æger animus, & ſuo vitio miſer eſt; huic miſerias finire ſecum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi cujus dominus liberorū viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens, quid expectas, ut te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuę vindicet, aut rex à longinquo potens advolet? Quocunque reſpexeris, ibi malorum finis eſt. Vides illum præcipitem locum? illac ad libertatem deſcēditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum? libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, brevem, retorridam, infelicem? pendet inde libertas. Vides jugulum tuū, guttur tuum, cor tuum? effugia ſervitutis ſunt. Nimis mihi operoſos exitus monſtras, & multum animi

ac roboris exigentes. Quæris, quod ſit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo vena.

CAP. XVI. QVAMDIV quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, ut nos expellat è vita, iram in quocunque erimus ſtatu, removeamus. Pernicioſa eſt ſervientibus. omnis enim indignatio in tormentum ſuum proficit, & imperia graviora ſentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum jactat, aſtringit; ſic aves viſcum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum eſt jugum, quod nō minus lædat ducentem, quam repugnantem. Vnum eſt levamentum malorum ingentium, pati, & neceſſitatibus ſuis obſequi. Sed cum uti iis ſit ſervientibus, affectuum ſuorum, & hujus præcipuè rabidi atque effrænis continentia, utilior eſt regibus. Pereunt omnia, ubi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Periclitantur enim, ubi eos qui ſeparatim gemunt, communis metus junxit. Pleroſque itaque modo ſinguli mactaverunt, modo univerſi, cum illos conferre in unum iras publicus dolor coëgiſſet. Atqui pleriq; ſic iram, quaſi inſigne regium, exercuerunt. ſicut Darius, qui primus, pòſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet, Orientem cingentibus, rogatus ab Oebazo nobili ſene, ut ex tribus liberis unum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: plus quā rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abjecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.

CAP. XVII. AT quanto Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri, unius vacationem petenti, quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab utroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtravit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & latè longèque fuſus, ac ſtratam ubique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadavera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit: quos nulla eruditio, nullus literarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clitum cariſſimum ſibi & una educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem ſua, parum adulantem, & pigrè ex Macedone ac libero in Perſicam ſervitutem tranſeuntem. Nam Lyſimachum, æquè familiarem ſibi, leoni objecit. Nunquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc, cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſphorum Rhodium amicum ſuum undique decurtatum, cum aures illi naſumque abſcidiſſet, in cavea velut novum animal aliquod & inuſitatum diu pavit; cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor & illuvies corporis, in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibusque, quas in uſum pedum anguſtiæ loci cogebant. lateribus verò attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma ejus viſentibus: factusque pœna ſua monſtrum, miſericordiam quoque amiſerat. tamen cum diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur; diſſimilior erat, qui faciebat.

CAP. XVIII. VTINAM iſta ſævitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum aliis adventiciis vitiis, & ſuppliciorum irarumq; barbaria tranſiſſet! M. Mario, cui vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & vino Romanus populus ſupplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus juſſit; & quaſi totiens occideret,

quo-

quotiens vulnerabat, paullatim & per ſingulos artus laceravit. Quis erat hujus imperii miniſter? quis, niſi Catilina, jam in omne facinus manus exercens? hic illum ante buſtum Q. Catuli carpebat, graviſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exempli, popularis tamen, & non tam immerito quam nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui juberet, Catilina qui faceret: ſed indigna Reſp. quæ in corpus ſuum pariter & hoſtium & civium gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modo C. Cæſar Sextum Papiniũ, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum quæſtorem ſuũ Procuratoris ſui filium, alios Senatores & equites Romanos, uno die *flagellis cæcidit, torſit*, non quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde adeò impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, ut in xyſto maternorum hortorum, qui porticum à ripa ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis cum matronis atque aliis ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut privatum, aut publicum, una nox minabatur? quantulum fuit, lucem expectare? denique ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret.

CAP. XIX. QUAM ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad rem pertinet ſcire. quanquam aberrare aliò poſſumus videri, & in devium exire: ſed hoc ipſum pars erit iræ, ſuper ſolita ſævientis. Cæciderat *flagellis ſenatores: ipſe* effecit, ut dici poſſet, *ſolet fieri*. torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, magnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, inter verbera & flammas diviſit, homo qui de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat, ut populus Romanus unam cervicem haberet, ut ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in unum ictum & unum diem cogeret. Quid tam inauditum, quam nocturnum ſupplicium? cum latrocinium tenebris abſcondi ſoleat; animadverſiones, quo notiores ſunt, plus ad exemplum emendationemq; proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur mihi: Quod tantopere admirari, iſti belluæ quotidianum eſt; ad hoc vivit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. Nemo certè invenietur alius, qui imperaverit his, in quos animadverti jubebat, os inſerta ſpongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui unquam morituro non eſt *relictum*, qua gemeret? timuit, ne quam *liberiorem* vocem extremus *dolor* mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. ſciebat autem innumerabilia eſſe, quæ objicere illi nemo, niſi periturus, auderet. Cum ſpongiæ non invenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperavit. Quæ iſta ſævitia eſt? liceat ultimum ſpiritum trahere: da exituræ animæ locum: liceat illam non per vulnus emittere.

CAP. XX. ADIICERE his longum eſt, quot patres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus, confecit: id eſt, homo miſericors luctu liberavit. Nõ enim Caji ſævitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere: quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed urbes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris converberat. Sicut rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde Rhinocolura loci nomen eſt. Pepercisse illum judicas, quod non tota capita præcidit? novo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium Macrobii appellantur. in hos enim, quia non ſupinis manibus exceperant ſervi-

ſervitutem, miſſiſque legatis libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat: & non proviſis commeatibus, non exploratis itineribus, per invia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta, humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemq; ſortiti, alimentum habuerunt fame ſævius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem. tum demum ſignum receptui dedit. Servabantur interim illi generoſæ aves, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cum ſortirentur milites ejus, quis malè periret, quis pejus viveret.

CAP. XXI. HIC iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bellum, cujus maxima momenta in occaſionibus ſunt, Gynden latè fuſum amnem vado trãſire tentavit: quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi unus ex his equis, qui trahere regium currũ albi ſolebant, abreptus, vehementer commovit regem. juravit itaque amnem illum regiis equis meatum auferentem, eò ſe redacturum, ut tranſiri calcarique etiam à feminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec c. & lxxx. cuniculis diviſum alveum in ccc. & lx. rivos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diverſum fluentibus aquis. Periit itaq; & tempus, magna in vanis rebus jactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.

CAP. XXII. HIC furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illa cuſtodita erat, diruit, fecitq; ejus per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænavigabamus: nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites; quam illa è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit, nec ad ulciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci jubere, qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſimè & libentiſſimè faciunt, de rege ſuo malè exiſtimant? Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes & audientem palla intereſſet: quam ille leviter commovit, &, Longius, inquit, diſcedite, ne vos rex audiat. Idem quadam nocte, cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maximè laborabant: & cum ignorantes à quo adjuvarentur, explicuiſſet: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cujus vitio in has miſerias incidiſtis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta, quam civium tulit. Itaque cum in parvulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes hoſtem multa in deformitatem Antigoni jocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni ſpero; ſi in caſtris meis Silenum habeo,

beo. Cum hos dicaces fame domuiſſet, captis ſic uſus eſt, ut eos qui militiæ utiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubjiceret: id quoque ſe negavit facturum fuiſſe, niſi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Hujus nepos fuit Alexander, qui lanceam in convivas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullò ante retuli, alterum feræ objecit, alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni objectus eſt, vixit.

CAP. XXIII. NON habuit hoc avitum ille vitium, ne paternum quidem. nam ſi qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, *Parrheſiaſtes* ob nimiam & procacem linguam appellatus, *inter alios* Athenienſium legatos venerat: audita benignè legatione, Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum? Excepit Demochares: Te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus côticeſcere juſſit, & Therſitam illũ ſalvum incolumêque dimittere. At vos, inquit, ceteri legati nunciate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Multa & divus Auguſtus digna memoriâ fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, & *in ore hominum eſt*, temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, ut moderatius linguâ uteretur: perſeveranti, domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollionis Aſinii conſenuit, ac tota civitate dilectus eſt. nullum illi limen præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitavit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti côtinentes in ignem poſuit. inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam ejus extimuit, nemo quaſi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam altè cadenti ſinum. Tulit hoc ut dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus ſuis, rebuſque geſtis manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti demum excuſationem, obſtitit. Fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret: Si jubes Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam. Hoc me, inquit, putas facturum, cum ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim *aliquando Timageni Pollio iratus*: nec ullam aliam habuerat cauſam deſinendi, quam quod Cæſar cœperat.

CAP. XXIIII. DICAT itaque quiſque ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi tamen impunè maledictum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum divus Auguſtus potuit? ille tamen contentus fuit, a convicíatore ſuo ſecedere. Quid eſt quare ego ſervi mei hilarius reſpôſum, & contumaciorem vultum, & non pervenientem uſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum, cujus aures lædi nefas ſit? Ignoverunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. ſæpe & alias offendit: feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit quod noluit. inimicus eſt? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: ſtultiori remittamus. pro quocunque, illud reſpondeamus nobis, ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere:

quere: neminem eſſe tam circumſpectum, cujus non diligentia aliquando ſibiipſi excidat: neminem tam maturum, cujus non gravitatem in aliquod fervidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat.

CAP. XXV. QVOMODO homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo flevit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumq; venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat injuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cujus non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit, ſe ipſe caſtigabit. Denique dabit pœnas. non eſt quod cum illo paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altiùs ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, inconcuſſus injuria perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quam ut ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura eſt ira, quàm injuria. Quid ni plus? illius modus certus eſt; iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt.

CAP. XXVI. NON poſſum, inquis, pati. grave eſt, injuriam ſuſtinere. Mentiris. quis enim injuriam non poteſt ferre, qui poteſt iram? Adjice nunc, quod id agis ut & iram feras, & injuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum protervas manus? nempe quia videntur neſcire, quid faciant. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis. impune illi erit? puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ injuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam gravius afficitur, quam qui ad ſupplicium pænitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, ut omnium accidentium æqui judices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis objecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos. utrumque decet. Nihil in uno judicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, unius regionis atque anguli conſuetudo defendit: vide nunc quanto in his juſtior venia ſit, quæ per totum genus humanũ vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improvidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſumus. Quicquid itaq; in alio reprehenditur, id unuſquiſq; in ſuo ſinu inveniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? peſtilentia eſt. Placidiores itaque invicem ſimus. mali inter malos vivimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conventio. Ille mihi jam nocuit: ego illi nondum. ſed jam aliquem fortaſſe læſiſti; ſed lædes.

CAP. XXVII. NOLI æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt, ſanari injuriam, quam ulciſci? Multum temporis ultio abſumit, multis ſe inju-

inju-

injuriis objicit, dum una dolet. Diutius iraſcimur omnes, quam lædimur. quanto melius eſt, abire in diverſum, nec vitia vitiis componere? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis peccare ſe neſciunt. Primum, quam iniquus eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccavit. hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: *Iterum non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius, & tota vita inter errores volutabitur.* Manſuetè immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſimè & in ira dicetur: Vtrum aliquando deſines, an nunquam? ſi aliquando; ſatius eſt iram relinquere, quam ab ira relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit; vides quam impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit ſemper tumentis?

CAP. XXVIII. ADIICE nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, renovaveris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. quanto ſatius eſt à te illam vinci, quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſervis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illò furor rapiet, & *illinc* aliò: & novis ſubinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam: quam circumſpicere quid alicui poſſis facere mali? quod aut dignitati ejus, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes. Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia vis cædentis aut articulum loco movit, aut nervum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ eſt nacta materiam. Adjice nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, ut ſine elidentis periculo pereat. imbecillos valentiſſimis aliàs dolor, aliàs caſus exæquat. Quid, quod pleraque eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos *magis quàm lædunt?* multum autem intereſt, utrum aliquis voluptati meæ obſtet, an deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum ſpem noſtram præcidat, an differat: utrum contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam verò non tantum juſtas cauſas ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent, improbaremus. imò, quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus, de faciente malè.

CAP. XXIX. AT mehercules vir magnus ac juſtus, fortiſſimum quemque ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi civem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto verò turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captivus in ſervitutem ſubitò depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculumq; domini curſu

non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſervitute urbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, utrum aliquis non poſſit, an nolit. multos abſolvemus, ſi cœperimus ante judicare, quam iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamvis vana nos concitaverint, perſeveramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſa; & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam, & augemus: quaſi argumentum ſit juſtè iraſcendi, graviter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quam levia ſint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: frivolis turbamur, & inanibus.

CAP. XXX. TAVRVM color rubicundus excitat, ad umbram aſpis exurgit, urſos leoneſque mappa proritat. Omnia, quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis evenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeò quidem, ut interdum injurias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certè acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mente conceperimus, quam quæ alii tulerint: cum utriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quam ſperavi? ſed fortaſſe plus ſperavi, quam debui. Hæc pars maximè metuenda eſt: hinc perniciosiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque invaſuræ. Divum Iulium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleverat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neq; enim quiſquam liberalius victoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicavit, niſi diſpenſandi poteſtatē: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat unus? Vidit itaque ſtrictis circa ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paullò ante ſuarum partium defenſorem, aliosq; poſt Pompejum demum Pompejanos.

CAP. XXXI. HÆC res ſua in reges arma convertit, fidiſſimosque eò compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Inde diis quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantum ſequatur à tergo ingentis invidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, ut quamvis multum acceperint, injuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam? ſed conſulatum ſperaveram. Dedit duodecim faſces? ſed non fecit ordinarium conſulem. A me numerari voluit annum? ſed deeſt mihi ad ſacerdotium. Cooptatus in collegiū ſum? ſed cur in unum? Conſummavit dignitatem meam? ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age potius gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua expecta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quanto antecedas plures, quàm ſequaris.

CAP. XXXII. QVOD ſit in te maximum vitium, quæris? falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta parvo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſdam timeamus iraſci, quibuſdam vereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſervulum infelicem in ergaſtulum

miſe-

miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi jubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cum illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipuè fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, caſtigandam flagris levioribus. Quomodo, inquis, nos jubes intueri, quam omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quam humilia & abjecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberosque committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quam legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. propter hanc uxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæviunt, rapiuntq;, & civitates longo ſeculorum labore conſtructas evertunt, ut aurum argentumque in cinere urbium ſcrutentur.

CAP. XXXIII. LIBET intueri fiſcos in angulo jacentes. Hi ſunt, propter quos oculi clamore exprimuntur: fremitu judiciorum baſilicæ reſonant: evocati ex longinquis regionibus judices ſedent, judicaturi utrius juſtior avaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut imputatum à ſervo denariū, ſenex ſine hærede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter uſuram haut milleſimam, valetudinarius fœnerator diſtortis pedibus, & manibus ad computandum modò relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maximè depromimus, pecuniam proferas, ſi in medium projicias quicquid theſauri tegunt, avaritia iterum ſub terras referente quæ malè egeſſerat; omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrimas educunt?

CAP. XXXIIII. CEDO nunc, perſequere cetera, cibos, potiones, horumq; cauſſa paratam ambitionem, munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia jumenta, & pigra mancipia, & interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, ut inter injurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi, levia ſunt: propter quæ non leviter excandeſcimus, qualia quæ pueros in rixam & jurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu ſpe ſuprema captatum criminatus eſt: hic ſcortum meum concupivit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odii cauſſa eſt, idem velle.

CAP. XXXV. ITER anguſtum rixas tranſeuntium concitat: diffuſa & latè patens via ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & jurgia excitant. Reſpondiſſe tibi indignaris libertū, & uxorem, & clientem: deinde idem de Rep. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domino? inquis. imò coram patrefamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella media

cœnâ

cœna petis, quod ſervi loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? In hoc habes aures, ut niſi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipiant? Et riſum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & proſpera, & triſtia, & hominum voces, & fremitus animaliũ latratusque. Quid miſer expaveſcis ad clamorem ſervi, ad tinnitum æris, ad januæ impulſum? cũ tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos: qui non minus faſtidio laborant, ſi malè inſtituti ſunt. macula offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido, & ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt niſi varium, ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam nævis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſasque ſemitas ſpectant, & majorem partem occurrentium ſqualidam, parietes inſularum exeſos, ruinoſos, inæquales.

CAP. XXXVI. QVID ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moveat, quam opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. natura patientes ſunt, ſi animus illos deſinat corrumpere: qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſummato die cum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malum tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet ira, & erit moderatior, quæ ſciet ſibi quotidie ad judicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi totum diem? qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur? quam tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorq; ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſam dico. cum ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor moris jam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere: Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnacius locutus es: noli poſtea congredi cum imperitis. nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuiſti, quam debebas. itaque non emendaſti, ſed offendiſti. de cetero vide, non tantum an verum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, veri patiens ſit.

CAP. XXXVII. ADMONERI bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. In convivio quorundam te ſales, & in dolorem tuum jacta verba tetigerunt: vitare vulgarem convictum memento. ſolutior eſt poſt vinum licentia, quia ne ſobriis quidem pudor eſt. Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicujus, aut divitis, quod intrantem ſubmoverat: & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo cathenario cani? & hic cum multum latravit, objecto cibo manſueſcit. recede longius, & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum. nunc ille qui intra jacet, felix fortunatusque eſt: & beati hominis ac potentis judicat indicium, difficilem januam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, multa eſſe tibi patienda. Numquis ſe hieme algere miratur? numquis in mari nauſeare, in via concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cæpiſti convivatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur,

tur,

tur. Demens, quid intereſt, quam lecti premas partem? honeſtiorem te, aut turpiorem, poteſt facere pulvinus? Non æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo malè locutus eſt. Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet: & Hortenſius ſimultates tibi indiceret: & Cicero, ſi derideres carmina ejus, inimicus eſſet.

CAP. XXXVIII. VIS tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid majorem quam Diogeni, philoſopho Stoico? cui de ira cum maximè diſſerenti, adoleſcens protervus inſpuit. tulit hoc ille leniter ac ſapienter. Non quidem, inquit, iraſcor: ſed dubito tamen, an iraſci oporteat. Cato noſter melius. cui cum cauſam ageret, in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui ſaliva, inſpuiſſet Lentulus, ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem, &, Affirmabo, inquit, omnibus, Lentule, falli eos, qui te negant os habere.

CAP. XXXIX. CONTIGIT jam nobis, Novate, benè componere animum, ſi aut non ſentit iracundiam, aut ſuperior eſt: videamus quomodo alienam iram leniamus: nec enim ſani eſſe tantum volumus, ſed ſanare. Primā iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium. remedia in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem movendo incitaturi, nec cetera vitia dum fervent. Initia morborum quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum, ut citius deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoq; impetum, quem non audet lenire, fallet. Removebit omnia ultionis inſtrumenta. ſimulabit iram, ut tanquam adjutor & doloris comes plus auctoritatis in conſiliis habeat. moras nectet: & dum majorem quærit pœnam, præſentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui non reſiſtat, incutiet, aut metum. Si infirmior; ſermones inferet, vel gratos, vel novos, & cupiditate cognoſcendi avocabit. Medicum ajunt, cum regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fovet, ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem, quia non expectavit, dolorem tulit.

CAP. XL. QVÆDAM non niſi decepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditumq; apud pleroſque robur, cadat. Indignor mehercule, & non invenio dolendi modum: ſed tempus expectandum eſt. dabit pœnas. Serva iſtud in animo tuo. cum potueris, & pro mora reddes. Caſtigare vero iraſcentem, & ultrò obviam ire ei, incitare eſt. Variè aggredieris, blandèque: niſi forte tanta perſona eris, ut poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit divus Auguſtus, cum cænaret apud Vedium Pollionem. Fregerat unus ex ſervis ejus cryſtallinum. rapi eum Vedius juſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis objici jubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſævitia erat. Evaſit è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes: nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec eſca fieret. Motus eſt novitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe frangi juſſit, compleriq; piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: benè uſus eſt viribus ſuis. E convivio rapi homines imperas, & novi generis pœnis lancinari? ſi calix tuus fractus eſt

viſcera

viſcera hominis diſtrahentur? tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci jubeas ubi Cæſar eſt?

CAP. XXXXI. SIC inſtandum potentiæ eſt, ut iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, malè tractabilem, ac talem dumtaxat, qualem modò retuli, feram, immanẽ, ſanguinariam, quæ jam inſanabilis eſt, niſi majus aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio, actuſq; rerum boni, & intenta mens ad unius honeſti cupiditatem. Conſcientiæ ſatisfiat, nil in famam laboremus: ſequatur vel mala, dum benè merearis. At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimulac æqualitas vitæ fidem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed pacem, veneratur idem illos populus, coliſque. Nihil ergo habet in ſe utile tæter ille & hoſtilis affectus; at omnia è contrario mala, ferrũ, ignes: pudore calcato, cædibus inquinavit manus, membra liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium occalluit.

CAP. XXXXII. CAREAMUS hoc malo, purgemuſque mentem, & exſtirpemus radicitus ea vitia, quæ quamvis tenuia undecunque hæſerint, renaſcentur: & iram non temperemus, ſed ex toto removeamus. Quod enim malæ rei temperamentum eſt? poterimus autem, adnitamur modò. Nec ulla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. ſibi quiſque ut alteri dicat: Quid juvat, tanquam in æternum genitos iras indicere, & breviſſimam ætatem diſſipare? quid juvat, dies quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicujus tormentumque transferre? non capiunt res iſtæ jacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis acceſſimus? quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. jam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi conturbamus? ſtat ſuper caput fatum, & pereuntis dies imputat, propiuſq; ac propius accedit. Iſtud tempus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt.

CAP. XXXXIII. QVIN potius vitam brevem colligis, placidamque & tibi & ceteris præſtas? quin potius amabilem te, dum vivis, omnibus: deſiderabilem, cum exceſſeris, reddis? Et quid illum, nimis ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterrere viribus tuis tentas? Quid ſervo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? ſuſtine paullum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula, tauri & urſi pugnam inter ſe colligatorum: quos, cum alter alterum vexarit, ſus confector exſpectat. Idem facimus. aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cum victo victoriq; finis æquè maturus imminet. Quieti potius pacatique, quantulumcunque ſupereſt, exigamus. nulli cadaver noſtrum jaceat inviſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſolvit: & interventus feræ, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, ubi metus major apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? numquid amplius iſti cui iraſceris, quam mortem optas? etiam te quieſcente morietur. perdis operam. facere vis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, utiq; occidere, ſed exſilio, ſed ignominia, ſed damno

damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui puſulam concupiſcit. hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli. Sive de ultimis ſuppliciis cogitas, ſive de levioribus; quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritũ exſpuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, injurias, convicia, vellicationes contemnamus, & magno animo brevia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod ajunt, verſamuſque nos, jam mortalitas aderit.

L. ANNÆI SENECÆ
AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

I. LIPS. *Carmina hic viſum præſcribere, quæ Senecæ tribuuntur, & certè exſilium ejus tangunt. Sive ab ipſo igitur, ſive de ipſo ſcripta, ad argumentum & lucem libelli ſpectant.*

EPIGRAMMATA SVPER EXILIO L. ANNÆI SENECÆ.

I. AD CORSICAM.

CORSICA Phocæo tellus habitata colono,
Corſica, quæ Grajo nomine Cyrnus eras:
Corſica Sardinia brevior, porrectior Ilva:
Corſica piſcoſis pervia fluminibus:
Corſica terribilis, cum primum incanduit æſtas;
Sævior, oſtendit cum ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc eſt, jam parce ſepultis.
Vivorum cineri ſit tua terra levis.

II. DE EADEM.

BARBARA præruptis incluſa eſt Corſica ſaxis:
Horrida, deſertis undique vaſta locis.
Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas:
Canaque Palladio munere Bruma caret:
Vmbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo:
Non panis, non hauſtus aquæ, non ultimus ignis;
Hic ſola hæc duo ſunt, exſul, & exſilium.

III. QVERELA.

OCCISI jugulum quiſquis ſcrutaris amici,
Tu miſerum necdum me ſatis eſſe putas:
Deſere confoſſum. victori vulnus iniquo
Mortiferum impreſſit mortua ſæpe manus.

IV. ITEM.

QVISQVIS es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,

Qui

Qui noſtrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, ſubitiſque ruinis,
Stringis in exſtinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura ſepulchris
Attribuit: tumulos vindicat umbra ſuos.
Ipſos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Livor,
Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
Res eſt ſacra, miſer. Noli mea tangere fata.
Sacrilegæ buſtis abſtinuere manus.

V. ITEM.

CARMINA mortifero tua ſunt ſuffuſa veneno,
Et ſunt criminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
Haud puer, haud ætas undique tuta ſenis.
Vtque furens totas immittit ſaxa per urbes
In populum: ſic tu verba maligna jacis.
Sed ſolet inſanos populus compeſcere ſanus:
Et repetunt motum ſaxa remiſſa caput.
In te nunc ſtringit nullus non carmina vates,
Inque tuam rabiem publica Muſa furit.
Dum ſua compoſitus nondum benè concutit arma
Miles, & è noſtra lancea torta manu:
Bellus homo, & validè capitalia crimina ludis:
Deque tuis manant atra venena jocis.
Sed tu perque jocum dicis vinumque. quid ad rem,
Si plorem? riſus ſi tuus iſta facit?
Quare tolle jocos, non eſt jocus eſſe malignum.
Numquam ſunt grati, qui nocuêre ſales.

VI. AD AMICVM.

CRISPE, meæ vires, laſſarumque ancora rerum:
Criſpe vel antiquo conſpiciende foro:
Criſpe potens numquam, niſi cum prodeſſe volebas:
Naufragio littus, tutaque terra meo.
Solus honor nobis, arx & tutiſſima nobis:
Et nunc afflicto ſola quies animo.
Criſpe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cujus Cecropio pectora melle madent.
Maxima facundo vel avo, vel gloria patri:
Quo ſolo careat ſi quis, in exilio eſt.
An tu cui jaceo ſaxis telluris adhærens,
Mens tecum eſt, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE QVALITATE TEMPORIS.

OMNIA tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede movet, nil ſinit eſſe diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & juga celſa ruunt.
Quid tam parva loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repentè ſuis.
Omnia mors poſcit. Lex eſt, non pœna, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IIX. VOTVM.

SIC mihi ſit frater, majorque, minorque ſuperſtes,
Et de me doleat nil, niſi morte mea.
Sic illos vincam, ſic vincar ruſus amando:

Mutuus

Mutuus inter nos ſic bene certet amor.
Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos provocet ore duos.

Hæc in ſchidis Pythœanis palam Senecæ adſcribuntur: eſt & aliud, quod ob argumenti ſimilitudinem viri docti pariter adſignant.

IX. AD CORDVBAM.

CORDVBA ſolve comas, & triſtes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem;
Corduba non alio tempore mæſta magis.
Tempore non alio, quo verſis viribus Orbis,
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cum geminis oppreſſa malis utrimque peribas;
Et tibi Pompejus, Cæſar & hoſtis erat.
Tempore non alio, quo ter tibi funera centum
Heu nox una dedit, quæ tibi ſumma fuit.
Non, Luſitanus quateret cum mœnia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, civis
Infigar ſcopulo. Corduba ſolve comas,
Et gratare tibi, quod te Natura ſupremo
Alluit Oceano: tardius iſta doles.

CAPVT I.

SÆPE jam, mater optima, impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. primum, videbar depoſiturus omnia incommoda, cum lacrimas tuas, etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. deinde plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque utcunq; conabar, manu ſuper plagā meam impoſitā, ad obliganda vulnera veſtra repiare. Hoc propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. Dolori tuo, dum recens ſæviret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. uam in morbis quoq; nihil eſt perniciofius, quam immatura medicina. Exſpectabā itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia morā mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea, cum omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandosque luctus compoſita evolverem, non inveniebam exemplum ejus qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re nova hæſitabam, verebarque, ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet. Quid quod novis verbis, nec ex vulgari & quotidiana ſumptis allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput allevanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis neceſſe eſt dilectum verborum eripiat. cum ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunq; conitar: non fiducia ingenii, ſed quia poſſim inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe, conſolator. Cui nihil negares, huic hoc utiq; te non eſſe negaturā (licet omnis mæror contumax ſit) ſpero, ut deſiderio tuo velis à me modū ſtatui.

CAP. II. VIDE quantum de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorem me futurum a-

pud te non dubito, quam dolorem tuum: quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque ne ſtatim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ jam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala revocare, & animum in omnium ærumnarū ſuarum conſpectu collocare, vix unius patientem? Sed is cogitet, quæcumque uſque eo pernicioſa ſunt, ut contra remedium convaluerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia lugubria admovebo. hoc erit non molli via mederi, ſed urere ac ſecare. Quid conſequar? ut pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægrè ferre unum vulnus, in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutius, & gemant, quorum delicatas mentes enervavit longa felicitas, & ad leviſſimarum injuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, graviſſima quoq; forti & immobili conſtantia perferant. Unum habet aſſidua infelicitas boni, quod quos ſæpe vexat, noviſſimè indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à graviſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, imò dum naſcereris: & ad vitam quodammodo expoſita es. Creviſti ſub noverca: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quanta vel in filia conſpici poteſt, matrem fieri coëgiſti: nulli tamen non magno conſtitit & bona noverca. Avunculum indulgentiſſimum, optimum ac fortiſſimum virum, cum adventum ejus exſpectares, amiſiſti. Et ne ſævitiam ſuam fortuna leviorem dividendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, extuliſti. Lugenti tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi de induſtria in id tempus conjectis malis tuis, ut nihil eſſet ubi ſe dolor tuus reclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine intervallo in te incurſantes pertuliſti: modo in eundem ſinum, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. Intra viceſimum diem, quam filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraveras, raptum me audiſti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere vivos.

CAP. III. GRAVISSIMUM eſt ex omnibus, quæ unquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus: fateor. non ſummam cutem rupit: pectus, & viſcera ipſa diviſit. Sed quemadmodum tirones leviter ſaucii tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quam ferrum horrent: at veterani, quamvis confoſſi, patienter ac ſine gemitu, velut aliena corpora, exſecari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quæ ferè muliebris dolor tumultuatur, amove. perdidiſti enim tot mala, ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timidè egiſſe? nil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coacervata ante te poſui. Magno id animo feci: conſtitui enim vincere dolorem tuum, non circumſcribere.

CAP. IIII. VINCAM, puto. primum ſi oſtendero nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam, quos cōtingo, faciam: deinde ſi ad te tranſiero, & probavero, ne tuam quidem gravem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res quibus me putas premi, non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit: at ego mihi ipſe magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent facere. Non eſt quod de me

aliis

aliis credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adjiciam, quo ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe miſerum.

CAP. V. BONA conditione conditi ſumus, ſi eam non deſeruerimus. Id egit rerum natura, ut ad benè vivendum non magno apparatu opus eſſet: unusquiſque facere ſe beatum poteſt. Leve momentum in adventitiis rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec ſecunda ſapientem evehunt, nec adverſa demittunt. Laboravit enim ſemper, ut in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium peteret. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? minimè. nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantum negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus viris me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena caſtra confugi, eorum ſcilicet, qui facilè ſe & ſua tuentur. Illi me juſſerunt ſtare aſſiduè, velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multo antè quam incurrant. Illis gravis eſt, quibus eſt repentina: facilè eam ſuſtinet, qui ſemper exſpectat. Nã & hoſtium adventus eos proſternit, quos inopinatè occupavit: at qui futuro ſe bello ante bellum paraverunt, compoſiti & aptati; primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facilè excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentiſſimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Intervallum inter me & illa magnum habui. itaque abſtulit illa, non avulſit. Neminem adverſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera ejus velut ſua & perpetua amaverunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, jacent & mærent cum vanos & pueriles animos, omnis ſolidæ voluptatis ignaros, falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflavit, nec mutatis contrahit; adverſus utrumque ſtatum invictum animum tenet, exploratæ jam firmitatis. nam in ipſa felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimavi ſemper, nihil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita invêni, intra nihil habentia fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum invenio, quam opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam & conſenſu, jam aſperius ad aures venit, & audientes tãquam triſte, & exſecrabile ferit: ita enim populus juſſit: ſed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

CAP. VI. REMOTO igitur judicio plurium, quos prima rerum facies, utcunque credita eſt, aufert, videamus quid ſit exſilium: nempe, loci commutatio eſt. Anguſtare ne videamur vim ejus, & quicquid peſſimum in ſe habet, ſubtrahere: hanc commutationem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Adverſus iſta poſtea confligam: interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria, intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequentiam, cui vix urbis immenſæ tecta ſufficiunt. maxima pars illius turbæ patria caret: ex municipiis & coloniis ſuis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit ambitio, alios neceſſitas officii publici, alios impoſita legatio, alios lu-

xuria, opulentum & opportunum vitiis locū quærens: alios liberaliū ſtudiorū cupiditas, alios ſpectacula: quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latam oſtendendæ virtuti nacta materiam: quidam vænalem formam attulerunt, quidam vænalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrit in urbem, & virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Iube omnes iſtos ad nomen citari, &, Vnde domo quisque ſit, quære: videbis majorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac civitate diſcede, quæ velut communis patria poteſt dici: omnes urbes circumi. nulla eſt, ubi magnam partem peregrinæ multitudinis non invenias. Nunc tranſi ab iis quarum amœna poſitio, & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Sciathum & Seriphum, Gyarum & Coſuram pete. nullum invenies exſilium, in quo non aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inveniri poteſt, quid tam abruptum undique, quam hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti jejunius? quid ad homines immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cæli naturam intemperantius? plures tamen hic peregrini, quam cives conſiſtunt. Vſque eò ergo commutatio ipſa locorum gravis non eſt, ut hic quoque locus à patria quoſdam abduxerit. Invenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt: nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & novitate rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi primam ejus originem adſpexeris. Non eſt ex terreno & gravi concreta corpore: ex illo cæleſti ſpiritu deſcendit. cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt: fugit, & velociſſimo curſu agitur. Adſpice ſidera mundum illuſtrantia: nullum eorum perſtat. labitur aſſiduè, & locum ex loco mutat: quamvis cum univerſo vertatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo refertur: per omnes ſignorum partes diſcurrit; perpetua ejus agitatio, & aliundè aliò commigratio eſt. Omnia volvuntur ſemper, in tranſitu ſunt, & ut lex & naturæ neceſſitas ordinavit, aliundè aliò deferuntur. Cum per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iiſdem quibus divina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſtè ferre puta tranſitum ac migrationem: cum Dei natura, aſſidua & citatiſſima commutatione, vel delectet ſe, vel conſervet. A cæleſtibus, agedum, te ad humana cõverte. videbis gentes, populosque mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ urbes? quid inter Indos Perſasque Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, civitates Achaiæ Pōticis impoſitas littoribus oſtētat. Non perpetuæ hiemis ſævitia, non hominum ingenia, ad ſimilitudinem cæli ſui horrentia transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſia turba eſt: Miletus LXXV. urbium populum in diverſa effudit: totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, major Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit: per invia, per incognita verſavit ſe huma-

humana levitas. Liberos, conjugesque, & graves ſenio parentes traxerunt. Alii longo errore jactati, non judicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupaverunt: alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt: quaſdam gentes, cum ignota peterent, mare hauſit: quædam ibi conſederunt, ubi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia urbium ſuarum, hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis, expulerunt: alios domeſtica ſeditio ſubmovit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emiſit: alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia ejecerunt: quoſdam fertilis oræ, & in majus laudatæ, fama corrupit: alios alia cauſa excivit domibus ſuis. Illud itaque eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciunt: nova gentium nomina, extinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris converſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid aliud, quam publica exſilia ſunt?

CAP. VII. QVID tam longo te circuitu traho? quid intereſt enumerare Antenorem Patavii conditorem, & Euandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, aliosque quos Trojanum bellum, victos ſimul victoresque, per alienas terras diſſipavit? Romanum imperium nempe auctorem exſulem reſpicit: quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes provincias miſit? ubicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex.

CAP. VIII. RES quidem non deſiderat plurium enumerationem: unum tamen adjiciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe jam cultores mutavit. Vt antiquiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relicta, Graji qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugaverit, incertum eſt: utrum cæli gravitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. nam in cauſa non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quod maximè tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. eadem enim tegumenta capitum, idemque genus calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. nam totus ſermo, converſatione Græcorum Ligurumque, à patrio deſcivit. Deductæ deinde ſunt duæ civium Romanorum coloniæ: altera à Mario, altera à Sylla. Toties hujus aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix denique invenies ullam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & inſiticia ſunt: alius alii ſucceſſit. Hic concupivit, quod alii faſtidio fuit: ille unde expulerat, ejectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Adverſus ipſam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedii putat Varro, doctiſſimus Romanorum, quod quocumque venimus, eadem rerum natura utendum eſt. M. Brutus ſatis hoc putat, quod licet in exſilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum.

Hæc etiam ſi quis ſingula parum judicat efficacia ad conſolandum exſulem, utraque in unum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulum enim eſt, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima ſunt, quocumque nos moverimus, ſequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator univerſi fuit, ſive ille Deus eſt potens omnium, ſive incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſive divinus ſpiritus per omnia maxima minima, æquali intentione diffuſus, ſive fatum & immutabilis cauſſarum inter ſe cohærentium ſeries: id, inquam, actum eſt, ut in alienum arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini eſt, id extra humanam potentiam jacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque majus, neq; ornatius, rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars ejus magnificentiſſima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & erecti, quocunque res tulerit, intrepido gradu properemus.

CAP. IX. EMETIAMUR quaſcumque terras, nullum inventuri ſolum intra mundum, quod alienum homini ſit. undecunque ex æquo ad cælum erigitur acies: paribus intervallis omnia divina ab omnibus humanis diſtant. proinde dũ oculi mei ab illo ſpectaculo, cujus inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemque intueri liceat, dum cæteris inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, intervallaque, & cauſas inveſtigare velocius meandi, vel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium, quaſdam ſubito erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel longo tractu cum luce multa prætervolantes; dum cum his ſim, & cæleſtibus, quà homini fas eſt, immiſcear; dum animum ad cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quantum refert mea, quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax: non magnis & navigabilibus fluminum alveis irrigatur: nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretioſus hic lapis cæditur, non auri argentique venæ eruuntur. Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. ad illa abducendus eſt, quæ ubique æquè apparent, ubique æquè ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & pravè credita obſtare. Quo longiores porticus expedierint, quo altius turres ſuſtulerint, quo latius vicos porrexerint, quo depreſſius æſtivos ſpecus foderint, quo majori mole faſtigia cœnationum ſubvexerint: hoc plus erit, quod illis cælum abſcondat. In eam te regionem caſus ejecit, in qua latiſſimum receptaculum caſa eſt. Næ tu puſilli animi es, & ſordide ſe conſolantis, ſi ideò id fortiter pateris, quia Romuli caſum noſti. Dic illud potius: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit. jam omnibus templis formoſius erit, cum illic juſtitia conſpecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum rectè diſpenſandorum ratio, humanorum divinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium grave eſt, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quem de virtute compoſuit, ait, ſe vidiſſe Marcellum Mitylenis exulantem, &, quan-

tum

tum modo natura hominis pateretur, beatiſſimè viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem quam illo tempore. Itaque adjicit, viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quam illum in exſilio relinquere. O fortunatiorem Marcellum, eo tempore, quo exſilium ſuum Bruto approbavit, quam quo populo R. conſulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, ut aliquis exſul ſibi videretur, quod ab exſule recederet? qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam Catoni ſuo mirandum? Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas prætervectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum. Illi quidem reditū impetravit Senatus, publicis precibus, tam ſolicitus ac mæſtus, ut omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exſules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exſulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit enim illi teſtimonium utriuſque. Brutus ſine Marcello reverti ſe doluit: Cæſar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exſilium ſe ipſe adhortatus ſit? Quod patria cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti, ut ſcires omnem locum ſapienti viro patriam eſſe. Quid porro hic qui te expulit, nō ipſe per annos decem continuos patria caruit? propagandi ſine dubio imperii cauſſa: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refovet, trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperii intentus eſt. cui primum rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes; tu vive Bruto miratore contentus. Benè ergo exſilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo ejus mutavit loci commutatio, quamvis eum paupertas ſequeretur. in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondum pervênit in inſaniam omnia ſubvertentis avaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini neceſſarium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, ullam modo virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmovere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere: quicquid extra concupiſcitur, vitiis, non uſibus laboratur. Non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dii iſtos deaq. perdant, quorum luxuria tam invidioſi imperii fines tranſcendit. Vltra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, aves petere. Vndique convehunt, omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt ut edant, edunt ut vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? ſi quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Invitus enim ſanatur: & ſi remedia ne coactus quidem recipit, interim certè dum non poteſt, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi videtur rerum natura edidiſſe, ut oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnavit uno die: & in hoc omnium adjutus ingenio, vix tamen invenit, quomodo provinciarum tributum una cœna fieret.

O miſerabiles, quorum palatum niſi ad pretioſos cibos non excitatur! pretioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo; ſed raritas, & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reverti, quid opus eſt tot artibus ventri ſervientibus? quid mercaturis? quid vaſtatione ſilvarum? quid profundi perſcrutatione? paſſim jacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit. ſed hæc velut cæci tranſeunt, & omnes regiones pervagantur, maria trajiciunt, & cum famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

CAP. X. LIBET dicere: Quid deducitis naves? quid manus & adverſus feras & adverſus homines armatis? quid tanto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeritis? non vultis cogitare, quam parva vobis corpora ſint? Nonne furor & ultimus mentium error eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis cenſus, promoveatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati undique cibi coierint, non habebitis ubi iſtos apparatus veſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet majores noſtri, quorum virtus etiã nunc vitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles deos religioſè jurabatur: qui per illos invocaverant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beatè vivebat dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cum viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſua verſaret: illa, qua jam ſæpe hoſtem percuſſerat, lauream que in Capitolini Iovis gremio repoſuerat: quam Apicius noſtra memoria vixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philoſophi, velut corruptores juventutis, abire juſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſæculum infecit: cujus exitum noſſe, operæpretium eſt. Cum ſeſtertium millies in culinam congeſſiſſet, cum tot congiaria Principum, & ingens Capitolii vectigal ſingulis comiſſationibus exſorbiſſet; ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit. ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computavit: & velut in ultima fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, veneno vitam finivit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi.

CAP. XI. SESTERTIUM centies aliquis extimuit: & quod alii voto petunt, veneno fugit. Illi vero tam pravæ mentis homini ultima potio ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat bibebatque, cum immenſis epulis non delectaretur tantum, ſed gloriaretur, cum vitia ſua oſtentaret, cum civitatem in luxuriam ſuam converteret, cum juventutem ad imitationẽ ſui ſollicitaret, etiam ſine malis exemplis, per ſe docilem. Hæc accidunt divitias non ad rationem revocantibus, cujus certi ſunt fines: ſed ad vitioſam conſuetudinem, cujus immenſum & incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil ſatis eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exſulis incommodum habet: nullum enim tam inops exſilium eſt, quod non alendo homini abundè fertile ſit. At veſtem, an domum deſideraturus eſt exſul? Si hæc quoque ad uſum tantum deſiderabit, neque tectum ei deerit, neque velamen. æquè enim exiguo tegitur corpus, quam alitur. nihil homini natura, quod neceſſa-

neceſſarium faciebat, fecit operoſum. Si deſiderat ſaturatā multo conchylio purpuram, intextam auro, variiſque coloribus diſtinctam & artibus: non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiamſi illi, quicquid amiſit, reſtitueris, nihil ages. plus enim reſtituto deerit ex eo quod cupit; quā exſuli ex eo, quod habuit. Si deſiderat aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum inſania pretioſum, & ſervorum turbam, quæ quamvis magnam domum anguſtet, jumentorum corpora differta, & coacta pingueſcere, & nationum omnium lapides: iſta congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem animum. non magis, quā ullus ſufficiet humor ad ſatiandum eum, cujus deſiderium non ex inopia, ſed ex æſtu ardentium viſcerum oritur. non enim ſitis illa, ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum, aut alimentis evenit: eadem natura eſt in omni deſiderio, quod non ex inopia, ſed ex vitio naſcitur. quicquid illi congeſſeris; non finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem non ſentiet: qui naturalem modum excedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſequetur. Neceſſariis rebus & exſilia ſufficiūt: ſupervacuis nec regna. Animus eſt qui divites facit. hic in exſilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cum quantum ſatis eſt ſuſtinendo corpori, invênit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet. non magis, quam ad deos immortales omnia iſta, quæ imperita ingenia, & nimis corporibus ſuis addicta, ſuſpiciūt. Lapides, aurum & argentum, & magni levatique menſarum orbes, terrena ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, levis ipſe, & quandoque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus. interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfuſam gravem ſarcinam licet, celeri & volucri cogitatione divina perluſtrat. Ideoq; nec exſulare unquam poteſt, liber, & diis cognatus, & omni mundo omnique ævo par. Nam cogitatio ejus circa omne cælum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc jactatur: in hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſunt injici manus.

CAP. XII. NEC me putes ad elevanda incommoda paupertatis, quam nemo gravem ſentit, niſi qui putat, uti tantum præceptis ſapientum. Primum aſpice, quanto major pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſollicitioreſque divitibus: imò neſcio an eò lætiores ſint, quò animus eorum in pauciora diſtringitur. Tranſeamus à pauperibus: veniamus ad locupletes. quam multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſimiles ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ: & quotieſcunque feſtinationē neceſſitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarum ſecum habent? cum omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoveat. Nec tantum conditio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: ſumunt quoſdam dies, cum jam illos divitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & remoto auro, argentoque, fictilibus utantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiſcunt, ſemper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis cauſa imitantur! Me quidem, quoties

antiqua exempla reſpexi, paupertatis uti ſolatiis pudet. quoniam quidem eo temporum luxuria prolapſa eſt, ut majus viaticum exſulum ſit, quam olim patrimonium principum fuit. Unum fuiſſe Homero ſervum, tres Platoni, nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. num ergo quiſquam eos miſeros vixiſſe dicet, ut non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt. Atilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publicè curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit tanti, ſervum non habere, ut colonus ejus populus R. eſſet. Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco ſoceri fuit! Beatioreſne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi à ſenatu tutore ſuo, in dotem æs grave acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatem, cujus tam claræ imagines ſunt? indignatur exſul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cum omnibus illis, id quod deerat, ideò honeſtius ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo advocatis non tantum tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

CAP. XIII. RESPONDERI poteſt: Quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantum locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Adverſus hunc, quiſquis me malorum turba terrebit, his verbis utendum erit. Si contra unam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem adverſus omnes erit. cum ſemel animum virtus induravit, undique invulnerabilem præſtat. Si avaritia dimiſit, vehementiſſima generis humani peſtis; moram tibi ambitio non faciet. Si ultimum diem non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem adſpicis; ex quo pectore mortis metum ejeceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſſa homini datam, ſed propagandi generis; quem non violaverit hoc ſecretum & infixum viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit: in univerſum ſemel vincit. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moveri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi ſeceſſit? Plus etiam quam ignominia, eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem illo vultu, quo aliquando ſolus triginta tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intravit, ignominiam ipſi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. Quis uſque eò ad conſpiciendam veritatem excæcatus eſt, ut ignominiam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione præturæ & conſulatus repulſam? ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe ante contemptus eſt. Humilis & projectus animus ſit iſti contumeliæ opportunus: qui vero adverſus ſæviſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alii opprimuntur, evertit, ipſas miſerias infularum loco habet; quando ita affecti ſumus, ut nihil æquè magnam apud nos admi-

admirationem occupet, quam homo fortiter miſer. Ducebatur Athenis ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrerat, dejiciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem juſtum, ſed tanquam in ipſam juſtitiam animadverteretur. Inventus eſt tamen, qui faciem ejus inſpueret. poterat ob hoc moleſte ferre, quod ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit faciem, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: Admone iſtum, ne poſtea tam improbè oſcitet. Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu nihil eſſe gravius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exſilium ſæpe cōtemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus jacuit. non magis illum putes contemni, quam cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æquè ac ſtantes adorant.

CAP. XIIII. QVONIAM meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas lacrimas agat, ſequitur ut cauſſæ tuæ te ſtimuleut. Sunt autem duæ. nam aut illud te movet, quod præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut, quod deſiderium ipſum per ſe pati non potes. Prior pars mihi leviter perſtringenda eſt. novi enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent; quæ, quia feminis honores non licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt; quæ patrimonia filiorum & exhauriunt, & captant; quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gaviſa es, minimum uſa: tu liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cum tuæ non imponeres: tu filiafamilias, locupletibus filiis ultro contuliſti: tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, ut tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abſtineres: tu gratiæ noſtræ, tanquam alienis rebus utereris, pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi voluptas & impenſa pertinuit. numquam indulgentia ad utilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto filio deſiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxiſti.

CAP. XV. ILLO omnis conſolatio mihi vertenda eſt, unde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filii cariſſimi careo, non conſpectu ejus, non ſermone fruor. ubi eſt ille, quo viſo triſtem vultum relaxavi, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? ubi colloquia, quorum inexplebilis eram? ubi ſtudia, quibus libentius quam femina, familiarius quam mater, intereram? ubi ille occurſus? ubi matre viſa ſemper puerilis hilaritas? Adjicis iſtis loca ipſa gratulationum & convictuum, &, ut neceſſe eſt, efficaciſſimas ad vexandos animos recentis converſationis notas. Nam hoc quoque adverſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod te ante tertium demum diem quam percuſſus ſum, ſecuram, nec quicquam tale metuentem, aggredi voluit. benè nos longinquitas locorum diviſerat: benè aliquot annorum abſentia huic te malo præparaverat: rediſti, non ut voluptatem ex filio perciperes, ſed ne conſuetudinem deſiderii perderes. Si multo ante abfuiſſes, fortius tuliſſes, ipſo intervallo deſiderium molliente: ſi non receſſiſſes, ultimum certe fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, ut nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quanto iſta duriora ſunt, tanto major tibi virtus advocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpe jam victo, acrius eſt congrediendum. Non ex intacto corpo-

C 6 re tuo

re tuo ſanguis hic fluxit: per ipſas cicatrices percuſſa es.

CAP. XVI. Non eſt quod utaris excuſatione nominis muliebris, cui pæne conceſſum eſt immoderatum in lacrimas jus, non immenſum tamen: & ideò majores decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mætoris publica conſtitutione deciderent. non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore, cum aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & ſentire deſiderium, & opprimere. Non eſt quod ad quaſdam feminas reſpicias, quarum triſtitiam ſemel ſumptam mors finivit. noſti quaſdam, quæ amiſſis filiis, impoſita lugubria numquam exuerunt. à te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum ſæculi malum, impudicitia, in numerum plurium addnxit. non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi divitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non te benè in antiqua & ſevera inſtitutam domo, periculoſa etiam probis pejorum detorſit imitatio. Numquam te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ætatem, puduit: numquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumeſcentem uterum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluiſti. numquam tibi placuit veſtis, quæ nihil amplius quam nudam componeret: unicum tibi ornamentum, pulcherrima, & nulli obnoxia ætati, forma: maximum decus, viſa eſt pudicitia. Non poteſt itaque, ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes tuæ ſeduxerunt. tantum debes à feminarum lacrimis abeſſe, quantum à vitiis. Ne feminæ quidem te ſineut intabeſcere vulneri tuo, ſed leviori neceſſario mærore cito defunctam, jubebunt exſurgere: ſi modo illas intueri voles feminas, quas conſpecta virtus inter magnos viros poſuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamen circa ſe, & fatum ejus exſecrantibus interdixit, Ne fortunam accuſarent, quæ ſibi filios Gracchos dediſſet. Ex hac femina debuit naſci, qui diceret in concione: Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit? Multo mihi videtur animoſior vox matris. Filius magno æſtimabat Gracchorum natales: mater & & funera. Rutilia Cottam filium ſecuta eſt in exſilium, & uſque eò fuit indulgentia conſtricta, ut mallet exſilium pati, quam deſiderium: nec ante in patriam, quam cum filio rediit. Eumdem jam reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amiſit, quam ſecuta eſt: nec quiſquam lacrimas ejus poſt elatum filium notavit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſtitia ſupervacua ſtultaque detinuit. Cum his te numerari feminis volo, quarum vitam ſemper imitata es: earum in coërcenda comprimendaque ægritudine optimè ſequêris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec ullum affectum ſervire: minimè vero eum, qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & adverſus omne remedium contumax eſt. volumus eum interim obruere, & devorare gemitus: per ipſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladia-

gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipſa, quibus avocatur, ſpectacula, levis aliqua deſiderii nota ſubiit. Ideò melius eſt, illum vincere, quam fallere. Nam qui aut deluſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæviendum colligit: at qui rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus uſos multos eſſe ſcio, ut peregrinatione te vel longa detineas, vel amœna delectes; ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonii adminiſtratione multum occupes temporis; ut ſemper novo te aliquo negotio implices: omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. ego autem malo illum deſinere, quam decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſtitiam tibi evellent. His etſi nunquam aſſueſſes, nunc utendum erat: ſed quantum tibi patris mei antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Utinam quidem virorum optimus, pater meus, nimis majorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potius quam imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum. Propter iſtas quæ litteris non ad ſapientiam utuntur, ſed ad luxuriam inſtituuntur, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus. beneficio tamen rapacis ingenii plus, quam pro tempore, hauſiſti: jacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas revertere; tutam te præſtabunt. illæ conſolabuntur, illæ delectabunt, illæ ſi bona fide animum tuum intraverunt, numquam amplius intrabit dolor, nunquam ſolicitudo, nunquam afflictionis irritæ ſupervacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum: nam ceteris vitiis jampridem clauſum eſt. Hæc quidè certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſint: ſed quia dum in illum portum, quem ſtudia promittunt, perveneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua tibi oſtendere. Reſpice fratres meos: quibus ſalvis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. in utroque habes quod te diverſa virtute delectet: alter honores induſtria conſecutus eſt, alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filii dignitate, alterius quiete, utriuſque pietate. novi fratrum meorum intimos affectus. alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquillam quietamque vitam recepit, ut tibi vacet. Benè liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna diſpoſuit: potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officiis: & unius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere: nihil tibi deerit, præter numerum. Ab his ad nepotes quoque reſpice. Marcum blandiſſimum puerum, ad cujus conſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cujuſquam pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cujus non lacrimas illius hilaritas ſupprimat? cujus non contractum ſolicitudine animum illius argutiæ ſolvant? quem non in jocos vocabit illa laſcivia? quem non in ſe convertet, & abducet infixum cogitationibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc habere nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit: quicquid aviæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba: nihil

de

de orbitate, nihil de conditione mea querar. Fuerim tantum, nihil amplius dolituræ domus piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Novatillam: quam ſic in me transtuleram, ſic mihi adſcripſeram, ut poſſit videri, quod me amiſit, quamvis ſalvo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. Abſtulit illi nuper fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas, ut perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, non & ſentiat. Nunc mores ejus compone, nunc formam: altius præcepta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus: ad tuum fingatur arbitrium. multum illi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum. Hoc jam tibi ſollemne officium, pro remedio erit. non poteſt animum piè dolentem à ſolicitudine avertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia patrem quoque tuum, niſi abeſſet. nunc tamen ex affectu tuo, quid illius interſit, cogita: intelliges, quanto juſtius ſit, te illi ſervari, quam mihi impendi. quoties te immodica vis doloris invaſerit, & ſequi ſe jubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepotesque dando, effeciſti ne unica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ feliciter, in te vertitur. Illo vivo, nefas eſt te, quod vixeris, queri.

CAP. XVII. MAXIMUM adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororem tuam: illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiviſo transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacrimas tuas miſcuiſti, in hujus primum reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur: in mea tamē perſona, nō tantū pro te dolet. Illius manibus in urbē perlatus ſum: illius pio maternoq; nutricio per longum tempus æger convalui: illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentiā verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tanta feminarum petulantia, ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quo minus pro me etiā ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium, quo reficiaris: illi quantum potes te junge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mærentes, ea quæ maximè diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere: tu ad illam te, & quicquid cogitaveris, confer: ſive ſervare habitum iſtum voles, ſive deponere, apud illam invenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ novi, non patietur te nihil profuturo mærore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cujus ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum amiſerat, avunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in ipſa navigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, evictiſque tempeſtatibus corpus ejus naufraga evexit. O quam multarum egregia opera in obſcuro jacent! Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur uxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura objecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe pro conjuge vicariam dedit. hoc amplius eſt, diſcrimine vitæ ſepulcrum viro quærere: major eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quod per ſedecim annos, quibus maritus ejus Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta eſt. neminem provincialem domum ſuam admiſit: nihil

hil à viro petiit, nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaque loquax, & ingenioſa in contumelias præfectorum provincia, in qua etiam qui vitaverunt culpam, non effugerunt infamiam, velut unicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit: & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verborum licentiam continuit: & hodie ſimilem illi, quamvis nunquam ſperet, ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam provincia probaſſet: plus eſt, quod ignoravit. Hæc non ideo refero, ut ejus laudes exſequar, quas circumſcribere eſt, tam parcè tranſcurrere: ſed ut intelligas, magni animi eſſe fœminam, quam non ambitio, non avaritia, comites omnis potentiæ & peſtes, vicerunt: non metus mortis eam, exarmata navi naufragium ſuum ſpectantem, deterruit, quo minus, exanimi viro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterum quia neceſſe eſt, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obverſari: non quia illi minus cari ſint, ſed quia naturale eſt, manum ſæpius ad id referre quod doleat: qualem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus. ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, & modo ſe levioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſuam univerſique naturam, veri avidus inſurgit. Terras primum, ſitumque earum quærit. deinde conditionem circumfuſi maris, curſusque ejus alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terrasque plenum formidinis interjacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum nivisque & grandinis jactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus, ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo divinorum ſpectaculo fruitur, æternitatisque ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

L. ANNÆI SENECÆ
LIBER
DE CONSOLATIONE
AD POLYBIUM
ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

EX CAP. XX.

* * * noſtra corpora compares, firma ſunt: ſi redigas ad conditionem naturæ omnia deſtruentis, & unde edidit eodem revocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerunt? Septem illa miracula, & ſi qua his multo mirabiliora ſequentium annorum exſtruxit ambitio, aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt. nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur; ceterum quicquid cœpit, & deſinit,

deſinit. Mundo quidam minantur interitum, & hoc univerſum, quod omnia divina humanaque complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebrasque demerget. Eat nunc aliquis, & ſingulas comploret animas: Carthaginis ac Numantiæ Corinthiq; cinerem, & ſi quid altius cecidit, lamentetur: cum etiam hoc, quod non habet quo cadat, ſit interiturum. Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non peperciſſe conqueratur.

CAP. XXI. QUIS tam ſuperbæ impotentiſque arrogantiæ eſt, ut in hac naturæ neceſſitate omnia ad eundem finem revocantis, ſe unum ac ſuos ſeponi velit: ruinaque, etiam ipſi mundo imminenti, aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque paſſuri: & ideò mihi videtur rerum natura, quod graviſſimum fecit, commune feciſſe, ut crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud quoque te non minimum adjuverit, ſi cogitaveris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſtitia profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrimarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere. inveniam etiam nunc, per hos exhauſtos jam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur, atque adeò ipſe hanc litem meam faciam. Iniquiſſima omnium judicio fortuna, adhuc videbaris ab eo homine te continuiſſe, qui munere tuo tantam venerationem receperat, ut, quod rarò ulli contingit, felicitas ejus effugeret invidiam. Ecce eum dolorem illi, quem ſalvo Cæſare accipere maximum poterat, impreſſiſti: & cum benè illum undique circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodo patêre ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abjicit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum majorem ex ea fructum, quam contemptum ejus petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, ut facilè in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognoviſſe videor: quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quam ut à te quoque ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum ejus liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, ut ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? longiſſimum illi ævum ingenii fama promiſit. Id egit ipſe, ut meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit ullus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum maximis viris: quorum ſe ingeniis vel contulit, vel, ſi hoc verecundia ejus recuſat, applicuit.

CAP. XXII. HOC ergo unum excogitaſti, quomodo illi maximè poſſes nocere. Quo melior enim eſt quiſque, hoc ſæpius ferre te conſuevit, ſine ullo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat, tibi immunem ab injuria præſtare eum hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certa perveniſſe, & non ex tuo more temerè incidiſſe? Adjiciamus, ſi vis, ad has querelas, ipſius adoleſ-

adoleſcentis interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certè eras digniſſimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum. deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum: nihil in illo fuit, quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuiſſes bonus: ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam ejus injuria ſenſit, nunquam ille te fratrem ulli minatus eſt. Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formaverat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuis eſſes, & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nulli æqua virtutibus! antequam felicitatem ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio: nihil eſt enim difficilius, quam magno dolori paria verba reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam injuſta, & tam violenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ te pænituit? quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina concordiſſimam turbam imminuere, tam benè ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem, turbare, & ſine ulla cauſſa delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia ſummâ conſervata abſtinentiâ, nihil ſincerus & tutus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius, & in uno fratre, quid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſolatiis timet. Facinus indignum! luget Polybius, & aliquid propitio dolet Cæſare. hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, ut oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare quidem, poſſe defendi.

CAP. XXIII. DIUTIUS accuſare fata poſſumus, mutare non poſſumus. ſtant dura & inexorabilia. nemo illa convicio, nemo fletu, nemo cauſſa movet: nihil unquam parcunt ulli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil proficientibus. facilius enim nos illi dolor adjiciet, quam illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adjuvat, primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſolatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice: larga ubique flendi, & aſſidua materia. alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: alium ambitio nunquam quieta ſollicitat: alius divitias quas optaverat, metuit, & voto laborat ſuo: alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſidens turba: hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrimæ nobis deerunt, antequam cauſæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum naſcentium omen fletum eſſe voluit? Hoc principio edimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit: ſic vitam agimus: ideoque moderatè id fieri debet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lacrimas, at certè reſervare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quam huic, cujus tam frequens uſus eſt. Illud quoque te non minimum adjuverit, ſi cogitaveris, nulli minus gratum eſſe dolorē tuum, quam ei cui præſtari videtur. Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque ejus officii ratio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſupervacuum

cuum eſt; ſi ſentit: ingratum.

CAP. XXIIII. NEMINEM toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid ergo? quem nemo adverſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, ut cruciatu tuo noceat tibi: ut te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtudio, & Cæſare? non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult, tormento eſſe non vult. Quid itaque juvat dolori intabeſcere: quem, ſi quis defunctis ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cujus incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc dubiè ponerem, & dicerem: Sive te torqueri lacrimis nunquam deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſive non vult, utique inutilem dolorem dimitte. nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc verò, cujus tam explorata pietas eſt, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quam hic ſi tibi caſus ejus acerbus eſt, ſi te ullo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine ullo fiendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquè à lacrimis tam inutilibus abducet, quam ſi cogitaveris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ injuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus affectis, ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & adverſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes, projice omnem ex toto dolorem: ſin minus, introrſus abde & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur: qui honeſtum putabunt, quodcunque facientem viderint, animumque ex vultu tuo ſument. Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum: non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CAP. XXV. POTEST & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſe renuntiaveris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit: hæc tibi tuenda eſt. Circumſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille adverſus dolorem habeat, & utrumne tu tantum rebus ſecundis dextrè uti ſcias, an & adverſas poſſis viriliter ferre. obſervantur oculi tui. Liberiora omnia ſunt iis, quorum affectus tegi poſſunt: tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multa luce fortuna te poſuit. omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere: utrumne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, an in gradu ſteteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerũt: nihil te plebejum decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quam conſumendum ſe dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa tibi non permittit opinio de ſtudiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum exſpectant. Si volebas tibi omnia licere; ne convertiſſes in te ora omnium. nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenii tui laudant, qui deſcribunt: quibus, cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. nihil unquã itaq; potes indignũ facere perfecti & eruditi viri profeſſione, ut non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodicè: nec hoc tantummo-

tantummodo non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, gratia quietis confugere, aut aſſidua laborioſi officii ſtatione fatigatum corpus voluntaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere.

CAP. XXVI. MVLTA tibi non licent, quæ humillimis & in angulo jacentibus licent. Magna ſervitus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. audienda ſunt tot hominum millia, tot diſponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri quieti animi eſt. Non licet tibi, inquam, flere: ut multos flentes audire poſſis: ut periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris pervenire cupientium lacrimæ proſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. Hoc tamen etiam non in levioribus remediis adjuvabit. cum voles omnium rerum oblivisci, cogita Cæſarem: vide quantam hujus in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas. intelliges non magis tibi incurvari licere, quam illi, ſi quis modo eſt fabulis traditus, cujus humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicavit, ſibi eripuit: & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, numquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quemdam itaque modum tibi quoque eadem neceſſitas injungitur: non licet tibi ad utilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec ulli rei potes: totum te Cæſari debes. Adjice nunc, quod cum ſemper prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe; fas tibi non eſt, ſalvo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi, ſalvi tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tantum ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt: hic pro omnibus eſt. Quod longè à ſenſibus tuis prudentiſſimis piiſſimiſque abeſt, adverſus felicitatem tuam parum gratus es, ſi tibi quicquam, hoc ſalvo, flere permittis. Monſtrabo etiamnum, non quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi metuenda triſtitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inveniet acceſſum: omnia in te Cæſar tenebit: cum ab illo diſceſſeris, tunc, velut occaſione data, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paullatim irrepet. Itaque non eſt, quod ullum tempus vacare patiaris à ſtudiis. tunc tibi litteræ tuæ, tam diu ac fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam benè de humano genere meriti, quam tu de omnibus & de illis meruiſti, quos pluribus notos eſſe voluiſti quam ſcripſerant, multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris. Tunc Cæſaris tui opera, ut per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio, quantum potes compone. nam ipſe tibi optimè formandi condendique res geſtas, & materiam dabit, & exemplum.

CAP. XXVII. NON audeo te uſque eò producere, ut fabellas quoque & Æſopeos logos, intentatum Romanis ingeniis opus, ſolita tibi venuſtate connectas. difficile eſt quidem, ut

ad hæc

ad hæc hilariora ſtudia tam vehementer perculſus animus, tam cito poſſit accedere: hoc tamen argumentum habeto jam corroborati ejus, & redditi ſibi, ſi poterit ſe à ſeverioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quamvis ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, advocabit ipſa rerum quas tractabit auſteritas: hæc quæ remiſſa fronte commentanda ſunt, non feret, niſi cum jam ſibi ab omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeveriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit levamento, ſi ſæpe te ſic interrogaveris: Vtrumne meo nomine doleo, an ejus qui deceſſit? Si meo, perit meæ indulgentiæ jactatio, & incipit dolor, hoc uno excuſatus, quod honeſtus eſt, cum ad utilitatem reſpicit, à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono viro convenit, quam in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt, alterutrum ex his duobus eſſe judicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, evaſit omnia frater meus vitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſceretur: & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me nunquam dolere deſinere, qui nunquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defunctis ſenſus; nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui juris & arbitrii geſtit, & rerum naturæ ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit; divina vero, quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat, propius intuetur. Quid itaque ejus deſiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? beatum deflere, invidia eſt: nullum, dementia.

CAP. XXVIII. An hoc te movet, quod videtur ingentibus & cum maximè circumfuſis, bonis caruiſſe? cum cogitaveris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus invidia conſectabitur, non metus ſolicitabit, non levitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit. Si benè computes, plus illi remiſſum, quam ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tua ſimul ac ſua gratia; non accipiet beneficia, non dabit. Miſerum putas quod iſta amiſit, an beatum quod non deſiderat? mihi crede, is beatior eſt, cui fortuna ſupervacua eſt, quam is cui parata eſt. Omnia iſta bona, quæ nos ſpecioſa, ſed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſſidentur, cum invidia conſpiciuntur: eoſque ipſos quos exornant, & premunt: plus minantur, quam proſunt. Lubrica & incerta ſunt: numquam benè tenentur. nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnis vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque projecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modo allevans nos ſubitis incrementis, modo majoribus damnis deferens, aſſiduèque jactans, numquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam proceloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari navigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque invideris fratri tuo: quieſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt: ſuperſtitem Cæſarem, omnemque ejus prolem, ſuperſtitem te cum

te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex ſuo favore fortuna mutaret, ſtantem adhuc illam, & munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit. Erras. non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. omnibus illo nobis commune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit.

CAP. XXIX. EST, mihi crede, magna felicitas in ipſa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eſt. quis in tam obſcura & involuta veritate divinat, utrumne fratri tuo mors inviderit, an conſuluerit? Illud quoque, qua juſtitia in omnibus rebus es, neceſſe eſt te adjuvet cogitantem, non injuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum quod tamdiu pietate ejus tibi uti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit: avidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni, quod reddidit. Ingratus eſt, qui injuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium. qui non & in præteritis acquieſcit, & ea judicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant non eſt timendum. Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit. cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, & penè antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos unquam delectavit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eſt. Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quam præſentia. Quod habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis pone. Nō eſt quod cogites, quanto diutius habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut ceteris fratribus, non mancipio dedit, ſed commodavit: cum viſum eſt deinde, repetiit, nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſolviſſe ſe moleſtè ferat, eam præſertim cujus uſum gratuitum acceperit, nonne injuſtus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ ſuo jure uſa, à quo voluit, debitum ſuum citius exegit. non illa in culpa eſt, cujus nota erat conditio, ſed mortalis animi ſpes avida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliviſcitur, nec unquam ſortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur. Gaude itaque habuiſſe te tam bonum fratrem, & uſum fructum ejus, quamvis brevior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita jucundiſſimum eſſe, quod habuiſti: humanum, quod perdidiſti. Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quam aliquem moveri, quod ſibi talis frater parum diu contigerit: non gaudere, quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque credulitas decipit: & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis oblivio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod nobis tota vita denunciatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ pravitas, inſatiabilis rerū omniū: quæ indignatur inde ſe exire, quo admiſſa eſt precariò.

CAP. XXX. QVANTO ille juſtior, qui nuntiata filii morte, dignam magno viro vo-

cem emiſit? Ego cum genui, tum moriturum ſcivi. Prorſus non mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet. Non accepit tanquam novum nuntium, filii mortem: quid eſt enim novi, hominem mori, cujus tota vita nihil aliud quam ad mortem iter eſt? Ego cum genui, tum moriturum ſcivi. Deinde adjecit rem majoris & prudentiæ & animi: Huic rei ſuſtuli. Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusque id cum repoſcemur. alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. In procinctu ſtet animus: & id quod neceſſe eſt, numquam timeat: quod incertum eſt, ſemper exſpectet. Quid dicam duces, ducumque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulere fatum ſuum. Omnes, imò omnia in ultimum diem ſpectant. non idem univerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit, alium in ipſo aditu relinquit, alium in extrema ſenectute fatigatum jam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eumdem locum tendimus. Vtrumne ſtultius ſit neſcio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedum illa quæ multo ingenii tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, utriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita reſolviſti, ut quamvis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, ut (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem ſecutæ ſint. Nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorumque caſuum & lacrimarum, ex alia atque alia cauſa fluentium, exempla tibi ſuggerat. Lege, quo ſpiritu ingentibus intonueris rebus: pudebit te ſubito deficere, & ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne commiſeris, ut quiſquis exemplo ac modo ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamque ſolida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab iſtis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur, converte, ac reſpice optimos fratres, reſpice uxorem, filium reſpice. Pro omnium horum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas.

CAP. XXXI. AB hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere unus dolor, quam hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos una tecum perculſos vides, nec poſſe tibi ſubvenire, imò etiam ultro exſpectare, ut à te ſubleventur, intelligis: & ideò quanto minus in illis doctrinæ minuſque ingenii eſt, tanto magis reſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatii loco, inter multos dolorem ſuum dividere: qui quia diſpenſatur inter plures, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarem. illo moderante terras, & oſtendente quanto melius beneficiis imperium cuſtodiatur, quam armis, illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc uno tibi ſatis præſidii, ſatis ſolatii eſt. Attolle te: & quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige: ſiccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu numinis. Fulgor ejus illos, ut nihil aliud poſſint aſpicere, præſtringet, in ſe hærentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo numquam dejicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam advocandus: nec dubito, cum tanta illi adverſus omnes

omnes

omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia, quin multis jam ſolatiis tuum iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid porro? ut nihil horum fecerit, nonne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodo, cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dii illum Deæque omnes terris diu commodent, acta hic D. Auguſti, & annos vincat, ac, quamdiu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium longa fide approbet, & antè illum conſortem patris, quam ſucceſſorem accipiat. Sera, & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum gens ſua cœlo aſſerat.

CAP. XXXII. ABSTINE ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea parte qua prodes, oſtenderis. patere illum generi humano jam diu ægro & affecto mederi: patere, quicquid prioris Principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac reponere. Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patris triumphos ducat, & novos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus ejus, promittit clementia. nec enim ſic me dejecit, ut nollet erigere: imò ne dejecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter divinæ manus uſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum, & vitam mihi non tantum dedit, ſed etiam petiit. Viderit, qualem volet æſtimari cauſſam meam. vel juſtitia ejus bonam perſpiciet, vel clementia faciet. utrumq; in æquo mihi ejus beneficium erit, ſive innocentem me ſcierit eſſe, ſive voluerit. Interim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam ejus totum orbem pervagantem: quæ cum ex ipſo angulo, in quo ego defoſſus ſum, complures multorum jam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me unum tranſeat. Ipſe autem optimè novit tempus, quo cuique debeat ſuccurrere: ego omnem operam dabo, ne pervenire ad me erubeſcat. O felicem clementiam tuam Cæſar! quæ efficit, ut quietiorem ſub te agant vitam exſules, quam nuper ſub Cajo egere principes. Non trepidant, nec per ſingulas horas gladium exſpectant, nec ad omnem navium conſpectum pavent. Per te habent, ut fortunæ ſævientis modum, ita ſpem quoque melioris ejuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet ea demum fulmina eſſe juſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt.

CAP. XXXIII. HIC itaque princeps, qui publicum omnium hominum ſolatium eſt, aut me omnia fallunt, aut jam recreavit animum tuum, & tam magno vulneri majora adhibuit remedia: jam te omni confirmavit modo: jam omnia exempla, quibus ad animi æquitatem compellereris, tenaciſſima memoria retulit: jam omnium præcepta ſapientum aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupaverit. aliud habebunt hoc dicente pondus verba, velut ab oraculo emiſſa. omnem vim doloris tui divina ejus contundet auctoritas. Hunc itaque tibi puta dicere: Non te ſolum fortuna deſumpſit ſibi, quem tam gravi afficeret injuria. nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſibo exempla vulgaria, quæ etiam ſi minora, tamen mira ſunt: ad faſtos te, & annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ implevere Cæſareum atrium? nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt; nemo non

ex iſtis,

ex iſtis, in ornamentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exſilio nuntiata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato: & quam juris æqui impatiẽs pietas Africani fuerit, cũctis apparuit, eodem enim die, quo viatoris manibus fratrem abſtulerat, tribuno quoque plebis privatus interceſſit. tam magno tamen fratrem deſideravit hic animo, quam defenderat. Quid referam Æmilianum Scipionem, qui uno pænè eodemque tẽpore, ſpectavit patris triumphum, duorumque fratrum funera? adoleſcentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Paulli triumphum cõcidentis ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet.

CAP. XXXIV. QUID referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompejos? quibus ne hoc quidem ſæviens reliquit fortuna, ut una denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompejus, primum ſorori ſuperſtes, cujus morte optimè cohærentis Romanæ pacis vincula reſoluta ſunt. Idemque vixit ſuperſtes optimo fratri: quẽ fortuna in hoc erexerat, ne minus altè eum dejiceret, quam patrem dejecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantum dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia undiq, exempla ſeparatorũ morte fratrum ſuccurrunt, imò contra, vix ulla unquam horum paria conſpecta ſunt, una ſeneſcentia; ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, ut fortunam ulli queratur luctum intuliſſe; quam ſciet etiam Cæſarum lacrimas concupiſſe. Divus Auguſtus amiſit Octaviam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cælum deſtinaverat: imò verò idem omni genere orbitatis vexatus, ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique ne ſingulos ejus luctus enumerem, & generos ille amiſit, & liberos, & nepotes: ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit. Tamen tot tantoſque luctus cepit rerum omnium capaciſſimum ejus pectus, victorque Divus Auguſtus non gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Cajus Cæſar, Divi Auguſti avunculi mei nepos, circa primos juventutis ſuæ annos Lucium fratrem cariſſimum ſibi, princeps juvẽtutis principem ejuſdem juventutis amiſit, in apparatu Parthici belli: & graviore multo animi vulnere, quam poſtea corporis, ictus eſt: quod utrumque piiſſimè idem, & fortiſſimè tulit. Cæſar patruus meus, Druſum Germanicum patrem meum, minorem natu quam ipſe erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubjicientem imperio in complexu & oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantum, ſed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non ſolum mæſtum, ſed etiam attonitum, corpus Druſi ſui ſibi vindicantem, ad morem Romani luctus redegit: judicavitque non militandi tantum diſciplinam eſſe ſervandam, ſed etiam dolendi. Non potuiſſet ille lacrimas alienas compeſcere, niſi prius preſſiſſet ſuas.

CAP. XXXV. M. ANTONIUS avus meus, nullo minor niſi eo à quo victus eſt, tunc cum Remp. conſtitueret, & triumvirali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe, exceptis verò duobus collegis, omnia infra ſe cerneret, fratrem interfectum audivit. Fortuna impotens,

tens, quales ex humanis malis tibi ipſa Indos facis! Eo ipſo tempore, quo M. Antonius civium ſuorum vitæ ſedebat mortisque arbiter, M. Antonii frater duci jubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eadem magnitudine animi, qua omnia alia adverſa toleraverat: & hoc fuit ei lugere, viginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia exempla prætereram, ut in me quoque ipſo alia taceam funera, bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt: bis intellexit lædi me poſſe, vinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem: quem quomodo amaverim, intelligit profectò, quiſquis cogitat quomodo ſuos fratres pii fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, ut nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi poſſet in Principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eumdem oſtendere quam nihil ſacrum intactumque ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat deos petitura. Nemo itaque miretur, aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut iniquè. Poteſt enim hæc adverſus privatas domos ullam æquitatem noſſe, aut ullam modeſtiam, cujus implacabilis ſævitia totiens ipſa funeſtavit pulvinaria? Faciamus licet illi convicium, non noſtro tantum ore, ſed etiam publico: non tamen mutabitur: adverſus omnes ſe preces, omnesque querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit; nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas quoque domos auſa injuriæ cauſa intrare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere veſtem.

CAP. XXXVI. HOC unum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, ſi nondum illi genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc Principem, lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit. diſcat ab illo clementiam, atque à mitiſſimo omnium Principum mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos paullò ante retuli, aut adſcitos cælo, aut proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem, per quos juramus, abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & evincendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt, per divina ire veſtigia. Quamvis in aliis rebus dignitatum magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur, qui modo dignum ſe illa judicet. Optimè certè illos imitaberis, qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes hujus mali, tamen in hoc uno ſe ceteris exæquari hominibus, non injuriam, ſed jus mortalitatis judicaverunt; tuleruntque nec nimis acerbè & aſperè quod acciderat, nec molliter & effæminatè. Nam & non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non ferre, non eſt viri. Non poſſum tamen, cum omnes circumiverim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum: quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à quo imperium everſum funditus, Principis piiſſimi recreat clementia. C. Cæſar, amiſſa ſorore Druſilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere principaliter poſſet, conſpectum converſationemque civium ſuorum profugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, juſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum ſeceſſit. At foro & advocatis, & hujuſmodi aliis occupationibus

acerbiſſimi funeris levabat mala! Pro pudor imperii. principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Cajus furioſa inconſtantia, modo barbam capillumq; ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam ſatis certus utrum lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat ac pulvinaria, eos qui parum mæſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animadverſione. Eadem enim intemperie animi adverſarum rerum ictus ferebar, qua ſecundarum elatus eventu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud exemplum ab omni Romano viro, luctum ſuum aut intempeſtivis avocare luſibus, aut ſordiū ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare, minimè humano ſolatio. Tibi verò nihil ex conſuetudine mutandum tua. quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optimè felicitatem extollunt, & facillimè minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt, & ſolatia.

CAP. XXXVII. NUNC itaque te ſtudiis tuis immerge altius, nunc illa tibi velut munimenta animi circumda, nec ex ulla tui parte inveniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monumento tuorum. hoc enim unum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera, quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt lōgam diem: quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenii memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca. melius illum duraturo ſemper conſecrabis ingenio, quam irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam ſi nunc agi apud te cauſſa ejus non poteſt: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum, quod aliquid eripuit, inviſa ſunt: tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te illi judicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa providit, quibus hanc emendaret injuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ipſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli adeſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parva ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, & ad minima deducere: ſed aliò iſta vires ſervet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc jam quoq; ſit ſupervacuum. aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Numquam autem ego à te, ne ex toto mæreas, exigam. Et ſcio inveniri quoſdā duræ magis quam fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi verò videntur numquam in hujuſmodi caſum incidiſſe. alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiam invitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id unum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat, exciderit. nam ut quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum ulli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potius modum ſervet, qui nec impietatem imitetur, nec inſaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrimæ, ſed eædem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. effice, ut frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, ut illum & ſermonibus celebres, & aſſidua re-

dua recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam ejus jucundam magis, quam flebilem feceris. naturale eſt enim, ut ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitia revertitur. Cogita modeſtiam ejus, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exſequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta ejus ac facta & aliis expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſque ſperari potuerit. quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſet? Hæc, utcunque potui, longo jam ſitu obſoleto & hebetato animo cōpoſui: quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quam non facilè Latina ei verba ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus graviſque fremitus circumſonat.

L. ANNÆI SENECÆ
AD MARCIAM
DE CONSOLATIONE
LIBER VNVS.

CAPVT I.

NISI te, Marcia, ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi, quam à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aſpici; non auderem obviam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incubant. nec ſpem concepiſſem, tam iniquo tempore, tam inimico judice, tam invidioſo crimine poſſe me efficere, ut fortunam tuam abſolveres. Fiduciam mihi dedit exploratum jam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſonam patris tui geſſeris: quem non minus quam liberos dilexiſti; excepto eo, quod non optabas ſuperſtitem. nec ſcio an & optaveris. Permittit enim ſibi quædam & contra bonum morem magna pietas. Mortem A. Cremutii Cordi, parentis tui, quantum poteras, inhibuiſti. Poſtquam tibi apparuit, inter Sejanianos ſatellites illam unam patere ſervitutis fugam, non favisti conſilio ejus, ſed dediſti manus victa, fudiſtique lacrimas clam, & gemitus devoraſti quidem, non tamen hilari fronte texiſti: & hoc illo ſæculo, quo magna pietas erat, nihil impiè facere. Vt verò aliquam occaſionem mutatio temporum dedit: ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in uſum hominum reduxiſti, & a vera illum vindicaſti morte, ac reſtituiſti in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optimè meruiſti de Romanis ſtudiis: magna illorum pars arſerat. optime de poſteris: ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata. optimè de ipſo: cujus viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana cognoſci; quamdiu quiſquam erit, qui reverti velit ad acta majorum; quamdiu quiſquam, qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus; quid ſubactis jam cervicibus omnium, & ad Sejanianum jugum adactis, indomitus ſit homo, ingenio, animo, manu

 liber.

liber. Magnum mehercule detrimentum reſp. ceperat, ſi illum ob duas artes pulcherrimas in oblivionem coujectum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in mauus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum citò ſcelera, quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere: vetuit ad vultum, quem tot annorum continua triſtitia, ut ſemel obduxit, tenet. Et vide quam non ſurrepam tibi, nec furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? oſtendi tibi æquè magni vulneris cicatricem. Alii itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mærore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, ſi verum andire vis, magis jam ex conſuetudine, quam ex deſiderio fluentes, continebo. ſi fieri potuerit, favente te remediis tuis; ſin minus, vel iuvita teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filii locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? omnia in ſupervacuum tentata ſunt. fatigatæ allocutiones amicorum; auctoritates magnorum & affinium tibi virorum; ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito ac vix ad brevem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te una vim ſuam perdidit. Tertius jam præteriit annus, cum interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renovat ſe, & corroborat quotidie luctus: & jam ſibi jus mora fecit, eoque addnctus eſt, ut putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſint: ita quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſævientia, ipſa noviſſimè acerbitate paſcuntur, & fit iufelicis animi prava voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere, leviore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda vis: vehemētius contra inveterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & uruntur, & in altum revocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. ubi corrupta in malum ulcus verterunt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter aſſequi tam durum dolorem: frangendus eſt.

CAP. II. Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquē volunt, & in exēpla deſinere: mutari hnnc interim morē expedit. Aliter enim cū alio agendū eſt. quoſdam ratio ducit: quibuſdā nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ liberum non relinquat animum ad ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſæculi tui, exempla: alterius fæminæ, quæ ſe tradidit ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu, majore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed citò animum in ſedem ſuam repoſuit. Octavia & Livia, altera ſoror Auguſti, altera uxor, amiſerunt filios juvenes, utraque ſpe futuri principis certa. Octavia Marcellum, cui & avuuculus & ſocer incumbere cœperat, in quem onus imperii reclinaret. adoleſcētem animo alacrem, ingenio potentem; ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus alienum; quantumcumque imponere illi avunculus, & (ut ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. Benè legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem, per omne vitæ

ſuæ

ſuæ tempus, flendi gemendique fecit: nec ullas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. ne avocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in unam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa conſurgere, ſed allevari recuſans: ſecundam orbitatem judicans, lacrimas omittere. Nullam habere imaginem filii cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liviam maxime furebat: quia videbatur ad illius filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſque ſtudiorum honores rejecit, & aures ſuas adverſus omne ſolatium clauſit, à ſolemnibus officiis ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus liberis, nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit: non ſine contumelia omnium ſuorum, quibus ſalvis orba ſibi videbatur.

CAP. III. Livia amiſerat filium Druſum, magnum futurum principem, jam magnum ducem. Intraverat penitus Germaniam, & ibi ſigna Romana fixerat, ubi vix ullos eſſe Romanos notum erat. In expeditione victor deceſſerat, ipſis illum hoſtibus ægrum cum veneratione & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat, ingens civium provinciarumque, & totius Italiæ deſiderium: per quam effuſis in officium lugubre municipiis coloniiſque, uſque in urbem ductum erat funus triumpho ſimillimum. Non licuerat matri ultima filii oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire, longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quaſi toties illum amitteret, irritatæ. Vt primum tamen intulit tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit: nec plus doluit quam aut honeſtum erat, aut Cæſare, aut æquo majus. Non deſiit itaque Druſi ſui celebrare nomen, ubique illum ſibi privatim publiceque repræſentare, & libentiſſime de illo loqui, de illo audire: cum memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare, quin illam triſtem ſibi redderet. Elige itaque, utrum exemplum putas probabilius. ſi illud prius ſequi vis, eximis te numero vivorum; averſaberis & alienos liberos & tuos; ipſumque deſiderans, triſte matribus omen occurres. Voluptates honeſtas, permiſſas, tanquam parum decoras fortunæ tuæ rejiciens, inviſam habebis lucem: & ætati tuæ, quod non præcipitet te quamprimum, & finiat, infeſtiſſima eris: quod turpiſſimum alieniſſimumque eſt animo tuo, in meliorem noto partem, oſtendes te vivere nolle, mori non poſſe. Si ad hoc maximæ fœminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius: non eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia eſt, pœnas à ſe infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſervaſti, morum probitatem & verecundiam, in hac quoque re præſtabis. eſt enim quædam & dolendi modeſtia: illum ipſi in juvenem digniſſimum quiete, ſemper nominans, cogitanſque, meliore pones loco, ſi matri ſuæ, qualis vivus ſolebat, hilaris, & cum gaudio occurrat.

CAP. IV. Nec te ad fortiora ducam præcepta, ut inhumano ferre humana jubeam modo, ut ipſo funebri die oculos matris exſiccem: ad arbitrum tecum veniam: hoc inter nos quæretur, utrum magnus eſſe debeat,

an perpetuus dolor. Non dubito, quin Liviæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum conſilium vocat: illa in primo fervore, cum maximè impatientes feroceſque ſunt miſeriæ, ſe conſolandam Areo philoſopho viri ſui præbuit. & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt: plus quam populum Romanum, quem nolebat triſtem triſtitia ſua facere: plus quam Auguſtum, qui ſubducto altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: plus quam Tiberium filium, cujus pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam. *Uſque in hunc diem Livia (quantū quidem ego ſciam, aſſiduus viri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittuntur, nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in majoribus modò obſervaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum judicem, velles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere. Servandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus aliterve factum velis.*

CAP. V. *DEINDE oro atque obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præſtes. Non eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant: loquantur aliquid coram te de Druſo, an nihil: ne aut oblivio clariſſimi juvenis illi faciat injuriam, aut mentio tibi. Cum ſeceſſimus, & in unum convenimus, facta ejus dictaque quanto meruit ſuſpectu celebramus: coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima voluptate, filii tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in ævum omne ſis prorogatura. Quare patere, imò accerſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filii tui: nec hoc grave duxeris, cæterorum more, qui in ejuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam, qua deterior eſt, aſpicis. Non convertis te ad convictus filii tui, occurſuſque jucundos, non ad pueriles dulceſque blanditias, non ad incrementa ſtudiorum: ultimam illam faciem rerum premis. in illam, tanquam parum ipſa per ſe horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concupieris perverſiſſimam gloriam, infeliciſſimam videri.*

CAP. VI. *SIMUL cogita, non eſſe magnum, ſe rebus proſperis fortem gerere, ubi ſecundo curſu vita procedit: nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens ventus oſtendit: adverſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ſubmiſeris te, imò contra fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſupra cecidit, ſuſtine, primo duntaxat ſtrepitu conterrita. Nulla re major invidia fortunæ fit, quam æquo animo.* Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo nepotes. Tuum illic Marcia negotium actum, tibi Areus aſſedit: te mutata perſona conſolatus eſt. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius quam ulla unquam mater amiſerit (non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam) ſi fletibus fata vincuntur, conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem ſine

ſomno

ſomno triſtitia conſummat: ingeratur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque omni ſe genere ſævitiæ profecturus mæror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta revocantur; ſi ſors immota, & in æternum fixa, nulla miſeria mutatur; & mors tenet quicquid abſtulit; deſinat dolor, qui perit. Quare regamus: nec nos iſta vis tranſverſos auferat. Turpis eſt navigii rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſeruit, permiſit tempeſtati ratem: at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clavum tenentem & obnixum.

CAP. VII. AT enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt? nam in diſceſſu, non ſolum amiſſione, cariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorum cõtractio. Sed plus eſt quod opinio adjicit, quam quod natura imperavit. Aſpice mutorum animalium quam concitata ſint deſideria, & tamen quam brevia. Vaccarum uno die alterove mugitus auditur: nec diutius equarum vagus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cum veſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſilvas pervagatæ, cum ſæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aves cum ſtridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini: qui adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primum magis fæminas quam viros, magis barbaros quam placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ à natura vim acceperunt, eamdem in omnibus ſervant. Apparet non eſſe naturale, quod varium eſt. Ignis omnes ætates, omnium urbium cives, tam viros quam fæminas, uret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam: quare? quia vires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil in perſonam conſtituit. Paupertatem, luctum, orbationem alius aliter ſentit, prout illum cõſuetudo infecit: & imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio de non timendis terribilibus.

CAP. VIII. DEINDE quod naturale eſt, non decreſcit mora: dolorem dies conſumit. licet contumaciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferveſcentem; tamen illum, efficaciſſimum mitigandæ ferociæ, tempus enervat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens triſtitia, & jam videtur duxiſſe callum, non illa concitata, qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata: tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis. multum autem intereſt, utrum tibi permittas mærere, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ convenit, finem luctus potius facere, quam exſpectare: nec illum opperiri diem, quo te invita dolor deſinat? ipſa illi renuntia.

CAP. IX. VNDE ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ juſſu? quod nihil nobis mali, antequam eveniat, proponimus, ſed ut immunes ipſi, & aliis pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exſequiæ: de morte non cogitamus. tot acerba funera: nos togam noſtrorum infantium, nos militiam, & paternæ hereditatis ſucceſſionem animo agitamus. tot divitũ ſubita paupertas in oculos incidit:

& nobis numquam in mentem venit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante proviſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te vibraſſe? velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum adſcenſu, inermis adeas, exſpecta vulnus, & illa ſuperne volantia cum ſagittis piliſque ſaxa, puta in tuum vibrata corpus. Quoties aut ad latus, aut poſt tergum ceciderint, exclama: Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. ſcio quid pares. alium percuſſiſti, me petiſti. Quis unquam res ſuas, quaſi periturus, adſpexit? quis unquam noſtrum de exſilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? quis non, ſi admoneatur ut de ſuis cogitet, tanquam dirum omen reſpuat, & in capita inimicorum aut ipſius intempeſtivi monitoris abire illa jubeat? Non putavi futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides eveniſſe? Egregium verſum & dignum audivi. eſt enim è populo.

Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.

Ille amiſit liberos: & tu amittere potes. ille damnatus eſt: & tua innocentia ſub ictu eſt. Hic nos error decipit, hic effæminat, dum patimur, quæ numquam pati nos poſſe prævidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit.

CAP. X. QVICQVID eſt hoc, Marcia, quod circa nos ex adventicio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & excluſorum clientium turbâ referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa conjux, ceteraque ex incerta & mobili ſorte pendentia: alieni commodatique apparatus ſunt. nihil horum dono datur: collaticiis, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcæna adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca uſque ad finem perſeverabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti: mutuo accepimus. Vſusfructus noſter eſt, cujus tempus ille arbiter muneris ſui temperat: nos oportet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine querela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere convicium. Omnes ergo noſtros, & quos ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos præcedere juſtiſſimum ipſorum votum eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eorum promiſſum ſit. Sæpè admonendus eſt animus, amet ut receſſura, imò tanquam recedentia. quicquid à fortuna datum eſt, tanquam exemplo abiturum poſſideat. Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos invicem liberis date, & ſine dilatione omne gaudium haurite. nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam advocationem dedi: nihil de hac hora. Feſtinandum eſt. inſtat à tergo mors: jam deficiet iſte comitatus: jam contubernia iſta ſublato clamore ſolventur. Rapina rerum omnium eſt. Miſeri neſcitis fuga vivere. Si mortuum tibi filium doles, ejus temporis quo natus eſt, crimen eſt. mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem datus: hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque invictum pervenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. corporibus noſtris impotenter, contumelioſè, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in remedium: alios nudos mari jactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam

quidem

quidem aut littus explodet, ſed in alicujus ventrem immenſæ belluæ detrudet: alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortemque detinebit. Vt varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus eſt partes deflere? tota vita flebilis eſt. Vrgebunt nova incommoda, prinſquam veteribus ſatisfeceris. Moderandus eſt itaque vobis animus ad hæc maximè, quæ immoderatè fertis: & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.

CAP. XI. QVÆ demum iſta tuæ publicæque conditionis oblivio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti: putre ipſa fluidumque corpus, & caſibus morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris deſidet, in templis precatur turba, diſpari gradu vadit. Et quæ veneraris, & quæ deſpicis, unus exæquabit cinis. Hoc jubet illa Pythicis oraculis adſcripta vox, NOSCE TE. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: jactatu, non tempeſtate magna, ut diſſiperis, eſt opus. Vbicumque arietaveris, ſolveris. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum: cum benè lacertos exercuit, cujuſlibet feræ pabulum, cujuſlibet victima, ex infirmis fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxiæ ſolicitæque tutelæ, precarii ſpiritus, & malè hærentis, qua parum repentinum audiet, ex improviſo ſonus auribus gravis excutit: ſoli ſemper ſibi nutrimentum vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua ſingulis opus eſt? Nunquid enim ut concidat, res magni molimenti eſt? Odor illi ſaporque, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus vivere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunque ſe movet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne cælum ferens, aquarum novitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſſis atque offenſionibus morbidum, putre, caſſum, à fletu vitam auſpicatum: cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal movet? in quantas cogitationes oblitum conditionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepoteſque diſponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc quod ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum.

CAP. XII. DOLOR tuus, ô Marcia, ſi modo illi ulla ratio eſt, utrum ſua ſpectat incommoda, an ejus qui deceſſit? Vtrumne amiſſo filio movet, quod nullas ex illo voluptates cepiſti: an quod majores, ſi diutius vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris; tolerabilius efficies detrimentum tuum.minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudii lætitiæque perceperunt. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates; oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Provenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione: niſi fortè hi, qui catulos aveſque, & frivola animorum oblectamenta, ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex viſu tactuque & blanda adulatione mutorum: liberos

nutrientibus, non fructus educationis, ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria ejus contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit: ipſum quod habuiſti, quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, & major. Melius tamen tecum actum eſt, quam ſi omnino non contigiſſet. quoniam ſi ponatur electio, utrum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nunquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quam nulla contingere. Vtrumne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenque filii expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Iuvenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito omnis officii curioſus, cito ſacerdos, omnia tam propera. Nulli ferè & magna bona, & diuturna, contingunt. non durat, nec ad ultimum exit, niſi lenta felicitas. Filium tibi dii immortales non diu daturi, ſtatim talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud quidem dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi ubique majora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto ut noſtrorum funerum levamentum eſſet, etiam divina concidere. Circumſpice, inquam, omnes. nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inveniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam malè de moribus tuis ſentio, ut putem poſſe te levius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. malivoli ſolatii genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non ut ſcias, hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere: ſed ut ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placidè. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res aut malitiam ejus, & acerrimam virtutem in hoſtes civeſque, contudit: aut effecit, ut cognomen illud uſurpaſſe falſo videretur, quod amiſſo filio aſſumpſit: nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant: nec invidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum judicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, etiam inimici fatebuntur, benè illum arma ſumpſiſſe, benè poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos pervenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nunciata filii morte, tibicinem tantum tacere juſſit, & coronam capiti detraxit, cetera rite perfecit.

CAP. XIII. PVLVILLVS hoc fecit pontifex, cui poſtem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filii nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſollemnia pontificalis carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filii ſui nomen Iove propitiato. Putaſſes ejus luctus aliquem finem eſſe deberē, cujus primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen, ut rediit domum, & implevit oculos, & aliquas voces flebiles miſit: & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, ad Capitolium hilari rediit vultu. Paullus circa illos nobiliſſimi triumphi dies, quo victum ante currum egit Perſen, incliti regis nomen, duos filios in adoptionem dedit: quos ſibi ſervaverat, extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos

modatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu vacuum Paulli currum populus Romanus aſpexit. concionatus eſt tamen, & egit diis gratias, quod compos voti factus eſſet. Precatum enim ſe, ut ſi quid ob ingentem victoriam invidiæ dandum eſſet, id ſuo potius, quam publico damno, lueretur. Vides quam magno animo tulerit? orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat movere tanta mutatio? ſolatia ſimul atque auxilia perdidit: non contigit tamen triſtem Paullum Perſi videre.

CAP. XIV. QVID nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit, invenire felices. Quota quæque domus uſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit? Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita. Lucium, ſi vis, Bibulum, & C. Cæſarem. videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam. L. Bibuli, melioris quam fortioris viri, duo ſimul filii interfecti ſunt: Ægyptio quidem militi ludibrio habiti: ut non minus ipſa orbitate, auctor ejus, digna res lacrimis eſſet. Bibulus tamen, qui, toto honoris ſui anno, ob invidiam collegæ, domi latuerat, poſtero die quam geminum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita & publica officia. Quid minus poterat, quam unum diem duobus filiis dare? tam cito liberorum luctum finivit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audivit deceſſiſſe filiam, publica ſecum fata ducentem. In oculis erat jam Cn. Pompejus, non æquo laturus animo quemquam alium eſſe in Rep. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quæ gravia illi videbantur, etiam cum in commune creſcerent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quam omnia ſolebat.

CAP. XV. QVID aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, ut ſic quoque generi humano proſint, oſtendentes, ne eos quidem, qui diis geniti deoſque genituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum alienam. Divus Auguſtus amiſſis liberis, nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter; tamquam ejus jam res ageretur, cujus cum maximè intererat, de diis neminem queri. Ti. Cæſar & quem genuerat, & quem adoptaverat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris laudavit filium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano non flexit vultum: experiendum ſe dedit Sejano ad latus ſtanti, quam patienter poſſet ſuos perdere. Videſne quanta copia virorũ maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternẽs caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè privatimque congeſta erant? Sed videlicet it in orbem iſta tempeſtas: & ſine delectu vaſtat omnia, agitque ut ſua. Iube ſingulos conferre rationem: nulli contigit impunè naſci.

CAP. XVI. SCIO quid dicas: Oblitus es fæminam te conſolari. virorum refers exempla. Quis autem dixerit naturam malignè cum muliebribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta, (libeat) facultas eſt: laborem doloremque ex æquo, ſi conſuevere, patiuntur. In qua iſtud urbe, dii boni, loquimur? in qua

Digitized by Google

regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus dejecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantumnon in viros tranſcripſimus. Equeſtri inſidens ſtatuæ, in ſacra via, celeberrimo loco, Clœlia exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donavimus. Quod tibi ſi vis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſideraverunt, non oſtiatim quæram: ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem. duodecim illa partus, totidem funeribus recognovit. & de ceteris facile eſt, quos nec editos, nec amiſſos civitas ſenſit: Ti. Gracchum, & Cajum, quos etiam qui bonos viros negaverit, magnos fatebitur, & occiſos vidit, & inſepultos. conſolantibus tamen miſeramque dicentibus, *Numquam*, inquit, *non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi.* Cornelia Livium Druſum, clariſſimum juvenem, illuſtris ingenii, vadentem per Gracchorum veſtigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filii, & inultam, tam magno animo tulit, quam ipſe leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Marcia, reverteris, ſi tela, quæ in Scipiones, Scipionumque matres ac filios egit, quibus Cæſares petiit, ne à te quidem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt: à quibus nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. nullum ajunt fruſtra cadere telum, quod in confertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine invidia damnove prætervehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios eripuit, ſed elegit. Numquam tamen injuriam dixeris, ex æquo cum potentiore dividere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maximè luges, prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias. ſi malè fers, magna onerat ſi benè, magna ſolatia. In hoc te perduxit, ut illas cum videris, admonearis filii, non doloris. Agricola, everſis arboribus, quas aut ventus radicitus evulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſubolem ex illis reſiduam fovet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit: & momento (nam ut in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Metilii tui filias in ejus vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, geminato ſolatio leva. Hæc quidem natura mortalium eſt, ut nihil magis placeat, quam quod amiſſum eſt. iniquiores ſumus adverſus relicta, ereptorum deſiderio. ſed ſi æſtimare volueris, quam tibi valdè fortuna, etiam cum ſævierit, pepercerit, ſcies te habere plus quam ſolatia. Reſpice tot nepotes, duas filias.

CAP. XVII. DIC illud quoque, Marcia. moveret me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, numquam mala bonos ſequerentur: nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo, malos bonoſque jactari. Grave eſt tamen, quem educaveris juvenem, jam matri, jam patri præſidium ac decus, amittere. Quis negat grave eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es ut perderes, ut perires, ut ſperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, &, quod eſt peſſimum, numquam ſcires cujus eſſes ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce, deinde ita naviga. Hæc ſunt

Digitized by Google

ſunt quæ mirari poſſis. videbis primum ipſam Inſulam ab Italia anguſto intercisſam freto, quam continēti quōdam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illo mare irrupit, & *Heſperium Siculo latus abſcidit:* deinde videbis (licebit enim tibi avidiſſimum maris verticem ſtringere) illam fabuloſam, Charybdim dico, quam diu ab Auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpiravit, hiatu magno profundoque navigia ſorbentem. Videbis celebratiſſimum carminibus fontem Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem: ſive illas ibi primum naſcentes invênit, ſive immerſum terris flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione pejoris undæ ſervatum, reddidit. Videbis portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſnit in tutelam claſſium, aut adjuvit manus, ſic tutum, ut ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit. Videbis ubi Athenarum potentia fracta: ubi rot millia captivorum, ille excifis in infinitam altitudinem ſaxis, nobilis carcer incluſerat: ipſam ingentem civitatem, & laxius territorium, quam multarum urbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, & nullum diem ſine interventu ſolis. Sed cum omnia iſta cognoveris, gravis & inſalubris æſtas hiberni cæli beneficia corrumpet. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, juſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus etiam poſt Platonem, vitæ etiam poſt exſilium: alios uret, alios verberabit, alios ob levem offenſam jubebit derruncari: acceſſet ad libidinem mares fæminaſque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te invitare poſſit, quid absterrere: proinde aut naviga, aut reſiſte. Poſt hanc denunciationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſatiſne juſtam querelam de ullo, niſi de ſe, habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed prudens ſciensque veniſſet? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. tu ſi filios ſuſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes: & ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſervator patriæ, quam proditor poterit. Non eſt quod de peres tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat: propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, ut ipſi maledictum ſint. Nihil vetat illos tibi ſuprema præſtare, & laudari te à liberis tuis: ſed ſic te para, tanquam in ignem poſitura, vel puerum, vel juvenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus eſt, quod parens ſequitur. Poſt has leges propoſitas, ſi liberos tollis, omni deos invidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt.

CAP. XVIII. AD hanc imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. intratura es urbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, certis legibus æternisque devinctam, indefatigata cæleſtium officia volventem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis uno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, annum in æſtatem hiememque æqualiter dividentem. Videbis nocturnam lunæ ſucceſſionem, à fraternis occurſionibus lene remiſſumque lumen mutuantem, & modo occultam, modo toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, ſemper proximæ diſſimilem. Videbis quinque ſidera diverſas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leviſſimis

quam in filio reſpicere, præter ipſum, vacat. Quid igitur te, Marcia, movet? utrum, quod filius tuus deceſſit: an, quod non diu vixit? Si quod deceſſit, ſemper debuiſti dolere: ſemper enim ſciſti mori. Cogita, nullis defunctum malis affici. illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec oblivionis amnem, nec tribunalia, nec reos ullos in illa libertate tam laxa: nullos iterum tyrannos. Luſerunt iſta poëtæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: ultra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur jacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur, & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malum eſſe, quod aliquid eſt: quod vero ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaque circa aliquam verſantur materiam. Non poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus terminos, intra quos ſervitur. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu, non divitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur, non invidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conviciis quidem ullis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla privata: non ſollicitus futuri pendet ex eventu, ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit, unde nil eum pellat, ubi nil terreat.

CAP. XX. O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut optimum inventum naturæ laudatur! quæ ſive felicitatem includit, ſive calamitatem repellit, ſive ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſive juvenile ævum, dum meliora ſperantur, in flore deducit, ſive pueritiam ante duriores gradus revocat: omnibus finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit antequam invocaretur. Hæc ſervitutem invito domino remittit: hæc captivorum catenas levat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exſulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſque jaceat. hæc, ubi res communes fortuna male diviſit, & æquo jure genitos, alium alii donavit, exæquat omnia. hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit. hæc eſt quæ nulli patuit. hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupivit. Hæc eſt, inquam, quæ efficit, ut naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit, ut non concidam adverſus minas caſuum, ut ſervare animum ſalvum ac potentem ſui poſſim. Habeo quo appellam. Video iſtic cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. alii capite converſos in terram ſuſpendêre, alii per obſcœna ſtipitem egerunt, alii brachia patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis ſingula machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, cives ſuperbi: ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſervire, ubi ſi domini pertæſum eſt, licet uno gradu ad libertatem tranſire. contra injurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompejum, decus iſtius firmamentumque imperii, Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubi-

dubi-

dubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adjectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prœlio, in quo prima acies ſenatus fuit, quam infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ipſum ſuperfuiſſe! vidit Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet pænitentiam ſalutis acturus. quid enim erat turpius, quam Pompejum vivere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas devitavit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Rep. conſervator ejus: ſi denique filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet, etiam tunc felix mori potuit. Non vidiſſet ſtrictos in civilia capita mucrones: nec diviſa percuſſoribus occiſorum bona, ut etiam de ſuo perirent: non haſtam conſularia ſpolia vendentem: nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum. Marcum Catonem ſi à Cypro & hereditatis regiæ diſpēſatione redeuntem mare devoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat civili bello ſtipendium, nónne illo benè actum foret? hoc certè ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adjectio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantum, ſed publicæ natum, coëgit Cæſarem fugere, Pompejum ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit Metilio: omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis tamen cito periit, & immaturus. Primum, puta illum ſuperfuiſſe: comprehēde quantum plurimum procedere homini licet: quantulum eſt? Ad breviſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco, venienti in pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate convolvi conſtat; computa urbium ſæcula. videbis quam non diu ſteterint, etiam quæ vetuſtate glorientur. Omnia humana brevia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, urbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad univerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra, quam partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni. cujus major eſt menſura quam mundi: utpote cum ille ſe intra hujus ſpatium toties remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cujus quantumcumq; fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? uno modo multum eſt quod vivimus: ſi ſatis eſt. Licet mihi vaces, & in moram tardatæ ſenectutis novies denos centenoſque percenſeas annos: cum ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breviſſimi longiſſimique ævi differentia, ſi inſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaveris quanto non vixerit. Deinde non immaturus deceſſit: vixit enim, quantum debuit vivere. Nihil enim illi jam ultrà ſupererat. Non una hominibus ſenectus eſt, ut ne animalibus quidem. intra quattuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ homini prima. diſpar cuique vivendi facultas data eſt: nemo nimis cito moritur, qui victurus diutius quam vixit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper ubi poſitus eſt: nec illum ulterius diligentia aut gratia promovebit: ſcit libenter illum ulterius diligentiam ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, — *metamque dati pervenit ad ævi.* Non eſt itaque quod ſic te oneres: Potuit diutius vivere. Non eſt interrupta ejus vita, nec unquam ſe annis caſus interjecit. ſolvitur quod cuique promiſſum eſt: eunt vi ſua fata, nec adjiciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt:

ſruſtra

Digitized by Google

fruſtra vota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſque, quantum illi dies primus adſcripſit. ex illo quo primum lucem vidit, iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adjiciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore verſamur, ut non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatoſque jam vergere: cum illo infantia ſtatim, & juventa, omniſque ætas ferat. Agunt opus ſuum fata: nobis ſenſum noſtræ necis auferunt: quoque facilius obrepat mors, ſub ipſo vitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia convertit, pueritiam pubertas, juventutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa, ſi benè computes, damna ſunt.

CAP. XXI. QVERERIS, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quam potuiſſet? Vnde enim ſcis, an diutius illi expedierit? an illi hac morte conſultum ſit? Quem invenire hodie potes, cujus res tam benè poſitæ ſint & fundatæ, ut nihil illi, procedenti tempore, timendum ſit? Labuntur humana, ac fluunt: neque pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt, quam quæ maximè placet. Ideoque feliciſſimis optāda mors eſt. quia in tanta inconſtantia turbaque rerum, nihil niſi quod præteriit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filii tui corpus, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ urbis oculos conſervatum, potuiſſe ita morbos evadere, ut ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus?

CAP. XXII. COGITA animi mille labes. neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant, uſque in ſenectutem pertulerunt: ſed interverſa plerumque ſunt. Aut ſera, eoque fœdior luxuria invaſit, & coëgit dehoneſtare ſpecioſa principia: aut in popinam ventremque projectis, ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid biberent. Adjice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum oſſa vivis legentium, & totas in viſcera manus demittentium, & non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exſilium. non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem. non fuit ſapientior, quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſanctior quam Cato. Cum iſta perſpexeris, ſcies optimè cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat vitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quam vita humana: nihil tam inſidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſciis. Itaque ſi feliciſſimum eſt, non naſci; proximum puta, brevitate vitę defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti ſuo Satrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, *Sejanum in cervices noſtras nec imponi quidem, ſed aſcendere.* Decernebatur illi ſtatua in Pompeji theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamavit Cordus, *Tunc verè theatrum perire.* Quis ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeji conſtitui Sejanum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari peſſimum militem? conſecratur. Subſcriptio, & acerrimi canes, quos ille, ut ſibi uni manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine humano paſcebat, circumlatrare etiam hominem, & illum imparatum, incipiunt. Quid faceret? ſi vivere vellet, Sejanus rogandus erat: ſi mori, filia. uterque inexorabilis: conſtituit filiam fallere. Vſus itaque balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum ſe quaſi guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per feneſtram, ut videretur ediſſe, projecit; à

Digitized by Google

cit: à cœna deinde, quaſi jam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: alteroque die, & tertio idem fecit. Quarto, ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te: *Cariſſima*, inquit, *filia*, *& hoc unum*, *tota celata vita*, *iter mortis ingreſſus ſum*, *& jam medium ferè teneo. Revocare me nec debes*, *nec poteſ.* Atque ita lumen omne præcludi juſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio ejus, publica voluptas erat, quod è faucibus avidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Sejano auctore, adeunt conſulum tribunalia: queruntur mori Cordum, interpellantes quod coëgerant. adeò illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe abſolverat. Videſne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato ingruant? fles quod alicui tuorum mori neceſſe fuit? pænè non licuit.

CAP. XXIII. PRÆTER hoc, quod omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius: facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana converſatione dimiſſis. minus enim fæcis ponderiſque traxerunt: antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati, leviores ad originem ſuam revolant, & facilius, quicquid eſt illud, abſoluti transfluunt. Nec unquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt. exire atque erumpere geſtiunt, ægrè has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & ex alto adſueti humana deſpicere. Inde eſt quod Plato clamat: *Sapientis animum totum in mortem prominere*, *hoc velle*, *hoc meditari*, *hac ſemper cupidine ferri in exteriora tendentem.* Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in juvene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, divitias ſine avaritia, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum pervênit, ad exitum properat. Eripit ſe aufertque ex oculis perfecta virtus: nec ultimum tempus exſpectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius exſtinguitur: vivacior eſt, qui cum lenta difficiliq; materia commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim detinet cauſſa, quæ malignè alit. ſic ingenia quo illuſtriora, breviora ſunt. Nam ubi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum brevi nemo non prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatem pervenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitii maturitas, & appetit finis, ubi incrementa conſumpta ſunt.

CAP. XXIV. INCIPE virtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu vixit. pupillus relictus, ſub tutorum cura uſque ad decimumquartum annum fuit: ſub matris cuſtodia ſemper. cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtatura, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſavit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quam rarò liberos videant, quæ in diverſis domibus habitant: cogita, tot illos perire annos matribus, & per ſolicitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent: ſcies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Numquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formavit, excellentis ingenii, & æquaturi avum, niſi obſtitiſſet verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ, in

tam

Digitized by Google

tam magna mulierum turba viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cum quarumdam uſque ad tentandum perveniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morum effecit, ut puer admodum dignus ſacerdotio videretur, materna ſine dubio ſuffragatione: ſed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Harum in contemplatione virtutum ſic te gere, tamquam ſi nunc ille tibi magis vacet. Nunc nihil habet quo avocetur: numquam tibi ſollicitudini, numquam mærori erit. Quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti: cetera exempta caſibus, plena voluptatis ſunt, ſi modo uti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſſimum fuerit, intelligis. Imago dumtaxat filii tui periit, & effigies non ſimillima: ipſe quidem æternus, meliorisque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides oſſa circumvoluta nervis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cetera quibus involuti ſumus, vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa conjectus: omne illi cum hac carne gravi certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur illo, unde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet, e confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem.

CAP. XXV. PROINDE non eſt quod ad ſepulcrum filii tui curras. peſſima ejus, & ipſi moleſtiſſima iſtic jacent, oſſa cineresque: non magis illius partes, quam veſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit, & totus exceſſit: paullumque ſupra nos commoratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis ævi excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catoneſque, utique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quamquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi, nova luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex conjecturis, ſed omnium ex vero peritus, in arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum urbium monſtrator, hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſas, domeſticus interpres. In profunda terrarum permittere aciem juvat: delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tamquam ſub oculis patris filiique poſita, non illorum quos noveras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vaſta & libera ſpatia dimiſſos, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium. tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expediti, & invicem pervii ſunt, intermixtique ſideribus.

CAP. XXVI. PVTA itaque ex illa arce cæleſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo civilia bella deflevit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia verſaris, ut inique actum judices cum filio tuo, quod in tædium verſus vitæ, ipſe ad majores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facilem ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerant? Regeſne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors

mors

mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis ? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris ? an nobiliſſimos viros clariſſimosque ad ictum militaris gladii compoſita cervice formatos? Reſpice patrem atque avum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur ? Coimus in unum omnes, videmuſque vos alia nocte circumdari. Nil apud vos, ut putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum : ſed humilia cuncta, & gravia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis ævi proſpectum, eventumque ? Iuvabat unius ſæculi me fata componere, in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta: tot ſæcula, tot ætatum contextum & ſeriem, quicquid annorum eſt, licet viſere. licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum urbium lapſus, & maris novos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſiderii tui commune fatum, nihil quo ſtat loco ſtabit. omnia ſternet, abduceique ſecum vetuſtas : nec hominibus ſolum (quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt ?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet : tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum novas exprimet : maria ſorbebit, flumina avertet : & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtusque diſſolvet. Alibi hiatibus vaſtis ſubducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilẽtes halitus mittet, & inundationibus, quicquid habitatur, obducet : necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus advenerit, quo ſe mundus renovaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne, quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parva ruinæ ingentis acceſſio, in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum, Marcia, qui iſta jam novit.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE PROVIDENTIA,

SIVE QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CVM SIT PROVIDENTIA,

LIBER VNVS.

CAPVT I.

QVÆSISTI à me, Lucili, quid ita, ſi Providentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præeſſe univerſis providentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quoniam à toto particulam revelli placet, & unam contradictionem manente lite integra ſolvere: faciam rem non difficilem, cauſſam deorum agam. Supervacuum eſt in præſentia oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpè turbari & citò arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique geſtantem, tantum clariſſimorum luminum & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum graviſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet; ut infuſa vallibus maria molliant terras, nec ullum incrementum fluminum ſentiant; ut ex minimis ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluvias dico nubeſque, & eliſorum fulminum jactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ tumultuoſa pars rerum circa terras movet, ſine ratione, quamvis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minus, quam quæ alienis locis conſpecta miraculo ſunt, ut in mediis fluctibus calentes aquæ, & nova inſularum in vaſto exſilientium mari ſpatia. Iam verò ſi quis obſervaverit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi undas, & introrſum agi, modo erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas lunare ſidus elicuit, ad cujus arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori reſerventur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de providentia, ſed quereris. In gratiam te reducam cum diis, adverſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, ut bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? imò etiam neceſſitudo & ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe tempore tantum à Deo differt, diſcipulus ejus, æmulatorque, & vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeveri patres,

tres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſque diis, laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſcivire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtia delectari, vernularum licentia: illos diſciplina triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, ſibi illum præparat.

CAP. II. QVARE multa bonis viris adverſa eveniunt? nihil accidere bono viro mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum ſupernè dejectorũ imbrium, tanta medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita adverſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in ſtatu, & quicquid evenit, in ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, contra incurrentia attollitur. Omnia adverſa, exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens juſti, & ad officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipſos viribus utantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inveniunt ſingulos pares, pluribus ſimul objiciuntur. Marcet ſine adverſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque cum quid poſſit, patientia oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, ut dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari jubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fovere in ſinu, continere in umbra volunt; numquam flere, numquam triſtari, numquam laborare. Patrium habet Deus adverſus bonos viros animum, & illos fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, ut verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantum, ſed mole, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæſa felicitas. at ubi aſſidua fuit cum incommodis ſuis rixa, callum per injurias ducit, nec ulli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quam optimos eſſe atque excellentiſſimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur, aſſignat? Ego verò non miror, ſi quando impetum capiunt ſpectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt gratius, quanto id honeſtior fecit. Non ſunt iſta, quæ poſſunt deorum in ſe vultum convertere, ſed puerilia, & humanæ oblectamenta levitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compoſitus, utique ſi & provocavit. Non video, inquam, quid habeat in terris Jupiter pulchrius, ſi convertere animum velit, quam ut ſpectet Catonem, jam partibus non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in unius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus

terræ,

terræ, claſſibus maria, Cæſarianus portas miles obſideat: Cato, qua exeat, habet. Vna manu latam libertati viam faciet. ferrum iſtud, etiam civili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petrejus & Iuba concurrerunt, jacentque alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati conventio: ſed quæ non deceat magnitudinem noſtram. tam turpe eſt Catoni, mortem ab ullo petere, quam vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, cum jam ille vir, acerrimus ſui vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam: dum etiam ſtudia nocte ultima tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſanctiſſimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel: retenta ac revocata virtus eſt, ut in difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam repetitur. Quidni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu evadentem? mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.

CAP. III. SED jam procedente oratione oſtendam, quam non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ adverſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro univerſis: quorum major diis cura eſt, quam ſingulorum. Poſt hæc, volentibus accidere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adjiciam, fato iſta fieri, & recte eadem lege bonis evenire, qua ſunt boni: perſuadebo inde tibi, ne unquam boni viri miſerearis. poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus eveniunt iſta, quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exſilium projici, in egeſtatem deduci, liberos, conjugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaveris tecum, remedii cauſſa quibuſdam & radi oſſa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt, tam mehercules, quam quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos delectaverunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica Demetrii noſtri, & hæc vox eſt, à qua recens ſum. ſonat adhuc, & vibrat in auribus meis: Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil unquam evênit adverſi. Non licuit enim illi ſe experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, ut ante votum: male tamen de illo dii judicaverunt. indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignaviſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi adverſariū aſſumam? ſtatim arma ſubmittet. non opus eſt in illum tota potentia mea: levi comminatione pellitur. non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit,

tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, adverſus quem vim ſuam inteudat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum iu Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non invenit. Infelix eſt Mucius, quod dextera ignes hoſtium premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foveret manum? Infelix eſt Fabricius, quod rus ſuum, quantum à repub. vacavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum divitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipſas radices, & herbas, quas in agro repurgando triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina aucupia congereret? ſi conchyliis ſuperi atq; inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis erigeret? ſi ingenti pomorum ſtrue cingeret primæformæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix eſt Rutilius, quod qui illum damnaverunt, cauſſam dicēt omnibus ſæculis? quod æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quam ſibi exſilium? quod Sullæ dictatori ſolus aliquid negavit, & revocatus non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro ſanguinem, & ſupra Servilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim vagantes per urbem percuſſorum greges: & multa millia civium Romanorum, uno loco poſt fidem, imò per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta, qui exſulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sulla, quod illi deſcendenti ad forum gladio ſubmovetur, quod capita conſularium virorum patitur appendi, & pretium cædis per quæſtorem ac tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem clavi, & quocumque fatigatum corpus reclinavit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quam non pæniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutē? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: eamdem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & moroſæ uxoris quotidiana repudia deflenti; ſomnus per ſymphoniarum cantum, ex longinquo lene reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & aquarum fragoribus avocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad cauſſam à patientia reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non vſque eò in poſſeſſionem generis humani vitia venerunt, ut dubium ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci, quam Mæcenates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem ſe quam Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe Terentiam maluit. Malè tractatum Socratem judicas, quod illam potionem publicè mixtam, non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputavit uſque ad ipſam? malè cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis, ac paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic invidendum eſt, quam illis quibus gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, ſuſ-

pen-

Digitized by Google

penſam auro nivem diluit? Hi quicquid biberint, vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam regustantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur. quem ſibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graves ſunt? opponatur ſimul Pompejo, Cæſari & Craſſo. Grave eſt, à deterioribus honore anteiri? Vatinio poſtferatur. Grave eſt, civilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſſa bona tam infeliciter, quam pertinaciter, militet. Grave eſt, ſibi manus afferre? faciat. Quid per hoc conſequar? ut omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putavi.

CAP. IV. PROSPERA in plebem ac vilia ingenia deveniunt: at calamitates terroreſque mortalium ſub jugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper verò eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ alteram partem. Magnus es vir: ſed unde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, ſed tamquam conſulatum præturamve adepto. honore auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in qua una vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te judico, quod numquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine adverſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui, experimento. quid quiſq; poſſet, niſi tentādo non didicit. Itaque quidam ultrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus adverſis, non aliter quam fortes milites bellis. Ego myrmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audivi querentem: Quam bella, inquit, ætas perit! Avida eſt periculi virtus, & quo tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri revertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis inquam Deus conſulit, quos eſſe quam honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſe fortiterque faciendi: ad quam rem opus eſt aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Unde poſſum ſcire, quantum adverſus paupertatem tibi animi ſit, ſi divitiis diffluis? unde poſſum ſcire, quantum adverſus ignominiam & infamiam, odiumque populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis? ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium pronus favor ſequitur? unde ſcio, quam æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi quoſcumque ſuſtuliſti, vides? Audivi te cum alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaveſcere iſta, quæ dii immortales velut ſtimulos admovent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos meritò quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, novum veniet. magis urgent ſæva inexpertos. grave eſt teneræ cervici jugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpè viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus, quos pro-

bat, quos amat; indurat, recognoſcit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere: molles venturis malis ſervat. Erratis enim, ſi quem judicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. Quare Deus optimum quemq; aut mala valetudine, aut aliis incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidiis, aut explorent iter, aut præſidium loco dejiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, Malè de me Imperator meruit: ſed, Benè judicavit. Idem dicant quicumque jubentur pati, timidis ignaviſque flebilia: Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Fugite delicias. fugite enervatam felicitatem, qua animi permadeſcunt, niſi aliquid intervenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua ebrietate ſopiti. Quem ſpecularia ſemper ab adflatu vindicarunt, cujus pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cujus cœnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperavit, hunc levis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia, quæ exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Movet cerebrum, in vanas mentem imagines evocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam infelicitatem quæ advocat ad virtutem ſuſtinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? Levior jejuno mors eſt: cruditate diſſiliunt. Hanc itaque rationem dii ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inviſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis? ipſi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeverent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi durè generoſos ſpiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſævitia; certamen eſt. quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens uſus agitavit. Præbendi fortunæ ſumus, ut contra ipſam ab ipſa duremur. Paullatim nos ſibi pares faciat. contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia pervenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes, in quibus Romana pax deſinit: Germanos dico, & quicquid circa Iſtrum vagarum gentium occurſat. Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut fronde defendūt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diem poſuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, ut confirmentur, concuti? Non eſt

arbor

arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſa enim vexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica valle creverunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

CAP. V. ADIICE nunc, quod pro omnibus eſt, optimum quemque, ut ita dicam, militare, & edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantum irrogaverit. Deteſtabilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaque careant luce Appius & Metellus. Non ſunt divitiæ bonum. Itaque habeat illas & Ellius leno: ut homines pecuniam cum in templis conſecraverint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita traducere, quam ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquum eſt, bonum virum debilitari, aut conſtringi, aut alligari, malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porrò? non eſt iniquum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in urbe ſecuros eſſe, præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porrò? non eſt iniquum, nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem ſæpe conſulitur: cum illo tempore viliſſimus quiſque, aut in campo otium ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit. boni viri laborant, impendunt, impenduntur, & volentes quidem: non trahuntur à fortuna, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrii fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: Hoc unum, inquit, dii immortales, de vobis queri poſſum, quod non ante mihi voluntatem veſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum. Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid niſi nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dediſtis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis. ſed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior invitus: nec ſervio Deo, ſed aſſentio. eò quidem magis, quod ſcio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum cuique reſtet, prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſſa pendet ex cauſſa, privata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt: quia non, ut putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamvis magna videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in unum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Utatur, ut vult, ſuis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt, cum univerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic vivere juſſit, ſic mori: eadem neceſſitate & deos alligat. irrevocabilis humana pariter ac divina curſus

vehit. Ille ipſe omnium conditor
ac rector ſcripſit quidem fata, ſed
ſequitur. ſemper paret, ſemel juſ-
ſit. Quare ıamen Deus tam ini-
quus in diſtributione fati fuit, ut
bonis viris paupertatem, vulne-
ra, & acerba funera adſcribe-
ret? Non poteſt artifex mutare
materiam: hæc paſſa eſt. Quæ-
dam ſeparari à quibuſdam non
poſſunt, cohærēt, individua ſunt.
Languida ingenia, & in ſom-
num itura, aut in vigiliam ſom-
no ſimillimam, ineriibus nectun-
tur elementis: ut efficiatur vir
cum cura dicendus, fortiore fato
opus eſt. Non erit illi planum
iter: ſurſum oportet ac deorſum
eat, fluctuetur, ac navigium in
turbido regat. contra fortunam
illi tenendus eſt curſus. Multa ac-
cident dura, aſpera, ſed quæ
molliat & complanet ipſe. Ignis
aurum probat, miſeria fortes vi-
ros. Vide quam altè aſcendere
debeat virtus: ſcies illi non per
ſecura vadendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & qua
  vix manè recentes
Enituntur equi: medio eſt al-
  tiſsima cælo:
Vnde mare & terras ipſi mihi
  ſæpè videre
Fit timor, & pavida trepidat
  formidine pectus.
Vltima prona via eſt, & eget
  moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me ſubjectis
  excipit undis,
Ne ferar in præceps, Thetis ſo-
  let ipſa vereri.

Hæc cum audiſſet ille generoſus
adoleſcens: Placet, inquit, via.
aſcendo. eſt tanti per iſta ire ca-
ſuro. Non deſiniit acrem animum
metu territare:

Vtque viam teneas, nulloque
  errore traharis,
Per tamen adverſi gradie-
  ris cornua tauri,
Æmonioſque arcus, violenti-
  que ora leonis. Poſt hæc ait:

Iunge datos currus. his quibus
deterreri me putas, incitor; libet
illic ſtare, ubi ipſe ſol trepidat.
humilis & inertis eſt, tuta ſecta-
ri: per alta virtus it.

CAP. VI. QVARE tamen
bonis viris patitur aliquid mali
Deus fieri? ille verò non patitur.
Omnia mala ab illis removit, ſce-
lera & flagitia, & cogitationes
improbas, & avida conſilia, &
libidinem cæcam, & alieno im-
minentem avaritiam: ipſos tue-
tur ac vindicat. Numquid hoc
quoque à Deo aliquis exigit, ut
bonorum virorum etiam ſarcinas
ſervet? remiitunt ipſi hanc Deo
curam: externa contemnunt.
Democritus divitias projecit,
onus illas bonæ mentis exiſti-
mans: quid ergo miraris, ſi id
Deus bono accidere patitur, quod
vir bonus aliquando vult ſibi ac-
cidere? Filios amittunt viri boni.
quidni, cum aliquando & ipſi
occidant? In exſilium mittuntur.
quidni, cum aliquando ipſi pa-
triam non repetituri relinquant?
Occiduntur. quidni, cum aliquan-
do ipſi ſibi manus afferant? Qua-
re quædam dura patiuntur? ut
etiam alios pati doceant. nati
ſunt in exemplar. Puta itaque
Denm dicere: Quid habetis, quod
de me queri poſſitis vos, quibus
recta placuerunt? Aliis bona fal-
ſa circumdedi, & animos inanes,
velut longo fallaciq; ſomnio lu-
ſi. auro illos, argento & ebore
ornavi: intus boni nihil eſt. Iſti,
quos pro felicibus aſpicitis, ſi non
qua occurrunt, ſed qua latent,
videritis, miſeri ſunt, ſordidi,
turpes, ad ſimilitudinem parie-
tum ſuorum extrinſecus culti.
Non eſt iſta ſolida & ſincera fe-
licitas: cruſta eſt, & quidem te-
nuis. Itaque dum illis licet ſtare,
& ad arbitrium ſuum oſtendi, ni-
tent & imponunt: cum aliquid
incidit, quod diſturbet ac dete-
gat, tunc apparet quantum altæ
ac veræ fœditatis alienus ſplen-
dor abſconderit. Vobis dedi bo-
na certa, manſura: quanto ma-
gis verſaveritis, & undique in-
ſpexeritis,

ſpexeritis, meliora majoraque. Permiſi vobis, metuenda contemnere, cupienda faſtidire. non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obverſa ſunt. Sic mundus exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui bonum. non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros adverſus omnia armavi. Ferte fortiter: hoc eſt, quo Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem, nemo tam pauper vivit, quam natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſolvetur, aut ſolvet. contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos aut finit, aut transfert. Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invitos. patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quam mori. Prono animam loco poſui: trahitur. Attendite modo, & videbitis, quam brevis ad libertatem, & quam expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus moras poſui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tardè moreretur, quam naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile ſit renunciare naturæ, & munus ſuum illi impingere. Inter ipſa altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura cervicis abrumpitur, & cum articulus iſte, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec utique ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda præcordia: in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinavi locum: quacumque pervium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, brevius eſt, quam ut ſentiri tanta velocitas poſſit. Sive fauces nodus eliſit; ſive ſpiramentum aqua præcluſit; ſive in caput lapſos ſubjacentis ſoli duritia comminuit; ſive hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? quod tam citò fit, timetis diu?

L. ANNÆI SENECÆ AD SERENUM DE TRANQVILLITATE ANIMI LIBER.

CAPVT I.

INQVIRENTI mihi in me, Serene, quædam vitia apparebant retecta, in aperto poſita, quæ manu prenderem, quædam obſcuriora, & in receſſu, quædam non continua, ſed ex intervallis redeuntia: quæ vel moleſtiſſima dixerim, ut hoſtes vagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum eſſe, nec tamquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maximè deprehendo (quare enim non verum ut medico fatear?) me nec bona fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec rurſus obnoxium. In ſtatu ut non peſſimo, ita maximè querulo & moroſo poſitus ſum: nec ægroto, nec valeo. Non eſt quod dicas, omnium virtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienum ſuffragium venit, mora convaleſcere: & quæ veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, exſpectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: ſed ego vereor, ne conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum, quam malorum, longa converſatio amorem inducit. Hæc animi inter utrumque dubii, nec ad recta fortiter, nec ad prava vergentis, infirmitas qualis ſit, non tam ſemel ubi poſſum, quam per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen invenies. Tenet me ſummus amor parcimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcula prolata veſtis, non mille ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: ſed domeſtica & vilis, nec ſervata, nec ſumenda ſollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec ſpectent: non antè multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis faciliſque, nihil habens acceſſiti pretioſive, ubilibet non defuturus, nec patrimonio gravis, nec corpori, nec rediturus qua intraverat. Placet miniſter incultus & rudis vernula; argentum grave ruſtici patris, ſine ullo opere & nomine artificis, & menſa non varietate macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum ſucceſſiones civitati nota: ſed in uſum poſita, quæ nullius convivæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat invidia. Cum benè iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam jam intra privatum larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſervorum nitentium. Iam domus etiam qua calcatur pretioſa, & divitiis per omnes angulos diſſipatis, tecta ipſa fulgentia, & aſſectator comeſque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa convivia? quid epulas loquar,

quar, ſcæna ſua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxuria, & undique circumſonuit. Paullum titubat acies: facilius adverſus illam animum, quam oculos attollo. Recedo itaque non pejor, ſed triſtior: nec inter illa frivola mea tam lætus incedo, tacituſque morſus ſubit, & dubitatio, numquid illa meliora ſint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim præceptorum ſequi, & in mediam ire Rempublicam: placet honores faſceſque, non purpura aut aureis virgis adductum capeſſere, ſed ut amicis propinquiſque, & omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque ſim, propius poſitus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chryſippum: quorum tamen nemo ad Rempub. acceſſit, nemo non miſit. Ad quam cum animum inſolitum arietari permiſi, ubi aliquid occurrit, aut indignum (ut in omni vita humana multa ſunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, ad otium convertor. & quemadmodum pecoribus, fatigatis quoque, velocior domum gradus eſt: placet intra parietes ſuos vitam coërcere. Nemo ullum auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus. ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod ad judicem ſpectet: ametur expers publicæ privatæque curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animum, & aculeos ſubdiderunt exempla nobilia: proſilire libet in forum, commodare alteri vocem, alteri operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe: alterius coërcere in foro ſuperbiam, male ſecundis rebus elati. In ſtudiis puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſſa loqui: ceterum verba rebus permittere, ut qua duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura componere? Vis tu non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus es: minus moleſtiarum habet funus tacitum. Itaque occupandi temporis cauſſa, in uſum tuum, non in præconium, aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. minore labore opus eſt ſtudentibus in diem. Rurſus ubi ſe animus cogitationis magnitudine levavit, ambitioſus in verba eſt, altiuſque ut ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum exit oratio: oblitus tum legis preſſioriſque judicii, ſublimis feror, & ore jam non meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas: cui ne paullatim defluam vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit, quam quod ipſe provideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper judicio favor officit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam pervenire, niſi putaſſent ſe perveniſſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam apertis oculis tranſiliiſſent. Non eſt enim quod nos magis aliena judices adulatione perire, quam noſtra. Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentes, ſcio. ut vera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed nauſea. Detrahe ergo quicquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

CAP. II. QVÆRO mehercule jamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. nec ullius pro-

prius admoneor exemplo, quam eorum qui ex longa & gravi valetudine expliciti, motiunculis, levibuſque interim offenſis perſtringuntur, & cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque jam ſani manum porrigunt, & omnem calorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus, ſed ſanitati parum aſſuevit: ſicut eſt quidam tremor etiam trãquilli maris, aut lacus, cum ex tempeſtate requievit. Opus eſt itaque non illis durioribus, quæ etiam tranſcurrimus, ut alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes gravius; ſed illud quod ultimum venit, ut fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil avocatus tranſverſis multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorumdam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoque vicinum, non concuti. Hanc ſtabilem animi ſedem Gręci Εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregium eſt: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam neceſſe eſt; res ipſa, de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo animus ſemper æqualis, ſecundoque curſu eat, propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus adſpiciat: & hoc gaudium non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, nec attollens ſe unquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perveniri poſſit, in univerſum quæramus: ſumes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam: ſimul tu intelliges, quanto minus negotii habeas cum faſtidio tui, quam hi quos ad profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, in ſua ſimulatione pudor magis, quam voluntas tenet. Omnes in eadem cauſſa ſunt, & hi qui levitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oſcitant. Adjice illos, qui non aliter, quam quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inveniant, ſtatum vitæ ſuæ formando ſubinde, in eo noviſſimè manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad novandum pigra deprehendit. Adjice & illos, qui non inconſtantiæ vitio parum leves ſunt, ſed inertia. Vivunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed unus effectus vitii, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, ubi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles mobileſque. quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vita pendent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntque: & ubi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent prava, ſed fruſtra voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa jactatio animi, non invenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt; & cunctatio vitæ parum ſe explicantis, & inter deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia graviora ſunt, ubi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, & ad ſecreta ſtudia: quæ pati non poteſt animus ad civilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupatio-

nes

tes diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, invitus adſpicit ſe ſibi relictus. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi volutatio, & otii ſui triſtis atque ægra patientia: utique ubi cauſas fateri pudet, tormenta introrſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates, ſine exitu, ſe ipſæ ſtrangulant. Inde mæror marcorque, & mille fluctus mentis incertæ, quã inchoata habent ſuſpenſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, querentiumque nihil ipſos habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima invidia. Alit enim livorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt provehere: & ex hac deinde averſatione alienorum proceſſuum, & ſuorum deſperatione, obiraſcens fortunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ, dum tædet ſui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi ſe abſtrahendique materia eſt; gratior quibuſque peſſimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum ſcabiem delectat, quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala ulcera eruperunt, voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoq; noſtrum cum quodam dolore delectant: ut verſare ſe, & mutare nondum feſſum latus, & alio atque alio poſitum ventilari. Qualis ille Homericus Achilles eſt, modo pronus, modo ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. quod proprium ægri eſt, nihil diu pati, & mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modo mari ſe, modo terra experitur ſemper præſentibus infeſta levitas. Nunc Campaniam petamus. jam delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Brutios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſquallore releventur. Tarentum petatur, laudatuſque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta vel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad urbem. nimis diu à plauſu & fragore aures vacaverunt: juvat jam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur: ut ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo ſemper fugit.

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & urget graviſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerãdum, nec laboris patientes, nec voluptatis, nec noſtræ, nec ullius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem, quod propoſita ſæpè mutando, in eadem revolvebantur, & non reliquerant novitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit vita, & ipſe mundus: & ſubit illud rabidarum deliciarum; Quouſque eadem?

CAP. III. ADVERSVS hoc tædium quo auxilio putem utendum, quæris. Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis civilibus ſe detinere. nam ut quidam ſole, & exercitatione, & cura corporis, diem ducunt, athletiſque utiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe uni dicaverunt, majore temporis parte nutrire: Ita nobis animum ad rerum civilium certamen parantibus, in opere eſſe, non longè pulcherrimum eſt? Nam cum utilem ſe efficere

efficere civibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit, communia privataque pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quam quod ſuccedat, à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, ubi ſe etiam in privato lare explicet magnus animus. nec ut leonum animaliumque impetus caveis coërcetur: ſic hominum, quorum maxime in ſeductu actiones ſunt. Ita tamen delituerit, ut ubicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & univerſis, ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reip. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui juventutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certé moratur, in privato publicum negotium agit. An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & cives, aut urbanus prætor adeuntibus aſſeſſoris verba pronunciat: quam qui docet quid ſit juſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officiis, non deſerueris, nec munus detractaveris. Neq; enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & cornu dextrum lævumque defendit: ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non otioſa tamen fungitur, vigiliaſque ſervat, & armamentario præeſt. quæ miniſteria quamvis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia revocaveris, omne vitæ faſtidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi gravis eris, nec aliis ſupervacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Numquam enim quamvis obſcura virtus latet, ſed mittit ſui ſigna. quiſquis dignus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam ſi omnem converſationem tollimus, & generi humano renunciamus, vivimuſque in nos tantum converſi; ſequetur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubvertere, & mare ſubmovere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & malé diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alii parcè illo utimur, alii prodigè: alii ſic impendimus, ut poſſimus rationem reddere: alii, ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius eſt, quam grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem. Mihi, cariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negaverim aliquando cedendum: ſed ſenſim relato gradu, & ſalvis ſignis, ſalva militari dignitate. Sanctiores tutioreſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum ſtudioſoque virtutis. ſi prævalebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non ſtatim averſus inermiſque fugiat, latebras quærens, quaſi ullus locus ſit, quo non poſſit fortuna perſequi: ſed parcius ſe inſerat officiis, & cum dilectu inveniat aliquid, in quo utilis civitati ſit. Militare non licet? honores ſpectet. privato vivendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacita advocatione cives juvet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpectaculis, in conviviis, bonum

ſuum contubernalem, amicum fidelem, temperantem convivam agat. Officia ſi civis amiſerit, hominis exerceat. Ideò magno animo nos non unius urbis mœnibus clauſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus; patriamque nobis mundum profeſſi ſumus: ut liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitiis? reſpice poſt te, quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorum. numquam tibi ita magna pars obſtruetur, ut non major relinquatur. Sed vide, ne totum iſtud vitium tuum ſit. non vis enim niſi conſul, aut prytanes, aut ceryx, aut ſufes adminiſtrare Remp. Quid ſi militare nolis, niſi imperator, aut tribunus? etiam ſi alii primam frontem tenebunt, te ſors inter triarios poſuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio invenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum, & clamore juvat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reip. parte fortuna ſubmoverit; ſtes tamen, clamore juves: ſi quis fauces oppreſſerit; ſtes tamen, & ſilentio juves. Numquam inutilis eſt opera civis boni. auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuque ipſo prodeſt. Vt ſalutaria quædam, citra guſtum tactumque, odore proficiunt: ita virtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſive exſpatiatur & fruitur ſuo jure; ſive precarios habet acceſſus, cogiturque vela contrahere; ſive otioſa mutaque eſt, & anguſto circumſcripta, ſive adaperta: in quocumque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum utile putas exemplum benè quieſcentis? Longè, inquam, optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vita impedimentis fortuitis, aut civitatis conditione prohibetur. Numquam enim uſque eò intercluſa ſunt omnia, ut nulli actioni honeſtæ locus ſit. Numquid potes invenire urbem miſeriorem, quam Athenienſium fuit, cum illam triginta tyranni divellerent? mille trecentos cives, optimum quemque, occiderant: nec finem ideò faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſævitia. In qua civitate erat ariopagos, religioſiſſimum judicium, in qua ſenatus populuſque ſenatui ſimilis: coibat quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poteratne illa civitas conquieſcere, in qua tot tyranni, quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. unde enim miſeræ civitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Rep. exhortabatur, & divitibus opes ſuas metuentibus exprobrabat ſeram periculoſæ avaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt: & qui tutò inſultaverat agmini tyrannorum, ejus libertatem libera civitas non tulit: ut ſcias & in afflicta Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata, pecuniam, invidiam, mille alia vitia inermia regnare. Vtcumque ergo ſe Reſp. dabit, utcumque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus: utique movebimus, nec alligati metu torpebimus. Imò ille vir fuerit, qui periculis undique imminentibus, armis circa & cathenis frementibus, non alliſerit virtutem, nec abſconderit. Non enim debet ſervantem ſe obruere. Vt opinor, Curius Dentatus ajebat, Malle eſſe ſe mortuum, quam vivere. Vltimum malorum eſt, ex vivorum numero exire, antequam moria-

moriaris. Sed faciendum erit, ſi in Reip. tempus minus tractabile incideris, ut plus otio ac litteris vindices: nec aliter quam in periculoſa navigatione, ſubinde portum petas: nec exſpectes donec res te dimittant, ſed ab illis te ipſe diſjungas.

CAP. IV. INSPICERE autem debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſa, aut cum quibus agendum eſt. Ante omnia, neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia ferè plus nobis videmur poſſe, quam poſſumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperavit, quam ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorumdam parum idonea eſt verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem deſiderant: quorumdam contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in poteſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam urbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his utilior negotio quies eſt. ferox impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis evitet.

CAP. V. ÆSTIMANDA ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quam in onere. neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente majora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt negotia, quam foecunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc refugienda ſunt, ex quibus nova occupatio multiplexq; naſcetur. Nec accedendum eò, unde liber regreſſus non ſit: his admovenda manus eſt, quorum finem aut facere, aut certè ſperare poſſis. Relinquenda, quæ latius actu procedunt, nec ubi propoſueris, deſinunt.

CAP. VI. HOMINUM utique delectus habendus eſt; an digni ſint, quibus partem vitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri jactura perveniat. Quidam ultrò officia noſtra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad coenam quidem ſe iturum ad eum, qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quaſi in alienum honorem intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoreſque, non delectabit popina ſecreta. Conſiderandum eſt, utrum natura tua agendis rebus, an otioſo ſtudio contemplationique aptior ſit: & eò inclinandum, quo te vis ingenii defert. Iſocrates Ephorum injecta manu à foro ſubduxit, utiliorem componendis monumentis hiſtoriarum ratus. Malè enim reſpondent coacta ingenia. reluctante natura, irritus labor eſt.

CAP. VII. NIHIL tamen æquè oblectaverit animum, quam amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quam tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemq; tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque, ut in peſtilentia, cavendum eſt, ne corruptis jam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quamminimè inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminem niſi ſapientem

Digitized by Google

pientem ſequaris, aut attrahas.
ubi enim iſtum invenies, quem
tot ſæculis quærimus ? pro opti-
mo eſt, minime malus. Vix tibi
eſſet facultas delectus felicioris, ſi
inter Platonas & Xenophontas,
& illum Socratici fœtus proven-
tum bonos quæreres: aut ſi tibi
poteſtas Catonianæ fieret ætatis,
quæ pleroſque dignos tulit, qui
Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut
multos pejores, quam umquam
alias, maximorumque molitores
ſcelerum. Vtrâque enim turbâ
opus erat, ut Cato poſſet intelli-
gi. habere debuit & bonos, qui-
bus ſe approbaret: & malos, in
quibus vim ſuam experiretur.
Nunc verò in tanta bonorum
egeſtate, minus faſtidioſa fiat ele-
ctio. Præcipuè tamen vitentur
triſtes, & omnia deplorantes, qui-
bus nulla non cauſſa in querelas
placet. Conſtet illi licet fides &
benevolentia, tranquillitati ta-
men inimicus eſt comes perturba-
tus, & omnia gemens.

CAP. VIII. TRANSEAMVS
ad patrimonia, maximam huma-
narum ærumnarum materiam.
Nam ſi omnia alia quibus angi-
mur, compares, mortes, ægro-
tationes, metus, deſideria, do-
lorum laborumque patientiam,
cum iis quæ nobis mala pecunia
noſtra exhibet; hæc pars multum
prægravabit. Itaque cogitandum
eſt, quanto levior dolor ſit, non
habere, quam perdere: & intel-
ligemus, paupertati eò minorem
tormentorum, quo minorem dam-
norum eſſe materiam. Erras enim,
ſi putas animoſius detrimenta di-
vites ferre. maximis minimiſque
corporibus par eſt dolor vulne-
ris. Bion eleganter ait, Non mi-
nus moleſtum eſſe calvis, quam
comatis, pilos velli. Idem ſcias
licet de pauperibus locupletibuſ-
que, par illis eſſe tormentum.
utriſque enim pecunia ſua obhæ-
ſit, nec ſine ſenſu avelli poteſt.
Tolerabilius autem eſt, ut dixi,
faciliuſque, non acquirere, quam
amittere: ideoque lætiores vide-
bis, quos numquam fortuna re-
ſpexit, quam quos deſeruit. Vi-
dit hoc Diogenes, vir ingentis
animi, & effecit ne quid ſibi eri-
pi poſſet. Tu iſtud paupertatem,
inopiam, egeſtatem voca, & quam
voles ignominioſum ſecuritati
nomen impone: putabo hunc non
eſſe felicem, ſi quem mihi alium
inveneris, cui nihil pereat. Aut
ego fallor, aut regnum eſt, in-
ter avaros, circumſcriptores, la-
trones, plagiarios, unum eſſe, cui
noceri non poſſit. Si quis de feli-
citate Diogenis dubitat, poteſt
idem dubitare & de deorum im-
mortalium ſtatu, an parum bea-
tè degant: quod illis non prædia,
nec horti ſint, nec alieno colono
rura pretioſa, nec grande in foro
fœnus. Non te pudet, quiſquis
divitiis adſtupes? reſpice agedum
mundum: nudos videbis deos,
omnia dantes, nihil habentes.
Hunc tu pauperem putas, an diis
immortalibus ſimilem, qui ſe for-
tuitis omnibus exuit? Feliciorem
tu Demetrium Pompejanum vo-
cas, quem non puduit locuple-
tiorem eſſe Pompejo? Numerus
illi quotidie ſervorum, velut Im-
peratori exercitus, referebatur:
cui jamdudum divitiæ eſſe de-
buerant, duo vicarii, & cella
laxior. At Diogeni ſervus unicus
fugit, nec eum reducere, cum
monſtraretur, tanti putavit. Tur-
pe eſt, inquit, Manen ſine Dio-
gene poſſe vivere, Diogenem ſine
Mane non poſſe. Videtur mihi di-
xiſſe: Age tuum negotium fortu-
na. nihil apud Diogenem jam
tuum eſt. Fugit mihi ſervus? imò
liber abiit. Familia veſtiarium pe-
tit, victumque: tot ventres avi-
diſſimorum animalium tuendi
ſunt: emenda veſtis, & cuſto-
diendæ rapaciſſimæ manus, &
flentium deteſtantiumque mini-
ſteriis utendum. Quanto ille fe-
licior, qui nihil ulli debet, niſi,
cui facillimè negat, ſibi? Sed
quoniam non eſt tantum roboris

Digitized by Google

nobis, anguſtanda certè ſunt patrimonia, ut minus ad injurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora puſilla, quæ in arma ſua contrahi poſſunt, quam quæ ſuperfunduntur, & undique magnitudo ſua vulneribus objecit. Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit.

CAP. IX. PLACEBIT autem hæc nobis menſura, ſi prius parcimonia placuerit: ſine qua nec ullæ opes ſufficiunt, nec ullæ non ſatis patent: præſertim cum in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in divitias ſe, advocata frugalitate, convertere. Aſſueſcamus à nobis removere pompam, & uſu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido qua neceſſe eſt fluat. Diſcamus membris noſtris inniti: cultum victumque non ad nova exempla componere, ſed ut majorum ſuadent mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adſpicere, frugalitatem colere, etiam ſi nos pudebit deſideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere: ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem velut ſub vinculis habere, id agere, ut divitias à nobis potius quam à fortuna petamus. Non poteſt, inquam, tanta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, ut non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, ut tela in vanum cadant. Ideoque exſilia interim calamitateſque in remedium ceſsêre, & levioribus incommodis graviora ſanata ſunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius poteſt. Quid ni conſulitur, ſi & paupertas & ignominia, & rerum everſio adhibetur? malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe ſine populo, & ſervis paucioribus ſerviri, & veſtes parare in quod inventæ ſunt, habitare contractius. Non in curſu tantum circiq; certamine, ſed in his ſpatiis vitæ interius flectendum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoque ſatius eſt paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. alius laudaverit, ſicut Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò ne ſtudioſa quidem. quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparaverant: ſicut pleriſque ignaris etiam ſervilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas, quam in Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt ubique, quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas homini marmore atque ebore captanti, quam opera conquirẽti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti? cui voluminum ſuorum frontes maximè placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus exſtructa loculamenta. jam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, ut neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem planè, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem &

cultum

cultum parietum comparantur.

CAP. X. AT in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel privata laqueũ impegit, quem nec ſolvere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægrè ferre onera, & impedimenta crurum: deinde ubi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Invenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates, ſi nolueris malam putare vitam potius, quam invidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum ſciret, quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem invênit, citò in familiaritatem graviſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum adverſarum eamdem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus, aliorum aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia univerſos circumdedit; alligatique ſunt etiam qui alligaverunt, niſi tu fortè leviorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit: quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdam ſua: quoſdam exſilia uno loco tenent, quoſdam ſacerdotia. Omnis vita ſervitium eſt. Adſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quamminimum de illa querendum: & quidquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inveniat. Exiguæ ſæpè areæ in multos uſus deſcribentis arte patuere, & quamvis anguſtum pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & gravia ſcite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illas egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, propè poſita, ſpeique noſtræ alludentia ſequamur: ſed ſciamus, omnia æquè levia eſſe, extrinſecus diverſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec invideamus altius ſtantibus: quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus, quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quammaximè poterunt, in planum deferendo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſo teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quod aliis graves eſſe coguntur, nec ſublevatos ſe, ſed ſuffixos: juſtitia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu, præparent multa ad ſequentes caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicaverit, quam ſemper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos, multo quidem citra extrema, hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, ſed finitæ: non in immenſum incertumque producent.

CAP. XI. AD imperfectos & mediocres, & malè ſanos, hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timidè, nec pedetentim ambulandum eſt: tanta enim fiducia ſui eſt, ut obviam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco illi ceſſurus ſit: nec habet ubi illam timeat; quia non mancipia tantum, poſſeſſioneſque, & dignitatem, ſed corpus quoque ſuum, & oculos, & manum, & quidquid eſt cariorem vitam facturum, ſeque ipſum

inter

Digitized by Google

Inter precaria numerat, vivitque ut commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſtitia redditurus. Nec ideò eſt vilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe: ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpectè, quam religioſus homo ſanctuſque ſolet tueri fidei commiſſa. Quandocumque autem reddere jubebitur, non queretur cum fortuna: ſed dicet: Gratias ago pro eo quod poſſedi, habuique. Magna quidem res tuas mercede colui: ſed quia imperas, cedo gratus libenſque. ſi quid habere me tu volueris, etiam nunc ſervabo: ſi aliud placet, ego vero factum ſignatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, reſtituo. Appellaverit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe animum meliorem quam dediſti: non tergiverſor, nec refugio. paratum habes à volente, quod non ſentienti dediſti. aufer. Reverti unde veneris, quid grave eſt? malè vivet, quiſquis neſciet benè mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum eſt, & ſpiritus inter ſervitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inviſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt: favemus, ſi contemptum ejus præ ſe ferunt: idem evenire nobis ſcias. Sæpè enim cauſſa moriendi eſt, timidè mori. Fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quo, inquit, te reſervem, malum & trepidum animal? eò magis convulneraberis & confodieris, quia neſcis præbere jugulum. At tu & vives diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta cervice, nec manibus oppoſitis, ſed animosè recipis. Qui mortem timebit, nihil umquam pro homine vivo faciet. at qui ſcit, hoc ſibi cum conciperetur, ſtatim condictum, vivet ad formulam: & ſimul illud quoque eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eveniunt, ſubitum ſit. Quidquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos exſpectanteſque nihil afferunt novi: ſecuris, & beata tantum ſpectantibus, graves eveniunt. Morbus enim, captivitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quam tumultuoſum me contubernium natura cluſiſſet. totiens in vicinia mea conclamatum eſt, totiens præter limen immaturas exſequias fax cereuſque præceſſit: ſæpè altius ruentis ædificii fragor ſonuit: multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum contraxerat, nox abſtulit, & vinctas ad ſodalitium manus copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper erraverunt? Magna pars hominum eſt, quæ navigatura, de tempeſtate non cogitat. Numquam me in bona re mali pudebit auctoris. Publius tragicis comiciſque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad ſummam caveam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum ſipario, fortiora, & hoc ait:

Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.

Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia eſt, ſic adſpexerit, tamquam illis liberum & ad ſe iter ſit: multo antè ſe armabit, quam petatur. Serò animus ad periculorum patientiam, poſt pericula, inſtruitur. Non putavi hoc futurum. numquam hoc eventurum credidiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt divitiæ, quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cujus non prætextam, & augurale, & lora patricia, & ſordes comitentur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis

gnis iſta intervallis diviſa, ſed horæ momentum intereſt inter ſolium, & aliena genua. Scito ergo, omnem condicionem verſabilem eſſe: & quidquid in ullum incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es? numquid ditior Pompejo? cui cum Cajus vetus cognatus, hoſpes novus, aperuiſſet Cæſaris domum, ut ſuam cluderet, defuit panis & aqua: cum tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicavit ſtillicidia: fame ac ſiti periit, in palatio cognati, dum illi heres publicum funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus es? numquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam univerſis, quam Sejanus? Quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diviſit: in quem quidquid congeri poterat, dii homineſque contulerant; ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex traheret. Rex es? non ad Crœſum te mittam, qui rogum ſuum & eſcendit juſſus, & extingui vidit, factus non regno tantum, ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quam timuerat, ſpectavit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Cajanas cuſtodias vidimus. alter in exſilium miſſus eſt: alter ut meliori fide mitteretur, optabat. In tanta rerum, ſurſum ac deorſum euntium, verſatione, ſi non quidquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus adverſis: quas infregit, quiſquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in ſupervacuis, aut ex ſupervacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem noſtrarum ſerò, poſt multum pudorem, intelligamus. id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

CAP. XII. CIRCUMCIDENDA eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negotiis offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem domo interrogaveris: Quo tu? quid cogitas? reſpondebit tibi: Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo, aliquid agam. Sine propoſito vagantur, quærentes negotia, nec quæ deſtinaverunt, agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis vanuſque curſus eſt. qualis formicis, per arbuſta repentibus; quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimilem vitam agunt, quorum non immeritò quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam, quaſi ad incendium currentium, miſereberis: uſque eò impellunt obvios, & ſe alioſque præcipitant: cum interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, aut judicium ſæpè litigantis, aut ſponſalia ſæpè nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & ipſi tulerint. deinde domum cum ſupervacua redeuntes laſſitudine, jurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, ubi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo reſpiciat. Non induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſę rerum imagines agitant. nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe moventur, proritat illos alicujus rei ſpecies, cujus vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo unumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leves cauſſæ per urbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus illiſus nomenclator perſalutavit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi,

domi, quam ſe, convenit. Ex hoc malo dependet illud tæterrimum vitium, auſcultatio, & publicorum ſecretorumque inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum, ita cœpiſſe: Qui tranquille volet vivere, nec privatim agat multa, nec publicè: ad ſupervacua ſcilicet referētem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & privatim & publicè, non tantum multa, ſed innumerabilia agenda ſunt: ubi verò nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

CAP. XIII. NAM qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt rarò experiri, ceterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide ejus promittere. Navigabo, niſi ſi quid inciderit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid intervenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia ut voluit cedunt, ſed ut cogitavit. in primis autem cogitavit, aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem levius ad animum pervenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non utique promiſeris.

CAP. XIV. FACILES etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus. trāſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut conſilii aut ſtatus pertimeſcamus: dummodo nos levitas, inimiciſſimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpè aliquid extorquet: & levitas multo gravior, nuſquam ſe continens. Vtrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in ſe revocandus eſt. ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat: recedat, quantum poteſt, ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam adverſa benignè interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noſter, cum omnia ſua audiret ſubmerſa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari. Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas: hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt. nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram, an infra putreſcam. Canius Iulus, vir in primis magnus, cujus admirationi ne hoc quidem obſtat, quod noſtro ſæculo natus eſt, cum Cajo diu altercatus, poſtquam abeunti Falaris ille dixit, Ne fortè inepta ſpe tibi blandiaris, duci te juſſi: Gratias, inquit, ago, optime princeps. Quid ſenſerit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & oſtendere quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat? An exprobravit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tamquam libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis: Potuit poſt hæc jubere illum Cajus vivere. Non timuit hoc Canius. nota erat Caji in talibus imperiis fides. Crediſne illum, decem medios uſque ad ſupplicium dies, ſine ulla ſollicitudine exegiſſe? veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari jubet. Vocatus, numeravit calculos, & ſodali ſuo, Vide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe. Tum annuens centurioni: Teſtis, inquit, eris, uno me antecedere. Luſiſſe tu Canium illa tabula putas? illuſit. Tri-

Digitized by Google

ſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. Quid mæſti, inquit, eſtis? Vos quæritis, an immortales animæ ſint: ego jam ſciam. nec deſiit, in ipſo veritatem fine ſcrutari, & ex more ſuo quæſtionem habere. Proſequebatur illum philoſophus ſuus: nec jam procul erat tumulus, in quo Cæſari Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. Quid, inquit, Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſervare, inquit Canius, propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe. promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec uſque ad mortem tantum, ſed aliquid etiam ex ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus. ſed non raptim relinquetur magnus vir, & cum cura dicendus. dabimus te in omnem memoriam, clariſſimum caput, Cajanæ cladis magna portio.

CAP. XV. SED nihil prodeſt privatæ triſtitiæ cauſſas abjeciſſe. Occupat enim nonnumquam odium generis humani, & occurrit tot ſcelerum felicium turba, cum cogitaveris, quam ſit rara ſimplicitas, quam ignota innocentia, & vix unquam, niſi cum expedit, fides, & libidinis lucra damnaque pariter inviſa, & ambitio uſque eò jam ſe ſuis non continens terminis, ut per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus in noctem, & velut everſis virtutibus, quas nec ſperare licet, nec habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi ſumus, ut omnia vulgi vitia non inviſa nobis, ſed ridicula videantur: & Democritum potius imitemur, quam Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeriæ; illi ineptiæ videbantur. Elevanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quam deplorare. Adjice, quod de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud, quam qui luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat. & univerſa contemplatus, majoris animi eſt, qui riſum non tenet, quam qui lacrimas. quando leviſſimum affectum animi movet, & nihil magnum, nihil ſeverum, nec ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus, ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominum negotia ſimilia initiis eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeveram eſſe, quam conceptus inchoatos. Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placidè accipere, nec in riſum, nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis, voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, ut dolori tantum des quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, ut oſtendant: & toties ſiccos oculos habent, quoties ſpectator defuit: turpe judicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeò penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor veniat. Sequitur pars, quæ ſolet non immeritò contriſtare, & in ſolitudinem deducere, ubi bonorum exitus mali ſunt. Vt, Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exſilio vivere, Pompejus & Cicero clientibus ſuis præbere cervicem: Cato ille, virtutum viva imago, incumbens

gladio,

Digitized by Google

gladio, ſimul de ſe ac de Repub. palam facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia fortunam perſolvere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cum videat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera; ſi muliebriter & ignavè periêre, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorũ deſideretur ignavia. Quid enim eſt turpius, quam ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus: Tanto fortior, tanto felicior! humanos effugiſti caſus, livorem, morbum: exiſti ex cuſtodia: non tu dignus mala fortuna Diis viſus es, ſed indignus in quem jam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus verò ſe, & in ipſa morte ad vitam reſpectantibus, manus injiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem flentem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit; hic ſuis lacrimis efficit, ne ullis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod vivus uritur: aut Regulum, quod tot clavis configitur: aut Catonem, quod vulnera ſua fortiter tulit? Omnes iſti levi temporis inpenſa invenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. Eſt & illa ſolicitudinum non mediocris materia, ſi te anxiè componas, nec ulli ſimpliciter oſtendas: qualis multorum vita eſt, ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua obſervatio ſui, & deprehendi aliter, quam ſolet, metuit: nec umquam curâ ſolvimur, ubi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidunt, quæ invitos denudent: & ut bene cedat tanta ſui diligentia, non tamen jucunda vita, aut ſecura eſt, ſemper ſub perſona viventium. At illa quantum habet voluptatis, ſincera & per ſe ornata ſimplicitas, nihil obtendens moribus ſuis. Subit tamen & hæc vita contemptus periculum, ſi omnia omnibus patent. ſunt enim qui faſtidiant, quicquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum eſt, ne admota oculis revileſcat: & ſatius eſt ſimplicitate contemni, quam perpetua ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum intereſt, ſimpliciter vivas, an negligenter. Multum in ſe recedendum eſt. converſatio enim diſſimilium, benè compoſita diſturbat, & renovat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, exulcerat. Miſcenda tamen iſta, & alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium, hæc noſtri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædium ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad jocos revocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubeſcebat: & Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus movit ad numeros. non molliter ſe infringens, ut nunc mos eſt, etiam inceſſu ipſo ultra muliebrem mollitiem fluentibus; ſed ut illi antiqui viri ſolebant, inter luſum ac feſta tempora, virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: meliores acrioreſque requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandum: citò enim exhauriet illos numquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. Vires recipient paullum reſoluti, & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quamdam voluptatem haberet luſus jocuſque: quorum

Digitized by Google

frequens uſus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, mors erit. Multum intereſt, remittas aliquid, an ſolvas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publicè cogerentur: tamquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ut dixi, viri quidam ſibi menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, dividebant. qualem Pollionem Aſinium, oratorem magnum, meminimus: quem nulla res ultra decimam retinuit. ne epiſtolas quidem poſt eam horam legebat, ne quid novæ curæ naſceretur: ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interjunxerunt, & in poſtmeridianas horas aliquid levioris operæ diſtulerunt. Majores quoque noſtri novam relationem, poſt horam decimam, in ſenatu fieri vetabant. Miles vigilias dividit, & nox immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo: dandumque ſubinde otium, quod alimenti ac virium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cælo libero & multo ſpiritu augeat attollatque ſe animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt, convictuſque & liberalior potio: nonnumquam & uſque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, ſed ut deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum movet: & ut morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur: Liberq; non ob licentiam linguæ dictus eſt inventor vini, ſed quia liberat ſervitio curarum animum, & aſſerit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et Solonem, Arceſilaumque indulſiſſe vino credunt. Catoni ebrietas objecta eſt: at facilius efficiet, quiſquis objecerit, hoc crimen honeſtum, quam turpem Catonem. Sed nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat: & aliquando tamen in exſultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas removenda paulliſper. Nam, ſive Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire jucundum eſt: ſive Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſive Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. Cum vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eoque ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere. Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitiis reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſervantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE CONSTANTIA SAPIENTIS, SIVE QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAPVT I.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter fœminas & mares, non immerito dixerim: cum utraque turba ad vitæ ſocietatem tantundem conferat; ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blandè, ut ferè domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt medentur, ſed qua licet: Stoici virilem ingreſſi viam, non ut amœna ineuntibus videatur curæ habent, ſed ut quamprimum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui adeò extra omnem teli jactum ſurrexit, ut ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur, & confragoſa ſunt. Quid enim plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quam quidam putant. prima tantum pars ſaxa rupeſque habet, & invii ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa videri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa, quæ in unum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex intervallo apparebant, redit lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio M. Catonis, indignè ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas ſua parum intellexiſſet, quod ſupra Pompejos & Cæſares ſurgentem, infra Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum videbatur, quod illi diſſuaſuro legem, toga in foro eſſet erepta, quodque à Roſtris, uſque ad arcum Fabianum, per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpondi, habere te quod Reipublicæ nomine movereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac peſſimus quiſque vænundabat: & cæca cupiditate corrupti, non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam vænire.

CAP. II. PRO ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe juſſi. Nullum enim ſapientem nec injuriam accipere, nec contumeliam poſſe: Catonem autem certius exemplar ſapientis viri nobis deos immortales dediſſe, quam Vlixem & Herculem prioribus ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciaverunt, invictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victores omnium terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari venatoris agreſtiſque eſt: nec monſtra igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cælum unius humeris inniti, excuſſa jam antiqua credulitate, & ſæculo ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam

Digitized by Google

te, quam totus orbis in tres diviſus ſatiare non poterat, adverſus vitia civitatis degenerantis, & peſſum ſua mole ſidentis, ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modo una retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit: ſimulque exſtincta ſunt, quæ nefas erat dividi. Neque enim Cato poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas injuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut præturam illi detraxit, aut togam? quod ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec ulla affici aut injuria, aut contumelia poteſt.

CAP. III. VIDEOR mihi intueri animum tuum incenſum, & effervеſcentem. paras acclamare: Hæc ſunt quæ auctoritatem præceptis veſtris detrahant. magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi poſſint: deinde ingentia locuti, cum pauperem negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi & ſervum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe; cum ſapientem negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parum ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cum ſapientem negaſtis ſervum eſſe, iidem non itis infitias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſervilia præſtiturum miniſteria. Ita, ſublato altè ſupercilio, in eadem quæ ceteri, deſcenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnificum eſt: nec injuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, utrum ſapientem extra indignationem, an extra injuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet privilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipſa injuriarum aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum injuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis, Stoicus fio. Ego verò ſapientem non imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quo nulla permittatur injuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inveniat: ſed non ideò divina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui magnitudinem, multum ultra ſe poſitam, non icturi petant. Invulnerabile eſt, non quod non feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota ſapientem exhibeo. Numquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non vincitur, quam quod non laceſſitur? cum dubiæ ſint vires inexpertæ: at merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi injuria nocet, quam ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt, inter deſides populos. Hujuſmodi igitur, ſapientem nulli eſſe injuriæ obnoxium. Itaque non refert, quam multa in illum conjiciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec ſecari adamas, aut cædi, vel deteri poteſt, ſed incurrentia ultro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum habitumque conſervant: quemadmodum projecti in altum ſcopuli mare frangunt, nec ipſi ulla ſævitiæ veſtigia, tot verberati ſæculis, oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab injuria, quam illa quæ retuli.

CAP. IV. QVID igitur? non erit aliquis qui ſapienti fa-

cere

cere tentet injuriam? tentabit, ſed non perventuram ad eum. Majore enim intervallo à contactu inferiorum abductus eſt, quam ut ulla vis noxia uſque ad illum vires ſuas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & conſenſu ſervientium validi, nocere ei tentent; tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ nervo tormentiſve in altum exprimuntur, cum extra viſum exſilierunt, citra cælum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum ſtolidus ille rex multitudine telorum diem obſcuraſſet, ullam ſagittam in Solem incidiſſe? aut demiſſis in profundum catenis Neptunum potuiſſe contingi? Vt cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulacra conflant, nihil divinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem proterve, petulanter, ſuperbè, fruſtra tentatur. At ſatius erat, neminem eſſe qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum intereſt qui facturi ſunt, non ejus qui pati, ne ſi fiat quidem, non poteſt. Imò neſcio, an magis vires ſapientia oſtendat tranquilla inter laceſſentia: ſicut maximum argumentum eſt imperatoris armis viriſque pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Dividamus ſi tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. prior illa naturâ gravior eſt: hæc levior, & tantum delicatis gravis: qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenies ſervum, qui flagellis quam colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumelioſa verba. Ad tantas ineptias perventum eſt, ut non dolore tantum, ſed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit umbra, & perſonarum deformitas, & depravata facies; lacrimas verò evocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia, quæ impetu quodam erroris improvidi refugiunt.

CAP. V. INIVRIA propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere: malo autem ſapiētia non relinquit locum. Vnum enim malum illi eſt turpitudo: quæ introire eò, ubi jam virtus honeſtumque eſt, non poteſt: injuria ergo ad ſapientem non pervenit. Nam ſi injuria alicujus mali patientia eſt, ſapiens autem nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem injuria pertinet. Omnis injuria deminutio ejus eſt, in quem incurrit. nec poteſt aliquis injuriam accipere ſine aliquo detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſitarum: ſapiens autem nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit: virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera eſt, inviolabilis, immota, inconcuſſa, ſic contra caſus indurata, ut nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Adverſus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſive illi dura, ſive ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex qua depelli numquam poteſt: ceteris precario utitur. quis autem jactura movetur alieni? Quod ſi injuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſua ſalva ſunt: injuria ſapienti non poteſt fieri. Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, numquid perdidiſſet, Nihil, inquit: omnia namque mea

Digitized by Google

mecum ſunt. Atqui & patrimonium ejus in prædam ceſſerat, & filias rapuerat hoſtis, & patriam. At ille victoriam illi excuſſit: & ſe, urbe capta, non invictum tantum, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. habebat enim ſecum vera bona, in quæ non eſt manus injectio. At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non judicabat ſua, ſed adventicia, & nutum fortunæ ſequentia: ideò non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicinus potens, aut dives aliquis regnum orbæ ſenectutis exercens, facere injuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille, egregiam artem quaſſandarum urbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes ubiq; gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ civitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, uni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax judices promiſſum: cujus tibi, ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem cadere. ſed ſi prodit in medium, qui dicat:

CAP. VI. NON eſt quod dubites, an attollere ſe homo natus ſupra humana poſſit, an dolores, damna, ulcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus adſpiciat, & dura placide ferat, & ſecunda moderate; nec illis cedens, nec his fretus, unus idemque inter diverſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi ſe putet eſſe, ea quoque parte qua melior eſt. Adſum hoc vobis probaturus, ſub iſto tot civitatum everſore munimenta incurſu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repente reſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere: at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. Erepſi modo è ruinis domus, & incendiis undique relucentibus, per flammas, per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus habeat, an pejor publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumemque eſſe cenſum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me victum, victorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi ſint neſcio: quod ad res meas pertinet, mecum ſunt, mecum erunt. Perdiderunt iſti divites patrimonia; libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta ſcorta; ambitioſi curiam & forum, & loca exercendis in publico vitiis deſtinata; fœneratores perdiderunt tabellas ſuas, quibus avaritia falsò læta, divitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis divinisque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona ejus ſolidis & inexſuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intravit: non Carthaginis aut Numantiæ mœnia unâ manu capta: non Capitolium, arcemve; habent iſta hoſtile veſtigium. Illa quæ ſapientem tuentur, à flamma & ab incurſu tuta ſunt: nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia, diis æqua.

CAP. VII. NON eſt quod dicas, ita ut ſoles, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inveniri. Non fingimus iſtud humani ingenii vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei concipimus, ſed qualem confirmamus, exhi-

F buimus,

buimus, & exhibebimus. Raro fortitan, magniſque ætatum intervallis inveniuntur. neque enim magna, & excedentia ſolitum ac vulgarem modum, crebrò gignuntur: ceterum hic ipſe M. Cato, à cujus mentione hæc diſputatio proceſſit, vereor, ne ſupra noſtrum exemplar ſit. Denique validius debet eſſe quod lædit, eo quod læditur: non eſt autem fortior nequitia virtute. non poteſt ergo lædi ſapiens. Injuria in bonos non tentatur niſi à malis: bonis inter ſe pax eſt. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem bono infirmior eſt: nec injuria bonis, niſi à diſpari, verenda eſt: injuria in ſapientem virum non cadit. Illud enim jam non es admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapientem. Sed injuſtè, inquis, Socrates damnatus eſt, injuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe evenire, ut faciat aliquis injuriam mihi, & ego non accipiam: tamquam ſi quis rem cum è villa mea ſurripuit, in domo mea ponat: ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamvis non nocuerit. Si quis cum uxore, tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamvis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, ſcelere ſe obligavit, etiam ſi non nocuit. Non minus latro eſt, cujus telum oppoſita veſte eluſum eſt. Omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam ejus conditionis ſunt, & hac vice copulantur, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit. Quod dico, conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes movere, ut non curram: currere non poſſum, ut pedes non moveam. poſſum, quamvis in aqua ſim, non natare: ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur. ſi injuriam accepi, neceſſe eſt factam eſſe: ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt, quæ ſubmoveant injuriam. Vt, intentam manum dejicere caſus poteſt, & emiſſa tela declinare: ita injurias qualeſcumque poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ ſint, nec acceptæ.

CAP. VIII. PRÆTEREA, nihil injuſtum juſtitia pati poteſt: quia non coëunt contraria: injuria autem non poteſt fieri non injuſte: ergo ſapienti injuria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi injuriam facere, nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris: & malus nihil poteſt tribuere ſapienti. Habere enim prius debet, quam dare: nihil autem habet, quod ad ſe transferri ſapiens gaviſurus ſit. Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſapienti, aut prodeſſe: quemadmodum divina nec juvari deſiderant, nec lædi poſſunt. ſapiens autem vicinus proximuſque diis conſiſtit, excepta mortalitate, ſimilis Deo. Ad illa nitens pergenſque excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna, bono publico natus, & ſibi & aliis ſalutaris, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus divino incedet animo. Non habet unde accipiat injuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, aut ſæviſſimi domini, quod minentur; in quo imperium ſuum fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne injuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes,

nes, orbitates, diſcidia. quæ ſa-
pientem, etiam ſi univerſa cir-
cumveniant, non mergunt; ne-
dum ad ſingulorum impulſus mæ-
reat. Et ſi fortunæ injurias mode-
rate fert: quanto magis homi-
num potentium, quos ſcit fortu-
næ manus eſſe?

CAP. IX. OMNIA ita-
que ſic patitur, ut hiemis rigo-
rem, ut intemperantiam cæli, ut
fervores morboſque, & cetera
forte accidentia. Nec de quoquam
tam bene judicat, ut illum quic-
quam putet conſilio feciſſe: quod
in uno ſapiente eſt. aliorum om-
nium non conſilia, ſed fraudes,
& inſidiæ, & motus animorum
inconditi ſunt: quos caſibus ad-
numerat. Omne autem fortuitum
citra nos ſævit, & injuriatur.
Illud quoque cogita, injuriarum
latiſſimè patere materiam illis,
per quæ periculum nobis quæſi-
tum eſt: ut accuſatore ſubmiſſo,
aut criminatione falsa, aut irri-
tatis in nos potentiorum motibus,
quæque alia inter togatos latro-
cinia ſunt. Eſt & illa injuria fre-
quens, ſi lucrum alicui excuſſum
eſt, aut præmium diu captatum;
ſi magno labore affectata heredi-
tas averſa eſt; & quæſtuoſæ do-
mus gratia erepta. hæc effugit ſa-
piens, qui neſcit nec in ſpe, nec
in metu vivere. Adjice nunc, quod
injuriam nemo immota mente ac-
cipit, ſed ad ſenſum ejus pertur-
batur: caret autem perturbatio-
ne vir erectus: moderator ſui, al-
tæ quietis & placidæ. Nam ſi il-
lum tangit injuria; & movet, &
impedit. caret autem ira ſapiens,
quam excitat injuriæ ſpecies: nec
aliter careret ira, niſi & injuria,
quam ſcit ſibi non poſſe fieri. In-
de tam erectus lætuſque eſt, in-
de continuo gaudio elatus, adeò
ad offenſiones rerum hominum-
que non contrahitur, ut ipſa illa
injuria uſui ſit, per quam experi-
mentum ſui capit, & virtutem
tentat. Faveamus, obſecro vos,
huic propoſito, æquiſque & ani-
mis & auribus aſſimus, dum ſa-
piens injuriæ excipitur: nec quic-
quam ideò petulantiæ noſtræ, aut
rapaciſſimis cupiditatibus, aut te-
meritati ſuperbiæque detrahitur.
Salvis vitiis veſtris, hæc ſapienti
libertas quæritur. non ut vobis
facere non liceat injuriam, agi-
mus: ſed ut ille omnes injurias in
altum dimittat, patientiaque ſe
ac magnitudine animi defendat.
Sic in certaminibus ſacris, ple-
rique vicêre, cædentium manus
obſtinata patientia fatigando. Ex
hoc puta genere ſapientem eo-
rum, qui exercitatione longa ac
fideli, robur perpetiendi laſſan-
dique omnem inimicam vim con-
ſecuti ſunt.

CAP. X. QVONIAM prio-
rem partem percurrimus, ad alte-
ram tranſeamus: in qua quibuſ-
dam propriis, pleriſque verò com-
munibus contumeliam refutabi-
mus. Contumelia eſt minor inju-
ria, quam queri magis quam ex-
ſequi poſſumus, quam leges quo-
que nulla dignam vindicta puta-
verunt. Hunc affectum movet hu-
militas animi, contrahentis ſe,
ob factum dictumque inhonorifi-
cum. Ille me hodie non admiſit,
cum alios admitteret: ſermonem
meum aut ſuperbè averſatus eſt,
aut palam riſit: & non in medio
me loco, ſed imo collocavit: &
alia hujus notæ. Quæ quid vo-
cem, niſi querelas nauſeantis ani-
mi, in quas ferè delicati & feli-
ces incidunt? non vacat enim hæc
notare, cui pejora inſtant. Nimio
otio, ingenia natura infirma &
muliebria, & inopia veræ inju-
riæ laſcivientia, his commoven-
tur: quorum pars major conſtat
vitio interpretantis. Itaque nec
prudentiæ quicquam in ſe eſſe,
nec fiduciæ oſtendit, qui contu-
melia afficitur. non dubiè enim
contemptum ſe judicat: & hic
morſus non ſine quadam humili-
tate animi evenit, ſupprimentis
ſe ac deſcendentis. Sapiens autem
à nullo contemnitur, magnitudi-

nem ſuam novit: nullique tantum de ſe licere, renunciat ſibi: & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non pervertunt: ut dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. nulla virtus eſt, quæ non ſentias, perpeti.

CAP. XI. QVID ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos evincit, ſanat, & comprimit. hæc verò minora ne ſentit quidem, nec adverſus ea ſolita illa virtute utitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea, cum magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, & malè felicitatem ferentes: habet quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutem omnium, animi ſanitatem, magnitudinemque. illa, quicquid hujuſmodi eſt, tranſcurrit, ut vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidi, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quam ut illis audacia ſit, tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt. quia nemo, niſi quem contempſit, tali injuria notat. nemo autem majorem melioremque contemnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbavit laceravitque infans, & ſputo aſperſit, aut nudavit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt. Eadem cauſa eſt, cur nos mancipiorum noſtrorum urbanitas, in dominos contumelioſa, delectet: quorum audacia ita demum ſibi in convivas jus facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſque contemptiſſimus, & ut maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vocamus, ſed argutias.

CAP. XII. QVANTA autem dementia eſt, iiſdem modò delectari, modò offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare, à ſervulo, joculare convicium? Quem animum nos adverſus pueros habemus, hunc ſapiens adverſus omnes, quibus etiam poſt juventam canoſq; puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctique in majus errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt: ceterum non minus vagi incertiq;, voluptatem ſine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideò quicquam, inter illos pueroſque, intereſſe quis dixerit, quod illis talorum nucumque & æris minuti avaritia eſt; his auri argentique & urbium: quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam faſceſque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foroque & in curia ludunt. illi in littoribus arena congeſta ſimulacra domuum excitant; hi ut magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inventa, in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in alia majoraque error eſt. Non immeritò itaque horum contumelias ſapiens, ut jocos, accipit: & aliquando illos, tamquam pueros, malo pœnaq; admonet, & afficit: non quia accepit injuriam, ſed quia fecerunt, & ut deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſcimur illis, cum ſeſſorem recuſaverint; ſed compeſcimus, ut

dolor

dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, Quare ſi non accepit injuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe ulciſcitur, ſed illos emendat.

CAP. XIII. QVID eſt autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum ſapientem cadere, cum tibi in aliis idem notare, ſed non ex eadem cauſa liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis, & frigida prohibiti maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum adverſus omnes habet ſapiens, quem adverſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, contractare, nec reliquias & effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſævientium excipere convicia. Scit ſapiens, omnes hos qui togati purpuratique incedunt, valentes coloratoſque, malè ſanos eſſe: quos non aliter videt, quam ægros intemperantes. Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſunt adverſus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorificè facta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliam judicabit, ſi illi homo plebis ultimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit; ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi divites ſuſpexerint. ſcit enim illos nihil a mendicis differre, imò miſeriores eſſe. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rurſum non tangetur, ſi illum rex Medorum, Attaluſve Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. ſcit ſtatum ejus non magis habere quicquam invidendum, quam ejus cui in magna familia cura obtigit, ægros inſanoſque compeſcere. Num moleſte feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad Caſtoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendenteſque, quorum tabernæ peſſimorum ſervorum turbâ refertæ ſunt? non, ut puto. quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo ut hujus humanitatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos: ſed quos metu contines, ſed propter quos remittere arcum tibi non contingit, ſed poſtremos, ſed vænales, ſed novum aucupantes dominum. Nullius ergo movebitur contumelia. Omnes enim inter ſe differunt: ſapiens quidem pares illos, ob æqualem ſtultitiam, omnes putat. Iam ſi ſemel ſe demiſerit eò, ut aut injuria moveatur, aut contumelia; non poterit unquam eſſe ſecurus: ſecuritas autem proprium bonum ſapientis eſt. Nec committet, ut vindicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. neceſſe eſt enim, à quo quiſque contemni moleſte fert, ſuſpici gaudeat.

CAP. XIV. TANTA quoſdam dementia tenet, ut contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. Quid refert, quantum habeat, quot lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam ſellam? æquè impudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit ac multa eruditio, ferum, cupiditatum incontinens. Quidam ſe à cinerario impulſos moleſtè ferunt, & contumeliam vocant oſtiarii difficultatem, nomenclatoris ſuperbiam, cubicularii ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem ſuam! Quid ergo? ſapiens non accedet ad fores, quas durus janitor obſidet? Ille verò, ſi res neceſſaria vocabit, experietur, & illum, quiſquis erit, tamquam canem acrem, objecto cibo leniet: nec indignabitur aliquid impendere, ut limen tranſeat, cogitans & in pontibus quibuſdam pro

tranſitu dari. Itaque illi quoque, quiſquis erit, qui hoc ſalutatiorum publicum exercet, donabit: ſcit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qui ſibi placet, quod oſtiario liberè reſpondit, quod virgam ejus fregit: quod ad dominum acceſſit, & petiit corium. Facit ſe adverſarium qui contendit, & ut vincat, par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? quod Cato, cum illi os percuſſum eſſet: non excanduit, non vindicavit injuriam: ne remiſit quidem, ſed factam negavit. Majore animo non agnovit, quam ignoviſſet. Non diu in hoc hærebimus. quis enim neſcit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri ſapienti, ut omnibus? Non reſpicit quid homines turpe judicent, aut miſerum: non it quà populus: ſed ut ſidera contrarium mundo iter intendunt, ita hic adverſus opinionem omnium vadit.

CAP. XV. DESINITE itaq: dicere: Non accipiet ergo ſapiens injuriam, ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum vocibus improbis per forum agetur? ſi in convivio regis, recumbere infra menſam, veſcique cum ſervis ignominioſa officia ſortitis jubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? In quantumcumque iſta vel numero, vel magnitudine creverint, ejuſdem naturæ erunt. Si non tangent illum parva, ne majora quidem: ſi non tangent pauca, ne plura quidem. Sed ex imbecillitate veſtra conjecturam capitis ingentis animi: & cum cogitaſtis, quantum putetis vos pati poſſe, ſapientis patientiæ paullò ulteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus ſua virtus collocavit, nihil vobiſcum commune habentem. Quare etſi aſpera, & quantumcumque toleratu gravia ſint, audituque & viſu refugienda, non obruetur eorum cœtu: & qualis ſingulis, talis univerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet: malè agit. vincit nos fortuna, niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam: Epicurus, quem vos patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſque mollia ac deſidioſa præcipere, & ad voluptates ducentia: Raro, inquit, ſapienti intervenit fortuna. Quam pænè emiſit viri vocem! Vis tu fortius loqui, & illam ex toto ſubmovere? Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſervatur janitoribus, turbam venali faſtidio digerentibus; ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum, fortuna non tranſit. ſcit non eſſe illic ſibi locum, ubi ſui nihil eſt. Quod ſi Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulſit, adverſus injurias exſurgit: quid apud nos incredibile videri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait injurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos injurias non eſſe.

CAP. XVI. NEC eſt, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incommodam eſſe, verberari & impelli, & aliquo membro carere: ſed omnia iſta negamus injurias eſſe. non ſenſum illis doloris detrahimus: ſed nomen injuriæ, quod non poteſt recipi virtute ſalva. Vter verius dicat, videbimus: ad contemptum quidem injuriæ uterque conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos. quorum alter premit vulnus, & ſtat in gradu; alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, & intercedi non patitur. Non eſt, quod putes magnum, quo diſſidemus. Illud quidem agitur, quod unum ad nos pertinet, utraque exempla hortantur contemnere: & injurias, & quas injuriarum umbras

Digitized by Google

umbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, ſed tantum conſpiciente qui ſibi poſſit dicere: Utrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, non eſt contumelia, judicium eſt. ſi immerito: illi qui injuſta facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei levitatem jocatus eſt, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, quod apparet, audire? Coram uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſuevimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis iraſcimur.

CAP. XVII. CHRYSIPPUS ait quemdam indignatum, quod illum aliquis Vervecem marinum dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium, Naſonis generum, cum illum Corbulo Struthiocamelum depilatum dixiſſet. Adverſus alia maledicta, mores & vitam convulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit; adverſus hoc tam abſurdum lacrimæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas eſt, ubi ratio diſceſſit. Quid quod offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inviti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto pervenitur. Paupertatis maledictum quoſdam perufſit: quam ſibi objecit, quiſquis abſcondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam urbanis detrahitur, ſi ultro illam & prior occupes. nemo aliis riſum præbuit, qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & ad riſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. in pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in fauces conciſas: ſic inimicorum, quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui aſſiduis conviciis depudere didicerat: cur is non poſſit, qui ſtudiis liberalibus, & ſapientiæ cultu, ad aliquem profectum pervenerit? Adjice, quod genus ultionis eſt, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: Miſerum me, puto non intellexit! adeò fructus contumeliæ in ſenſu, & indignatione patientis eſt. Deinde non deerit illi aliquando par: invenietur, qui te quoque vindicet.

CAP. XVIII. C. CÆSAR inter cetera vitia, quibus abundabat, contumelioſus mirabiliter ferebatur, omnes aliqua nota feriendi, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi palloris inſaniam teſtantis fœditas erat, tanta oculorum ſub fronte anili latentium torvitas, tanta capitis deſtituti, & emendicatis capillis aſperſi deformitas. adjice obſeſſam ſetis cervicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per quæ in patres avoſque ſuos contumelioſus fuit, per quæ in univerſos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. Aſiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, item in concione, voce clariſſima, qualis in concubitu eſſet uxor ejus, objecit. Dii boni, hoc virum audire, Principem ſcire, & uſque eò licentiam perveniſſe, ut non dico conſulari, non dico amico, ſed tantum marito Princeps & adulterium ſuum narret, & faſtidium? Chæreæ tribuno militum, ſermo non pro manu erat, languidus ſono, & infracta voce ſuſpectior. Huic Cajus ſignum petenti modo Veneris, modo Priapi dabat: aliter atque

ter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipſe perlucidus, crepidatus, armillatus. Coëgit itaque illum uti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille primus inter conjuratos manum ſuſtulit: ille cervicem mediam uno ictu decîdit: plurimum deinde undique publicas ac privatas injurias ulciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. ſed primus vir fuit, qui minimè viſus eſt. At idem Cajus omnia contumelias putabat, & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus fuit Herennio Macro, quod illum Cajum ſalutaverat: nec impune ceſſit primipilario, quod Caligulam dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior umquam factus: ſed jam Caligulam convicium & probrum judicabat cothurnatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas ultionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & injurioſo: quæ vitia numquam in uno homine, & in una contumelia conſumuntur. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: ut Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe, & ſpectatos ſales, in partem bonam accepit, riſitque non minus, quam cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. At Iphicrates, cui mater barbara & Threſſa objiciebatur, reſpondit, & deorum matrem Idæam eſſe.

CAP. XIX. NON eſt in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes ſunt: & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt) negligendum. Et honores & injuriæ vulgi, in promiſcuo habendi ſunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus: & publicis privatiſque officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi. aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas eſt, animum opponere injuriis, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant: exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timēti. Quis eſt enim, qui nō poſſit contumeliã facere, ſi quiſquam poteſt? Diverſo autem remedio utetur ſapiens, aſſectatorque ſapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum ſe judicium dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter injurias ipſos contumeliaſque debere verſari. Omnia leviora accidunt exſpectantibus. quo quiſque honeſtior genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius gerat: memor, in prima acie altos ordines ſtare: contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Injurias verò, ut vulnera, alia armis, alia pectori infixa, non dejectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſta vi urgeris, cedere turpe eſt: aſſignatum à natura locum tuêre. Quæris quis hic ſit locus? viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnate veſtro bono, & hanc ſpem, dum ad verum pervenitis, alite in animis: libenterque meliora excipite, & opinione ac voto juvate. eſſe aliquem invictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republica humani generis eſt.

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

SCRIBERE de clementia, Nero Cæſar, inſtitui: ut quodammodo ſpeculi vice fungerer, & te tibi oſtenderem, perventurum ad voluptatem maximam omnium. Quamvis enim recte factorum verus fructus ſit feciſſe, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipſas ſit: juvat tamen inſpicere & circuire bonam conſcientiam, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamque pariter exſultaturam, ſi hoc jugum fregerit, & ita loqui ſecum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ neciſque gentibus arbiter. qualem quiſque ſortem, ſtatumque habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat: ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſſas, populi urbeſque concipiunt. Nulla pars uſquam, niſi volente propitioque me, floret. Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum ſtringentur: quas nationes funditus exſcindi, quas tranſportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea juriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non juvenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpè tranquilliſſimis pectoribus quoq; patientiam extorſit; non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imò conſtrictum apud me ferrum eſt. ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt. Severitatem abditam, clementiam in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem evocavi, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius ultima: alium dignitati donavi, alium humilitati: quoties nullam inveneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo unus homo, uni homini, tam carus unquam fuit; quam tu populo Romano, magnum longumque ejus bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. nemo jam divum Auguſtum, nec Tiberii Cæſaris prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non

naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. Ficta, citò in naturam ſuam recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (ut ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in majus meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum eſſet, quo ſe ſtatim nobilis indoles daret: jam vota publica in tuto ſunt. nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat oblivio. Facit quidem avidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt unquam, ut in eo quod contigit, deſinant. gradus à magnis ad majora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc civibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil jam his accedere bonis poſſe, niſi ut perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: jus ſupra omnem injuriam poſitum. Obverſatur oculis lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi pereundi licentia. Præcipuè tamen æqualis ad maximos imoſque pervenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, proportione fortunæ ſuæ, quiſque ſentit aut exſpectat, majora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam valdè innocentia ſua placeat, ut non ſtare in conſpectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat.

CAP. II. ESSE autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſupervacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocentes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros uſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamvis pœna digni invocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet clementia in perſona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpè virtuti: quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. Adjice, quod magna pars hominum eſt, quæ reverti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. nam ubi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſſam. nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli. Modum tenere debemus: ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet.

CAP. III. Sed hæc ſuo loco melius dicentur: nunc in tres partes omnem hanc materiam dividam. Prima erit manumiſſionis: ſecunda quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & uſu ſuam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini convenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt: non ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, communi bono genitum videri volumus: ſed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad utilitatem ſuam ſpectant. nam ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quam regem aut Principem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. nam peſtifera vis eſt,

valere

Digitized by Google

valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt; cujus curam excubare pro ſalute ſingulorum atque univerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tamquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim advolant, objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque jactandi, quocumque deſideraverit imperantis ſalus. Nec hæc vilitas ſui eſt, aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnumquam ſenis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deſervit, & cum hoc tanto majus tantoque ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius juſſu jacemus, aut inquieti diſcurrimus; cum ille imperavit, ſive avarus dominus eſt, mare lucri cauſſa ſcrutamur; ſive ambitioſus, jamdudum dexteram flammis objecimus, aut voluntariè ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo, unius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur.

CAP. IV. SVAM itaque incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & adverſa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum, per quod Reſp. cohæret: ille ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperii ſubtrahatur:

— Rege incolumi mens omnibus una,
Amiſſo rupere fidem.

Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos: quos ſi quando abruperit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc unitas & hic maximi imperii contextus in partes multas diſſilient: idemque huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideò Principes regeſque, & quocumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt: ſequitur, ut is quoque carior ſit, in quem ſe Reſp. convertit. Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, ut diduci alterum non poſſit, ſine utriuſque pernicie. nam ut illi viribus opus eſt, ita & huic capite.

CAP. V. LONGIUS videtur receſſiſſe à propoſito oratio mea: at mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, ut puto, quam neceſſaria clementia ſit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improbandis civibus, non aliter quam membris languentibus: & ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne ultra quam neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod ſervet, quantoque in majore materia ap-

parei. Quantulum enim nocet privata crudelitas? Principum ſævitia, bellum eſt. Cum autem virtutibus inter ſe ſit concordia, nec ulla altera melior aut honeſtior ſit: quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil eſt. Quid enim majus, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliuſque in tribunali, quam in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum pervenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit: ſed in regia quo rarior, eò mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quam eum cujus iræ nihil obſtat, cujus graviori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, imò ſi vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum injicere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque uti? hoc ipſum cogitantem: Occidere contra legem nemo non poteſt: ſervare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet: qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe, tranquillumque, & injurias atque offenſiones supernè deſpicere. Muliebre eſt, furere in ira: ferarum verò, nec generoſarum quidem, præmordere & urgere projectos. Elephantes leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt: ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæva, & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur. Servare, proprium eſt excellentis fortunæ: quæ numquam magis ſuſpici debet, quam cum illi contingit idem poſſe quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque ſibi animum aſſerens Princeps, alios ex civibus ſuis, quia utiles bonique ſunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.

CAP. VI. COGITATE in hac civitate, in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens aliquid obſtitit, quod curſum ejus velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore theatris viæ poſtulantur: in qua conſumitur, quidquid terris omnibus aratur: quanta ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quod judex ſeverus abſolverit. Quotus quiſque ex quæſtoribus eſt, qui non ea ipſa lege teneatur, qua quærit? Quotus quiſque accuſator vacat culpa? & neſcio, an nemo ad dandam veniam difficilior ſit, quam qui illã petere ſæpius meruit. Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis cõſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervênit.

CAP. VII. QVONIAM deorum feci mentionem, optime hoc exemplum Principi conſtituam, ad quod formetur, ut ſe talem eſſe civibus, quales ſibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit uſque ad ultimam infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cujus non membra aruſpices colligant? Quod ſi dii placabiles, & æqui,

Digitized by Google

delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur: quanto æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere imperium, & cogitare, utrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorque ſit ſereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt quieti moderatique imperii, quam ſereni cæli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebriſque obſcurum eſt, inter trementes & ad repentinum ſonitum expaveſcentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcuſſo. Facilius privatis ignoſcitur, pertinaciter ſe vindicantibus. poſſunt enim lædi, dolorque eorum ab injuria venit. timent præterea contemptum: & non retuliſſe lædentibus gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui ultio in facili eſt, is omiſſâ eâ, certam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis exercere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere, liberius eſt: leves inter paria ictus ſunt: regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex majeſtate eſt.

CAP. VIII. GRAVE putas, eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent? Iſta, inquis, ſervitus eſt, non imperium. Quid tu, non experiris iſtud nobis eſſe, non tibi ſervitutem? Alia condicio eſt eorum qui in turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes ut appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. Veſtra facta dictaque rumor excipit: & ideò nullis magis cavendum eſt, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam habituri ſunt. Quam multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Poſſum in qualibet parte urbis ſolus incedere, ſine timore, quamvis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius: tibi in tua pace armato vivendum eſt. Aberrare à fortuna tua non poteſt: obſidet te, & quocumque deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et hæc ſumma magnitudinis ſervitus eſt, non poſſe fieri minorem; ſed cum diis tibi communis iſta neceſſitas eſt. Nam illos quoque cælum alligatos tenet: nec magis illis deſcendere, datum eſt, quam tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitū ſine ſenſu publico licet: tibi non magis, quam Soli, latere contingit. Multa contra te lux eſt, omnium in iſtam converſi oculi ſunt. Prodire te putas? oriris: loqui non potes, niſi ut vocem tuam, quæ ubique ſunt gentes, excipiant. iraſci non potes, niſi ut omnia tremant. ſic neminem potes affligere, niſi ut quidquid circa fuerit, quatiatur. Ut fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animadverſiones magnarum poteſtatum terrent latius, quam nocent: non ſine cauſſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit, cogitatur in eo, qui omnia poteſt. Adjice nunc, quod privatos homines ad accipiendas injurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequēs vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat: voluntas oportet antè ſæviendi, quam cauſſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera ut denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.

CAP. IX. HOC quam verum ſit, admonere te exemplo domeſtico volo. Divus Auguſtus fuit mitis Princeps, ſi quis illum à prin-

à principatu ſuo æſtimare incipiat: in communi quidem Rep. gladium movit. Cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeviceſimum egreſſus annum, jam pugiones in ſinu amicorum abſconderat, jam inſidiis M. Antonii conſulis latus petierat, jam fuerat collega proſcriptionis: ſed cum annum quadrageſimum tranſiiſſet, & in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, L. Cinnam, ſtolidi ingenii virum, inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. unus ex conſciis deferebat. Conſtituit ſe ab eo vindicare: conſilium amicorum advocari juſſit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcentem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. Pompeji nepotem damnandum. Iam unum hominem occidere non poterat: cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe contrarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis fruſtra petitum caput, tot navalibus, tot pedeſtribus prœliis incolume, poſtquam terra marique pax parta eſt, non occidere conſtituit, ſed immolare? nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, majore multo voce, ſibi, quam Cinnæ, iraſcebatur: Quid vivis, ſi perire te tam multorum intereſt? quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi ut ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellavit tandem illum Livia uxor: &, Admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui ubi uſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profeciſti: Salvidienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum auſos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt: jam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gaviſus ſibi, quod advocatum invenerat, uxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in conſilium rogaverat, imperavit, & Cinnam unum ad ſe accerſit: dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram juſſiſſet: Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo ſermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in hoſtium caſtris inveniſſem, non factum tantum mihi inimicum, ſed natum, ſervavi. patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & tam dives, ut victo victores invideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militaverant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cum ad hanc vocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: convenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adjecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet ferrum. Et cum defixum videret, nec ex conventione jam, ſed ex conſcientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? malè mehercule cum Republica agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam non potes. nuper libertini hominis gratia, in privato judicio ſuperatus es. Adeò nihil facilius potes, quam contra Cæſarem advocare? Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. Paullusne te, & Fabius Maximus, & Coſſi, & Servilii ferent, tantumque agmen nobilium, non inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus

Digitized by Google

bus ſuis decori ſum? Ne totam ejus orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quam duabus horis locutum eſſe conſtat, cum hanc pœnam, qua ſola erat contentus futurus, extenderet; Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat; contendamus, utrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Poſt hæc detulit ultro conſulatum, queſtus, quod non auderet petere: amiciſſimum fideliſſimumque habuit, heres ſolus fuit illi; nullis amplius inſidiis ab illo petitus eſt.

CAP. X. IGNOVIT abavus tuus victis. nam ſi non ignoviſſet, quibus imperaſſet? Salluſtium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem primam admiſſionis, ex adverſariorum caſtris conſcripſit. Iam Domitios, Meſſallas, Aſinios, Cicerones, & quidquid floris in civitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quamdiu mori paſſus eſt? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non niſi mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. maluit enim illum honorem vocari, quam ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemque perduxit; hæc gratum ac favorabilē reddidit, quamvis nondum ſubactis Reipub. cervicibus manum impoſuiſſet; hæc hodieque præſtat illi famam, quæ vix vivis principibus ſervit. Deum eſſe, non tamquam juſſi credimus. Bonum principem Auguſtum, & benè illi conveniſſe parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam cauſſam, quam quod contumelias quoque ſuas, quæ acerbiores principibus ſolent eſſe, quam injuriæ, nulla crudelitate exſequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoſcumque ob adulterium filiæ ſuæ damnaverat, adeò non occidit, ut dimiſſis, quo tutiores eſſent, diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias multos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur, non dare tantum ſalutem, ſed præſtare.

CAP. XI. HÆC Auguſtus ſenex, aut jam in ſenectutem annis vergentibus: in adoleſcentia caluit, arſit irâ, multa fecit, ad quæ invitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit divum Auguſtum, etiam ſi in certamen juvenilium annorum deduxerit ſenectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe poſt mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas: nempe poſt Peruſinas aras, & proſcriptiones. Ego vero clementiam non voco, laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſævitiæ pœnitentiâ cœpit: nullam habere maculam, nunquam civilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, veriſſima animi temperantia, & humani generis incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate ingenii, non priorum principum exemplis corruptum, quantum in cives ſuos liceat, experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperii ſui. Præſtitiſti, Cæſar, civitatem incruentam, & hoc quod magno animo gloriatus es, Nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe: eò majus eſt mirabiliuſque, quod nulli unquam citius gladius commiſſus eſt. Clemētia ergo non tantū honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt, ſimul certiſſima ſalus, cum reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus tradiderint regna. tyrannorum exſecrabilis ac brevis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem? ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni voluptate ſæviunt, reges non niſi ex cauſſa ac ne-

Digitized by Google

ac neceſſitate.

CAP. XII. QVID ergo? non reges quoq; occidere ſolent? ſed quoties id fieri publica utilitas perſuadet: tyrannis ſævitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius major jure meritoque præferri multis regibus poteſt: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? Deſcenderit licet Dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit: quis tamen umquam tyrannus tam avidè humanum ſanguinem bibit, quam ille, qui ſeptem millia civium Romanorum, contrucidari juſſit? Et cum in vicino, ad ædem Bellonæ ſedens, exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: Hoc agamus, inquit, P. C. ſeditioſi pauculi meo juſſu occiduntur. Hoc non eſt mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox de Sulla conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: utique ſi in hoſtile nomen cives, & ex eodem corpore abrupti, tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: uterque licet non minus armis valletur. ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis utitur; alter ut magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus adſpicit: contrariis in contraria agitur. nam & inviſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia inviſus eſt: & illo execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, utitur:

Oderint dum metuant.

ignarus quanta rabies oriatur, ubi ſupra modum odia creverunt. Temperatus enim timor cohibet animos: aſſiduus verò & acer, & extrema admovens, in audaciam jacentes excitat, & omnia experiri ſuadet. Sic feras lineis & pinna cluſas contineas: eaſdem à tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntque formidinem. Acerrima virtus eſt, quam ultima neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoque plus ſpei, quam periculorum, oſtentet: alioquin ubi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula juvat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad communem ſalutem utatur: glorioſuſque miles (publicæ enim ſecuritati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, ut parentis cuſtos. At illum acerbum, & ſanguinarium, neceſſe eſt graventur ſtipatores ſui.

CAP. XIII. NON poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quam beſtiis homines objectat: omnibus reis noxior ac ſolicitior, ut qui homines deoſque teſtes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim, inter cetera, vel peſſimum habet crudelitas: quod perſeverandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. quid autem eò infelicius, cui jam eſſe malo neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certè! nam ceteris miſereri ejus nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cũcta reddidit, tam externa quam domeſtica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumſpexit quæque fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit: ſæpè mortem timet, ſæpius optat, inviſior ſibi quam ſervientibus. E contrario, is cui curæ ſunt univerſa, quamquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reip. partem tamquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex

uſu eſt

uſus eſt animadvertere, oſtendens quam invitus aſpero remedio manus admoveat; in cujus animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placidè ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua civibus cupiens: felix abundè ſibi viſus, ſi fortunam ſuam publicaverit; ſermone affabilis, acceſſuque facilis, vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis deſideriis propenſus & iniquis acerbus, à tota civitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecretò loquuntur, quæ palam. Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur. benè ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non dubitat, quibus tale ſæculum oſtenderit. Hic Princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidiis eget: arma ornamenti cauſſa habet.

CAP. XIV. QVOD ergo officium ejus eſt? quod bonorum parentum: qui objurgare liberos nonnumquam blande, nonnumquam minaciter ſolent, aliquando admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium, ad primam offenſam, exheredat? niſi magnæ & multæ injuriæ patientiam evicerint, niſi plus eſt quod timet, quam quod damnat, non accedit ad decretorium ſtilum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & pejore loco jam poſitam, revocet: ſimul deplorata eſt, ultima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda pervenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt: quem appellavimus Patrem patriæ, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data ſunt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ majeſtati quidquid potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes: Patrem quidem patriæ appellavimus, ut ſciret datam ſibi poteſtatem patriam: quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos ponens. Tardè ſibi pater membra ſua abſcindat: etiam cum abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, cunctatus multum diuque. Propè enim eſt ut libenter damnet, qui citò: propè ut iniquè puniat, qui nimis. Erixonem equitem Romanum memoriâ noſtrâ, quia filium ſuum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

CAP. XV. T. ARIVM, qui filium deprehenſum in parricidio, exſilio damnavit, cauſſa cognita, nemo non ſuſpexit, quod contentus exſilio, & exſilio delegato, Maſſiliæ parricidam continuit, & annua illi præſtitit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua civitate numquam deeſt patronus pejoribus, nemo dubitaret, quin reus meritò damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, advocavit in conſilium Cæſarem Auguſtum. venit in privatos penates, aſſedit, pars alieni conſilii fuit. Non dixit: Imò in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Auditâ cauſſâ, excuſſiſque omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut ſententiam ſuam quiſque ſcriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur codicilli, juravit ſe T. Arii hominis locupletis hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, puſillo animo timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filii damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet adverſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona conſcientia: Prin-

tia: Principes multa debent etiam famæ dare. Iuravit ſe non aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar libertatem ſententiæ ſuæ redemit: & poſtquam approbavit gratuitam eſſe ſeveritatem ſuam, quod principi ſemper curandum eſt, dixit, relegandum quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit, in filio adoleſcentulo, impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentia, timidè geſſiſſet: debere illum ab urbe & à parentis oculis ſubmoveri.

CAP. XVI. O DIGNVM, quem in conſilium patres advocarent! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis ſcriberent! Hæc clementia Principem decet, ut quocumque venerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis ſit, ut illum perire non ſentiat. qualiſcunque, pars imperii eſt. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt unum imperandi genus. Imperat Princeps civibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos, etiam ex leviſſimis cauſſis, compeſcet? Vter autem præceptor liberalibus ſtudiis dignior, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui monitionibus, & verecundia, emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da ſævum: deſertores faciet, quibus tamen ignoſcitur. Numquidnam æquum eſt, gravius homini & durius imperari, quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quique jam exercitatis utitur ad excitandas, vel perſequendas feras. Nec crebrò illis minatur: contunditur enim animus, & quidquid eſt indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique paſſim concedit. Adjicias his licet, tardiora agentes jumenta: quæ cum ad contumelias & miſerias nata ſint, nimia ſævitia coguntur jugum detrectare.

CAP. XVII. NVLLVM animal moroſius eſt, nullum majore arte tractandum, quam homo: nulli magis parcendum. Quid enim ſtultius, quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur: atqui & hic morbus animi mollem medicinam deſiderat, ipſumque medentem minime infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare, ne curet. Idem in his, quorum animus affectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt: non citò ſpem projicere, nec mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum vitiis, reſiſtat; aliis morbum ſuum exprobret; quoſdam molli curatione decipiat, citius meliuſque ſanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum ſalutis, ſed etiam honeſtæ cicatricis. Nulla regi gloria eſt ex ſæva animadverſione. quis enim dubitat poſſe? at contra maxima, ſi vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit.

CAP. XVIII. SERVIS imperare moderatè, laus eſt: & in mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impunè pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captivis, & pretio paratis, jubet. Quanto juſtius hominibus

minibus liberis, ingenuis, honeſtis, non ut mancipiis abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita ſervitus ſit, ſed tutela? Servis ad ſtatuam licet confugere. cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid, quod in hominem licere commune jus animantum vetet: quia ejuſdem naturæ eſt, cujus tu. Quis non Vedium Pollionem pejus oderat, quam ſervi ſui, quod murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in vivarium, quid aliud quam ſerpentibus, objici jubebat? O hominem mille mortibus dignum! ſive devorandos ſervos objiciebat murænis, quas eſurus erat, ſive in hoc tantum illas alebat, ut ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota civitate commonſtrantur, inviſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & injuria latius patet, & infamia, atque odium ſæculis traditur. Quanto autem non naſci melius fuit, quam numerari inter publico malo natos?

CAP. XIX. EXCOGITARE nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti ſit quam clementia: quocunque modo is, & quocunque jure præpoſitus ceteris erit. Eò ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur, quo in majori præſtabitur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi ampliſſimum cubile eſt, medioque ac tutiſſimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum: & amiſſo rege, totum dilabitur examen, nec unquam plus unum patiuntur, melioremq; pugna quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimiliſque ceteris, tum magnitudine, tum nitore: hoc tamen maximè diſtinguitur. Iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſævum eſſe, nec ultionem magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram ejus inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos, exerere ſe in parvis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior eſſe animus debeat, quanto vehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo frangeretur: nec ſæpius liceret nocere quam ſemel, nec alienis viribus exercere odia! facilè enim laſſaretur furor, ſi per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obſervet, & eò quoque tempore quo non captatur, peti ſe judicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram vitam ſuſtinet: cum liceat innoxium, atque ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ jus, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, ubi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire; ſalvum regem in aperto clementia præſtabit. Unum eſt inexpugnabile munimentum, amor civium. Quid pulchrius eſt, quam vivere optantibus cunctis, & vota non ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullum valetudo titubavit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque evenire deputet? In hoc

aſſiduis

Digitized by Google

aſſiduis bonitatis argumentis probavit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque avertere velit, ſub quo juſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent? ſub quo opulenta civitas copiâ bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quam ſi dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciant: intueremur venerantes colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, ut optimus ſimul habeatur.

CAP. XX. DVABVS de cauſſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Prius de parte diſſeram, quæ ipſum contingit. difficilius eſt enim moderari, ubi dolori debetur ultio, quam ubi exemplo. Supervacuum eſt hoc loco admonere, ne facilè credat, ut verum excutiat, ut innocentiæ faveat, ut appareat, non minus rem agi periclitantis, quam judicis: hoc ad juſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeſtè læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnam, ſi tutò poterit, donet: ſin minus, temperet: longèque ſit in ſuis, quam in alienis, exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit: qui intelligit magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati, nec quidquam eſſe glorioſius, principe impunè læſo.

CAP. XXI. VLTIO duas res præſtare ſolet: aut ſolatium affert ei qui accipit injuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis major eſt fortuna, quam ut tali ſolatio egeat: manifeſtiorque vis, quam ut alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatuſque eſt. nam ſi quos pares aliquando habuit, infra ſe videt, ſatis vindicatus eſt. Regem & ſervus occidit, & ſerpens, & ſagitta: ſervavit quidem nemo, niſi major eo quem ſervavit. Vti itaque animosè debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc arbitrium adeptus, ultionem implevit, perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim vitã, qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abjectus, alienam de capite ſuo regiamque ſententiam exſpectavit, in ſervatoris ſui gloriam vivet, pluſque nomini ejus conferet incolumis, quam ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienæ virtutis eſt: in triumpho citò tranſiſſet. Si verò regnum quoque ſuum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eò unde deciderat: ingenti incremento ſurgit laus ejus, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, ſumere. Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos inveniſſe. Cum civibus, & ignotis, atque humilibus, eò moderatius agendum eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & non aliter quam in animalibus parvis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt: at in iis qui in ore civitatis ſervati punitique erunt, occaſione notæ clementiæ utendum eſt.

CAP. XXII. TRANSEAMVS ad alienas injurias: in quibus vindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ Princeps quoq; ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet; aut ut pœna ejus ceteros melio-

res

Digitized by Google

res reddat; aut ut ſublatis malis ſecuriores ceteri vivant. Ipſos, facilius emendabis minore pœna: diligentius enim vivit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. impunitatis genus eſt jam non habere pœnæ locum. Civitatis autem mores magis corrigit parcitas animadverſionum. facit enim conſuetudinem peccandi, multitudo peccantium: & minus gravis nota eſt, quam turba damnatorum levat: & ſeveritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit, aucto ſitatem. Conſtituit bonos mores civitati Princeps, & vitia ejus felicius compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tamquam probet, ſed tamquam invitus, & cum magno tormento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. Gravior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur.

CAP. XXIII. PRÆTEREA videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpè vindicantur. Pater tuus plures intra quinquennium culleo inſuit, quam omnibus ſæculis inſutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi maluerunt, velut incredibile ſcelus, & ultra audaciam poſitum præterire, quam dum vindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtravit. peſſimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culleos vidimus, quam cruces. In qua civitate rarò homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe civitas, erit. magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere civitati, quanto plures mali ſint.

CAP. XXIV. IN Senatu dicta eſt aliquando ſententia, ut ſervos à liberis cultus diſtingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſervi noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur: citò apparebit, pars civitatis deterior quanto prægravet. Non minus Principi turpia ſunt multa ſupplicia, quam medico multa funera. Remiſſius imperanti, melius paretur. Naturâ contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, ſequiturque facilius, quam ducitur. Et ut generoſi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat civitas, quam ſervet ſibi. plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus: & abjecto homine, in ſilveſtre animal tranſire.

CAP. XXV. QVID enim intereſt, oro te Alexander, leoni Lyſimachum objicias, an ipſe laceres dentibus tuis? tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus à te, ut manus iſta, exitium familiarium certiſſimum, ulli ſalutaris ſit: ut iſte animus ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur: clementia vocetur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare vel maximè abominanda ſit ſævitia, quod excedit fines, primum ſolitos, deinde humanos. Nova ſupplicia conquirit, ingenium advocat, inſtrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad inſaniam pervênit ultimam, cum crudelitas verſa eſt in voluptatem; & jam occidere hominem

minem

Digitized by Google

minem juvat. Nam talem virum à tergo ſequitur everſio, odia, venena, gladii. tam multis periculis petitur, quam multorum ipſe periculum eſt: privatiſque nonnumquam conſiliis, alias vero conſternatione publica circumvenitur. Levis enim & privata pernicies, non totas urbes movet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publice conſequuntur: ubi aliqua ſolitam menſuram tranſiit, & in monſtrum excrevit, ubi fontes potu infecit, & ſufflatu deuſſit obteritque quacumque inceſſit, baliſtis petitur. Poſſunt verba dare, & evadere puſilla mala: ingentibus obviam itur. Sic unus æger nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio civitatis, ac fuga eſt, & diis ipſis manus intenduntur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit: familia vicinique aquam ingerunt: at incendium vaſtum, & multas jam domos depaſtum, parte urbis obruitur.

CAP. XXVI. CRUDELITATEM privatorum ſerviles quoque manus, ſub certo crucis periculo, ultæ ſunt: tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exſcindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamque, & impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? non diu paret nequitia, nec quantum jubetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem: quale ejus regnum eſt? non aliud, quam captarum urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæſta, turbida, & confuſa: voluptates ipſæ timentur. Non convivia ſecura ineunt, in quibus lingua ſollicitè etiam ebriis cuſtodienda eſt: non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet magna impenſa, & regiis opibus, & artificum exquiſitis nominibus: quem tamen e ludo in carcerem ire juvet? Quod iſtud, dii boni. malum eſt, occidere, ſævire, delectari ſono cathenarum, & civium capita decidere, quocumque ventum eſt, multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones urſique regnarent? ſi ſerpentibus in nos, ac noxiiſſimo cuique animali daretur poteſtas? illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis, & tuta eſt etiam inter feras ſimilitudo: apud homines tantum, nec à neceſſariis quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaque in æquo habet, quo poſſit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere. Et injicere tectis ignem, aratrum vetuſtis urbibus inducere, potentiam putat: & unum occidi jubere aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum ſubjectus ſtetit, crudelitatem ſuam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipſa morte revocare, & mereri clementia civicam. Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quam illa corona OB CIVES SERVATOS. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc divina potentia eſt, gregatim ac publicè ſervare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendii ac ruinæ potentia eſt.

L. ANNÆI

LIBER II.

CAPVT I.

VT de clementia ſcriberem, Nero Cæſar, una me vox tua maxime compulit: quam ego non ſine admiratione, &, cum diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus data, ſubito erupit; ſed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animadverſurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi natus, exigebat a te, ſcriberes, in quos & ex qua cauſſa animadverti velles. hoc ſæpe dilatum, ut aliquando fieret, inſtabat. Invitus invito cum chartam protuliſſet, traderetque, exclamaſti: Vellem neſcire literas. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque juxta jacent dubiæ libertatis, quæque ſe contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, in cujus verba Principes regeſque jurent! O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud ſæculum! Nunc profecto conſentire decebat ad æquum bonumque, expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem integritatemq; cum fide ac modeſtia, ſurgere: & vitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſæculo dare locum.

CAP. II. FVTVRVM hoc, Cæſar, ex magna parte ſperare & confiteri liber. tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffundeturque paullatim per omne imperii corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt cives, erunt ſocii digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores revertentur. parcetur ubique manibus. Diutius me morari hîc patere, non ut blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt. maluerim veris offendere, quam placere adulando. quid ergo eſt, propter quod bene factis dictiſque tuis quam familiariſſimum eſſe te cupio? ut quod nunc natura & impetus eſt, fiat judicium. Illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles, in vitam humanam perveniſſe, celebreſque vulgo ferri: ut illam, Oderint, dum metuant. Cui Græcus verſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terrã miſceri ignibus jubet: & alia hujus notæ. Ac neſcio quomodo, ingenia immania & inviſa, materiâ fœcundiori expreſſerunt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audivi ex bono lenique animoſam. Quid ergo eſt? ut rarò, invitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud, quod tibi in odium litteras adduxit: ſed, ſicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

CAP. III. ET ne fortè decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium abducat: videamus quid ſit clementia, qualiſque ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi, in poteſtate ulciſcendi: vel, lenitas ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plures proponere, eſt tutius; ne una definitio parum rem comprehendat; &, ut ita dicam, formula excidat. Itaque dici poteſt &, inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inveniet, quamvis maximè ad verum accedat, ſi dixerimus, clementiam

eſſe

eſſe moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod meritò conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti putant ſeveritatem; ſed nulla virtus virtuti contraria eſt.

CAP. IV. QVID ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt: tamquam, qui ignotos homines & obvios non in compendium, ſed occidendi cauſſa occidunt. Nec interficere contenti, ſæviunt; ut Sinis ille & Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem vivos imponunt. Hæc crudelitas quidem: ſed quia nec ultionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen, extra finitionem noſtram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare. nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quẽ aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe. Poſſumus effugere cavillationem, & ita finire, ut ſit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe: nam ſeveritatem illi convenire. certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid ſit miſericordia. Plerique enim ut virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem: hæc autem vitium animi eſt. Utraque circa ſeveritatem, circaque clementiam poſita ſunt: quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeveritatis in crudelitatem, néve per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc, leviore periculo erratur, ſed par error eſt à vero recedentium.

CAP. V. ERGO quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimorum moventur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſſam, ſed fortunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos ſectã Stoicorum, tamquam nimis duram, & minimè principibus regibuſq; bonum daturam conſilium. Objicitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inviſa ſunt. videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, quid hac ſecta durius, quæ dediſcere humanitatem jubet, portumque adverſus fortunam certiſſimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propoſitum ſit uſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed univerſis ſinguliſque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi, ob alienarum miſeriarum ſpeciem: aut, triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit: ſerena ejus mens eſt, nec quidquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè hominem, quam magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mæror confundit,

Digitized by Google

fundit, ſi mentem obducit & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reverberabit, & ante ſe franget. eandem ſemper faciem ſervabit, placidam & inconcuſſam: quod facere non poſſet, ſi triſtitiam reciperet. Adjice, quod ſapiens providet, & in expedito conſilium habet: nunquam autem liquidum ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, utilia excogitanda, periculoſa vitanda, æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeria animi non fit. ceterum omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent: hic libens & alacri animo faciet.

CAP. VI. SVCCVRRET alienis lacrimis, non accedet: dabit manum naufrago, exſuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, quâ pars major horum qui ſe miſericordes videri volunt, abjicit & faſtidit quos adjuvat, contingique ab his timet: ſed ut homo homini, ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & cathenas ſolvi jubebit, & ludo eximet, & cadaver etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, proportione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis verò, & fortius laborantibus, multo libentius ſubveniet. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. ubi enim opibus potius utetur, aut viribus, quam ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non dejiciet, nec animum, ad æruſcantis civis aut pannoſi aridam faciem, & obnixam baculo ſenectutem: ceterum omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos propitius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quam morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ faventium: quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, ut lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoſcat, dicam.

CAP. VII. CONSTITVAMVS nunc quoque quid ſit venia, ut ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt. Ego ut breviter, tamquam in alieno judicio dicam: eſt ignoſcitur qui puniri debuit: ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex veniâ cõſequi vis, honeſtiore tibi viâ tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantum admonebit, pœnâ non afficiet, ætatem ejus emendabilem intuens: aliquem invidiâ criminis manifeſte laborantem, jubebit incolumem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſalvos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet: non ſub formulâ, ſed ex æquo & bono judicat. & abſolvere illi licet, & quanti vult, taxare litem. Nihil ex his facit, tamquam juſto minus fecerit, ſed tamquam id quod cõſtituit, juſtiſſimum ſit.

 Ignoſ-

Ignoſcere autem eſt, quæ judicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remiſſio eſt: clementia hoc primum præſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronuntiet. Plenior eſt ergo, quam venia, & honeſtior. De verbo (ut mea fert opinio) controverſia eſt, de re quidem convenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenii, ſervabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas proceraſque arbores colunt: ſed illis quoque quas aliqua depravavit cauſſa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant: quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt: quibuſdam, aliena umbra laborantibus, cælum aperiunt. Secundum hæc, videbit perfectus ſapiens, quod ingenium quâ ratione tractandum ſit, quo modo in rectum prava flectantur. * *Multa deſunt.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD PAVLLINVM
DE BREVITATE VITÆ
LIBER VNVS.

CAPVT I.

MAIOR pars mortalium, Paulline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapidè dati nobis temporis ſpatia decurrant: adeò ut, exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ apparatu vita deſtituat. Nec huic publico, ut opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas evocavit. Inde illa maximi medicorum exclamatio eſt, Vitam brevem eſſe, longam artem. Inde Ariſtoteli cum rerum natura exigenti, minimè conveniens ſapienti viro lis eſt: illam animalibus tantum indulſiſſe, ut quina aut dena ſæcula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum ſtare. Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota benè collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur; ultima demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus brevem vitam, ſed fecimus: nec inopes ejus, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento diſſipantur: at quamvis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, uſu creſcunt: ita ætas noſtra, benè diſponenti, multum patet.

CAP. II. QVID de rerum naturâ querimur? illa ſe benignè geſſit. vita, ſi ſcias uti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet avaritia: alium in ſupervacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis judiciis ſuſpenſa ſemper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdā torquet cupido mili-

Digitized by Google

do militiæ, numquam non aut alienis periculis intentos, aut ſuis anxios: ſunt quos ingratus ſuperiorum cultus voluntaria ſervitute conſumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut ſuæ odium detinuit: pleroſque nihil certum ſequentes, vaga & inconſtans, & ſibi diſplicens levitas, per nova conſilia jactavit. Quibuſdam nihil quo curſum dirigant, placet, ſed marcentes oſcitanteſque fata deprehendunt, adeò ut quod apud maximum poëtarum more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos vivimus.

ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant vitia undique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in cupiditatibus infixos premunt. Numquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua quies fortuitò contigit, velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec umquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? aſpice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis ſuis effocantur. Quam multis graves ſunt divitiæ? quam multorum eloquentia, quotidiano oſtentandi ingenii ſpatio, ſanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium populus? Omnes denique iſtos, ab infimis uſque ad ſummos, pererra: hic advocat, hic adeſt: ille periclitatur, ille defendit, ille judicat. Nemo ſe ſibi vindicat: alius in alium conſumimur. Interroga de iſtis, quorum nomina ediſcuntur: his illos dignoſci videbis notis: Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima quorumdam indignatio eſt. querimur de ſuperiorum faſtidio, quod ipſis adire volentibus non vacaverint. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibi ipſe numquam vacat? Ille tamen, quiſquis eſt, inſolenti quidem vultu; ſed aliquando reſpexit: ille aures ſuas ad tua verba demiſit: ille te ad latus ſuum recepit. tu non inſpicere te umquam, non audire dignatus es.

CAP. III. NON eſt itaque quod iſta officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non eſſe cum aliquo volebas, ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ umquam ingenia fulſerunt, in hoc unum conſentiant, numquam ſatis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiuntur: & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt: in vitam ſuam incedere alios ſinunt, imò verò ipſi etiam poſſeſſores ejus futuros inducunt. Nemo invenitur, qui pecuniam ſuam dividere velit: vitam unuſquiſque quam multis diſtribuit? Adſtricti ſunt in continendo patrimonio: ſimul ad temporis jacturam ventum eſt, profuſiſſimi in eo, cujus unius honeſta avaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum turbâ comprehendere aliquem. Perveniſſe te ad ultimum ætatis humanæ videmus: centeſimus tibi, vel ſuprà, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam revoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, quantum reus, quantum cliens abſtulerit: quantum lis uxoria, quantum ſervorum coërcitio, quantum officioſa per urbem diſcurſatio. Adjice morbos, quos manu fecimus: adjice, quod & ſine uſu jacuit: videbis te pauciores annos habere, quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus conſilii fueris, quotus quiſque dies ut deſtinaveras receſſerit; qui tibi uſus tui fuerit; quando in ſtatu ſuo vultus, quando ani-

Digitized by Google

do animus intrepidus; quid tibi in tam longo ævo facti operis ſit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderes; quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, avida cupiditas, blanda converſatio abſtulerit; quam exiguum tibi de tuo relictum ſit: intelliges, te immaturum mori.

CAP. IV. QVID ergo eſt in cauſâ? Tamquam ſemper victuri vivitis: numquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit. Non obſervatis quantum temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortaſſe ille ipſe, alicui vel homini vel rei donatus, ultimus dies ſit. Omnia, tamquam mortales, timetis: omnia, tamquam immortales, concupiſcitis. Audies pleroſque dicentes: A quinquageſimo in otium ſecedam: ſexageſimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis iſta, ſicuti diſponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſervare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quam ſerum eſt, tunc vivere incipere, cum deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis oblivio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio ſuo, ſi tutò liceat, deſcendere. nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiat; in ſe ipſa fortuna ruit.

CAP. V. DIVVS Auguſtus, cui dii plura quam ulli præſtiterunt, non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis ejus ſermo ad hoc ſemper revolutus eſt, ut ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſsâ epiſtolà, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inveni: Sed iſta fieri ſpecioſius, quam promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, provexit, ut quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta viſa eſt res otium, ut illam, quia uſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe uno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quãtum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: cum civibus primum, deinde cum collegis, noviſſimè cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, Syriam, Aſiamque, & omnes propè oras bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella convertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum ultra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos movet, in ipsâ urbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles juvenes adulterio velut ſacramento adacti, jam infractam ætatem territabant: poſtquam & iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc ulcera cum ipſis membris abſciderat: alia ſubnaſcebantur. velut cum grave multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in hujus ſpe & cogitatione labores ejus reſidebant: hoc votum erat ejus, qui voti cõpotes facere poterat. Mar-

cus

Digitized by Google

tus Cicero inter Catilinas Clodioſque jactatus, Pompejoſque & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam peſſum euntem tenet, noviſſime abductus, nec ſecundis rebus quietus, nec adverſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſsâ, ſed ſine fine laudatum, deteſtatur? quam flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epiſtolâ, jam victo patre Pompejo, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refoventе? Quid agam, inquit, hic quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia deinceps adjicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero. at mehercules numquam ſapiens in tam humile nomen procedet, numquam ſemiliber erit: integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus, & ſui juris, altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

CAP. VI. LIVIUS Druſus, vir acer & vehemens, cum leges novas & mala Gracchana moviſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum non providens, quas nec agere licebat, nec jam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, exſecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, Vni ſibi, nec puero quidem, umquam ferias contigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc, & prætextatus, judicibus reos commẽdare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, ut quædam judicia conſtet ab illo rapta. Quo non irrumperet tam immatura ambitio? ſcires in malum ingens, & privatum, & publicum, evaſuram illam tam præcoquem audaciam. Serò itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro gravis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. ſubitò enim vulnere per inguen accepto, collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet; nullo, an tempeſtiva. Supervacuum eſt commemorare plures: qui cum aliis feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum teſtimonium dixerunt, perosi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutaverunt, nec ſeipſos. Nam cum verba erumperent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta vitia nullum non ſæculum devorabunt: hoc verò ſpatium, quod, quamvis natura currit, ratio dilatat, citò vos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire ut rem ſuper vacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacant. nulli enim turpius occupati ſunt: ceteri, etiam ſi vana gloriæ imagine teneantur, ſpecioſè tamen errant. Licet avaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia exercentes injuſta, vel bella: omnes iſti virilius peccant. in Venerem ac libidinem projectorum inhoneſta labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. adſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum convivia, quæ jam ipſa officia ſunt: videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona. Denique inter omnes convenit, nullam rem benè exerceri poſſe ab homine occupato: non eloquentiam, non liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius recipit. ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati, quam vivere: nullius rei difficilior eſt ſcientia.

CAP. VII. PROFESSORES

aliarum artium vulgo multique ſunt. quaſdam verò ex his pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, ut etiam præcipere poſſent: vivere totâ vitâ diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis, totâ vitâ diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum divitiis, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc unum in extremam uſque ætatem egerunt, ut vivere ſcirent: plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi, e vita abierunt. nedum ut iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideò vita ejus longiſſima eſt, cui quantumcumque patuit, totum ipſi vacavit. Nihil inde incultum otioſumque jacuit: nihil ſub alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore ſuo permutaret, cuſtos ejus parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. his verò neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum vita multum populus tulit. Nec eſt quod putes, hinc illos non intelligere damnum ſuum. pleroſque certè audies ex his quos magna felicitas gravat, inter clientium greges, aut cauſſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum, Mihi vivere non licet. Quidni non liceat? omnes illi qui te ſibi advocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandam avaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitia, ſed in apparatu habet? Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & rejiculos apud te reſediſſe. Aſſecutus ille quos optaverat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum ſortem ſibi obtingere magno æſtimavit: Quando, inquit, iſtos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia, ultra quam audiri poteſt, complet: Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quiſque vitam ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in uſus ſuos confert, qui omnes dies tamquam vitam ordinat; nec optat craſtinum, nec timet. Quid enim eſt, quod jam ulla hora novæ voluptatis poſſit afferre? Omnia nota, omnia ad ſatietatem percepta ſunt: de cetero, fors fortuna ut volet ordinet; vita jam in tuto eſt. Huic adjici poteſt, detrahi nihil: & adjici ſic, quemadmodum ſaturo jam & pleno aliquid cibi, quod nec deſiderat, nec capit.

CAP. VIII. NON eſt itaque quod quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixiſſe. non enim ille diu vixit, ſed diu fuit. Quid enim? ſi illum multum putes navigaviſſe, quem ſæva tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diverſo furentium per eadem ſpatia in orbem egit? non ille multum navigavit, ſed multum jactatus eſt. Mirari ſoleo, cum video aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterque ſpectat, propter quod tempus petitum eſt: ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur: re omnium pretioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit: ideoque viliſſima æſtimatur, imò pænè nullum pretium ejus eſt. Annua congiaria homines clariſſimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus. utuntur illo laxius, quaſi gratuito. At eoſdem ægros vide, ſi mortis periculum admotum eſt propius, medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua, ut vivant, pa-

ratos

Digitized by Google

ratos impendere. tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quod ſi poſſet, quemadmodum præteritorum annorum cujuſque numerus proponi, ſic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamvis exiguum diſpenſare, quod certum eſt: id debet ſervari diligentius, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen, quod ignorare putes illos, quàm cara res ſit. Dicere ſolent eis quos validiſſimè diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, ut ſine illorum incremento ſibi detrahant: ſed hoc ipſum an detrahant, neſciunt: ideò tolerabilis eſt illis jactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec curſum ſuum aut revocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio, non favore populi longius proferet. ſicut juſſa eſt, à primo die curret: nuſquam divertet, nuſquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum eſt.

CAP. IX. POTESTNE quiſquam, dico, hominum eorum qui prudentiam jactant, & operoſius occupati ſunt, quam ut melius poſſint vivere? Impendio vitæ vitam inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant: maxima porrò vitæ jactura, dilatio eſt. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præſentia, dum ulteriora promittit. Maximum vivendi impedimentum eſt, exſpectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis: quod in tua, dimittis. Quo ſpectas, quo te extendis? omnia quæ ventura ſunt, in incerto jacent: protinus vive. Clamat ecce maximus vates, & velut divino furore inſtinctus ſalutare carmen canit:

Optima quaque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: cum occupaveris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi velocitate certandum eſt. velut ex torrente rapido, nec ſemper caſuro, citò hauriendũ eſt. Hoc quoq; pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamq; ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus, & in tanta temporum fuga lentus, menſes tibi, & annos, & longam ſeriem, utcumque aviditati tuæ viſum eſt, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris, id eſt, occupatis; quorum pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim proviſum eſt: ſubitò in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam quotidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perveniſſe ſe antè ſciunt, quam appropinquaſſe: ita hoc iter vitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilanteſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine.

CAP. X. QVOD propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breviſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrariis philoſophis, ſed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, ſed incurſu avertendam aciem. Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen ut illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantum deplorandi ſunt. In tria

tempora vita dividitur: quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. Ex his, quod agimus, breve eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna jus perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc amittunt occupati. nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi vacet, injucunda eſt pœnitendæ rei recordatio. Inviti namque ad tempora malè exacta animum revocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſubripiebantur, retractando pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub cenſura ſua, quæ numquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſè concupiit, ſuperbè contempſit, impotenter vicit, inſidioſè decepit, avarè rapuit, prodigè effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi poteſt: perpetua ejus & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantum dies, & hi per momenta præſentes ſunt: at præteriti temporis omnes, cum juſſeris, aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere: occupatorum animi velut ſub jugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & ut nihil prodeſt, quantum libet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat, ac ſervet: ſic nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt ubi ſubſidat. per quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breviſſimum eſt, adeò quidem, ut quibuſdam nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt, fluit & præcipitatur: antè deſinit eſſe, quam venit: nec magis moram patitur, quam mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, numquam in eodem veſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breve eſt, ut arripi non poſſit, & idipſum illis, diſtrictis in multa, ſubducitur.

CAP. XI. DENIQVE vis ſcire, quam non diu vivant? vide quam cupiant diu vivere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. minores natu ſeipſos eſſe fingunt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quam ſi fata unà decipiant. Iam verò cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum paventes moriuntur, non tamquam exeant de vita, ſed tamquam extrahantur? ſtultos ſe fuiſſe, quod non vixerint, clamitant, & ſi modo evaſerint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam fruſtra paraverint, quibus non fruerentur, quam incaſſum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio ſpargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſupervacuum eſt: tota (ut ita dicam) in reditu eſt. Quantulacumque itaque abundè ſufficit: & ideò quandocunque ultimus dies venerit, non cunctabitur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris fortè, quos occupatos vocem? non eſt quod me ſolos putes dicere, quos a baſilica immiſſi demum canes ejiciunt; quos aut in ſua vides turba ſpecioſius elidi, aut in aliena contemptius; quos officia domibus ſuis evocant, ut alienis foribus illidant; quos haſta prætoris infami lucro, & quandoque ſuppuraturo, exercet.

Quo-

Digitized by Google

Quorumdam otium occupatum eſt. in villa, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine, quamvis ab omnibus receſſerunt, ſibi ipſi moleſti ſunt: quorumdam non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio.

CAP. XII. ILLUM tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretioſa, anxia ſubtilitate concinnat, & majorem dierum partem in æruginoſis lamellis conſumit? qui in ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet? qui vinctorum ſuorum greges in ætatum & colorum paria diducit? qui athletas noviſſimos paſcit? Quid? illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, ſi quid proxima nocte ſuccrevit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut disjecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paullò negligentior fuit? tamquam virum tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex juba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem jacuit, niſi omnia in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam turbari, quam comam ſuam? qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quam de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quam honeſtior? Hos tu otioſos vocas, inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt: dum vocem cujus rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inertiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant: quorum cum ad res ſerias, ſæpè & triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? non habent iſti otium, ſed iners negotium. Convivia mehercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam quam ſoliciti argentum ordinent, quam diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant, quam ſuſpenſi ſint, quomodo aper à coco exeat: quanta celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria diſcurrant: quanta arte ſcindantur aves in fruſta non enormia: quam curioſè infelices puerulì ebriorum ſputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & uſque eò in omnes vitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otioſos numeraveris, qui ſellâ ſe & lecticâ huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quãdo lavari debeãt, quando natare, quando cœnare, alius admonet: & uſque eò nimio delicati animi languore ſolvuntur, ut per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis (ſi modo deliciæ vocandæ ſunt, vitam & conſuetudinem humanam dediſcere) cum ex balneo inter manus elatus, & in ſellâ poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, Iam ſedeo? Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſcire an vivat, an videat, an otioſus ſit? Non facilè dixerim, utrum magis miſerear, ſi hoc ignoravit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum oblivionem ſentiunt, ſed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quaſi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur, ſcire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quam fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioſo in hoc unum ſæculo, proceſſit, ut jam mimorum arguere poſſimus negligentiam. Eſſe aliquem, qui uſque eò deliciis interierit, ut an

ſedeat, alteri credat?

CAP. XIII. NON eſt ergo otioſus hic: aliud nomen imponas. æger eſt, imò mortuus eſt. Ille otioſus eſt, cui otii ſui ſenſus eſt: hic verò ſemivivus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. quomodo poteſt hic alicujus temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt: quorum aut latrunculi, aut pila, aut excoquendi in ſole corporis cura, conſumpſere vitam. Non ſunt otioſi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operoſè nihil agant, qui in litterarum inutilium ſtudiis detinentur: quæ jam apud Romanos quoque magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum remigum Vlixes habuiſſet: prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an ejuſdem eſſet auctoris. Alia deinceps hujus notæ: quæ ſive contineas, nihil tacitam conſcientiam juvant; ſive proferas, non doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce Romanos quoque invaſit inane ſtudium ſupervacua diſcendi. His diebus audivi quemdam ſapientem referentem, quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. Primus navali prælio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Etiamnum iſta, & ſi ad veram gloriam non tendunt, circa civilium tamen operum exẽpla verſãtur. Non eſt profutura talis ſciẽtia: eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum vanitate detineat. Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit navẽ conſcendere? Claudius is fuit: Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: unde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naves, nunc quoque, quæ ex antiqua conſuetudine per Tiberim commeatus ſubvehunt, caudicariæ vocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Corvinus primus Meſſanam vicit, & primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paullatimque vulgo permutante litteras, Meſſalla dictus eſt. Num & hoc quemquam curare permittas, quod primus L. Sulla in circo leones ſolutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Boccho jaculatoribus? & hoc ſanè remittatur. Num & Pompejum primum in circo elephantorum duodeviginti pugnam edidiſſe, commiſſis more prœlii noxiis hominibus, ad ullam rem bonam pertinet? Princeps civitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putavit ſpectaculi genus, novo more perdere homines. Depugnant? parum eſt. lancinantur? parum eſt: ingenti mole animalium obterantur. Satius erat iſta in oblivionem ire, ne quis poſtea potens diſceret, invideretque rei minimè humanæ.

CAP. XIV. O QVANTVM caliginis mentibus humanis objicit magna felicitas! Ille ſe ſupra rerum naturam eſſe tunc credidit, cum tot miſerorum hominum catervas, ſub alio cælo natis beluis objiceret; cum bellum inter tam diſparia animalia committeret; cum in conſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet; mox plus ipſum fundere coacturus. At idem poſtea Alexandrinâ perfidiâ deceptus, ultimo mancipio transfodiendum ſe præbuit, tum demum intellecta inani jactatione cognominis ſui. Sed ut illo revertar, unde deceſſi, & in alia materia oſtendam ſupervacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, unum omnium Romanorum ante currum centum & viginti captivos elephantos duxiſſe: Sullam, ultimum Romanorum protuliſſe pomœrium,

mœrium, quod numquam provinciali, ſed Italico agro acquiſito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quam Aventinum montem extra pomœrium eſſe, ut ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſſis: aut quod plebs eò ſeceſſiſſet, aut quod Remo auſpicante illo loco aves non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt, aut mendacii ſimilia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut ad præſtationem ſcribant; tamen cujus iſta errores minuent? cujus cupiditates prement? quem fortiorem, quem juſtiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter ajebat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoveri, quam his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli vivunt. nec enim ſuam tantum ætatem benè tuentur: omne ævum ſuo adjiciunt. Quidquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, nobis vitam præparaverunt. Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: nullo nobis ſæculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum per quod ſpatiemur temporis eſt. Diſputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quieſcere, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in conſortium omnis ævi pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſque inquietant, cum benè inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulaverint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diverſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint: quotumquemque ex tam immenſa, & variis cupiditatibus diſtricta, urbe poterunt videre? quam multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoveat? quam multi, qui illos, cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quam excludere. quam multi heſterna crapula ſemiſomnes & graves, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentibus, ut alienum exſpectent, vix allevatis labiis inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſima reddent? Hos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & Democritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtū volent habere quam familiariſſimos. nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad ſe beatiorem, amantioremque ſui dimittet, nemo quemquam vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conveniri, & interdiu, ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius amicitia capitalis, nullius ſumptuoſa obſervatio.

CAP. XV. FERES ex his, quidquid voles: per illos non ſtabit, quo minus quantum plurimum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra ſenectus manet, qui ſe in horum clientelam contulit! habebit cum quibus de minimis maximiſque rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione; ad quorum ſe ſimilitudinem

tudinem effingat. Solemus dicere, non fuiſſe in noſtra poteſtate, quos ſortiremur parentes: ſorte nobis datos. nobis verò ad noſtrum arbitrium naſci licet. Nobiliſſimorum ingeniorum familiæ ſunt. elige in quam adſciſci velis: non in nomen tantum adoptaberis, ſed in ipſa bona. quæ non erunt ſordidè nec malignè cuſtodienda: majora fient, quo illa pluribus diviſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo ejiciet, ſublevabunt: hæc una ratio eſt extendendæ mortalitatis, imò in immortalitatem vertendæ. Honores, monumenta, quidquid aut decretis ambitio juſſit, aut operibus exſtruxit, citò ſubruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, & movet ocius, quod conſecravit. Sapientiæ noceri non poteſt. nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac deinde ſemper ulterior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem in vicino verſatur invidia: ſimplicius longè poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem illum qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſolvitur: omnia illi ſæcula, ut Deo ſerviunt. Tranſivit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit. inſtat? hoc utitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum in unum collatio. Illorum breviſſima ac ſolicitiſſima ætas eſt, qui præteritorum obliviſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent: cum ad extrema venerint, ſerò intelligunt miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe.

CAP. XVI. NEC eſt quod hoc argumento probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum mortem invocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. mortem ſæpè ideò optant, quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quod putes diu viventium, quod ſæpè illis longus videtur dies: quod dum veniat condictum tempus cœnæ, tardè ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in otio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interjacet, omne tempus grave eſt; tam mehercules, quam cum dies muneris gladiatorii edictus eſt, aut cum alicujus alterius vel ſpectaculi vel voluptatis exſpectatur conſtitutum, tranſilire medios dies volunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt. At illud tempus, quod amant, breve eſt, & præceps, breviuſque multo fit ſuo vitio: aliunde enim aliò transfugiunt, & conſiſtere in una cupiditate non poſſunt. non ſunt illis longi dies, ſed inviſi. At contra, quam exiguæ noctes videntur, quas in complexu ſcortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poëtarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus viſus eſt Iupiter, voluptate concubitus delinitus, duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia incendere, quam auctores illis inſcribere deos, & dare morbo, exemplo divinitatis, excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breviſſimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? diem noctis exſpectatione perdunt, noctem lucis metu. Ipſæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ ſunt, ſubitque cum maximè exſultantes ſollicita cogitatio: Hæc quam diu? Ab hoc affectu reges ſuam flevere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectavit, ſed venturus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum ſpatia porrigeret exercitum, nec numerum ejus, ſed menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus, lacrimas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta juventute

Digitized by Google

veututе ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatum ille ipſe, qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in prælio, alios in fuga, & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimum annum timebat.

CAP. XVII. QVID, quod gaudia quoq; eorũ trepida ſunt? non enim ſolidis cauſſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera: cum hæc quoque, quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſint? Maxima quæq; bona ſollicita ſunt: nec ulli fortunæ minus bene, quam optimæ, creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis, quæ ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt. Omne enim, quod fortuito evenit, inſtabile eſt: quo altius ſurrexit, vergit pronius in occaſum. neminem porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantum breviſſimam, vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod majore poſſideant: operosè aſſequuntur quæ volunt, anxii tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim numquam amplius redituri temporis eſt ratio. Novæ occupationes veteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare deſivimus? ſuffragatores incipimus. Accuſandi depoſuimus moleſtiam? judicandi nanciſcimur. Iudex deſiit eſſe? quæſitor eſt. Alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit? ſuis opibus detinetur. Marium caliga dimiſit? conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat evadere? ab aratro revocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor: ni per ipſum mora ſit, cum Iove reponetur? civiles ſervatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos à juvene diis æquos honores, jam ſenem contumacis exſilii delectabit ambitio. Numquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſſæ: per occupationes intercludetur otium: numquam agetur, ſemper optabitur.

CAP. XVIII. EXCERPE itaque te vulgo, Paulline cariſſime, & in tranquilliorem portum, non pro ætatis ſpatio jactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim privatas ſuſtinueris, partim publicas in te converteris. Satis jam per laborioſa & inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio faciat. Major pars ætatis, certè melior, Reip. data ſit: aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non ut ſomno, & caris turbæ voluptatibus, quidquid eſt in te indolis vivæ, demergas. Non eſt iſtud quieſcere. invenies majora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religioſe quam publicas. in officio amorem conſequeris; in quo odium vitare difficile eſt: ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ rationes, quam frumenti publici noſſe. Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te revoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate prima, omni cultu ſtudiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti committerentur. majus quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & la-

boriosæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda jumenta ſunt, quam nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis umquam gravi ſarcinâ preſſit? Cogita præterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem objicere. cum ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar periit, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc graviſſimè ferens, quod decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem aut octo certè dierum cibaria ſupereſſe, dum ille pontes navibus jungit, & viribus imperii ludit, aderat ultimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio pænè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruina, furioſi, & externi, & infeliciter ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, ſaxa, ignes, Cajum excepturi, ſumma diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant: cum ratione ſcilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. cauſſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe.

CAP. XIX. RECIPE te ad hæc tranquilliora, tutiora, majora. Simile tu putas eſſe, utrum cures, ut incorruptum à fraude advehentium & negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore vitietur, & concaleſcat, ut ad menſuram ponduſque reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus quæ natura ſit diis, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma? quis animum tuum caſus exſpectet, ubi nos à corporibus dimiſſos natura componat? quid ſit, quod hujus mundi graviſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra levia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat, ſidera curſibus ſuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? nunc dum calet ſanguis, vigentibus ad meliora eundum eſt. Exſpectat te in hoc genere vitæ multum bonarum artium, amor virtutum atque uſus, cupiditatum oblivio, vivendi atque moriendi ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera eſt: eorum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant. ad alienum dormiunt ſomnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odiſſe, res omnium liberrimas, jubentur. Hi ſi velint ſcire, quam brevis ipſorum vita ſit, cogitent, ex quota parte ſua ſit. Cum videris itaque prætextam ſæpè jam ſumptam, cum celebre in foro nomen, non invideris. iſta vitæ damno parantur: ut unus ab illis numeretur annus, omnes annos ſuos contererent. Quoſdam, cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quoſdam cum in conſummationem dignitatis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubiit cogitatio, ipſos laboraſſe in titulum ſepulcri: quorumdam ultima ſenectus, dum in novas ſpes ut juventa diſponitur, inter conatus magnos & improbos, invalida defecit.

CAP. XX. FOEDUS ille, quem in judicio pro ignotiſſimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit. turpis ille, qui vivendo laſſus citius quam laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, diu tractus riſit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. Turannius fuit exactæ diligentiæ ſenex; qui poſt annum nonageſimum, cum vacationem procurationis à C. Cæſare ultro accepiſſet, componi ſe in lecto, &

velut

velut exanimem à circumſtante familia plangi juſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finivit ante triſtitiam, quam labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeòne juvat occupatum mori? Idem pleriſque animus eſt: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant: ſenectutem ipſam nullo alio nomine gravem judicant, quam quod illos ſeponit. Lex à quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo ſenatorem non citat: difficilius homines à ſe otium impetrant, quam à lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine voluptate, ſine ullo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam verò diſponunt etiam illa quæ ultra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitioſas exſequias. At mehercule iſtorum funera, tamquam minimum vixerint, ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

L. ANNÆI SENECÆ
DE VITA BEATA
AD GALLIONEM FRATREM,
LIBER VNVS.

CAPVT I.

VIVERE, Gallio frater, omnes beatè volunt: ſed ad pervidendum, quid ſit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeoque non eſt facile conſequi beatam vitam, ut ab ea quiſque eò longius recedat, quo ad illam citatius fertur, ſi via lapſus eſt: quæ ubi in contrarium ducit, ipſa velocitas majoris intervalli cauſſa fit. Proponendum eſt itaque primum, quid ſit quod petamus: tunc circumſpiciendum eſt, qua contendere illo celerrimè poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit, quantum quotidie profligetur, quantoque propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quādiu quidem paſſim vagamur, non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diverſa vocantium, conteritur vita inter errores, brevis, etiam ſi dies nocteſque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua: non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare: at hic tritiſſima quæque via, & celeberrima, maximè decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quam ne, pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur. Atqui nulla res nos majoribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur: optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorumq; exempla nobis multa ſunt: nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem vivimus. Inde iſta tanta coacervatio aliorum ſupra alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magna evenit, cum ipſe ſe populus

populus premit, nemo ita cadit, ut non alium in ſe attrahat: primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vita accidere, videas licet: nemo ſibi tantum errat, ſed alii erroris cauſſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus. & dum unuſquiſque mavult credere, quam judicare, numquam de vita judicatur, ſemper creditur: verſatque nos & præcipitat traditus per manus error, alieniſque perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu: nunc verò ſtat contra rationem, defenſor mali ſui, populus. Itaque idem evenit, quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecêre mirantur, cum ſe mobilis favor circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus eſt omnis judicii, in quo lis ſecundum plures datur.

CAP. II. CVM de beata vita agitur, non eſt quod mihi illud diſceſſionum more reſpondeas: Hæc pars major eſſe videtur. ideò enim pejor eſt. Non tam benè cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi, turba eſt. Quæramus quid optimè factum ſit, non quid uſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo interpreti, probatum ſit. Vulgum autem tam chlamydatos, quam coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, adſpicio: oculis de homine non credo. habeo melius certiuſque lumen, quo à falſis vera dijudicem. Animi bonum, animus inveniat. Hic, ſi umquam illi reſpirare & recedere in ſe vacaverit; ô quam ſibi ipſe verum, tortus à ſe, fatebitur, ac dicet! Quidquid feci adhuc, infectum eſſe mallem: quidquid dixi, cum recogito, in multis video: quidquid optavi, inimicorum exſecrationem puto: quidquid timui, dii boni, quanto melius fuit, quam quod concupivi? Cum multis inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio (ſi modo ulla inter malos gratia eſt) redii: mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerem: quid aliud quam telis me oppoſui, & malevolentiæ quod morderet oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) eſſe poſſunt. Quam magnus mirantium, tam magnus invidentium populus eſt.

CAP. III. QVIN potius quæro aliquid uſu bonum, quod ſentiam, non quod oſtendam: iſta quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquabile, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. nec longè poſitum eſt, invenietur: ſcire tantum opus eſt, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus, offenſantes in ipſa, quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. Noſtram verò cum dico, non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus; eſt & mihi cenſendi jus. Itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere: fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreverint, & dicam: Hoc amplius cenſeo. Interim, quod inter omnes Stoicos convenit, rerum naturæ aſſentior. ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo vita, conveniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quam ſi primum ſana mens eſt, & in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde, ſi

fortis

fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiumque ad id curioſa; non anxiè tamen: rerum quæ vitam inſtruunt, diligens, ſine admiratione cujuſquam: uſura fortunæ muneribus, non ſervitura. Intelligis, etiam ſi non adjiciam, ſequi perpetuam tranquillitatem, libertatem: depulſis his, quæ aut irritant nos, aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parva ac fragilia ſunt, & in ipſis flagitiis noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt.

CAP. IV. POTEST aliter quoque definiri bonum noſtrum, id eſt, eadem ſententia, non iiſdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coarctatur, & aut in cornua, ſinuata media parte, curvatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, utcumque ordinatus eſt, eadem eſt, & voluntas pro iiſdem partibus ſtandi: ita definitio ſummi boni alias diffundi poteſt & exporrigi, alias colligi, & in ſe cogi. Idem itaque erit, ſi dixero: Summum bonum eſt, animus fortuita deſpiciens, virtute lætus: aut, Invicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & converſantium cura. Libet & ita definire, ut beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque ſit, niſi bonus maluſque animus: honeſti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum majus bonum eo, quod ſibiipſe dare poteſt, noverit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, ſi evagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, ſalva & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? cui unum bonum honeſtas, unum malum turpitudo? Cetera vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adjiciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, ut quæ ſuis gaudeat, nec majora domeſticis cupiat. Quidni iſta penſet bene cum minutis, & frivolis, & non perſeverantibus corpuſculi motibus? quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

CAP. V. VIDES autem, quam malam & noxiam ſervitutem ſerviturus ſit, quem voluptates doloreſque, incertiſſima dominia, impotentiſſimaque, alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt: hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas: expulſiſque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitaſque & diffuſio animi: quibus delectabitur non ut bonis, ſed ut ex bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniam & ſaxa timore & triſtitia carent, nec minus pecudes; non ideò tamen quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his prava, & malo ſuo atque in perverſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veritatem projectus: beata ergo vita eſt, in recto certoque judicio ſtabilita, & immutabilis. Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis,

lis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam vellicationes effugerit: ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur undique, per omnes vias influat, animumque blandimentis ſuis leniat, aliaque ex aliis admoveat, quibus totos parteſque noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui ullum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori operam dare?

CAP. VI. SED & animus quoque, inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſane, ſedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare ſenſus ſolent: deinde præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exſultet prioribus, futuriſque jam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina jacet, cogitationes ad futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala pro bonis legere, dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo judicii rectus: beatus eſt præſentibus, qualiacumque ſunt, contentus, amicuſque rebus ſuis; beatus is, cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commendat. Vident & illi, qui ſummum bonum voluptatem dixerunt, quam turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci, & ajunt, nec honeſtè quemquam vivere, ut non jucundè; nec jucundè, ut non honeſtè vivat. Non video, quomodo iſta tam diverſa in eamdem copulam conjiciantur. Quid eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet, quod omne boni ex virtute principium eſt: ex hujus radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam jucunda, ſed non honeſta: quædam verò honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda.

CAP. VII. ADDITE nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non admittit. & infelices quidam non ſine voluptate, imò ob ipſam voluptatem ſunt: quod non eveniret, ſi virtuti ſe voluptas immiſcuiſſet, qua virtus ſæpe caret, numquam indiget. Quid diſſimilia, imò diverſa componitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, invictum, infatigabile: voluptas, humile, ſervile, imbecillum, caducum, cujus ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, pulverulentam, coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem; circa balnea ac ſudatoria, ac loca ædilem metuentia; mollem, enervem, mero atque unguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale eſt, neſcit exire: nec ſatietatem habet, nec pœnitentiam. numquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, nec quidquam mutavit optima. at voluptas tunc cum maximè delectat, extinguitur. Nec multum loci habet. itaque citò implet: & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id unquam certum eſt, cujus in motu natura eſt. ita ne poteſt quidem ulla ejus eſſe ſubſtantia, quod venit tranſitve celerrimè, in ipſo uſu ſui periturum. Eò enim pervenit, ubi deſinat: & dum incipit, ſpectat ad finem.

CAP. VIII. QVID, quod tam bonis, quam malis, voluptas ineſt? nec minus turpes dedecus ſuum, quam honeſtos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres,

Digitized by Google

teres, optimam ſequi vitam, non jucundiſſimam: ut rectæ ac bonæ voluntatis non dux, ſed comes voluptas ſit. Natura enim duce utendum eſt: hanc ratio obſervat, hanc conſulit. Idem eſt ergo beate vivere, & ſecundum naturam. Hoc quid ſit, jam aperiam. Si corporis dotes, & apta naturæ, conſervabimus diligenter & impavide, tamquam in diem data & fugacia; ſi non ſubierimus eorum ſervitutem, nec nos aliena poſſederint; ſi corpori grata & adventicia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in caſtris auxilia, & armaturæ leves. Serviant iſta, non imperent: ita demum utilia ſunt menti. Incorruptus vir ſit externis, & inſuperabilis, miratorque tantum ſui; fidens animi, atque in utrumque paratus, artifex vitæ. Fiducia ejus non ſine ſcientia ſit, non ſine conſtantia: maneant illi ſemel placita, nec ulla in decretis ejus litura ſit. Intelligitur, etiam ſi non adjecero, compoſitum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate magnificum. Erit vera ratio ſenſibus inſita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud unde conetur, aut unde ad verum impetum capiat, & in ſe revertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, rectorque univerſi Deus, in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum undique in ſe redit. Idem noſtra mens faciat: cum ſecuta ſenſus ſuos, per illos ſe ad externa porrexerit; & illorum & ſui potens ſit, & (ut ita dicam) devinciat ſummum bonum. Hoc modo una efficietur vis ac poteſtas, concors ſibi: & ratio illa certa naſcetur, non diſſidens nec hæſitans in opinionibus comprehenſionibuſque, nec in ſua perſuaſione. Quæ cum ſe diſpoſuit, & partibus ſuis conſenſit, & (ut ita dicam) concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim pravi, nihil lubrici ſupereſt: nihil in quo arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo, nihilque inopinatum accidet: ſed quidquid aget, in bonum exibit, facile & parate, & ſine tergiverſatione agentis. Nam pigritia & hæſitatio, pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus atque unitas erit: diſſident vitia.

CAP. IX. SED tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quam quia aliquam ex illa ſperas voluptatem. Primum, non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideò propter hanc petitur. non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor ejus quamvis aliud petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in arvo, quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamvis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt; aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſupervenit: ſic voluptas non eſt merces, nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat, placet; ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo judicio eſt, & habitu optimæ mentis: quæ cum ſuum habitum implevit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quidquam amplius deſiderat. Nihil enim extra totum eſt, non magis quam ultra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid ſit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipſam. nihil enim eſt melius: ipſa pretium ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam, ſummum bonum eſt, infragilis animi rigor & providentia, & ſubtilitas, & ſanitas, & libertas, concordia & decor: aliquid etiamnum exigis majus, ad quod iſta referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris,

Digitized by Google

tris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

CAP. X. DISSIMULAS, inquit, quid à me dicatur. ego enim nego quemquam poſſe jucundè vivere, niſi ſimul & honeſtè vivat: quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, inquam, ac palam teſtor hanc vitam, quam ego jucundam voco, non ſine adjecta virtute contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſque? & nequitiam abundare jucundis, animumque ipſum non tantum genera voluptatis prava, ſed multa ſuggerere? In primis Inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumoremque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improvidum; delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſſis exſultationem; jam dicacitatem, & ſuperbiam contumeliis gaudentem, deſidiam, diſſolutionemque ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & aurem pervellit, & voluptates æſtimat, antequam admittat: nec quas probavit, magni pendit (utiq; enim admittit) nec uſu earum, ſed temperantia læta eſt. temperantia autem cum voluptates minuat, ſummi boni injuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. tu voluptate frueris: ego utor. tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. tu omnia voluptatis cauſſâ facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis cauſſâ facere, de illo loquor ſapiente, cui ſoli concedis voluptatem.

CAP. XI. NON voco autem ſapientem, ſupra quem quidquam eſt, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium, tam molli adverſario victus? Quidquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quam multa ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adjuncta virtuti eſt. Non tu vides iterum, quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, ut bonum ſit? Virtus autem quomodo voluptatem reget, quam ſequitur: cum ſequi parentis ſit, regere imperantis? à tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates prægustare. Sed videbimus, an apud quos tam contumelioſè tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi loco ceſſit. interim de quo agitur, multos oſtendam voluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Adſpice Nomentanum & Apicium, terrarum ac maris (ut iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes omnium gentium animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam, aures vocum ſono, ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes. Mollibus lenibuſque fomentis totum laceſſitur eorum corpus: & ne nares interim ceſſent, odoribus variis inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur. Hos eſſe in voluptatibus dices: nec tamen illis benè erit, quia non bono gaudent.

CAP. XII. MALE, inquit, illis erit: quia multa interveniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. ſed nihilominus illi ipſi ſtulti, & inæquales, & ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt voluptates: ut fatendum ſit, tam longè tum illos ab omni moleſtia abeſſe, quam à bona mente: & (quod pleriſq; contingit) hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contra, ſapientium remiſſæ voluptates & modeſtæ,

modeſtæ, ac pænè languidæ ſunt, compreſſæque, & vix notabiles, ut quæ neque arceſſitæ veniant, nec, quamvis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neque ullo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas, & interponunt vitæ, ut ludum jocumq; inter ſeria. Deſinant ergo inconvenientia jungere, & virtuti voluptatem implicare, per quod vitium peſſimis quibuſque adulantur. Ille effuſus in voluptates, reptabundus ſemper atque ebrius, quia ſcit ſe cum voluptate vivere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute ſeparari non poſſe: deinde vitiis ſuis ſapientiam inſcribit, & abſcondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed vitiis dediti, luxuriam ſuam in philoſophiæ ſinu abſcondunt: & eò concurrunt, ubi audiunt laudari voluptatem. Nec æſtimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules ſentio) quam ſobria & ſicca ſit: ſed ad nomen ipſum advolant, quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaq; quod unum habebant in malis bonum, perdût, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubeſcebãt, & vitio gloriantur: ideoque ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi deſidię titulus acceſſit.

CAP. XIII. HOC eſt cur iſta voluptatis laudatio pernicioſa ſit, quia honeſta præcepta intra latent: quod corrumpit, apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt (invitis hoc noſtris popularibus dicam) ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris, triſtia: voluptas enim illa ad parvum & exile revocatur: & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam parêre naturæ: parum eſt autem luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? ille qui deſidioſum otium, & gulæ ac libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando nomine inductus, ſequitur voluptatem, non quam audit, ſed quam attulit: & vitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, non timidè, nec obſcurè: luxuriatur etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plerique noſtrorum, ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, male audit, infamis eſt: & immeritò. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius fuerit admiſſus: frons ipſa dat locum fabulæ, & ad malam ſpem invitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis ſtola indutus. Conſtante tibi pudicitia, virtus ſalva eſt: nulli corpus tuum patientiæ vacat, ſed in manu tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans animum ad ea repellenda quæ ſtatim enervant, cum venerint, vitia. Quiſquis ad virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatẽ ſequitur, videtur enervis, fractus, degenerãs vir, perventurus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates, ut ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtãt, quæ præceps ferãtur, infinitæque ſint, & quo magis implentur, eò magis inexplebiles. Agedum, virtus antecedat: tutum erit omne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt verendum, ne quid nimiũ ſit: quia in ipſa eſt modus. Non eſt bonum, quod magnitudine laborat ſua.

CAP. XIV. RATIONABILEM porrò ſortitis naturam, quæ melius res, quam ratio proponitur? & ſi placet illa junctura, ſi hoc placet ad beatam vitam ire comitatum; virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, ut membra verſetur. Virtutem quidem excelſiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna: habebimus nihilominus voluptatem, ſed domini ejus & temperatores erimus. aliquid nos exorabit,

Digitized by Google

exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere principia, utroque caruere. virtutem enim amittunt: ceterum non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet: cujus aut inopia torquentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illa: miſeriores, ſi obruuntur! ſicut deprehenſi in mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur. Evenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. nam mala pro bonis petenti, periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates. in magnum malum evaſêre, captæque cepere. Quæ quo plures majoreſque ſunt, eo ille minor, ac plurium ſervus eſt, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum hujus rei imagine. quemadmodum qui beſtiarum cubilia indagat, & ---- *laqueo captare feras* magno æſtimat, & ---- *magnos canibus circumdare ſaltus*, ut illarum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſque officiis renunciat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit: & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe voluptatibus vendit.

CAP. XV. Quid tamen, inquit, prohibet in unum virtutem voluptatemque confundi, & ita effici ſummum bonum, ut idem & honeſtum & jucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſinceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamvis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt: non magis quam lætitia & tranquillitas, quamvis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui verò voluptatis virtutiſque ſocietatem facit, & ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quidquid in altero vigoris eſt, hebetat: libertatemque illam ita demum, ſi nihil ſe pretioſius novit, invictam, ſub jugum mittit. Nam (quæ maxima ſervitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna: ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pavens, temporumque ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum grave, immobile, ſed jubes illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quam fortuitorum exſpectatio: & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parêre, & quidquid evenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illò ergo ſummum bonum aſcendit, unde nulla vi detrahitur: quò neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec ulli rei quæ deterius ſummi boni jus faciat. Aſcendere autem illò ſola virtus poteſt; illius gradu clivus iſte frangendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quidquid evenerit, feret: non patiens tantum, ſed etiam volens: omnemque temporum difficultatem, ſciet legem eſſe naturæ. Et ut bonus miles, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſverberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo illud vetus præceptum: DEVM SEQVERE. Quiſquis autem queritur, & plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & invitus rapitur ad juſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt, potius trahi quam ſequi? tam mehercule, quam ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut in-

dignè

Digitized by Google

dignè ferre ea, quæ tam bonis accidunt quam malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex tranſverſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid ex univerſi conſtitutione patiendum eſt, magno excipiatur animo. ad hoc ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus: Deo parêre, libertas eſt.

CAP. XVI. ERGO in virtute poſita eſt vera felicitas. Quid hæc tibi ſuadebit? nequid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute, nec malitia continget. deinde, ut ſis immobilis contra malum ex bono, ut, qua fas eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua divinis. Nihil cogêris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtra tentabis, nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedent: nihil adverſum accidet, nihil contra opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad vivendum beatè ſufficit, perfecta illa & divina? Quid ni ſufficiat? imò ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad virtutem tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſolvit, & omne vinculum mortale. Quid ergo intereſt? quod alii alligati ſunt, alii adſtricti, alii diſtricti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.

CAP. XVII. SI quis itaque ex iſtis qui philoſophiam conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam vivis? Quare ſuperiori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moveris; & lacrimas, audita conjugis aut amici morte, dimittis; & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi eſt, quam naturalis uſus deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum cœnas? cur tibi nitidior ſupellex eſt? cur apud te vinum ætate tua vetuſtius bibitur? cur autem domus diſponitur? cur arbores, præter umbram nihil daturæ, conſeruntur? quare uxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit? quare pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur? quare ars eſt apud te, miniſtrare: nec temerè, & ut libet, collocatur argentum, ſed peritè ſervitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonii magiſter? Adjice, ſi vis, cur trans mare poſſides? cur plura, quam noſti, poſſides? turpiter aut tam negligens es, ut non noveris pauculos ſervos: aut tam luxurioſus, ut plures habeas, quam quorum notitiæ memoria ſufficiat. Adjuvabo poſtmodum convicia, & plura mihi quam putas, objiciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſapiens, &, ut malevolentiam tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non ut optimis par ſim, ſed ut malis melior. hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos objurgare. Non perveni ad ſanitatem, ne perveniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rarius accedit, & ſi minus verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, debilis curſor ſum.

CAP. XVIII. HÆC non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter vivis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuique inimiciſſima, Platoni objectum eſt, objectum Epicuro, objectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi viverent, ſed quemadmodum

modum

meas tamquam omnium. ego ſic vivam, quaſi ſciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donavit omnibus: uni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordidè cuſtodiam, nec prodigè ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quam benè donata: non numero, nec pondere beneficia, nec ulla, niſi accipientis æſtimatione, pēdam. Numquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causſâ, omnia cōſcientiæ faciam: populo teſte fieri credam, quidquid me neſcio faciam. Edendi erit bibendique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere alvum, & exinanire. Ego amicis jucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides deos ſupra me, circaque me ſtare, factorum dictorumq; cenſores. Quandocumque autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet, teſtatus exibo, bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem imminutam, minime meam.

CAP. XXI. QVI hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis. Vos quidem, qui virtutem cultoremque ejus odiſtis, nihil novi facitis. nam & ſolem lumina ægra formidant, & averſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum ejus ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete convicio. inſtate, commordete: citius multo frangetis dentes, quam imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam dives vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen vivit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſimè tuetur, atque optimam mavult? Et exſilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen ſi licet, ſeneſcit in patria? Et inter longius tempus & brevius nihil intereſſe judicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus viret? Ait iſta debere contemni: non, ne habeat, ſed ne ſolicitus habeat. non abiget illa à ſe: ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Divitias quidem ubi tutius fortuna deponet, quam ibi, unde ſine querela reddentis receptura eſt? M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanium, & ſæculum illud in quo. cenſorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium: minus ſine dubio quam Craſſus, plus tamen quam cenſorius Cato. Majore ſpacio, ſi comparentur, proavum vicerat, quam à Craſſo vinceretur. Et ſi majores illi obvenisſent opes, non ſpreviſſet. nec enim ſe ſapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat divitias, ſed mavult: non in animum illas, ſed in domum recipit: nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet, & majorem virtuti ſuæ materiam ſubminiſtrari vult.

CAP. XXII. QVID autem dubii eſt, quin major materia ſapienti viro ſit, animum explicandi ſuum in divitiis, quam in paupertate? cum in hac unum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in divitiis, & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe procerum volet. & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: malet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, ut ſciat eſſe aliud in ſe valentius, malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam

H enim

Digitized by Google

Non poſſum in hac re eſſe negligens: numquam magis nomina facio, quam cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imò non perditurus. Eo loco ſit donatio, unde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficium collocetur, quemadmodum theſaurus altè obrutus: quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid domus ipſa divitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos vocat? hominibus prodeſſe natura jubet: ſervi liberive ſint, ingenui an libertini, juſtæ libertatis, an inter amicos datæ, quid refert? ubicumque homo eſt, ibi beneficio locus eſt. Poteſt etiam pecuniam ſuam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, ſed quia à libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem nec umquam in turpes indignoſque impingitur, nec umquam ita defatigata erit, ut non quotiens dignum invenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeſte, fortiter, animosè, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite. Aliud eſt, ſtudioſus ſapientiæ: aliud, jam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet: Optimè loquor, ſed adhuc inter mala volutor plurima. Non eſt, quod me ad formulam meam exigas: cum maximè facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo. ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, ut dictis facta reſpondeant. Aſſecutus verò humani boni ſummam, aliter tecum aget, & dicet: Primum, non eſt, quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. mihi jam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium invideo, audi quid promittam, & quanti quæque æſtimem. Divitias nego bonum eſſe: nam ſi eſſent, bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt, hoc illis nomen nego. ceterum & habendas eſſe, & utiles, & magna commoda afferentes, fateor.

CAP. XXV. QVID ergo ſit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præſtem aliud, quam vos, quoniam inter utroſque convenit habendas, audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone aurum argentumque in promiſcuo uſu ſit: non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideò tamen me deſpiciam, quod in illorum numero conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quam pontem. Pone in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura convivis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa cervix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper Circenſe tomentum, per ſuturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? malo quid mihi animi ſit oſtendere, prætextatus & candidatus, quam nudis ſcapulis & ſœtentibus. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, novæ gratulationes prioribus ſubtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incurſionibus variis, nulla hora ſine aliqua querela ſit: non ideò me dicam inter miſerrima miſerum, non ideò aliquem execrabor diem. proviſum eſt enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt? malo gaudia temperare, quam dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me victorem univerſarum gentium: delicatus

ille Liberi currus triumphantem uſque ad Thebas à ſolis ortu vehat: jura reges Perſarum petant: me hominem eſſe tum maximè cogitabo, cum Deus undique conſalutabor. Huic tam ſublimi faſtigio conjunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar ferculum, exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam: non humilior ſub alieno curru agar, quam in meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam: ſed ex illo, ſi dabitur electio, molliora ſumam. Quidquid ad me venerit, bonum fiet: ſed malo faciliora ac jucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Non eſt enim quod ullam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem: ſed quædam virtutes ſtimulis, quædam frænis egent. Quemadmodum corpus in proclivo retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in proclivi ſunt, quædam clivum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perſeverantia, & quæcumque alia duris oppoſita virtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æquè manifeſtum eſt per devexum ire liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamuſque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ pugnare ſciunt, fortiores: divitiis illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & pondus ſuum ſuſtinent.

CAP. XXVI. CVM hoc ita diviſum ſit, malo has in uſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint, quam eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter vivo quam loquor, ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures veſtras pervenit: quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi uterque habere volumus? plurimum. Divitiæ enim apud ſapientem virum in ſervitute ſunt: apud ſtultum in imperio. ſapiens divitiis nihil permittit: vobis divitiæ omnia. Vos, tamquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis, & cohæretis: ſapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cum in mediis divitiis conſtitit. Numquam imperator ita paci credit, ut non ſe præparet bello: quod etiamſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tamquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes: vos opes, tamquam periculum omne tranſcenderint, majoreſque ſint quam quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi divitiis luditis, nec providetis illarum periculum. ſicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo inſtruuntur, intelligunt. Idem vobis evenit. marcetis in veſtris rebus: nec cogitatis, quot caſus undique immineant, jamjamque pretioſa ſpolia laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit divitias, omnia illi ſua relinquet: vivit enim præſentibus lætus, futuri ſecurus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem jus adverſus humana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quam ne ad opiniones veſtras actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte undique verba: non conviciari vos putabo, ſed vagire velut infantes miſerrimos. Hæc dicet ille, cui ſapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, jubet. Adjiciet his illa: Exiſtimatio me veſtra non meo nomine, ſed veſtro movet. odiſſe, & laceſſere virtutem, bonæ ſpei ejuratio eſt. Nullam mihi injuriam facitis, ſicut ne diis quidem hi, qui

hi, qui aras evertunt: ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium, etiam ubi nocere non potuit. Sic veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi alas impoſuit, alius cornua: alius adulterum illum induxit, & abnoctantem: alius ſævum in deos, alius iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & cognatorum quidem: alius parricidam, & regni alieni paterniique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt, quam ut pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent. Sed quamquam iſta me nihil lædant, veſtrâ tamen vos moneo cauſsâ: ſuſpicite virtutem. Credite his, qui illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod in dies majus appareat, ſequi clamant. Et ipſam ut deos, & profeſſores ejus ut antiſtites colite: & quotiens mentio ſacra litterarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, à favore trahitur: ſed imperatur ſilentium, ut ritè peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.

CAP. XXVII. QVOD multo magis neceſſarium eſt imperari vobis, ut quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compreſſa voce audiatis. Cum ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur; cum aliquis ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros ſuſpenſa manu cruentat; cum aliqua genibus per viam repens ululat; laurumque linteatus ſenex, & medio lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & divinum eſſe eum, invicem mutuum alentes ſtuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgavit, omnique honeſtiorem curia reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ iſta inimica diis hominibuſque natura eſt? infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta violare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minus, tranſite. Quod ſi vobis exercere tætram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſitate. nam cum in cælum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando Ariſtophani materiam jocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt virtus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. produci enim illi & tentari expedit: nec ulli magis intelligunt quanta ſit, quam qui vires ejus laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis, quam ferientibus, nota eſt. Præbeo me non aliter, quam rupes aliqua in vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt undecumq; moti ſunt verberare: nec ideò aut loco eam movent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite impetum; ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & inſuperabilia ſunt, quidquid incurrit, malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemq. materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic philoſophus laxius habitat? quare hic lautius cænat? Papulas obſervatis alienas, ipſi obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum nævos aut verrucas derideat, quem fœda ſcabies depaſcitur. Objicite Platoni, quod petierit pecuniam: Ariſtoteli, quod acceperit: Democrito, quod neglexerit: Epicuro, quod conſumpſerit: mihi ipſi Alcibiadem & Phædrum objectate. O vos uſu maximè felices, cum primum vobis imitari vitia noſtra contigerit! Quin potius mala veſtra circumſpicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus,

alia in viſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum veſtrum parum noſtis, ut vobis tantum otii ſuperſit, ut in probra meliorum agitare linguam vacet.

CAP. XXVIII. HOC vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus, jam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paullò tardius rupturæ nimbum ſuum, aut jam vicinæ, vos ac veſtra rapturæ, propius acceſſerint. Quid porrò, nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos veſtros rotat, & involvit, fugientes, petenteſque eadem, & nunc in ſublime allevatos, nunc in infima alliſos rapit? * * *

L. ANNÆI SENECÆ
DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS
LIBRI PARS.

EX CAPITE XXVIII.

* CIRCI nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere. meliores erimus ſinguli. Quid, quod ſecedere ad optimos viros, & aliquod exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, ubi nemo intervenit, qui judicium adhuc imbecillum, populo adjutore, detorqueat. tunc poteſt vita æquali & uno tenore procedere, quam propoſitis diverſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quod vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo jam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. Hoc quoque, quod judicia noſtra non tātum prava, ſed etiam levia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatē noſtram, & pænitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis judiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba veſtigiorum, in quibus nulla ſunt redeuntium. Dices mihi: Quid agis Seneca? deſeris partes. Certe Stoici veſtri dicunt: Vſque ad ultimum vitæ finem in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adjuvare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, enixi manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait Ille vir diſertiſſimus, Canitiem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſque eò nihil ante mortem otioſum eſt, ut, ſi res patitur non ſit ipſa mors otioſa. Quid nobis Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis principiis, loqueris? Quin tu bene & naviter, ſi partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præſentia reſpondebo. Numquid vis amplius, quam ut me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quo miſerint me illi, ſed quo duxerint, ibo.

CAP.

CAP. XXIX. NVNC probabo tibi, nec deſciſcere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciverunt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas dividam partes. Primum, ut poſſit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem vivendi quærere, atque exercere, ſecreto. Deinde, ut poſſit hoc aliquis emeritis jam ſtipendiis, profligatæ ætatis, jure optimo facere, & ad alios actus animum referre: virginum Veſtalium more, quæ annis inter officia diviſis, diſcunt facere ſacra, & cum didicerunt, docent.

CAP. XXX. HÆC Stoicis quoque placere oſtendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippive committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam: quam ſi quis ſemper unius ſequitur, non id vita, ſed factionis eſt. Utinam quidem jam tenerentur omnia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem, cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ, Epicureorum & Stoicorum: ſed utraque ad otium diverſa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad remp. ſapiens, niſi ſi quid intervenerit. Zenon ait: Accedat ad remp. niſi ſi quid impedierit. Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſſa. Cauſſa autem illa latè patet. ſi reſp. corruptior eſt, quam ut adjuvari poſſit, ſi occupata eſt malis: non nitetur ſapiens in ſupervacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parū habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſp. ſi valetudo illum impediet. Quomodo navem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: ſic ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam ullas experiatur tempeſtates, in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut proſit hominibus, ſi fieri poteſt, multis, ſi minus, paucis; ſi minus, proximis; ſi minus, ſibi. Nam cum ſe utilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantummodo nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet: ſic ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo aliis prodeſt, quod illis profuturum parat.

CAP. XXXI. DVAS reſpublicas animo complectamur, alteram magnam, & vere publicam, qua dii atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos civitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius alicujus urbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore utrique reip. dant operam, majori minorique: quidam tantum minori: quidam tantum majori. Huic majori reip. & in otio deſervire poſſumus. imò verò neſcio an in otio melius: ut quæramus, quid ſit virtus, una pluresve ſint? natura an ars bonos viros faciat? unum ſit hoc, quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur, an multa Deus corpora ejuſmodi ſparſerit? continua ſit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit? Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an tractet? utrumne extrinſecus illi circumfuſus ſit, an toti inditus? immortalis ſit mundus, an inter caduca,

& ad tempus nata, numerandus? Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? ne tanta ejus opera ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe, ſecundum naturam vivere: natura nos ad utrumque genuit, & contemplationi rerum, & actioni.

CAP. XXXII. NVNC probemus, quod prius diximus. Quid porrò, hoc non erit probatum, ſi ſe unuſquiſque conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Navigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ una mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos cõtrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates evolvere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non uno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantum aſpici, vide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu ſidera in occaſum labẽtia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: ut per hæc quæ obtulerat ejus oculis, cupiditatem faceret etiam cæterorum. nec enim omnia, nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inveſtigando viam, & fundamenta veri jacit, ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inveniat antiquius. Vnde iſta ſidera exierint? quis fuerit univerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent? quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignaverit? ſuapte natura gravia deſcenderint, evolaverint levia, an præter niſum pondusque corporum altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem divini ſpiritus eſſe partem ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atq; alieno loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra cæli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod ultra mundum jacet, utrumne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longè ab hoc ſeceſſerint, & in vacuo volutentur? individua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & per totum mutabilis? utrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diverſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſtima, quam non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas avariſſimè ſervet, & uſque in ultimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis eſt. Ergo ſecundum naturam vivo, ſi totum me illi dedo, ſi illius admirator cultorque ſum. At natura utrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad

Digitized by Google

an ad hanc voluptatis cauſſa acceſſerit, nihil aliud ex illa petens, quam aſſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim dulcis, & habet illecebras ſuas. Adverſus hoc tibi reſpondeo. æquè refert, quo animo civilem agas vitam: an ut ſemper inquietus ſis, nec umquam ſumas ullum tempus, quo ab humanis ad divina reſpicias. Quomodo res appetere, ſine ullo virtutum amore, & ſine cultu ingenii, ac nudas edere operas, minimè probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & conſerri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu projecta virtus, numquam id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantum quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum perducere? Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad otium ſapiens ſecedit? ut ſciat ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certè ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum majora egiſſe, quam ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non uni civitati, ſed toti humano generi tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conveniat bono viro, per quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium gentium homines, quiq; ſunt, quique erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus, & Zenon? non dubiè reſpondebis, ſic illos vixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe vivendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtravit. Non fuit illis, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet. Sed iidem nihilominus non ſegnem egêre vitam. invenerunt, quemadmodũ plus quies illorum hominibus prodeſſet, quã aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamvis nihil publicè agerent. Præterea, tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum, quæri ſolet: unum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, depoſita contentione depoſitoque odio, quod implacabile diverſa ſequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad idem, ſub alio titulo, perveniant. Nec ille, qui voluptatem probat, ſine contemplatione eſt; nec ille, qui cõtemplationi inſervit, ſine voluptate eſt; nec ille, cujus vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, utrum aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcrimen: tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur, nec hic ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo malè exiſtimare conſuevimus, voluptatem inertem probat, ſed eam, quam ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptaria ſecta in actu eſt. Quid ni in actu ſit, cum ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro graviore ſumetur? Quo pertinet hoc dicere? ut appareat, contemplationem placere omnibus. Alii petunt illam: nobis hæc ſtatio eſt, non portus. Adjice nunc huc, quod è lege Chryſippi vivere otioſo licet. non dico, ut otium patiatur, ſed ut eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp. acceſſurum. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat: utrum quia reſp. illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidiosè quærentibus) interrogo ad quam remp.

Digitized by Google

ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit invidia virtutes? negabis mihi acceſſurum ad hanc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo rempublicam ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, adverſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam adverſus ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inveniam, quæ ſapientem, aut quam ſapiens pati poſſit. Quod ſi non invenitur illa reſp. quam nobis fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod unum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe navigare: deinde negat navigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat navem ſolvere, quamquam laudat navigationem. *

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

INTER multos ac varios errores temerè viventium inconſultèque, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim nocentius, quam quod beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim ut malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, ſerò querimur: iſta enim perierant, cum darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximaque vitia nullum eſſe frequentius, quam ingrati animi. Id evenire ex pluribus cauſis video. prima, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed nomina facturi, diligenter in patrimonium & vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſolum effetum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine ullo delectu magis projicimus, quam damus. Nec facilè dixerim, utrum turpius ſit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus hujus crediti eſt, ex quo tãtum recipiendum ſit, quantum ultrò refertur: decoquere verò fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graves exprobratores exactoreſque ſumus; alias leves, & quos paullo poſt muneris ſui pæniteat; alias queruli, & minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantum poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrum contentus fuit, aut leviter rogari, aut ſemel? quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, frontem adduxit, vultum avertit, occupationes ſimulavit, longis ſermonibus, & de induſtria non invenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit? In anguſto verò comprehenſus,

aut

Digitized by Google

aut diſtulit, id eſt, timidè negavit; aut promiſit, ſed difficulter, ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis & vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe adverſus eum quiſquam poteſt, qui beneficium aut ſuperbe injecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſavit, exſpectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideò non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod à neſciente accepit. Nec tardè quidem: quia cum in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cum ita natura comparatum ſit, ut altius injuriæ quam merita deſcendant, & illa citò defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis adverſus illum gratus eſt, ſi quis beneficio ejus ignoſcit. Non eſt autem quod tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effuſa benignitate ſacrilegi, negligenteſque eorum, deterrent. Vtuntur natura ſua, & cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, juvant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fæneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitavit, cum daret. At malè ceſſit. Et liberi, & conjuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeoque adverſus experimenta pertinaces ſumus, ut bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit ut reciperet, bonamque ingratorum facit cauſſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, ſi & licet. Quam multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quam multi, quod nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem novam gignit, ipſoſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non utique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeò quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; ut ſi ſpes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, quam non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccat; qui non dat, citius.

CAP. II. *Beneficia in vulgus cum largiri inſtitueris,*

Perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas benè.

In priore verſu utrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi detraxeris judicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui uno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini benè facientis aptius, ut illi ſi hortemur ad danda, etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, Perdenda ſunt multa. Nullum perit. quia qui perdit, computaverat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantum erogantur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, ut darem. nemo beneficia in kalendario ſcribit: nec avarus exactor ad horam & diem appellat. Nunquam illa

vir bonus cogitat, niſi admonirus a reddente: alioquin in formam crediti tranſeunt. Turpis fæneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunque priorum eventus eſt, perſevera in alios conferre. melius apud ingratos jacebunt: quos aut pudor, aut occaſio, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaveris; opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. Alium re, alium fide, alium gratia, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adjuva.

CAP. III. OFFICIA etiã feræ ſentiunt: nec ullum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritatem uſque in ſervile obſequium demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atq; æſtimationem beneficii ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis evincit. Ingratus eſt adverſus unum beneficium? adverſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. Is perdit, qui citò ſe perdidiſſe credit. Atqui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit adverſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficiis tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæve proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. Num dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, juvenes, & virgines, ſolutaque ac pellucida veſte? Alii quidem videri volunt unam eſſe, quæ det beneficium: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. Alii tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientium reddentiumque. Sed utrumlibet ex iſtis judicaverim: quid iſta nos juvat ſcientia? Quid ille conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficii per manus tranſeuntis, nihilominus ad dantem revertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi uſquam interruptus eſt: pulcherrimus, ſi cohæſit, & vices ſervavit. Ideò ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuvenes: quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta. In quibus nihil eſſe alligari decet, nec adſcripti: ſolutis itaque tunicis utuntur. Pellucidis autem; quia beneficia conſpici volunt. Sit aliquis uſque eò Græcis mancipatus, ut hæc dicat neceſſaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem judicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit. Aglajan maximam natu appellavit, mediam Euphroſynen, tertiam Thaliam. Horum nominum interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque Homerus uni mutavit, Paſithean appellavit, & in matrimonium produxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe. Inveniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius una ſtat: non quia beneficia oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſa loquitur, & verbis non ultra, quam ad intellectum ſatis eſt, utitur, totum librum ſuum his ineptiis replet: ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficii pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ He-

caton

Digitized by Google

caton tranſſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Iovis & Eurynomes filias eſſe: ætate autem minores quam Horas, ſed meliuſcula facie, & ideò Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem judicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè patentis matrimonii ſit, beneficia dividere: tamquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poëtæ vera nomina reddant. Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt: & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit: ita poëtæ non putant ad rem pertinere, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari jubent, quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliud quid in cenſum detulerunt: proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen jubet. Hoc ut ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cum maximè agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerũ Muſa.

CAP. IV. SED ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, ut nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modò nos tuere, ſi quis mihi objiciet, quod Chryſippum in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum, ſed tamen Græcum, cujus acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpè replicatur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc verò quod acumen eſt? De beneficiis dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maximè ſocietatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſervatio reſtringat, dum temperat: docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipſis certamen proponere, eos quibus obligati ſunt, re animoque non tantum æquare, ſed vincere. quia qui referre gratiam debet, numquam conſequitur, niſi præceſſit. hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficiis beneficia vincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, ut dicat verendum eſſe, ne quia Charites Iovis filiæ ſunt, parum ſe gratè gerere, ſacrilegium ſit, & jam bellis puellis fiat injuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque adverſus benè merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certent, ut qui præſtiterint, obliviſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ verò ineptiæ poëtis relinquantur: quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, ſeriò loquantur, & magnis viribus agant: niſi fortè exiſtimas, levi ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis, prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam, beneficiorum novas tabulas.

CAP. V. SED quemadmodum ſupervacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum nobis eſſe diſcendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniã quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius provinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi: animo cernitur. multum intereſt inter materiam beneficii, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſidetque, ſolum notant: contrà, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, parvipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt: auferre ea

nobis & fortuna, & injuria poteſt: beneficium verò, etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium, ſed uſum beneficii mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita injuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficii nomen uſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in aliis rebus evenit, ut alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator aliquem, torquibus, murali, & civica donat. quid habet per ſe corona pretioſum? quid prætexta? quid faſces? quid tribunal, & currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub oculos venit, ſed beneficii veſtigium & nota.

CAP. VI. QVID eſt ergo beneficium? Benevola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum eſt. Animus eſt, qui parva extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali, id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, licet opimæ ſint, auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ac fitillâ religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamvis aras ſanguine multo cruentaverint.

CAP. VII. SI beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent, eò majora eſſent, quo majora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parva magnificè: qui Regum æquavit opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantum juvandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putavit beneficium, cum daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam non dediſſet: qui occaſionem, qua prodeſſet, & occupavit & quæſivit. Contra, ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt: multoque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt: ſed dubitavit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbè dedit, ſed circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit. ambitioni dedit, non mihi.

CAP. VIII. SOCRATI cum multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrent: Æſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te quod dare tibi poſſim, invenio: & hoc uno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſque alios cum multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates: Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, niſi fortè parvo te æſtimas? Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam

Digitized by Google

reddam quam accepi. Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis parem divitiis animum, & omnem juvenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX. VIDES quomodo animus inveniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo. Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens invênit, quemadmodum Socratem ſibi daret. Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendũ.* Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: ſpeſque improbas, nihil re adjuturus, verbis fovet. At ejus pejor eſt opinio, qui lingua aſper, vultu gravis, cum invidia fortunam ſuam explicavit. Colunt enim, deteſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odêre facientem.* Conjugibus alienis nec clam, ſed apertè quidam ludibrio habitis, ſuas aliis permiſere. Rusticus, inhumanus, ac malevolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis conjugem in ſellâ proſtare vetuit, & vulgò admiſſis inſpectoribus vehi undique perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignẽ, nec alienæ uxori æmulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu vidui cælibatus, nemo uxorem duxit, niſi qui abduxit. Iam rapta ſpargere, ſparſa pari avaritia recolligere certant: nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere, ſuam timere, nullum aliud vereri malum: pacem injuriis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam provincias ſpoliari, & nummarium tribunal, audita utrinque licitatione, alteri addici, non mirum: quando quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.

CAP. X. SED longius nos impetus evehit, provocante materia. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc majores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur; hoc poſteri noſtri querentur, everſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulum dumtaxat ultro aut citrò mota, ut fluctus: quos æſtus accedens longius extulit, recedens interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, abrumpetque fraenos pudicitia: nunc conviviorum vigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatẽ: nunc in petulantiam & audaciam erumpet malè diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem privatam ac publicam ibitur, bellorumque civilium inſaniam, qua omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non exſpectant uno loco vitia: ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuantur, pellunt invicem, fuganturque. Cæterum idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, invitus adjiciam, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix ullum magnum facinus accrevit. Hoc tu cave, tamquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tamquam leviſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim injuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Salvum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmodum autem curandum, ut

in eos

in eos potiſſimum beneficia conferamus, qui gratè reſponſuri erunt: ita quædam, etiam ſi de illis malè ſperabitur, faciemus, tribuemuſque, non ſolum ſi judicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tamquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine ullo meo incōmodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.

CAP. XI. SEQVITVR ut dicamus, quæ beneficia danda ſint, & quemadmodum. Primò demus neceſſaria, deinde utilia, deinde jucunda, utique manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſariis. aliter enim ad animum pervenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facilè cariturus eſt, de quo dicere licet: Recipe, non deſidero. meo contentus ſum. interim non reddere tantum libet quod acceperis, ſed abjicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus vivere; quædam ſecundum, ſine quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima hujus notæ ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, & aliis periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quidquid horum diſcuſſerimus, quo majus ac terribilius erit, hoc majorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberati malis: & lenocinium eſt muneri, antecedens metus. Nec tamen ideò debemus tardius quemquam ſervare, quam poſſumus: ut muneri noſtro timor imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem vivere, ſed ut mors potior ſit: tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt hæc habebimus conjunctione, ac ſanguine, uſuque, & conſuetudine longa, cara: ut liberos, conjuges, penates, ceteraque quæ uſque eò animus ſibi applicuit, ut ab illis, quam à vita divelli gravius exiſtimet. Subſequuntur utilia, quorum varia & lata materia eſt. Hîc erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hîc erit honor, & proceſſus ad altiora tendentium. nec enim utilius quidquam eſt, quam ſibi utilem fieri. Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, ut opportunitate grata ſint, ut non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habeant, aut quæ etiam ſi natura pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſurum habenti, ut toties nobiſcum, quoties cum illo ſit. Vtique cavebimus, ne munera ſupervacua mittamus: ut fæminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis ac literis dedito retia. Æquè ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere volumus, ſuum cuique morbum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium accipientis agnoſcitur.

CAP. XII. SI arbitrium dandi penes nos eſt, præcipuè manſura quæremus, ut quam minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, ut quod acceperint, etiam ſi non videnr, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: ubi ante oculos eſt, & oblivíſci ſui non finit: ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eò quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipſæ res evaneſcentem memoriam excitent. Libentius donabo argentum fa-

ctum,

ctum, quam ſignatum: libentius ſtatuas, quam veſtem, & quod uſus brevis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt, apud quos non diutius in animo ſunt donata, quam in uſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, & convivat. Nemo tam ſtultus eſt, ut monendus ſit, ne cui gladiatores aut venationem jam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiva brumâ, hiberna ſolſtitio. Sit in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſervet: quia momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quam cujus copia abundat? quod diu quærit, nec invenit, quam quod ubique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quam rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud divitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi provenêre maturius. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alii.

CAP. XIII. ALEXANDRO Macedoni, cum victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, Corinthii per legatos gratulati ſunt, & civitate illum ſua donaverunt. Cum riſiſſet Alexander hoc officii genus, unus ex legatis: Nulli, inquit, civitatem unquam dedimus alii, quam tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos invitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitavit, non qui ſibi civitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cujus nec naturam nec modum noverat, Herculis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens ubi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic à pueritia latro, gentiumque vaſtator, tam hoſtium pernicies, quam amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus; oblitus, non ferociſſima tantum, ſed ignaviſſima quoque animalia timeri, ob virus malum.

CAP. XIV. AD propoſitum nunc revertamur. Beneficium quod quibuſlibet datur, nulli gratum eſt. Nemo ſe ſtabularii aut cauponis hoſpitem judicat, nec convivam dantis epulum, ubi dici poteſt: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Numquid enim me dignum judicavit? morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, ratum effice: quis patitur ſibi imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, ut unuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ſperet ſe propius admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed ultrò. Accepi quod ille: ſed ego intra breve tempus, cum ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogaſſet: ego, cum rogarer. Ille accepit: ſed facilè redditurus, ſed cujus ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat: mihi plus dedit, quamvis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. Quemadmodum meretrix ita inter

ter multos ſe dividi, ut nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego verò beneficiis non objiciam moras: quæ quò plura majoraque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen judicium. neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, fortè ac temerè data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cum iſta præcipimus, benignitatis fines introrſus referre, & illi minus laxum limitem aperire, næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibuſve tam convenit hæc adhortatio, quam nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

CAP. XV. QUID ergo eſt? cum ſit nulla honeſta vis animi, etiam ſi à recta voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem nepotari. Tunc juvat accepiſſe beneficium, & ſupinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit: non quod quilibet caſus & conſilii indigens impetus defert: quod oſtentare libet, & inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoque in partem interiorem animi numquam exitura deſcendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quam quid acceperis? Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe judicium malle, quam beneficium: quorumdam beneficium malle, quam judicium. & ſubjiciebat exempla: Malo, ajebat, Divi Auguſti judicium: malo Claudii beneficium. Ego verò nullius puto expetendum eſſe beneficium, cujus vile judicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed ſicut à Fortuna, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta dividimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe judicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec recta voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quam theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

LIBER II.

CAP. I.

INSPICIAMUS, Liberalis virorum optime, id quod ex priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cujus rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, citò, ſine ulla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod quis ægre dimittere viſus eſt; & ſic tanquam ſibi præriperet. Etiam ſi quid moræ intervênit, evitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitavit, nullamque meretur gratiam. Nam cum in beneficio jucundiſſima ſit tribuentis voluntas; qui nolentem ſe tribuiſſe ipſa cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed adverſus ducentem, malè retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facilè occurrentia, ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundia. Primum eſt, antecedere deſiderium cujuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, ut majoribus noſtris, graviſſimis viris, viſum eſt, nulla

res

Digitized by Google

res carius conſtat, quam quæ precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palam facienda eſſent. adeò etiam deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra noſmetipſos precari.

CAP. II. MOLESTUM verbum eſt, oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, Rogo. Hujus facienda eſt gratia amico, & cuicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſerò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideò divinanda cujuſque voluntas, & cum intellecta eſt, neceſſitate graviſſima rogandi liberanda eſt. Illud beneficium jucundum, victurumque in animo ſcias, quod obviam venit. Si non contingit prævenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtivè data remedii locum obtinuit: ita quamvis leve & vulgare beneficium ſit, ſi præſtò fuerit, ſi proximā quamque horam non perdidit, multum ſibi adjicit, gratiamque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum.

CAP. III. INGENTIA quorumdam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas, imitata gravitatem & triſtitiam, corrupit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius, adjicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignaque commendare quæ præſtes? ut ille ſe caſtiget, quod tardior in rogando fuit. Adjicias licet familiarem querelam: Iraſcor tibi, quod cum aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod quemquam adhibuiſti. Ego verò gratulor mihi, quod experiri animum meum libuit: poſtea quidquid deſiderabis, tuo jure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, ut animum tuum pluris æſtimet, quam illud quidquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: Magnum hodie lucrum feci. malo quod illum talem inveni, quam ſi multiplicatum hoc ad me alia via perveniſſet. Huic ejus animo numquam parem referam gratiam.

CAP. IV. AT pleriq; ſunt, qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone uſi, ea ſuperbia, ut impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius, quam ubi quoque cum impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quam impetrare. Hic rogandus eſt, ut admoneat; ille, ut ſumat. Sic unum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimū apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ præſtabis voles, ut beneficia tua illibata, ut integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perveniant, ſine ulla, quod ajunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, ut non tuam minuat.

CAP. V. NIHIL æquè amarum, quam diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt præcidi ſpem ſuam, quam trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione prava differendi promiſſa, ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minuſque ſe judicant poſſe, niſi diu multumque

que ſingulis, quid poſſint, oſtentent. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. injuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixit: --- Quid tu non intelligis, Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adjicis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: Fac, ſi quid facis: &, Nihil eſt tanti: Malo mihi jam neges: ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat. Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, citò occidere (quia tormentum ultimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicii pars eſt:) ita major eſt muneris gratia, quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita exſpectatio. & cum plurima beneficia remedium alicujus rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius, beneficio ſuo manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, citò facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tarde velle, nolentis eſt.

CAP. VI. IN omni negotio, Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quidq; aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, utrum excuſſo lacerto torqueantur, an remiſſa manu effluant. gladius idem & ſtringit, & transforat: quam preſſo articulo venerit, refert: idem eſt quod datur; ſed intereſt quomodo detur. Quam dulce, quam pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt! nam corripere eum, cui cum maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito.

CAP. VII. FABIUS Verrucoſus beneficium ab homine duro asperè datum, Panem lapidoſum vocabat; quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus à nepote M. Allio prætorio, ut æri alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina creditorum juſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores convocare. Cum edita eſſent, ſcripſit, nepoti juſſiſſe ſe pecuniam ſolvi, adjecta contumelioſa admonitione, effecit, ut nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberavit illum à creditoribus, ſibi non obligavit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium verò danti, tota alia ſequenda eſt via.

CAP. VIII. OMNI genere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc verò non eſt beneficium dare, reprehendere eſt. Et ut in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam, ne Principi quidē ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſſa. Tametſi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inventi ſunt. omnes juſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas, & ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas: cenſura eſt, auxilium eſt, Principale tributum eſt. Beneficium non eſt, cujus ſine rubore meminiſſe non poſſim. Ad judicem miſſus ſum. ut impetrarem, cauſſam dixi.

CAP. IX. PRÆCIPIUNT

itaque omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia palam danda, quædam ſecretò. Palam, quæ conſequi glorioſum eſt: ut militaria dona, & honores, & quidquid aliud notitia pulchrius fit. Rurſus quæ non producunt, nec honeſtiorem faciunt, ſed occurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ, tacitè danda ſunt: ut nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui juvatur, fallendus eſt: ut habeat, nec à quo acceperit, ſciat.

CAP. X. ARCESILAUS, ut ajunt, amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus, cum clam ſuccurrendum judicaſſet; pulvino ejus ignorantis ſacculum ſubjecit, ut homo inutiliter verecundus, quod deſiderabat, inveniret potius quam acciperet. Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Primum neſciat, ſi hoc ipſum beneficii pars eſt. deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille neſciet accepiſſe ſe: ego ſciam me dediſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fænerare cogitas: ſed ſi dare quo genere accipienti maximè profuturum erit; dabis. contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat, ſed videri benefeciſſe. Volo, inquis, ſciat: debitorem quæris. Volo utique ſciat: quid, ſi illi utilius eſt neſcire? ſi honeſtius, ſi gratius? non in aliam partem abibis? Volo ſciat: ita tu hominem non ſervabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate: ſin adjuvari illum & oportet, & pudet; ſi quod præſtamus, offendit, niſi abſconditur: beneficium in acta non mitto. Quid? ego illi ſum indicaturus me dediſſe: cum inter prima præcepta ac maximè neceſſaria ſit, ne umquam exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficii inter duos lex eſt. alter ſtatim obliviſci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

CAP. XI. LIBET exclamare, quod ille triumvirali proſcriptione ſervatus à quodã Cæſaris amico exclamavit, cum ſuperbiam ejus ferre non poſſet: Redde me Cæſari. Quouſque dices: Ego te ſervavi, ego te eripui morti? iſtud, ſi meo arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſervaſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? quouſque obliviſci fortunæ meæ non ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui admonet, repetit. Non eſt inſtandum, non eſt memoriæ revocandum: niſi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubique jactanti beneficium ſuum: Num negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, Quando? Sæpè quidem, inquit, & multis locis: id eſt, quoties & ubicumque narraſti. Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratum me judicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod adeò non eſt committendum, ut etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: Digniſſimus quidem ille eſt majoribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quam poſſe. Et hæc ipſa non verniliter, nec eâ figurâ, quâ quidam rejiciunt, quæ magis ad ſe volunt attrahere: deinde adjicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura ſata perducuntur ad ſegetem.

tem. nihil in fructum pervenit, quod non à primo uſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt condicio. Numquid ulla majora poſſunt eſſe, quam quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen inta ſunt, ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum condicio eſt: niſi illa adjuveris, perdes. parum eſt dediſſe, fovenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, ſed ames. Præcipuè, ut dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando vitandum eſt, quam ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis jactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed invisum eſt beneficium, ſuperbè datum.

CAP. XII. Cæſar dedit vitam Pompejo Penno, ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſſa factum: ajunt ſocculum auratum, imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hîc contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin nullam partem in corpore ejus electurus, quam purius oſcularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberæ civitatis Perſica ſervitute mutaret, parum judicavit, ſi ſenator ſenex, ſummis uſus honoribus, in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more jacuiſſet, quo victi hoſtes victoribus jacuere: invenit aliquid infra genua, quò libertatem detruderet. Non hoc eſt remp. calcare? & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum enim fœdè furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pigros ſuos.

CAP. XIII. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! ut à te nihil accipere juvat? ut omne beneficium in injuriam convertis? ut te omnia nimia delectant? ut te omnia dedecent? quoque altius te ſublevaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te ſupinet, quid vultum habitumque oris pervertat, ut malis habere perſonam, quam faciem? Iucunda ſunt, quæ humana fronte, certè leni, placidaque tribuuntur: quæ cum daret mihi ſuperior, non exſultavit ſupra me, ſed quam potuit, benigniſſimus fuit, deſcendiſque in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſervavit idoneum tempus, ut in occaſione potius, quam in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideò videri majora, quò tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe majores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat.

CAP. XIV. SVNT quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque utilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpè enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quam pernicioſa ſint licet: quia judicium interpellat affectus. ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe uſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impensè

ac ſub-

Digitized by Google

ac ſubmiſſè, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeverabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: Scio hoc illi non profuturum, ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus ejus non poſſum. Viderit. de ſe, non de me, queretur. Falſum eſt: imò de te, & meritò quidem: cum ad mentem bonam redierit, cum acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quidni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adjutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæva bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, etiam invitos nolenteſque ſervare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod uſu magis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilii inveniar. Si potero, revocabo: ſin minus, non adjuvabo ſcelus. Sive illum ira, quo non debebat, impellit, ſive ambitionis calor abducit à tutis: non committam, ut poſſit quandoque dicere, Ille amando me occidit. Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant, in id horum intempeſtiva indulgentia impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quam (quod evenit frequentiſſimè) ut nihil interſit inter odium, & beneficium?

CAP. XV. NUMQUAM, in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cum ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; utrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed ut ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed ut ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro parvis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuæ, vireſque: ne aut plus præſtemus, quam poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt ejus perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quam ut exire à magnis viris debeant: quædam accipiente minora ſunt. Utriuſque itaque perſonam confer: & idipſum, inter illas, quod donabis, examina, numquid aut danti grave ſit, aut paucum: numquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat.

CAP. XVI. URBEM cuidam Alexander donabat væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cum ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris invidiam refugiſſet, dicens non convenire fortunæ ſuæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa vox videtur, & regia: cum ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, ubi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cum ſit ubique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat iſtud ſanè tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, ut congiaria tua urbes ſint: quas quanto majoris animi fuit non capere, quam ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quam ut in ſinu ejus condenda ſit civitas.

CAP. XVII. AB Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit, plus eſſe, quam quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, minus eſſe, quam quod regem deceret dare. Turpiſſi-

(ſequuntur autem plurima) grave tamen tormentum eſt debere, cui nolis. Contra, jucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam poſt injuriam poſſis. Illud verò homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non juvat. Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus, quos quidquid oportet, & juvat; qui animum in poteſtate habent, & legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſervant: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpè contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficii, quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber: at illi plus ſolvendum eſt: & nihilominus etiam relatâ gratiâ, cohæremus. Debeo enim, cum reddidi, rurſus incipere: * monetque amicitia non recipere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimum jus, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & invito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, injuriam judicaturus eſt. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, vim majorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrii tui eſt, utrum velis, an non; id apud te ipſe perpendes. ſi neceſſitas tollit arbitrium, ſcies te non accipere, ſed parêre. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim; effice, ut poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. Si ſervaſti me, non ideò ſervator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant.

CAP. XIX. TVBER quidam tyranni gladio diviſit, qui ad eum occidendum venerat: non ideò illi tyrannus gratias egit, quod rem quam medicorum manus reformidaverant, nocendo ſanavit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium eſt, hominis injuria. Leonem in amphitheatro ſpectavimus, qui unum è beſtiariis agnitum, cum quondam ejus fuiſſet magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi. non eſt beneficium, debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

CAP. XX. DISPVTARI de M. Bruto ſolet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cum occidendum eum judicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, alias tractabimus. Mihi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoicâ ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit; aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat & imperandi, & ſerviendi; aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtaturas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed utri. Quanta verò illum aut rerum naturæ, aut urbis

virtute, quam alieno adjutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum officiis ſunt, quibus vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, graviorem ſubeunt ingratorum.

CAP. XXIV. ALII peſſimè loquuntur de optimè meritis. Tutius eſt quoſdam offendere, quam demeruiſſe. argumentum nihil debentium, odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum eſt, quam ut memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde reficienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui meminit, jam refert. Nec delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſsè & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat; quid faciet, cum prima ejus voluptas refrixerit? Alius accipit faſtidioſè, tamquam qui dicat: Non quidem mihi opus eſt; ſed quia tam valde vis, faciam tibi mei poteſtatem. Alius ſupinè, ut dubium præſtanti relinquat, an ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quam ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſius, & illa adjicienda; Plures quam putas, obligaſti. Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te oportet, quanto plus ſit quam æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. Numquam tibi gratiam referre potero: illud certè non deſinam ubique confiteri, me referre non poſſe.

CAP. XXV. NULLO magis Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit Furnius, quam quod, cum patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: Hanc unam Cæſar habeo injuriam tuam. effeciſti ut viverem, & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi, quam nullo modo ſibi ſatisfacere? quam nec ad ſpem quidem exæquandi umquam beneficii accedere? His atque ejuſmodi vocibus id agamus, ut voluntas non lateat, ſed aperiatur, ut luceat. Verba ceſſent licet, ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum, & carceribus incluſum, operiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato ſigno proſiliat. Et quidem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, ut conſequatur antecedentem.

CAP. XXVI. VIDENDUM eſt nunc, quid maximè faciat ingratos. Aut nimius ſui ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut aviditas, aut invidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui judex. inde eſt, ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum putet. Hoc mihi dedit, ſed quam ſero, ſed poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum, aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaveram. In turbam conjectus ſum. tam exiguo dignum me judicavit. honeſtius præteriri fuit.

CAP. XXVII. CN. Lentulus augur, divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies ſeſtertium ſuum vidit, propriè dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenii fuit tam ſterilis, quam puſilli. Cum enim eſſet avariſſimus, nummos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, ſub honore nobilitatis laborantem; princeps jam civitatis, & pecuniâ, & gratiâ, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens, A ſtudiis ſe abductum. Nihil tantum in ſe conge-

ſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoque Divus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriſu ac labore irrito liberaverat. Non patitur aviditas quemquam eſſe gratum. numquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eò majora cupimus, quò majora venerunt: multoque concitatior eſt avaritia, in magnarum opum congeſtu collocata. ut flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex majore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quemquam in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam ejus fuit impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quod non eſt ad præturam uſque perductus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. ne hic quidem ſatiat, ſi unus eſt. Ultra ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non unde venerit, reſpicit, ſed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum eſt invidia, quæ nos inquietat, dum comparat.

CAP. XXVIII. HOC mihi præſtitit: ſed illi plus, ſed illi maturius: & deinde nullius cauſſam agit, contra omnes ſibi favet. Quanto eſt ſimplicius, quanto pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire neminem tanti ab alio, quanti ſeipſo æſtimari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non fuit plus dare. in multos dividenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus, & animum ejus, gratè excipiendo, evocemus. Parum fecit; ſed ſæpius faciet. illum mihi prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par virtutibus, nec officiis; ſed habuit ſuam Venerem. Querendo non efficiam, ut majoribus dignus ſim, ſed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid ad rem? quam rarò fortuna judicat? Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpe quæ agellos peſſimi cujuſq; tranſierat, optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſque, ut in ceteris rebus, ita in amicitiis. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas poſſit: nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Numquam deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à deteriore parte ſpectaveris.

CAP. XXIX. VIDE quam iniqui ſint divinorum munerum æſtimatores, etiam quidam profeſſi ſapientiam. Queruntur, quod non magnitudine corporũ æquemus elephantes, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior urſis, mollior fibris: quod ſagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corvi, multa animalia nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur, ut velocitatem corporum & vires pares animalibus: ex diverſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, injuriam vocant: & in negligentes noſtri deos querimoniam jaciunt, quod non bona valetudo & vitiis inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſque impudentiæ provehantur, ut naturam oderint, quod infra deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reverti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt ſecundas ſortiri, quod terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora animalia ſub jugum miſerimus, quanto velociora conſequamur: quam nihil

ſit

Digitized by Google

ſit mortale, non ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento pervium eſt, ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias acervatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum invenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita benè æſtimata naturæ indulgentia, confitearis neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dii immortales, habentque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocaverunt. Magna accepimus, majora non cepimus.

CAP. XXX. HÆC, mi Liberalis, neceſſaria credidi, ut dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in cetera, hujus deteſtabilis vitii audacia. Cui enim reſpondebit gratè, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à diis negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſimus. Non eſt, quod quiſquā excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atque inopia petat, & dicat: Quid enim faciam, & quomodo? quando ſuperioribus, dominiſque rerum omnium gratiam referam? Referre facile eſt, ſi avarus es, ſine impendio: ſi iners, ſine opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, cum quolibet paria feciſti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit.

CAP. XXXI. HOC ex paradoxis Stoicæ ſectæ minimè mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accepit beneficium, reddidiſſe. Nam cum omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit. & cum pietas, fides, juſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit; etiamſi illi manum exerere non licuit, gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens quod propoſuit quiſque conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, perveniique ad me animus ejus, ac mutuo gaudio affecit, tulit quod petiit. Non enim ſibi invicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, ſed negotiatio. Benè navigavit, qui quem deſtinavit portum, tenuit: teli jactus certæ manus peregit officium, ſi petita percuſſit: beneficium qui dat, vult excipi gratè, habet quod voluit, ſi benè acceptum eſt. Sed ſperavit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cujus proprium eſt, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei condicio eſt: ut gratus ſim, ad fortunam mittor. Si illa invita reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occaſionem ſequar, & ejus implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? ſed malo loco beneficium eſt, niſi & excuſſis manibus eſſe grato licet.

CAP. XXXII. QUI accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, non conſummavit officium ſuum. reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, pilam ſcitè ac diligenter excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui aptè & expeditè remiſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt.

quare ? quia hujus rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. explicari itaque totum debet, de quo oculis judicatur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, ut oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quo minus remitteret, non fuit. Sed quamvis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hoc refellere. exiſtimemus ita eſſe: deſit aliquid luſui, non luſori. ſic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui par alia debetur, non animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod voluit, effecit.

CAP. XXXIII. BENEFICIUM mihi dedit. accepi non aliter, quam ipſe accipi voluit. Iam habet, quod petit: & quod unum petit, ego gratus ſum. Poſt hæc uſus mei reſtat: & aliquod ex homine grato commodum. hæc non imperfecti officii reliqua pars eſt; ſed perfecti acceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus artis, alius artificii. artis eſt, feciſſe quod voluit: artificii, feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum Phidias, etiamſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. unus conſcientiæ: hunc abſoluto opere percepit. alter famæ, tertius utilitatis: quem allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficii fructus primus ille eſt, conſcientiæ. Hunc percepit, qui quo voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt famæ. tertius eorum, quæ præſtari invicem poſſunt. Itaque cum benignè acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem jam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidem benè accipiendo perſolvi.

CAP. XXXIV. QUID ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? Plurimum fecit, bono animo bonum retulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſolvitur. Non eſt quod exſpectes, ut ſolutionem tibi oſtendam. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamvis primò contra opinionem pugnet tuam, ſi te commodaveris mihi, & cogitaveris res eſſe plures, quam verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula juſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, provocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſervum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſupervacuos; aut ars re familiari moderatè utendi: parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti; cum infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt natura: ſed effecit inopia ſermonis, ut & hunc & illum parcum vocemus; ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, ut diximus benefica, & ipſum quod datur per illam actionem: ut pecunia, domus, prætexta. Vnum utrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longè alia.

CAP. XXXV. ITAQUE attende. jam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud benevolè excipimus: illud alterum quod re

re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamvis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; jubemus tamen aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via ad conſuetudinem redeunt. Negamus injuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, injuriarum damnabitur. Negamus rem ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes ſtultos dicimus: nec tamē omnes curamus helleboro. his ipſis quos vocamus inſanos, & ſuffragium & juriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficii. Ne timeamus, néve intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, detractæ ſordes, ſpiritus, & libertas potior ſpiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quod accipias, ſed quod reddas, debiturus ſis. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſervitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Numquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erūt. non maria emetienda: fortaſſe etiā ventis minātibus ſolves, vis reddere beneficium? benignè accipe, retuliſti gratiam: non ut ſolviſſe te putes, ſed ut ſecurior debeas.

LIBER III.

CAPUT I.

NON referre beneficiis gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoque in contrarium itur, ut quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hoc pravitate naturæ accidere quibuſdam, non negaverim: pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interjecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationem ſcio, cum tu illos non ingratos vocares, ſed oblitos; tamquam ea res ingratum excuſet, quæ facit. An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus: cum hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, ut furum, homicidarum: quorum una culpa eſt, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat: ingratus, qui non reddit: ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſolvunt, tamen debent: & exſtat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum: & aliquando ad referendam gratiam converti ex aliqua cauſſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas; qualis ſolet ad tempus etiam in malis pectoribus exſurgere: ſi invitaverit facilis occaſio: hic numquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et utrum tu pejorem vocas, apud quem gratia beneficii intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitioſi oculi ſunt, qui

lucem reformidant: cæci, qui non vident. Et parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quam qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abjecit, ut in ignorantiam verteretur? apparet illum non ſępè de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit oblivio.

CAP. II. DENIQVE ad reddendam gratiam, & virtute opus eſt, & tempore, & facultate, & adſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat; nullum habet, quod lateat, patrocinium. Numquam enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longè projecit, ut extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ in uſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, numquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non revocantur, ſed extra converſationem, ut ſupervacua jacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renovat, memoriæ numquã ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpè reſpexit.

CAP. III. PRÆTER hãc cauſſam, aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nonnumquam maxima velant. Prima omnium ac potiſſima, quod novis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non in id quod eſt, ſed quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis, leve novorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amavimus aliquem & ſuſpeximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quam diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, uti mortalibus mos eſt, ex magnis majora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & invidere, & gratias agere: quia invidere, querentis & mæſti eſt: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo noſtrum novit, niſi id tempus, quod cum maximè tranſit: ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, ut præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. ſic fit, ut in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa numquam retractatur. Nemo quod fuit, tamquam in præterito, ſed tamquam in perdito ponit: ideoque caduca memoria eſt, futuro imminentium.

CAP. IV. HOC loco reddendum eſt Epicuro teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quod adverſus præterita ſimus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum certior nulla ſit voluptas, quam quæ jam eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere: futura pendent, & incerta ſunt: quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe adverſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit? Præſentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V. QVEMADMODVM, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hærent; quædam ut ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi continuetur) Geometriam dico, & ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero pluria, & temporibus diverſa, effluunt.

fluunt. Quia (ut dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces petentium. nemo non victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit: nemo non deditum ſe & devotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, invênit. Poſt exiguum tempus, iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parum libera, evitant: perveniunt deinde eò, quò, ut ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſimus pervenit, ut obliviſcantur. Adeò enim ingratus eſt, qui oblitus eſt, ut gratus ſit, cui beneficium in mentem venit.

CAP. VI. HOC tam inviſum vitium, an impunitum eſſe debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ in ſcholis exercetur etiam in civitate ponenda ſit, qua ingrati datur actio. Quæ videtur æqua omnibus. quid ni? cum urbes quoq; urbibus, quæ præſtitere exprobrent, & majoribus collata, à poſteris exigant. Noſtri majores, maximi illi viri, ab hoſtibus tantum res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonum gente, non eſt in ulla data adverſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia adverſus maleficium omne conſenſimus. & homicidii, veneficii, parricidii, violatarum religionum, alibi atq; alibi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, ubique improbatur. Neque abſolvimus illud: ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio, tantum odio damnavimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus.

CAP. VII. RATIONES autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficii periit, ſi actio, ſicut certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſimum eſt, quod dedimus vel perdituri: quod totum permiſimus accipientium arbitrio. Si appello, ſi ad judicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde, cum res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat, citra judicium ſolvit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius eſt, corrumpimus, gratum animum & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe: niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adjice nunc, quod huic uni legi omnia fora vix ſufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam judici. Ideò melior videtur conditio, cauſſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera, & nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adjicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat judicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quam benignè illud interpretetur judex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus eſt: & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus judex dimittere tabellam poteſt: ubi feciſſe, aut non

feciſſe pronunciandum eſt, ubi prolatis cautionibus, controverſia tollitur. Vbi verò inter diſputantes ratio jus dicit, ibi animi conjectura capienda eſt: ubi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controverſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi judex ex turba ſelectorum, quem cenſus in album, & equeſtris hereditas miſit.

CAP. VIII. ITAQVE non hæc parum idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad judicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus judex inventus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in ejuſmodi reum exiſſet. Donavit aliquis magnam pecuniam: ſed dives, ſed non ſenſurus impendium. Donavit alius: ſed toto patrimonio ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam nunc adjice. Hic pecuniam pro addicto dependit: ſed cum illam domo protuliſſet. ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogavit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, ut daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata poſſeſſio, cujus fertilitas laxare poſſit annonam: beneficium eſt, unus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas multa flumina & navigabilia decurrant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expendet? difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quam ſolebat, aſpexit: ſed tam tardè dedit, ut plus præſtiturus fuerit, ſi citò negaſſet. Horum quomodo judex inibit æſtimationem, cum ſermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam deſtruant?

CAP. IX. QVID quod quædam beneficia vocantur, quia nimis concupiſcuntur: quædam non ſunt ex hac vulgari nota, ſed majora, etiam ſi minus apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi civitatem, in quatuordecim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid utilia ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remediis refocillaſſe lugentem, & quos deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cum valetudo ejus ac ſalus momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis ſimilibus beneficiis jubebit beneficia penſari? Donavit tibi domum: ſed ego tuam ſupra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnavit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi ſilentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

CAP. X. DIES præterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: ſæpè intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, ut ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? unam omnibus, cum diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cujuſque beneficio majorem, aut minorem? Age, intra pecuniam verſabitur taxatio: quid quod quædam beneficia vitæ ſunt, & majora vita? His quæ pronunciabitur pœna? minor beneficio? iniqua eſt. par & capitalis? quid inhumanius, quam cruentos eſſe

bene-

beneficiorum exitus?

CAP. XI. QUÆDAM, inquit, privilegia parentibus data ſunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacravimus, quia expediebat liberos tolli: ſollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: Cui des, elige ipſe tecum. Si deceptus es, quære dignum, adjuva. In liberis tollendis, nihil judicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque ut æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe ſe illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia utile eſt juventuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus, ſub quorum cuſtodia contineretur. Deinde omnium parentum unum erat beneficium: itaq; æſtimari ſemel potuit. alia diverſa ſunt, diſſimilia, infinitis inter ſe intervallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt. cum æquius eſſet omnia relinqui, quam omnia æquari.

CAP. XII. QUÆDAM magno dantibus conſtant: quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus: quædam amicis data ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamvis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Invenies, qui nihil putet eſſe jucundius, nihil majus, quam habere in quo calamitas acquieſcat: invenies rurſus, qui dignitati ſuæ, quam ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe judicet, per quem tutior eſt, quam ei per quem honeſtior. Proinde iſta majora aut minora erunt, prout fuerit judex, aut ad hæc, aut ad illa, inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpè ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi sciviſſet, non accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit?

CAP. XIII. ALIQUIS dedit mihi beneficium, ſed idem poſtea fecit injuriam. Utrum uno munere ad patientiam omnium injuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti injuriâ reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis; utrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec infitiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoq; tibi econtrario occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quoque ad danda tardiores. nemo enim libenter dat invitis: ſed quicumque ad benefaciendum bonitate invitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris niſi quod volent. Minuitur enim gloria ejus officii, cui diligenter cautum eſt.

CAP. XIV. DEINDE, pauciora erunt beneficia; ſed veriora. quid autem mali eſt, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtituerunt: ut circumſpectius donaremus, circumſpectius eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi judicem. Nulla lex te in inte-

ac dulciſſimæ amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret acie oculorum, cujus aures morbus obſtruxit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos metuit, urit illum & angit intercepti beneficii conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quod rei (ut dicebam) jucundiſſimæ fructum non percipit. At quem juvat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum ejus à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt utriuſque vita. cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, honor eſt, non educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ exſpectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo decoquat, ſed quemadmodum plenius uberiuſque reſpondeat; non ſolum parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſervo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit.

CAP. XVIII. QUAMQUAM quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſervus domino poſſit? Sunt enim qui ita diſtinguant, Quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filii, uxoris, & earum perſonarum, quas neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem jubet. Miniſterium eſſe ſervi, quem conditio ſua eo loco poſuit, ut nihil eorum quæ præſtat, imputet ſuperiori. * Propterea ſervos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt juris humani. refert enim cujus animi ſit, qui præſtat, non cujus ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, ſervos, reges, & exſules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti adverſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſervus domino; nec regi quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſervo, quo minus in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam, quamquam ſub diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſervus juſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. adeoque dominis ſervi beneficia poſſunt dare, ut ipſos ſæpè beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium, an ſervus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit?

CAP. XIX. QUIA non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſervo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare: ſervus autem non habet negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe jactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam, & eò perducam ſervum, ut in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſervum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſan-

guinis

hoc ſi parum eſt, pereundo ſervavit. alius mortem domini adjuvit, alius decepit.

CAP. XXIII. CLAVDIVS Quadrigarius in duodeviceſimo annalium tradidit, cum obſideretur Adrumentum, & jam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſervos ad hoſtem transfugiſſe, & operæ pretium feciſſe. Deinde urbe capta, paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſervierant, præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros, ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, ut ſatiatus miles ad Romanos mores citò rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrumq; eveſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſervata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſervata, nobilis fabula, & exemplum duarum urbium fuit. In tanta confuſione captæ civitatis, cum ſibi quiſque conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captivam transfugerunt, perſonam parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti judicaverunt, ne domina occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, non eſt, dico, ſervilis animi, egregium factum fama ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur ad Romanum imperatorem. Servus ejus gladium militi ipſi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde, Tempus eſt, inquit, me & mihi conſulere: jam dominum manumiſi. atque ita ſe uno ictu transjecit. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum ſervarit.

CAP. XXIV. CORFINIVM Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus Domitius. Imperavit medico, eidemque ſervo ſuo, ut ſibi venenum daret. Cum tergiverſantem videret: Quid cunctaris, inquit, tamquam tua in poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo armatus. Tum ille promiſit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum ſopitus eſſet, acceſſit ad filium ejus: Iube me, inquit, adſervari, dum ex eventu intelligis, an venenum patri tuo dederim. Vixit Domitius, & ſervatus à Cæſare eſt: prior tamen illum ſervus ſervaverat.

CAP. XXV. BELLO civili, proſcriptum dominum ſervus abſcondit: & cum anulos ejus ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrit: nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde cervicem porrexit. Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erat rara fides dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inveniri, in publica perfidia fidelem? cum præmia proditionis ingentia oſtēdantur, præmium fidei, mortem concupiſcere?

CAP. XXVI. NOSTRI ſæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & pænè publica rabies, quæ omni civili bello gravius togatam civitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas jocantium. nihil erat tutum: omnis ſæviendi placebat occaſio. Nec jam reorum exſpectabatur eventus, cum eſſet unus. Cænabat Paulus prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæſaris habens, ectypam, & eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc verba quæſiero, quemadmodum dicam illum

matellam

matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & Maro, ex notis illius temporis veſtigatoribus, notavit. At ſervus ejus cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio annulum extraxit. & cum Maro convivas teſtaretur, admotam eſſe imaginem obſcœnis, & jam ſubſcriptionem componeret: oſtendit in manu ſua ſervus annulum. Si quis hunc ſervum vocat, & illum convivam vocabit.

CAP. XXVII. SVB divo Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, jam moleſta. Rufus, vir ordinis ſenatorii, inter cænam optaverat, ne Cæſar ſalvus rediret ex ea peregrinatione quam parabat: & adjecerat, Idem omnes & tauros & vitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, ſervus qui cænanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cænam ebrius dixiſſet, hortatur, ut Cæſarem occupet, atque ipſe ſe deferat. Vſus conſilio, deſcendenti Cæſari occurrit. & cum malam mentem habuiſſe ſe pridie juraſſet, id ut in ſe & filios ſuos recideret, optavit: & Cæſarem, ut ignoſceret ſibi rediretque in gratiam ſecum, rogavit. Cum dixiſſet ſe Cæſar facere: Nemo, inquit, credet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaveris: petiitque non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetravit. Cæſar ait: Mea cauſſa dabo operam, ne umquam tibi iraſcar. Honeſtè Cæſar, quod ignovit, quod liberalitatem clementiæ adjecit. Quicumque hoc audiverit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cum ſervum ante laudaverit. Num exſpectas, ut tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro libertate ejus Cæſar numeraverat.

CAP. XXVIII. POST tot exempla num eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſervo dominus accipiat? Quare potius perſona rem minuat, quam perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis ſtemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant: noti magis, quam nobiles ſunt. Vnus omnium parens mundus eſt: ſive per ſplendidos, ſive per ſordidos gradus, ad hunc prima cujuſque origo perducitur. Non eſt, quod te iſti decipiant; qui cum majores ſuos recenſent, ubicumque defecit nomen illuſtre, illico deum fingunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgente adjuta fortuna. Sive libertini ante vos habentur, ſive ſervi, ſive exterarum gentium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio ſordidi jacet, tranſilite. exſpectat vos in ſummo magna nobilitas. Quid ſuperbiâ in tantam vanitatem attollimur, ut beneficia à ſervis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Servum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ ſervus, & adulteræ, imò adulterarum commune mancipium? Servum vocas quemquam tu? Quò tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus? quò te penulati iſti in militum & quidem non vulgarem cultum ſubornati? quò, inquam, te iſti efferunt? ad oſtium alicujus oſtiarii, ad hortos alicujus ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à ſervo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſervi beneficium eſt. Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tempore ſervos deſpicis, & colis. Imperioſus intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim ulli magis abjiciũt animos, quam

qui

qui improbè tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

CAP. XXIX. DICENDA hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam hominum ex fortuna pendentium, vindicandumque jus beneficii dandi à ſervis, ut à filiis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi majora beneficia dare parentibus ſuis poſſint, quam acceperint? illud conceditur, multos filios majores potentioreſque exſtitiſſe, quam parentes ſuos: æquè & illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri, ut meliora tribuerint: cum & fortuna illis major eſſet, & melior voluntas. Quidquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, utique minus eſt: quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita numquam beneficio ejus vincitur, cujus beneficium eſt ipſum, quod vincitur. Primum, quædam initium ab aliis trahunt, & tamen initiis ſuis majora ſunt. nec ideò aliquid non eſt majus eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſſa ſunt: & tamen minimæ partes ſunt eorum quæ gignunt. Adſpice Rhenum, adſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic unde effluunt, æſtimes? Quidquid eſt quo timentur, quo nominantur, in proceſſu paraverunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent; nec tanti montes veſtientur. Adſpice trabes, ſive proceritatem æſtimes, altiſſimas, ſive craſſitudinem ſpatiumque ramorum, latiſſimè fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa urbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis jacta ſunt, latent. Idem in ceteris evenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem quidquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet: ſed non ideo quidquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam civili ac militari induſtria merui. numquid tamen ideò maximis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, cum æquè ſine patris beneficio, quam ſine nutricis, non potuerim ad ulteriora procedere?

CAP. XXX. QUOD ſi initio meo, quidquid jam poſſum, debeo: cogita non eſſe initium mei patrem, ne avum quidem. Semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis; & ultra memoriam poſitis majoribus, quam patri: plus autem debeo, ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus, majoribus ſuis debet. Quidquid præſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationem paterni muneris eſt: quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiam ſi quis patrem meum ægrum ac moriturum ſanaverit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio ejus minus ſit. non enim genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud verius ſit æſtimari, an id quod potui, & id quod feci, meum ſit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus ſum, per ſe intuere quale ſit: animadvertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam: ſine dubio primum ad omnia gradum; ſed non ideò majorem omnibus, quia primum. Servavi patrem, & ad ſummam provexi dignitatem, & principem urbis ſuæ feci: nec tantum rebus à me geſtis nobilitavi, ſed ipſi quoque gerendarum ingentem

ingentem ac facilem, nec tutam minus, quam glorioſam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cum ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum, quod iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, Eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. ſed ſi ad benè vivendum minima portio eſt vivere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, etiamſi non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cum vitam tibi non voluptatis meæ cauſſa, aut certè per voluptatem dederim: cum tanto majus ſit retinere ſpiritum, quam accipere, quanto levius mori ante mortis metum.

CAP. XXXI. EGO vitam dedi ſtatim illa uſuro: tu neſcituro, an viverem. ego vitam dedi, mortem timenti: tu vitam dediſti, ut mori poſſem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuiſti, onus alienum. Vis ſcire, quam non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare? ſi expoſuiſſes, nempe injuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo, minimum eſſe beneficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum vivere, ſed benè vivere. At benè vivo; ſed potui & malè. ita hoc tantum eſt tuum, quod vivo. Si vitam imputas mihi per ſe, nudam, egentem conſilii, & id ut magnum bonum jactas: cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quam bonis artibus me ſtuduiſſe, ut curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, majus quam quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti: ego tibi filium, qualem genuiſſe gauderes.

CAP. XXXII. ALVIT me pater. ſi idem præſto, plus reddo: quia non tantum ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & majorem ex animo meo, quam ex ipſa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum pervenerunt. Quid ſi quis in tantum proceſſit, ut aut eloquentia per gentes enoteſceret, aut juſtitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque natalium ſuorum clara luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare longum eſt, qui vivunt ob nullam cauſſam aliam, quam quod illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Vtrum majus beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippam quidem notus: an patri dedit Agrippa, navali corona inſignis, unicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in urbe maxima opera excitavit, quæ & priorem magnificentiam vincerent, & nulli poſtea vincerentur? Vtrum Octavius majus ullum beneficium dedit filio, an patri divus Auguſtus, quamvis illum umbra adoptivi patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma civilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſua naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos jam conſumpſiſſet oblivio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri majora beneficia reddiderit, quam à pa-

tre

tre acceperat: ſed an poſſit aliquis majora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum ulla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in unum congeſta ſuperabunt.

CAP. XXXIII. SERVAVIT in prælio patrem Scipio, & prætextatus in hoſtes equum concitavit: parum eſt, quod ut perveniret ad patrem, tot pericula maximos duces cum maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos ſuos tranſilivit. Adjice, ut idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, ut pauperi raptas belli jure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, divitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adjice ut provincias & extraordinaria imperia continuet: adjice ut dirutis maximis urbibus, Romani imperii ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, majorem nobilitatem nobili viro adjiciat. Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi urbi neſcio, utrum majus præſidium afferens, an decus.

CAP. XXXIV. DEINDE, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi in quantum velis extendere beneficia filii, cum paternum munus & ſimplex ſit, & facile, nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortem habet, in quo ſpectavit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quam eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an majus aliquid dederit, quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus: utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamvis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt. nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

CAP. XXXV. IAM tempus eſt quædam ex noſtra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vita melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, majus accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, majus beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accepit, majus accepit, quo magis eo indiget: magis autem indiget vita qui vivit, quam qui natus non eſt, ut qui ne indigere quidem omnino poſſit: majus ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus eſt. Patris beneficia vinci à filii beneficiis non poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt

derunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam, niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in majus gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ, ſi naufragium ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adjuvandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adjutorio egeret, majus dedi quam accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, ut permaneret: ergo majus beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quam ipſe illi dederat.

CAP. XXXVI. HÆC non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. natura enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita judicamus, excuſationem damus liberis; & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adjicere debemus, & dicere, Hoc agite optimi juvenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint majora, an receperint. Non ideò vicerunt, quia occupaverunt. ſumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, ut vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpe jam partam ex parentibus, jubeant.

CAP. XXXVII. VICIT Æneas patrem, ipſe ejus in infantia leve tutumque geſtamen, gravem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe urbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperii poſuit. Vicere Siculi juvenes, cum Ætna majore vi peragitata, in urbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. Diſcediſſe creditum eſt ignes, & utrimque flamma recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent juvenes digniſſimi, qui magna tutò auderent. Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrem, imperioſum quidem, T. Manlius: qui cum ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inviſi (& benè meruiſſe ſe de juvene credebat, cujus exſilium pro graviſſimo crimine inter alia Manlio objiciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, Niſi juras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tua poteſtate eſt, utro modo pater meus accuſatorem non habeat. Iuravit tribunus: nec fefellit, & cauſſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impunè tribunum in ordinem redigere.

CAP. XXXVIII. ALIA ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe acervoque ignobili

ignobili nunquam tacendos ſæculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenii facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque nunquam à memoria hominum exiturum, poſſe hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſive æquum, ſive iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc unum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere potuerit, neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus ubiq; prædicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum? Quid autem eſt felicius, quam ſibi cedere?

LIBER IIII.

CAPUT I.

EX omnibus quæ tractavimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (ut ait Saluſtius) cum cura dicendum, quam quod in manibus eſt: An beneficium dare, & invicem gratiam referre, *per ſe* res expetendæ ſint? Inveniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam habet venale. Quid enim eſt turpius, quam aliquem computare, quanti vir bonus ſit: cum virtus nec lucro invitetur, nec abſterreatur damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, ut contra in ſe impendere jubeat, ac ſæpius in ultro tributis ſit? Calcatis utilitatibus ad illam eundum eſt, quocunque vocavit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine ulla ſanguinis ſui parſimonia vadendum, nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc gratè fecero? quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid fortè obvenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia ejus conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe honeſtum, ſæpè & abundè probatum eſt.

CAP. II. IN hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in convivio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſervit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate ejus ambigitur. non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes ejus ſunt. ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam jubes ſignum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me mancipavi, remota illa, improbo & damno. de hoc uno diſputatur, utrum virtus ſummi boni cauſſa ſit, an ipſa ſummum bonum. Ut hoc unum quæratur, ordinis tantum exiſtimas mutationem? iſta verò confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix ejus & hoſtis eſt, & longiſſimè ab illa reſiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis; quam iſti effœminato bono inſerenda.

CAP. III. HÆC, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſſâ ullius alterius rei dare, quam ut datum ſit. Nam ſi reci-

piendi

piendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique, non digniſſimo, daremus: nunc verò diviti importuno pauperem præferimus. non eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Præterea, ſi ut prodeſſemus, ſola nos invitaret utilitas, minime beneficia diſtribuere deberent, qui facillime poſſent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dii verò tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus fundunt, non darent. in omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenoſque & tutos, & inviolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabunt, ſi una dandi cauſſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt beneficium, ſed fænus: circumſpicere, non ubi optime ponas, ſed ubi quæſtuoſiſſime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longè à diis remotum ſit, ſequitur ut liberales ſint. nam ſi una beneficii dandi cauſſa ſit utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficii cauſſa eſt.

CAP. IV. SCIO quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, aversus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam injuriæ tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit precantium voces, & undique ſublatis in cælum manibus vota facientium, privata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos: niſi noſſent illorum beneficia nunc ultro oblata, nunc orantibus data; magna, tempeſtiva, ingentes minas interventu ſuo ſolventia. Quis eſt autem tam miſer, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnam genitus, ut non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. invenies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes: neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manaverit. Parum autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſura, transeamus, parum dedit natura, cum ſe dedit?

CAP. V. NON dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſervas? quæ rapis? unde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcentia? unde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodo noſtris proviſum eſt: uſque in delicias amamur. Tot arbuſta, non uno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, ut inerti quoque fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia in ſicco ſolidoque, alia in humido innaſcentia, alia per ſublime dimiſſa: ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & navigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile incrementum trahunt, ut anhela & ferventi ſubjecta cælo loca ſubita vis æſtivi torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium venæ? quid in ipſis litoribus aquarum calentium exundatio?

— Te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

CAP. VI. SI pauca quis tibi donaſſet jugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum latè patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donaverit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleverit, beneficium vocabis: tot metalla defodit, tot flumina

flumina emiſit in aëra, ſuper quæ decurrunt ſola aurum vehentia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cujus inveſtigandi tibi facultatem dedit, ac latentium divitiarum in ſumma terra ſigna diſpoſuit: negas te accepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat, & tectum nitidius, auro aut coloribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens tibi domicilium, ſine ullo incendii aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues cruſtas, & ipſa qua ſecantur lamina graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cujus tu parvula fruſta miraris, tectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te ullum munus accepiſſe? Et cum iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te judicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? unde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? unde ſanguinem, cujus curſu vitalis continetur calor? unde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis ultra ſatietatem laceſſentia? unde hæc irritamenta jam laſſæ voluptatis? unde iſta quies, in qua putreſcis, ac marces? Nonne ſi gratus es, dices,

— Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper Deus. illius aram
Sæpè tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boves, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregibus ubique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiva ſubſtituit, qui non calamo tantum cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad aliquam tantum obleſtationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ invenimus, dixeris: non magis, quam quod creſcimus, quam quod ad conſtitutum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc adſurgentem jam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & ultimus ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus producit ingenia.

CAP. VII. NATVRA, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, quam Deus, & divina ratio, toti mundo & partibus ejus inſerta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare. & Iovem illum optimum ac maximum rite dices, & tonantem, & ſtatorem: qui non (ut hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio ejus omnia, ſtator, ſtabilitorque eſt: hunc eundem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cum fatum nihil aliud ſit, quam ſeries implexa cauſſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex qua ceteræ pendent. Quæcumque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium rerum continentia. Tot appellationes ejus poſſunt eſſe, quot munera.

CAP. VIII. HVNC & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium parens ſit, quod ab eo primum inventa ſeminum vis eſt, conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis ejus invicta ſit, quandoque laſſata fuerit operibus editis, in ignem receſſura. Mercurium: quia

quia ratio penes illum eſt, numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quocunque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum ipſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ. quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine natura: ſed idem eſt utrumque, nec diſtat. Officium ſi quod à Seneca accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, ſed nomen. quoniam ſive prænomen ejus, ſive nomen dixiſſes, ſive cognomen, idem tamen ille eſſet. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia ejuſdem Dei nomina ſunt, variè utentis ſua poteſtate. Et juſtitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, unius animi bona ſunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet.

CAP. IX. SED ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt. una ſpectatur in eo accipientis utilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem ſemina arenis committunt. Quod ſi verum eſt, noſtram utilitatem in beneficiis dandis ſequimur, quemadmodum in arando ſerendoque. neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. Præterea, quæritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium dare, expetenda res eſſet. quocunque loco, & quocunque modo daretur, beneficium erat. * Honeſtum propter nullã aliam cauſſam, quam propter ipſum, ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim conſtat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, ut beneficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium.

CAP. X. DEPOSITVM reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, utrum infitier, an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quã ſæpè hominum, donationem ſuam inconſultam objurgantium, hanc audimus vocem, Mallem perdidiſſe, quam illi dediſſe? Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque gravius malè dediſſe beneficium, quam non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quod non recepimus: quod cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minus, quam hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpè autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideò locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. uni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet faciam: quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas?

CAP. XI. ELIGAM virum integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui non avarè tenacem, benevolum. Hunc verò cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo

referre

referre gratiam poſſit, ex ſententia res geſta erit. Si utilitas me & ſordida compitatio liberalem facit, ſi nulli proſum, niſi ut invicem ille mihi proſit: non dabo beneficium proficiſcenti in diverſas longinquaſque regiones, non dabo abfuturo ſemper, non dabo ſic affecto, ut ſpes ei nulla ſit convaleſcendi, non dabo ipſe deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui ut ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere; advenis modo in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago navem, qua revehatur, & damus & inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis auctore, & numquam amplius in conſpectum noſtrum reverſurus, debitores nobis deos delegat, precaturque ut illi pro ſe gratiam referant: interim nos juvat ſterilis beneficii conſcientia. Quid cum ipſo vitæ in fine conſtitimus, cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profnitura dividimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecretò agitur, quantum & quibus demus? Quid enim intereſt, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentius damus, numquam magis judicia noſtra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorũ mali judices, quamdiu illa depravat ſpes ac metus, ac inertiſſimum vitium, voluptas. Vbi mors interclufit omnia, & ad ferendam ſentẽtiam incorruptum judicem miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus: nec quidquam cura ſanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. ET mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, Hunc ego locupletiorem faciam: hujus dignitati adjectis opibus, aliquid ſplendoris affundam. Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis, inquit, beneficium creditum inſolubile eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & tranſlatione utimur. Sic & legem, juſti injuſtiq; regulam eſſe: & regula non res eſt per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſſa deſcendimus. Cum dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis ſcire? adjicio inſolubile, cum creditum nullum non ſolvi aut poſſit, aut debeat. Adeò beneficium utilitatis cauſſa dandum non eſt, ut ſæpè, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumventum defendo, ut tuto tranſire permittatur: reum gratia laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me converto, quas illi detraxero ſordes, ſub accuſatoribus iiſdem fortaſſe ſumpturus, cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro judicato, & ſuſpenſum amici bonis libellum dejicio, creditoribus ejus me obligaturus: ut poſſim ſervare proſcriptum, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus, ſalubritatis cauſſa, & æſtivi ſeceſſus quoto anno empturus ſit diſputat: cum emerit, tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. nam cum interrogaveris, quid reddat, reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid reddat juſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi quidquam præter ipſas petis.

CAP. XIII. MVNDVS in quid inceſſum abſolvit? in quid ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere rerum ordinem, quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc ſalutaria

nobis facere ſine præmio: ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occaſionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, inerti otio aſſuefacere corpuſculum, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſa umbra latitare, teneriimiſque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignaviâ pallentia ſaginare: nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores levent: vel pericuLoſa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggravatura, dum aliorum neceſſitates & anguſtias laxent. Quid mea intereſt, an recipiam beneficia? etiam cum recepero, danda ſunt. Beneficium, ejus commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum: alioquin nobis, non illi, damus. Itaque multa, quæ ſummam utilitatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodeſt, medicus ægris, mango venalibus: ſed omnes iſti, quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos quibus proſunt.

CAP. XIV. NON eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repulit: quæ aut legem, aut virum timuit. ut ait Ovidius,

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immeritò in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, & non ſibi. eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut uſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritia, laborent? Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono venit, nec ad ullam rem, cujus extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio avara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere novis ac recentibus vetera: & non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt, ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficii dandi cupido avocat: ad detrimentum, injecta manu, trahit, & utilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP. XV. NUMQUID dubium eſt, quin contraria ſit beneficio injuria? Quomodo injuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illic turpitudo, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc invitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non amare beneficia ſua, neminem non ita compoſitum animo, ut libentius eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit iterum dandi beneficii, ſemel dediſſe. quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quam ſæpè dicentem audias? Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid faciam? jam illi ſemel, iterumque affui. Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & inutilia tueri ac fovere perſeveremus, ſola beneficii caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere,

tam

Digitized by Google

tam naturale, quam liberis pravis.

CAP. XVI. IIDEM iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia utile. quod non eſſe ita, minore opera probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. Fixum eſt illud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſſam, quam quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controverſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui adverſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id fers? utrum tamquam rem turpem fecerit, an tamquam utilem rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœna, non cui curatore opus ſit. quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expoſitum eſt, pulchriuſque, quam ut ſplendor ejus dubiè ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quam referre benè meritis gratiam?

CAP. XVII. AD hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ jactatio eſt ſolviſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim uni rei non poſuimus legem, tamquam ſatis natura caviſſet. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis jubet: ſupervacuum eſt enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortãdus eſt, quem cum naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, ut honeſta per ſe petat. Placet ſuapte natura; adeoque gratioſa virtus eſt, ut inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & injurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti? velit quoque & iis videri beneficium dediſſe, quos læſit? Gratias itaque agi ſibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonoſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere; cujus fructus concupiſcitur, ipſa verò odio pudorique eſt: nec quiſquam tantum à naturali lege deſcivit, & hominem exuit, ut animi cauſſa malus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto vivunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis conſequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui graſſari & tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa invenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis, ſine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumẽ ſuum præmittit: etiam qui non ſequuntur illam, vident.

CAP. XVIII. VT ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quã hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & faciliimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegre-

gem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum, ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium ceteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle: & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. tolletur autem, ſi efficies, ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timendum eſt. Quam multi ſunt enim, quibus ingratis eſſe tutò licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt.

CAP. XIX. DEOS nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis, omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, projeciſti ipſum extra metum. Hunc igitur ſeptum ingenti quodam & inexplicabili muro, diviſumque à contactu & a conſpectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio intervallo hujus & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium evitat, non exaudiens vota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam parentem: grato ut opinor, animo: aut ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi & iſtæ micæ tuæ forte ac temerè conglobaverunt, cur colis? Propter majeſtatem, inquis, ejus eximiam, ſingularemque naturam. Ut concedam tibi: nempe hoc facis nulla ſpe, nullo pretio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum, cujus tè ipſa dignitas ducit: id eſt honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quam gratum eſſe? hujus virtutis materia tam latè patet, quam vita.

CAP. XX. SED ineſt, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua. cui enim virtuti non ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur, quod quamvis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet. Prodeſt gratum eſſe: ero tamen gratus, etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi *offenſas* concitaturus eſt? ſi quis intelligit, adeò per hoc ſe nihil conſecuturum, ut multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint: num libens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referenda gratia ſecundum datum videt, qui ſperat cum reddit. Ingratum voco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officii debet, ſi animo ejus obverſatur ſpes, ſi captator eſt, & hamum jacit: ut aves, quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculantur; ita hic imminet morti, & circa cadaver volat.

CAP. XXI. GRATUS animus ipſa virtute propoſiti ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum utilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortaſſè oſtentare ſe poteſt: habet quod jactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet.

Hic

Digitized by Google

Hic intra conſcientiam cluſus eſt. quæ illi contingere poteſt utilitas ex affectu latenti ? Atqui hic, etiam ſi ultra facere nihil poteſt, gratus eſt : amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid ultra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt: nec minus canendi peritus, cujus vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt mihi, non ut gratus, ſed ut ſolutus ſim. Sæpè enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt : & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita hujus, ad animum tota æſtimatio redit. hic ſi in officio eſt, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quo minus ſe utatur : ita gratus eſt, etiam qui vult tantum, nec habet hujus voluntatis ſuæ ullum alium, quam ſe teſtem. Imò amplius adjiciam. eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quam ipſam conſcientiam ? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed una ſententia vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ ſuppliciis affici videt, non deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

CAP. XXII. HABEO, inquit, quod volui, quod petii. Non pænitet, nec pænitebit, nec ulla iniquitate me eò fortuna perducet, ut hanc vocem audiam, Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas ? Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne, qui ſi ſingulis membris admoveatur, & paullatim vivum corpus circumeat : licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamvis dictum jam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cum morimur ? quare ſingulorum perpendamus officia ? quare id agamus in omnem vitam noſtram memoria decurrente, ne cujus officii videamur obliti ? Nihil jam ſupereſt, quo ſpes porrigatur. in illo tamen cardine poſiti, abire è rebus humanis quam gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia: cujus pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, amorque & ſecundum bonorum judicium, ætaſque ſecurior, quam innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem, quæ ſæpe tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter, fueris iturus.

CAP. XXIII. NON ideò per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. ferè enim pulcherrima quæque, multis & adventiciis comitata ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis triſtitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad hujus curſum fecunditas

humana reſpondeat? quin ille annum obſervabilem fecerit circumactu ſuo; hæc menſem, minoribus ſe ſpatiis flectens? Vt tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, digniſque adorari, ſi tantum præteriret? non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? quis ſibi illa, tunc cum miratur, prodeſſe cogitat? Adſpice iſta tacito ſupernè cælo labentia, quemadmodum velocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcondant. Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen dierum obſervas, agitur? quanta rerum turba ſub hoc ſilentio evolvitur? quantam fatorum ſeriem certus limes adducit? Iſta quæ tu non aliter, quam in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cetera hærere. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles verò, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti dii, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foveat, generetque, ac ſpiritu ſuo riget?

CAP. XXIV. Quemadmodum hæc cùm primum uſum habeant, & neceſſaria vitaliaque ſint, majeſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præſtat, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit? ergò & quantum expedit. Non recipit ſordidum virtus amatorem: ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potius, quod expedit. Non poteſt eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diverſa illorum opera, ita inter ſe diverſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamvis non oporteat, quia expedit: hic gratus eſt, quamvis non expediat, quia oportet.

CAP. XXV. PROPOSITVM eſt nobis ſecundum rerum naturam vivere, & deorum exemplum ſequi: dii autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur. niſi fortè exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoveant, quantis imbribus repentè dejectis ſolum molliant, venaſque fontium arentes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renovent. Omnia iſta ſine mercede, ſine ullo ad ipſos perveniente commodo, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſervet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat ullum venale eſſe beneficium: gratuitos habemus deos.

CAP. XXVI. SI deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos. alter ingratus, quia ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, nullo vitio caret: ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, avaros,

luxurioſos,

luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſi hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmoverit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, nõ magis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet, aut depoſitum committet ei, qui jam pluribus abnegavit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & univerſa vitia circumſtant. dicitur timidus propriè, natura etiam ad inanes ſonos pavidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. alius in avaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinantur.

CAP. XXVII. ITAQUE errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui juſtitia nomen dedit, injuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec audacem quidem timoris abſolvimus: ne prodigum quidem avaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad avaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores ſui ferant. Itaque ut ad propoſitum revertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen propriè ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quomodo malè filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpè repudiato collocavit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum geſtorum damnato, patrimonii ſui curam mandaverit: quomodo dementiſſimè teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſimè beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat.

CAP. XXVIII. DII quoque, inquit, multa ingratis tribuunt. Sed illa bonis paraverant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris autumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro univerſis invenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis: Frumentum publicum tam fur quam perjurus & adulter accipiunt, &, ſine delectu morum, quiſquis civis eſt. cum aliquid eſt, quod tamquam civi, non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in univerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri, ut ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſtris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur.

Tam bonis quam malis conduntur urbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos perventura, publicavit editio: medicina & ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccaverunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, niſi univerſis darentur. Non eſt itaque quod de iſtis diſputes, ad quæ publicè invitati ſumus: illud quod judicio meo ad aliquem pervenire debet, ei quem ingratum ſciam, non dabo.

CAP. XXIX. ERGO, inquit, nec conſilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monſtrabis? an hæc quidem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud: certè tentabo diſtinguere. Beneficium, eſt opera utilis: ſed non omnis opera utilis, beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, ut beneficii nomen non occupent. Duæ res coire debent quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra hujus nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abjecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quam maxima: ſed tamen vilitas ſua illis, etiam ubi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt, oportet accedat: ut ejus cauſſa faciam, ad quem volebam pervenire beneficium: dignumque eum judicem, & libens id tribuam, percipienſque ex munere meo gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tamquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tamquam parva: & non homini damus, ſed humanitati.

CAP. XXX. ALIQVANDO daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis, ſed novis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos juvat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. Ciceronem filium quæ res conſulem fecit, niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? quæ Sextum Pompejum, alioſque Pompejos, niſi unius viri magnitudo? tanta quidem, ut ſatis altè omnes ſuos etiam ruina ejus attolleret. Quid nuper Fabium Perſicum, cujus oſculum etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in uno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus, ut non præſentes ſolum illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, ut non in unam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos non una ætate grati ſumus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcumque eſt. dignos dedit. Hic egregiis majoribus ortus eſt: qualiſcumque eſt, ſub umbra ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes majorum ſuorum luce reſplendeant.

CAP. XXXI. EXCVSARE hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit providentia, quæ Aridæum regno impoſuit? Illi putas hoc datum?

patri

patri ejus datum eſt, & fratri. Quare C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis avidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo jubebat, quam ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri ejus Germanico datum, datum avo, proavoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam ſi privati pareſque aliis vitam exegerunt. Quid tu, cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim ipſe diſſimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi ejus in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio jacenti, obſcæno verbo uſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: Quidquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palam obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum, ſenatus principem cogitas, indignè fers ſobolem ejus jacere.

CAP. XXXII. DEOS videre eſt, ut alios indulgentius tractent, propter parentes avoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. & quæ repentina putamus, illis proviſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia majores eorum non fuerunt, quia pro ſummo imperio habuerunt juſtitiam, abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dicaverunt. Regnent hi, quia vir bonus quidam proavus eorum fuit: qui animum ſupra fortunam geſſit, qui in diſſenſione civili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectum iſte populo præſideat: non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, adſpectu fœdus, & ornamenta ſua traducturus. jam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponam. At ego ſcio, alii me iſtud dare, alii olim debitum ſolvere. Vnde illi norunt illum quemdam, gloriæ ſequentis fugaciſſimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alii ex periculo redeunt? numquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi, inquis, iſte, aut quis eſt? apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. aliis poſt longam diem repono, aliis in anteceſſum; ac prout occaſio, & reip. meæ facultas tulit.

CAP. XXXIII. INGRATO ergo aliquando quædam, ſed nō propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, utrum gratus ſit, an ingratus? exſpectabis donec ſcias, an dandi beneficii tempus non amittes? Exſpectare longum eſt. nam (ut Plato ait) difficilis humani animi conjectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, numquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed ea ire, qua ducit veri ſimilitudo. Omne hac via procedit officium. ſic ſerimus, ſic navigamus, ſic militamus, ſic uxores ducimus, ſic liberos tollimus: cum omnium horum incertus ſit eventus. Ad ea accedimus, de quibus benè ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti proventum, naviganti portum, militanti victoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur qua ratio, non qua veritas

K 5 trahit.

trahit. Exſpecta, ut niſi bene cenſura non facias, & niſi comperta veritate nihil movens: relicto omni actu vita conſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, non verebor beneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe.

CAP. XXXIV. MULTA, inquit, intervenient, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat. fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud invenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt: certiora non habeo. Hæc ut quam diligentiſſime æſtimem, operam dabo, nec cito illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere, ut telum meũ in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta: & hoſti, tamquã meo, parcam. ſed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propoſitum eſt hoſtem ferire, civem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non dabo beneficium. At obrepſit, at impoſuit. nulla hic culpa tribuentis eſt quia tamquam grato dedi. Si promiſeris, inquit, te daturum beneficium, & poſtea ingratum eſſe ſcieris, dabis, an non? Si facis, ſciens peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc modo peccas: quia non das ei, cui promiſiſti. Secta veſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum promiſſum, numquam ſapientem facti ſui pænitere, nec umquam emendare quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manentibus quæ erant, cum ſumeret. Ideò numquam illum pænitentia ſubit: quia nihil melius illo tẽpore fieri potuit, quam quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quam quod conſtitutum eſt. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod impediat: ideò omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præſumit animo, poſſe aliquid intervenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere: ſapiens utramque partem ejus cogitat. ſcit quantum liceat errori, quam incerta ſint humana, quam multa conſiliis obſtent. aucipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, & conſiliis certis incertos eventus. Exceptio autem, ſine qua nihil deſtinat, nihil aggreditur, & hîc illum tuetur.

CAP. XXXV. PROMISI beneficium, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim, ſi quod illi pollicitus ſum, patria ſibi me dare juſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam in matrimonium. poſtea peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioquin quidquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi advocationem: poſtea apparuit per illam cauſſam præjudicium in patrem meum quæri. promiſi me peregrè una exiturum: ſed iter infeſtari latrociniis nunciatur. in rem præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Quæ autem major fieri mutatio poteſt, quam ſi te malum virum & ingratum comperi? quod tamquam digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſſam habebo deceptus.

CAP. XXXVI. INSPICIAM tamen; & quantum ſit de quo agitur: dabit mihi conſilium promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt, dabo: non quia

dignus

dignus es, ſed quia promiſi. nec tamquam immus dabo, ſed verba mea redimam, & aurem mihi pervellam: damno caſtigabo promittendi temeritatem. Ecce ut doleat, ut poſtea conſideratius loquaris: quod dicere ſolemus, linguarium dabo. Si majus erit, non committam (quemadmodum Mecænas ait) ut ſeſtertio centies objurgandus ſim. Inter ſeſe enim utrumque comparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, perſeverare: eſt rurſus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leve, conniveamus: ſi verò magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negaverim, quam ſemper, quare dederim. Totum, inquam, in eo eſt, quanti promiſſi mei verba taxentur. Non tantum quod temerè promiſi, retinebo, ſed quod non rectè dedi, repetam. Demens eſt, qui fidem præſtat errori.

CAP. XXXVII. PHILIPPUS Macedonum rex habebat militem manu fortem, cujus in multis expeditionibus utilem expertus operam, ſubinde ex præda aliquid illi virtutis cauſſa donaverat, & hominem venalis animæ crebris auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cujuſdam Macedonis expulſus eſt. quod ut Macedoni illi nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum ejus recollegit, in villam illum ſuam tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit, affectum ſemianimemque recreavit, diebus triginta impenſa ſua curavit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem: Gratiam tibi referam. videre tantum mihi imperatorem meum contingat. Narravit Philippo naufragium ſuum., auxilium tacuit, & protinus petiit, ut ſibi prædia cujuſdam donaret. Ille quidam erat hoſpes ejus, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat juſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non ut ruſticus injuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipſe donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictam ac liberam ſcripſit: qua accepta ita exarſit, ut ſtatim Pauſaniæ mandaret, bona priori domino reſtitueret. ceterum improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, avidiſſimo naufrago, ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ litteræ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo jacuerat ipſe littus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſervandus fuerit: auferendum utique fuit, quod ſummo ſcelere invaſerat. Quis autem pœna ejus moveretur, qui id commiſerat, propter quod nemo miſerari miſeros poſſet?

CAP. XXXVIII. DABIT tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi injuriam, etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi uno facto præcluſurus eſt naufragis litora? Non eſt levitas, à cognito & damnato errore diſcedere: & ingenuè fatendum eſt: Aliud putavi: deceptus ſum. Hæc verò ſuperbæ ſtultitiæ perſeverantia eſt: Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumque ſit. Non eſt turpe, cum re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras illas oculis inſcriben-

ſcribendas, duriſſima fronte circumferre. oſtende quam ſacra res ſit menſa hoſpitalis. præbe in facie tua legendum iſtud decretum, quo cavetur, ne miſeros tecto juvare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio hic erit rata, quam ſi illam in æs incidiſſem.

CAP. XXXIX. QVARE ergo, inquit, Zeno veſter, cum quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parum idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeveravit credere, quia promiſerat? Primum alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malè creditæ, exactio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, portionem feram. beneficium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi major fuiſſet ſumma, credere perſeveraſſet. Quingenti denarii ſunt. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. fuit tanti, non revocare promiſſum ſuum. Ad cænam quia promiſi, ibo, etiam ſi frigus erit; non quidem, ſi nives cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamvis non concoxerim: ſed non, ſi febricitavero. Sponſum deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere in incertum jubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice, ut idem ſtatus ſit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. deſtituere levitas non erit, ſi aliquid intervenit novi. Quid miraris, cum conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta: & idem ſum. Vadimonium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio. deſerentem vis major excuſat.

CAP. XL. IDEM etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium utique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas ejus cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diviti reddam? utique cum quidam recipere beneficium, injuriam judicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quam velle? nec enim ideò beneficium novum rejicere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quam dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui nova accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi. nempe cum occaſionem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo: apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, ut referre gratiam, etiam invitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtivè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. Rejiciendi genus eſt, protinus aliud invicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quam illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus ullam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat utique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et breviter dicam, qui nimis citò cupit ſolvere, invitus debet: qui invitus debet, ingratus eſt.

Digitized by Google

LIBER V.

CAPUT I.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cum tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim ſunt hujus officii fines. Quidquid ultrà moror, non ſervio materiæ, ſed indulgeo: quæ quo ducit, ſequendum eſt, non quo invitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non neceſſarium, quam ſupervacuum. Verum quia ita vis, perſeveremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea quæ ſunt his connexa, verum non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem umquam vidi tam benignum, etiam leviſſimorum officiorum æſtimatorem. Iam bonitas tua eouſque prolapſa eſt, ut tibi dari putes beneficium, quod ulli datur. paratus es, ne quem beneficii pæniteat, pro ingratis dependere. Ipſe uſqueò abes ab omni jactatione, uſqueò ſtatim exonerare cupis quos obligas, ut quidquid in aliquem confers, velis videri non præſtare, ſed reddere. Ideoque plenius ad te ſic data revertuntur. nam ferè ſequuntur beneficia non repoſcentem: & ut gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpōdet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te verò non eſt mora, quò minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant: nec recuſabis conferre alia, & ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac majora adjicere. Propoſitum optimi viri, & ingentis animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa non citò odiſſe properaveris.

CAP. II. ILLUD utique unicè tibi placet, velut magnificè dictum: Turpe eſt beneficiis vinci. quod an ſit verum, non immeritò quæri ſolet: longeque aliud eſt, quam mente concipis. Numquam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt: dummodo arma non projicias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſiliorum, dumtaxat exitus, temperat. Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu velocior anteceſſit. non ut in certaminibus, ad ſpectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque ſæpè deteriorem prætulit caſus. Ubi de officio agitur, quod uterque à ſua parte eſſe quam pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiam ſi minora quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo: hic non magis victus eſt, quam qui in armis moritur. quem occidere facilius hoſtis potuit, quam avertere. Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt, ut vincatur. numquam enim ſuccumbet, numquam renunciabit. ad ultimum uſq; diem vitæ ſtabit paratus, & in hac ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria voluiſſe.

CAP. III. LACEDÆMONII vetant ſuos pancratio aut ceſtu decernere, ubi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Curſor metam prior contingit: velocitate alium, non animo, anteceſſit. Luctator ter abjectus, perdidit

palmam, non tradidit. Cum invictos eſſe Lacedæmonii cives ſuos magno æſtimarent, ab his certaminibus removerunt, in quibus victorem facit non judex, non per ſe ipſe exitus, ſed vox cedentis, & tradere jubentis. Hoc quod illi in civibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat, ne unquam vincantur: quoniam quidem etiam inter ſuperantia animus invictus eſt. Ideo nemo trecentos Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſquis alius ſævientis fortunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficiis idem eſt. plura aliquis accepit, majora, frequentiora: non tamen victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficiis victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes: ſi dantem & accipientem comparaveris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leviter quidem ſaucius, pares exiiſſe dicantur, quamvis alter videatur inferior.

CAP. IV. ERGO nemo vinci poteſt beneficiis: ſi ſcit debere, ſi vult referre, ſi quod rebus non poteſt, animo æquat. Hic, quam diu in hoc permanet, quam diu tenet voluntatem, gratum animum ſignis approbat: quid intereſt, ab utra parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum. tecum ſtat fortuna: mecum bona voluntas. tamen tam par tibi ſum, quam multis armatiſſimis nudi, aut leviter armati. Nemo itaque beneficiis vincitur: quia tam gratus eſt quiſque, quam voluit. Nam ſi turpe eſt beneficiis vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera navari, & quorum illa excellens potentia per animorum conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui vix ullis humanis deſideriis continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regiis opibus. Nonne ille tunc meritò & ſibi & ceteris, quibus ad deſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra eum eminere viſus eſt, infra quem omnia jacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam quod ille poſſet dare.

CAP. V. NON eſt turpe, ab his vinci. neque enim minus fortis ſum, ſi cum invulnerabili me hoſte committis: nec ideò ignis minus urere poteſt, ſi in materiam incidit inviolabilem flammis: nec ideò ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus, invictæque adverſus dura naturæ, dividendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi ab his obligatus eſt, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia virtus aditum redituris ad ſe beneficiis clauſit. A parentibus ferè vincimur. nam tam diu illos odio habemus, quam diu graves judicamus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum jam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeveritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ diligentem cuſtodiam, rapiuntur nobis. Paucos uſque ad verum fructum à liberis percipiẽdum perduxit ætas: ceteri liberos onere ſenſerunt.

Non

Non eſt tamen turpe, vinci beneficiis à parente. quidni non ſit turpe, cum à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares, & impares ſumus. pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortuna, quæ ſi cui obſtitit quo minus referret gratiam, non ideò illi tanquam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non conſequi, dummodo ſequaris. Sæpè neceſſe eſt, antè alia beneficia petamus, quam priora reddidimus. Nec ideò non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus. Sed interveniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

CAP. VI. ALEXANDER Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum. Non eſt quod nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas ſine exercitu ſuſpiciat: ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum, à Thraciæ angulo porrectum uſque ad litus incogniti maris, judicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo victus eſt. Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam poſſet, nec eripere? Archelaus rex Socratem rogavit, ut ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur, Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet. Primum, in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod utique ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, utriuſque fines tenentem? Si regem, in luce media errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, uſqueeò ejus ignarum, ut quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet; & filium (quod in luctu ac rebus adverſis moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere juſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſiderum coitus, cum luna humiliore currens via, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum objectu ſui abſcondit: quæ modo partes ejus exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modo plus tegit, ſi majorem partem ſui objecit.; modo excludit totius adſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed jam iſta ſidera huc & illo diducet velocitas ſua. jam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullum exſpecta. jam emerget, jam iſtam velut nubem relinquet, jam exſolutus impedimentis, lucem ſuam liberè mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parum ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi ullum dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cujus per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maximè potentium, maluit illi vafrè negare, quam contumaciter ac ſuperbè. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem

regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, utrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo utramque ponit repulſam. & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quam non timeri. Vis ſcire, quid verè noluerit? Noluit ire ad voluntariam ſervitutem is, cujus libertatem civitas libera ferre non potuit.

CAP. VII. SATIS (ut exiſtimo) hanc partem tractavimus, an turpe eſſet beneficiis vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibiipſis beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quod ut videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, Gratias mihi ago, &, De nullo queri poſſum alio, quam de me: Ego mihi iraſcor, &, Ego à me pœnas exigam. &, Odi me. multa præterea hujuſmodi, per quæ unuſquiſque de ſe, tamquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim adverſus me ingratus, quod non minus turpe eſt, quam in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſævum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno malè audit, quam ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, ut ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantum cum foris peccant, inviſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat ſibi, quam qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrii, regere, quam animum ſuum continere, & tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit: quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit? M. Cato ait: Quod tibi deeſt, à teipſo mutuare. quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos dividit. Dicere ſolemus: Sine tu, loquar mecum: &, Ego mihi aurem pervellam. Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo objurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Injuria & beneficium, contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, Injuriam ſibi fecit: poterimus dicere, Beneficium ſibi dedit.

CAP. VIII. NEMO ſibi debet. natura prius eſt, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quam maritus ſine uxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat: non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamvis corpus ſuum moveat & transferat: quomodo nemo, quamvis pro ſe dixerit, affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tamquam patrono ponit: quomodo ſi æger cum cura ſua convaluit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cum aliquis probè fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, cui referat. Ut concedam aliquem dare ſibi beneficium: dum dat, & recipit. ut concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod ajunt) verſura ſit, & velut luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quam qui accipit, ſed unus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet niſi inter duos locum: quomodo ergo in uno

Digitized by Google

in uno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem revertuntur: ita in homine exiſtima fieri. cum illum in multa mutaveris, unus eſt. Cecîdit ſe: injuriarum cum quo agat, non habet. alligavit & clauſit: de vi non tenetur. beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi avellitur, ad illam redit: nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eodem revolvitur unde diſceſſit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit. puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX. BENEFICIVM, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad caritatem ſui compoſitus eſt: unde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare, natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis umquam laudatus eſt, quod ſibiipſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quam hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quam credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat: inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poterit, utrum det ſibi beneficium, an reddat, cum intra eumdem hominem res geratur? Liberavi me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde ut primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur, non concedam. nam etiam ſi damus, non debemus. quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo, niſi alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X. BENEFICIVM eſt, præſtitiſſe aliquid utiliter. verbum autem Præſtitiſſe, ad alios ſpectat. Numquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, juriſque ſui, in alium tranſlatio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficium nemo ſibi dedit: quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in unum coëunt, ut idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. quidni? cum ex diverſo iſta verba poſita ſint. atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Paullo antè dicebam, quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Fra-

ter

ter ſum, ſed alterius. nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod jungitur, ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit; non magis quam ſibi favet, quam ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. quidni? cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides colitur. num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

CAP. XI. VENIO nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſolvit pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quam conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, ultro citroque ire debent: intra unum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, invicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt. & quis umquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos: & ut factum noſtrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi: qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quod alteri dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, ut dicat: Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſſa dat, ſed ejus cui dat: is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſſa dat: non eſt ergo beneficium.

CAP. XII. VIDEOR tibi jam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo qui operæpretium facit: imò totam operam bona fide perdere? Exſpecta. etiam hoc verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum evaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quam ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operosè ſolvere quos ipſe ut ſolveres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac jocum ſic alligantur, ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine ullo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorum & moras novit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem ac ſegnitiem ingeniis auferunt, quibus modo campus in quo vagentur, ſternendus eſt, modo ſcabri aliquid & confragoſi objiciendum, per quod erepant, & ſollicitè veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt: prodeſſe

autem

autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideò non fit ingratus. Etiamnum, ut dicitis: Bonus vir omnia rectè facit: ſi omnia rectè facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum natura eſt nomen & hoc inane. Unum eſt apud nos bonum, honeſtum. id pervenire ad malum non poteſt: deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intraverit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in unum eunt. Ideò nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum pervenit, id pravo uſu corrumpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoſcumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in cauſſam doloris trahit; ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inveniunt, quo in majorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos pervenire, quod proſit: imò nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam ſuam vertunt, & extra ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideò nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: hic benefaciendi voluntate caret.

CAP. XIII. SED quamvis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficiis ſimilia ſunt: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmoventur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longè lateque terminos ponunt, ajunt, minima pervenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: commoda tamen illa eſſe, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt, & accipere à bono: ut pecuniam, veſtem, honores, & vitam. quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic pyxidem, & argenteam & auream dicimus. ſic illitteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum. ſic qui malè veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficii ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tamquam beneficia: ſic & ille tamquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficii ſpecie fefellit, tam ingratus eſt, quam veneficus, qui ſoporem cum venenum crederet, miſcuit.

CAP. XIV. CLEANTHES vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium

neficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamvis nemo uſque ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, adverſus malum ingratus eſt quiſquam, cum malo dari beneficium non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materia gratus eſſe debebit: & illa qualiacunque ſunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exſolve.

CAP. XV. QVID ſint beneficia, an & tu hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id, quod nomine honeſti jactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (ut dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium unum, habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non undique humano generi convicium fit? non publica querela eſt, beneficia periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non invicem peſſimè mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſſimo pravoque numerantium, quidquid citra recti formulam cecidit. Ecce neſcio quæ, non ex philoſophorum domo clam, ſed ex medio conventu, populos genteſque damnatura vox mittitur:

— *Non hoſpes ab hoſpite tutus,*
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Hoc jam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam convertuntur, & imperatoria concio eſt, Pugnate contra conjuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem injuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus curia extra muros præberetur: nunc civibus cæſis, perfuſi cruore cognato, urbem ſubrectis intrare vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat.

CAP. XVI. INGRATVS eſt Coriolanus: ſerò & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt illi capere patriam, niſi everterit, niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit, & trans alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiaverit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſolverint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquaverit, niſi civilis exitii & trucidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remediis quam pericula erant, ſanavit. qui cum à Præne-

ſtina

Digitized by Google

ſtinâ arce, uſque ad Collinam portam, per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in urbe prælia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, in angulum congeſtas contrucidavit, & proſcriptionem commentus eſt: dii magni! ut qui civem Romanum occidiſſet, impunitatem, & pecuniam, tantum non civicam acciperet. Ingratus Cn. Pompejus: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus invaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, ut in poſſeſſionem ejus alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus invidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum provincias, ut eligat, diſtribuit, dum ita triumviris remp. dividit, ut tamē in ſua domo duæ partes eſſent, eò redegit populum Rom. ut ſalvus eſſe non poſſet, niſi beneficio ſervitutis. Ingratus ipſe Pompeji hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaque bellum in urbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quam Porſenæ fuerant. Temperavit quidem jus crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt, ſatiati tamen aliquando abjecerunt: hic gladium citò condidit, numquam poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem jure cæſum pronuntiavit, interfectoresq; ejus in provincias & imperia dimiſit, patriam verò proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinavit ne Romanis quidem regibus: ut quæ Achæis, Rhodiis, & pleriſque urbibus claris jus integrum, libertatemque cum immunitate reddiderat, ipſa tributum ſpadonibus penderet.

CAP. XVII. DEFICIET dies, enumerantem ingratos, uſque in ultima patriæ exitia. Æquè immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quam ingrata in optimos ac devotiſſimos ſibi fuerit: quamque non minus ſæpè peccaverit, quam in ipſam peccatum eſt. Camillum in exſilium miſit: Scipionem dimiſit. exſulavit poſt Catilinam Cicero, diruti ejus penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. Rutilius innocentiæ pretium tulit in Aſia latere: Catoni populus Romanus præturam negavit, conſulatum pernegavit. Ingrati publicè ſumus. Se quiſque interroget: nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, ut omnes querantur, niſi querendum eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantum? & cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adjice, & ambitioſi omnes ſunt, & impii omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta revocare, ut dicam, Quam ingrata ſit juventus, vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, ut innocens ſit, optat? ut moderatus, exſpectat? ut pius, cogitat? Quotus quiſque uxoris optimæ mortem timet, ut non computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficii, ultra res proximas, memoria duravit? Illud in confeſſo eſt. quis ſine querela moritur? quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederas curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraveris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, ſed

Digitized by Google

ta, ſed longior. Quanto ſatius eſt, gratum adverſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum judicavit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoq; beneficium eſt. Grati ſimus adverſus deos, grati adverſus homines, grati adverſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam adverſus eos qui noſtris præſtiterunt.

CAP. XVIII. IN infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri ejus dat. Primum unde, quo, quæro. Deinde illud utique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo? numquid avo? numquid uxori, & ſocero? Dic mihi, ubi debeam deſinere: quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſervum tuum ſervavero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſervavero, non habebis beneficium meum?

CAP. XIX. DISSIMILIA ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam, quo minus ruat fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſervo dicam. mei mancipii res eſt, mihi ſervatur: ideò ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficii capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi: filii bona valetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? felicior futurus eſt, ſi ſalvum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos uſque permanant. ab eo autem exigi quidque debet, in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamvis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cujus commodum non & proximos tangat, nonnumquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt, trãſferatur, ſed ubi primò collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periiſſet, victurus non fui? pro ejus vita beneficium non debes, cujus vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum ſervavi, ad genua procumbis, diis vota ſolvis, tamquam ipſe ſervatus. Illæ voces exeunt tibi: Nihil intereſt, mea an me ſervaveris duos ſervaſti: imo me magis. Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium? quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At pervenit ad me ſumma ex incolumitate ejus voluptas, ſumma utilitas, & orbitatis graviſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. prodeſt enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod numquam datur, niſi à volente. Tu autem non vis patri, ſed filio dare: & interim, ne noſti quidem patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium ejus ſervando? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi,

quem

Digitized by Google

quem non novi, quem non cogitavi? Et quid, quod aliquando evenit, ut patrem oderis, filium ſerves: beneficium ei videberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed ut dialogorum altercatione ſepoſita, tamquam Iuriſconſultus reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: ſic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe præſtare aliquid: non tamquam ſolvendi neceſſitatem habeat, ſed tamquam incipiendi cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet: ſi quid pro hoc benignè facit, juſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficium, & matri, & avo, & avunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſervis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere, quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri: Fratres duo diſſident. ſi alterum ſervo, an dem beneficium, ei qui fratrem inviſum non periiſſe moleſtè laturus eſt? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam invito prodeſſe: ſicut non dedit beneficium, qui invitus profuit.

CAP. XX. BENEFICIVM, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum ſecare & urere ut ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ rejecit. Beneficium & odit, & accepit: ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, ut prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. hunc occidi. non eſt beneficium, quamvis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſimè nocet, cui gratiæ aguntur pro injuria. Video. Prodeſt aliqua res, & ideò beneficium eſt: nocet, & ideò non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium eſt. Patrem alicujus in ſolitudine exanimem inveni, corpus ejus ſepelivi. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit: officio ſollenni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri ejus, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, ut quodlibet cadaver abſconderem: ſed ſi corpus agnovi, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitavi. At ſi terram ignoto mortuo injeci, nullum habeo hujus officii debitorem, in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam judicant eſſe repetendum, & has cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet. Præterea ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne injuriam illi facias appellando, tamquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus. ſi malo viro dediſti, fer. Beneficium verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non juſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quam diu me nihil urget, quam diu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quam repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculum uxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. noviſſimè recipiendi

piendi beneficil neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cum bono viro beneficium du, ſic do, tamquam uumquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit.

CAP. XXI. SED lex, inquit, uon permittendo exigere, vetuit. Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex jubet amicorum ſecreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſervatam, indiguabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minimè. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne ultima quidem neceſſitas in hoc aget, ut ad eum veniam, cum quo diu mihi luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, ut illi non ſit ſatis admoneri, eum tranſibo, nec dignum judicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus.

CAP. XXII. MVLTI ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni ſunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt: Ignoſce, nou mehercule ſcivi hoc te deſiderare, alioqnin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris. Hos ego quare dubitem, & tibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe uon patior: nec durè illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quam potero molliſſimè, ut poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renovabo memoriam ejus, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando utar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperavero poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoque ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam verò ſanabiles & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admonitione ſublata? qua & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit.

CAP. XXIII. QVIDAM ut expergiſcantur, non feriendi, ſed commovendi ſunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. hanc pervellamus. Noli munus tuum in injuriam vertere. injuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, ut ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſervavi? oſtende mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem, an animus, an facultas deſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amarè, non palam, ſine convicio: ſic, ut ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet.

CAP. XXIIII. CAVSSAM dicebat apud divum Iulium ex veteranis quidam, paullò violentior adverſus vicinos ſuos, & cauſſa premebatur. Meminiſti, inquit, Imperator in Hiſpania ta-

lum

luxum te torſiſſe, circa Sucronem? cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: Meminiſti quoque, inquit, ſub quadam arbore minimum umbræ ſpargente, cum velles reſidere ferventiſſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus penulam ſuam ſubſtraviſſe? Cum dixiſſet Cæſar: Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebā, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquam mihi in galea ſua attuliſſet. Potes ergo, inquit, Imperator, agnoſcere illum hominem, aut illam galeam? Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchrè poſſe: & adjecit, puto ob hoc iratus, quod ſe à cognitione media ad veterem fabulam adduceret: Tu utique ille non es. Meritò, inquit, Cæſar me non agnoſcis: nam cum hoc factum eſt, integer eram. poſtea ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres: machæra enim Hiſpana diviſa eſt. Vetuit illi exhiberi negotium Cæſar: & agellos, in quibus vicinalis via, cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donavit.

CAP. XXV. QVID ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cujus memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen ut ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſſa, à quo repetā. Tiberius Cæſar inter initia dicenti cuidam, Meminiſti, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc ne dum eſſet repetendum beneficium, optanda erat oblivio. Averſabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici, illam ſolam cogitari ac narrari volebat: inquiſitorem habebat, veterem amicum. Magis tempeſtivè repetendum eſt beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, ut nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & exſpectandum, ſi inter ſapientes viveremus: & tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admonent. Diis quoque, inquam, Homericus ille ſacerdos allegat officia, & aras religiosè cultas, quo obſequentes faciat: & parent. Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus eſt. Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, paucis ſui rector optimus. proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine uſu, quam lumen à diis immiſſum ad miniſteria ſua evocat. Inſtrumenta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex moverit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet, modo deliciis ac ſitu, modo officii inſcitia. Hanc utilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſubjecto uno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione revocanda eſt.

LIBER VI.

CAP. I.

QVÆDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum

ingenii cauſſa quæruntur, & ſemper extra viam jacent: quædam & dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita uſui. Omnium tibi copiam faciam. tu illa, utcumque tibi viſum erit, aut peragi jubeto, aut ad explicandum ludorum ordinem induci. His quoque ſi abire protinus juſſeris, non nihil actum erit. nam etiam quod diſcere ſupervacuum eſt, prodeſt cognoſcere. Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi; alia detinebo diutius, alia expellam, & capite agam.

CAP. II. AN beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe. non enim res eſt, ſed actio: quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio: aliud qui navigat, aliud ipſa navigatio. Et quamvis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus: ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad nunquemque noſtrum beneficio pervenit. Illud incorporale eſt, irritum non fit: materia illius huc & illuc jactatur, & dominum mutat. Itaque cum eripis, ipſa rerum natura revocare quod dedit non poteſt. Beneficia ſua interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos pervenerunt, ne ſint effici poteſt: ne fuerint, non poteſt. pars autem beneficii & quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Nonnumquam uſu beneficii longiore prohibemur, beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura advocet, retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid eſt, in quo hæſit beneficii nomen: ipſum vero ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit.

CAP. III. EGREGIE mihi videtur M. Antonius apud Rabirium poëtam, cum fortunam ſuam tranſeuntem aliò videbat, & ſibi nihil relictum, præter jus mortis, id quoq; ſi citò occupaverit, exclamare: *Hoc habeo, quodcumque dedi. O quantum habere potuit, ſi voluiſſet!* Hæ ſunt divitiæ certæ, in quacumque ſortis humanæ levitate, uno loco permanſuræ: quæ quo majores fuerint, hoc minorem habebunt invidiam. Quid tamquam tuo parcis? Procurator es. Omnia iſta quæ vos tumidos, & ſupra humana elatos, oblviſci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati, quæ ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quæ claſſes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quaſſatis urbes, ignari, quantum telorum in adverſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegii fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis eliſus eſt; non ſunt veſtra. in depoſiti cauſſa ſunt, jam jamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtis illa, aut hoſtilis animi ſucceſſor, invadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para: honeſtiores illas non ſolum, ſed tutiores facturus. illud quod ſuſpicis, quo te divitem ac potentem putas quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido jacet. Domus eſt, ſervus eſt, nummi ſunt: cum donaſti, beneficium eſt.

CAP. IV. FATERIS, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed uxorem meam per vim ſtupro violavit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem injuriam, ſolvit me debito: & ſi *plus* læſit, quam antè profuerat, non tantum gratia extinguitur, ſed ulciſcendi querendique libertas fit, ubi in comparatione beneficii præponderavit injuria.

injuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, ut illos averſari & ejurare jus faſque ſit? Numquid ergo illi abſtulerunt, quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium temporum, commendationem omnis prioris officii ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficii gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tamquam pecuniam aliquis mihi credidit: ſed domum meam incendit. penſatum eſt creditum damno: nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic: qui aliquid benignè adverſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſtea multa ſuperbè, contumelioſè, crudeliter: eo loco me poſuit, ut perinde liber adverſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. vim beneficiis ſuis attulit. Colonum ſuum non tenet, quamvis tabellis manentibus, qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpè damnatur, ubi plus ex alia cauſſa abſtulit, quā ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex ſedet qui dicat, Pecuniam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti, agellum quem non emeras, poſſides: æſtimatione facta, debitor diſcede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & injurias ratio confertur. Sæpè, inquam, beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quod dediſſet, ſi cum daret, ſuſpiravit, vultum obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſua cauſſa, aut certè non mea dedit: ſi non deſiit inſultare, gloriari, & ubique jactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamvis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus jus creditori non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

CAP. V. DEDISTI beneficium: injuriam poſtea feciſti: & beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, rem pro re dare. Quid ni: cum omnis ſolutio non idem reddat, ſed tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamvis numeravimus pro argenteis aureos, quamvis non intervenerint nummi, ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt, qui hereditatem negant uſucapi poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt: tamquam quidquam aliud ſit hereditas, quam ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & poſtea fecit injuriam, utrum & beneficiū illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum alteri contribuere, & nihil negotii habere, ut beneficium injuria tollatur, beneficio injuria. Illud enim video in foro fieri. quid in veſtra ſchola juris ſit, vos ſciatis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. Non confunditur formula. ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſtea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti.

CAP. VI. QVÆ propoſuiſti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur. Vtraque ſuâ viâ it: depoſitum habet ſuam actionem propriam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi ſub-

jectum eſt: me arbitro utitur. licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, qua ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque judico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed injurias ac beneficia ad eumdem judicem mitto. Alioquin jubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſupernè imprimat verſus, priores literas non tollit, ſed abſcondit: ſic beneficium ſuperveniens injuria apparere non patitur.

CAP. VII. VULTUS tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere:

Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.

Littus ama.

Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis invitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, ut diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet utrumque quæri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quam ut ulla in hoc verba impendenda ſint. Et hæc quæſtio facilè expeditur, & ſi qua ſimilis huic moveri poteſt, ſi toties illo cogitationem noſtram converterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamvis aut magna navigia patiantur, & ad ſubvehendas copias largo ac perenni alveo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus arvis interfluant: nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe judicat, non magis quam odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus adſpiret: nec utilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe, ſed velle. Ideò nec mutis animalibus quidquam debetur: & quam multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam multos æſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, utrum mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire non potuit? cum utrique velle defuerit. Quid autem intereſt, utrum me jubeas navi, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æquè quam iſta propoſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu?

CAP. VIII. BENEFICIUM aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quorumdam, flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum in aliam curam avertendo ſuſpectas horas fefellit: nec ideò quidquam horum etiamſi ſaluti fuit, ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imò quia nolunt; non tamen ideò illis beneficium debemus. Quid ſi pernicioſa illorum conſilia fortuna deflexit in melius, an exiſtimas me debere ei quidquam, cujus manus cum me peteret, percuſſit hoſtem meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpè teſtis dum apertè pejerat, etiam veris teſtibus abrogavit fidem, & reum velut factione circumventum miſerabilem reddidit. Quoſdam ipſa, quæ premebat, potentia eripuit: & judices quem damnaturi erant cauſſâ, damnare

gratiâ

gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamvis profuerint. quia telum quo miſſum ſit, non quo pervenerit, quæritur: & beneficium ab injuria diſtinguit, non eventus, ſed animus. Adverſarius meus dum contraria dicit, & judicem ſuperbiâ offendit, & unum teſtem temerè dimiſit, cauſſam meam erexit. Non quæro an pro me erraverit, quia contra me voluit.

CAP. IX. NEMPE ut gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille. ut beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quo nollet, impulſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cum in re ſit injuria, quam neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille injuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiæ morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus pervenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officii caſus eſt: nec inimico cujus nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bona voluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. profuit cum vellet nocere: imitabor ipſum.

CAP. X. AD primum illum revertamur. ut gratiam referam, aliquid facere me vis: ipſe ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab injuria in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parum eſt voluiſſe te dare: ut non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Beneficium enim voluntas nuda non efficit: ſed quod beneficium non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.

CAP. XI. CLEANTHES exemplo ejuſmodi utitur: Ad quærendum, inquit, & arcerſendum ex academia Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca in quibus illum inveniri poſſe ſperabat, percurrit, & domum non minus laſſus quam irritus rediit: alter apud proximum circulatorem reſedit, & dum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, invenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe erat, quod juſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cujus vide quæ conditio ſit, ut me debito obſtringat. Parum eſt illi velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe, nec donaſſe. animum quidem ejus habeo. ſed beneficium non habeo: quod conſummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterum ſi benigniore fortuna uſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me fiet numerandi.

CAP. XII. INTELLIGO jam quid velis quærere. non opus eſt te dicere: vultus tuus loquitur. Si quis ſua cauſſa nobis profuit, eſne, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpe te conquerentem audio, quod quædam quæ

homines ſibi præſtant, aliis imputant. Dicam, mi Liberalis; ſed prius hanc quæſtiunculam dividam, & rem æquam ab iniqua ſeparabo. Multum enim intereſt, utrum aliquis beneficium nobis det ſuâ cauſſâ, an noſtrâ: an ſuâ & noſtrâ. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtivum pabulum proſpicit; eo loco, quo qui captivos ſuos, ut commodius veneant, paſcit, & opimos boves ſaginat ac defricat; quo laniſta, qui familiam ſuam ſumma cura exercet, atque ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio.

CAP. XIII. RVRSVS non ſum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis eſſet, fuit & tibi. Non enim exigo, ut ſine reſpectu ſui mihi conſulat: imò etiam opto, ut beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diviſerit. Licet id ipſe ex majore parte poſſideat, ſi modo me in conſortium admiſit, ſi duos cogitavit: ingratus ſum, non ſolum injuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Alter illi, qui beneficium dat ſua cauſſa, reſpondebo. Quare potius te mihi profuiſſe dices, quam me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quam ſi decem captos cives ex magno captivorum numero redemero: nihil debebis mihi, cum te ſervitute ac vinculis liberavero? atqui mea id cauſſa faciam. Adverſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſſa facis, aliquid mea. Tuâ, quod redimis: meâ, quod eligis. tibi enim ad utilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quod redimis me, ſed quod eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod mea. Utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum mea cauſſa facis. Itaque ſi prætorem te factura eſſet decem captivorum redemptio, decem autem ſoli captivi eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua utilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficii interpres: nec deſidero illud mihi tantum dari, ſed & tibi.

CAP. XIV. QVID ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra conjici juſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiiſſet, nihil deberes mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid mea cauſſa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis. quod nomen meum exiit, forti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cujus majorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto prætereo, quorum mercenarium beneficium eſt: quod qui dat, non computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod undique in ſe converſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. vivere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quam neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed quam gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem. in quo invehendo mercator non cogitavit quantum auxilii allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi. Quod emi, non debeo.

CAP. XV. ISTO modo, inquit, ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraveris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reverentia eſt. Adverſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quam

quam emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ ſolvitur, quod deſerviunt, quod à rebus ſuis avocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi prius quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt quam vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamvis empta ſint, debes. Primum, quid intereſt quanti ſint, cum de pretio, inter ementem & vendentem convenerit? Deinde non vænit illud ſuo pretio, ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quam vænit. Sed pluris vænire non potuit: pretium autem cujuſque rei pro tempore eſt. Cum benè iſta laudaveris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea nihil venditori debet, qui benè emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen ullum iſtic tuum munus eſt, ut non ex uſu effectúve, ſed ex conſuetudine & annona æſtimentur. Quod tu pretium ponis trajicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris omnibus jubenti ſubitò vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procellæ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium vectura perſolvit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectū, in frigore balneum, aut ignem? ſcio tamen quanti iſta cōſecuturus diverſorium ſubeam. Quantum nobis præſtat, qui labentem domum ſuſcipit? & agentem ex imo rimas inſulam, incredibili arte ſuſpendit? certo tamen & levi pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos, & à ſubitis latronum incurſionibus præſtat. notum eſt tamen, illas turres, pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat.

CAP. XVI. INFINITUM erit, ſi latius exempla conquiram, quibus appareat, parvo magna conſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec adverſus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, ſine ullo affectu faciēda vitandáve præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tamquam amicum vidit, ſed tamquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer. ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putavit dignum propria & peculiari cura, ſi numquam in me direxit animum: & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non quia pluris eſt quod vendiderunt quam emimus, ſed quia nobis ipſis aliquid præſtiterunt. Ille plus impendit, quam medico neceſſe eſt: pro me, non pro fama artis, extimuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed admovit. Interea ſolicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus excepit. in turba multorum invocantium, ego illi potiſſima cura fui. tantum aliis vacavit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tamquam medico, ſed tamquam amico, obligatus ſum. Alter rurſus in docendo, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillavit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitio-

nibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens & pigrum, injecta (ut ita dicam) manu, extraxit: nec quæ ſciebat, malignè diſpenſavit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, univerſa transfundere. Ingratus ſum, niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

CAP. XVII. SORDIDISSIMORVM quoque artificiorum inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid adjecimus, ſi nobis opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti corollarium aſperſimus. In optimis vero artibus quæ vitam aut conſervant, aut excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quam pepigit, ingratus eſt. Adjice, quod talium ſtudiorum traditio miſcet animos. hoc cum factum eſt, tam medico quam præceptori pretium operæ ſolvitur, animi debetur.

CAP. XVIII. PLATO cum flumen nave tranſiſſet, nec ab illo quidquam portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paullo poſt, cum alium atque alium gratis eadem tranſveheret ſedulitate, negavit illi jam apud Platonem poſitum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantum mihi præſtare, ſed tamquam mihi. non potes ob id quemquam appellare, quod ſpargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil, tamquam ab uno. cum omnibus ſolvam, quod tibi cum omnibus debeo.

CAP. XIX. NEGAS, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita nave per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſa, aut utiq; non mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium judicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddam commodum exſpectat, quam quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Princeps civitatem dederit omnibus Gallis, ſi immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quidni debeant? debebunt autem non tamquam proprium beneficium, ſed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo univerſis proderat, noluit mihi propriè civitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non ſubſtituit, cum facturus eſſet quod fecit? Primum, cum cogitavit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitavit prodeſſe, eram enim Gallus: & me, etiam ſi non mea, publica tamen nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed quomodo unus è populo: non tamquam pro me ſolvam, ſed tamquam pro patria cõferam.

CAP. XX. SI quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut candidatus, aut reus: ad exſolvendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris quod univerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo pervenit. Propter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes: non enim propter te moventur. Sed cum in hoc moveantur, ut univerſa conſervent, & pro me moventur: univerſorum enim pars ſum. Adjice nunc, quod noſtra & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, ut per me proſit & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum utilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis pro-

proſunt, non in hoc tamē proſunt, ut per nos proſint ſibi. quid enim nos illis conferre poſſumus?

CAP. XXI. SCIAM, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle potuerint. illis autem non licet non moveri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non poteſt nolle. imò magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe. Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere, quod debet. Præterea multum intereſt, utrum dicas, Non poteſt hoc non facere, quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe cogit. Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam cogenti debeo. Deſinant, inquit, velle. Huc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, ut eam neget voluntatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cum ex diverſo nemo æquè videri debeat velle, quam cujus voluntas uſq; eo certa eſt, ut æterna ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in cujus naturam non cadit nolle?

CAP. XXII. AGEDUM, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingentibus intervallis diducta, & in cuſtodiam univerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, ſubita confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam divina labantur, contextuſque velocitatis citatiſſimæ, in tot ſæcula promiſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tanta varietate ſolvantur, atque eant in unum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago tot deos ſorbeat. Eſt tanti, ut tu coarguaris, iſta concidere? Proſunt tibi etiam invito, euntque iſta tua cauſa: etiamſi major illis alia, ac prior cauſa eſt.

CAP. XXIII. ADIICE nunc, quod non externa cogunt deos, ſed ſua illis in legem æterna voluntas eſt, ſtatuerunt, quæ non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, quamvis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeverare voluerunt. nec umquam primi conſilii deos pœnitet. Sine dubio ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: ſed non ideò, quia vis ſua illos in propoſito tenet, ex imbecillitate permanent: ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa conſtitutione, cum univerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſua tantum cauſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiāſi potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in majora ituri juvant. Adjice, quod deſtinato juvant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus; ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam majus illis propoſitum ſit, majorque actus ſui fructus, quam ſervare mortalia: tamen in noſtras quoque utilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, ut appareat curam noſtri non inter ultima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non ut gignerent, coierunt. Dii non poſſunt videri neſciſſe, quod

effecturi eſſent, cum omnibus alimenta protinus, & auxilia providerint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitavit enim nos antè natura, quam fecit: nec tam leve opus ſumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quam non intra homines, humani imperii conditio ſit. vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coërcuit fine terrarum, ſed omnem in partem ſui miſit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut noverint deos, aut quærant, & mente in altum data divina comitentur. Scias, non eſſe hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum, natura nihil habet quo magis glorietur, aut certè cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, controverſiam diis muneris ſui facere? Quomodo adverſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri ſine impendio non poteſt, qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus cum maximè accipit, qui & ſemper daturi ſunt, & numquam recepturi? Quanta autem perverſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus eſt: & continuationem ipſam, ſeriemque beneficii, argumentum vocare neceſſario dantis? Nolo, ſibi habeat. quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideò de te minus meretur is, cujus liberalitas ad te etiam dum negas pervenit: cujuſque beneficiorum, vel hoc maximum, quod etiam querenti daturus eſt.

CAP. XXIV. NON vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fovent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura conſtringunt: & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad ultimum, audacem juventam frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur, coactam applicant. Adoleſcentibus quoq; ac jam potentibus ſui, ſi remedia metu aut intemperantia rejiciunt, vis adhibetur ac ſervitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut neſcimus, aut nolumus.

CAP. XXV. HIS ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diverſo nimis grati: qui aliquid incommodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid adverſi, in quo affectum memorem accepti beneficii approbent. An hoc rectè faciant, & pia voluntate, quæritur: quorum animus ſimillimus eſt pravo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exſilium, ut deſertam fugientemque comitentur: optant inopiam, ut magis deſideranti donent: optant morbum, ut aſſideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vovent. Ferè idem itaque exitus eſt odii, & amoris inſani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium injuriâ veniunt: cum ſatius ſit vel ceſſare, quam per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à diis tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, ut gratior ars ſua periculo fiat? quid ſi imperator deos oret, ut magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu convellat, & in ipſis portis infeſta ſigna conſtituat, quo majore cum gloria rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili via ducunt, qui deos contra eum advocant, cui ipſi affuturi ſunt, & antè illos ſterni, quam erigi volunt. Inhumana iſta, & perversè grati animi natura eſt, contra eum optare, cui honeſtè deeſſe non poſſis.

CAP. XXVI. NON nocet

cet illi votum meum, inquit, quia ſimul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, ſed minus quam ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt, ut extrahas, mergere; evertere, ut ſuſcites; ut emittas, includere. Non eſt beneficium, injuriæ finis: nec umquam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quam ſanes. potes inire gratiam, ſi quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulneras, ut ſanandus ſim. Numquam cicatrix, niſi collata vulneri, placuit: quod ita coiſſe gaudemus, ut non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cujus nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?

CAP. XXVII. SIMUL, inquit, ut poſſim ferre illi opem, precor. Primum, ut te in media parte voti tui occupem, jam ingratus es. nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & majus aliquod imprecaris malum. optas ut ope indigeat: hoc contra illum eſt. optas ut tua indigeat ope: hoc pro te eſt. non ſuccurrere vis illi, ſed ſolvere. Qui ſic properat, ipſe ſolvi vult, non ſolvere. Ita quod unum in voto tuo honeſtum videri poterat, turpe & ingratum eſt, nolle debere. optas enim, non ut tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed ut ille neceſſitatem implorãdæ. Superiorem te facis, & quod nefas eſt, benè meritum ad pedes tuos mittis. quanto ſatius eſt, honeſta voluntate debere, quam per malam rationem ſolvere? Si infitiareris quod acceperas, minus peccares: nihil enim niſi quod dederat, amitteret: nunc vis illum ſubjici tibi jactura rerum ſuarum, & ſtatus mutatione in id devocari, ut infra beneficia ſua jaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodeſſe vis, opta. Votum tu iſtud vocas, quod inter gratum & inimicum poteſt dividi? quod non dubites adverſarium & hoſtem feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optaverunt capere quaſdam urbes, ut ſervarent: & vincere quoſdam, ut ignoſcerent. nec ideò non hoſtilia vota: in quibus, quod mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe judicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quam is pro quo ſunt, ſuccedere? peſſimè cum eo agis, cui vis à diis noceri, à te ſuccurri: iniquè cum ipſis diis. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas. ut tu proſis, dii nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem deinde removeres, ſi aliqua illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret: quid intereſt, utrum iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quod potentiores illi adverſarios quæris. Non eſt quod dicas: Quam enim illi injuriam facio? Votum tuum aut ſupervacuum eſt, aut injurioſum: imò injurioſum, etiamſi irritum. Quidquid non efficis, Dei munus eſt: injuria verò, quidquid optas. Sat eſt. tibi non aliter debemus iraſci, quam ſi feceris.

CAP. XXVIII. SI vota, inquit, valuiſſent, & in hoc valuiſſent, ut tutus eſſes. Primum, certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio. deinde utrumque certum puta: quod nocet, prius eſt. Præterea, tu conditionem voti tui noſti: me tempeſtas occupavit, portus ac præſidii dubium. Quantum exiſtimas tormentum, etiamſi accepero, eguiſſe? etiamſi ſervatus fuero, trepidaſſe? etiamſi abſolutus fuero, cauſſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, ut non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta, ut reddere mihi beneficium poſſis, cum opus erit, non ut opus ſit. Si eſſet in tua poteſtate quod optas, ipſe feciſſes.

CAP. XXIX. QUANTO hoc honeſtius votum eſt?

campeſtria, vix patere cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa undique jactarentur, quæ hominem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem, indigeſtam & gravem, metuendam eſſe ducenti: non enim vires, ſed pondus habere: immodica numquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones objecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtruent. tota illos Aſia non movebit loco. tantas minas belli, & pæne totius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cum te mutatis legibus ſuis natura tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cum putaveris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cujus cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque illinc coorientur, & tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, majorem belli apparatum eſſe, quam qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt: ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. uti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo antè vincêris, quam victum eſſe te ſentias. Ceterum non eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus ejus duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit; cui naſcitur in perniciem, ut alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſuâ cauſſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Divina atque humana impellentem, & mutantem quidquid obſtiterat, trecenti ſtare juſſerunt: ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore, quam damno miſerior, Demarato gratias egit, quod ſolus ſibi verum dixiſſet, & permiſit petere quod vellet: petit ille, ut Sardes maximam Aſiæ civitatem curru vectus intraret, rectam capite tiaram gerens. id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio, antequam peteret: ſed quam miſerabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, niſi qui non dicebat ſibi?

CAP. XXXII. DIVVS Auguſtus filiam ultra pudicitiæ maledictum impudicam relegavit, & flagitia Principalis domus in publicum emiſit: admiſſos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comeſſationibus civitatem, forum ipſum ac roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianum ad Marſyam concurſum: cum ex adultera in quæſtuariam verſa, jus omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret. Hæc tam vindicanda Principi quam tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens iræ publicaverat. Deinde cum, interpoſito tempore, in locum iræ ſubiiſſet verecundia, gemens, quod non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſæpè exclamavit: Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa aut Mecænas vixiſſet. Adeò tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natavit nova. ſævitum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis: tota vita, Agrippæ & & Mecænatis vacavit locus. Quid

enim ſe vult, & ut gravi ſarcina liberare. Multum intereſt, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium; an, ut ne debeas. Qui reddere vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipſe liberari vult, quacumque ad hoc cupiet pervenire, quod eſt peſſimæ voluntatis.

CAP. XXXV. ISTA, inquam, nimia feſtinatio ingrati eſt. id apertius exprimere non poſſum, quã ſi repetivero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quocumque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares ut illi ſolveres de ſuo, multum abeſſe viderêris à grato, hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & caput ſanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, ut exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, ſi captivitatem, ſi famem ac metum imprecareris. At quid intereſt, utrum vox iſta tua ſit, an votum? Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non uſque in odium, ſed tantum ad infitiationem beneficii perveniret.

CAP. XXXVI. QVIS pium dicet Æneam, ſi patriam capi voluerit, ut captivitate patrem eripiat? Quis Siculos juvenes, ut bona liberis exempla monſtrarent, ſi optaverint ut Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitum ardens, daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum ut finiret, perſeverare maluit: nihil Deciis, quod morte patriam ſervaverunt, ſi prius optaverant, ut devotioni fortiſſimæ locum ultima rerum neceſſitas faceret. Graviſſima infamia eſt medici, opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritaverant, ut majore gloria ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magna miſerorum vexatione vicerunt.

CAP. XXXVII. CALLISTRATVM ajunt, ita certè Hecaton auctor eſt, cum in exſilium iret, in quod multos ſimul cum illo ſeditioſa civitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, ut Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, abominatum talem reditum. Rutilius noſter animoſius. cum enim quidam illum conſolaretur, & diceret inſtare arma civilia: brevi futurum, ut omnes exſules reverterentur: Quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi pejorem reditum, quam exitum optares? Malo, ut patria exſilio meo erubeſcat, quam reditu mæreat. Non eſt iſtud exſilium, cujus neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi ſervaverunt bonorum civium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos unico malo affici, quam omnes publico: ita non ſervat grati hominis affectum, qui benè de ſe merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoveat: qui etiam ſi benè cogitat, malè precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium exſtinxiſſe quod feceris.

CAP. XXXVIII. IN quibuſdam civitatibus, impium votum ſceleris vicem tenuit. Demades certè Athenis, eum qui neceſſaria funeribus venditabat, damnavit, cum probaſſet magnum lucrum optaſſe: quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an meritò damnatus ſit. Fortaſſe optavit, non ut multis venderet, ſed ut carè: ut parvo ſibi conſtarent, quæ venditurus eſſet. Cum conſtet negotiatio ex empto & vendito, quare votum ejus in unam partem trahis, cum lucrum ex utraque ſit? Præterea omnes licet, qui

in

in iſta negotiatione ſunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat: agricolam annonæ caritas erigit. eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis gravis annus in quæſtu eſt. inſtitores delicatarum mercium, juventus corrupta locupletat. nulla tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: jacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu Aruntium, & Aterium, & ceteros qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere, quæ deſignatores & libitinarios, vota? illi tamen quorum mortes optent, neſciunt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam ſpei plurimum eſt, mori cupiunt. Illorum damno nemo vivit: hos quiſquis differt, exhaurit. Optant ergo, non tantum ut accipiant, quod turpi ſervitute meruerunt, ſed etiam ut tributo gravi liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in uno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt, vita nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quam impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optaverit. quã multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet! quam pauca, quæ facere coram teſte poſſimus!

CAP. XXXIX. SED non quidquid reprehendendum, etiam damnandum eſt: ſicut hoc votum amici, quod in manibus eſt, malè utentis bona voluntate, & in id incidentis, quod evitat. nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hic, ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret, ſine me ſalvus, honeſtus tutus eſſe non poſſit: tam miſer ſit, ut illi beneficii loco ſit, quidquid redditur. Hæc diis audientibus. Circumveniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim ſolus opprimere. inſtet potens inimicus & gravis, infeſta turba nec inermis, & creditor urgeat & accuſator.

CAP. XL. VIDE quam ſis æquus, horum optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſſet. Vt alia taceam, quæ graviora committis, peſſima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non exſpectas ſuum cujuſque rei tempus: quod æquè peccat, qui non ſequitur, quam qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non utique reddendum. Si mihi non deſideranti redderes, ingratus eſſes: quanto ingratior es, qui deſiderare me cogis? Exſpecta. quare ſubſidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleſtè fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, ſignare rationem parem properas? Quid mihi negotium quæris? quid in me deos immittis? quomodo exigeres, qui ſic reddis?

CAP. XLI. ANTE omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, beneficia ſecure debere, & occaſiones reddendorum obſervare, non manu facere: hanc ipſam cupiditatem primo quoque tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit, quod invitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe, onus judicat eſſe, non munus. Quanto melius ac juſtius, in promptu habere merita amicorum; & offerre, non ingerere, nec obæratum ſe judicare? quoniam beneficium commune vinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil moror, quo minus tuum revertatur ad te: opto hilaris accipias. ſi neceſſitas alterutri noſtrum imminet, fatoque quodam datum eſt, ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui ſolet. Ego paratus ſum: Nulla mora in Turno. oſtendam hunc animum, cum primum tempus advenerit: interim

Digitized by Google

interim illi teſtes ſunt.

CAP. XLII. SOLEO, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quaſi manu prendere, verentis & æſtuantis, ne in ullo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſolicitudo, ſed contra, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientia veri amoris, dimiſſa omnis anxietas. Tam cum vitio eſt, recipere quod non debes, quam non dare quod debes. hoc beneficii primum dati ſit jus, ut recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne homines de me ſequius loquantur. Malè agit, qui famæ, non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei judices habes: te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, ſi nulla intervenerit occaſio? ſemper debebo? Debebis: ſed palam debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magna voluptate apud te depoſitum intueberis. Pœnitet accepti beneficii, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus viſus eſt, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas?

CAP. XLIII. IN magnis erroribus ſunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium ſinum ac domum replere: cum iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quanto majus ac difficilius interim ſit capere, quam fundere. Nam ut nihil alteri detraham, quoniam utrumque ubi ex virtute fit, par eſt: non minoris eſt animi beneficium debere, quam dare. eò quidem operoſius hoc quam illud, quo majore diligentia cuſtodiuntur accepta, quam dantur. Ideo non eſt trepidandum, quam citò reponamus, nec properandum intempeſtivè: quia æquè delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui ſuo ceſſat. Poſitum eſt illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecum: imò ne mecum quidem. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtat ſe in utrumque facilem: ſi vult recipere beneficium, referamus, reddamuſq; læti. illud apud nos cuſtodiri mavult, quid theſaurum ejus eruimus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui utrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non ducere, ſed ſequi debeat.

LIBER VII.

CAPUT I.

BONUM, mi Liberalis, habeas animum volo:

In manibus terra. Non hic te carmine longo,

Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhauſta materia, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quidquid ſupereſt, cum tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem lenocinari mihi, debuit paullatim opus creſcere, & ea pars in finem reſervari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maximè neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, ubi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenii inventa. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, vir meo judicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quam ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexuſque perdidicit,

quorum

quorum uſus ſub adverſario rarus eſt, ſed qui in uno ſe aut altero benè & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quam multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum effundat ac revocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſervet proportionem ſuam, ſed ultima in anguſtias coëant, & columnarum noviſſima intervalla jungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum jungat. utrum unus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis fata diverſa ſint, maximiſque rerum ſpatiis diſtent, quorum inter ortus minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Involuta veritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inventio eſt, niſi cujus hic unus inventæ fructus eſt, inveniſſe. Quidquid nos meliores beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec avida ſpe infinita complectitur, ſed didicit a ſe petere divitias: ſi deorum hominumque formidinem ejecit, & ſcit non multum eſſe ab homine timendum, à Deo nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eò perductus eſt, ut illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecravit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum ut unam domum ſpectat, & conſcientiam ſuam diis aperit, ſemperque tamquam in publico vivit: ſi ſe magis veritus quam alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummavit ſcientiam utilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otii ſunt. Licet enim jam in tutum retracto animo, ad hæc quoq; excurrere, cultum, non robur, ingeniis afferentia.

CAP. II. HÆC Demetrius noſter utraque manu tenere proficientem jubet, hæc nuſquam dimittere, imò affigere & partem ſui facere, eoque quotidiana meditatione perduci, ut ſua ſponte occurrant ſalutaria, & ubique ac ſtatim deſiderata præſto ſint: & ſine mora ulla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque nec malum eſſe ullum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regula vitæ opera diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium judicet, in quantiſcumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt & brevis: faſtidit objecta: quo avidius hauſta eſt, citius in contrarium recidens, cujus ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat, aut pudeat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis, diis proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea quæ hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, ubi de diis famæ creditum eſt, vitiiſque illos noſtris æſtimavimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, nunquam ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cum maximè: qui, ut ita dicam, divini juris atque humani peritus, præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exem-

ptus,

ptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes parvo eſſe contentum. omnia illius ſunt. non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore maris rubri ſteterat, plus deerat quam qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cum in Oceano Oneſicritus præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, aviditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt, quantum cupit.

CAP. III. NEC hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna irritavit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. quem invenies, cui modum imperii ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur: nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, congeras. Unus eſt ſapiens, cujus omnia ſunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos, nec metenda in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt; ita hic officia ſua, quamvis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus, potentiſſimus ejus optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt, cum Orientem Occidentemque luſtraveris animo, quo etiam remota & ſolitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatiſſime fundit, aſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia mea ſunt. Sic fit, ut nihil cupiat: quia nihil eſt extra omnia.

CAP. IV. HOC ipſum, inquis, volui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi. quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti: cui quidquid datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito, & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam amico donare poteſt: donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & ejus qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Iure civili omnia regis ſunt: & tamen illa, quorum ad regem pertinet univerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & unaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt. & totus ager hujus aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. ideoque donare agros noſtros reip. poſſumus, quamvis illius eſſe dicantur: quia aliter illius ſunt, aliter mei. Numquid dubium eſt, quin ſervus cum peculio, domini ſit? dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideò nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit: nec ideò non eſt munus, cum

Digitized by Google

cum volens dedit, quia potuit eripi, etiamſi noluiſſet. * Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos convenit) illud quod quæritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia adverſus eum ſuperſit, cujus univerſa eſſe conceſſimus. Omnia patris ſunt, quæ in liberorum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & ſtipem jecimus. Non ideò quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt: poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cujus proſtitutæ ſunt, leno eſt; omnia autem ſapientis ſunt, inter omnia autem & proſtitutæ ſunt. ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. leno autem eſt, cujus proſtitutæ ſunt; ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ cavillantur, cum pulcherrimè, quid à nobis dicatur, intelligant.

CAP. V. ENIMVERO ſic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat: quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus illius probandæ rei veniet. interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei cujus eſt totum, poſſe donari. Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: uſus rei tuæ, meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamvis tua in poſſeſſione naſcantur: & ſi annona carior fuerit, aut fames,

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis acervum,

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam ſis dominus, intrabis: nec ſervum tuum, mercenarium meum abduces: & abs te rhedam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, ut aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

CAP. VI. IN omnibus iſtis quæ modo retuli, uterque ejuſdem rei dominus eſt. quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem Dorus librarius ſuos vocat: & utrumque verum eſt. alter illos tamquam auctor ſibi, alter tamquam emptor aſſerit: ac rectè utriuſque dicuntur eſſe. Vtriuſque enim ſunt: ſed non eodem modo. ſic poteſt T. Livius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta conſcientiâ poſſideat, ſingularum autem rerum in unumquemque proprietas ſit ſparſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, fiſcus ejus privata tantum, ac ſua: & univerſa in imperio ejus ſunt, in patrimonio propria. Quid ejus ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperii quæritur. nam id quoque quod tamquam alienum abjudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens univerſa animo poſſidet, jure ac dominio ſua.

CAP. VII. BION modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modò neminem. Cum omnes de ſaxo dejecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit, atque in uſum ſuum vertit, ſacrilegus eſt: omnia autem deorum ſunt: quod quiſque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia ſunt: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi templa, & expilari impunè Capitolium jubet: dicit,

dicit, Nullum ſacrilegiū eſſe. quia quicquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpondetur: Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia diis dicata. In his obſervari ſacrilegium, quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à ſacris profana diſcerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen fani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Injuriam ſacrilegus Deo quidem non poteſt facere, quem extra ictum ſua divinitas poſuit: ſed tamen punitur, quia tamquam Deo fecit. Opinio illum noſtra, ac ſua, obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etſi quocumque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ univerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ viritim ei ſerviunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere, etſi poterit; emittetque illam vocem, quam Romanus Imperator emiſit, cum illi ob virtutem & benè geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuiſſet: Non eſt, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus ſit, quam uni civi. Quanto majoris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quam meruiſſe? multi enim fines aliis abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

CAP. VIII. ERGO cum animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per univerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: cum ad hoc jus quotidianum, ſi ita res tulerit, capite cenſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio ejus animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hæc univerſa habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, majores tamen, quia in laudem veruſtorum invidia nō obſtat. Paulò antè Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, ut oſtenderet, nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ vero ejus, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin providentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut convicium deeſſet.

CAP. IX. DEMETRIO ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certa, ne liceat donare, affirmaverim repudiaturum, dicturumque: Ego verò me ad iſtud inextricabile pondus non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perſtringunt? volo intueri pretia ſanguinis, animarumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſive illa vis per ordinem expandere, ſive (ut eſt melius) in unum acervum dare. Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa quæ placet varietas, ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu, eò pretioſius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina,

quorum

quorum accendit fragilitas pretium) omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet periculo, creſcit. Video murrhina pocula. parum ſcilicet luxuria magno fuit, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe propinaverint. Video uniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: jam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt: junguntur inter ſe, & inſuper alii binis ſuperponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubjecerat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, mulier parum liquidò, nudam ſe non eſſe, jurabit. Hæc ingenti ſumma, ab ignotis etiam ad commercium gētibus accerſuntur, ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quam in publico oſtendant.

CAP. X. QVID agis avaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in majore honore pretioque ſunt. Nunc volo tuas opes recognoſcere, laminas utriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra, quæ quidquid utile futurum nobis erat protulit, iſta defodit & merſit, & ut noxiis rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones, vacua habendi ſimulacra, umbras quaſdam avaritię laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & kalendarium, & uſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quod aurum argentumque non interius abſconderit, quod non illis majus, quam quod detrahi poſſet, pondus injecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ, quid computationes, & vænale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubjici oculis, quod teneri manu poſſit, inanis avaritiæ ſomnia. O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonii liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per vinctos, & immenſi greges pecorum per provincias ac regna paſcendi, & familia bellicoſis nationibus major, & ædificia privata laxitatem urbium magnarum vincentia! Cum benè iſta, per quæ divitias ſuas diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis divitiis meis redde. Ego regnum ſapientiæ novi, magnum, ſecurum. ego ſic omnia habeo, ut omnium ſint.

CAP. XI. ITAQVE cum C. Cæſar illi ducenta donaret, ridens rejecit, ne dignam quidem ſummam judicans, qua non accepta gloriaretur. Dii deæq; quam pauxillo illum animum aut honorare voluit, aut corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. Ingentem rem ab illo dici audivi, cum miraretur dementiam ejus, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fui experiendus imperio.

CAP. XII. SAPIENTI ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æque nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum amico communia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, ut pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cum duo ſunt, non ſinguli ſingulos

ſingulos

ſingulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium jam efficiam, ut quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc cõſortium ſolum inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt, quam ſocii. Deinde pluribus modis communia ſunt. Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt, in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi. hoc ſi cui ceſſi, quamvis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdam ſub certa conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non ut vendam, non ut locem, non ut habitem: in hoc tantum, ut ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtribus locum: ſed cum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & jure habeo locum illic, quia ſedere eſt mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum quibus jus mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. uti, illo nolente, non poſſum. Derides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere. Non licet. nam nec equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum, ideò aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege certa tuum eſt. Accepi, ſed certè non minus habes.

CAP. XIII. Ne te traham longius, Beneficium majus eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe majora, & plura, in quæ ſe benevolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodum amantes ſolent: quorum plura oſcula, & complexus arctiores, non augent amorem, ſed exercent. Hæc quoque, quæ venit quæſtio, profligata eſt in prioribus: itaque breviter perſtringetur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt aliis, argumenta transferri. Quæritur, an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cujus faciendi occaſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſolvit is, qui ut ſolveret, ubique quæſivit, nec invenit. Quædam ejus conditionis ſunt, ut effectum præſtare debeãt: quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte uſus eſt. Laus imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, ut beneficium redderet: obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea, huic intentus ſemper, & hujus rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laboravit, quam cui citò referre gratiam contigit.

CAP. XIV. DEBITORIS exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſolvit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patiatur: hic benigniſſimus, qui cum te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium, dicat: Mitte hanc de pectore curam. Deſine tibi moleſtus inſtare. omnia à te habeo. Injuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare judicas. Pleniſſimè ad me pervenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco

eſt, qui

Digitized by Google

eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficii, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſavit, & omnibus aliis renunciavit officiis, huic uni imminens, & operatus, nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abjecit, & hic qui numquam ab illa receſſit? Iniquus es, ſi rem à me exigis, cum videas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta, cum captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris oppoſitis, navigaſſe hieme jam ſæva, per infeſta latrociniis littora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perveni: & jam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiamſi in illa navigatione pecuniã, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiamſi in vincula quæ detrahere tibi volui, ipſe incidi: negabis me retuliſſe gratiam? At mehercule Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, tyrannicidas vocant: & Mucii manus in hoſtili ara relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atq; alia captavit, per quæ referre gratiam poſſet, quam is quem, ſine ullo ſudore, gratum prima fecit occaſio.

CAP. XV. DUAS, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere. utrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero numerus æquandus eſt: aliquando una res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſuccedit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quod ſi animus ſine re, ad referendam gratiam non valet: nemo adverſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Diis, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo, nihil aliud præſtare poſſum: quid eſt, quare non eo adverſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. SI tamen quid ſentiam quæris, & vis ſignare reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe judicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes judicas majores noſtros fuiſſe, ut non intelligerent iniquiſſimum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, ut homines ſcirent fidem utiq; præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti ut redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum. Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec teſteris: occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non eſt, quod ad

te hanc

te hanc quæſtionem judices pertinere: an quod beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſiniit eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes: & etiam malo, redderes creditum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cum plus ſemper imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adjuvetur, feratur. ſtultitia, morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

CAP. XVII. DVO ſunt beneficia: unum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum & verum beneficium. alterũ, vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſive homicida, ſive fur, ſive adulter evaſit. Habent ſcelera leges ſuas. melius iſtos judex, quam ingratus, emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium projiciam, bono reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam.

CAP. XVIII. DE altero beneficii genere dubitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt jam hujus rei capax. ſcientiam utendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam jubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod accipere non poſſit. Vt reſpondere ab ultimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem: liberari tantum, ſi reddo, poſſum. Ille uti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me.

CAP. XIX. REDDERE eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo jubeat, aut cribro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cujus eſt, volenti dare. hoc unum mihi præſtandum eſt. Vt quidem habeat, quod à me accepit, jam ulterioris eſt curæ. Non tutelam illi, ſed fidem debeo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quam me non reddere. Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui numerem, delegaverit, ſolvam: & ſi nummos quos accipiet in ſinum ſuum diſcinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſervandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficii accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſalvum ſit. ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cum expediet; malo cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. Imò reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me fit deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Numquam in tantum virtus exſtinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, quam ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cum in ſilvas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quantum à veris feris &

unquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit, qui unquam hæſit ſapientiæ. altius infectus eſt, quam ut ex toto eluı, & tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, utrum ille ferus ſit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrannum, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit juris amplius? Si vero ſanguine humano non tantum gaudet & paſcitur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec irâ, ſed aviditate quadam ſæviendi furit, ſi in ore parentum filios jugulat, ſi non contentus ſimplici morte, diſtorquet, nec urit ſolum perituros, ſed excoquit, ſi ara ejus cruore ſemper recenti madet: parum eſt huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, interciſa juris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ gravis eſt, & ſepoſitus à mea gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi. etiam ſi non inimicum, inviſum mihi efficit: priorque mihi ac potior ejus officii ratio eſt, quod humano generi, quam quod uni homini debeo.

CAP. XX. SED quamvis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſervandum modum credam, ut ſi beneficium illi meum neque vires majores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Servabo filium ejus infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos crudelitas ejus lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus inſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & ceraſtas non mitterem, luſorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſcivientium mittam. Et ſi ex toto ejus ſanitas deſperata fuerit, eâdem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt: optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita, ſicut hiatus terræ, & de cavernis maris igniũ eruptio. Itaque ab illa recedamus: de his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem invenire in quolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam ejus prodeſſe, quod in me non eſt, redeat domum bonus an malus. Quam diligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

CAP. XXI. PYTHAGORICVS quidam emerat à ſutore phæcaſia, rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, redditurus: & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: tibi minimè, qui ſcis futurum, ut renaſcatur. jocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios (non invita manu) domum retulit,

ſit, ſubinde conueniens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi vivit. tu redde, quod debes. Deinde per cloſtrum, qua ſe commiſſura laxaverat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, pœnas à ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret.

CAP. XXII. QVOD debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diviſa ſunt. illi oblivio imperata eſt, tibi meminiſſe mandavimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit, obliviſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & ſuum redeant. Cum dicimus, Meminiſſe nō debet: hoc volumus intelligi, prędicare non debet, nec jactare, nec gravis eſſe. Quidam enim beneficiū quod dederūt, omnibus circulis narrant. hoc ſobrii loquuntur, hoc ebrii non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliviſci eum qui dedit, juſſimus, & plus imperando quam præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

CAP. XXIII. QVOTIES parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quam ſatis eſt, ut præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore nives anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putavit, aliquem tam immobilem eſſe, quam ſcopulum. Numquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Cum dicimus, Qui beneficium dedit, obliviſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito; memoria ejus non appareat, nec incurrat. Cum dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpè enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut doleat? Interveniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in jus vocet.

CAP. XXIV. SOCRATES amicis audientibus: Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare mollius potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properaverit, ſero dat. jam Socrati defuit. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non ut numquam fiat, ſed ut parcè.

CAP. XXV. ARISTIPPVS aliquando delectatus unguento: Malè, inquit, iſtis effœminatis eveniat, qui rem tam bellam infamaverunt. Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum quadruplatoribus eveniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc jure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, à quo petiſſem: qui alterius beneficii loco accepturus eſt, potuiſſe reddere.

dere. Numquam, ne querens quidem, dicam:

— Ejectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.

Non eſt iſta admonitio, non: convicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc eſt efficere, ut ingratum eſſe, aut liceat, aut juvet. Satis, abundéque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam revocare:

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Ille invicem dicat: Quid ni merueris? ejectum littore egentem excepiſti.

CAP. XXVI. SED nihil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maximè neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus, offendat, ut non tamen dediſſe delectet. Numquam in has voces injuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficii tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quod indigneris tamquam aliquid novi acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officii, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſervit, alius lucri totus eſt, cujus ſummam non vinces: alius invidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adjice torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſq; perpetuos. adjice æſtimationem ſui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in perverſa nitentium, quid levitatem ſemper alio tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus volvimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

CAP. XXVII. INTER affectus inquietiſſimos, rem quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre captæ cum maximè civitatis faciem, in qua, omiſſo pudoris rectique reſpectu, vires in conſilio ſunt, velut ſigno ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex privato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, evertit, & in lucrum ruina venit. Hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruentâ manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac aviditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare avaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud grave vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed uſqueeò vulgare eſt, ut illud nec

qui

qui queritur quidem effugerit.

CAP. XXVIII. COGITA tecum, an quibuſcunque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum unquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in juvenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem. Quædam perdidimus, quædam projecimus, quædam è conſpectu noſtro paullatim exierunt: à quibuſdam oculos avertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, ut minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium ejus longius ætas ſequẽs poſuit. ſic factum eſt, ut præceptoris tibi non eſſet ulla veneratio: ſic evênit, ut circa conſularia occupato comitia, aut ſacerdotiorum candidato, quæſturæ ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu invenies. Iniquè publico iraſceris crimini, ſtulte tuo. ut abſolvaris, ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, utique pejorem exprobrando. non eſt, quod frontem ejus indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſervet. Sæpe dubiam verecundiam, vox conviciantis clarior, rupit. nemo id eſſe, quod etiam videtur, timet. deprehenſus pudor amittitur.

CAP. XXIX. PERDIDI beneficium. Numquid quæ conſecravimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi malè reſpondit, benè collocatum. Non eſt ille, qualem ſperavimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc factum, nunc apparuit. Ingratus non ſine noſtro pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficii, non benè dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam ejus apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignoravit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac morâ fovit. Idem nobis faciendum: nutriamus fidem languidam.

CAP. XXX. PERDIDI beneficium. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares: nunc palam factum eſt. Etiam in his quæ videntur in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpè quod explicavit mora, pertinaciâ trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid infectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, jam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtrâ infamiâ quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem quærendo, etiam ſi non inquinavit, aſperſit: nec quiſquam fingere contentus eſt levia, cum magnitudine mendacii fidem quærat.

CAP. XXXI. QVANTO illa melior via, quâ ſervatur illi ſpecies amicitiæ, & ſi reverti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique adverſus diligenda animi eſt, ut etiam vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoq; cœpit debere, quod impune non ſolvit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dii omnium rerum optimi auctores: qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeverant. Alius illis objicit negligentiam

L. ANNÆI SENECÆ AD LUCILIUM EPISTOLÆ.

EPIST. I.

ITA fac, mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſubripiebatur, aut excidebat, collige & ſerva. Perſuade tibi ſic eſſe, ut ſcribo. quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt jactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem proſpicimus: magna pars ejus jam præteriit. quidquid ætatis retrò eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum injeceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantum noſtrum eſt. In hujus rei unius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex quâ nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, ut quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia, imputari ſibi, cum impetravere, patiantur: nemo ſe judicet quidquã debere, qui tempus accepit. cum interim hoc unum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, evenit, ratio mihi conſtat impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam? cauſas paupertatis meæ reddam. Sic evenit mihi, quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcunque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerves tua, & bono tempore uti incipias. Nam, ut viſum eſt majoribus noſtris: Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

EPIST. II. Ex his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta jactatio eſt. Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui ubique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur.

fugerunt, ut patent in turbido eſſe quidquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum naturâ delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

EPIST. IIII. Perſevera ut cœpiſti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes utique memoriâ, quantum ſenſeris gaudium, cum prætextâ poſitâ, ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es: majus exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in viros philoſophia tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt gravius, puerilitas remanet: & hoc quidem pejus eſt, quod auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi levia, hi falſa formidant: nos utraque. Profice modo, & intelliges, quædam ideò minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perveniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quam ex frivolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius ſe præcipitavit a tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur è fugâ, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis æquo animo vitam relinquere: quam multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & vivere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi jucundam vitam, omnem pro illa ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum juvat habentem, niſi ad cujus amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, quam quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo adverſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeji capite pupillus & ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Cajus Cæſar juſſit Lepidum Decimo tribuno prabere cervicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eò fortuna provexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati cõfidere. momento mare vertitur: eodem die, ubi luſerunt navigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admovere jugulo tuo gladium: ut poteſtas major abſit, nemo non ſervus habet in te vitæ neciſque arbitrium. Ita dico, quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut apertâ vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſervorum irâ cecidiſſe, quam regum. Quid ad te itaque, quam potens ſit quem times, cum id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci jubebit, eò nempe quo duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primũ, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & hujuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam ultimam horam placidi expectare: cujus metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno

cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque providentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum effugêre, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

EPIST. VI. Intelligo, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: nec hoc promitto jam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quod vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibuſdam ægris gratulatio fit, cum ſeipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, illius veræ, quam non ſpes, non timor, non utilitatis ſuæ cura divellit: illius, cum quâ homines moriuntur, & pro quâ moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, ſed amicitiâ caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis adverſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego verò cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enunciem, rejiciam. Nullius boni, ſine ſocio, jucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, ut ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viva vox & convictus, quam oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breve & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitæ ejus interfuit, ſecreta perſpexit, obſervavit illum, an ex formulâ ſuâ viveret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diverſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermachum, & Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te acerſo tantum, ut proficias, ſed ut proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit. numquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

EPIST. VII. Quid tibi vitandum præcipuè exiſtimes, quæris? turbam. Nondum enim illi te tutò commiſeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugavi, redit. Quod ægris evenit, quos longa imbecillitas uſq; eò affecit, ut numquam ſine offenſâ proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Utique quò

major eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil verò eſt tam damnoſũ bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? avarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? Imò verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid antè pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, numquam fruſtrà manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & poſtulaticiis præferunt. Quid ni præferant? non galeâ, non ſcuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò gladii artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Manè leonibus & urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis objiciuntur. Interfectores interfecturis jubentur objici, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, ut hoc ſpectes? Occide, ure, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obviis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim jugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidẽ intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti: facilè tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeò nemo noſtrum, qui cum maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut avaritiæ, multum mali facit: convictor delicatus paullatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes quamvis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere his credis, in quos publicè factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem devitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: néve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe unus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eumdem ferè ſenſum tria: ex quibus unum hæc epiſtola in debitum ſolvet, duo in anteceſſum accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro uno. Benè & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos perventuræ? Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus. Egregiè hoc

tertium.

Digitized by Google

tertium. Epicurus cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Hæc, inquit, ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, ut contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPIST. VIII. Tu me, inquis, vitare turbam jubes, ſecedere, & conſcientiâ eſſe contentum: ubi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quid ego tibi videor interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigiliâ fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiam à rebus, & primum à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compoſitiones, literis mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognovi, & laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pavidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, ſpe aliquâ oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia devitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, habere nos putamus, habemur. In præcipitia curſus iſte deducit: hujus eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cum cœpit tranſverſos agere felicitas. Aut ſaltem rectis, aut temet frueris. Qui hoc faciunt, non evertit fortuna, ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo malè pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori. Hãc utrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcito hominem tam benè culmo, quam auro tegi. Contemne omnia, quæ ſupervacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium advocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, majora agunt, humana divinaque ſimul tractant. Sed jam finis faciendus eſt, & aliquid, ut inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum replicamus, cujus hanc vocem hodierno die legi. Philoſophiæ ſervias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui ſe illi ſubjecit & tradidit. ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum philoſophiæ ſervire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa benè dicta referam potius quam noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quam multa poëtæ dicunt, quæ à philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent enim hæ quoque aliquid ſeveritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ

quātum diſertiſſimorum verſuum inter mimos jacet? quam multa Publii, non excalceatis, ſed cothurnatis dicenda ſunt? Unum ejus verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum à te dici non paullò melius, & adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

EPIST. IX. An meritò reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſe ipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc objicitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν uno verbo ſcitè voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut invulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos & illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidē incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam integro fuit. Quæ ſibi deſunt, non deſiderat: ſed non deeſſe mavult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non ut velit eſſe ſine amico, ſed ut poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidem numquam erit. in ſua poteſtate habet, quam citò reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum artifex, ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum citò facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum convenerit, ut ſtatim tibi ſolvam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiæ uſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio novæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui paravit amicum, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat, Iucundius eſſe amicum facere, quam habere: quomodo artifici jucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non æquè delectatur, qui ab opere perfecto removit manum. jam fructu artis ſuæ fruitur: ipſa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum revertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus jaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut habeat

Digitized by Google

beat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula conjecto vel inopi: ſed ut habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumventum hoſtili cuſtodiâ liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Paravit amicum adverſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, quas Temporarias populus appellat. Qui cauſsâ utilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſedet: circa everſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? ut habeam pro quo mori poſſim, ut habeam quem in exſilium ſequar, cujus me morti opponã & impendam. Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia: quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubiè habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere, illam eſſe inſanam amicitiam: numquid ergo quiſquam amat lucri cauſsâ? numquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſsâ coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam; non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ majeſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem undique ſubmovent, & intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beatè vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantum animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe: contra, ſtulto nulla re opus eſt, nulla enim re ſcit uti, ſed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum uſum neceſſariis opus eſt, ſed eget nulla re: egere enim, neceſſitatis eſt; nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamvis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quam plurimos, non ut beatè vivat: vivet enim etiam ſine amicis beatè. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta non quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubjectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam conjectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in deſertum littus ejectus? qualis eſt Iovis, cum reſoluto mundo, & diis in unum confuſis, paullisper ceſſante natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit uxorem, ſe contentus eſt: & liberos tollit, ſe contentus eſt: & tamen non vivet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam

fert illum

fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, Numquid perdidiſſet? Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus. ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxâ corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis evaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentẽ, quam unum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba jactare: & ipſe Stilponis objurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule, etiam ſi hunc diem jam expunxi. Si cui, inquit, ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, ut non verbis ſerviamus, ſed ſenſibus: Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum judicat, licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum invenies.

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter dives, & ille multorum dominus, ſed plurium ſervus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid uno die ſentiat, ſed quid aſſiduè. Non eſt autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perveniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPIST. X. Sic eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quò judicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, ut ajunt, hujus ipſius Stilponis auditor, cujus mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecretò ambulantem, interrogavit, Quid illic ſolus faceret? Mecum, inquit, loquor. cui Crates: Cave, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine malè utatur: nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tũc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod unum ſolitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi. ſpes enim incer-

ti boni

Digitized by Google

ti boni nomen eſt. non invenio cum quo te malim eſſe, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quædam verba projeceris, quam roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: Non à ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt unus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpè facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud Athenodorum inveni: Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eò perveneris, ut nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palam. Nunc enim quanta dementia eſt hominum? turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admoverit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

EPIST. XI. Locutus eſt mecum amicus tuus bonæ indolis; in quo quantum eſſet animi, quantum ingenii, quantum jam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubitò deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec uſus umquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos vitii ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui graviſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in juvenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis, quam cum erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cum faciem ejus ſanguis invaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeji. numquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus. Fabianum, cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini; & hîc mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à novitate rei; quæ inexercitatos etſi non concutit, movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, ut dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis quam accerſi. Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: dejiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem

rem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil adverſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui juris ſunt, injuſſa veniunt, injuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem utilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tamquam illo ſpectante vivamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cujus auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, ut ad memoriam quoque ejus ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cujus tibi placuit, & vita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam prava non corriges.

EPIST. XII. Quocumque me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificii dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum eſt, ſi jam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quam nodoſi ſunt, & retorridi rami? quam triſtes & ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Converſus ad januam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & meritò ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. Profectò, inquam, iſte delirat. Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocumque adverteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias uti. Gratiſſima ſunt poma, cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe jucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. Jucundiſſima eſt ætas devexa jam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema tegula ſtantem, judico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primum iſta tam juveni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, ut improbè unum diem ſperet. Vnus autem dies, gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos majores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic per-

tinet

Digitized by Google

tinet à natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideò Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Vnus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in uno die invenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. Planiora facit iſta nox alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tamquam cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam. Pacuvius qui Syriam uſu ſuam fecit, cum vino & illis funereis epulis ſibi parentaverat, ſic in cubiculū ferebatur à cœna, ut inter planſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: βεβίωκα, βεβίωκα. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex malâ conſcientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilareſque dicamus,

Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.

Craſtinum ſi adjecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſollicitudine exſpectat. Quiſquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum ſurgit. Sed jam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine ullo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum eſt in neceſſitate vivere. ſed in neceſſitate vivere, neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patent undique ad libertatem viæ multæ, breves, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt. perſeverabo Epicurum tibi ingerere: ut illi qui in verba jurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

EPIST. XIII. Multum tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis adverſus fortunam placebas tibi: & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc ejus obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui numquam ſugillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cujus dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, ut ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe jam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiluiſti, & acrior reſtitiſti. multum enim adjicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & ſæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoicâ linguâ, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim

enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, levia eſſe, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dii boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expaviſti, fortaſſe numquam ventura ſint, certè nõdum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controverſia eſt, & litem conteſtatam habemus, in præſentia differatur. Quod ego leve dixero, tu graviſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, utrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud præſta mihi, ut quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optimè noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtîc mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſſa crucior, & mæreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe hujus rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut utriſque. De præſentibus, facile eſt judicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec ullus ex injuriâ dolor eſt: videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotii habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. citò accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fugâ pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, conjecturæ & licentiæ paventis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. Quam multa non expectata venerunt, quam multa exſpectata numquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid juvat dolori ſuo occurrere? ſatis citò dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa intervenient, quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquãdo gladius ab ipſa cervice revocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna levitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in pejus, aut majorem ſibi offenſam proponit alicujus quam eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullius miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hîc prudentia proſit, hîc robore animi evidentem

tem quoque metum reſpue : ſi minus, vitio vitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina : & quoties incerta erunt omnia, tibi fave, crede quod mavis. ſi plures habebis ſententias metus ; nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volve, majorem partem mortalium, cum illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus : aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaveſcimus dubia pro certis, non ſervamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porrò ſi veniet? videbimus utrum veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diverſum te à natura tua ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eò magis bonũ tuum auge, & exorna. Sed jam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero : id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandavero. Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit vivere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime : & intelliges quam fœda ſit hominum levitas, quotidie nova vitæ fundamenta ponentium, novas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cum maximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex vivere incipiens? Non adjicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgara Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV. Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem : fateor nos hujus gerere tutelam : nec nego indulgendum illi, ſerviendum nego. Multis enim ſerviet, qui corpori ſervit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus vivere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Hujus nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis objicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur ejus diligentiſſimè cura : ita tamen, ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, evitemus incommoda quoque, non tantum pericula : & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt : ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum ; & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem ; & diſtracta in diverſum

diverſum actis curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſævitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus hujus rei timor eſt, cujus & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientia reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graves ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, ut magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium iras provocabit: imò declinabit, non aliter quam in navigando procellam. Cum peteres Siciliam, trajeciſti fretum. temerarius gubernator contempſit auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & in vertices cogat. non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longè ab illâ regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum nihil inde concupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quam minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: plures computant, quam oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſsâ viâ pauperi pax eſt. Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, ut vitemur: Odium, Invidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat. ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos invidiæ timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus, non minus contemni quam ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos ſed apud mediocriter malos, infularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum movent, adverſarium habent: hæc quieta, & ſui negotii, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum convaleſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes conjurabitur, ut non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquillè modeſteque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bellum civile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis medius intervenit? qui aliis Pompejum offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? jam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur utrum Cæſar, an Pompejus poſſideat

ſideat

deat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. Quid tuâ, uter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe pejor, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi levatus manus, & obrutus ſputis, & portandus extra forum traheretur, modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi jura condenda, ſine ulla potêtioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ novitate convertet. Quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua navis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de eventu fortuna judicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid adverſi. non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aureâ te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum uſus fructuſque ejus tibi eſſe gratior poſſit. Is maximè divitiis fruitur, qui minimè divitiis indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicujus ex illâ officinâ. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget divitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adjicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV. Mos antiquis fuit, uſque ad meam ſervatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adjicere: Si vales, benè eſt. Rectè & nos dicimus: Si philoſopharis, benè eſt. Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiamſi magnas habet vires, non aliter quam furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris benè valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minimè conveniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi cervicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter ſagina ceſſerit, & tori creverint: nec vires umquam opimi bovis, nec pondus æquabis. Adjice nunc, quod majore corporis ſarcinâ animus eliditur, & minus agilis eſt. Itaque, quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi benè deſudaverunt, ſi in locum ejus quod effluxit, multum potionis alterius, iejuno

gutture

tidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, ut propoſita cuſtodias, quam ut honeſta proponas. Perſeverandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, unde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. jam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè ſcrutare, & obſerva. Illud ante omnia vide, utrum in philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione conſumatur dies, ut dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt adverſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſive nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſive arbiter Deus univerſi cuncta diſponit, ſive caſus res humanas ſine ordine impellit & jactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus; hæc docebit ut Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit juris noſtri, ſi providentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illò nunc revertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, ut habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te novi, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & invenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid benè dictum eſt ab ullo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: Si ad naturam vives, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam dives. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, & eò deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, & non tantum habere tibi liceat, ſed calcare divitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars ulla luxuriæ laboravit: majora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Viâ eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te à vanis: & cum voles ſcire, quod petis, utrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII. Projice omnia iſta, ſi ſapis, imò ut ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, in-

Hæc ad alios pertinent : tu locupletibus propior es. Sæculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc ? ab Epicuro mutuum ſumam. Multis paraſſe divitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem gravem fecerat, & divitias graves fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces : quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert, ſic nihil refert, utrum animus æger in divitiis, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII. December eſt menſis, cum maximè civitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datum eſt : ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, ut non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hîc haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, utrum nihil ex quotidianâ conſuetudine movendum ; an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cænandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore civitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutavimus. Si te bene novi, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles; niſi forte his maximè diebus animo imperandum eſt, ut tunc voluptatibus ſolus abſtineas, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe : illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuriâ agere feſtum diem. Ceterum adeò mihi placet temtare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam : interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi : Hoc eſt quod timebatur ? In ipsâ ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra injurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace decurrit ſine ullo hoſte, vallum jacit, & ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, propè ad inopiam acceſſerunt, ne umquam expaveſcerent, quod ſæpè didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te ad modicas cænas & pauperum cellas, & quidquid aliud eſt, per quod luxuria divitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus : ut non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, dupondio ſatur, & intelliges ad ſecuritatem non opus eſſe fortunâ : hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris : facies enim quod multa milia ſervorum, multa milia pauperū faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum : & ne imparatos fortuna deprehen-

dat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit grave pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, Charino magiſtratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa levis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim jucunda res eſt aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſtè qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes,
& te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, ut illas intrepidè poſſideas. quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beatè victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tamquam exituras ſemper adſpexeris. Sed jam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniam. Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris & ſervum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quam ex odio: non minus inter ſeria, quam inter luſus & jocos. Nec intereſt, ex quam magna cauſſa naſcatur, ſed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fovent uſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideò ira vitanda eſt, non moderationis cauſſa, ſed ſanitatis.

EPIST. XIX. Exſulto quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bona ſpe: jam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus; ſi minus, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute vaſa colligere. Numquid invidioſum eſt? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec jactare debes, nec abſcondere. Numquam enim uſque eò te abigam, generis humani furore damnato: ut latebram tibi aliquam parari & oblivionem velim. id age, ut otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenii vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te invaſit, ut ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur

priſtinæ

priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine ullius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod invitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo teipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt parvo res magna conſtare. Æſtima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longè à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, provincia & procuratio, & quidquid ab illis promittitur: majora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, donec deſinas? habere, quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ numquam tibi miſeriarum terminum ac ſervitutis ipſa factura ſit. Subduc cervicem jugo tritam. ſemel illam incidi, quam ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad privata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & undiq; ingeſta nō ſatiant. Utrum autem mavis, ex inopia ſaturitatem, an in copia famem? Et avida felicitas eſt, & alienæ aviditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? utcumque. Cogita quam multa temerè pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaveris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſta ſollicitudine procurationum, & deinde urbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper novis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis vera in ipſo eculeo docuit. Ipſa enim altitudo attonat ſumma. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti ulla potentia, ut ſit tibi tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum enervaſſet felicitas, imo caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi jam contrahas vela, niſi (quod ille ſerò voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis ſententia parem facere rationem: ſed movebis mihi controverſiam, ſi te novi, nec voles quod debeo, in aſpero & probo accipere. Ut ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. Ante, inquit, circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis convivas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in convivio probat. Nullum habet majus malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quod beneficia ſua efficacia judicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quò plus debent, magis oderint. Leve æs alienum debitorem facit; grave inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientium utere, ut magis ad rem exiſtimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

EPIST. XX. Si vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te illinc ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui juvenum & otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat, ne orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter ſe vita unius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipſe ubique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper uno iturum gradu, ſed una via. Obſerva itaque, numquid veſtis tua domuſque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſè. Unam ſemel, ad quam vivas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diverſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnunc dicam unde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeverat in eo, ſed tranſilit: nec tantum mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adjicias, ut rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie judicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducèris aut ad ſummum, aut eò quod ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cum à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc unum amanda paupertas, quod à quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, ut contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parva, ex quibus cadere non poſſis: idque ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ hujus, quod ſtatim conferam. Invideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur. Ego certè aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, quanto minus quam ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet divitias in ſinu poſitas contemnere? Quidni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, quod ad ſe venerint,

Digitized by Google

venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quam ſentit. Multum eſt, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in divitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret divitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contempturus ſit divitias, ſi in illas inciderit. Itaq; in utroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divitiis non indulgeat. Alioqnin leve argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterum magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tamquam ad meliora, ſed præparare tamquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cum verò multo antè meditatus acceſſeris, jucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine qua nihil eſt jucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo judico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpè feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginariá paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia judicamus: Potius excitandus è ſomno, & vellicandus eſt animus, admonendusque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur dives. quiſquis exit in lucem, juſſus eſt lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI. Cum iſtis negotium tibi eſſe judicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quam ſequeris. vides ubi ſit poſita felicitas, ſed ad illam pervenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te hujus vitæ, à qua receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim umbram faciet quiſquis obſtiterit: illa verò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum Idomeneo ſcriberet, & illum à vita ſpecioſa ad fidelẽ ſtabilemque gloriam revocaret, rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quam omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris. Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris inciſiſſet? Omnes illos megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tiberius progener, & Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura oblivioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,

Nulla dies umquam memori vos eximet ævo:

Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantum habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eum de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea divitem facere, non pecuniæ adjiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quam ut interpretanda ſit, & diſertior quam ut adjuvanda. Hoc unum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de divitiis dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adjiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe judices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor. Eò libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſtis qui ad illa confugiunt, ſpe mala inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe vivendum. Cum adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, Hoſpes hîc bene manebis, hîc ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilii cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque largè adminiſtrabit. & dicet: Ecquid benè acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec majorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc unum commonefaciam, Iſta voluptas non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, parvo dimittitur: ſi modo das illi quod debes, non quod potes.

EPIST. XXII. Iam intelligas educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus proverbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid adverſarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in univerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſervare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto

impetu,

impetu, totis viribus id age, ut te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundum via: ut quod male implicuiſti, ſolvas potius quam abrumpas. dummodo, ſi alia ſolvendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, ut malit ſemper pendêre, quam ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotiis, in quæ deſcendiſti, vel quod videri mavis, incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Numquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantum, ſed advoco? & quidem prudentiores quam ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur. quem rogat, ut quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis major interveniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubjicit, nihil eſſe tentandum, niſi cum aptè poterit tempeſtivèque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verum ibi creſcit illi animus, ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operapretium habebit perſeverantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotii cauſſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum viderit brevia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes evadere, ſi occupationum pretia contempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipſa meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inviti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægrè ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſervitus, plures ſervitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bona fide placuit: in hoc autem unum advocationem petis, ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiverſaris, ut circumſpicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia inſtruas otium; numquam exitum invenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. ſed non ſic,

quo modo iſtis propitii ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: hoc uno excuſati, quod iſta quæ urunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſolvenda eſt, ut cum ſollenni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi neſcio utrum verior, an eloquentior. cujus? inquis. Epicuri. adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita, tamquam modo intraverit. Quemcumque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: invenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quam quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus eſt, exit è vita. Falſum eſt, pejores morimur, quam naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quam naſcitur. Nunc verò trepidamus, cum periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quam in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars ejus ulla ſubſedit. tranſmiſſa eſt, & effluxit. Nemo quam benè vivat, ſed quam diu, curat: cum omnibus poſſit contingere, ut benè vivant; ut diu, nulli.

EPIST. XXIII. Putas me tibi ſcripturum, quam humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & brevis: quam malignum ver ſit, quam præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi ut te exhorter ad bonam mentem? Hujus fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: culmen eſt. Ad ſumma pervênit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoveo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, devitandas exiſtimo? imò contra. nolo tibi umquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcetur, ſi modò intra reipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leves ſunt: niſi fortè tu judicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidês, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſevera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, ut iſti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In hujus gaudii poſſeſſione eſſe te volo. numquam deficiet, cum ſemel unde petatur inveneris. Levium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam voluptatem: & quodcunque invecticium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod

plus

Digitized by Google

plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod unum poteſt te præſtare felicem. diſjice & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optima parte. Corpuſculum quoq;, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariā rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breves, pænitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni aviditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut unde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & cōtinuo tenore unam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certū manſurúmve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia proximè ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus ejecit in mare. Ideò conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeverandum. Hic eſt locus ſolvendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare. aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: Malè vivunt qui ſemper vivere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò incipit vivere. Id agendum eſt, ut ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cùm maximè vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam vivere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc judicas mirum, adjiciam quod magis admireris: quidam antè vivere defecerunt, quam inciperent.

EPIST. XXIIII. Sollicitum te eſſe ſcribis de judicii eventu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum ut meliora tibi ipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis citò patienda cum venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe jam miſerum: ſed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſollicitudinem exuere, quidquid vereris ne eveniat, eventurum utiq; propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa. Intelliges profectò aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumq; partem rerum, vel civilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quam ut mittaris in exſilium? ut ducaris in carcerem? numquid ultra quidquam timendum eſt ulli, quam ut uratur? quam ut pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod malè judicaretur. Exſilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, ut rediret Reipub. præſtitit: alter reditum

ſuum Sullæ negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputavit, & exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, ut duarum rerum graviſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt uri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante removit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignovit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. jam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, ultima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut poſſet. Compoſitis ergo rebus, utcumque componi fractæ atque ultimæ poterant, id agendum exiſtimavit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſervare contingeret. & ſtricto gladio, quem uſque in illum diem ab omni cæde purum ſervaverat: Nihil, inquit, egiſti fortuna omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnavi: nec agebam tanta pertinacia, ut liber, ſed ut inter liberos viverem: nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, jam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed ejecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, ut ingenium exerceam, ſed ut te adverſus id quod maximè terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignavos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeji ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſverberavit, & quærentibus ubi Imperator eſſet: Imperator, inquit, benè ſe habet. Vox hæc illum parem majoribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, benè ſe habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Non revoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeò mors timenda non eſt, ut beneficio ejus nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamvis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,

niſi

niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque majuſculis pueris evenit. illi quos amant, quibus aſſueverunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaveſcunt: non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſervus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueātur, aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ nos obſtupefaciunt: jube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis eſt, ſi ferre poſſum: brevis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpè audiſti, ſæpe dixiſti: ſed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis objici ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certè feciſſe. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in iſtam ſollicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exſurgendum erit. Abduc illum à privata cauſa ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex injuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates nervorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura grave corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, ut Epicuréam cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorũ metus, nec Ixionem rotâ volvi, nec ſaxum humero Siſiphi trudi in adverſum, nec ullius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat & tenebras, & larvalem habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, ut te judices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repentè nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: uſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte dividimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid antè defluxit: ſic ultima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam pervenimus, ſed diu venimus. Hæc cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper qui-

dem magnus, numquam tamen acrior, quam ubi veritati commodas verba, dixiſti:

Mors non ultima venit, quæ rapit ultima, mors eſt.

Malo te legas, quam epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quo ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicujus animoſum, quod præceptum utile? Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Objurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiſcunt, quam eos qui timent, & ait: Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ, ut currendum eſſet ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adjicias & illud ejuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imò dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaveris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In utrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus. etiam cum ratio ſuadet finire, non temerè, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupavit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpè generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpè ignavos jacenteſque. illi contemnunt vitam, hi gravantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidiū: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus: Quouſque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur: omnia tranſeunt, ut revertantur. nihil novi video, nihil novi facio. Fit aliquando & hujus rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum judicent vivere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV. Quod ad duos amicos noſtros pertinet, diverſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem ejus jam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaveris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa invitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo ejus duraverit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec ullum tempus aggrediēdi melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, dū emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio ejus impoſuit. mihi verba non dat: exſpecto cum magno fænorū vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies: & utrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ revertamur: divitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura

natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Iove de felicitate contendat, ut ait Epicurus: cujus aliquam vocem huic epiſtolæ involvam. Sic fac, inquit, omnia, tamquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis judices. Hoc quidem longe magnificentius eſt, ſic vivere tamquam ſub alicujus boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, ut ſic facias quæcumque facies, tamquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cum jam profeceris tantum, ut ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cujus interventu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cum eſſe cogêris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cum eſſe cogêris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

EPIST. XXVI. Modo dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: jam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud jam his annis, certe huic corpori vocabulum convenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis injuriam, cum ſentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit, exſultat, & mihi facit controverſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem juvat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, ut propriè dicam, liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quam in finem ſuum, natura ſolvente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, & è vita repentinus exceſſus: ſed quia lenis hæc via eſt, ſubduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſervo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. levia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque involuta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me judicaturus ſum, utrum loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam jactavi verborum contumacium. Remove exiſtimationem hominum; dubia ſemper eſt, & in partem utramque dividitur. Remove ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſpu-

diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem, non reformido judicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire jam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam; ſed conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cujus arca utar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare utrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem jubet. qui mori didicit, ſervire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui ut non eſt abjiciendus, ita minuendus eſt: ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII. Tu me, inquis, mones. jam enim te ipſe monuiſti, jam correxiſti? ideò aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi invenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo intervenit, quæ infra feruntur, nec umquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adjutorium admittit. Calviſius Sabinus memoria noſtra fuit dives: & patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlixis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam benè noverat, quam pædagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Trojanos & Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaq; compendiariam excogitavit. magna ſumma emit ſervos, unum

qui

qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: novem præterea Lyricis ſingulos aſſignavit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius quadratus, ſtultorum divitum arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adjunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet analectas. Cum dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſervos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in eâ opinione erat, ut putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, ut luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix vivo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quam multos ſervos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe jam quod debeo, & vale. Divitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod numquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

EPIST. XXVIII. Hoc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem novam: quod peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam gravitatemq; mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum trajeceris mare, licet (ut ait Virgilius noſter) terræque urbeſque recedant: ſequentur te, quocumque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum juvare novitas poteſt? quid cognitio urbium, aut locorum? in irritum cedit iſta jactatio. Quæris quare te fuga iſta non adjuvet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: non antè tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, jam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum.

Vadis huc & illuc, ut excutias inſidens pondus, quod ipſa jactatione incommodius fit. ſicut in navi onera immota minus urgent: inæqualiter convoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione vivendum eſt: Non ſum uni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adjuvari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, Benè vivere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quam forum? ibi quoque licet quietè vivere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam.

nam

nam ut loca gravia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & convaleſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe, quam in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua projeciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum ejus infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſervitus una eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portoriū ſolvero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipſe coargue, inquire in te: accuſatoris primum partibus fungere, deinde judicis, noviſſimè deprecatoris. aliquando te offende.

EPIST. XXIX. De Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Rarò ad nos venit, nulla alia ex cauſſa, quam quia audire verum timet: a quo periculo jam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, & obvios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos objurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur ejus auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando de errare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperavit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſervari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt; ſed jam tendentis in pravum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, advocabit illas facetias, quæ riſum evocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde in nos jocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & objiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ, alium in aulâ: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cujus ſecta cum quæreretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non eſt. De eodem cum conſuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat. tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas movebo; aut, ſi ridere perſeverabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus inſaniæ

hilare

hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerva. videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis minoris videretur. Vitia ejus etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem graviter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis unde quo evaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis evaſurus, compone mores tuos, attolle animum, adverſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram in fænore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabūt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis favor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnoverint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut æſtimes judicia, non numeres: ut ſine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota civitate feminæ te puerique laudaverint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum favorem ferat?

EPIST. XXX. Baſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed jam plus illum degravat, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus & univerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & ut verius dicam, concinnavit. ſubitò defecit. Quemadmodum in nave quæ ſentinam trahit, uni rimæ aut alteri obſiſtitur: ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt navigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. ubi tamquam in putri ædificio omnis junctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: hoc philoſophia præſtat. in quocumque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, quamvis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo navigat velo, & ſi exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum adventat hora illa inevitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit; mare quos hauſerat,

hanſerat, eadem vi qua ſorbebat, ejecit incolumes; gladium miles ab ipſa perituri cervice revocavit: nihil haber quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic uni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & vivere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quam poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, ut per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, ut ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpè dicta, & ſæpè dicenda. ſed neque cum legerem, æque mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi inevitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus jugulum adverſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, utique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Libentiſſimè itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet ejus natura, velut propius inſpectæ, indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis revixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem & viderunt, & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideò timere dementis eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſupervacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſolvit: & quidquid reſolvit, componit iterum. Iam verò ſi cui contigit, ut illum ſenectus leniter emitteret, non repentè avulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum, næ ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam opptãtes mortem, & quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio utros exiſtimem majorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quieteque opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex judicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentius veniſſe, ut ſcirem an illum toties eumdem invenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quo-

Digitized by Google

quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa brevitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupavit, aqua, & interdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tamquam nova, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectavi abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem ajebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inveniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, pejus quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, ut numquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI. Agnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero majorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam uſum in ſociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex uno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non unum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes urbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo male precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eveniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: unum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona: modo levis & perferenda, modo expaveſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpaverim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, Tanto melior ſurge & reſpira: & clivum iſtum uno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, jam per maxima

acto

acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia conjuncta eſt. Quemadmodum ſine mixturâ lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adjutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modò magnus illi & invictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt; poſce. Quis ergo, inquis, labor frivolus & ſupervacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocaverint. non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, ut perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam divina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò pervenitur? non per Peninum Grajumve montem, nec per deſerta Candaviæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt: quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, jucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia nō faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo novit Deum. multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Non turba ſervorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſervum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſervus? Nomina ex ambitione, aut ex injuria nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modo, & te quoque dignum Finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitii eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII. Inquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, ubi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecū ſum. Sic vive, tamquam quid facias auditurus ſim: imò tamquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus, & diverſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumq. in propoſito, etiam ſi ſollicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, utique in tanta brevitate vitæ: quam breviorem incon-

ſtantia

Digitized by Google

ſtantia facimus, aliud ejus ſubinde atq; aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati addicturus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem adventare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & evade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusq; eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines avidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optaverunt utique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contra, omnium eorum contemptum optò, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te trãſferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: ut placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adjectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui vivit vita peracta.

EPIST. XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerũt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eamdem altitudinem tota ſilva ſurrexit. Ejuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interveniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique judicant. apud me verò Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quam in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inventurum cum intraverit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, unde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quæ quiſquam in illo contubernio locutus eſt, unius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cujus crus laudatur aut brachiũ, ſed illa cujus univerſa facies admirationẽ ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; nõ tam mendicè tecum agam, ſed plena

manu

manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim jacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: qui plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoria ſtare. Sibi jam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moveris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contra ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendêre, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. quouſque diſces? jam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & actuarii vice fungitur. Adjice nunc, quod illi qui numquam tutelæ ſuæ ſunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſcivit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem invenietur, ſi contenti fuerimus inventis. Præterea qui alium ſequitur, nihil invenit: imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego verò utar via veteri: ſed ſi propiorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPIST. XXXIV. Creſco & exſulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quam ut adoleſcentiam illius ſuam judicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, injeci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitavi: & nunc idem facio. Sed jam currentem hortor, & invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeveraveris & incubueris, & id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & una forma percuſſa ſint. Non eſt hujuſmodi animus in recto, cujus acta diſcordant.

EPIST. XXXV. Cum te tam obnixè rogo ut ſtudeas, meū negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, ut cœpiſti)

Digitized by Google

piſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diverſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non utique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio jam fructum, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leve & evanidum. Conſpectus, & præſentia, & converſatio aliquid habet vivæ voluptatis: utique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: & quò magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice, & ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerva an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare alicubi, atque alicubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfectè contingit, aliquatenus & proficienti provectoque. Quid ergo intereſt? hic commovetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPIST. XXXVI. Amicum tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum objurgant, quod umbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus invidetur, non deſinent tranſire. alii elidentur, alii cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſolvit. At benè aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quoſdam perversè loqui, & ſignare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton ajebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. benè ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeveret modò colere virtutem, perbibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minimè. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, elementarius ſenex. Inveni parandum, ſeni utendum eſt. Facies ergo rem utiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Hæc ajunt beneficia eſſe expetenda tribuendaq;, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quam accipere. Deniq; nihil illi jam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quam ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſolvendum, opus eſt negotianti navigatione proſpera, agrum colenti ubertate ejus quam colit terræ, & cœli favore: ille quod

diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem, non reformido judicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire jam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam; ſed conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cujus arca utar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare utrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem jubet. qui mori didicit, ſervire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui ut non eſt abjiciendus, ita minuendus eſt: ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII. Tu me, inquis, mones. jam enim te ipſe monuiſti, jam correxiſti? ideò aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi invenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo intervenit, quæ infra feruntur, nec umquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adjutorium admittit. Calviſius Sabinus memoria noſtra fuit dives: & patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlixis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam benè noverat, quam pædagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Trojanos & Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaq; compendiariam excogitavit. magna ſumma emit ſervos, unum

qui

Digitized by Google

qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: novem præterea Lyricis ſingulos aſſignavit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius quadratus, ſtultorum divitum arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adjunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet analectas. Cum dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſervos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in eâ opinione erat, ut putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, ut luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix vivo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quam multos ſervos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe jam quod debeo, & vale. Divitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod numquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

EPIST. XXVIII. Hoc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem novam: quod peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam gravitatemq; mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum trajeceris mare, licet (ut ait Virgilius noſter) terræque urbeſque recedant: ſequentur te, quocumque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum juvare novitas poteſt? quid cognitio urbium, aut locorum? in irritum cedit iſta jactatio. Quæris quare te fuga iſta non adjuvet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: non antè tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, jam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum.

Vadis huc & illuc, ut excutias inſidens pondus, quod ipſa jactatione incommodius fit. ſicut in navi onera immota minus urgent: inæqualiter convoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione vivendum eſt: Non ſum uni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adjuvari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, Benè vivere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quam forum? ibi quoque licet quietè vivere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam.

nam

nam ut loca gravia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant : ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & convaleſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget : & malet in pace eſſe, quam in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua projeciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum ejus infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſervitus una eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſolvero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipſe coargue. inquire in te : accuſatoris primum partibus fungere, deinde judicis, noviſſimè deprecatoris. aliquando te offende.

EPIST. XXIX. De Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Rarò ad nos venit, nulla alia ex cauſſa, quam quia audire verum timet : à quo periculo jam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, & obvios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos objurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo : illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus : non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur ejus auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando de errare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat : eligat profecturos : ab his quos deſperavit, recedat : non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſervari poteſt : ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt ; ſed jam tendentis in pravum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, advocabit illas facetias, quæ riſum evocare lugentibus poſſunt : & in ſe primum, deinde in nos jocabitur : omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & objiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam : oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ, alium in aulâ : oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cujus ſecta cum quæreretur, Scaurus ait : Utique Peripateticus non eſt. De eodem cum conſuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat. tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi riſum : ego fortaſſe illi lacrimas movebo : aut, ſi ridere perſeverabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus inſaniæ

hilare

hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerva. videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis minoris videretur. Vitia ejus etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem graviter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis unde quo evaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis evaſurus, compone mores tuos, attolle animum, adverſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? atquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram in fænore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabũt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis favor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnoverint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut æſtimes judicia, non numeres: ut ſine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota civitate feminæ te puerique laudaverint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum favorem ferat?

EPIST. XXX. Baſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed jam plus illum degravat, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus & univerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & ut verius dicam, concinnavit. ſubitò defecit. Quemadmodum in nave quæ ſententiam trahit, uni rimæ aut alteri obſiſtitur: ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt navigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. ubi tamquam in putri ædificio omnis junctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: hoc philoſophia præſtat. in quocumque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, quamvis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo navigat velo, & ſi exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum adventat hora illa inevitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit; mare quos hauſerat,

hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, ejecit incolumes; gladium miles ab ipſa perituri cervice revocavit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic uni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & vivere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quam poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, ut per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, ut ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpè dicta, & ſæpè dicenda. ſed neque cum legerem, æquè mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi inevitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus jugulum adverſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, utique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Libentiſſimè itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet ejus natura, velut propius inſpectæ, indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis revixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem & viderunt, & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideò timere dementis eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſupervacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſolvit: & quidquid reſolvit, componit iterum. Iam verò ſi cui contigit, ut illum ſenectus leniter emitteret, non repentè avulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum, næ ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optãtes mortem, & quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio utros exiſtimem majorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique oppetiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex judicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentius veniſſe, ut ſcirem an illum toties eumdem invenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi,

quo-

Digitized by Google

quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa brevitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupavit, aqua, & interdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tamquam nova, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectavi abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem ajebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inveniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis; ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, pejus quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, ut numquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI. Agnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero majorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam uſum in ſociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex uno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non unum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes urbes: ſurdum te amantiſſimis tuis præſta. Bono animo male precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eveniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: unum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona: modo levis & perferenda, modo expaveſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpaverim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, Tanto melior ſurge & reſpira: & clivum iſtum uno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, jam per maxima

acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia conjuncta eſt. Quemadmodum ſine mixturâ lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adjutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modò magnus illi & invictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt; poſce. Quis ergo, inquis, labor frivolus & ſupervacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocaverint. non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, ut perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam divina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò pervenitur? non per Peninum Grajumve montem, nec per deſerta Candaviæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt: quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, jucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia nõ faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo novit Deum. multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Non turba ſervorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſervum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſervus? Nomina ex ambitione, aut ex injuria nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modo, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitii eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII. Inquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, ubì & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecũ ſum. Sic vive, tamquam quid facias auditurus ſim: imò tamquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique, ex his quos interrogo, neſciſſe quid agas. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus, & diverſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumq; in propoſito, etiam ſi ſollicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, utique in tanta brevitate vitæ: quam breviorem incon-

ſtantia

Digitized by Google

ſtantia facimus, aliud ejus ſubinde atq; aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem adventare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & evade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusq; eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines avidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optaverunt utique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contra, omnium eorum contemptum optò, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te trãſferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: ut placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adjectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui vivit vita peracta.

EPIST. XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerũt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eamdem altitudinem tota ſilva ſurrexit. Ejuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interveniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique judicant. apud me verò Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quam in altè cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inventurum cum intraverit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, unde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quæ quiſquam in illo contubernio locutus eſt, unius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus. Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cujus crus laudatur aut brachiũ, ſed illa cujus univerſa facies admirationẽ ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; nõ tam mendicè tecum agam, ſed plena

manu

manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim jacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Nonenim excidunt, ſed ſimul perpetua, & inter ſe contexta ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoria ſtare. Sibi jam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moveris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contra ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendêre, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. quouſque diſces? jam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & actuarii vice fungitur. Adjice nunc, quod iſti qui numquam tutelæ ſuæ ſunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſcivit: deinde in ea re ſequuntur quæ adhuc quæritur. numquam autem invenietur, ſi contenti fuerimus inventis. Præterea qui alium ſequitur, nihil invenit: imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego verò utar via veteri: ſed ſi propiorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPIST. XXXIV. Creſco & exſulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quam ut adoleſcentiam illius ſuam judicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, injeci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitavi: & nunc idem facio. Sed jam currentem hortor, & invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeveraveris & incubueris, & id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & una forma percuſſa ſint. Non eſt hujuſmodi animus in recto, cujus acta diſcordant.

EPIST. XXXV. Cum te tam obniſe rogo ut ſtudeas, meũ negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, ut cœpiſti)

Digitized by Google

piſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diverſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non utique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio jam fructum, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leve & evanidum. Conſpectus, & præſentia, & converſatio aliquid habet vivæ voluptatis: utique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: & quò magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice, & ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerva an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfectè contingit, aliquatenus & proficienti provectoque. Quid ergo intereſt? hic commovetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPIST. XXXVI. Amicum tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum objurgant, quod umbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus invidetur, non deſinent tranſire. alii elidentur, alii cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſolvit. At benè aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quoſdam perversè loqui, & ſignare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton ajebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt; non pati ætatem, quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. benè ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeveret modò colere virtutem, perhibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minimè. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, elementarius ſenex. Inveni parandum, ſeni utendum eſt. Facies ergo rem utiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Hæc ajunt beneficia eſſe expetenda tribuendaq;, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quam accipere. Deniq; nihil illi jam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quam ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſolvendum, opus eſt negotianti navigatione proſpera, agrum colenti ubertate ejus quam colit terræ, & cæli favore; ille quod

debet, ſola poteſt voluntate perſolvere. In mores fortuna jus non habet. Hos diſponat: ut quam tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſentit, nec adjectum, ſed in eodem habitu eſt, quocumque res cadunt. Cui ſive aggeruntur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſive aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthiâ natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germania, protinus puer tenerum haſtile vibraret: ſi avorum noſtrorum temporibus fuiſſet, equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod adverſus omnia tela, quod adverſus omne hoſtium genus benè facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, ut & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formavit) offendat, nemo dubitat: nec enim neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut ferimur omnes ad conſervationem ſui. Nemo diſcit, ut, ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa jaceat: ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidem: ut, ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo pervigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cujus ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris ævi te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerva orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præterierit, repetit: pars cæli levatur aſſiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc unum adjecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPIST. XXXVII. Quod maximũ vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi hujus, & illius turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, uri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cavetur ut iſta vel inviti patiantur: à te, ut volens libenſque patiatis. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi invictoque moriendum eſt. Quid porrò prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fiat via: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſalvus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abjecta, ſordida, ſervilis, multis affectibus & ſæviſſimis ſubjecta,

Digitized by Google

ſubjecta. Hos tam graves domi-
nos, interdum alternis imperan-
tes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia. quæ ſola libertas eſt. Vita ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubjicere, te ſubjice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus ullo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpè fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubitò in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

EPIST. XXXVIII. Meritò exigis, ut hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clamore dat. Aliquando utendum eſt & illis, ut ita dicam, concionibus; ubi qui dubitat, impellendus eſt: ubi verò non hoc agendum eſt, ut velit diſcere, ſed ut diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt. quod quamvis ſit exiguũ, cum occupavit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus benè exceperit, convaleſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa invicem & ipſa generabit, & plus reddet quam acceperit.

EPIST. XXXIX. Commentarios quos deſideras, diligenter ordinatos, & in anguſtum coactos, ego verò componam: ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc vulgò Breviarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: hæc ſcienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed utriuſque rei tibi copiam faciam. Tu à me, non eſt quod illum aut illum exigas. qui notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res expergiſci te coget, ſi videris quam multi tibi laboraverint; concupiſces & ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, jacere ac deprimi non poteſt, non magis quam quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra jus ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, adverſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim utilia vitaliaque ſunt: at hæc, eò quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit ubertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum injuriam, ſed etiam in ſuam utuntur. Quis hoſtis in quem-

quam tam contumelioſus fuit, quam in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc unum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immeritò hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas. ſupervacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eò pervenerunt, ut illis quæ ſupervacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſerviunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum ultimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores ſunt.

EPIST. XL. Quod frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo uno modo potes, te mihi oſtendis. Numquam epiſtolam tuam accipio, ut non protinus una ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium jucundæ ſunt, quæ memoriam renovant, & deſiderium abſentiæ falſo atque inani ſolatio levant: quanto jucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba convolvere, quæ non effundit una, ſed premit & urget. plura enim veniunt, quam quibus vox una ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cujus pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita. nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem nivis ſuperveniens, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, quam agenti rem magnam ac ſeriam, docentique. æquè ſtillare illam nolo, quam currere. nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen inſidit quod exſpectatur, quam quod prætervolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adjice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri, movere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere: tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani: plus ſonat, quam valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda avaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid, quod ne voluptatem quidem ullam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed ut pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognoviſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abundè eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo judicet, quorum oratio perturbata & immiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per proclive currentium, non ubi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit,

ac

ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ. quæ ponere debet verba, non projicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quidni? ſed ſalva dignitate morum: quam violenta iſta & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſit unda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irrevocabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim judex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Rectè ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quærunt: & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel juxta P. Vinicium dicere. qui, cum quæreretur, quomodo diceret, Aſellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt jungere. Quid ni malis tu ſic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus intervenerit, quam qui illi ſingula verba vellenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel numquam dicas. Nam Q. Haterii curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longè abeſſe ab homine ſano volo. Numquam dubitavit, numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis aut minus convenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum ſcribimus, interpungere conſuevimus. Cicero quoque noſter, à quo Romana eloquentia extitit, gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia, & quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expeditè magis, quam concitatè: ut poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio, non exigo, ut oratio ejus ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſervatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalva verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudium transferẽdum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamẽ temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior convenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit tardiloquum te eſſe jubeo.

EPIST. XLI. Facis rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, ut ſcribis, perſeveras ire ad bonam mentem: quam ſtultum eſt optare, cum poſſis à te impetrare. Non ſunt ad cælum elevandæ manus, nec exorandus æditus, ut nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſervator & cuſtos: hic prout à nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adjutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In unoquoque virorum bonorum (Quis Deus incertum eſt) habitat Deus. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorũ aliorum alios protegentium

tium ſubmovens: illa proceritas ſylvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſiquis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excavatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos: non ſubibit te veneratio ejus? non dices: iſta res major eſt altiorque, quam ut credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc divina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque majore ſui parte illic eſt, unde deſcendit. Quemadmodum radii ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus ut propius divina noſſemus, converſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſunt? Non faciunt meliorē equum aurei fræni. Aliter leo aurata juba mittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cujus hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ uvæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fænerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque ejus bonum, ſi id adimplevit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam. ſecundum naturam ſuam vivere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem revocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPIST. XLII. Iam tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? hujus ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex intervallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpè fortuna producit: eximia verò, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur; & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet; fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec ulla

major

major pœna nequitiæ eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubita & magna potentia impotenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cum illis vires ſuæ placuerint, quam illa quæ jam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria peſſimis audeat, fortunæ favore deficitur. eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cũ quemdam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac levem, & te non pedem ejus tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: plumâ tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput ſuum caſura tentaverit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quam oneroſa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſupervacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſupervacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non providemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſolvimus: & gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſúmve prædium: ad ea paratiſſimi ſumus pervenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum jacturâ pudoris, & libertatis, & temporis. Adeò nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebuſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicujus mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpè maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt. noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolum ubi de incremento agetur, ſed etiam ubi de jactura. Hoc periturum eſt? nempe adventicium fuit. tam facilè ſine iſto vives, quam vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & invidiam. Circumſpice iſta, quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periiſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII. Quomodo hoc ad me pervenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraveras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſſim excitare rumorem? non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Navis quæ in flumine magna eſt, in mari parvula eſt: gubernaculum quod navi alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in provinciâ, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eò tibi diligentius vivendum eſt. Tunc felicem te eſſe judica, cum poteris in publico vivere, cum te

eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares. Ego verò quoſcumque habeo mittere paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transferrem, & niſi maturè te finem officii ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolum trajeciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creviſſes. Ceterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideò me diſertum puto, quam formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non judicii: & ſi modo judicii eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcumque ſunt, tu illos ſic lege, tamquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero; multum magnorum virorum judicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inventa, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cavillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſolvimus. Tantum nobis vacat? jam vivere, jam mori ſcimus? Tota illò mente pergendum eſt, ubi provideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo umquam niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus cõtra id quod optavimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantum illam, ſed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia; pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxâ decipiunt, quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, ut quomodo fiat intelligam: perdidi uſum. Idem de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem juvant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem eâ ſolâ parte æſtimat, qua homo eſt: qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic vivit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus judicii, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera ejus tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac

quantur, licet. virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte tota jejuni, mutique perſtant. Sic fit, ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere cervicem, periculum imminens in caput ſuum avertere. In conviviis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde ejuſdem arrogantiæ proverbium jactatur: Totidem eſſe hoſtes, quot ſervos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tãquam hominibus quidem, ſed tamquam jumentis abutimur: quod cum ad cænandum diſcubuimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aves ſcindit: pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei vivit, ut altilia decenter ſecet, niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſa docet, quam qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. jamque militari habitu glaber, deſtrictis pilis, aut penitus evulſis, tota nocte pervigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit, & in cubiculo vir, & in convivio puer eſt. Alius cui convivarum cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, revocet in craſtinum. Adjice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cujus rei illum ſapor excitet, cujus delectet adſpectus, cujus novitate nauſeabundus erigi poſſit, quid jam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cænare non ſuſtinet, & majeſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſervo ſuo accedere. Dii melius, quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominũ ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter rejicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſervus, ille in primam decuriam conjectus, in qua vocem præco experitur, & ipſe illum invicem apologavit, & ipſe non judicavit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed domino quam multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtũ quem ſervum tuum vocas, ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æquè ſpirare, æquè vivere, æque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te ſervum. Mariana clade quam multos ſplendidiſſimè natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc ejus fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſervorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſervum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas eſt. forſitan habebis. neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœperit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum ſervo clementer. comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in convictum. Hoc loco

acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſervorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? Dominum, patremfamiliæ appellaverunt: ſervos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, quo non ſolum cum ſervis domini veſcerentur, ſed quo utique honores illis in domo gerere, jus dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe judicaverunt. Quid ergo? omnes ſervos admovebo menſæ meæ? non magis quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ rejecturum, ut puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, ut ſint. Si quid enim in illis ex ſordida converſatione ſervile eſt, honeſtiorum convictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: ſi diligenter attenderis, & domi invenies. Sæpè bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum ejus ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Servus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Servus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſervit, alius avaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſularem, aniculæ ſervientem; dabo ancillulæ divitem: oſtendam nobiliſſimos juvenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſervitus turpior eſt, quam voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſervis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè ſuperiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſervos, & dominos de faſtigio ſuo dejicere: quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tamquam clientes, tamquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliviſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſimè ergo te facere judico, quod timeri à ſervis tuis non vis, quod verborum caſtigatione uteris. Verberibus muta admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, ut quidquid non ex voluntate reſpōdit, iram provocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæviunt, quaſi injuriam acceperint: à cujus rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, querendo. acceperunt injuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. levis eſt malitia, ſæpè mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPIST. XLVIII. Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quam ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cum longiore mora opus ſit, ut ſolvas quæſtionem, quam ut proponas? Utique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tamquam Epicurus loquor. Mihi verò idem

expedit.

Digitized by Google

expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec adverſi. in commune vivitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad utilitates ſuas convertit: alteri vivas oportet, ſi vis tibi vivere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſervanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune jus generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa ſignificet. In diverſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in utram ire partem jubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſolvere: quod mihi ex iſtâ ſententiâ periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipulâ ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas urit, alium divitiæ vel alienæ torquent, vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit: hunc homines malè habent, illum dii. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt jocandi locus. ad miſeros advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubjectum præſtantibus caput, pollicitus es: quo diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes undique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opeſq; ſunt. Rogant ut ex tantâ illos volutatione extrahas, ut disjectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſupervacuum, quã faciles leges poſuerit; quam jucunda ſit vita, quam expedita, illas ſequentibus; quam acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quam naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Utinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cum voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in illas argutias conjectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſive nigræ, & turpes, infameſque etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quam ut formulâ cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum re-

ſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, affecturos vos, ut non magis auri fulgor, quam gladii perſtringat oculos meos, ut ingenti conſtantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat: ad hoc invitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decet & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce tamen diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſariis: nunc quæ dementia eſt, ſupervacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

EPIST. XLIX. Eſt quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria evocant, nec extinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſervuli familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renovat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ac Pompejorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coërcitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. modo amittere te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? Modo apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſſas agere cœpi, modo deſii velle agere, modo deſii poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit; adeò præcipitis fugæ tranſitus levis eſt. Cauſſam hujus rei quæris? quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, una jacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa intervalla eſſe in eâ re, quæ tota brevis eſt. Punctum eſt quod vivimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatii natura diviſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentiâ ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modo, ætatis noſtræ bona portio eſt: cujus brevitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſive quia admoveri lineas ſentio, ſive quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eò magis utique indignor, aliquos ex hoc tẽpore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſimè fuerit) in ſupervacua majorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciviunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni judicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quam ſolvere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & movere juſſus eſt miles, excutit neceſſitas quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice

Digitized by Google

Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus meritò viderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cum juventus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & ejuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum hujus acutæ delirationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: adverſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare adverſus difficilia, de æquanimitate: adverſus inevitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio ejus, ſed in uſu: poſſe fieri, imò ſæpè fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reverti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in navigatione tantùm exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur: in omni loco æquè tenue intervallum eſt. Non ubique ſe mors tam propè oſtendit: ubique tam propè eſt. Has tenebras diſcute: & faciliùs ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De juſtitiâ mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitiâ utrâque, & illâ cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per devia ducere, faciliùs ad id quò tendo, perveniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideòque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minùs convenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

EPIST. L. Epiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſupervacuum itaq; putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic jam vivere, ut ubicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, uxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in domo meâ remanſiſſe. Ipſe enim averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſiquando fatuo delectari volo, non eſt mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubitò deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, ut migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illâ ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit, Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum, quòd nondum conſtitui certum genus vitæ: ado-

ſeſ.en-

leſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideò difficulter ad ſanitatē pervenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantáſve ægritudines diſcutiemus? Nunc verò ne quærimus quidem medicum: qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. ſequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illâ defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules, turpe eſt magiſtrum hujus rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: &, ut verum dicam, ne labor quidē magnus eſt: ſi modò, ut dixi, antè animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat pravitas ejus. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamvis flexa, revocabis: curvatas trabes calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod uſus noſter exigit: quanto faciliùs animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior? quid enim aliud eſt animus, quàm quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni aliâ materiâ, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quòd te impediat, quò minùs de nobis bene ſperes, quòd malitia jam nos tenet, quòd diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem ante bona mens venit, quàm mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eò majore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quòd ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideò expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundùm naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, facilisque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mētis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, ut incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

EPIST. LI. Quomodo quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla unicum, ſive Valgius (apud utrumque enim legi) non reperio. cum plurima loca evomant ignem, non tantùm edita, quòd crebrius evenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam jacentia. Nos utcumque poſſumus, contenti ſumus Bajis: quas poſtero die, quàm attigeram, reliqui. locum ob hoc devitandum, cùm habeat quaſdam naturales dotes, quia ibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? ulli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis convenit quàm alia, nec ullum colorem ille odit, ſed aliquem putat parùm aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de receſſu cogitans, numquam Canopum eliget, quāvis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Bajas quidem. diverſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illîc ſibi plurimum luxuria permittit: illîc tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſolvitur. Non tantùm corpori, ſed

etiam

etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes navigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantùm peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Vna Hannibalem hiberna ſolverunt: & indomitum illum nivibus atq; Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (ut vides) ſæva quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicatè, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, ut interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtivam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeverãtibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. jugum non recipio, imò quod majore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me juris eſſe volet & ambitio, & ira; inter tot affectus diſtrahar, imò diſcerpar. Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſervire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam in æquũ deducere. quo die intellexero illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam jumenta patiuntur, quorum durata in aſpero ungula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, citò ſubteruntur. Et fortior miles ex confragoſo venit: ſegnis eſt urbanus & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit pulvere ille unctus & nitidus. Severior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Bajis exſulabat. ruina ejus non eſt tam molliter collocanda. Illi quoq; ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, Cajus Marius, & Cnejus Pompejus, & Cæſar exſtruxerunt quidem villas in regione Bajana, ſed illas impoſuerunt ſummis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari latè longeque ſubjecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitaverunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas umquam fuiſſe in Vticâ Catonem, ut præternavigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam, ut audiret canentium nocturna convitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in unam noctem manu ſua duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphoniâ

ſymphoniâ rumpi! Sed ſatis diu cum Bajis litigavimus, numquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine. nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Projice quæcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis revellendum erat. Voluptates præcipuè exturba, & inviſiſſimas habe: latronum more, quos Philetas Ægyptii vocant, in hoc nos amplectuntur, ut ſtrangulent.

EPIST. LII. Quid eſt hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eò unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil liberè volumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illâ revellemus? Nemo per ſe ſatis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine ullius adjutorio contendere, ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maximè laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope alienâ, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illâ primâ notâ non ſumus: benè nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſalvus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſervari. Præter hæc adhuc invenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantùm opus ſit, ſed adjutore, &, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris hujus exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulor, alterum magis ſuſpicio. Quamvis enim ad eumdem finem uterque pervenerit: tamen major eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè celſa, æquè magnifica: alterum puram aream accepit, illic protinus opus crevit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum pervenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod ajunt) facienda ſunt, & in fundamentis ipſis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatẽ naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet. Imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum invocemus auxilium. Quem, inquis, invocabo, hunc, aut illum? Tu verò etiam ad priores revertere, qui vacant. adjuvare nos poſſunt, non tantùm qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos volvunt, & in privato circulantur: ſed eos qui vitâ docent, qui cùm dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec unquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adjutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideò te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, ut meliores haut

faciant-

Digitized by Google

faciantque meliores : ſi non ambitionis hoc cauſsâ exercêt. Quid enim turpius philoſophiâ captante clamores ? Numquid æger laudat medicum ſecantem ? tacete, favete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaveritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moverique rerum magnitudine ? ſane liceat. ut quidem judicetis, & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam ? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & lōqui & laudare licuiſſe ? Quanta autem dementia ejus eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt ? Quid lætaris, quòd hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare ? Diſſerebat populo Fabianus : ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium : ſed quem magnitudo rerum evocaverat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſerventur, indicia ſunt : & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & unum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertū per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, aſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo : philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando juvenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cùm ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoveantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquētia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidē feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam proſtituta eſt : ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII. Quid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut navigarem ? Solvi mari languido. erat ſine dubio cælum grave ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum reſolvuntur : ſed putavi tam pauca millia à Parthenope tua uſque Puteolos ſurripi poſſe, quamvis dubio & impendente cælo. Itaque quo celerius evaderem, protinus per altum ad Neſida direxi, præciſurus omnes ſinus. Cum jam eò proceſſiſſem, ut mea nihil intereſſet, utrum irem, an redirem : primum æqualitas illa, quæ me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed jam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, ut me in aliquo littore exponeret. Ajebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æque in tempeſtate timere, quam terram. Pejus autem vexabar, quam ut periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & ſine exitu, torquebat : quæ bilem movet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi ut peteret littus. Cujus ut vici-

niam

niam attigimus, non exſpecto ut quidquam ex præceptis Virgilii fiat, Obvertunt pelago proras, aut anchora de prora jaciatur: ſed memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychrolutam decet, gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cum me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam irato mari natum, ut ubique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocumque navigare debuero, viceſimo anno perveniam. Vt primum ſtomachum (ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, ut corpus unctione recreavi, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur oblivio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eò magis latent, quò majora ſunt. Levis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creverit, & vera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui talaria cœpit intendere, & utroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contrà evenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quò quis pejus ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leviter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: gravis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumq; altius mergit, quam ut uti ullo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, ut errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet gravem. Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precariò philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui advocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, ut quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam pervenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. Non eſt res ſubſiciva: ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & jubet. Alexander cuidam civitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti: Eo, inquit, propoſito veni in Aſiam, non ut id acciperem quod dediſſetis; ſed ut id haberetis, quod reliquiſſem. Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, quod ipſa erogavero. Totam huc converte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens intervallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore ejus ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat,

fatigat, & velut levia tela laxo ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum uſque qui miſerat reſpuit.

EPIST. LIV. Longum mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me invaſit. Quo genere? inquis. proſus merito interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Uni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Brevis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpè conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector: tam ridiculè facio, quam ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipſa ſuffocatione non deſii cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquã. tam ſæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, jam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ pejus eſſe cum exſtincta eſt, quam antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Utrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem judicamus ſequi: cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante annos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas? utriuſq; rei hic eſt effectus, non eſſe. His & hujuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe jam anhelitus cœperat, intervalla majora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamvis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quãdam ejus, & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: jam præparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum juvat vivere. Quæ enim virtus eſt, cum ejiciaris, exire? tamen eſt & hîc virtus. Ejicior quidem, ſed tamquam exeam. Et ideò numquam ejicitur ſapiens: quia ejici, eſt inde expelli, unde invitus recedas. Nihil invitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPIST. LV. A geſtatione cum maximè venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eò major, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus; oculos, ut per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſivimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, ut ſive bilis inſiderat faucibus, diſcuteretur; ſive ipſe ex aliqua cauſſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum jactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutius vehi perſeveravi, invitante ipſo littore, quod inter Cumas & Servilii Vatiæ villam curvatur. & hinc mari, illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim à recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (ut ſcis)

frequens

frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſolvit, cum arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illîc invenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius dives, nulla alia re quam otio notus, conſenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Aſinii Galli, quoties Sejani odium, deinde amor merſerat, (æquè enim offendiſſe illum, quam amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: O Vatia ſolus ſcis vivere. At ille latere ſciebat, non vivere. multum autem intereſt, utrum vita tua otioſa ſit, an ignava. Numquam aliter hanc villam Vatia vivo prateribã, quàm ut dicerem: Vatia hîc ſitus eſt. Sed adeò, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viventem: quorum nihil illi contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi vivere. ille enim (quod eſt primum) ſcit vivere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegavit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non vivit ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuò ſibi vivit, qui nemini. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere: frontem enim ejus tantum novi, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera uſque in occidentem tenet. Platanona medius rivus, & à mari & ab Acheruſio lacu receptus, Euripi modo dividit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduò exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Bajas trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes ejus ipſe novi: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Favonio, & illum adeò excipit, ut Bajis neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quẽ otium ſuum pigrum jam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœnâ mæſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideò parum benè compoſitum eſſe te, quod in Campaniâ non es. quare autem non es? huc uſque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando una loquimur, ambulamus, cum conſidemus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideò æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hîc primum noctes ſeparatas: deinde occupationes utrinque diverſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem numquam abeſt; quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cæna, mecum ambula. In

anguſto

anguſto viveremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeò tecum ſum, ut dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere.

EPIST. LVI. Peream, ſi eſt tam neceſſarium, quam videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor undique me circumſonat: ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes: cum in alipten inertem, & hac plebeja unctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana pervenit, aut concava, ita ſonum mutat. Si vero pilicrepus ſupervenerit, & numerare cœperit pilas, actum eſt. Adjice nunc ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui vox ſua in balneo placet. Adjice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum ſi nihil aliud, rectæ voces ſunt, alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec umquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit. Iam libarii varias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quam fluctum aut dejectum aquæ. Quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſſam, urbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox avocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quæ me ſine avocatione circumſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrariũ vicinum, aut hunc qui ad metam ſudantem tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quam qui continuatur. Sed jam me ſic ad omnia iſta duravi, ut audire vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec avocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum avaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida compoſta quiete.

Falſum eſt. nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cujus aures ne quis agitet ſonus, omnis ſervorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propius, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines levem captans: quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, hujus compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi jacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò

ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum malè parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſcivire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otii vitia negotio diſcuti. Sæpè videmur tædio rerum civilium, & infelicis atque ingratæ ſtationis pœnitentiâ, ſeceſſiſſe: tamen in illa latebra, in quam nos timor & laſſitudo conjecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata, aut etiam abjecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in mediâ parſimoniâ voluptates non damnatas, ſed relictas petit; & quidem eò vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et avaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bona fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, ut paulò ante dicebam, nulla res nos avocabit, nullus hominum aviumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque & jam certas. Leve illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pavoris, quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, nec adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non urbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaveſcens, quem una quælibet vox pro fremitu accepta dejecit, quem motus leviſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tūc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: nōn ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere convicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remediū Vlixes ſociis etiam adverſus Sirenas dederit, & invenerit?

EPIST. LVII. Cum Bajis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum navem experirer. ſed tantum luti tota via fuit, ut poſſem videri nihilominus navigaſſe. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. aceromate nos haphe excepit, in Cryptâ Neapolitanâ. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non ut per tenebras videamus, ſed ut ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, pulvis auferet, in aperto quoque res gravis & moleſta: quid illic, ubi, in ſe volutatur, & cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos a quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus, eadem via, eodem die, & luto & pulvere laboravimus. Aliquid tamen mihi illa

Illa obſcuritas, quod cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei novitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multũ ab homine tolerabili, ne dum à perfecto abſum, ſed de illo in quem jus fortuna perdidit: hujus quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine ejus conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris novi, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationemque concidunt, & linquuntur animo: alii gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (ut dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & injuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, utrum ſupra aliquem vigiliarium ruat, an mons, an turris? nil invenies. Erunt tamẽ qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraq; mortifera æque ſit. Adeò non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe. hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium æterno eſt.

EPIST. LVIII. Quanta verborum nobis paupertas, imo egeſtas ſit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari juxta ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graii vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta.

Puto intelligi iſtud verbum interiiſſe. Ne te longè differam, quædam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

— Stupet ipſe Latinus,
Ingentes, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere

nere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi uſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi juſſo, id eſt, ſi juſſero. Hoc nolo mihi credas: ſed fide Virgilio:

Cetera qua juſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, ut oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium verborum, ſitus occupaverit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem hujus verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; Fabianum, diſertum & elegantẽ, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo uti. nihilominus dabo operã, ut jus à te datũ parciſſimè exercetam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latinè exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ convicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenii: in medio poſitũ eſſe: poſſe ſic transferri, ut dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam, Quod eſt. Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi antè indicavero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diviſio, quo univerſa comprehenſa ſunt. Invenietur autem, ſi cœperimus ſingula retrò legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & vivere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quædam anima carent, ut ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic dividam, ut dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, ut ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tamquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flavos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim

tim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, meritò primum poni docuero, cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies divido, ut ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo divido? ut dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum divido? ut dicam, quædam animum habent, quædam tantum animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt; quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubjiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamvis non habeat ſubſtantiam. Nũc ad id quod tibi promiſi, revertor, quomodo quæcumque ſunt, in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec ullo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt. quod generaliter eſt: tamquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, ut Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies ejus, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. ut poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed jam apud Græcos in unius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet major ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ propriè ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inviolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adjiciam definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paullò antè pictoris imagine utebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilii facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figuravit: hæc Idea eſt. Etiamnunc aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hîc ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tamquam inane, tamquam

tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe propriè putat. Fluunt enim, & aſſidua diminutione atque adjectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit juvenis. nemo eſt manè, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus.* Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quam in homine. ſed nos quoque non minus velox curſus prætervehit: & ideò admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus: mundus quoque, æterna res & invicta, mutatur, nec idem manet. Quamvis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque avocat, &, ut dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſervaveris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: ex omni vacatione, etiam ſi à philoſophia lõgiſſimè averſa eſt, eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modo tractavimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quæ ſenſibus ſerviunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tamquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli, fluidique per intervalla conſiſtimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa verſantem, & providentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conſervat artifex, fragilitatem materiæ vi ſua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeò pretioſa non ſunt, ut an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quã nos ſumus, providentia periculis eximit, poſſe tandem aliquatenus noſtra quoque providentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars major perit, potuerimus regere & coërcere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: ſed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parſimonia tamen, & eorum quæ aviditatem evocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſſit, & annum unum atque octogeſimum implevit, ſine ulla deductione. Ideò Magi, qui fortè Athenis erant, immola-

Digitized by Google

Immolaverunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quam humanæ fati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam ut non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quam diutiſſimè, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Propè eſt à timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille ultra modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, utrum fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimũ quiddam: ſi modo mens ſine injuria eſt, & integri ſenſus animum juvant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullò antè quam debet, faciendum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: & cum majus periculum ſit malè vivendi, quam citò moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine injuria pertulit. multis iners vita ſine uſu jacuit ſui. Quanto deinde crudelius judicas, aliquid ex vita perdidiſſe, quamvis finienda? Noli me invitus audire, tamquam ad te jam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſervabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes ejus convellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiã dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus eſt & ignavus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſa vivit. Sed in longum exeo. eſt præterea materia quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentius quam mortes meras lecturus es.

EPIST. LIX. Magnam ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi uti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam revoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſanè: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandum animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgò tamen ſic loquimur, ut dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepiſſe: quæ adeò non ſunt gaudia, ut ſæpè initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem junctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia*; disertè quidem dicit, ſed parum propriè: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificavit enim homines, malo ſuo lætos. tamen ego non immeritò dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. quamvis enim ex juſta cauſ-

ſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum ejus impotentem, & in diverſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed ut ad propoſitum revertar, audi quid me in epiſtola tua delectaverit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longius quam deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicujus verbi decore placentis vocentur; quod tibi non evenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quam loqueris. Hoc majoris rei indicium eſt. apparet animum quoque nihil habere ſupervacui, nihil tumidi. Invenio tamen tranſlationes verborum, ut non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Invenio imagines: quibus ſi quis nos uti vetat, & poëtis illas ſolis judicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtrandæ rei cauſſa eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſſa qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & ut diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. Sextium ecce cummaximè lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. movit me imago ab illo poſita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas undique expandat, ut ubicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, ut ſignum ab uno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpè hoſtem timuere ſine cauſſa, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſupernè illi metus eſt, quã infra. utrumq; trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pavet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autẽ, ad omnẽ incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis jacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpè diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, adverſus vitia diſcere, qui quantum à vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit. ſumma tantum decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quod citò nobis placemus: ſi invenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpè mentiri. Adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria cummaximè facimus. Mitiſſi-

Digitized by Google

viſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſſimum. Sequitur itaque, ut ideò mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum jam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cujuſdam urbis dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſedere, & incœpta agere perſeveravit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, Omnes, inquit, jurant me Iovis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus: cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, cum diis ex pari vivit. Nunc ipſe te conſule; ſi nunquam mæſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor, erecti & placentis ſibi eſt: perveniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & undique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis pervenire, ſed erras, qui inter divitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines, quæris? iſta quæ ſic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed unde ſtabile magnumq; conſequantur, ignorant. Ille ex conviviis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba: ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & brevia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ favor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudii æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi juſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? non magis, quam prædam nacti leones. Cum fatigaverunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox inter vitia defecit, cum voluptates anguſto corpori ultra quam capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tãquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPIST. LX. Queror, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optaverint? O quam inimica no-

bis ſunt vota noſtrorum! eò quidem inimiciora, quò ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum crevimus. Exaudiant quoque dii noſtram pro votis vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondū ipſi alere nos poſſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius menſæ frumentum multa navigia, & quidem non ex uno mari, ſubvehent? Taurus pauciſſimorum jugerum paſcuis impletur: una ſilva elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura alvum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium aviditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? parvo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (ut ait Salluſtius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam verò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Vivit is, qui ſe utitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam in conditivo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

EPIST. LXI. Deſinamus quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, ut mihi inſtar totius vitæ, ſit dies. Nec me hercules tamquam ultimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cummaximè ſcribentem mors evocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideò fruor vita: quia quamdiu futurum hoc ſit, non nimis pendeo. Ante ſenectutem curavi, ut benè viverem: in ſenectute, ut benè moriar. Bene autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid umquam invitus facias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſervitutis effugit, facere quod nolit. Non qui juſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui invitus facit. Itaque ſic animum componamus, ut quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus. antè ad mortem, quam ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: ſed nos inſtrumentorum ejus avidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

EPIST. LXII. Mentiuntur, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & ubicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut cauſſa ex officio nata civili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe.

Con-

Digitized by Google

Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breviſſima ad divitias, per contemptum divitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic vivit, nō tamquā contempſerit omnia, ſed tamquam aliis habenda permiſerit.

EPIST. LXIII. Graviter fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi jam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrymas: ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. lacrymandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cum poëtarum Græcorum maximus, jus flendi dederit in unum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe? Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lacrymas argumenta deſiderii quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliviſcar amici? Brevem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tēpus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt: cum primum te obſervare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus, ut jucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen illud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amavimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Nam, ut dicere ſolebat Attalus noſter; Sic amicorum defunctorum memoria jucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuaviter aſpera: quomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat: cum verò intervenit ſpatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam juvat. Quis autem negaverit, hæc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tamquam amiſſurus: amiſi, tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine beneficium Fortunæ malè interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideò amicis avidè fruamur, quia quādiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quam ſæpè illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam ſæpè eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in vivis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſimè amicos habeant, miſerrime lugent: nec amant quemquam, niſi cum perdiderunt? Ideoque tunc effuſius mærent, quia verentur, ne dubium ſit an amaverint: ſera indicia affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur, & exiſtimamus: quia parum valent in unius elati ſolatium. ſi non habemus, majorem ipſi nobis injuriam fecimus, quam à fortuna accepimus. Illa unum abſtulit: nos quemquam non fecimus. Deinde ne unum quidem amavit, qui plus

quam unum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa unica tunica, complorare ſe malit, quam circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inveniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quam flere. Scio pertritum jam hoc eſſe, quod adjecturus ſum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore invênit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mæroris, laſſitudo mærendi. Malo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum conſtituêre majores, non ut tam diu lugerent, ſed ne diutius: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadavere revulſis, cui lacrymæ in totum menſem duraverint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem invenit, & aliquos ad ſe adducit: inveteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodicè flevi, ut (quod minimè velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi fuiſſe, quod numquam cogitaveram, mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tamquam ordinem fata ſervarent. Itaque aſſiduè cogitemus, tam de noſtra quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tūc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito omnia & mortalia eſſe, & incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid umquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, citò nos eò perventuros, quo illum perveniſſe mæremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientium vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periiſſe, præmiſſus eſt.

EPIST. LXIV. Fuiſti heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantum: ideò adjeci, nobiſcum: mecum enim ſemper es. Intervenerant quidam amici, propter quos major fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in convivio, nullam rem uſque ad exitum adducens, ſed aliunde alio tranſiliens. lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, &, licet negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni, vigoris eſt, quantum animi! hoc non in omnibus philoſophis invenies. Quorumdam ſcripta clarum habent tantum nomen: cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cavillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Vivit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque poſitione mentis ſim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus provocare, libet exclamare, Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit ubi ſe experiatur, ubi virtutem ſuam oſtendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis

Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

Libet

Libet aliquid habere quod vincam, cujus patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem ejus non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, ut illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certè temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſæpè tamquam ſpectator novus video. Veneror itaq. inventa ſapientiæ, inventoreſque: adire tamquam multorum hereditatem juvat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. major iſta hereditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adjiciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inventa ſunt: hoc ſemper novum erit, uſus, & inventorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conlevatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor avertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admoveantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: equo deſiliam, caput adaperiam, ſemitâ cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

EPIST. LXV. Heſternum diem diviſi cum mala valetudine. antemeridianum illa ſibi vindicavit: poſtmeridianũ mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentavi animum. deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo; donec intervenerunt amici, qui mihi vim afferrēt, & tamquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt. te arbitrum adegimus: plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſſa eſt. Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant; cauſſam & materiam. Materia jacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moveat. Cauſſa autem, id eſt ratio, materiam format, & quocumque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de univerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſſa artifex.

fex. Eadē condicio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſſam eſſe, id quod facit. Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: numquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretur ve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt; faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod invitavit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricavit: vel gloria, ſi laboravit in nomen: vel religio, ſi donum templo paravit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adjicit exemplar, quam ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque univerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſſæ ſunt, ut Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. noviſſimè id quod ex his eſt. Tamquam in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs eſt; Id à quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (ut ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt: Forma, hæc eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas, ita certè Plato ait. Quæ Deo faciēdi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla cujuſquam boni invidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo judex ſententiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam judicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus. hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ,

ſæ, ſed ex una pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum cauſſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. ut ſit cauſſa, non eſt efficiens cauſſa, ſed ſuperveniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſſa quærimus generali. Illud verò non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in ejuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reverti jube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & levant animum, qui gravi ſarcina preſſus, explicari cupit, & reverti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt; premente illo urgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia, & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo juſſit, & à terrenis dimiſit ad divina. Hæc libertas ejus eſt, hæc evagatio; ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicujus rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otiũ dedicata oculos libera luce delectant; ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio clauſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & velut ſacramento rogatus, hoc quod vivit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, ut illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamvis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia univerſorum, quis rerum formator, quis omnia in una maſſa & materia inerti convoluta diſcreverit? Non quæram, quis ſit artifex hujus mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in una deformitate latentibus faciem diviſerit? unde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſervitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, jubes me vivere capite demiſſo? Major ſum, & ad majora genitus, quam ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me ullum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt injuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro iſta compellet ad metum, numquam ad indignam bono ſimulationem, numquam in honorem hujus corpuſculi mentiar. Cum viſum fue-

rit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocii: animus ad ſe omne jus ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum revertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe univerſa ex materia & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Serviant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus adverſus fortuita: non contremiſcamus injurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec trāſire; quia nuſquam tam anguſte ero.

EPIST. LXVI. Claranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos: non puto exſpectas, ut adjiciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, & talem animum malè collocavit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnē-da à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: ut ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem pauciſſimos una egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt. Quædam (ut noſtris videtur) prima bona ſunt: tamquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo gravi temperantia. Illa bona directo optamus nobis: hęc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conveniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cum alia optanda ſint, alia averſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum revertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inſerens mundo, & in omnes ejus actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſq; intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandiſque pariter invictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt accidúntq; eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant

fortui-

Digitized by Google

fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc ejus facies, ſi ſub unum veniat adſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multæ ejus ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut major ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retrò licet: ſed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intravit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractavit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis ejus & magnitudo ultra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adjici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum & juſtum, & legitimum? non ejuſdem eſſe formæ putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectæ rei ſignum eſt: bonũ omne in eaſdem cadit leges: juncta eſt privata & publica utilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum verò animaliumque virtutes, cum mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideo non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: una enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt divino divinius, cæleſti cæleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt: divinorum una natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quam in corpus humanum pars divini ſpiritus merſa. Si ratio divina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne divinum eſt: nullum porro inter divina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio. in utroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem ejus qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & ejus qui obſidionem patientiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque invictas manus in exitium ipſas ſui verti: & magnus ille obſeſſorũ animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æque reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquànimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis una virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudiũ, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus utraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimum intervalli recipiunt. Virtus in utràque par eſt: virtutem materia non mutat: nec pejorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona utraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius

lius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab invito, quod a coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiverſationem, metum: quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberū. nam quod timet, ſervit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum judicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum injuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo jaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego paria bona dico, unius in convivio jacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis: cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cum vero ad virtutem ventum eſt, utraq; par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, injurias, virtus magnitudine ſua elidit atque opprimit; & quocunque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, extinguitur: nec magis, ullam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut ſcias ita eſſe. ad omne pulchrum vir bonus ſine ulla cunctatione procurret. ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeverabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tamquam bono viro credet. utilem illam ſibi judicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: uterq; æque bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem (ut dixi) in rebus judicium eſt, quod in hominibus. æque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quam in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit ex ſervorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſervilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & invicta opera virtutis. quæ non ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius a fortuna tractantur; nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto,

puto,

Digitized by Google

puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem; nec robuſtum & lacertoſum, quam gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quam diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & unctum; quam pulverulentum & horrentem. deinde hucuſque pervenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quam debilem aut luſcum. Paullatim faſtidium tuum illo uſque procedet, ut ex duobus æque juſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis, quam recalvaſtrum. Vbi par eſt in utroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, ut filium ſanum quam ægrum magis diligat? proceriumve & excelſum, quam brevem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aves ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodū Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? ut ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: & quidem impenſius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoque opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more, magis complectitur ac fovet. Quare non eſt ullum bonum altero majus? quia non eſt quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par eſt alicui quam illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatē, ſub tortore gemitus devorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. utraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento majoris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia judicat, ab ipſis virtutibus avertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona vera idem pendunt, idē patent: falſa multum habent vani. Itaq; ſpecioſa & magna contra viſentibus, cum ad pondus revocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quæ temere laudantur, & vulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tamquam mala, injiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſſa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & judicii tenax eſt. non enim ſervit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt: ſi rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, qua rectæ ſunt, & honeſtæ. Cæterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quæ modo latior eſt, modo anguſtior; modo illuſtris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tamquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt: ſed habent diſſe-

differentias ætatis: alius ſenior, alius junior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ: ille dives, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens, urbibus notus & populis, ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non judicat: quid utile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri providus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & unitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum; aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leviſſimas judicat. omne illi bonum in animo eſt. Cæterum quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus adverſis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturā ſunt, quam contra naturam: tamquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quam aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diverſa ſunt. prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum eſt? minime. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, & ſubjecto igne tabeſcere, & adverſa valetudine affligi, contra naturam eſt: ſed inter iſta ſervare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut, quod volo, exprimam breviter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam, quoniam bonum ſine ratione nullum eſt; ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit numquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quam ex gravibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin majus bonum ſit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propoſitum eſt, conſentire naturæ: hoc in omnibus par eſt. Cum alicujus in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quam ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quam proſpicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus extinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum pejor poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quæ venit, diverſa ſunt; id in quod deſinunt, unum eſt. mors nulla major

ſor aut minor eſt: habet enim
eumdem in omnibus modum, ſi-
nilſe vitam. Idem tibi de bonis
dico. hoc bonum inter meras vo-
luptates eſt, hoc inter triſtia &
acerba; illud fortunæ indulgen-
tiam rexit, hoc violentiam do-
muit; utrumque æque bonum
eſt, quamvis illud plana emolli-
verit, hoc aſpera. Idem finis om-
nium eſt. bona ſunt, laudanda
ſunt, virtutem rationemque co-
mitantur: virtus æquat inter ſe,
quidquid agnoſcit. Nec eſt quod
hoc inter noſtra placita mireris.
apud Epicurum duo bona ſunt,
ex quibus ſummum illud bea-
tumque componitur: ut corpus
ſine dolore ſit, animus ſine per-
turbatione. Hæc bona non cre-
ſcunt, ſi plena ſunt. quo enim
creſcet, quod plenum eſt? Dolore
corpus caret: quid ad hanc acce-
dere indolentiam poteſt? Animus
conſtat ſibi, & placidus eſt: quid
accedere ad hanc tranquillitatē
poteſt? Quemadmodum ſerenitas
cæli non recipit majorem adhuc
claritatem, in ſinceriſſimum ni-
torem repurgata; ſic hominis cor-
pus animumque curantis, & bo-
num ſuum ex utroque nectentis,
perfectus eſt ſtatus, & ſummam
voti ſui invenit, ſi nec æſtus ani-
mo eſt, nec dolor corpori. Si qua
extra blandimenta contingunt,
non augent ſummum bonum, ſed
ut ita dicam, condiunt & oble-
ctant: abſolutum enim illud hu-
manæ naturæ bonum, corporis
& animi pace contentum eſt. Da-
bo apud Epicurū tibi etiamnum
ſimillimam huic noſtræ diviſionē
bonorum. Alia enim ſunt apud
illum, quæ malit contingere ſibi:
ut corporis quietem, ab omni in-
commodo liberam, & animi re-
miſſionē, bonorum ſuorum con-
templatione gaudentis. Alia ſunt,
quæ quamvis nolit accidere, ni-
hilominus & laudat & compro-
bat: tamquam illam, quam paul-
lo ante dicebam, malæ valetudi-
nis, & dolorum graviſſimorum
perpeſſionem, in qua Epicurus fu-
it illo ſummo ac fortunatiſſimo
die ſuo: ait enim ſe veſicæ & ex-
ulcerati ventris tormenta tolera-
re, ulteriorem doloris acceſſio-
nem non recipientia: eſſe nihilo-
minus ſibi illum beatum diem:
beatum agere, niſi qui eſt in ſum-
mo bono, non poteſt. Ergo & a-
pud Epicurum ſunt hęc bona, quę
malles non experiri: ſed quia ita
res tulit, & amplexanda & lau-
danda & exæquanda ſummis
ſunt. Non poteſt dici, hoc non
eſſe par maximis bonum, quod
beatæ vitæ clauſulam impoſuit,
cui Epicurus extrema voce grati-
as egit. Permitte mihi, mi Lucili
virorum optime, aliquid audaci-
us dicere. ſi ulla bona majora eſſe
aliis poſſent; hæc ego quæ triſtia
videntur, mollibus illis & deli-
catis prætuliſſem. Majus eſt enim
perfringere difficilia, quam læta
moderari. Eadē ratione fit, ſcio,
ut aliquis felicitatem bene, & ca-
lamitatem fortiter ferat. Æque
fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſe-
curus excubuit, nullis hoſtibus
caſtra tentantibus: & qui ſucci-
ſis poplitibus in genua ſe excepit
nec arma dimiſit. Macte virtute
eſto, ſanguinolentis & ex acie re-
deuntibus dicitur. Itaque hæc
magis laudaverim bona exercita-
ta & fortia, & cum fortuna rixa-
ta. Ego dubitem, quin magis
laudem truncam illam & torri-
dam manum Mucii, quam cujuſ-
libet fortiſſimi ſalvam? Stetit
hoſtium flammarumque contem-
ptor, & manum ſuam in hoſtili
foculo diſtillantem perſpectavit,
donec Porſenna, cujus pœnæ fa-
vebat, gloriæ invidit, & ignem
invito eripi juſſit. Hoc bonum
quidni inter prima numerem: tan-
toque majus putem, quam illa ſe-
cura & intentata fortunæ, quan-
to rarius eſt hoſtem amiſſa manu
viciſſe, quam armata? Quid er-
go? inquis, hoc bonum tibi opta-
bis? Quid ni? hoc enim, niſi qui
poteſt & optare, non poteſt face-
re. An

re. An potius optem, ut malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractavit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

EPIST. LXVII. Ut a communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed jam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpe enim in hyemem revolvitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidæ: adhuc rigorem ejus infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. jam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur æſtate. Itaque major pars in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interveniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tamquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaq; & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, una ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquod optandum. Tormenta abeſſe a me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, ut vulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incōmoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut aliqua res bona quidē ſit, ſed optabilis nō ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis nòn eſt: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit & provocat. Pulcherrima pars ejus, maximeq; mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obviam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, ut dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen unquam hoc ſibi optavit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum uno voto multa comprehenſa ſunt. Tamquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilii exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita

cum

cum optavi mihi vitā honeſtam, & hæc optavi, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

--- O terque quaterq; beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. devovit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſollennibus, ac jam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſollicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortaſſe, cum una in promptu ſit, & maxime appareat patientia. ceterum illîc eſt fortitudo: cujus patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illîc eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quæ dejici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt individuus ille comitatus virtutū. Quidquid honeſte ſit, una virtus facit, ſed de conſilii ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab una fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, ut ad Pœnos perveniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admoventem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, *Vellem quæ velles*, & *Moleſte fero?* an, *Feliciter, quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cujus denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo jacere, non eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quā in deliciis habeat.* torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeveræ numquam molle nomen imponam. Vror, ſed invictus. Quid ni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex hujus geritur imperio.

EPIST. LXVIII. Conſilio tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam ſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. Nec ad omnē Remp. mittimus, nec ſemper, nec ſine ullo fine. Præterea, cum ſapienti Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi receſſerit. imo fortaſſe relicto uno angulo, in majora atque ampliora tranſit, & cælo impoſitus intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderat, quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum ejus divina atque humana venerunt. Nunc ad illud revertor,

quod

Google

quod ſuadere tibi cœperam, ut otium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inveniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idē tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non jactare otium ſuum. jactandi autem genus eſt, nimis latere, & a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentū ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Convocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu levat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito jejunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? ulcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, lividam manum, aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi uno loco jacere, & fovere morbum meum: majus malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnavi, niſi me: non eſt, quòd proficiendi cauſſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii ſperas. non medicus, ſed æger hîc habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas: ego illum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures, deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audivi, quod concupiſcerem, ad quod reverterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam invideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo majora agas & pulchriora, quam quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, invidioſa potentia ac brevis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus & quæſita per hoc dignitate. ille clientum turba. hujus turbæ par eſſe non poſſum, hujus gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! utinam de vitâ beatâ non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſupervacua eſſe & inimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent, qui ſerius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optimè facit ad hæc ſtudia: jam deſpumavit, jam vitia primo fervore adoleſcentiæ indomita laſſavit: non multum ſupereſt, ut exſtinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis,

aut

aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, ullam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentẽ, quam quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit; quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt hujus boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam pervenit, annis pervenit.

EPIST. LXIX. Mutare te loca, & in alium de alio tranſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris oblivio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renovent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, evitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, avertat. Cito rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Avaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hîc tibi gratis vivendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, ut vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & jugum accipiant: nedum, ſi tam breve tempus intervallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acceſſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cujuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: *Bella res eſt, mori ſua morte.* Illud præterea tecum licet cogites: Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt,

EPIST. LXX. Poſt longum intervallum Pompejos tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illîc juvenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paullo ante feciſſe. Prænavigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noſter,

-- *Terraq; urbeſque recedunt:*

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter juvenem & ſenem medium, in utriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. noviſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? portus eſt, aliquando petendus, numquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito navigavit. Alium enim, ut ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem evenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit & coxit. quæ, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim vivere bonum eſt, ſed bene vivere. Itaq; ſapiens vivit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit.

Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo die definendū ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. non tamquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: benè mori, aut malè, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male vivendi periculum. Itaque effæminatiſſimam vocem illius Rhodii exiſtimo, qui cum in caveam conjectus eſſet à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum vivit, ſperanda ſunt.* Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui vivit omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? utrū invides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquā omnia fieri poſſent, tamquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut præberet ſe legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia gravis fœmina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, majora ſperantis, quam aut illo ſęculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe ullo. cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, jam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi vivit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in univerſum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in utramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic injicienda ſit manus? Quemadmodum navim eligam navigaturus, & domum habitaturus, ita mortem utique quâ ſum exiturus è vita. Præterea, quemadmodum non utique melior eſt longior vita, ſic pejor utiq; mors longior. In nulla re magis, quam in morte, morem animo gerere debemus. exeat qua impetum cepit: ſive ferrum appetit, ſive laqueum, ſive aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſervitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? hoc unum intuere, ut te fortunę quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam

vitæ

vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. Niſi melius æterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & adverſa diſcutere? Hoc unum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? vive. non placet? licet eo reverti unde veniſti. Vt dolorem capitis levares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere dividere præcordia. ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter injurias detinet. Vis adverſus hoc corpus liber eſſe? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine cõcupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſupervacuum. adverſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere divitiæ. ad contemptũ nos doloris armavimus? numquam à nobis exiget hujus virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. Vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſervavit. Hujus unius rei uſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſervitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quod judices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animã, manu extraxit: cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum evaſerint, cumque commodò mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obvia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, unus è Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongiâ poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum munde, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quam faſtidioſè mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio uſus eſſet! quam animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus invenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: ut ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimã mortem ſervituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis uti; perſeverabo. plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, & alios, quos audire cum admiratione conſuevimus, ſupra imitationem poſitos putamus: jam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli civilis oſtendam. Cum adveheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus,

Digitized by Google

tamquam ſomno premente nutaret, caput uſque eo demiſit, donec radiis inſereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec cervicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & qua potiſſimum liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit nova. Non deerit ad mortem ingeniũ, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoq; mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantum imperavit, ſed invenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiæ ſpectaculo, unus è barbaris lanceam, quam in adverſarios acceperat, totam jugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium jam dudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculũ fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habent, non habebunt illi, quos adverſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, unde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, ut, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quidquid obvenerit ad vim adferendam tibi, invadas. Injurioſum eſt rapto vivere: at contrà pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI. Subinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari dividi. cum magna pars conſilii ſit in tempore, neceſſe eſt evenire, ut de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum jam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imo volvuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod ajunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inveniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui jam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamvis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi jam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia vivimus caſu. Quibuſdam autem evenit, ut quadam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpè eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, ut ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtu-

tem

Digitized by Google

tem adamaveris (amare enim parum eſt)quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modo jacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia deniq; quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo jure bona vocabuntur, quæ modo virtus honeſtaverit. Multis videmur majora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. revertantur ad animum: jam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum ludum litterarium philoſophorũ, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies ſimilis illis, qui invenerunt iſta, non qui docent, & id agunt ut philoſophia potius difficilis, quam magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere: *Ut ſis beatus*, inquit, *& te alicui ſtultum videri ſine.* Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, & injuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui omnia bona exæquaverit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt utrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc ejus bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non poteſt major aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompejus amittet exercitum: ſed illud pulcherrimum reip. prætextum, optimates, & prima acies Pompejanarum partium, ſenatus ferens arma, uno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperii, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars ejus in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. ne hoc quidem miſeræ reip. continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adjuvet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Uticenſium quoq; fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat: olim proviſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quam ad præturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamvis Deo agente ducatur. non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies dejiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, extingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſolvetur. Nobis ſolvi,

vi, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad ulteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemq; per vices ire, & compoſita diſſolvi, diſſoluta componi, in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum ævum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ uſquam rerum potiuntur urbes, quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, ubi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella. alias deſidia, paxq; ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cavernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex univerſi jubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitã, lucidius tranquilliuſque inter divina manſurus: aut certe ſine ullo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcebitur, & revertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis majus bonum honeſta vita, quam mors honeſta: quoniam non intenditur virtus. Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius quam fecerat, retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſervatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modò illi virtus ineſt, ſi illam adverſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis juvenes, quos alicujus honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit unum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet. quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaveris, injuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus judicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. Jacere in convivio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in convivio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala, non efficit materia, ſed virtus. hæc ubicumque apparuit, omnia ejuſdem menſuræ ac pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intẽtat ille,

qui

Digitized by Google

qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quòd dicam paria bona eſſe adverſa fortiter portantis, & proſpera honeſte judicantis: quòd dicam paria bona eſſe ejus qui triumphat, & ejus qui ante currum vehitur, invictus animo. Nõ putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi uri, vulnerari, occidi, alligari juvat? aliquando etiam libet. Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicii loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrii, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentum ſit vino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerves. Magno animo de rebus magnis judicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quędam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curvi præfractique viſentibus reddunt. Non tantum quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum adverſarum onera rigida cervice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur; ibi ſtare, ubi omnes jacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quæ adverſa appellamus, mali? hoc, ut opinor, ſuccidere mentem, & incurvari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt evenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur, vires ſuas novit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Nõ educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullũ ſenſum admittente, ſubmoveo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. hæc mordetur, uritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummũ illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cum vero perfectũ eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaq; inchoatus, ad ſumma procedens, cultorq; virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc ſe maxime amat, cũ fortiſſime expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicujus honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mavult. Tanto melior, quã felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? ubi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſervitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leviſſimis nonnumquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & a proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam

dam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non coloravit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Citò hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, unum bonum eſſe virtutem: nullum certe ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? judicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum movet, redigetur ad liquidum. Huic judicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona judicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe intervallis diſtabunt, alia majora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius jam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, ut poſſit cum illa conferre vultum: ſi jam pervenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodant, modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeveraverint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxaverint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi invenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeveremus. plus quam profligavimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Hujus rei conſcius mihi ſum: volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid ultra Dahas bellicoſum jacet: ſed avaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII. Quod quæris à me, liquebat mihi, ſic rem edidiceram: ſed diu non retentavi memoriam meam. Itaq; non facile me ſequitur. quod evenit libris ſitu cohærentibus, hoc eveniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumq; apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere: quædam lectum, & otium, & ſecretum deſiderant. nihilominus his quoq; occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non ſuccedent occupationes novæ. ſerimus illas: itaque ex una exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cum vacaveris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi à pueritia uſque ad longiſſimos humani ævi terminos vita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas.

nou

non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, uſque ad initia ſua recurrit, quod a continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: nec explicandæ, ſed ſubmovendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cujus animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: ſapienti verò contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſſa, nulla fortuna: ſemper & ubiq; tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec favorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, intervenit: ſed id leve, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum ejus illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum, & ulcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter ſanum, & ex morbo gravi ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco eſt, levior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde gravatur, & in eadem revolvitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat. ſæpe ad eumdem quem advocaverat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cujus perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, ultro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc quoq; fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperavit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum avidus uſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem evenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna projecit, id ſine ulla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non evenit: plenus eſt, etiam ſi quid obvenit, ſecurè excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit à ſummo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cælum allevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt: in Epicureum illud chaos decidunt inane, ſine termino. Adhuc eſt genus tertiũ eorum qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamẽ, & , ut ita dicam, ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, jam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imoſque diſcrimina, cum medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intraverint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. meliùs non incipient, quam deſinent.

EPIST. LXXIII. Errare mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immeritò. nullis enim plus præſtant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propoſitum bene vivendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem hujus boni, ut parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & in medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: quibus numquam tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt, ut cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec ullum habet malum cupiditas majus, quam quod ingrata eſt. Adjice nunc, quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam jucundum eſt, multos poſt ſe videre, quam grave, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verũ cupiditas omnis: quia incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam, & forum, & omnẽ adminiſtrationem reip. ut ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tutò licet, ſoluſque illis gratuitum teſtimonium reddit, & magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutelâ poſitus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodũ Neptuno plus debere ſe judicat, ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſius à mercatore, quàm à vectore ſolvitur votum; & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quam qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic hujus pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illâ bene utuntur. multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi fortè tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil viritim ſe debere pro communibus bonis judicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non uni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, privatim obligatus ſum: quamvis non in meum honorem deſcripta ſint. Stulta avaritia mortalium poſſeſſionẽ proprietatemq; diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil judicat ſuum magis, quàm cujus illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta cõmunia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minima portione commune eſt. Adjice nunc, quod magna & vera bona non ſic dividuntur, ut exiguum in ſingulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc individua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum uſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſervandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet:

agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia pręcipuè, bene debere beneficia, bene ſolvere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cujus adminiſtratione ac providentia contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi ſemper Deus. ----

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boves (ut cernis) & ipſum

Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, *Iovem plus non poſſe quam bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui majus ſpecioſiuſque navigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes ejus ſpatio breviore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cujus intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate. non eſt virtus major, quæ longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic unus uſus pertinet, quod utendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quàm Iupiter, & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter uti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dii faſtidioſi, non invidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imò (quod propius eſt) in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis divina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIIII. Epiſtola tua delectavit me, & marcentem excitavit: memoriam quoque meam, quæ jam mihi ſegnis ac lenta eſt, evocavit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. nam qui alia bona judicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrii fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſolicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ uxoris amore cruciari, illum ſuæ. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa verò maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat, undique impendens. nihil enim eſt, unde non ſubeat. Itaque ut in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circumagenda cervix: niſi hic timor è pectore ejectus eſt, palpitantibus præcor-

dus vivitur. Occurrent acti in exilium, & evoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis graviſſimum eſt) in divitiis inopes: occurrent naufragi, ſimiliave naufragis paſſi, quos aut popularis ira, aut invidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes ſecuroſq; diſjecit, procellæ more, quæ in ipſâ ſereni fiduciâ ſolet emergere; aut fulminis ſubiti, ad cujus ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illîc quiſquis ab igne propior ſtetit, perculſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus, unum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aves etiam inanis fundæ ſonus territat: Ita nos non ad ictum tantùm exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta malè vivitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: una hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut ullum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortuna ſparguntur ſinum expandit, & ſollicitus miſſilia ejus exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infidâ ſocietate diviſa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum avidè rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli verò, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti duravit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quiſque, cum primum induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parva conſtare. Nemo manum conferit cum excedente, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his evenit, quæ fortuna deſuper jactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modò in hunc, modò in illum reſpicimus: nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos perventura, exſpectata omnibus. Ire obviam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid invaſimus: invidentque alii, quos ſpes vana deluſit, vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicumque beatus eſſe conſtituit, unum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi ullum aliud exiſtimat, primùm malè de providentia judicat: quia multa incommoda juſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breve eſt & exiguum, ſi compares mundi totius ævo. Ex hac deploratione naſcitur, ut ingrati divinorum interpretes ſimus. querimur, quòd non ſemper, & quòd pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quòd nec vivere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos ulla felicitas poteſt. Cauſa autem eſt, quòd non pervenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, ubi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia ultra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede judicio: non pietas conſtabit, non fides: multa utramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his

quæ

Digitized by Google

quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide novimus, ſi non optima ſpectamus. Sed ut illa prętercam, aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in uſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe, quæ Deo deſunt. Adjice, quod multa, quæ bona videri volunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo avidiùs utuntur: Venere non æquè fatigantur: virium illis major eſt & æquabilior firmitas. ſequitur ut multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitiâ, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili, ſine ullo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus. obſoleſcit, ſi ab optimâ noſtri parte ad peſſimā tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, & (ut noſtrâ lingua loquar) producta: ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes; & ſint apud nos, ſed ita ut meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubjecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius, quàm aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant: ut ſi abducantur, ſine ullâ noſtri laceratione diſcedant. Utamur illis, non gloriemur: & utamur parce, tamquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, citò deſeritur; & ut non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degravant ipſa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat, atque urget: nec umquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi urbium oſtendet eventus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid virtute erat partum, intemperantiâ corruit. Adverſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſervationem univerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quòd mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, quâ valentius nihil eſt, caſum dolo-

remque & injuriam ſubigit. Ama rationem: hujus te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas: juvenilia nonnumquã ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quam ignium, miſit: ſpecies quoſdam, atque umbra virtutis, in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum eſſe aliud ab honeſto bonum. non faciet vos hęc munitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & benè moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſervitus. Quid adverſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adjiciam, quid præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantùm velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illâ ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ paullò antè retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem uno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondenteſque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atq; abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſalvus eſt? Non dices vitam juſtiorem ſalvis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quãdiu ſalva fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: utcumque fortuna ſe geſſit, ſive illi ſenectus longa contigit, ſive citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamvis ætatis diverſa ſit. Vtrum majorẽ an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium ejus pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterũ ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt pulverem ſolveris, in eadẽ uterq; formâ fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quã contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, & in unum diem coge: æquè honeſta eſt. modò latius virtus funditur, regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia: modò arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in privatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo jure in anguſtias domus vel anguli coit. Æquè magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, undique excluſa. nihilo

Digitized by Google

animus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis juſtitiæ. Ergo æquè beata eſt. beatum enim illud in uno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande. tranquillum: quod ſine ſcientia divinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. Virtus enim convenientia conſtat: omnia opera ejus cum ipſâ concordant, & congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in ullo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color ejus mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & promptè. Hoc enim ſtultitię proprium quis non dixerit, ignavè & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diverſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si verò aliquod timetur malum, eo perinde, dū exſpectatur, quaſi veniſſet, urgetur: & quidquid ne patiatur timet, jam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia nervis ineſt, & ſine labore ullo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſervare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admovere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminē debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, ut animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV. Minus tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi unà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiā, oſtendere quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum jactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abjeciſſem. hoc unum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quę dicerem: nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules jejuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi

tium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit avaritiam, ſed iram adhuc ſentit. jam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. jam non concupiſcit; ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quędam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & aſſiduâ intentione ſtudii, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quàm nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè privatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego verò, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optaverim hoc nobis magis, quàm promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutē contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quàm grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quā cui nocetur: optima vi noxiâ carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud evadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

EPIST. LXXVI. Inimicitias mihi denuncias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraveris. Vide quàm ſimpliciter tecum vivam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidē quintum jam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octavâ diſputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, quod troſſuli & juvenes? Benè mecum agitur, ſi hoc unum ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, hanc ut juvenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias, &, ſi proverbio credimus, quàm diu vivas. Nec ulli hoc rei magis convenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum vivas, quam diu vivis. Ego tamen hìc aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intravi (præter ipſum theatrum Neapolitanorum (ut ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) illud quidem, farctum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules bonus, judicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil boni negotii habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum convicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, ut ſenex diſcas: imò ideò magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaveris.

Quid

Digitized by Google

fæneret, à quam multis ſalutetur,
quàm pretioſo incumbat lecto,
quàm pellucido poculo bibat,
ſed quam bonus ſit: bonus au-
tem eſt, ſi ratio explicita & re-
cta eſt, & ad naturæ voluntatem
accommodata. Hæc vocatur vir-
tus: hoc eſt honeſtum, & unicum
hominis bonum. Nam cùm ſola
ratio perficiat hominem, ſola ra-
tio perfecta beatum facit. hoc
autem unum hominis bonum eſt,
quo uno beatus efficitur. Dici-
mus & illa bona eſſe, quæ à vir-
tute profecta contactaque ſunt,
id eſt opera ejus omnia. Sed ideò
unum ipſa bonum eſt, quia nul-
lum ſine illa eſt. Si omne in ani-
mo bonum eſt; quidquid illum
confirmat, extollit, amplificat,
bonum eſt: validiorem autem a-
nimum, & excelſiorem, & am-
pliorem, facit virtus. nam cete-
ra quæ cupiditates noſtràs irri-
tant, deprimunt quoque animum
& labefaciunt: & cùm videntur
attollere, inflant, ac multa vani-
tate deludunt. Ergo unum id bo-
num eſt, quo melior animus effi-
citur. Omnes actiones totius vi-
tæ, honeſti ac turpis reſpectu,
temperantur: ad hæc faciendi, &
non faciendi, ratio dirigitur.
Quid ſit hoc, dicam. Vir bo-
nus quod honeſte ſe facturũ pu-
taverit, faciet, etiam ſi laborio-
ſum erit: faciet, etiam ſi damno-
ſum erit: faciet, etiam ſi pericu-
loſum erit. rurſus quod turpe
erit, non faciet, etiam ſi pecuni-
am affert, etiam ſi voluptatem,
etiam ſi potentiam. Ab honeſto
nullâ re deterrebitur, ad turpia
nulla ſpe invitabitur. Ergo ſi ho-
neſtum utique ſecuturus eſt, tur-
pe itaque vitaturus: & in omni
actu vitæ ſpectaturus hæc duo:
nullum aliud bonum quam ho-
neſtum, nec aliud malum quàm
turpe. Si una indepravata virtus
eſt, & ſola permanet tenoris ſui,
unum eſt bonum virtus: cui jam
accidere ne ſit bonum, non po-
teſt. Mutationis periculum effu-
git ſapientia. Sapientia non eri-
pitur, ſapientia in ſtultitiam non
revolvitur. Dixi, ſi fortè memini-
ſti, concupita vulgo, & formida-
ta, inconſulto impetu pleroſque
calcaſſe. inventus eſt qui flammis
imponeret manum: cujus riſum
non interrumperet tortor: qui in
funere liberorum lacrymam non
mitteret: qui morti intrepidus
occurreret. amor, ira, cupiditas,
pericula depopoſcerunt. Quòd ſi
hoc poteſt brevis obſtinatio ani-
mi, aliquo ſtimulo excitata:
quanto magis virtus quæ non ex
impetu, nec ſubitò, ſed æquali-
ter valet; cui perpetuum robur
eſt? Sequitur, ut quæ ab incon-
ſultis ſæpè contemnuntur, à ſa-
pientibus ſemper, ea nec bona
ſint, nec mala. Vnum ergo bo-
num ipſa virtus eſt, quæ inter
hanc fortunam & illam ſuperba
incedit, cum magno utriuſque
contemptu. Si hanc opinionem
receperis, aliquid bonum eſſe
præter honeſtum, nulla non vir-
tus laborabit. nulla enim obti-
neri poterit, ſi quidquam extra
ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi
repugnat, ex qua virtutes ſunt; &
veritati, quæ ſine ratione non eſt.
quæcumque autem opinio verita-
ti repugnat, falſa eſt. Virum bo-
num concedas neceſſe eſt, ſummę
pietatis erga deos eſſe: itaque
quidquid illi acciderit, æquo a-
nimo ſuſtinebit. ſciet enim id ac-
cidiſſe lege divinâ, qua univerſa
procedunt. Quod ſi eſt, unum illi
bonum erit, quod honeſtum: in
hoc enim poſitum eſt & parêre
diis, nec excandeſcere ad ſubita,
nec deplorare ſortem ſuam, ſed
patienter excipere fatum, & fa-
cere imperata. Si enim ullum a-
liud eſt bonum quàm honeſtum,
ſequetur nos aviditas vitæ, avi-
ditas rerum vitam inſtruentium:
quod eſt intolerabile, infinitum,
vagum. Solum ergo bonum eſt
honeſtum, cui modus eſt. Dixi-
mus, hominum futuram felicio-
rem vitam quàm deorum, ſi ea
bona

bona ſunt, quorum nullus diis uſus eſt, tamquam pecunia & honores. Adjice nunc, quòd ſi modò ſolutę corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora utimur, emiſſis erit pejus: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in univerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bonum, quàm honeſtum. Hæc quamvis latius exſecutus eſſem priore epiſtolâ, conſtrinxi, & breviter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleves & teipſum interroges: ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, & ſalutē omnium civium tua redimas, an porrecturus ſis cervicem, non tantum patienter, ſed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit. Pro Rep. morieris etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cùm ſcieris tibi eſſe faciendum. interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore brevi ac exiguo capitur: & quamvis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis juvat: & vir fortis & juſtus cùm mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & ultimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere rectè pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur oblivio, & parum grata exiſtimatio civium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo unum bonum eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera levia ſunt, mutabilia. Itaque ſollicitè poſſidentur, etiam ſi favente fortuna in unum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt gravia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quam ex illis quibus ſceptrum & chlamydem in ſcenâ fabulæ aſſignant. cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos divitiæ honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſervabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adjicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe utrum anima per os, an per jugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris injuriâ, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines

men-

mentium, ſecurus audit, & dicit,

—— Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias, ego ſemper denunciavi mihi, & hominem paravi ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur nova rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, novitas. Hoc ut ſcias, ea quæ putaverunt aſpera, cùm aſſuevere, patiuntur. Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII. Subitò hodie nobis Alexandrinæ naves apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis adventum. tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. omnis in *pilis* Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamvis in magnâ turbâ navium, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naves. Nulla enim res æquè adjuvat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maximè navis urgetur. Itaque quoties ventus increbuit, majorq; eſt quàm expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. Cùm intravere Capreas & promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceteræ velo jubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritiâ mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properavi ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid adferrent. Olim jam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc verò multo magis. quia quantulumcumque haberem, tamen plus jam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ, præſertim cum eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque deſines, ſi benè deſinis, tota eſt. Sæpè autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optimè noveras, adoleſcens quietus & citò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. convocavit complures amicos. unuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, ut verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœpit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magnâ deliberes. Non eſt res magna, vivere. Omnes ſervi tui vivunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu jam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* Non opus erat ſuaſore illi ſed adjutore. ſervi parere nolebant. Primum detraxit illis metum,

tum,

metum, & indicavit tunc familiam periculum adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quam prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumſtantibus dividuntur: ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, etiam cùm de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſervis, & illos ultrò conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum juſſit. Solium deinde illatum eſt, in quo diu jacuit, & calida ſubinde ſuffuſa, paulatim defecit: ut ajebat, non ſine quadam voluptate. quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando linquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamvis enim mortem ſibi conſciverit, tamen molliſſime exceſſit, & vitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpè debemus mori; nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi quandoque moriendum: tamen cùm propè acceſſerit, tergiverſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleverit quod ante annos mille non vixerat? æquè ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non vivet. Hæc paria ſunt: non eris, nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum conjectus es: quod ut extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:

rata & fixa ſunt, atque magnâ & æterna neceſſitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt. Quid tibi novum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series invicta, & nullâ mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando perventurum ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi judicas relaturum? puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non ſerviam*, ſua illa Dorica lingua, & verbis fidem impoſuit. Vt primum juſſus eſt fungi ſervili & contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcœnum jubebatur: illiſum parieti caput rupit. Tam propè libertas eſt: & ſervit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui juris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, ut dicas, *Non ſervio?* Infelix, ſervis hominibus, ſervis rebus, ſervis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſervitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: nulla tibi nova eſt: nulla non jam odioſa ipſa ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant. ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optimè noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſervavit.

Atqui

Digitized by Google

Atqui hæc ſunt, a quibus invitus divelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, ut tardiùs cænes? ſolem quoque, ſi poſſes extingueres. Quid enim umquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Invitus relinquis macellum, in quo nihil reliquiſti. Mortem times: at quomodo illam mediâ oblectatione contemnis? Vivere vis: ſcis enim. Mori times: quid porrò iſta vita, non mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntem per Latinam viam, unus ex cuſtodiarum agmine, demiſſa uſque in pectus vetere barba, rogaret mortem: *Nunc enim*, inquit, *vivis*? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt: Mori times. nunc enim vivis? Sed ego, inquit, vivere volo, qui multa honeſtè facio. invitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtriâ fungor. Quid? tu ne ſcis unum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non brevis. nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ brevis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo juſſit, annis ſe nonaginta novem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longa. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita: non quàm diu, ſed quam benè acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantum bonam clauſulam impone.

EPIST. LXXVIII. Vexari te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinē adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia injurias ferre, & ſe adverſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, ut ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitavi enim, non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaque imperavi mihi ut viverem. aliquando enim & vivere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi priùs hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quòd convalui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus allevabar. Nihil æquè, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adjuvat, quàm amicorum affectus: nihil æquè exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non judicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adjuvandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miſerrimum eſt, cum animum moriendi projeceris, non habere vivendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: ut legas clarius, & ſpiritum, cujus iter & receptaculum laborat, exerceas: ut naviges, & viſcera molli jactatione concutias: quibus cibis utaris: vinum quando virium cauſſa advoces, quando intermittas,

Digitized by Google

mittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantùm hujus morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: cõtemne mortem. Nihil triſte eſt, cum hujus metum effugimus. Tria hæc in omni morbo gravia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte ſatis dictum eſt. hoc unũ dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia vivis. Iſta te res & ſanatum manet. cùm convalueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum revertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles intervalla faciunt. Nam ſummi doloris intentio invenit finem. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut brevem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nervi, articulique, & quidquid aliud exile eſt, acerrimè ſævit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſive quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in pejus, vim ſuam qua viget, admonetque nos, perdit: ſive quia corruptus humor, cum deſiit habere quo confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis implevit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, nervorumque interquieſcit, cum illa quæ torquebat hebetavit: omnium iſtorum prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur: non minùs mehercule, quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationem ſtuporemq; convertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis male habet: non aſſueverunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & divina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinentia gravia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit aviditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adjice, quod nullus non intermittitur dolor, aut certè remittitur. Adjice, quod licet & cavere venturum, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit, utique qui ex ſolito revertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi graviora, & te querelis onerare: levis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adjecerit. Contra, ſi exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil eſt, aut certè exiguum eſt, duremus, jam deſinet*: levem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantum ad illam reſpicit, & luxuria, & avaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quàm credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: *Nulli umquam fuit pejus. Quos cruciatus, quanta mala pertuli! nemo me ſurrecturum putavit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus! In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur.* Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid juvat

Digitized by Google

Juvat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quòd nemo non multum malis ſuis adjicit, & ſibi ipſe mētitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe jucundum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me jam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

—*Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. illud quod premit, quod impendet, quod urget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & gravius incumbet: ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant, iſta patiuntur, ſed ut pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque evincamus omnia, quorum præmium non corona nec palma eſt, nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens: ſed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem gravem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciofior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & averſo. Sed grave eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, ut levia portemus? Utrum vis, longum eſſe morbum, an concitatum & brevem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt ut exſurgat, & deſinat. Brevis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in utroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes avertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maximè miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeveravit. Ille, qui nō deſiit ridere, cū ob hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diverſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renovaret & altius urgeret impreſſum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogavit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo: ſi nihil te coegerit, ſi nihil exoraverit, inſigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur

ctaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea, duo ſunt genera voluptatū: corporales morbus inhibet, non tamē tollit, imò, ſi verum ęſtimes, incitat, magis juvat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentiâ contigit, avidius excipitur. Illas verò animi voluptates, quæ majores certioreſque ſunt, nemo medicus ægro negat: has quiſquis ſequitur, & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta cōtemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non vino nivem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quā capaci ſcypho miſcuit, renovat fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cænationem ejus tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſoniis focos transferentium. hoc enim jam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato jam calloſo parùm ferveat, cænam culina proſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non jacebit in conſpectu aper, ut vilis caro, à menſâ relegatus, nec in repoſitorio ejus pectora avium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cænabis tamquam æger: imò aliquando tamquā ſanus. Sed omnia iſta facilè perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſq; animo quàm corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognoverimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, divinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſimè fructus eſt. cognita eſt illi ex magnâ parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam brevem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum jungat ac miſceat. quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. Nam, ut Poſidonius ait, *unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longiſſima ætas.* Interim tene hoc mordicus. adverſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunę licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, levius accedit.

EPIST. LXXIX. Exſpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circuitus Siciliæ totius quid tibi novi oſtēderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile navigantibus, optimè ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſervaveris, (dignum eſt autem, ut obſerves) fac nos certiores, utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius navigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis evanuit, & minus vehemens ac largus effertur, ob eamdem cauſſam fumo quoque

per

Digitized by Google

per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui devoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat, & alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Ephæſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine ullo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſervemus iſta, tunc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis nives abſint, quas ne æſtas quidem ſolvit: adeò tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſolennem omnibus Poëtis locum attingas. quem quò minus Ovidius tractaret, nihil obſtitit, quòd jam Virgilius impleverat: ne Severum quidem Cornelium uterq; deterruit. Omnibus prætereà feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, nō præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, utrum ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inventuris inventa non obſtant. Prætereà, condicio optima eſt ultimi. Parata verba invenit, quæ aliter inſtructa novam faciem habent: nec illis manus injicit, tanquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum uſu capi. Aut ego te non novi, aut Ætna tibi ſalivam movet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te eſt, ut videaris mihi retracturus ingenii tui vires, ſi vincendi periculum ſit, tanta tibi priorum reverentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perveneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuę adjicit? numquid luna ultrà quam ſolet procedit? maria non creſcunt: mundus eumdem habitum ac modum ſervat. Extollere ſe, quæ juſtam magnitudinem implevere, non poſſunt. Quicumque fuerint ſapientes, pares erunt & æquales. habebit unuſquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuū per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc una majeſtas deprimi neſcit, nec proferri ultrà, nec referri poteſt. Sic hujus, ut cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. jam multum operis effectum eſt, imò ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem? quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cælo ſuo fuerit, cùm receperit locum, quem occupavit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſolvatur, cùm vitia diſjecerit purusq; ac levis in cogitationes divinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciant,

Digitized by Google

licet nemo videat. Gloria, umbra virtutis eſt: etiam invitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in averſo eſt, majorque quo ſerior, ubi invidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem civitas ignoravit? reſpuit nec intellexit, niſi cum perdidit. Rutilii innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet injuriam; dum violatur, effulſit. Numquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuũ complexus eſt? De his loquor, quos illuſtravit fortuna, dũ vexat: quam multorum profectus in notitiam evaſere, poſt ipſos? quam multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque jam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc noviſſime adjecit: *Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia nõ ignotos ſolum habuiſſet, ſed pene inauditos.* Numquid ergo non, poſtea quam eſſe deſierat, inventus eſt? numquid non opinio ejus emicuit? Hoc Metrodorus quoq; in quadam epiſtola confitetur, *Se & Epicurum non ſatis emicuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.* Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſupervenient: ad illa reſpice, etiam ſi omnibus tecum viventibus ſilentium livor indixerit, venient qui ſine offenſa, ſine gratia judicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & vivo, & mortuo, retulit gratiam: ſi modò illam bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornavit & pinxit, ſed idem fuit, ſive ex denuntiato videbatur, ſive imparatus ac ſubitò. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leviter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX. Hodierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam avocavit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium, non allevabatur velum: licebit uni vadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & invenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſervio illis, ſed aſſentior. Magnũ tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in hujus ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quam imbecilli animo ſint quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maximè revolvo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter

&

Digitized by Google

& calces non unius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimum in ferventiſſimo pulvere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, ut fortunæ ictus invictus excipiat, ut projectus, ut conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic ſervituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? Peculium ſuum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant: tu non concupiſces quanticumque ad libertatem pervenire, qui te putas in illa natū? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque in tabellas vanum conjicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum jugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quam nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & divitum vultus. Sæpius pauper, & fidelius ridet: nulla ſollicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes levis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut gravis & ſuppurata triſtitia: & quidem gravior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum eſt: nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas malè agamus, aſſignat. Ille qui in ſcæna elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

En impero Argis. Regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Urgetur Iſthmos:

ſervus eſt, quinque modios accipit, & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaveris. Equum empturus, ſolvi jubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaq; ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſive crus alligatum, ſive brachium adſpiceres, nudari juberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolve. multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, aliis credis.

EPIST. LXXXI. Quereris incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quàm non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum

eſt. Sæpè quidquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, unius anni reſtituit ubertas. Eſt tanti, ut gratum invenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non ſæpè fallatur: aberrent, ut aliquando hæreant. Poſt naufragiũ maria tentantur: fœneratorem non fugat à foro decoctor. Citò inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cujus rei eventus incertus eſt, id, ut aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod non ſatis (ut exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſteà nocuit, paria fecerit, & nos debito ſolverit. Adjice ſi vis & illud: Multo plus poſtea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi judicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſolvet, & dicet: Quamvis injuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex injuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quam ut admoneri debeas, quærendum eſſe, quam libenter profuerit, quam invitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & injuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc conjectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficii prioris exceſſit, injuria eſt. Vir bonus utroſque calculos ſic ponit, ut ſe ipſe circumſcribat: beneficio adjicit, injuriæ demit. Ille alter remiſſior judex, quem eſſe me malo, injuriæ obliviſci debebit, officii meminiſſe. Hoc certe, inquit, juſtitiæ convenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, injuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Verum erit iſtud, cum alius injuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis injuriæ exſtinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quam venia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quam injuriã. Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & unus è turba, utique dum propè eſt ab accepto, reddere beneficium, & penſare: ignorat autem quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modò, ſtultus, etiam ſi bonæ voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque àbjicit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædã efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certè ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit*. Referre, eſt ultrò quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit*. Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inviti, & qui ubilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium, aut ſolvit*: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno convenit, verbum. Referre, eſt ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellavit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quam beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere,

dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſolvere? Sed ne nobis fiat invidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire*. Deinde idem admiratur, cum dicimus, *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt*. Atqui & amoris & amicitię pars eſt, referre gratiam: imo hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tamquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia jactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque utcumque ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potius, quam voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. majus ejus opus, aut minus fit (quamvis idem ſit) tempore, loco, cauſſâ. Sæpè enim hoc non potuere divitiæ in domum infuſæ, quod opportunè dati mille denarii. Multum enim intereſt, donaveris, an ſuccurreris: ſervaverit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, utrum aliquis quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem, quæ ſatis ſcrutati ſumus, revolvamur; in hac comparatione beneficii & injuriæ, vir bonus judicabit quidē quod erit æquiſſimum: ſed beneficio favebit, in hanc erit partem proclivior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre, in rebus ejuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſervo; injuriam feciſti in patre: ſervaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalvâ pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit injuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur plus imputari ſibi. invitus beneficium per compenſationem injuriæ ſolvet: in hanc partem inclinabit, huc verget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentiùs accipit, quā reddit. Quanto hilarior eſt qui ſolvit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficii exonerat, quam qui accipiens cum maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem uſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſolvendum eſt, quanto tardiùs. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine uſurâ. Itaque hujus quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, ut quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum juſtitia non eſt, ut vulgò creditur, ad alios pertinens; maxima pars ejus in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adjuvare adjutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem revertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec ulla miſeratio contingit his, qui patiuntur injurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, feciſſe merces eſt. Gratus

Google

ſum. non ut alius mihi libentius præſter, priori irritatus exemplo: ſed ut rem jucundiſſimã ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum. non quia expedit; ſed quia juvat. Hoc ut ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi ut videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quam per ſpeciem injuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, ut dixi, majore tuo, quam alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malicia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem uſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum divinum, fortunatumque non pervenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas urget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leviſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (ut ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. Quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: injurias vero dilatat atq; auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent injuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua ejus commemoratione delectat. Malis una voluptas eſt, & hæc brevis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduũ. Illa cõtemnit, quibus læſus eſt: nec obliviſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in pejus: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominũ ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando levat: nec offenſæ potius, quam beneficii meminit. Quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoria detinet; nec mutat animum adverſus benè meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniventi diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, ut talis ſit poſt majorem injuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt injuria, aliquid in animo benevolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententiis paribus abſolvitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, ubi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & hoc facit, quod qui poſt tabulas novas ſolvunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam; & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſque objicienda rumoribus. Non parvo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris quid ſit, quod oblivionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtra-

hunt

ſunt à recto divitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerũ natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificũ, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſuevimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis maliſq; conveniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: divitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non invenit. In tantâ judiciorum diverſitate, referendam benè merentibus gratiam, omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba cõſentiet, cum interim injurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, ut periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quam ex beneficii violati pudore.

EPIST. LXXXII. Deſii jam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi injuriam facere: quod ad rem magis pertinet, nõ timeo, ne tu facias tibi. I, qua cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placidè, non molliter. Malè tibi eſſe malo, quam molliter. Malè nunc ſic accipe, quemadmodũ à populo ſolet dici, durè, aſperè, laborioſè. Audire ſolemus ſic quorundam vitam laudari, quibus invidetur: *Molliter vivit.* Hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effœminatur animus, atque in ſimilitudinem otii ſui & pigritiæ, in qua jacet, ſolvitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditivum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic jacere, quam iſtis officiorum verticibus volutari? Vtraque res letalis eſt, & contractio, & torpor. Puto, æquè qui in odoribus jacet mortuus eſt, quam qui rapitur unco. Otium ſine literis mors eſt, & hominis vivi ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tamquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altũ ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quo aut fallant, aut urgeant: multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum nõ tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit, unde ortus:

ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid devitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſævitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere: Facilè provocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaveris: adverſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cavillationibus tibi perſuadere tentaverit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamvis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſthæc, non dubitabo porrigere cervicem. Non vis ſeverius loqui, nec morituro riſum movere? Non me hercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione judicavit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus eſt ſolvere. Nam & ipſe interrogationem cōtrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides ubi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cum dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, ut dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incurvat: laudatur non exſilium, ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eũ cui mors ante abſtulit animum, quam conturbavit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractavitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, utrum malitia illis an virtus manum admoverit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreret, ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & evocatus ad mortem, juſſuſque præbere cervicem: *Præbebo*, inquit, *ita vivam*. Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita vivam. pænè adjecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed ut cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illa honeſtiſſime uſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ a nobis indifferentia ac media dicuntur, divitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel

mali

mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem conjecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo utrum capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciē. Sui amor eſt, & permanendi conſervandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſuevimus rerum copia educere. Illa quoq; res morti nos alienat, quod hæc jam novimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quę facile negligi poſſint: magna exercitatione durandus eſt animus, ut conſpectum ejus, acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam ejus infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens janitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternum latrans exſangues terreat umbras.

Sed etiam cum perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Æque enim timēt, ne apud inferos ſint, quam ne nuſquam. His adverſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanę? quæ numquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum judicat: pigrè veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab invito & tergiverſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adjice nunc, quod nihil honeſtè fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte ſui repugnavit. Vbi autem ad malum acceditur, aut pejorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ pervenire tanti ſit, devorata unius mali patientia. Diſſident inter ſe judicia facientis. Hinc eſt, quod jubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diverſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito;
Quam tua te fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod invadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificii veternoſiſſimi nodos: totū genus iſtud exturbandum judico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ volvuntur ab illis, ſolvere malim & expendere, ut perſuadeam, non ut imponam. In aciem educturus exercitum, pro conjugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in

ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam, objectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tamquã apud inferos cœnaturi.* Non in ore crevit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illo neceſſe eſt: unde redire non eſt neceſſe.* Vides quam ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui numquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius ævi, quibus protinus infantia imbuitur, evinces? quod auxilium invenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenii viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis avertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa ſævam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſque petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, rejiceret. molaribus demum fracta ſaxis eſt: & adverſus mortem tu tam minuta jacularis? ſubula leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

EPIST. LXXXIII. Singulos dies tibi meos, & quidem totos, indicari jubes. Benè de me judicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe vivendum eſt, tamquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? nihil Deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis intervenit. Sic intervenit dico, tamquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod jubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam. obſervabo me protinus: & quod eſt utiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuã reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diviſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cum me movi, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſtas meos quæris? unus mihi ſufficit Earinus, puer (ut ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habere, quia utrique dentes cadunt; ſed jam vix illum aſſe-

quor

quor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum intervallum fit, inter duos itinere diverſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum. jam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? quod raro curſoribus evenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam, qui anno novo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem deſilire, primum ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat. non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium: poſt quod non ſunt lavandæ manus. Dormio minimum. conſuetudinem meam noſti: breviſſimo ſomno utor, & quaſi interjungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe. aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua & univerſa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſime fero: multæ voces, & in unum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſilvam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adjecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leviſſimas & perplexas fecerunt: quæ ut ſint veræ, mendacio tamẽ ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, hujus ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimę conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum nõ futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit; viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo uno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, ut exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino gravis eſt, & impos ſui: altero, ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio cõplectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpè extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adjice nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſivit locum fraudi: quod faciendum non eſt, ubi veritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandaverit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompejo Rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita

Digitized by Google

aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. In hanc rem jocatus eſt ipſe: *Ego,* inquit, *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſermonem benè. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. L. Piſo, urbis cuſtos, ebrius ex quo ſemel factus eſt, fuit. majorem partem noctis in convivio exigebat: uſque in horam ſextam ferè dormiebat: hoc erat ejus matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela urbis continebatur, diligentiſſime adminiſtravit. Huic & divus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in urbe & ſuſpecta relinqueret & inviſa. Puto quia illi benè ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo, ut ex ſenatu aliquando, in quem è convivio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis judicabat. Nullum Coſſo aut privatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio removeamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate devinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo jacet, in ſummam partem vis caloris ejectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo jacet abditum, effertur, & prodit in mediũ. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamvis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, ut cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinii loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, apertè accuſare ebrietatem, & vitia ejus exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitaverit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim extinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere quam capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quã multa ebrii faciant, quibus ſobrii erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed brevior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam removet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis, quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſævo, malignitas livido: omne vitium detegitur & prodit. Adjice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata

nata

nata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum efferveſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & jugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc invictos acie mero domuit. Alexandrum, cujus modo feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hyemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſaverint, cum ſuperſtes toti convivio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatrę amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum civitatis cænanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino gravis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam crudelitas ſequitur, violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radii ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, ubi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, ejecturum, dejecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIIII. Itinera iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe judico, & ſtudiis. Quare valetudinem adjuvent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem, ut exiſtimo, neceſſariæ. primum, ne ſim me uno contentus: deinde, ut cum ab aliis quæſita cognovero, tum & de inventis judicem, & cogitem de inveniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus. altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſolvet ac diluet. Invicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum: ut quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut ajunt) debemus imitari, quæ vagan-

Digitized by Google

vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per favos digerunt: &, ut Virgilius noſter ait,

--- liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel fit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiã eſſe illis, ſed colligendi. Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, ut ita dicam, fermento, quo in unum diverſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcumque ex diverſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſervantur. Deinde adhibita ingenii noſtri cura & facultate, in unum ſaporem varia illa libamenta confundere: ut etiam ſi apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quam unde ſumptũ eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine ulla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: ut quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint, Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingeniũ. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis: ſicut unus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas & diſſidentes computatio una comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adjutus, abſcondat: ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicujus in te comparebit ſimilitudo, quẽ admiratio tibi altius fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cujus imiteris orationem? cujus argumentationem? cujus ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, ut in unitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua gravis, aliqua media. accedunt viris fæminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, quem veteres Philoſophi noverant. In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quam in theatris olim ſpectatorum fuit. cum omnes vias ordo canentium implevit, & cavea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, ut multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta jamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque divitias, aut periculum poſſidẽtium, aut onus. relinque corporis atq; animi voluptates: molliunt & ener-

enervant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. iam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat invidia, & quidem duplici. Vides autem quam miſer ſit is, cui invidetur, ſi & invidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, ut intres: plus, cum intraveris. Præteri illos gradus divitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamvis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPIST. LXXXV. Peperceram tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, prætereram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ à noſtris dicuntur, ut probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſq, ſuſceptam, ſubulâ armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt. qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt: ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent. ut imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia, ſic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur, qui rarò perturbatur & modice, non qui numquam. Item ſine triſtitia eum dici ajunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiuſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicujus animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mærore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis major? Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret

Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,

Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,

Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leviter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationē. nulla debent eſſe, non parva. Nam ſi ulla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos major & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non unum, ſed univerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo col-

colluctetur. Plus poteſt quamvis mediocrium turba, quam poſſet unius magni violentia. Habet pecunię cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leviora quidē, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quam magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque numquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cum minime exſpectaveris, exaſperatur torvitas mitigata. Numquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi invita ratione cœperint, invita perſeverabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo ſi quis diceret modice inſaniendum, modice ægrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quam rexeris. Numquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inveterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata ſint: ut avaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid juris triſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſque motibus pravis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaq; creſcunt, prout magnas habuerint minoreſve cauſſas, quibus concitentur. major erit timor, ſi plus quo exterreatur, aut propius adſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes evocaverit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſſis ſuis creſcēt, tantique erunt, quanti fient. Adjice nunc, quòd iſta quantumvis exigua ſint, in majus excedunt. numquam pernicioſa ſervant modum. Quamvis levia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit acceſſio. Illud vero cujus dementiæ eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrii terminos? Quomodo ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, ut dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, eventu non eſt. nam quantum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, uſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea, ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſſas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit adverſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diverſitas mentis. Illud præterea judico obſervandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, unum bonum

eſſe

Digitized by Google

eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si unum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate vivendum ſufficere virtutem: e contrariò non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque judicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, umquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei juncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum vita nihil habet majus aut melius: beata autem vita divina eſt: nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Præterea, ſi beata vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſima. Numquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum, adjectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradum nō habet. Si eſt aliquis minus beatus quam alius, ſequitur, ut hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat, quam ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quam quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imo qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam unam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in æquo eſt longa & brevis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, & in unum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura, & partibus, jam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt. Finis, ut puta, edendi bibendique, ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? uterque jam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? uterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt, ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Adverſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controverſam pro confeſſa inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem revolvūtur, ut illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malitia,

ſed

ſed leviore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & unam tantum turpitudinem malum judicat; debebit ſecurè pericula adſpicere, & aliis timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Ut vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minime. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captivitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbũ, vel per injuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis jugum imponunt. Non dubitarent quid conveniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit. Diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur cervicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atq; alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex intervallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, nõ timere iſtum tu dices, non dolere? iſte vero dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus: ſed non timet. invictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris, quis tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita adverſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorẽ faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera ejus impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non utique quod tentat efficere, ſed omnia recte facere: gubernatori propoſitum eſt utiq; navem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt: ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſerviunt vitę, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum judico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed utilem operam, & navis regendæ ſcientiam. hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, *Neptune numquam hanc navem, niſi rectam*: arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus ejus irritos efficit? quæ aut refert illum,

lum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, ſed tamquam naviganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut oſtendat. tranquillo enim, ut ajunt, quilibet gubernator eſt. Navigio iſta obſunt, non rectori ejus, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, qua gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, nõ tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus vivit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cujus miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera ejus omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonũ eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas. per totam vitam opus ejus extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, ut virtutem, tam in ſecundis quam in adverſis exhibeat: nec materiam ejus, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos avertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? utitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in divitiis explicabit; ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria; ſi minus in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer; ſi minus, debilis. quamcumq; fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæviſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops jubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, ubicumque horrenda, cum ad hunc pervenere, manſueta ſunt.

EPIST. LXXXVI. In ipſa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi ſcribo, adoratis manibus ejus & arâ, quam ſepulcrum eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem ejus in cælum, ex quo erat, rediiſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Romæ libertas. *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil inſtitutis. æquum inter omnes cives jus ſit: utere ſine me beneficio meo patria. cauſſa tibi libertatis fui, ero & argumentum. Exeo, ſi plus quam tibi expedit, crevi.* Quid ni ego admirer hanc magnitudinem

nem

Digitized by Google

nem animi, qua in exſilium voluntarium ſeceſſit, & civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret injuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſilvæ, turres quoque in propugnaculum villæ utrimque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in uſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. non videbatur majoribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramque (ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pavimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lavari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & pretioſis orbibus refulſerunt; niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis undique operoſa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; niſi vitro abſconditur camera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus; niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebejas fiſtulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quam feneſtræ, muro lapideo exſectæ, ut ſine injuria munimenti, lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, ut totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi & lavantur ſimul & colorantur; niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaq; quæ concurſum & admirationem habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum rejiciuntur, cum aliquid novi luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in uſum, non oblectamentum reperta? Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dii boni, quam juvabat illa balnea intrare obſcura, & gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſua temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & utilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ nuper inventa eſt, ſimilis incendio. adeo quidem ut convictum in aliquo ſcelere ſervum, vivum lavari oporteat. Nihil mihi videtur jam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat? quod non in multa luce decoquebatur, & exſpectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum! neſciit vivere. Non pacata aqua lavabatur, ſed ſæpe turbida, & cum plueret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum ejus intererat, an ſic lavaretur: veniebat

enim,

Digitized by Google

enim, ut ſudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non invideo Scipioni: verè in exſilio vixit, qui ſic lavabatur. Imo ſi ſcias, non quotidie lavabatur. Nam, ut ajunt, qui priſcos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lavabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inventa ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos Rufillus olet. ---

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonii loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere unguentum, ni bis die terque renovetur, ne evaneſcat in corpore. Quid, quod odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc hujus agri poſſeſſor eſt) quamvis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo nõ olivetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram;

ut ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (ut omnia alia tranſeã) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribã:

Vere fabis ſatio eſt. tunc te quoque medica putres

Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An uno tempore iſta ponenda ſint: & an utriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, jam proclivus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad olivetum revertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad unum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcavit & preſſit. Negat quidquam eſſe hac (ut ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea movetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precario hærentes, levis quoque revellat agitatio. parum autem arboris antequam obruat radit. ex omni enim materia quæ nudata eſt, ut ait, exeunt radices novæ. Nõ plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quã tres aut quatuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in olivetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe novellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullo tardius ſurgunt: ſed cum tamquã à planta proceſſerint, nihil habẽt in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitẽ ex arbuſto ſuo annoſam transferri: hujus capillamenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, ut etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas ulmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (ut ita dicam) grandiſcapiæ ſunt, ait aqua adjuvandas ciſternina:

nina: quæ ſi prodeſt, habemus pluviam in noſtra poteſtate. Plura te docere nō cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter me ſibi adverſarium paravit, ſic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII. Naufragium, antequam navem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adjicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſupervacua, & quam facilè judicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſervis, quos unum capere vehiculum potuit, ſine ullis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum jam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra jacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. paratum fuit non magis hora, nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi non, pro pane. quotidie mihi annum novum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam major eſt, quam ubi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi divitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ vivere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, ut hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc perverſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, invitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſupervacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoque jam expenſa fertis. Late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſolverit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprii quiſque habeat. Divitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus provinciis arat, quia magnus kalendarii liber volvitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum invidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: niſi forte judices intereſſe, utrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris? Quid illa vehicula cælata?

-- inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.

Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.

Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulā. M. Cato Cēſorius (quē tam reip. hercule profuit naſci quam Scipionem: alter enim cū hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) canterio vehebatur, & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecū utilia portaret.

O quam

O quam cuperem illi nunc occurrere aliquẽ ex his troſſulis in via divitibus, curſores & Numidas, & multum ante ſe pulveris agentẽ! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos, qui cum maxime dubitat, utrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſaculi decus, imperatorẽ triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidẽ! Partem enim ſarcinæ, ab utroq; latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis, & aſturconibus, & tolutariis præferres unicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia ullum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hîc itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia divinavit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellavit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſica quod bonũ eſt, facit muſicum: fortuita bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Adverſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non utique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad uſus canendi: nihil tamẽ horũ facit muſicum. Hîc reſpondebimus. Nõ intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonũ eſt muſico. Nõ enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id utique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur; altero, quo effectus muſici adjuvatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumẽta, tibię, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: uti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine. idem enim bonũ & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt, magnitudinẽ animi profeſſę, non cõſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaveſcit. Chelidon, unus ex Cleopatræ mollibus, patrimoniũ grande poſſedit. nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, in cujus ore fæminę purgabãtur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniã impuravit? quę ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacã cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, ſuo ęre cenſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum judicat. Medicina, & gubernatio, nõ interdicit ſibi ac ſuis admirationẽ talium rerum. Qui nõ eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc nõ quemlibet dixeris. Qualia quiſq; habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: imo in acceſſionem ejus venit quod habet. Quis pleno ſacculo ullum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem evenit magnorum dominis patrimoniorum

Digitized by Google

ſacrilegio facere non poſſum. Lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum divitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo divitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. unam, dum divitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum navigat ſtudii cauſsâ, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per divitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per divitias in multa mala incidimus, non tantùm bonum divitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantùm, bonum non eſſe. Præthereà, inquit, conceditis divitias habere aliquid uſus: inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodũ quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eveniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda divitiis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideò divitiæ tibi nocent, ſi propter divitias tibi nocetur. Poſidonius (ut ego exiſtimo) melius: qui ait divitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam divitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, invidiam contrahunt, & uſque eò mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpâ decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: divitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: divitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt divitiæ, non tantùm bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (ut dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantùm animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad invidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter juſtitiam invidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contrà enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis objicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: divitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contrà autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus uſus habet, quàm moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantùm prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe

Digitized by Google

incommodum mixtum: ſed commodum dicitur, à majore ſui parte æſtimatum. Bonum ad unum ſapientem pertinet, inviolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. unus tibi nodus, ſed Herculanens, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus divitiæ fiunt: ergo divitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſolvunt. Ait autem Poſidonius hoc ſophiſma per omnes dialecticorũ ſcholas jactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quòd habeat, dicitur, ſed quòd non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: divitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatẽ intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Faciliùs quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat Ego non video quid aliud ſit paupertas quàm parvi poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valdè vacabit, quæ ſit divitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, divitiis demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi jam de rebus judicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis divitiis fertur: bis interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? bis effecturi, ut populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperii ſui, requirat ac laudet? divitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud victos repeiiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? nimis luxuriosè oſtentari gentium ſpolia? quod unus populus eripuerit omnibus, faciliùs uni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortiùs loquamur: ſi minùs, apertiùs.

EPIST. LXXXVIII. De liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus utilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere majus poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterùm unum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudiis quærendum judicaverunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec hujus rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latiùs evagari vult, circa hiſtorias. Iam ut longiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas invenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quiſquis ignorat, alia fruſtrà ſcit. Videndum utrùm doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſci-

re.

Digitized by Google

re, quàm non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cùm his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modò Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto ne immortalitatis quidem pretio recedentem; modò Epicureum, laudantem ſtatum quietæ civitatis, & inter convivia cantuſque vitam exigentis: modò Peripateticum, bonorũ tria genera inducentem: modò Academicũ, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina ulla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, utrum major ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet; quam ſcire an minor Hecuba fuerit, quam Helena, & quare tam malè tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, Vlixes ubi erraverit, potius quam efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam & Siciliam jactatus ſit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie jactant, & nequitia in omnia Vlixis mala impellit. non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta vel naufragus navigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in eâ bonum: in corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicum tranſeo. Doces me, quomodo inter ſe acutæ ac graves voces conſonent, quomodo nervorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles. monſtra potius, quomodo inter adverſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantũ homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & avaritię commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem, cujus patrimonium tabularios laſſat: imò quàm ſupervacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes jugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & avito expellor. Quid? ante avum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cujus, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cujus colonus es? ſi benè tecum agitur, heredis. Negant juriſconſulti quidquam uſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acce-

peris formam. intervalla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quàm magnus ſit, dic quàm puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi quid in vitâ rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc ſcire quid proderit? ut ſollicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potiùs hoc diſcam, ubicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inevitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut movent, aut notant. Sed ſive quidquid evenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſive ſignificant, quid refert providere, quod effugere non poſſis? Scias illa, neſcias, fient.

Si verò ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque proviſum eſt, ut ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti evenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum expecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non utique caſura. Vtique ſecunda expecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt non per præſcriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æquè luctatores, & totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut & unguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti jejuni vomitores, quorum corpora in ſaginâ, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe juventuti noſtræ credimus, quam majores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia jacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet jacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, alúntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum ejus fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundiâ vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quę ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His

Digitized by Google

annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſuâ ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non novere) mirantium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imò (ut dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophiâ vindicat. Cùm ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo ejus quam adjuvat, pars eſt? multa adjuvant nos, nec ideò partes noſtræ ſunt: imò ſi partes eſſent, non adjuvarent. Cibus adjutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt; nec illa philoſophiæ. Præterea, utraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & novit, quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Quâ ratione conſtent cæleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus & obſervationes, per quas deſcendunt & allevantur, ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cùm cæleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui uſu quodam & exercitatione procedit: ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui juris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus à ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad ulteriora perveniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris quæ tractatu cæleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Vnâ re conſummatur animus, ſcientiâ bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub jugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, provocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nullâ neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altiùs condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit, nec umquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe adverſus ſocios, vetat avarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus præſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maximè, quod alicui bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem

Digitized by Google

tatem, ac parſimoniam : non magis quàm clementiam, quæ alieno ſanguini tamquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè utendum. Cùm dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perveniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem pervenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil navi conferunt, quamvis non fiat navis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes ejus adjutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe : quamvis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit : cùm ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba : & neſcio an certior memoria ſit, quę nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia : vacuo illi loco opus eſt : de divinis humaniſque diſcendum eſt : de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo uno, vide quàm multa quærantur. Primùm, an per ſe ſit aliquid : deinde, an aliquid ante tempus ſit : ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantum. unde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit : an aliunde aliò tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas aliaſque conjectus : an non amplius quàm ſemel ſerviat, & emiſſus vagetur in toto: utrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſuâ uſurus, cum ex hac effugerit caveâ : an obliviſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum divinarumque comprehenderis, ingenti copiâ quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, ut habere poſſint liberum hoſpitium, ſupervacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſupervacua uſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat : non putas eum, qui occupatus eſt in ſupervacuâ litterarum ſupellectile? Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quòd iſta liberaliũ artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtivos, ſibi placentes facit, & ideò non diſcentes neceſſaria, quia ſupervacua didicerunt? Quattuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſupervacua legiſſet. In his libris de patriâ Homeri quæritur, in his de Æneæ matre verâ : in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perveneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magnâ alienarum aurium moleſtiâ, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum*! Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itáne eſt? annales evolvam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cum faſtos non habeam, computabo : & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam : & ætatem in ſyllabis conterã? Itáne in geometriæ pulvere hęrebo? Adeò mihi præcepium

ptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam, ut quid ignorem? Appion grammaticus qui ſub C. Cæſare totâ circumlatus eſt Græciâ, & in nomen Homeri ab omnibus civitatibus adoptatus, ajebat: Homerum utraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adjeciſſe operi ſuo, quo bellum Trojanum complexus eſt. Hujus rei argumentum afferebat, quod duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantū temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quãtum occupatio privata, quantū occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor: philoſophi quantum habent ſupervacui, quantū ab uſu recedētis! Ipſi quoq; ad ſyllabarū diſtinctiones, & conjunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & invidere grammaticis, invidere geometris. Quidquid in illorum artibus ſupervacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, ut diligentius ſciant loqui, quam vivere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quam infeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in utramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in utramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in univerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio dejecit: ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonii verſantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui novam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſupervacuum ſtudiorum liberalium gregē cōjice. Illi mihi non profuturā ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſupervacua ſcire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc unum certum eſt nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter unum: ſi Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt, aut inanis, aut fallax. Nō facile dixerim, utrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerūt: an illis, qui ne hoc quidē nobis reliquerunt, nihil ſcire.

EPIST. LXXXIX. Rem utilem deſideras, & ad ſapientiam properanti utique neceſſariam, dividi philoſophiam, & ingens corpus ejus in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum univerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit à nobis adſpicienda, quemadmodū mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem ejus amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi facilius poſſunt, univerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, dividam. Dividi enim illam, non concidi, utile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in

Digitized by Google

majus crevit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes quas (ut dixi) innumerabiles eſſe & parvas, non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diviſio: ſimile confuſo eſt, quidquid uſque in pulverem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam, inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa pervenit. Philoſophia unde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, ut dicerent: eam divinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe divina & humana, & horum cauſſas. Supervacua mihi videtur hęc adjectio, quia cauſſæ divinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alii, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alii, ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, ut idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter avaritiam & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, ſicut philoſophia nunc quoque utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamvis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putaverunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quę ad urbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterum inventi ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adjecerunt, Civilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adjecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparaverunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putaverunt eſſe, Naturalem atq; Moralem: Rationalem removerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem De judicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui removent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia dividunt: ut una ſit de

fugien-

fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantum ſupervacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tamquam quidquam aliud ſit ſapiens, quam humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita ſit philoſophia, moralem ejus partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus dividi placuit: ut prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & æſtimans quanto quidque dignum ſit, maxime utilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quam pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim eſt, ut quanti quidque ſit, judices: ſecundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, ut inter impetum tuum, actionemque conveniat, ut in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & ubi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, ubi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cujuſque concipitur, perinde remiſſus acriorve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Utraque dividuntur in ſuos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. Ipſe elementi locus, ut quidam putant, ſimplex eſt: ut quidam, in materiam, & cauſſam omnia moventem, & elementa dividitur. Supereſt ut rationalem partem philoſophiæ dividamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diviſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes dividitur: In verba, & ſignificationes: id eſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur utriuſque diviſio. Itaque hoc loco finem faciam:

--- *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia deſinere. ego vero eo magis dicam. & quia recuſatis, perſeverabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiã invitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publicè audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne provinciarũ quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illu-

ſtrium fluminum per privatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, uſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi lati-
f fundiis veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorū, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, latè poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æquè ſpatioſe luxuria, quam illorum avaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cujus non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi nova diverſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curvabitur, vos protinus fundamenta jacietis, nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaveritis, cum ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis, & parvula. Quid proſunt multa cubicula? in uno jacetis. Non eſt veſtrum, ubicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe captâ, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchyliis, tam longe advectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quod non intelligitis, vos majorem famem habere, quam ventrem. Hæc aliis dic: ut dum dicis, audias ipſe. Scribe: ut dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus aliquid ſcias, ſed ut melius.

EPIST. XC. Quis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod vivimus: philoſophiæ, quod benè vivimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quā diis, quanto majus beneficiū eſt bona vita, quā vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dii philoſophiam tribuiſſent: cujus ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur; ſapientia quod in ſe optimū habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atq; magnificū eſt, quod non obveniſt, quod illam ſibi quiſque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria res eſſet? Hujus opus unum eſt, de divinis humaniſq; verum invenire: ab hac numquam recedit juſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere divina, humana diligere, & penes Deos imperiū eſſe, & inter homines conſortiū: quod aliquamdiu inviolatum manſit, antequam ſocietatem avaritia diſtraxit, & paupertatis cauſſa etiā his quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora

Digitized by Google

corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelſiſſimus ducit; inter homines, pro ſummo eſt optimus. Animo itaq; rector eligebatur. ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius judicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: ſuadebant, diſſuadebantque, & utilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, ne quid deeſſet ſuis, providebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatq; ſubjectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet adverſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in injuriam, aut cauſſa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex majus minari male parentibus poſſet, quam ut abiret è regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitiis, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon, qui Athenas æquo jure fundavit, inter ſeptem ævi ſapientia notos. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octavus. Zalenci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoq; ſeceſſu didicerunt jura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiā Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophia inventas, quibus in quotidiano uſu vita utitur, non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriā. Illa, inquit, ſparſos & caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philoſophiā judico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & urbes prementium, quam vivaria piſcium in hoc clauſa, ut tempeſtatum pericula non adiret gula, & quāvis acerrimè pelago ſæviente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſciū greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clavem & ſeram? & quid aliud erat, avaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi invenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, jam naſcente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta cœnationi, epulum receptoræ, parabantur: nec in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intremenribus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Furcæ utrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in proclive diſpoſita, decurſus imbribus quamvis magnis erat. Sub his tectis habitavere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſervitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris judicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco

Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia invenit. In hoc quoque diſſentio, ſapien-

Digitized by Google

tes fuiſſe, qui ferri metalla & æris invenerunt: cum incendio ſilvarum adulta tellus, in ſummo venas jacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inveniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quam Poſidonio: Vtrum malleus in uſu eſſe prius, an forcipes cœperint. Vtraque invenit aliquis exercitati ingenii, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incurvato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cum hoc quoq; ſæculo eſſe quã expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te convenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cum vidiſſet puerum cava manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac objurgatione ſui: Quam diu homo ſtultus ſupervacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitavit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; verſatilia cænationum laquearia ita coagmentat, ut ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſupervacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quam militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam. illa noluit eſſe diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in uſum veſtis conſeruntur? non hodieque magna Scytharum pars, tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtivi umbra craſſiore propellere. Quid ergo? non vetuſtas multa abdidit loca, quæ vel injuria temporis, vel alio quolibet caſu excavata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleverunt luto, deinde ſtipula aliiſque ſilveſtribus operuere faſtigium, & pluviis per devexa labentibus, hyemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus vivere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægre quærendum ut poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia faciliũ faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta ſunt, obvia erant, & gratuita, & opera levi parabilia: modus enim omniũ, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſq; cõquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſcivit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis

creſcit,

Digitized by Google

creſcit, & ingenio adjuvat vitia. Primo ſupervacua cœpit concupiſcere, inde contraria, noviſſimè corpori animum addixit, & illius deſervire libidini juſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur civitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam ſervo præſtabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium molleſque cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens: jam ruſticitatis & miſeriæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum philoſophiæ contulerunt, dum vult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat, quemadmodū ſubtemen inſertū, quod duritiam utrimq; comprimentis tramæ remolliat, ſpatâ coire cogantur & jungi: textricum quoque artem à ſapientibus dixit inventam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela jugo juncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullū corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & iteratum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum nova inveniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur: tunc vero ſalivæ miſcetur, ut facilius per fauces lubricas trāſeat. Cum pervenit in ventrem, aqualiculi fervore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde utriuſque attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quē primo cinis calidus, & fervens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum fervor ſerviret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoque inventum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inventa ſunt: tam mehercules quam navigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum navigii torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & levi ejus in utrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hęc quidem, inquit, ſapiens invenit: ſed minora, quam ut ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imo non ab aliis excogitata iſta

iſta ſunt, quam à quibus hodieq; curantur. Quædam noſtra demum prodiiſſe memoria ſcimus: ut ſpeculariorum uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen: ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leve formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: utilia molitur, paci favet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad uſus neceſſarios opifex. quid illi tam parvula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſerviunt: cæterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam vero, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dii, qualeſque, declarat: quid inferi, quid lares & genii. Quid in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. Hæc ejus initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cujus vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, unde eſſet, ubi, quamdiu, in quot membra diviſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta ejus excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcerneretur vitæ ac necis ambigua: in utraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, ut Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inventu judicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu judicaturus. ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, invenit rotam figuli, cujus circuitu vaſa formantur. Dein quia apud Homerum invenitur figuli rota, mavult videri verſus falſos eſſe, quam fabulam. Ego nec Anacharſin hujus rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc invenit, ſed non tamquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimũ eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, qua velox eſt, non qua ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inventa ſunt, poſtquam ſapientem invenire deſivimus. Democritus, inquit, inveniſſe dicitur fornicem, ut lapidum curvatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, & pontes, & portas fuiſſe, quarum fere ſumma curvantur. Excidit porro vobis eumdem Democritum

critum

Digitized by Google

eritum inveniſſe, quemadmodum ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum converteretur, qua hodieque coctura inventi lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet invenerit, non qua ſapiens erat, invenit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inveſtigaverit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam nō ut cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad divina. Deinde vitæ legem, quam ad univerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quam imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, vera æſtimatione perpendit: damnavit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudavit, & palam fecit, feliciſſimum eſſe, cui felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ civem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quæ virtutem donavit voluptati: ſed de illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cujus hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſu diſcebant utilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cum in medio jacerent beneficia naturæ promiſcue utenda, antequam avaritia atque luxuria diſſociavere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrêre, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probaverit, quam quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos

---- nulli ſubigebant arva coloni,

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum

Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus

Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa, ut parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem invenire non poſſes? Irrupit in res optimè poſitas avaritia; & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaq; velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adjiciat, vicinum vel pretio pellat aëris, vel injuria; licet in provinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, unde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: univerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in uſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inveniſſe, quam inventum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut ulli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes dividebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum avarus abſcondendo quod ſibi jaceret, alium neceſſariis quoque excluſerat: par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentaque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, qūos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui adverſus ſævitiam hyemis,

aut

ant imbris, villi receptaculo tuti ſub fronde vivebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto jacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quam noctu, patebat proſpectus hujus pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex media cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni juvaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem tectorum pavetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos, inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & levis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riviq; non opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamvis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc jam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negaverim fuiſſe alti ſpiritus viros, & ut ita dicam, à diis recentes. neq; enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis juſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoq; antequam erudias, virtutis materia non virtus eſt.

EPIST. XCI. Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Movere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, pæne inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim civitates incendium vexavit, nullam abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamvis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix umquam tam gravis & pernitioſus fuit motus, ut tota oppida everteret. Numquam denique tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtravit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? ubiq; armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur

Digitized by Google

tur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna, quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, una nox fuit inter urbem maximam, & nullam. Denique diutius illam tibi periiſſe, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, adverſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſſa concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggravant: novitas adjicit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improviſum eſſe debet. in omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt , quod non fortuna cum voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile eſt? non una via ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus advocat, modo ſuis contenta viribus, invenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberniſque majores, agitur æſtiva tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas invenit. Invadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid novi caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deûm indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, evertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum; ſi tã tarde perirent cuncta, quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil privatim, nihil publicè ſtabile eſt: tam hominum, quam urbium, fata volvuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſſis, mala unde minime exſpectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem civitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus adverſus ea quę poſſunt evenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abjicere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter evenit, ſed quantum plurimum poteſt evenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis velut novis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia devorata ſunt? Cyprum quoties vaſtavit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarũ urbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque adverſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore jactetur. Civitas arſit opulenta, ornamentumque provinciarum, quibus & inſerta erat, & excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum civitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clariſſima-

rum

Digitized by Google

rum urbium jam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atq; induſtria poſita vertit dies::juga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtavit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolaria navigantium, ac ſpeculas, ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſive interna vi flatuque præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſive torrentium in abdito vis obſtantia effregerit; ſive flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſive vetuſtas, à qua nihil tutum eſt, expugnaverit minutatim, ſive gravitas cæli ejecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt. hoc unum ſcio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura vivimus. Hæc ego atque ejuſmodi ſolatia admoveo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, ut in melius excitaretur. Sæpe majori fortunæ locum fecit injuria: multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, & in majus. Timagenes felicitati urbis inimicus ajebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc unum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quam arſiſſent.* In hac quoque urbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, ut majora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auſpiciis in ævum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, convaluit: quæ tamen graviſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Adverſus imperia illam idem habere juris, quod adverſus imperantes: adverſus urbes idem poſſe, quod adverſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intravimus mundum? in quo his legibus vivitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui proprie conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato revertere, à quo omnia reſolvuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ viam diſparia prætexunt: *Æquat omnes cinis.* impares naſcimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico: tam Ardea capta, quam Roma eſt. Conditor ille juris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quam puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupaverat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadē ſunt, æque difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli

dari

Digitized by Google

dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibi ipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine, verba metuente? Elegantèr Demetrius noſter ſolet dicere, *eodē loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent?* Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſſa: ſic & illa, quę numquam timeretis, niſi fama juſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: & hęc malā molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, dānare quod neſcias. At illud ſcis, quam multis utilis ſit, quā multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in ullius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

EPIST. XCII. Puto, inter me teque convenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes miniſtras, per quas movemur alimurque, propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſervit: hoc unum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoq; divina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos convenit, ſequitur ut de illo quoque conveniat, in hoc uno poſitam eſſe beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta ſit. Hęc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu ſervata, ſervat. Id autem unum bonum eſt, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne ulli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia benè judicati tenax. Ad hoc quomodo pervenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſervatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec umquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, ut breviter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiuſve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum judicant, quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, inter magnos ſectæ hujus auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adjici velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum utcumque recipi poteſt:

vacat

vacat enim animus moleſtia, liber ad conſpectum univerſi, nihilque illum avocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adjicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, benè eſſe homini, ſi palato benè eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cujus ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt: hanc neceſſariam beatæ vitæ putaverunt, enervem & abjectam. Huic rationem ſervire juſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diverſis animalium congruentibus membris. nam ut ait Virgilius noſter in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia juncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibuſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Poſidonius. Virtus illa divina in lubricum deſinit, & ſuperioribus ejus partibus venerandis atque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcumque alta quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta removebat: voluptas ultro diſſolvit, & omne robur emollit. Quæ invenietur tam diſcors inter ſe junctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeveriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans uſque & indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam ſunt, & quia bono à me judicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum, benè eligi. Nam cum veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo ut oportet, cum cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſervandi in quaque re rationi convenientem modum. Etiam nunc adjiciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. natura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: qua actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoq; natura, ut quamdam veſtem, animo circumdedit: velamentum ejus eſt. Quis autem umquam veſtimenta æſtimavit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, judicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, ut va-

Google

et valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod levius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius efficiet, ut beatiſſimus ſit. minus enim intervalli à beato ad beatiſſimum reſtat, quam à miſero ad beatum. An quæ res tantum valet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adjicere quod ſupereſt, ut beatiſſimum faciat? in ſummo deficit clivo? Commoda ſunt in vita, & incommoda: utraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamvis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere uſque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quam non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paullo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim ejus, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamvis aliquid interjaceat, quod nos prohibeat ejus adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, utrum aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æquè apparet ac nitet: ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque adverſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & injuriæ, quod adverſus ſolem poteſt nebula. Invenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero uſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur: exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quam comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, juſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoque ejus nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quam ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quã eſſe aliquam vitam nec appetendã, nec fugiendã? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in pejorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum novimus: inter utrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet noviſſime calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adjecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adjicio cæcitatem, non fit miſer: adjicio debilitatem, non fit miſer: adjicio dolores continuos & graves, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, ut dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere,

dere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum devolvi, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens non eſt beatior, qui diutius vixerit, quem nullus avocavit dolor: quam ille qui cum mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectius vivat, oportet, ut beatius vivat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, ut iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, brevitatem ævi, & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore bona æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurrentia. Majeſtatem enim ejus ex noſtra imbecillitate metimur, & vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æque incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. *Beatiſſimum*, inquit, *hunc & ultimum diem ago*, Epicurus: cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimę mentis ajunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imò incredibilius. Non video enim, quomodo non in infimum agatur, è faſtigio ſuo dejecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis umbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non pervenimus. Ratio verò, diis hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cujus judicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atq; aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium. Per hanc poteſt non pœnitenda agitare, ut in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam ineſt, qua animum habet mobilem ad prava: ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt a bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt aliquid ad bonum, inalus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſque in
corpore præſens;

hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbe eo conatur adſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo divini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo cōtinemur, & unum eſt, & Deus: & ſocii ejus ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum: ita animus, cui inquantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus eſt, ut paria diis velit, & ſic utatur ſuis viribus, ac ſe in

ſpatium

Digitized by Google

ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliqua vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cum hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & contemptor omniū, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus jacuere tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant oculos. ſcit erui è cæno, ex quo illa ſecrevit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe divitias, quam quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturę inducere, ut ſuorum. Oriens Occidensque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis divites ſupernè deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quam triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoq;, velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubjicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſervit. nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo invenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modò æquo animo exit, modò magno proſilit: nec quis deinde reliquiis ejus futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus: ita ille divinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe judicat pertinere, quam ſecundas ad editum infantem. Vtrum projectum aves differant, an conſumatur

--canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet: ullaſne timebit poſt mortem minas eorum, quibus uſque ad mortem timeri parum eſt? Non conteret, inquit, me, nec uncus, nec projecti ad contumeliam cadaveris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſævitia projecerit, dies condet. Diſertè Mæcenas ait:

Nec tumulum curo, ſepelit natura relictos.

Altè cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi illud ipſe diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII. In epiſtola qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tamquam & potuiſſet diutius vivere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideravi: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt; in una re deeſt, in qua omnibus. Multos inveni æquos adverſus homines: adverſus deos neminem. Objurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & aliis gravem extendit? Vtrum obſecro te, æquius judicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, unde utique exeundum eſt? Non ut diu vivamus, curandum eſt: ſed ut ſatis. nam ut diu vivas, fato opus eſt; ut ſatis, animo. Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni juvant, per inertiam exacti? non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt; nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem ejus ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni civis, boni amici, boni filii exſecutus eſt: in nulla parte ceſſavit. licet ejus ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imò octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores vivere. Obſecro

te,

Digitized by Google

te, mi Lucili, hoc agamus, ut quemadmodum pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multū, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum evectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit unus è multis. & vivit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno uſus eſt: aliquando, ut ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros uſque: tranſiluit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſaverim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium ejus inciditur. Non enim ad eum diem me aptavi quem ultimum mihi ſpes avida promiſerat: ſed nullum non tamquam ultimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter juniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc a me exige, ne velut per tenebras ævum ignobile emetiar: ut agam vitam, non ut prætervehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? uſque ad ſapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille vero glorietur audacter, & diis agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adjeciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque vivimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodū ordinet mundum, per quas vices annum revocet, quemadmodum omnia quæ uſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, ubi iſta propius adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter judico. Merui quidem admitti, & jam inter illos fui: animumque illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æque magnum animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque utilis: annales Tamuſii ſcis quam non decori ſint, & quid vocentur. æquè eſt vita quorumdam longa, & quod Tamuſii ſequitur annales. Numquid feliciorem judicas eum, qui ſummo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, ut jugulari in ſpoliario, quam in arena malit? Non majore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod evitare non poſſis?

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. XCIV. Eam partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in univerſum cōponit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat adverſus uxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram utilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed Ariſto Stoicus econtrario hanc partē levem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus uſque: at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere; ipſaque decreta philoſophiæ, conſtitutionē eſſe ſummi boni. quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibiipſe præcepit. Quemadmodū qui jaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocumque vult, illa mittit. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum uxore aut cum filio viveret, ſed quomodo bene viveret. in hoc eſt, & quomodo cum uxore ac liberis vivat. Cleanthes utilem quidem judicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab univerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognovit. In duas ergo quæſtiones locus iſte dividitur. Utrum utilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, utrum ſupervacuus ſit, an omnes faciat ſupervacuos. Qui hanc partem videri volunt ſupervacuam, hoc ajunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, removendum eſt: illo quidem non abjecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo, ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic vives cum patre, ſic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, ut agat divitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tamquam ſatur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. ipſa removenda ſunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec avarus, quomodo utendum pecunia ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula cōtemnat. Efficias oportet, ut ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos divites. Efficias, ut quicquid publicè expavimus, ſciat non eſſe tam timendum, quam fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui levius facit ſibi, quidquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt, nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter accipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognoverit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundum naturam: cum virtutem unicum bonum hominis adamaverit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, divitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monito-

rem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cæna: hoc viro, hoc fæminæ, hoc marito, hoc cœlibi convenit. Iſta enim qui diligentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc avia nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum literarium intraveris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi jactant, in puerili eſſe præſcripto. Vtrum manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia, non creditur: ſupervacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adjuvandum erit: ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico utere, ſic cive, ſic ſocio. quare? quia juſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de juſtitia tradit. Illic invenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non eſſe juſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hac cum perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti, ſupervacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adjuvabitur: aures ejus contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum judicium de fugiendis petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoveri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo pravis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa proclivis eſt, & cito ſpecie quo non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ægrã, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, ſed ad pejora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Pręterea, ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo vivat cum uxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quę alicujus matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundã; inter provectiorem, & puellam; inter matrem, & novercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breves ſunt, & omnia alligant. Adjice nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos novit. Ergo iſta pars præceptiva ſubmovenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in privato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa removenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur.

Cui

Digitized by Google

Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum adverſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere removeri. Fateor, huic non non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus; cui uſum ſui reddit, qui removet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cujus curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitia liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: ut colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contra præceptis eget animus, ut videat quid agendum ſit in vita. Quamquam oculos quoque ęgros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad umbroſa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas, non eſt quod plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis evita: alia ejuſmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adjicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſſa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad avertendam pravam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidẽ adjecta proficiunt. Primum memoriam renovant: deinde quæ in univerſo confuſius videbantur, in partes diviſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſupervacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſupervacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne avidè cibos appetant, ut laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & dives. Sana, inquit, avaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut divitem, ſi cupiditas utriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, uti pecunia ſcire? cujus avari modum ignorant, etiam non avari uſum. Tolle, inquit, errores: ſupervacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim avaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos injectos, ignaviæ ſubditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ gravibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in levamentum. Ne ipſa quidem univerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas advocet, duram jam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed advertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpe animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calvi repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt.* Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor

ruptor uxorum. Scis ut illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpè agitari debent, ſæpe verſari: ut non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adjice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adjicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo juriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis: utique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt.* Qualia ſunt illa aut reddita oracula, aut ſimilia: *Tempori parce; Te noſce.* Numquid rationem exiges, cũ tibi aliquis hos dixerit verſus?

Injuriarum remedium eſt, oblivio.

Audentes fortuna juvat.

Piger ſibiipſe obſtat.

Advocatum iſta non quærunt: affectus ipſos tangunt, & natura vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quam ſcintilla flatu levi adjuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus cum tacta eſt, & impulſa. Præterea, quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta: quæ incipiunt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quædam diverſis locis jacent ſparſa, quę contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in unum conferenda ſunt, & jungenda, ut plus valeant, animumque magis allevent. Aut, ſi præcepta nihil adjuvant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenii eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: utique alius alio ingenioſior eſt. Ingenii vis præceptis alitur & creſcit, novaſque perſuaſiones adjicit innatis, & depravata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones juvabunt vitiis obligatum? Hoc ſcilicet, ut illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra prava nititur. nacta vero præſidium, & adjuta præceptis, convaleſcit: ſi tamen illam diutina peſtis infecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: niſi quod illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia? Vtraque res præcipit: ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſupervacuo monetur. Minime. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet: ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inveniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum: ſed reſidem, & inexercitatum ad inveniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed nõ iſta tantum. Nam quamvis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint: nihilominus habent pręcepta partes ſuas: & prudentia, & juſtitia officiis cõſtant: officia præceptis diſponuntur. Præterea, ipſum de bonis maliſq; judi-

judi-

judicium confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, ut non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſariis rebus, non ſunt infinita: tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur pręcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & ut ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nã quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adjuvant: & denunciatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt, quã minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adjice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: utique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio a Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adjecta principia ſunt. Legem enim brevem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa divinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt. itaque malis moribus uti videbis civitates, uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideo ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, objurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum pervenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum virorum converſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quędam, ut ait Phædon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur. adeo tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullũ vulnus apparet. Idem tibi in converſatione virorum ſapientium eveniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, ſi ſępe tecũ ſint, profutura, quam bona exempla. Pythagoras ait, alium animũ fieri intrantibus templum, deorumque ſimulachra ex vicino cernẽtibus, & alicujus oraculi opperientibus vocem. Quis autem negaverit, feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breviſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Avarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

dabimus. interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo advocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impune perfertur: nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam & horum imprecatio falſos nobis metus & inſerit, & illorum amor male docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in pravum parentes, trahunt ſervi: nemo errat uni ſibi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque invicem. Et ideo in ſingulis vitia populorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque pejorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in unum, quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde pervellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas nobiſcum vitia naſci: ſupervenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonant, compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod avaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: pedibus aurum & argentum ſubjecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & properantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum inceſſus, ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, invicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſive per ordinem ſubeunt, ſive ſubditis cauſſis mota proſiliunt, ut nocturni ignium tractus, & ſine ullo ictu ſonituque fulgores cæli patiſcentis, columnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit: aurum quidem & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, disjecto terrarum pondere eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quę fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quam falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & involuta cæno ſuo jacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, & à fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terrę genus & informe perpurgatur, videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quam corpora: & in poſſeſſore eorum, quam in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem advocatum bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, unam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quod invideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus: non eſt quod feliciorem eum judices, cui ſubmovetur, quam

quem lictor ſemita dejicit. Si vis exercere tibi utile, nulli autem grave imperium, ſubmove vitia. Multi inveniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquũ arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graves inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, ut vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incepit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſervire jubet, Athenas tacere. Non contentus tot civitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco projicit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit uſquam laſſa crudelitas, immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in unum regnũ multa regna conjecit; jam Græci Perſæque eumdem timent; jam etiam à Dario liberæ nationes jugum accipiunt: hic tamen ultra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quam in præceps dejecta pondera, quibus eundi finis eſt, jacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompejo externa bella aut domeſtica, virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ, modo in Hiſpaniã & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septemtrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi: cum ſibi uni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Unum ante ſe ferre non potuit, cum reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid, tu C. Marium ſemel conſulem (unum enim conſulatum accepit, ceteros rapuit) cum Teutonicos Cimbroſque concideret, cum Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta convolvunt, ſed ipſi ante volvuntur, & ob hæc majore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam converti, & eo reſtitui, unde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu invicem noxio procul abiiſſe. Hoc ut eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter unuſquiſque populo vivat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed ubi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia

ſub-

ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicujus ruſticæ arboris projectus umbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & cõſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcænam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet parvo divitẽ, & uſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reverſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto invidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longéque aliam de ſe opinionem habentes, quam ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graves aliis reddit, gravior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui juris: odio eſt fulgor, & fuga jam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

EPIST. XCV. Petis à me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptivam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negavero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixè petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſive levitas eſt, ſive vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magna parte perlecta: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis*. Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmuteſcere illicò cupiunt. Sæpè aliud volumus, aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus; ſed dii aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentẽ epiſtolam impingam: quam tu ſi invitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi*. teque inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos divitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed ut, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis; ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtra admoventur, ſi animum opiniones obſident pravæ. Deinde, etiamſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, ut ſciat quando oporteat, & inquantum,

tum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes cõtentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic move gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento utere, ſic adverſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices vivendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit harum artium conditio, & hujus? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quam caſu: in hac maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte vivendi, turpior volentium culpa eſt. Adjice nunc, quod artes quoque pleræque, imo ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantum præcepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplativa ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quæ in geometria & in aſtronomia invenies. Philoſophia autẽ & contemplativa eſt, & activa: ſpectat, ſimulq; agit. Erras enim, ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere: altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

Nam tibi de ſumma cæli ratione, deûmque,

Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,

Unde omnis natura creet res, auctet, alatque,

Quoque eadem rurſus natura perempta reſolvat:

ut ait Lucretius. ſequitur ergo, ut cum contemplativa ſit, habeat decreta ſua. Quid, quod facienda quoque nemo ritè obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſervabit, qui in re præcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, ut ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quã facienda & vitanda, præcepit: & tunc longè meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non vivere. Fuit ſine dubio, ut dicitis, vetus illa ſapientia, cum maxime naſcens, rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas crevit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus.

gentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotii habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inventæ ſunt mille conditura, quibus aviditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labentium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſque venter, dum male aſſueſcit plus capere, quam poterat: inde ſuffuſio luridę bilis, & decolor vultus, tabeſque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, nervorum ſine ſenſu jacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſævientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab illis malis, qui nondum ſe deliciis ſolverant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſſa valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diverſa diſſideant, & hauſta malè digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt: & illa ex contrariis naturæ partibus in eumdem compulſa redundat. Inde tam nullo ægrotamus genere, quam vivimus. Maximus ille medicorum, & hujus ſcientiæ conditor, fæminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ jam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fæminarum natura, ſed vita eſt. nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt. Non minus pervigilant, non minus potant, & oleo & mero viros provocant: æque invitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æquè nivem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas deæque male perdant: adeo perverſum commentæ genus impudicitiæ: viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cum tot fæminæ podagricæ calvæque ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia fæminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: neſciebant ſaniem emittere, & diutinam ęgro-

tationem balneo ſudoribuſque laxare: neſciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema revocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quam longe proceſſerunt mala valetudinis? has uſuras voluptatum pendimus, ultra modum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis, ſolitudo eſt: at quam celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos juventus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta convivia, aliæ cubiculi contumeliæ exſpectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſque deſcripta, ut eadem omnibus levitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam; tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cænam diſcurritur. Dii boni, quantum hominum unus venter exercet! Quid, tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis judicas facere, etiam ſi præſentanei non fuerunt? Quid, tu illam æſtivam nivem non putas callum jecinoribus obducere? Quid, illa oſtrea, inertiſſimam carnem, cœno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſæ gravitatis inferre? Quid illud Sociorum garum, pretioſam malorum piſcium ſaniem, non credis urere ſalſa tabe præcordia? Quid, illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, judicas ſine noxa, in ipſis viſceribus exſtingui? Quàm fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quātum faſtidium ſui, exhalantibus crapulam veterem? ſcias putreſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſerat: veneriæ ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, quà eduntur, intervenientibus diſtinguebantur echinis, torti diſtractique ſine ullis oſſibus mulli conſtraverant. Piget jam eſſe ſingula: coguntur in unum ſapores. In cæna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Exſpecto jam ut manducata ponantur. quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium opera coquum fungi? Grave eſt luxuriari per ſingula: omnia ſemel, & in eundem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad unam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui jactationem ex iſtis peti & gloriam ajebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint, quæ diſponi ſolent, jure uno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis concoctique ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diverſi, multiformes: adverſus quos & medicina armare ſe cœpit multis generibus, multis obſervationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & levi quoque cura medicabiles: adverſum tantam morum everſionem, omnia conanda. Et utinam ſic denique lues iſta vinceretur! Non privatim ſolum, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit: & iſta quādiu furtim, & à ſingulis fiunt, minus noxia, minuſque monſtroſa ſunt:

ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè jubentur, vetita privatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Adverſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, adverſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, objurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paullulum diſceſſerat:

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In avaritiam præceps luxuria eſt: honeſtatis oblivio invaſit: nihil turpe eſt, cujus placet pretium. Homo, ſacra res, homo jam per luſum & jocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is jam nudus inermiſque producitur: ſatiſque ſpectaculi in homine, mors eſt. In hac ergo morum perverſitate, deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala inveterata diſcutiat: decretis agendum eſt, ut revellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adjunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si volumus habere obligatos, & malis quibus jam tenentur, avellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas; tunc deinde facile cætera exiguntur mandanturq; ad jusjurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta jacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Hujus quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac vivere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili evaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dii immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perveniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi ſunt, cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum ut illos in bonũ pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adjuvabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quã ſint neceſſaria, licet videas. Quædam inſident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem avaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum uſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in uxorem graviſſimum eſſe genus injuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoveris obſtantia præceptis: non magis, quam proderit

rit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admoviſſe, niſi uſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſolvendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſidue, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, ut quod oportet facias: non præſtabunt, ut quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: ſed id parum eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, ut iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & tricies tamen HS. adjiciales cœnæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adjicio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe ajebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri & venire juſſiſſet: *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius.* Vltra ſpem illi conjectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octavius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octavio fuit turpe. Nam ille qui emerat, ut Tiberio mitteret (quanquam illum quoque reprehēderim) admiratus eſt rem, qua putavit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſſa facit, vultur eſt, cadaver exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare, aut quēadmodum fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque unum in rebus humanis bonum judicaverimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo inſigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: veluti navigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi utique proponēdum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo ſint dii colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui novit. Vetemus lintea & ſtrigiles Iovi ferre, & ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros Deus. quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: ubique & omni-

omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quam procul reſilire à moleſtiis ac ſuperſtitionibus: nunquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere injuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, conjunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui univerſa vt ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit utendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei nō nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, cum eſuriente panem ſuum dividat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cum poſſim breviter hanc formulam humani officii tradere? Omne hoc quod vides, quo divina atque humana concluſa ſunt, unum eſt: membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iiſdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum juſtumque compoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quam lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad juvandum manus. Ille verſus, & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

Habeamus in commune quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi invicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos homineſque, diſpiciamus quomodo rebus ſit utendum. In ſupervacuum præcepta jactavimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de divitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exſilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, ut prudentiam magni æſtimemus, ut fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: juſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quam ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: una ſit, an plures: ſeparatæ, an annexæ; an qui unam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod ejus initium, quis uſus ſit: non magis quam pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt. nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipſa eſt, ut ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit volūtas. ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque judicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque judicium adeptis: ceteri

Digitized by Google

teri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetita que alternis fluctuantur. Cauſſa hujus jactationis eſt, quod nihil liquet incertiſſimo regimine utentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non pervenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, juſta & injuſta, pia & impia, virtutes uſuſq; virtutum, rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quam ſunt, putas: adeoque falleris, ut quæ maxima inter vos habentur, divitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi cõſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quam ſi nunc ego dicerem recedendum eſſe à præceptis ſupervacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negatē curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionē philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: & quidem multa, quia involuta ſunt, vixque ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ veritatē argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria: obſcura, quæ extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis: major ejus pars pulchriorque in occultis eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio: ſine qua, omnia in animo natant: neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile judicium. Denique cum monemus aliquem, ut amicum eodē habeat loco quo ſe, ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adjicimus, juſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed utraque jungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuere, adjuvantur. Quantum utilitatis manus habeant, neſcire nulli licet: aperte juvant: cor, illud quo manus vivunt, ex quo impetum ſumunt, quo moventur, latet. Idem dicere de præceptis poſſum: aperta ſunt; decreta vero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt: ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur: at præcepta, & alia hujuſmodi profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo uti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam judicat. His adjicit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo jure ita appellent, non video. Ait utilem futuram eſſe deſcriptionem cujuſque virtutis. hanc Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cujuſque virtutis & vitii ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eam-

dem

Digitized by Google

dem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles temperans eſſe. Qui deſcribit, ait, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (ut publicanorum utar verbo) ἰκονισμοὺς, ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: invenietur imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignavo? Quanto hoc utilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus:
--- tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum civilium impavidus, & primus inceſſens admotos jam exercitus alpibus,. civilique ſe bello ferens obvium: non alium illi aſſignaverim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quam qui ſimul cōtra Cæſarem Pompejumque ſe ſuſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompejanas foventibus, utrumque provocavit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Quid ni, cum veros vicinoſq; non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma civilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſervitutem caſura, quam itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit, ſe unum eſſe, de cujus ſtatu non agatur: non quęri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem invictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animoſum pectus.* Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud ultimum ac fortiſſimum vulnus, per quod libertas amiſit animam: Lælii ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forique egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum ſternerentur, hædinaſq; pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iovis cellam propoſita conviviis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt nullum aliud factum ejus habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cæna. O quam ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectavit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI. Tamen tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis

mali,

mali, niſi hoc unum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fœnus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaxime detego: in omnibus quæ adverſa videntur & dura, ſic formatus ſum. Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil umquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum invitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaveſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaveris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietavit: epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propius accedam, de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & pulvis & lutum & pluvia. Sed volebam, inquis, vivere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciant, ut te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, utrum velis vivere in macello, an in caſtris. Atqui vivere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui jactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum: iſti quos publica quies, aliis laborantibus molliter habet, Turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſa.

EPIST. XCVII. Erras, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ objicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum: nulla ætas vacavit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cujuſque ſæculi incipias: pudet dicere, numquam apertius, quam coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo judicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris uxore in operto cõmiſerat, violatis religionibus ejus ſacrificii, quod pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, ut picturæ quoque maſculorum animalium contegantur? Atqui dati judicibus nummi ſunt: & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, ſalarii loco exacta ſunt. Minus crimine, quam abſolutione, peccatum eſt. Adulterii reus, adulteria diviſit: nec ante fuit de ſalute ſecurus, quam ſimiles ſui judices ſuos reddidit. Hæc in eo judicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponã verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accerſivit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam vero, ô dii boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierũ, atque adoleſcentulorum nobiliũ introductiones, nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerũt.* Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeveri illius uxorem? dabo illam. Vis divitis? hujus quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quam facere:

illud

Digitized by Google

illud eſt matribus familię denunciare, hoc illudere. Hi judices Clodiani à ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetraverant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: *Quid vos,* inquit, *præſidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen jocos, impune tulit ante judicium adulter, in judicio leno: qui damnationem pejus effugit, quam meruit. Quidquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non judiciis poterat? quibus in ea ipſa quæſtione, quæ extra ordinem ſenatusconſulto exercebatur, plus quã quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompejum & Cęſarem, inter Ciceronem Catonemque commiſſum eſt: Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare Florales jocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeverius homines, quam judicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia urbium, aliquando diſciplina metuque, numquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longè enim frugalior hęc juventus, quam illa, eſt, cum reus adulterium apud judices negaret, judices apud reum confiterentur: cum ſtuprum committeretur rei judicandæ cauſſa: cum Clodius iiſdem vitiis gratioſus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipſa cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur uno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronũ iter eſt tantum ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſq; inemẽdabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet navigio gubernator everſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpâ reus cecidit: at contra, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec ante illi culpa, quam culpæ fortuna diſplicuit. Id prava conſuetudine evenit. Alioqui ut ſcias, ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi; omnes peccata diſſimulant, & quamvis feliciter ceſſerint, fructu illorum utuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, *Poteſt nocenti contingere ut lateat, latendi fides non poteſt.* Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe judicas ſenſum: *Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Ita eſt. tuta ſcelera eſſe poſſunt; ſecura non poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non judico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec ullum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris, in ſcelere, ſupplicium eſt. Sed nihilominus & hæc, & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaveſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illã in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit, nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Hîc conſentiamus, mala

facino-

facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eo quod perpetua illam ſolicitudo urget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuę non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentum Epicuri eſt, natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei averſatio eſt, quam natura damnavit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos cõſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & judicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa naturalia & gravia de præſentibus ſolverent, & in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII. Numquam crediderís felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innititur, qui adventitio lætus eſt: exibit gaudiũ, quod intravit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum uſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac jucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarũ poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali judicant tribuere fortunã: materiam dat bonorum ac malorum. & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt: in utramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miseræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit prava fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientia mollit: idemque & ſecunda grate excipit modeſteque, & adverſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta judicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus adverſus incerta eſt. Sive alios obſervare volueris (liberius enim inter aliena judicium eſt) ſive teipſum favore ſepoſito; & ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris utile eſſe, niſi te contra levitatem caſus, rerumq; caſum ſequentiũ, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela, inter ſingula dãna dixeris: *Diis aliter viſum eſt.* Imo mehercule, ut carmen fortius ac juſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam cogitabas evenerit: *Dii melius.* Sic compoſito nihil accidet. ſic autem componetur, ſi, quid humanarum rerũ varietas poſſit, cogitaverit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & conjugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non utique ſemper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, ut ea quibus delectatur, ad extremum uſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet; & expectatione futuri, prę̨ſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Quin vero metuenda declina; & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumq; læſurum eſt, multo ante quam accidat, ſpeculare & adverte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cavere, qui poteſt ferre: certe in tranquillo nõ tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quam prætimere. quæ iſta

dementia

dementia eſt, malum ſuum antecedere? denique, ut breviter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt, quam ante illas. Plus dolet quam neceſſe eſt, qui ante dolet quam neceſſe ſit. Eadẽ enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non exſpectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcumque contigerunt, non tantum durare: & oblitus hujus petauri, quo humana jactantur, ſibi uni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimę indolis filio, alloquitur: *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc unum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tamque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trahant, ut mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri uno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & invictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quam perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo adverſus has amiſſiones auxilii inveniemus? Hoc, ut memoria teneamus amiſſa, nec cũ ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, nunquam. Peringratus eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, uſum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate deſiderii perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt invictum. Singula vicere jam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quę ut ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpe contempta ſunt. Fabricius divitias imperator rejecit, cenſor notavit: Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio judicavit, cum fictilibus in publica cæna uſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dii etiamnum uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut remp. deberet capeſſere, latũ clavum divo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animoſe: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modo purgemus animum, ſequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſerviendum. Licet reverti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, ut poſſimus dolores, quocumque modo corpus invaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quare quem vincas.* His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis ulceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adjici nihil deſiderat ſua cauſſa, ſed eorum quibus utilis eſt. Liberaliter facit, quod vivit. Alius jam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quã ad mortem confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo jam eo uti poterit? ſi nihil aliud, quam dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat.

Quid

Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur.

EPIST. XCIX. Epiſtolam, quam ſcripſi Marullo, cum filium parvulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putavi leniter illum debere tractari, cum objurgatione eſſet quam conſolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paullisper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certe primum impetum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lacrymarum ineptias eſſe. Solatia exſpectas? convicia accipe. tam molliter tu fers mortem filii? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, parvulus: puſillum temporis periit. Cauſſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus: quaſi non ſit juſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi jam videbaris animi habere, etiam adverſus ſolida mala, nedum ad iſtas umbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris cauſſa. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat, ut magis gauderes quod habueras, quam mæreres quod amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumve gaviſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſupervacuus tantum, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, periit opera? tot annis, tanta conjunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amavimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus: nec quidquam eſt loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati adverſus percepta, ſpe futuri, ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturum ſit. Anguſtè fructus rerum determinat, qui tantum præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione, illa memoria. ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ jam hauſimus: ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorũ, qui liberos juvenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint, nec immèrito. Nam primum, ſupervacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquũ eſt queri de eo, quod uni accidit, & omnibus reſtat. Deinde, deſiderii ſtulta cõqueſtio eſt, ubi minimum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita brevitatem hujus ſpatii, per quod citatiſſimi currimus: obſerva hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis intervallis diſtinctum, etiam ubi maxima videntur: quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quam cum idẽ tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factũ, quod non ignoravit futurum? aut ſi mortem in homine non cogita-

gita-

gitavit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod ajebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio devinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Intervallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum jacet, varium, & incertum eſt. ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Jactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, jubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & univerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quam exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantũ ſollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adjice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſima vita, minimum eſſe quod vivitur. Sed quis tibi concedat, non melius ſe habere eum cui cito reverti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit evadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari: ſed (quod juſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos juvenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria projecit: adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinem exercent, mutuo impudici; quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quam ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaq; cauſſas doloris accerſere, nec levia incommoda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas: non tam male de te judico, ut tibi adverſus hæc totam putem virtutem advocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illũ dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quam patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animũ ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoveri ad primã familiarium diviſionem. Puta autem me vetare: quædam non ſunt ſui juris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & animum profuſæ levant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus ejecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil vero mœrori adjiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quam dolor: quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cum aliquos viderint, in fletus novos excitantur. Tum capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo devolvuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos (ut in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium) ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A natura diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re,

ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum? effœminatum ait, & enervem. Omnia itaque ad rationem revocanda ſunt. Stultius vero nihil eſt, quam famam captare triſtitię, & lacrymas approbare: quas judico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas. Dicam quid interſit. Cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrimas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentẽ humorem perpremit & expellit. Hæ lacrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cũ memoria eorum quos amiſimus, retractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cum occurrunt ſermones eorum jucundi, converſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quod lacrymas propter circumſtantes aſſidentesque aut contineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt umquam tam turpiter, quam finguntur. Eant ſua ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpe ſalva ſapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi, gravitate ſervata. Vidi ego in funere ſuorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium ſcæna. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſervandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrymis aliquid ſat eſt. Imprudentium ut gaudia, ſic dolores exundavere. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid novum evenit? quam multis cummaxime funus locatur? quam multis vitalia emuntur? quam multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaveris puerũ fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utique perducit ad ſenectutem: unde viſum eſt, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & memoriam ejus quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpius revertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti converſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones ejus, ſi quos quamvis parvuli jocos cum voluptate audieras, ſæpius repete: potuiſſe illũ implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Oblivisci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſime flere, meminiſſe parciſſimè, inhumani animi eſt. Sic aves, ſic feræ fœtus ſuos diligunt: quarum concitatus eſt amor, & pæne rabidus, ſed cum amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet: meminiſſe perſeveret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, eſſe aliquã cognatam triſtitiæ voluptatem: hanc ipſam captandã in ejuſmodi tempore. Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi: de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quam captare in ipſo luctu voluptatem, imò per luctum: & inter lacrymas quoque, quod juvet, quærere? Hi ſunt qui nobis objiciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritia, quod dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtum eſt. cum aliquid lacrymarum affectus effuderit, &, ut ita dicam, deſpumarerit

Digitized by Google

maverit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mærorem. Vtrum honeſtius dolor ab animo ſubmovetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? capiatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis voluptatem, unum malum dolorem. Quæ poteſt inter bonum, & malum, eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimum eruitur: & ipſum dolorem ſcrutamur an aliquid habeat jucundum circa ſe, & voluptarium. Quædam remedia aliis partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeũt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeverius iſta plaga curanda eſt. Illud potiùs admoue, nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, pervenire: nam ſi pervenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: vivit, ſi læditur. Vtrum putas illi mala eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad brevitatem ævi, ſi univerſo compares, & juvenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quam quod minimum eſſe quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quod vivimus, proximum nihilo eſt: & tamen ob dementiã noſtram latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tamquam exſpectaturus eſſes remedium à me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: ſed ut caſtigarem illam exiguam moram, qua à te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunã tolleres animos, & omnia ejus tela non tamquam poſſent venire, ſed tamquam utiq; eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C. Fabiani Papirii libros, qui inſcribũtur *Civilium*, legiſſe te cupidiſſime ſcribis: ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ. deinde, oblitus de philoſopho agi, compoſitionem ejus accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum, habet iſta res ſuam gratiam: & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, ſed fundere: adeo larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud planè fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed ita, ut vis, eſſe credamus: mores ille, non verba compoſuit; & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea, ipſo dicente non vacaſſet tibi partes intueri: adeo te ſumma rapuiſſet: & ferè quæ impetu placent, minus præſtant ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe, etiamſi contemplatio diligens inventura eſt, quod arguat. Si me interrogas, major ille eſt qui judicium abſtulit, quam qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, ubi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in

oratione, ſed ſecurus: itaque nihil invenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec hujus ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inverſa, ſplendida tamen, quamvis ſumantur e medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, ſed altius ductos. Videbimus, quid parum reciſum ſit, quid parum ſtructum, quid non hujus recentis politura: cùm circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſane varietas marmorum, & conciſura aquarum cubiculis interfluentium, & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, *domus recta eſt*. Adjice nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido compiam: quidam uſque eo aſpera gaudent, ut etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio ejus una eſt: pedem ſervat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contra, Pollionis Aſinii ſalebroſa & exſiliens, & ubi minime exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum judico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris; quamvis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio ejus, ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cujus libri ad [illegible] pertinentes, pæne [illegible] ot Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Livium. Scripſit enim & dialogos, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quam hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quam multos antecedat, qui a tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio ejus, quamvis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamvis effuſa ſit: non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam objurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratorie acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbum excitabit ac punget: fateor: exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, ut liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, ut tu ſcires quid illi placeret; non ut ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta ejus non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quam teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti converſatione familiariter, ſed ſummatim, ut ſolet ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ

bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in univerſum magnificus.

EPIST. CI. Omnis dies, omnis hora, quam nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noveras: ex tenui principio ſe ipſe promoverat, & jam illi declivis erat curſus ad cetera. Facilius enim creſcit dignitas, quam incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio divitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonii quam corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane vidiſſet, cum per totum diem amico graviter affecto, & ſine ſpe jacenti, uſque in noctem aſſediſſet, cum hilaris cænaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquã omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quam ſtultum eſt ætatem diſponere! ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam, & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquã de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Volvitur tempus, rata quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Navigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia proceſſus: cum interim ad latus mors eſt. quæ quoniam numquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quam mirari id ullo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrum, quam propè verſetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum ſit: nihil differamus, quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiam aliquid ex illa differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum evadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale, collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? uno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum

eſt præſens. Vbi vero quidquid mihi debui, redditum eſt, ubi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobiliaſque caſuum perturbabit, ſi certus ſit adverſus incerta? Ideo, mi Lucili, propera vivere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viventibus, proximum quoque tempus elabitur: ſubitq; aviditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mecænatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & noviſſime acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adſtrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.
Hanc mihi, vel acuta
Si ſedeam cruce, ſuſtine.

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tamquam vita petitur, ſupplicii mora. Contemptiſſimum putarem, ſi vivere vellet uſque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraves licet, dum monſtroſo & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere diſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicii finem. Eſt tanti, habere animam, ut agam. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effæminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas umquam recitaſſe Virgilium,

Uſque adeone mori miſerū eſt?

Optat ultima malorum: & quæ pati graviſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. qua mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem hujus vivere eſt? diu mori. Invenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quam ſemel exhalare? Invenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, jam debilis, jam pravus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi pejora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, ut diutius vivant: & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, ut contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendumq; nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quam benè vivas referre, non quamdiu: ſæpè autem in hoc eſſe benè ne diu.

EPIST. CII. Quomodo moleſtus eſt jucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit injuriam. revocavit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, ulterius. Iuvabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebā enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam promittentium magis, quam probantium. Dabam me ſpei tantæ. jam eram faſtidio mihi, jam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis ævi tranſiturus: cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam.

Negas

Digitized by Google

Negas me epiſtola prima totam quæſtionem explicuiſſe, in qua probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonũ eſſe. Id enim me non ſolviſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, ejuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideo non hoc tantum, ſed alia quoque eodem pertinẽtia, diſtuleram. Quædam enim, ut ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractavi, Numquid ſtultum ſit ac ſupervacuum, ultra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcũ, nihilque ſit ejus qui nullus eſt. An ex eo quod cum erit, ſenſuri non ſimus antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideo ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? Quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum diverſæ partes junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, jure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. uno enim ſpiritu unum bonum contineri ac regi debet, unum eſſe unius boni principale. Hoc ſi quando deſideraveris, per ſe probatur: interim ponendum fuit, quo noſtra tela nitantur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt unius ſermo, nec infamia unius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, uni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, ut claritas ſit. Hæc autẽ ex judiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia ejus admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam ſi affirmetis meum eſſe, quod alius benè valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cujus actio eſt, non noſtrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiã nunc quęritur, & pars utraq; ſententias habet. Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & unius boni viri judicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus unus judicat. Quid ergo, inquit, & fama erit unius hominis exiſtimatio, & infamia unius malignus ſermo? Gloriam quoque, inquit, latius fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diverſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognoverint, idem ſentient. Par il-

quodcumque ſuprema & univerſa circuitu ſuo cingit: hoc omne convexum, intra quod jacent maria cum terris, intra quod aer humanis divina ſecernens etiam conjungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubāt. Deinde, arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingeniis cluſum eſt, nullum non cogitationi pervium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtum hoc divini humanique ſecernat, corpus hoc, ubi inveni, relinquam: ipſe me diis reddam. nec nunc ſine illis ſum, ſed gravi terrenoque detineor. Per has mortalis ævi moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodum novem menſibus nos tenet maternus uterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, jam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturę ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus. Nondum cælum, niſi ex intervallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te jacet rerum, tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem Non licet plus efferre, quam intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumjecta, noviſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa nervique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris, tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorū viſcerum calido mollique fomento emiſſum, afflavit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt novum ſeparari ab eo, cujus antè pars fueris: æquo animo membra jam ſupervacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te revelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoq; tu quantum potes, ſubvola: utique etiam neceſſariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid ſublimiuſque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum umbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcurè intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur divina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari jubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? ſi is quoque, qui tamdiu animum judicat manere,

ſuorum exigit: nec tantum ſi vult mori, ſed ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, aliena cauſſa ad vitam reverti: quod magni viri ſæpè fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cujus maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ uſus animoſior, attentius conſervare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, utile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim jucundius, quam uxori tam carum eſſe, ut propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantum ſuum mihi timorẽ imputare, ſed etiã meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum gravitatem urbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum pulvere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adjectum putas viribus, poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum invaſi. Repetivi ergo jam me. non permanſit marcor ille corporis dubii, & malè cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, ubiq; quo diſtringatur inveniet. Nam Socratem querenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: *Non immerito hoc tibi evenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm benè cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare trajicere, & urbes mutare? ſi vis iſta, quibus urgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo civitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Divitias judicabis bonum? torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamvis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores judicas bonum? malè te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum judicabis mortem: cum in illa nihil ſit mali, niſi, quod ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

---- evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam
tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente: quæ ubi conſuetudinem pavoris improvidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus averſi. Graviſſimum judicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit, quam flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quidquid te delectat, æquè viget, ut videras dum vireret. utique aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frondium jactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: quia reparantur, etiam ſi nõ renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet: hîc latet, quia non ex aperto fit. Alii auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus ap-

pone: ſed ipſe tibi feres ſollicitudinem cauſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaveris ſine deſperatione, nec deſperaveris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperavit, non cupiditates refrænavit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non judicium dedit, non excuſſit errorem: ſed ut puerum ignota mirantem, ad breve tempus rerum aliqua novitate detinuit. Ceterum inconſtantiam mentis, quæ cum maximè ægra eſt, laceſſit, mobiliorem levioremq; reddit ipſa jactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſimè loca, cupidius deſerunt, & avium modo tranſvolant, citiuſq; quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, novas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicujus fluminis ſub obſervatione naturam: ſive, ut Nilus, æſtivo incremento tumet; ſive, ut Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur; ſive, ut Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpe in vicinum alveo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur; ceterum neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, ut quæſita diſcamus, nondum inventa quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſervitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſupervacuum, quid juſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Utinam quidem ſequerentur! longius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque ubique te premunt, & paribus incommodis urunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum navemque conſcendit, ſed advocat medicum, ut fracta pars jungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? majus eſt iſtud malum, quam ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta urgebunt mala, macerabuntq; per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & deſideria: ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere jucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi avaritia, quãdiu avaro ſordidoque convixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo converſaberis: numquam ſævitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendum eſt. Avarus, corruptor, ſævus, fraudulentus, multum nocituri ſi propè à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cum Catonibus vive, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi convivere etiam Græcis juvat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit; alter, antequam neceſſe erit. Vive cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent divinorum humanorumque notitiam.

Digitized by Google

tiam. hi jubebunt in opere eſſe : nec tantum ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba jactare, ſed animum indurare, & adverſus minas erigere. Unus eſt enim hujus vitæ fluctuantis & turbidæ portus, eventura contemnere, ſtare fidenter, aperte tela fortunæ adverſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiverſantem. Magnanimos nos natura produxit: & ut quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pavidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem ubi honeſtiſſimè, non ubi tutiſſime vivat; ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque. Profert ſe, laudari & adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur grave, nihil aſperum, quod virum incurvet.

Terribiles viſu formæ, letumq; laboſque:

minimè quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumq; laboſque,

egregie Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri, non eſſe. Quid inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quam fama vulgavit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Toties mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & ajunt nos loqui majora, quam quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis meliùs exiſtimo? ipſi quoq; hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem umquam iſta deſtituêre tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera jactatum, invictum tamen & paupertate, quam graviorem illi domeſtica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. ſive uxorem ejus ſpectes moribus feram, lingua petulantem; ſive liberos indociles, & matri quam patri ſimiliores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæviore. Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita eſt civitas, ex quibus plerique inimici erant. Noviſſima damnatio eſt ſub graviſſimis hominibus impleta. objecta eſt & religionum violatio, & juventutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc uſque eo animum Socratis non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, uſque ad extremum ſervavit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, noviſſimè & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe invita fortuna vivere, invita mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta civilibus, aut in ætate concipiente jam civile bellum. Et hunc licet dicas non minus, quam Socratem, in ſervitute vixiſſe: niſi forte Cn. Pompejum, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in provincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæſar eſſet

decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarũ gentium præſidiis hinc Cn. Pompejus, ſatis unus adverſus omnia. Cum alii ad Cæſarem inclinarent, alii ad Pompejum, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res novas vulgum: hinc optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in civitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animadverteris

Atridem, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.

Vtrumq; enim improbat, utrumq; exarmat. Hanc fert de utroque ſententiam. Ait ſe, *ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompejus, exulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Periit itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine ullis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, noviſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorũ? & Pompejum & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi ut alterum demereretur, ſimul provocavit. Vides tam mortem poſſe contemni quã exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaq; adverſus iſta tantum habere animi: libeat modo ſubducere jugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: enervant, & effæminant, & multum petunt. multum autem à fortuna petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: auctoramenta ſunt ſervitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. nõ poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia parvo æſtimanda ſunt.

EPIST. CV. Quæ obſervanda tibi ſint, ut tutior vivas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciẽ hominis inſtigent: invenies ſpem, invidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leviſſimum eſt contemptus, ut multi in illo remedii cauſſa delituerint. Quem quis cõtemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie jacens præteritur: cũ ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic vero invidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non jactaveris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odiũ autem ex offenſa ſic vitabis, neminẽ laceſſendo gratuito: à quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenii lenitas: cum te eſſe homines ſcient, quẽ offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quam foris: tam à ſervis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis viriũ eſt. Adjice nunc, quod qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecurè. Contemptus ſupereſt: cujus modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adjunxit: qui contemnitur, quia voluit,

luit, non quia debuit. Hujus incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quam periculum conſtet. Nihil tamen ęquè proderit, quam quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quam ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet unuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: ut garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit unius auribus, populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil inique facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantū nocent: nec ullo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis autem metuit, exſpectat. Tutū aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecuram. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos movetur, & quoties alicujus ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum videtur, nō ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI. Tardius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem cave audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitavi utrum differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, jus tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, tam longè venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt hujuſmodi, non quærenti tibi ultro mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? Quæ ſcire magis juvat, quam prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum, agitat animum, & quodāmodo format & continet: quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nā & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe corporalis. Mentior, niſi & quę alunt illud, & quæ valetudinem ejus vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum ejus corpus eſt. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, ut aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tamquā ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adſtringant, an faciem diffundant, an ruborem evocent, an fugent ſanguinē. Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & avaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies ejus omnes, malignitas, invidia, ſuperbia. Ergo & bona. primum quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reverentia? quantam ſerenitatem lætitia? quantum rigorem

ſeveritas? quantam remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, ut ait Lucretius.

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Etiamnum, cui tanta vis eſt, ut impellat & cogat & retineat & jubeat, corpus eſt. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? nõ fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac revocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, ut voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicã mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſupervacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imo ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos ut cetera in ſupervacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

EPIST. CVII. Vbi illa prudentia tua? ubi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? ubi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſervi occupationes tuas, occaſionem fugæ putaverunt. Si amici decipereut, (habeant enim ſane nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) quo turpius non ſint omnibus rebus tuis. Deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quam queri, quod ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, vivere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per ejuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe ubi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe, ubi

Luctus & ultrices poſuere cubilia curæ,

Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaveris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leviſſima expavit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia novitate graviora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tiro. Servi te reliquerunt. Alium compilaverunt, alium accuſaverunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcaverunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cummaxime veniunt, quædam ad alios perventura nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus:

Digitized by Google

ti ſumus : quæ ideo nulli querenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem jus eſt, non quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cum quieverunt: flant invicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit objurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & Deum, quo auctore cuncta proveniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui, quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Jovem, cujus gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleãthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrũ ſermonẽ mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exẽplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, celſique dominator poli,
Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt:
Aſſum impiger. fac nolle. comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic vivamus, ſic loquamur. paratos nos inveniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mavult deos, quam ſe.

EPIST. CVIII. Id de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire tantum eo, ut ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cummaximè ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, qua flagrare te video, dirigenda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec avide invadenda univerſa: per partes pervenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum ſcholam ejus obſideremus, & primi veniremus, & noviſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes evocaremus, non tantum paratum diſcentibus, ſed obvium. Idem, inquit, & docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum: ut ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. ea enim philoſophiæ vis eſt, ut non ſolum ſtudentes, ſed

etiam

etiam converſantes juvet. Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colòrabitur: qui in unguentaria taberna reſederunt, & paullò diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt: & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non novimus quoſdam, qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni noverim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diverſoriũ otii ſit. Non id agunt ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quam ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygii tibicinis ſono ſemiviri, & ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, juvat protinus quę audias facere. Afficiuntur illi: & ſunt quales jubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem

recti. Omnibus enim natur
damenta dedit, ſemenque
tum: omnes ad omnia iſta
ſumus: cum irritator acceſſi
illa animi bona velut ſop
citantur. Non vides quem
dum theatra conſonent, q
aliqua dicta ſunt, quæ p
agnoſcimus, & conſenſu ve
teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, a
tiæ omnia.

In nullum avarus bonu
in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſ
plaudit, & vitiis ſuis fieri c
cium gaudet. Quanto mag
judicas evenire, cum à ph
pho iſta dicuntur: cum ſal
bus præceptis verſus inſeru
efficacius eadem illa demiſſ
animum imperitorum? Na
dicebat Cleanthes) quema
dum ſpiritus noſter clariore
num reddit, cum illum tub
longi canalis anguſtias trac
patentiore noviſſimè exitu
dit: ſic ſenſus noſtros clar
carminis arcta neceſſitas e
Eadem negligentius audiun
minuſque percutiunt, quan
ſoluta oratione dicuntur: ub
ceſſere numeri, & egregium
ſum adſtrinxere certi pedes,
illa ſententia velut lacerto e
ſa torquetur. De contemptu
cuniæ multa dicuntur, & lo
ſimis orationibus hoc præcip
ut homines in animo, non i
trimonio putent eſſe divitias:
eſſe locupletem, qui paupe
ſuæ aptus eſt, & parvo ſe divi
fecit: magis tamen feriuntur
mi, cum carmine ejuſmodi d
ſunt:

Is minimo eget mortalis,
minimum cupit.

Quod vult habet, qui v
quod ſatis eſt poteſt.

Cum hæc atque ejuſmodi a
mus, ad confeſſionẽ veritati
ducimur. Illi enim quibus
ſatis eſt, admirantur, acclam
odium pecuniæ indicunt. H
illor

illorum affectum ubi videris, urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cavillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in avaritiam, dic in luxuriam, cum profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leviterque corruptis injicit mannm veritas, ſi advocatum idoneum nacta eſt. Ego certè, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpè miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq; humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quā quidquid uſum excederet, pondus eſſet ſupervacuum & grave ferēti: ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſupervacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad civitatis vitā reductus, ex bene cœptis pauca ſervavi. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe ultra quam capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facilè reditura. Inde in omnem vitam unguento abſtinemus: quoniā optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera projecta redierunt: ita tamen, ut quorum abſtinentiam interrumpi, modum ſervem, & quidem abſtinentiæ proximiorem, neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum majori impetu ad philoſophiam juvenis acceſſerim, quam ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pyrhagoræ injecerit Sotion. Docebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sexrins. Diſſimilis utrique cauſſa erat, ſed utrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinē eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, ubi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adjiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tēpore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem revertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidii metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcii incurrere, & ferro morſuve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſve, ant aqua merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantum cæleſtia per cenos circui-

tus

ius verti, ſed animalia quoq; per vices ire, & animos per orbē agi? Magni iſta crediderunt viri. itaq; judicium quidem tuum ſuſtine: ceterum omnia tibi integra ſerva. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmaverim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberii Cæſaris principatum juventæ tempus inciderat: alienigenarum ſacra movebantur: ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redii: nec difficulter mihi, ut inciperem melius cœnare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori: tali utor etiam ſenex, in quâ veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, ut probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non vivere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

--- *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcii rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed ut obſervet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc uti verbo illum, FUGIT.

Optima quaque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currēdi genus concitatiſſimum eſt; & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora prætervolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphorâ primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, graviſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod optimum, in primo eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, ut nobis fæcem reſervemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quaque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit. ---

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia juvenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora convertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ divertimus, in rem unam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum.

quod

quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. ideò optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiā cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper unà ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immeritò. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

--- *ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.*

Non eſt quod mireris, ex eâdem materiâ ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra juſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur: Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris; & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur magiſter equitum eſt. Æquè notat, Romulum periiſſe ſolis defectione. Provocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cùm grammaticus explicuit, primùm REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipsâ, in commentarium refert; nec minus SEPSE, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutavit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipsâ calce, ejus interpellatione revocati*: hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

--- *Cui nemo civis neque hoſtis*
Quivit pro factis reddere opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos non tantùm auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque civem, neque hoſtem reddere operæpretium. Felicem deinde ſe putat, quod invenerit, unde viſum ſit Virgilio dicere:

--- *Quem ſuper ingens*
Porta tonat cæli. ---

Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe, Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:
Mî ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non ut verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuraſque dicendi, ſed ut profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, ut quæ fuerint verba, ſint opera. Nullos autem pejùs mereri de omnibus mortalibus judico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter vivunt, quàm vivendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo

mari,

mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adjuvare rector navigii attonitus & vomitans? Quanto majore putas vitam tempeſtate jactari, quàm ullam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turbâ audiente jactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, jam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

EPIST. CIX. An ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat uterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, uſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe movet, ſic movetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarũ commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quæ invenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inveniat, & quo animus ejus excurrat. Malus malo nocet: facit pejorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maximè laborant mali, ubi plurium vitia miſcuêre, & in unum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſque lætitia. Præterea, quarundam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breviores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas faciliùs totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantùm ſuis viribus, ſed ipſius quem adjuvat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propriâ velocitate: ſed nihilominus adjuvat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantùm ſapiens ſapienti, ſed ſibi ipſi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſt, eſſe debet ita aptatus linguâ palatoque ad hujuſmodi guſtum, ut ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet utrumque talem eſſe, ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſupervacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſupervacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, ampliùs arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adjecto, ut ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primùm multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim unus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adjuvatur adjectione caloris, ut caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adjice nunc, quòd omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt.

Digitized by Google

eſt. Itaque prodeſt, qui virtutes alicujus pares ſuis amat, amandaſque invicem præſtat. Similia delectant: utique ubi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum peritè movere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem movere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem movendam ratione opus eſt: ſic ut moveatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfectâ. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in uſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundùm naturam movere virtute ſuâ, aut ejus qui movebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut removeas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Invenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia naturâ bonum omne carum eſt bono: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti cauſſâ, in alterã tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem advocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cùm ad hæc civilia & domeſtica venitur, & (ut ita dicã) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo advocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac divinis, ut diximus, communiter honeſtã tractando, & animos cogitationeſque miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundùm naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, uſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia benè collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum: faciliùs intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentiâ juverit. Ajunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis evenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe, diligentiùs vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari jugo ducet. Perſolvi quod exegeras, quanquam in ordine rerum erat, quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illò revertor: Quid iſta me res juvat? fortiorem faciet, juſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladii micarent, etiamſi mucro tangeret jugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus turbo toto navem meam mari raperet. Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, ut gloriam contemnam: poſteà docebis implicita ſolvere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX. Ex Nomentano meo te ſaluto, & jubeo te habere

bere

bere mentem bonam, hoc eſt, propitios deos omnes: quos habet placatos & faventes, quiſquis ſibi ſe propitiavit. Sepone in præſentiâ, quæ quibuſdam placent: Unicuique noſtrûm pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ovidius ait, *de plebe deos*. Ita tamen hoc ſeponas volo, ut memineris majores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Poſteà videbimus, an tantum diis vacet, ut privatorum negotia procurent: interim illud ſcito, ſive aſſignati ſumus, ſive neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quidquam gravius, quàm ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignũ pœnâ putaveris, optes, ut infeſtos deos habeat: habet, inquam, etiamſi videtur eorum curâ & favore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim felicitatis cauſſa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem jam eminentem allevavit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, unde tutò caderet? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes, ultra quem natura neminem dejicit. Propè eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud unde felix ejicitur, & illud unde infelix emittitur. Nos utraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum adſtringo? non eſt quòd quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos movent, quæ attonito[s]
bent. Nemo noſtrûm quid
eſſet, excuſſit. ſed metum alte[ri]
teri tradidit. Nemo auſus eſt
quo perturbatur accedere, [...]
turam ac bonum timoris ſui
ſe. Itaque res falſa & inani[s]
bet adhuc fidem, quia non [...]
guitur. Tanti putemus ocul[...]
tendere: jam apparebit q[...]
brevia, quàm incerta, quàm
timeantur. Talis eſt anim[...]
noſtrorum confuſio, quali[s]
cretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepid[...]
atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita
in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero
tiores ſumus qui in luce time[...]
Sed falſum eſt, Lucreti: no[...]
timemus in luce. omnia nobis
mus tenebras: nihil videmus,
quid noceat, nec quid expe[...]
totâ vitâ incurſitamus, nec
hoc reſiſtimus, aut circum[...]
ctiùs pedem ponimus. Vides
tem quàm ſit furioſa res, in te[...]
bris impetus. At mehercul[e]
agimus, ut longiùs revocan[...]
mus: & cùm ignoremus qu[ò]
ratur, velociter tamen illò
intendimus, ire perſeveramus.
luceſcere, ſi velimus, poteſt. [...]
autem modo poteſt, ſi quis [...]
humanorum divinorumque [...]
tiam acceperit: ſi illâ ſe non [...]
fuderit, ſed infecerit: ſi ea[...]
quamvis ſciat, retractaverit
ad ſe ſæpè retulerit: ſi quæſ[...]
quæ ſint bona, quæ ſint ma[...]
quibus hoc ſit falsò nomen ad[...]
ptum: ſi quæſierit de honeſtis
turpibus, de providentiâ. Nec
tra hæc humani ingenii ſagac[...]
ſiſtitur. proſpicere & ultra m[...]
dum libet, quo feratur, unde
rexerit, in quem exitum tant[...]
rum velocitas properet. Ab
divinâ contemplatione abduct[...]
animum in ſordida & hum[...]
pertraximus, ut avaritiæ ſervi[...]
ut relicto mundo terminiſq; e[...]
& dominis cuncta verſanti[...]

ter

terram rimaretur, & quæreret quid ex illâ mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectavit inquiſitionem noſtram: ultrò dedit: nocitura altiſſimè preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum naturâ & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? nihil novi: nec enim novis malis remedia quæruntur: ſed hoc primùm, ut tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſupervacuum. Neceſſaria tibi ubique occurrent: ſupervacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſupervacua contemnere? tunc te admirare, cùm contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd vivere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras milliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ jam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, ubi neceſſe eſt, non pecori tantùm, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tamquam recepta ſervantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terrâ marique capiuntur, alia eò gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata, varieque condita, cùm ſubierint ventrem, una atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magnâ admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere divitiæ. ſtupebam, ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed in quodam apparatu vidi totas opes urbis, cælatas ex auro & argento, & his quę pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes ultra non tantùm noſtrum, ſed ultra finem hoſtium advectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque formâ greges, hinc fæminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperii fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam avaritiam convenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleram. Contempſi divitias, non quia ſupervacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamvis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſupervacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quàm fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſervorum, lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potiùs te converte divitias: diſce parvo eſſe contentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama; *Habeamus aquam,* *habea-*

habeamus polentam. Iovi ipſi de felicitate controverſiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æquè turpe eſt in aquâ & polentâ. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſervire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iovem provocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, ut ſis felix, non ut videaris: & ut tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI. Quid vocentur Latinè ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentaverunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in uſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero uſus eſt: Cavillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & major adeunti. Quod in magnis evenit montibus, quorum proceritas minùs apparet longè intuentibus; cùm acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quàm in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adjuvant, longioreſque quàm ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſuâ. Quid ni contentus ſit eouſque creviſſe, quò manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſive ſecundo curſu vita procedit, ſive fluctuatur per adverſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cavillationes iſtæ, de quibus paullò ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cùm tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita ſufficiat, ut hoc unum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam benè rexit, niſi qui contempſerat.

EPIST. CXII. Cupio mehercule amicum tuum formari, ut deſideras, & inſtitui: ſed valdè durus capitur, imò potiùs, quod eſt moleſtius, valdè mollis capitur, & conſuetudine malâ ac diutinâ fractus. Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Non quęlibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem ejus naturamq; tranſibit. Itaq; ſolemus ſupra terram præcidere, ut, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterùm repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: citò tamen cum illâ redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vitâ ſuâ. Non negaverim.

rum. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cùm fidem nobis fecerit, inviſam jam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis malè convenit.

EPIST. CXIII. Deſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione jactata apud noſtros: An juſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, ut exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in aliâ ſententiâ profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, quæ decent phaecaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos moverint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat, ut ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quàm animus quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid adverſus iſta reſpondeatur? Vnaquæque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaveris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia unum animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, ut duo ſint. Quidquid unum multiplex eſt, ſub unam cadit naturam: itaque unum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit: ubi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltrà res iſta procedet. omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & juſtitia. Minimè. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras convertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si juſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: utrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex uno religata ſunt, & partes unius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum unumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterum ipſa unum animal

eſt. Nemo in Chimærâ leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant ejus: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas juſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal, donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modò juſtitia erat, tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primum eſſe cœpit, perſeverandum eſt. Prætereà unus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minus plurium. Si juſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo unum animum habebunt? Singulos habeam oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt unum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui unum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, juſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore juſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc verò omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cum unus animus ſit, qui plus quàm unum animal non poteſt facere? Denique nullum animal pars eſt alterius animalis: juſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſſâ perdere operam. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circumſpice omniū corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile divini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tantâ copiâ rerum numquam in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cum contuleris, diverſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſuâ proprietate ſignatum. tot animalia: nulli ſimilitudo cum altero convenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit à ſe, ut quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares ſunt: ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, ut homines, ut dii: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes utiq; rationales ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dii: ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicujus rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmavit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbavi hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum ſedeo. hæc aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe: quomodo aſſentietur: Oportet me ambulare? hoc natura non recipit: prudentia enim ei cujus eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo aſſenſionem non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt: omnē bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſervare, bonum eſt: & ſententiam prudenter in

ſenatu

ſenatu dicere, bonum eſt: & juſtè decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſervare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eouſque res excedet, ut riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cœnare benè, bonum eſt: ita & tacere & cœnare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo juſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & avaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundaverint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne? confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum ejus Chryſippum, non convenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritū eſſe à principali uſque in pedes permiſſum: Chryſippus, ipſum principale. Quid eſt ergo cur nō ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta eſt & orator, & tamen unus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus & juſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens. Sublata eſt quæſtio: convenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſteà viſuri, quam de iſtâ re ſententiam feram. Actiones ejus animalia eſſe nego. Alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes verſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virumque cano,

animal eſt: quod non poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maximè agitur. diſſilio riſu, cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tamquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliis, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere illud Cæcilianum: *O triſtes ineptias!* ridiculæ ſunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita convaluit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat. Vitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonii noſtri ſententiam referre volo: *Non eſt quòd umquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam. fortuita non armant.* Itaq; contra hoſtes inſtructi, contrà ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium uſq; in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque: ſed ipſe modò occiſo amico, modo amiſſo, jacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſide-

deſiderium ſuum mærens, victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæq; ſuccubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in poteſtate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſq; ſe judicant, ſi multas per milites provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt, ignari quod ſit illud ingens paratumque regnum! Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me, quàm ſacra res ſit juſtitia, alienum bonũ ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi uſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me juſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem ultrò etiam impendere juvet: ut tota cogitatio à privatis commodis quam longiſſimè averſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit juſtæ rei præmium majus, quam juſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullò antè dicebam: nihil ad rem pertinet, quam multi æquitatem tuam noverint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe juſtus ſine gloria? at mehercules ſæpè juſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio benè parta delectat.

EPIST. CXIV. Quare quibuſdam temporibus provenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, ut aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt, quam audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis jure uteretur inverecundè. Hoc quod audire vulgò ſoles, quod apud Græcos in proverbiũ ceſſit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodũ autem uniuſcujuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina civitatis laboravit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxurię publicę, orationis laſcivia: ſi modò non in uno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, gravis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi membra, & pigrè moveri pedes? ſi ille effæminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecęnas vixerit, notius eſt, quàm ut narrari nunc debeat: quomodo ambulaverit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quàm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio ejus æquè ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus, quàm uxor? Magni ingenii vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mecænas in cultu ſuo. *Quid turpius amne, ſilviſque ripâ comantibus? Vide ut alveum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos. Quid ſi quis feminæ cirro criſpata, & labris columbatur? Incipitque ſuſpirans, ut cervice laxâ feratur. nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt.*

gunt. Genium feſto vix ſuo teſtem, tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut uxor inveſtiunt. Non ſtatim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio velaretur caput, excluſis utrimque auribus, non aliter quam in Mimo divites fugitivi ſolent? Hunc eſſe cui, cum maximè civilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicita urbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quam ipſe? Hunc eſſe, qui uxorem millies duxit, cum unam habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter abjecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minus novos & pravos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec ulla alia re, quid poſſet, quam licentia oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ deliciis. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſverſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpè, ſed enervati dum exeunt, cuivis manifeſtum facient. motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes advectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pavimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cænas lautitia transfertur, & illic commendatio ex novitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur. ut ea quæ claudere cœnam ſolent, prima ponantur; ut quæ advenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum aſſuevit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt; etiam in oratione quod novum eſt, quærit: & modo antiqua verba atque exoleta revocat & profert: modo fingit & ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non uſq; ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque ubicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciviſſe, non erit dubium. Quomodo conviviorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ civitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non judiciis diſtant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignoverit, quid in illo ſciens diſſimulaverit. Multos dabo, quibus vitia nō nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, ut illas ſecum tractura ſint. Adjice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam civitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit,

Digitized by Google

tit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti, & recentes ſunt: ad Appium uſque, & ad Coruncanium redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & uſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrumque diverſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis uti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in uſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter ſe juſto plus colit, alter ſe juſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebra eſſe juncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, devexa, & molliter deſinens, nec aliter quam ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quam pudore ſalvo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quam ſonant. Hæc vitia unus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura brevitas, fuêre pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit*: id eſt, pecunia paravit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodā loco: *Fugam noſtris fecere*. Alio loco, *Hiero rex Syracuſanorū, bellum facit*. Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere*. Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pęne continua, nec ſine cauſſa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, ubi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: *Aquis hyemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hyemavit tempeſtas*. Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annū fuiſſe, ait: *Totus hyemavit annus*. Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leves præter militem & neceſſarios nautarum, hyemante Aquilone miſit*. Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma civilia æqui boni famas petit*. Arruntius nō temperavit, quo minus primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo*. Hęc ergo & hujuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicujus affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui aut vellunt barbam, aut intervellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſervata & ſubmiſſa cetera parte: qui lacernas coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe advertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecænatis, omniumque aliorum, qui non caſu errant,

ſed

Digitized by Google

ſed ſcientes volenteſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quam mens ceſſit oneri, & inclinata vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

--- Rege incolumi, mens omnibus una eſt:

Amiſſo, rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillavit, ſimul nutant. Cum vero ceſſit voluptati, artes quoque ejus actuſque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine uſus ſum, perſeverabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidum: ubi vero impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantq; : qui initio quidē gaudet, ut ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exêdit, & in medullas nervoſque deſcendêre deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimia aviditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum, teſtiſque, quarum ſibi uſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare jucundis, quam acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremq; tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumque turba convolutatur: mæretque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtiis, ceſſat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quod nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo noſtrûm unum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: unum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adſpice veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemiis horrea: unum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Adſpice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant: unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi unuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque, nec multum capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio brevis ævi, & hujus incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

EPIST. CXV. Nimis anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo majora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non ut ſcribas, ſed ut ſentias: ut illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & veluti ſignes. Cujuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur, & ſecurius: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ. Noſti complures juvenes, barba & coma nitidos, de capſula totos: nihil ab illis ſperaveris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum

mum boni viri liceret inſpicere, ô quam pulchram faciem, quam ſanctam, quam ex magnifico placidoq; fulgentem videremus! hinc juſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitaſque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum providentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, dii boni, decoris illi, quantum ponderis, gravitatiſque adderent! quanta eſſet cum gratia auctoritas! Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quam cerni inter humana conſuevit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & ut fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum advocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantē, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis mitti quidem, ſed nihilominus vivido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilii noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ----
Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem.

Aderit, levabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore ejus arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet,

& repurgari: ſic & nos, ſi acie
animi liberare impedimentis v
luerimus, poterimus perſpice
virtutem, etiam obrutam corp
re, etiam paupertate oppoſita,
humilitate & infamia objacen
bus. Cernemus, inquam, pulch
tudinem illam, quamvis ſordi
obtectam. Rurſus æque ma
tiam, & ærumnoſi animi vet
num perſpiciemus: quamvis m
tus circa divitiarum radianti
ſplendor impediat, & intuentre
hinc honorum, illinc magn
rum poteſtatum falſa lux verb
ret. Tunc intelligere nobis li
bit, quam contemnenda miremu
ſimillimi pueris, quibus omne
dicrum in pretio eſt. Parentib
quippe, nec minus fratribus, pr
ferunt parvo ære empta monil
Quid ergo inter nos & illos i
tereſt, ut Ariſto ait, niſi quod n
circa tabulas & ſtatuas inſanim
carius inepti? Illos reperti in l
tore calculi leves, & aliquid h
bentes varietatis, delectant; n
ingentium maculæ columnaru
ſive ex Ægyptiis arenis, ſive
Africæ ſolitudinibus advecta
porticum aliquam vel capace
populi cænationem ferunt. Mi
mur parietes tenui marmore
ductos: cum ſciamus quale
quod abſconditur, oculis noſt
imponimus. Et cum auro tec
perfundimus, quid aliud qua
mendacio gaudemus? ſcimus en
ſub illo auro fœda ligna latitar
Nec tantum parietibus aut lac
naribus ornamentum tenue pra
tenditur: omnium iſtorum qu
incedere altos vides, bractea
felicitas eſt. Inſpice, & diſc
ſub iſta tenui membrana digni
tis, quantum mali lateat. Ha
ipſa res tot magiſtratus, tot j
dices detinet, quæ magiſtrat
& judices facit, pecunia; quæ
quo in honore eſſe cœpit, ver
rerum honor cecidit: mercat
reſque & venales invicem fact
quærimus, non quale ſit qui
ſed quanti. Ad mercedem p
ſumu

ſumus, ad mercedem impii. Honeſta, quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, crevitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc convenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Diis velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroque ſit, contempta divitibus, inviſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus divitiæ velut unicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dii immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,

Clara micante auro.

Ejuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ

Curvatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalutem, opinionem bonam mutant.

Sine me vocari peſſimum, ut dives vocer.

An dives, omnes quærimus: nemo, an bonus.

Non quare, & unde: quid habeas, tantum rogant.

Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.

Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.

Aut dives opto vivere, aut pauper mori.

Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

Pecunia ingens generis humani bonum,

Cui non voluptas matris, aut blanda poteſt

Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.

Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,

Meritò illa amores cælitum atque hominum movet.

Cum hi noviſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad ejiciendum & actorem & carmen conſurrexit uno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, ut exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim avaritia ſine pœna eſt, quamvis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrymarum, ô quantum laborum exigit! quam miſera deſideratis, quam miſera partis eſt! Adjice quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Majore tormento pecunia poſſidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & majora videntur! denique ut nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & divitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu ullos eſſe conditionis pejoris exiſtimas, quam qui habent & miſeriam, & invidiam? Vtinam qui divitias appetituri eſſent, cum divitibus deliberarent! utinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profecto vota mutaſſent: cum interim illi nova ſuſcipiunt, qui priora damnaverant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem

nihil majus exiſtimo : numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens : qui profectum ſuum vita æſtimet, & tantum ſcire ſe judicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI. Vtrum ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpè quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt : Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut utilis poſſit ulla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio : facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut utiles, aut jucundas putes : detraham vitium. Nam cum tibi cupere interdixero, velle permittam : ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore conſilio, ut voluptates illas magis ſentias. Quid ni ? ad te magis perventuræ ſunt, ſi illis imperabis, quam ſi ſervies. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear : da tempus lacrymis tam juſte cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & adverſis contriſtari : quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum ? Nullum vitium eſt ſine patrocinio : nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit, parat : excluditur facilius, quam expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quaſi naturali fluere principio ? curam nobis noſtri natura mandavit : ſed huic ubi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſariis rebus admiſcuit, non ut illam peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus vivere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: ſi ſuo veniat jure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus: quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longè producitur, nec ubi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicitè cuſtodire ſe tutum eſt : & lacrymas ſuas & voluptates, ubi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet ? De ſapiente*, inquit, ***videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longè abſumus*, non eſt committendum, ut incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi.** Sive enim nos reſpexit, humanitate ejus irritamur ; ſive contempſit, ſuperbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quam difficultas nocet : facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcii nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blandè trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, à lubrico recedamus: in ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum: concupiſcemus, ſed temperate : iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta ? quia nos poſſe non credimus. Imo mehercu-

Digitized by Google

hercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa quam excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo utamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſſa eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVII. Multum mihi tibiq; negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalva gratia, nec conſentire ſalva conſcientia poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe. Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, ut proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, ut neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant ejuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Adverſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego incipio ſecedere, & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beatè vivere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè vivere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & unam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adjungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: adexpetendum, quod bono contingit: quod, cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tamquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros judico in hoc deſcendere: quia jam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tamquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quod omnibus de diis opinio inſita eſt: nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges moreſque projecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione: neminem invenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod victi ſolent, ut provocem ad populum: noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, utrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quam illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt: quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet: quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt, & valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt, & formoſum eſſe indifferens eſt. Si juſtitia bonum eſt, & juſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt, & turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quam ſi lippitudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc ut ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſa-

pit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeo non poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, ut quibuſdam utrumque unum videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim: Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit? Bonum negant eſſe. malum utique non eſt: ſequitur, ut medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quam bono poteſt: tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, ut ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, utrum facit ſapientiam, an patitur? ſive facit illud, ſive patitur, utroque modo corpus eſt. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: unum enim deerat illi, quo minus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in utrolibet eorum & alterum ſit. Numquid enim quemquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diviſio uſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumque perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciativi corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enuntiativum quiddam de corpore: quod alii effatum vocant, alii enunciatum, alii edictum. Sic cum dicimus ſapientiã, incorporale quiddam intelligimus: cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, utrum illud dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullo antè aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, ejuſdem naturæ ſunt utraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hic in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager jure poſſidetur: ſapientia natura. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen utraque bona. Sapientia, & ſapiens duo ſunt: & utrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam: ſic nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere.

Ego

Ego in hoc volo ſapiens eſſe, ut ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certe dicitis, ſapientiam, ſi ſine uſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt uſus ſapientiæ? Sapere: hoc eſt in illâ pretioſiſſimum: quo detracto, ſupervacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeo quidem, ut illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, uſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt uſus ejus bonum non eſſe, quæ ſine uſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo, an uſus ſapientiæ ſit expetendus. fateris. negas enim te illam recepturum, ſi uti ea prohibearis. quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere, ſapientiæ uſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ uſus eſt. uſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expetendum eſt: ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & vivere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt: at nobis in ipſa commorandum eſt. etiamſi quid evagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deorum natura quæramus, de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moveantur corpora, an corporibus omnium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege cõſtricta ſint, nihilq; in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volvatur. Iſta jam à formatione morum receſſerunt; ſed levant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paullo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam majoribus melioribuſque debitam, in re neſcio an falſa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum eſſe, hoc non eſſe? Temerè me geram, ſubibo hujus voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potius id age, ut mihi viam monſtres, qua ad iſta perveniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem: quemadmodum quæ me ex tranſverſo ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates removeam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas, ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnã ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo ultimum neceſſarium vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam ſi vis vivere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam ut quandoque moriaris, etiam invito poſitum eſt: ut cum voles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimum moriar.* Homo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimum moriar.* Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? nemo te tenet, evade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum jubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſa vivendi ſunt, quam viæ mortis. *Ita quamprimum*

moriar. Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & hac deteſtatione miſericordiam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſolviſti: jam cavillaris. Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare? remove iſta luſoria arma: decretoriis opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic fit, negemus, ſapere bonum eſſe: ut hoc totum ſtudium derideatur, tamquam operatum ſupervacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubii eſt, oro te, an nec meſſem futuram jam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut ullo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis quam currentē luctantemque, poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt? nam quod bonum eſt, utique prodeſt: niſi præſentia, prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt utique: ſi prodeſt, jam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cum fuero: interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, jam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid, quam ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hyemem eſſe. æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, jam hoc carerem malo. Futurum eſt, ut ſapiam. ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coëunt, nec apud eumdem ſunt una, bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus accerſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latruncularium perſpicit, ut ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adjice iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quam animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſolvis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignū ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo vacet perdere: & vide, quam multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupaverunt: vitam nobiſcum dividit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? Adjice nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quam ſanare: & philoſophiam oblectamentū facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio?

Digitized by Google

neſcio? ſcio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, ſi fecero omne quod diſco.

EPIST. CXVIII. Exigis à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſolvendo non eris. Convenerat quidem, ut tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. benè credi tibi ſcio: itaque in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum jubet, ut etiam ſi rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, ſcribat.* Numquam poteſt deeſſe quod ſcribam, ut omnia illa quæ Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis cõſulatũ fiduciâ Cæſaris, quis Pompeji, quis apertè petat: quam durus ſit fenerator Cæcilius, à quo minoris cẽteſimis propinqui nummum movere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quam aliena tractare: ſe excutere, & videre, quam multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quam putas eſſe jucundum, tribubus vocatis, cum candidati in templis ſuis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius per ſequeſtrum agat; alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt; omnes attoniti, vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic majore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, ſed magna illa, in quibus alii honores anniverſarios petunt, alii perpetuas poteſtates, alii bellorum eventus proſperos triumphoſque, alii divitias, alii matrimonia ac liberos, alii ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna; non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt privatam facere fortunam. Libet ergo hæc invicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui ut aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optavit nimium videbatur? Non eſt, ut exiſtimant homines, avida felicitas, ſed puſilla. itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longè ab illis jaces: ei vero qui ad illa pervenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummũ putas, gradus eſt. Omnes autem malè habet ignorantia veri. tamquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quam ſperaverint, adepti ac multa paſſi vident: majorque pars miratur ex intervallo fallentia, & vulgo magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eveniat, quæramus quid ſit bonũ. Varia ejus interpretatio fuit. Finivit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod invitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi invitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quam multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonum eſt, vero jungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod invitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit

repit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui movet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe movet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi movent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam movet: & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfectè eſt petendum. Locus ipſe me admonet, ut quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum utique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cujus contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam neque bona, neque mala: tamquam militia, legatio, juriſdictio. Hæc cum honeſtè adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, ut non conveniat illis boni nomen. Levia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe: hæc ejus proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe; ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem pervenit, cum utrique præcipuum illud commune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc novum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes: alia ejus proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremento non tantũ in majus exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod majus fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in utroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus, & magnum, ſapore non differt. Diverſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt: quamvis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, ultima demum vertit adjectio, & novam illis, aliamque quam in qua fuerant, conditionẽ imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneavit, & intervẽtu ſuo vinxit. Summa adjectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in novam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem ejus ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longè aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitavimus: noviſſimè creſcente difficultate, inſecabile inventum eſt. Sic ab eo quod vix & ægre movebatur, proceſſimus ad immobile. Eadẽ ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliã proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. CXIX. Quoties aliquid inveni, non exſpecto donec dicas, *In commune:* ipſe mihi dico. Quid ſit quod invenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri dives celerrimè poſſis, quod valdè cupis audire. Nec immerito: ad maximas te divitias compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. ut negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum jactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumq; eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, utrum non deſideres, an habeas. Summa rei in utroque eſt eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed ut quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. utrum hic panis ſit plebejus, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. utrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa nive cluſero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, ſitim exſtingui. Vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſupervacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectaverit, quæris? Videtur mihi egregiè dictum: *Sapiens, divitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. Quid eſt illud inane? jam ego paraveram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cum divitias promiſeris. Ita tu pauperem judicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non judicas divitem, quia divitiæ ejus deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod numquam diviti contingit, finem. An has ideo non putas eſſe divitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli uxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt: numquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inventus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum unicuique, cum proceſſit, oblivio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controverſia dominus, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia divitem fecit: imo contra, nulli non majorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit hujus rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quid-

quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtiq; notitia pervenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam ajunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſervatio collegiſſe, & rerum ſępe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum judicante. Hoc verbum cum Latini grammatici civitate donaverint, ego damnandum non puto, nec in civitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tamquam recepto, ſed tamquam uſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noveramus corporis ſanitatem: ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. noveramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant: hæc cœpimus tamquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicujus conſpicui facti fulgorq; celabat: hæc diſſimulavimus. Natura jubet augere laudanda: nemo non gloriam ultra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, majuſque regno judicavit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caveret inſidias. Ejuſdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem non regem, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſumma paupertate, qua ſibi decus fecerat, non aliter refugit divitias quam venenum. Vive, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus implevit pontis anguſtias, adimique à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, juſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec revulſa ingenti ruina tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat ſi quis vult*, inquit, *ſic euntem ſequi*: deditque ſe in præceps: & non minus ſolicitus in illo rapido alveo fluminis, ut armatus, quam ut ſalvus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, quam ſi ponte veniſſet. Hæc & hujuſmodi facta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adjiciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, ut ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum interſit, utrum quis dare ſciat, an ſervare neſciat. Multi, inquam, ſunt Lucili, qui non donant, ſed projiciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coegit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimum inter ſe diſſidentia. Dum obſervamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum; animoſè paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudavimus, contempſimus virum. Alium vidimus adverſus amicos benignum, adverſus inimicos tēperatum, & publica & privata ſanctè ac religioſè adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum eſſet, plena manu dantem: ubi laborandum,

dum, pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem corporis animo ſublevantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, jam non conſilio bonus, ſed more eo perductus, ut nō tantum rectè facere poſſet, ſed niſi rectè facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diviſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda provideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, juſtitiā, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo ejus, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, ſecundo defluens curſu, arbitrii ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptuſque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia triſtis excepit, civem eſſe ſe univerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quidquid inciderat, non tamquā malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecumque eſt, inquit, meum eſt, aſperum eſt, durum eſt: in ipſo navemus operam. Neceſſario itaque magnus apparuit, qui numquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectum ſui, & non aliter quam in tenebris lumen effulſit: advertitq; in ſe omnium animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diviniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis divinum eſt, quam ubi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breve hoſpitium: quod relinquendum eſt, ubi te gravem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia judicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui unde venerit, meminit. Non videmus, quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conveniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nervi nos, alias pedes vexant: nunc dejectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc evenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ętas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nil ſatis eſt morituris, imo morientibus. quotidie enim propius ab ultimo ſtamus, & illo unde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurū dico, cum maximè fit, & pars ejus magna jam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem: cum tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus pervenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturę, dat quidem operam, ut in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atque induſtrie gerat: ceterum nihil horū quæ circa ipſum ſunt, ſuum judicat, ſed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum

aliquem

Digitized by Google

aliquem hujus videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non uſitatæ indolis? utique ſi hanc, ut dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinii, alternis Catones ſunt: & modo parum illis ſeverus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parũ frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum divitiis, Apicium cænis, Mecænatem deliciis provocant. Maximum indiciũ eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua jactatio.

—.- habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamvis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualẽ hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeo in diverſum aberrat. Multos dixi: propè eſt ut omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum. modò uxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult; modo id agit, ne quis ſit officioſior ſervus: modo dilatat ſe uſque ad invidiam; modo ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem verè jacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil judico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, unum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo unum agit: ceteri multiformes ſumus. Modo frugi tibi videbimur & graves, modo prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem inſtitueris præſtare te, talem uſque ad exitum ſerves. Effice ut poſſis laudari: ſi minus, ut agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

EPIST. CXXI. Litigabis, ego video: cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & Archidemum. Hi judicium accipient, deinde dicam. Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingũt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me judicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inveneris? niſi naturam ejus inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendũ tibi, quid vitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leve eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: unam illi ſyllabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia converberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me judicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere.

Digitized by Google

pere. Quidni? cum maxima malorum optaverimus, & ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte & expeditè movent, non aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector navis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos variosque ante ſe poſuit, celerrimè denotat, & inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem uſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcænæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorum eſt manus, & verborũ velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in uſu ſui hæſit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia aptè movebunt: quia ſi aliter moverint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, ut vos dicitis, coguntur, metuſque illa in rectum, non voluntas movet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inverſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo, inquieta eſt tamen deſiderio

naturalis ſtatus; nec ante d
nit, quærere ſe, quam in
conſtitit. Ergo omnibus con
tionis ſuę ſenſus eſt, & inde
brorum tam expedita tracta
nec ullum majus indicium
mus, cum hac illa ad viver
venire notitia, quam quod m
animal ad uſum ſui rude eſt.
ſtitutio eſt, inquit, ut vos di
principale animi quodam
ſe habens erga corpus. Hoc
perplexum & ſubtile, &
quoque vix enarrabile, quo
infans intelligit? Omnia a
lia dialectica naſci oporte
iſtam finitionem magnæ
togatorum obſcuram intelli
Verum erat quod opponis,
ab animalibus conſtitutionis
tionem intelligi dicerem.
ipſa conſtitutio facilius natur
telligitur, quam enarratur. I
infans ille, quid ſit conſtitu
non novit: conſtitutionem
novit: & quid ſit animal ne
animal eſſe ſe ſentit. Præt
ipſam conſtitutionem ſuam c
intelligit, & ſummatim, & ob
rè. Nos quoque animum ha
nos ſcimus: quid ſit animus,
ſit, qualis ſit, & unde, neſci
Qualis ad nos pervenit anim
ſtri ſenſus, quamvis naturam
ignoremus, ac ſedem, tali
omnia animalia cõſtitutionis
ſenſus. Neceſſe eſt enim id
tiant, per quod alia quoque
tiunt: neceſſe eſt ſenſum
habeant, cui parent, à quo re
tur. Nemo non ex nobis in
git eſſe aliquid, quod im
nos moveat: quid ſit illud, i
rat. & conatum ſibi eſſe ſ
quid ſit, aut unde ſit, neſcit. S
infantibus, ſic quoque anim
bus, principalis partis ſuæ
ſus eſt, non ſatis dilucidus,
expreſſus. Dicitis, inqu
omne animal primum conſt
tioni ſuæ conciliari: hom
autem conſtitutionem rationa
eſſe: & ideo conciliari homin
ſibi, non tamquam animali,

Digitized by Google

tamquam rationali. Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti, alia puero, aliá ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, aliam conſtitutionem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cum convaluit, & molli quidẽ culmo, ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit. aliã cum flaveſcit, & ad aream ſpectat, & ſpica ejus induruit: in quamcumq; conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamẽ idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamvis alia atq; alia cuiq; conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi, aut juvenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura juveni eſt. Neq; enim ſi aliquid illi majus, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundum naturam eſt. Primum ſibiipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abjicit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque ut in prioribus dixi, tenera quoque animalia e materno utero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera devitant: umbram quoque tranſvolantium reformidant, obnoxia avibus rapto viventibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quẽadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt? Primum quæritur, an intelligat, nõ quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pavonem, quare anſerem gallina nõ refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam poſſint experiri, cavent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec umquam obliviſcuntur hujus tutelæ & diligentiæ. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Pręterea, non fiunt timidiora vivendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc pervenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod uſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta conjuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuę quidque: & quæ juvant, illa petit, læſura formidat. Naturales à contrariis aſpernationes ſunt. ſine ulla cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura pręcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta dividui laboris obeundi concordia? Non vides quam nulli mortaliũ imitabilis ſit, illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere?

nere ? alia in rectum immiſſa firmamenti loco , alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia , in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. videbis aranearum pares telas , par in favis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale , quidquid ars tradit : ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quam tutelam ſui, & ejus peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt , & diſcere & vivere. Nec eſt mirum , cum eo naſci illa , ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalva eſſe , ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat : ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis , quamvis in cetera torpeant, ad vivendum ſolertia eſt. Videbis quæ aliis inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII. Detrimentum jam dies ſenſit : reſilivit aliquantulum: ita tamen, ut liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, ut ita dicam, die ſurgat, officioſior, meliorque , quam ſi quis illum exſpectat , ut luce prima exeat. Turpis, qui alto ſole ſemiſomnis jacet, cujus vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque pervertunt : nec ante diducunt oculos heſterna graves crapula, quam appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos econtrario poſuit ,

Noſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis ,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper :

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eadem urbe antipodes , qui, ut M. Cato ait, *nec orientem umquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum vivendum ſit, qui neſciunt quando ? & hi mortem timent , in quam ſe vivi condiderunt : tam infauſti ominis , quam nocturnæ aves ſunt ? Licet in vino unguentoq; tenebras ſuas exigant , licet epulis , & in multa quidem fercula diſtinctis , totum perverſæ vigiliæ tempus diducant: non convivantur, ſed juſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus vitam : hujus & officium , & argumentum , actus eſt. circumſcribatur nox , & aliquid ex illa in diē transferatur. Aves, quæ conviviis comparantur, ut immotæ facilè pingueſcant , in obſcuro continentur : ita ſine ulla exercitatione jacentibus , tumor pigrum corpus invadit , & ſuper membra iners ſagina ſucceſcit. Ita iſtorum corpora , qui ſe tenebris dicaverunt , fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quam morbo pallentibus, color eſt : languidi , & evanidi albent , & in vivis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim : quanto plus tenebrarum in animo eſt ? ille in ſe ſtupet, ille caligat, invidet cæcis. Quis umquam oculos tenebrarū cauſſa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo pravitas fiat, averſandi diem , & totam vitam in noctē transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant : omnia debitum ordinē deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum , gaudere perverſis: nec tantū diſcedere à recto, ſed quam longiſſime abire, deinde etiam è contrario ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam vivere , qui jejuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis , & ad cibum ebrii tranſeunt?

Atqui

Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. in ipſo pænè balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: ut ſudorem, quem moverunt potionibus crebris ac ferventibus, ſubinde diſtringant. Poſt prandiū aut cænam bibere, vulgare eſt: hoc patreſ-familię ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod liberè penetrat ad nervos: illa ebrietas juvat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fæminis veſtem? Non vivunt contra naturam, qui exſpectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miſerius poteſt? numquam vir erit, ut diu virum pati poſſit: & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non vivunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentoque aquarum calentium, & calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non vivunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſilvæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbè cacumina egiſſent? Non vivunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare jaciunt: nec delicatè natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinē velle, noviſſimè in totum ab illa deſciſcunt. Lucet: ſomni tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus eſt cænæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, trita ac vulgari via vivere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare manè fiat. Iſti vero mihi defunctorū loco ſunt. quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Serò*, inquit, *experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta, & amicitia Tiberii notus, & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat. itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes ejus, Natta Pinarius ait: *Numquid liberaliùs poſſum agere? paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum.* Cum hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,

Spargere ſe rubicunda dies, jam triſtis hirundo

Argutis reditura cibos immittere nidis

Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicii comes, cænarum bonarum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamavit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cum ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,

Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris

Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicis? jam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo.* Nihil erat notius hac ejus vita in contrarium circumacta: quam, ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita vivendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere jucundius, ſed quia nihil juvat obvium, & gravis malæ conſcientiæ lux eſt; & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut parvo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum vivunt, volunt. nam ſi tacetur, per-

dere ſe putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: ut inter iſtos nomen invenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata civitate, fabulas vulgaris nequitia non invenit. Pedonem Albinovanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinii. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, flagellorum ſonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octavam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarii, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiiſſe. Excedebat, inquit, cæna ejus diem? minimè. valdè enim frugaliter vivebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibuſdam avarum, & ſordidum: *Vos*, inquit, *illum & lichnobium dicetis*. Non debes admirari, ſi tantas invenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt; multiplex pravi, & quantumvis novas declinationes capit. Idem moribus evenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur hujus morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarū, munditiis vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione, nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui, ut ita dicam, retro vivunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quam contra aquam remigantibus.

EPIST. CXXIII. Itinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perveni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit grave, quod leviter excipias: quam indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. Non habet panem meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis. Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quàm illa imperet. Exſpectabo ergo: nec antè edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt, parvo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt, benè moratus venter, & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibiipſi acquieſcit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cæna adjiciali jucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam ubi

ſe

ſe præparavit, & indixit ſibi patientiam, nõ æquè apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigavit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſupplevit, & cogitavit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quam ſupervacua eſſent, non intelleximus, niſi cum deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quam multa autem paramus, quia alii paraverunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quod vivimus ad exempla: nec ratione cõponimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperint, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt. Omnes jam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes via dejiciant, qui honeſtum hominem venire magno pulvere oſtendant. Omnes jam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tutò concuti poſſint. Omnium pędagogia oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cujus ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, qui verba geſtarent: ſunt quidam qui vitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodũ qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & prava laudantium ſermo, diutius hæret quam auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex intervallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc pervenitur verba: Virtus & philoſophia, & juſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt vivere, hoc eſt ſe mortalẽ eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod juvat facere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere? Quid juvat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, jam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicę moveat invidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cœnas, tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud vivere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitę cẽſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaveris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quam illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, prætervehi noluit. Idem poſſunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo

ſe perducere, ut ea demum ſint tibi jucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut invitent, aut fugent. Invitent; ut divitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab invitantibus recedamus, adverſus petentia concitemur. Non vides, quam diverſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras, ſubeundum eſt. hîc impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim jactant: ſolum ſapientem & doctum, eſſe amatorem. ſolus apte ad hanc artem, æquè combibendi & convivandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam uſque ætatem juvenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habenda pretio, cōmunis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima advolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auraque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola jus æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt; amandos timet; quos colit, violat. Quid enim intereſt, utrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imo ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIIII.

Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec ulla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adjunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile judicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus judicarent, nullam voluptatem rejiceremus: nulla enim non invitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimium voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt, judicibus boni ac mali, parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtituit. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, ut de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine

quam

quam in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quam oculorum, & intentior daretur, bonum malumq; dignoſcere. Vides in quanta ignorantia veritatis verſetur, & quam humi ſublimia ac divina projecerit, apud quem de ſummo bono maloque judicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum, ſenſu comprehenſum, ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentum & initium à manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundum naturam ſunt: quid autem ſecundum naturam ſit, palam & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, ut inde incipiat naſcens, quo conſummatus homo pervenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero jacentem vixque incœptum, tenerum, & imperfectum, & informem, jam in aliquo bono eſſe, aperte videretur errare. Atqui quantulum intereſt inter eum qui cummaximè vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æquè maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax eſt, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perveniet, cum ad rationem pervenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta, quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto jam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate invenitur: & tantum abeſt ab infantia, quantum à primo ultimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coaleſcente corpuſculo eſt. Quid ni non ſit? non magis quam in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa commaximè ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herba lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cum frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubjiciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, ut pueritia non ſperet, adoleſcentia improbè ſperet. Benè agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoque pervenit: ubi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt, precario bonum dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundum naturam cujuſque eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal, nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt. Niſi ubi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quatuor hę naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo

quæ irrationalia ſunt, eamdem naturam habent: illa diverſa ſunt, quod alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo unius bonum natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſua natura perfecta ſunt, non verè perfecta, à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod ſecundum univerſam naturam perfectum eſt: univerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cum id incidit, quo ſenſus admonetur: tamquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium ejus admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamvis ſæpè calcatę, memoria eſt. Tertium vero tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus uſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breviſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec umquam revocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundū naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indiſpoſitè moventur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moveri, ſi natura illorum or-

dinem caperet: nunc move
ſecundum naturam ſuam. Pe
batum enim id eſt, quod eſſ
quando & non perturbatum
teſt. Sollicitum eſt, quod p
eſſe ſecurum. Nulli vitium e
ſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis
malibus talis ex ſua natura
tus eſt. Sed ne te diu teneam
quod erit bonum in muto an
li, erit aliqua virtus, erit ali
perfectum: ſed quale? nec
num abſolutè, nec virtus,
perfectum. Hæc enim ratio
bus ſolis contingunt, quibus
tum eſt ſcire, quare, quate
quemadmodum. Ita bonum
nullo eſt, niſi in quo ratio.
nunc pertineat iſta diſputa
quæris, & quid animo tuo pr
tura ſit? dico. & exercet ill
& acuit, & utique aliquid a
rum occupatione honeſta te
Prodeſt autem, & quod mor
ad prava properantem. Sed
lud dico, nullo modo pro
tibi poſſum magis, quam ſi
bonum tuum oſtendo, ſi te à
tis animalibus ſeparo, ſi cum
pono. Quid, inquam, vires
poris alis & exerces? pecud
iſtas majores feriſq; natura
ceſſit. Quid excolis formam?
omnia feceris, à multis anim
bus decore vinceris. Quid ca
lum ingenti diligentia con
cum illū vel effuderis more
thorum, vel Germanorum n
vinxeris, vel ut Scythæ ſol
ſparſeris: in quolibet equo
ſior jactabitur juba, horrebi
leonum cervice formoſior. C
te ad velocitatem paraveris,
lepuſculo non eris. Vis tu,
ctis in quibus vinci te neceſſe
dum in aliena niteris, ad bon
reverti tuum? Quod hoc eſt
nimus ſcilicet emendatus ac
rus, æmulator Dei, ſuper hu
na ſe extollens, nihil extra ſe
ponens. Rationale animal
quod ergo in te bonum eſt?
fecta ratio. Hanc tu ad ſumm
finem evoca, in quantum po

plurim

plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te judica, cũ tibi ex te gaudiũ omne naſcetur. ſi in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiũt, nihil inveneris, nõ dico quod malis, ſed quod velis. Breve tibi formulam dabo, qua te metiaris, quâ perfectum eſſe jam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cũ intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIUM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBRI SEPTEM.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

QVantum inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. majus eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admovet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera multo hanc ſupra caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cum ſecretiora ejus intravi: cum diſco, quæ univerſi materia ſit, quis auctor, aut cuſtos: quid ſit Deus, totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an majeſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viventium me poſitum eſſe gauderem? An ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus cauſſarium ac fluidũ, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viverem ægri miniſter? ut mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, ut ſudem, ut æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt invaletudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus,

poſitus, nec cor involutum, nec avaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia per ſe beatũ eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionẽ cœleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatũ habet plenumque bonum ſortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc juvat inter ſidera ipſa vagantem, divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantum dico quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſervat poſterorum avaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſilvas, & derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſupernè deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam qua extat, latè ſqualidũ, & aut uſtum aut rigentem, ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni dividitur? O quã ridiculi ſunt mortalium termini! Vltra Iſtrum Dacus nõ exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias jugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas jaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ unam aream in multas provincias divident? Cum te in illa vere magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnũ aliquid agatur, equitem modo ulteriora explorantem, modo à lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctũ eſt iſtud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cum illis utrimq; Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne derterſit, & expeditus leviſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum divinitatis ſuæ, quod illum divina delectant: nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atq; ortus, & tam diverſas concordantium vias. Obſervat ubi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, ubi culmen ejus ſummum, qua curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab ultimis littoribus Hiſpaniæ uſque ad Indos jacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi navem ſuus ventus implevit. At illa regio cæleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſivit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens univerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, quã nihil majus excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum.

mum. totus ratio eſt. Cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem providum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem univerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilii, & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quam utile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data utatur: utrum idea materiæ prius ſupervenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & a magno artifice pravè formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur, ſæpe inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.

CAP. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër tranſverſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed projici. Ignium multæ variæque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaveris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, convenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſa quærere, quam mirari, quid iſta Ariſtoteles globum ignis appellaverit Capram. Talis fuit forma ejus, qui, bellum adverſus Perſeum Paullo gerente, lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammã ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa divi Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus cũ de Sejano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes deos mortiũ ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita cõplexa ſint, ut quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſint curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, hujuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementius trito, cum inclinatio ejus in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnavit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum levius colliſus, & (ut ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cælo producunt. Ideo nulla ſine hujuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, ut breviter dicam, eâdem ratione fiunt iſta, quâ fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; majore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles ejuſmodi rationẽ reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædam humida, quædam ſicca, quædam algentia, quędam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis

generis & varia evaporatio eſt: cum in cælo quoque non unus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iovis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum, quæ terræ ejectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes pervenire alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud nos quoque, ſtramenta ſulphure aſperſa, ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facile ſuccendi, & majores minoréſve ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, jam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, quà non plurimæ ire, & in diverſum videãtur abduci. Atqui, quo ſolent, quæq; inveniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certâ. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam adverſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certe ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cum multæ tranſvolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, ubi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo in-

ſidentes. Adjuvari ſe tun
clitantes exiſtimant Pollu
Caſtoris numine. Cauſſa
melioris ſpei eſt, quod jam
ret frangi tempeſtatem, &
re ventos. Aliquando fe
ignes, non ſedent. Gylippo
cuſas petenti, viſa eſt ſtella
ipſam lanceam conſtitiſſe.
manorum caſtris, viſa ſun
re pila, ignibus ſcilicet
delapſis: qui ſæpe, fulm
more, animalia ferire ſol
arbuſta. Sed ſi minore v
tuntur, defluunt tantum
dent, non feriunt nec vuln
Alii inter nubes eliduntur
ſereno, ſi aër ad exprime
ignem aptus fuit. Nam
quoque cælo aliquando to
eadem cauſſa, qua nubilo
inter ſe colliſo. Qui etiam
lucidior ac ſiccior, coire tam
facere corpora quædam
nubibus poteſt, quæ percuſſ
dant ſonum. Quãdoq; igitu
trabes, quandoque clypei,
ſtorum imagines ignium,
talem materiam incidit
cauſſa, ſed major.

CAP. II. Videamus n
quemadmodum fiat is fulgo
ſidera circũnectit. Memoriæ
ditum eſt, quo die divus Aug
urbem, ex Apollonia reverſ
travit, circa ſolem viſum c
varii circulum, qualis eſſe in
ſolet: hunc Græci Halo vo
nos dicere Coronã aptiſſime
ſumus. Quemadmodum fier
catur, exponam. Cum in piſc
lapis miſſus eſt, videmus in
tos orbes aquam diſcedere, S
ri primum anguſtiſſimum or
deinde latiorem, ac deinde
majores, donec evaneſcat i
tus, & in planitiem immota
aquarum ſolvatur. Tale quid
cogitemus fieri etiam in
cum ſpiſſior factus, plagam
re poteſt, lux ſolis aut luna
cujuſlibet ſideris incurrens,
dere illum in circulos cogit.
humor, & aër, & omne quo

Digitized by Google

ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt ejus quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci Areas vocavere: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autē non exiſtimemus iſtas ſive areæ, ſive coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamvis cingere ea & coronare videātur. Nō longè a terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illis æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demū ſpiſſiſq; corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent ubi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem auſtro, cum cælum maximè grave & ſpiſſum eſt. Nōnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici exſpectant, unde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Favonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoq; ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adjice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquā faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæq; pars ejus diſſipatur. Numquam ergo ullū ſidus talem ſibi effigiē circumdabit, niſi cum aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſſa. Repete enim exemplum, quod paullò antè propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum, & aliquam alligatā aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre evenit, ut ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cum dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis evanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. Cum ab una parte ceſſerunt, illinc ventus eſt unde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ jam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies univerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab una parte intercisa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideò illa regio ventum dabit. At cum undique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cæli tam multa tentantis, & undique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu rarò: adeo ut quidam ex Græcis negaverint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quòd ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lunæ autē inertior vis eſt, & ideò à circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur, quòd ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſua poſſūt. Excipitur itaq; illorū imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tā ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoveat à ſe lumē immiſſū,

Digitized by Google

nec tam tenuis & ſolutus, ut nullam venientibus radiis morã præbeat. Hęc noctibus tẽperatura cõtingit, cum ſidera collectum aëra luce levi non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioremque, quã ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

CAP. III. At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro: quia luna non habet tantum virium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores; quædam craſſiores, quam ut ſolem tranſmittant; aliæ imbecilliores, quam ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa ejuſcemodi arcus redditur. Videmus, cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquã per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſervare fullonẽ: cum os aqua implevit, & veſtimenta ridiculis diducta leviter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Hujus rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaveris. Non fit enim unquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam ajunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quam ut tranſluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, & ſic utriuſque intercurſu effici arcum; in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe umbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſi ex lumine umbraque conſtaret.

Sed nunc diverſi niteant cum mille colores,

Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.

Uſque adeo quod tangit idem eſt, tamen ultima diſtant.

videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturę modum ſubtilibus lineis ducta, ut ait Poeta, ut an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, uſque adeò mira arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidã ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluviæ cadẽtis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imo innumerabiles, & devexas, & in pręceps trãſeuntes confundi: itaq; & arcum eſſe multarum imaginũ ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelves, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginẽ ſolis. in ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulę habebunt imaginẽ ſolis. At contra ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem unam. Quare, quia omnis circumſcripta lævitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaq; piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus divide: totidẽ illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quam exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatę apparent: nec diſpicimus intervalla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem judicat. Ab omni, inquit, lævitate

Digitized by Google

tate acies radios ſuos replicat. Nihil autem lævius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi vero hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipſi ſibi videantur occurrere, ut ubique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & pervinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eo unde exierint, reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parva ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cum in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine intervallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarũ, ſed unius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, ubi nullam video? Et quare cum ſolis color unus ſit, imaginum diverſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his à quibus ſubtiliter pervidendis illam colorum diverſitas ſummovet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo majora ſunt. Columnarum intervalla porticus longiores jungunt. Ad ipſum ſolem revertere: hunc quem toto orbe terrarũ majorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, ut ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrûm videt moveri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſuſq; intra momentum temporis revolventem, nemo noſtrũ ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & cava nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non adverſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quam quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illâ: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in unum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentũ an aquatius traxerit, ſæpiùs merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, ubi non habemus quod manu tenere poſſimus, & late cõjectura mittenda eſt: hîc apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno umquam fit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

CAP. IIII. Iam illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt,

ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquã niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quę non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquã relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitiũ figuramq; ſpeculi. Nos interim tẽtemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quod celerrime naſcitur: ingens enim variumque corpus cœlo intra momentum ſubtexitur, & æquè celeriter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quã à ſpeculo imago. Nõ enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adjicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concavum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumq; juxta te ſteterint, univerſi à te videbuntur, propiores tibi quã ſpeculo. Idem, inquit, evenit, cum rotundam & cavam nubem intuemur à latere, ut ſolis imago à nube diſcedat, priorque nobis ſit, & in nos magis converſa. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri utriuſque mixturæ.

CAP. V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alii enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alii imagines ajunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retortâ oculorũ acie, & in ſe rurſus reflexâ. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, & arcus, in quo neq; color, neq; figura ſolis, neq; magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, quã fulget, rubicundior quam ſol; ceteris vero coloribus diverſus. Deinde cum velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdẽ levitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſępe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, nõ ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futurę aquę. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes unam reddunt, ſed ſingulę ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula conjunge: in unam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaq; parte faciẽ ſuam exprimente. Hæc cũ ſint conjuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex uno turbam efficiunt. Ceterum catervam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus uno circumſcriptus eſt ductu: una totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſſa, ex qua tu videri vis: quia unaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quam ut concipere imaginem poſſint. Standum eſt, ut id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, ut ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& variis coloribus pavonum cervix,

Digitized by Google

vix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula ejuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores novos tranſit? Non minus nubes diverſam ſpeculis naturam habent, quam aves quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum irâ vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cum illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa ejuſdem materiæ tota, hæ diverſis temerè compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamvis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi adverſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cujus imaginem in ſe transferat: ſic ut nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici judicant viſum, hoc reſpondent. Si ullus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cum in vicino eſt. Huic cōtradictioni non cōſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, ut color ejus non undique appareat. Nam ne ipſa quidem undique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color ejus non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamvis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis evenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtū eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed ut fluido & vago, & nihil amplius quam perbrevem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex intervallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, ut arcum judicem fieri nube formata in modum concavi ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adjuverint, non poteſt: qui argumentis nihil dubii relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſervata ſimilitudine in pejus. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel evertant. Quid ergo mirum eſt, ejuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quod numquam major arcus dimidio circulo apparet; & quod eo minor eſt,

eſt, quo altior eſt ſol.

--- *Et bibit ingens Arcus*, -- ut ait Virgilius noſter, cum adventat imber: ſed non eaſdem, undecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leviter impluet. Si ab ortu circáve ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole major apparet? Quia eſt alicujus ſpeculi natura talis, ut majora multo quam videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicujus invicem talis eſt, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit ille color varius: unde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, à quo fatearis illi colorem dari: ſequitur ut detur & forma. Denique inter me & te convenit, colores illos quibus regio cæli depingitur, à ſole eſſe. Illud unum inter nos non convenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſive eſt, ſive videtur, à ſole, tu non expedies, quare ſubito deſinat, cum omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina ejus facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æquè cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel removenda opus eſt, quam oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: hujus varietas peribit. At major eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modo, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adjiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe majora. Litteræ quamvis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam majores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quam ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleveris aqua, & in id conjeceris annulum. Nam cum in ipſo fundo jaceat annulus, facies ejus in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero eſt. Quid mirum, majorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cum de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen jam apparet ejus natura, in quam ex ſua vertatur.

CAP. VII. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clavæ toroſa: hæc ſi ex tranſverſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: ut ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum, quod apparet quiddam læve eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri ullum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (ut dixi) columbarum cervix & ſumit & ponit, utcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cujus nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſolvendum eſt, quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cujus bene expri-

Digitized by Google

exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia lævis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si aptè fabricata foret, totidem redderet ſoles, quod habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipſam vicinitatem turbant, & in ſpeciem coloris unius adducunt.

CAP. VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars ejus videtur, cum plurimum porrigitur, incurvaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus, à ſuperiore tantum illas percutit parte. ſequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab una parte ſolem accipiant, unam partem ejus tantum imitantur, quæ numquam dimidia major eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamvis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantum ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui uſque in humū demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propiuquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamvis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cavam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concavo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus jungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concavæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato jam die. Cujus rei cauſſa manifeſta eſt. Primum, quia medio die ſol calidiſſimus nubes evincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi adverſus his, in quibus facit, nubibus: cum breviores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex adverſo ferire poteſt. At temporibus æſtivis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaq; medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quam ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

CAP. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minus pictas variaſque, & æquè pluviarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curvati habent. In rectum jacent. Fiunt autem juxta ſolem ferè in nube humida, & jam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

CAP. X. Similis varietas in coro-

ceronis eſt : ſed hoc differunt, quod coronæ ubique fiunt, ubicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem : virgæ non niſi in vicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diviſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fulvoque varius. Virgæ ſoli tantum adjacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum.

CAP. XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum radii per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant; quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem ejus figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id de quo dubitaverat, poſuit?

--- & quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit cum apparuerit. Numquis noſtrûm miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in ſublimi facies ejus poteſt, quã inter nos, reddi : ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat.

CAP. XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehen-
dere, ponimus pelves, qua
oleo aut pice implemus: quia
gnis humor minus facile t
tur, & ideo quas recipit in
nes, ſervat. Apparere autem
gines non poſſunt; niſi in liq
& immoto. Tunc ſolemus no
quemadmodum ſe luna ſol
ponat, ut illum tanto majo
ſubjecto corpore abſcondat,
do ex parte, ſi ita contigit
latus occurrerit, modo to
Hæc dicitur perfecta defe
quæ ſtellas quoque oſtendit
intercipit lucem, tunc ſci
cum uterque orbis ſub eode
bramento ſtetit. Quemadme
ergo utriuſq; imago in terri
ſpici poteſt : ita in aëre, cu
coactus aër & limpidus con
ut faciem ſolis acciperet, q
& aliæ nubes accipiunt, ſed r
mittunt, ſi aut mobiles ſunt,
raræ, aut ſordidæ. Mobiles
ſpargunt illam, raræ emit
ſordidæ turpeſque non ſenti
ſicut apud nos imaginem ma
ſa non reddunt.

CAP. XIII. Solent &
fieri parelia, eadem ratione. Q
enim impedit quo minus tot
quot nubes fuerunt aptæ ad
hibendam effigiem ſolis? Qui
In illa ſententia ſunt, quo
duo ſimulacra talia exiſtu
ut judicent unum eſſe ſolis,
rum imaginis. Nam apud
quoque cum plura ſpecula di
ſita ſunt ita, ut alteri ſit con
ctus alterius, omnia implentu
una imago à vero eſt, ceteræ i
ginum effigies ſunt. Nihil e
refert quid ſit, quod ſpeculo o
datur. Quidquid enim videt,
dit. Ita illic quoque in ſubli
ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit
inter ſe adſpiciant, altera nu
ſolis imaginem, altera imag
reddit. Debent autem hæ nu
quæ hoc præſtant, denſæ eſſe,
ves, ſplendidæ, plane naturæ
lis. Ob hoc omnia quæ hujuſ
di ſunt ſimulacra, candida ſu
& ſimilia lunaribus circulis:

Digitized by Google

ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet uſque ad nos recurſum. Pluviarum autem & hi ſoles (utar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: utique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, unde maximæ nubes ingraveſcunt: cum utrimque ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit.

CAP. XIV. Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diverſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut corona cingente introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cum aliquando cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam evanidæ ac levis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fulvi. Videmus ergo

Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſvolant, videnturq; longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, ut partes ejus non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendantur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & unde exſilierit, & quo pervenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis ejus: quia cito ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit univerſum per quod dejectus eſt. At ille non eſt extenti corporis, per omne qua venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento attrituve fit. Nonnumquam ex aliqua opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velocius rapitur. At quare color diverſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quam vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat ejuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci Sela appellant? Multis, ut ajunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cæli fervor. Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubjecta tranſmittere. Quid porro? non poteſt fieri, ut aër vim igneam uſque in æthera elidat, ex qua fulgor ardorve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra

pra nubes, cum aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu paverat, uſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extinguuntur ſubinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia brevis facies illorum & caduca eſt, nec ſine injuria decidens: ſæpè enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ Aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut qui proprios curſus agunt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum: cujus nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, ut inter ipſa ſidera videatùr: nonnumquam tam humilis, ut ſpeciem longinqui incendii præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cum cæli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim judicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à quibuſdam ita compoſita, ut poſſint detorquere in pravum. Nam (ut dixi) ſunt ſpecula, quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum.

CAP. XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcænitatis uſque in ſcænam productæ. Hunc divitem avarũ ſeſtertiũm millies ſervum divus Auguſtus indignum vindicta judicavit, cum a ſervis occiſus eſſet: & tamen non pronunciavit jure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu impurus, ſed tam virorũ quam fæminarum avidus fuit. Fecitque ſpecula ejus notæ, cujus modo retuli, imagines longè majores reddentia, in quibus digitus brachii menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, ut cum virum ipſe pateretur, averſus omnes admiſſarii ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tamquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, & dic, ſpeculum munditiarum cauſſa repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit, feceritque, cum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, ut ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecreta quoque conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret.

Digitized by Google

reret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, teneriima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa advocavit: nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua divideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & caput merſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus, ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit, ſibi ipſe approbavit. Quid? non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico objecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeo quodam modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcænitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilominus illa quoque ſupervacua mihi parte, alicujus contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes ejus exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab adſpectu corporis noſtri poſitio ſubmovit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inveniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet, mendacio paſcar. Obſcænitas mea, plus quam capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. Irrideantur nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura diſſerant, quod inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obverſa reddatur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam faciemque velleremus, aut ut faciē viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primum omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant formam ejus, hebetato illum lumine oſtendit. Quamvis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum ejus, ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis humore lævior & adſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus. Inventa ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primo ſui notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, ut vitaret infamiam: deformis, ut ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia auden-

Digitized by Google

audendi : ſenex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læve ſaxum imaginem reddit.

--- Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inventum naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cum inſitus ſui mortalibus amor, dulcem adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primo in uſu fuit, & id homines impune eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum lævitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios uſus comparato vidit. & mox proprius huic miniſterio præparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis viliſque materia. Tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viverent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum adverſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat invicem. Conjugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter quam jubam generoſa animalia. Poſtea rerum jam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quam antiquarum dos fuit illa, quæ pu-

blicè dabatur imperatoru
perum filiabus. An tu ex
ex auro nitidum habuiſſe
nis filias ſpeculum, cum i
fuiſſet æs grave? O paupe
lix, quæ tanto titulo locu
Non feciſſet illis Senatus
ſi habuiſſent. At quiſquis i
cui ſoceri loco ſenatus f
tellexit ſe accepiſſe dotem
fas non eſſet reddere. Ian
tinorum virgunculis in un
culum non ſufficit illa dos
dedit ſenatus pro Scipion
ceſſit enim immodeſtius,
tim opibus ipſis invitata l
& incrementum ingens v
ceperunt. Adeoque omnia
creta ſunt perverſiſſimis a
ut quidquid mundus m
vocabatur, ſarcinę viriles f
nus dico, etiam militare
ſpeculum ornatus tantum
adhibitum, nulli non vitio
ſarium factum eſt.

LIBER II.

CAP. I.

OMnis de univerſo quæſ
cæleſtia, ſublimia, & t
dividitur. Prima pars na
ſiderum ſcrutatur, & magn
nem, & formam ignium q
mundus includitur: ſolidum
cælum ac firmæ concretęq
teriæ, an ex ſubtili tenuiq
xum: agatur, an agat: &
ſe ſidera habeat, an in con
ſui fixa: quemadmodum ſol
vices ſervet: an retro flectat
tera deinceps his ſimilia. S
da pars tractat inter cælu
ramque verſantia. Hæc ſun
bila, imbres, nives, & hum
motura tonitrua mentes: quę
que aër facit, paliturve. Hæc
limia dicimus, quia editiora
ſunt. Tertia illa pars de a
terris, arbuſtis, ſatis quærit
(ut Iuriſconſultorum verbo
de omnibus quę ſolo continet
Quomodo, inquis, de terra

motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſque dicturus? Quia cũ motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, utrum lata ſit & inæqualis, & enormiter projecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera hujuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo adverſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (ut ita dicam) meliorem conditionem ſequitur.

CAP. II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia dividitur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primum præſumendum, inter ea corpora, à quibus unitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa conjunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe conjunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut acervatione: ut puta funis, frumentum, navis. Rurſus non compoſita: ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam unitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorũ lingua uti voluiſſem, ut dicerem unita corpora: hoc cũ tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. Quare illud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aër eſt.

CAP. III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nervi, oculi: materia ſuccus retenti cibi, iturus in partes. Rurſus, quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. IV. Sic mundi pars eſt aër, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cælum terramque connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen jungat. Separat, quia medius intervenit: jungit, quia utrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit à terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt univerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc univerſum. Vnum autem animal, & una arbor quaſi pars eſt: quia quamvis perierit, tamen id ex quo periit, totum eſt. Aër autem, ut dicebam, & cælo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem unitatem, quidquid alicujus rei nativa pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine unitate.

CAP. V. *Terra & pars eſt* mundi,

mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æquè interroges, quare cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa univerſum eſſe poteſt, quod cum his univerſum eſt, ex quibus, id eſt tam ex illo, quam ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis dividuntur. Hinc quidquid eſt virii ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, invaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Ova tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt.

CAP. VI. Aër continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, ut ſtatim ibi futurus ſit, unde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit: ut ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis incõſtantia tumultuſque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, ut pulverem ſtruunt, plurimumque à vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per unitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aër autem, ſi in atomos dividitur, ſparſus eſt. Teneri vero disjecta non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aër ſe concitavit. Quid enim eſt vox, niſi intenſio aëris, ut audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera

ſunt? Hic facit vim nervis
locitatem currentibus. H
vehementer concitatus
torſit, arbuſta ſilvaſque
lit, & ædificia tota corri
altum frangit. Hic mare
languidum & jacens inci
minora veniamus. Quis ea
intenſione ſpiritus cantus
nua & tubæ, & ea qua
preſſura majorē ſonitū r
quam qui ore reddi poteſt
aëris intenſione partes ſu
canti? Conſideremus quan
tem vim per occultum ag
vula admodum ſemina:
rum exilitas in commiſſu
dum vix locum inveniat,
tum convaleſcunt, ut ing
xa diſtrahant, & in mome
ſolvant; ſcopulos rupeſq
ces minutiſſimæ, ac tenu
Hoc quid eſt aliud, quam
ſpiritus, ſine qua nil vali
contra quam nil validius
autem unitatem in aëre
hoc intelligi poteſt, quod
ra noſtra inter ſe cohæren
enim aliud eſt quod te
quam ſpiritus? Quid eſt al
animus noſter agitetur?
illi motus, niſi intenſio?
tenſio, niſi ex unitate? Q
tas, niſi hæc eſſet in aëre
autem aliud producit fr
ſegetem imbecillam, ac
erigit arbores, ac diſtend
mos, aut in altum erigit
ſpiritus intenſio & unitas

CAP. VII. Quidam
diſcerpunt, & in particula
cunt, ita ut illi inane perm
Argumentum autem exi
non pleni corporis, ſed
vacui habentis, quod a
illo tam facilis motus, qu
ximis minimiſq; per illu
curſus eſt. Sed falluntur
aquarum quoque ſimilis
eſt: nec de unitate illarū
eſt, quæ ſic corpora accip
ſemper in contrariū acc
fluant. Hanc noſtri circum
Græci autem περίστασιν app

Digitized by Google

quæ in aëre quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil antẽ opus erit inani admiſto. Sed hoc alias.

CAP. VIII. Nunc autem eſſe quamdam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione vehemẽtius eſt: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodẽ modo non poſſe quidquã ab alio moveri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quã ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit jactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cũ populis urbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas ejus & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuã intendit: vox una totas urbes ſimul percutit: lumẽ non paullatim prorepit, ſed ſemel univerſis infunditur rebus.

CAP. IX. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa, quæ ex fundamentis medię arenę creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſſcendit, nata defluere. Quid navigia ſarcina depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus non deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoq; aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diviſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe pervius, non ſibi. id enim intercluditur tantũ, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidẽ tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumfundit tantum, ſed utrimque cingit.

CAP. X. Permeat ab æthere lucidiſſimo aer, in terram uſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere ſpiſſior graviorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt; ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Sũma pars ejus eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiã tenuiſſima, propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior. Nam ſuperiora ejus calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarũ halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fovent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viveret ſine calore. Adjice nunc ignes, nõ tantum manu factos & certos, ſed opertos terris: quorũ aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper.

Etiamnum tot partes ejus fertiles
terrũ, habent aliquid teporis: quo-
niam ſterile eſt frigidũ, calor au-
tem gignit. Media ergo pars aeris
ab his ſubmota in frigore ſuo ma-
net. Natura enim aeris gelida eſt.

CAP. XI. Quia cum ſic di-
viſus ſit, ima ſui parte maximè
varius & inconſtans & mutabilis
eſt. Circa terram plurimum agit,
plurimum patitur, exagitat & ex-
agitatur: nec tamen eodem modo
totus afficitur, ſed aliter alibi: ac
partibus inquietus eſt ac turbi-
dus. Cauſſas autẽ illius mutatio-
nis & incõſtantiæ alias terra pręe-
bet, cujus poſitiones huc aut illo
verſæ, magna ad aëris temperiem
momenta ſunt: alias ſiderum cur-
ſus. Ex quibus ſoli plurimum im-
putes. Illum ſequitur annus: ad il-
lius flexum hyemes ęſtateſq; ver-
tuntur. Lunæ proximum jus eſt.
Sed & ceteræ quoque ſtellæ non
minus terrena quã incumbentem
ſpiritum terris afficiunt, & ortu
ſuo occaſuve contrario, modo fri-
gora, modo imbres, aliaſq; terra-
rum injurias turbidæ movent.
Hoc neceſſarium fuit pręloqui, di-
cturo de tonitruo ac fulminibus
& fulgurationibus. Nam quia in
aëre fiunt, naturam ejus explicare
oportebat: quo facilius appare-
ret, quid facere aut pati poſſet.

CAP. XII. Tria ſunt ergo
quæ accidunt, fulgurationes, ful-
mina, & tonitrua: quæ una facta,
ſerius audiũtur. Fulguratio oſten-
dit ignem: fulminatio emittit. Illa
(ut ita dicam) comminatio eſt, &
conatio ſine ictu: iſta, jaculatio
cũ ictu. Quædam ſunt ex his, de
quibus inter omnes cõvenit: quæ-
dam, in quibus diverſæ ſententiæ
ſunt. Convenit illis, omnia iſta in
nubibus & è nubibus fieri: etiam-
num cõvenit, & fulgurationes &
fulminationes, aut igneas eſſe, aut
ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſ-
eamus, in quibus lis eſt. Quidam
putant ignem eſſe in nubibus, qui-
dam ad tempus fieri: nec prius eſ-
ſe, quã mitti. Nec inter illos qui-
dem quid proferat ignem, conve-
nit. Alius enim à lumine illũ col-
ligit. Quidam autem radios ſolis
intercurrentis recurrentiſque, ſæ-
pius in ſe relatos, ignem excitare
dicit. Anaxagoras ait illum ex æ-
there diſtillari, & ex tanto ardo-
re cæli multa decidere, quę nubes
diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles
multo ante ignem colligi non pu-
tat, ſed eodem momento exſilire,
quo fiat. Cujus ſententia talis eſt:
Duæ mundi partes in imo jacent,
terra & aqua: utraq; ex ſe reddit
aliquid. Terrenus vapor ſiccus
eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, to-
nitrua & fulmina facit: aquarum
halitus humidus eſt, & imbres &
nives creat. Sed ſiccus ille terra-
rum vapor, unde ventis origo eſt,
quia coacervatus eſt, cum coitu
nubium vehementer impactarum
à latere eliditur: deinde, ubi lati-
us ferit nubes proximas, plagâ &
cum ſono incutitur, qualis in no-
ſtris ignibus redditur, cum flamma
vitio lignorum virentium crepat.
Et ut ille ſpiritus habens aliquid
humidi ſecum, cum eſt congloba-
tus, rumpitur flamma: eodem mo-
do ſpiritus ille, quem paullo ante
exprimi colliſis nubibus dixi, im-
pactus aliis, nec rumpi nec exſili-
re ſilẽtio poteſt. Diſſimilis autem
crepitus fit, ob diſſimilẽ impactio-
nem nubium. Quare alię majorem
ſonitum habent, aliæ minorem.
Ceterum illa vis expreſſi ſpiritus
ignis eſt, qui fulgurationis nomen
habet, levi impetu accenſus & va-
rius. Ante autem videmus fulgu-
rationem, quã ſonum audiamus:
quia oculorũ velocior eſt ſenſus,
& multum aures antecedit.

CAP. XIII. Falſam autem
eſſe opinionem eorum, qui ignem
in nubibus ſervãt, per multa col-
ligi poteſt. Si de cælo cadit, quo-
modo non quotidie fit, cum tan-
tumdem illic ſemper ardeat? De-
inde nullam rationem reddide-
runt, quare ignis, quẽ natura ſur-
ſum vocat, defluat. Alia enim con-
ditio noſtrorum ignium eſt, ex
quibus

quibus favillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi ulla pars ejus deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie levitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet grave, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim injuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum evenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrimè circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIIII. Vos, inquam, dicitis, cũ cauſſas ſtellarum tranſvolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentẽ, & ex eo ſuperioribus locis ardore hîc accendi. Sed plurimum intereſt, utrum aliquis dicat ignẽ ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ ſubjecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Nõ enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe apud nos latè incendio pervagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe cõcipere flãmam. Itaque veriſimile eſt in aëre ſummo, qui naturã rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non ſit ſtatim ex diverſo in adverſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aër, an hîc jã æther ſit.

CAP. XV. Quidã ex noſtris exiſtimant, aëra, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarũ novas: ipſe enim ſe movendo accendit, & cum denſos compactoſq; nubium ſinus diſſipat, neceſſario vaſtũ in tam magnorũ corporũ diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad conciãdũ ignẽ. Sic, quemadmodũ ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare, ferri eſt.

CAP. XVI. Quid ergo inter fulgurationẽ & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu jactus. Solemus duabus manibus inter ſe junctis aquam concipere, & compreſſa utrimq; palma in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddã & illic fieri puta. Nubiũ inter ſe cõpreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittũt, & hoc ipſo inflãmant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

CAP. XVII. Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atq; humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam fervens maſſa deſcẽdit, cũ multo murmure extinguitur: ita, ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

CAP. XVIII. Anaximander omnia ad ſpiritũ retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoq; per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flam-

flammam non valuit, in ſonũ valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducẽtis ſe, corruẽtiſq; jactatio; languidũ ignem, nec exitum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris dẽſiorisq; ſpiritus curſus.

CAP. XIX. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, ut ex ęthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit, fulget: & minor vis igniũ, fulgurationes facit, major fulmina.

CAP. XX. Diogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quędam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quę ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quę ſine ſplẽdore crepuerunt. Vtrũq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo. ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrumq; ab utroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritũ magno impetu latum, cum efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignẽ quoq; rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarũ acervo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetq; fulgorẽ & ſpeciem, dũ ſecuta in terra incendit. Adjice nunc, quod neceſſe eſt, ut impetus fulminis & pręmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cum tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vẽto, quem ignis ante ſe preſſit.

CAP. XXI. Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moveri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignẽ eſſe: æquè fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quam flamma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illũ ignẽ, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorũ enim ſępè incendiorũ cauſſa fulmen fuit. Silvæ illo cremantur, & urbium partes; etiã quę non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quędam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & utrãque rem ignẽ eſſe conſtat, utrãq; rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras uſq; perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulguratiocẽ, uſq; in terras perductã. Non ad exercendũ verba, hæc diutius pertracto: ſed ut iſta cognata eſſe, & ejuſdẽ notæ ac naturæ, probẽ. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pænè fulmen.

CAP. XXII. Quoniam conſtat eſſe utramq; rem ignẽ, videamus quemadmodũ apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit. Duobus modis: uno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu invenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Nõ omnis hoc tibi materia pręſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc uſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoq; ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertãtur impetu turbines. Id tormentũ in quod obvium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe à loco ſuo projicitur. Quid ergo mirũ, ſi tanta vis ignẽ excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum fervorem ſenſura corpora ſunt, horũ tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt.

CAP. XXIII. Sed fortaſſe nubes quoq; in nubes incitatæ, fremente vẽto, & leviter urgente, ignem evocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum fervorem quædam attrita perducerentur. Cum autẽ aër mutabilis in ignẽ,

maxi-

maximis viribus ſuis in ignem converſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumq; habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento conjectus eſt.

CAP. XXIIII. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturam, ut petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æquè ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumq; verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticē ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intēditur, unde imbre dejecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, ut etiam terram attingant, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quod eum ſpectes cujuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignē permittis ire quo velit, cælum, id eſt, leviſſimi cujuſque ſedem repetet: ubi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo avertat, id non natura, ſed ſervitus ejus ſit.

CAP. XXV. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cum ſint humidæ, imo udæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignē, quem non magis veriſimile eſt ex nube, quam ex aqua generari?

CAP. XXVI. Ignis qui naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendā aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed jam pronus & vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tūc colligi, ſed effundi. Simul & fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenā: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negaverunt in ignem quidquā poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalva, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere: ut ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed ubi valentior ignis, quam humor eſt, vincit. Rurſus ubi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaq; non ardent virentia. Refert ergo, quantū aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignē impedit. Quid ni? Majorum noſtrorum memoria, ut Poſidonius tradit, cum inſula in Ægæo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignē, non continuū, ſed ex intervallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius jacens, ſuperum pondus evicerat. Deinde ſaxa revoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus antequā verteretur, expulerat, partim exeſæ, & in levitatem pumicis verſæ, noviſſimè cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adjectū, & ſaxū illud in magnitudinē inſulæ crevit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? ut appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum ejus, gravitate ingentis undæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonii auditor tradidit, per quam diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit cōprimere: quanto minus in aëre exſtinguere ignē poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non adfert ullam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec

nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, unde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adjice nunc, quod fieri poteſt, ut nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignē reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordida.

CAP. XXVII. Tonitrua diſtinxere quidam ita, ut dicerent unum eſſe genus, cujus ſit grave murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in cōcavis partibus earū volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo hujuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quam ſonum: qualem audire ſolemus, cum ſuper caput alicujus dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cum globata diſſolvitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito conciduut homines, & exanimantur, quidam vero vivi ſtupent, & in totū ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille cęleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, ut incluſus aër cava nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum majorem ſibi locum quærit, à quibus involutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium

non quocumq; modo illiſæ
ſonant, ſed ſi aptè ſunt com
ad ſonum edendum. Averſa
ſe manus colliſæ non plau
ſed palma cū palma collata
ſum facit. Et plurimum in
utrum cavæ concutiantur, a
næ & extentæ. Deinde non
nubes ire oportet, ſed agi
vi, & procelloſa. Etiam no
ſcindit nubem, ſed dirigit, [illegible]
unam quamq; partem ejus [illegible]
Ne veſica quidē, quocumq;
ſpiritum emiſit, ſonat. Si fe
viſa eſt ſine ullo auriū ſenſ
Rumpi illam oportet, ut ſo
ſecari. Idem de nubibus dic
multo impetu diſſiluere, n
nant. Adjice nunc, quod nu
monte actæ, non franguntu
circumfundūtur in aliquas
montis, arboris ramos, fruti
ſpera ſaxa & eminentia. Et i
curiuntur, & ſi quē habent
tum, multifariā emittunt: q
univerſus erumpit, nec crepa
ut ſcias, ventus qui circa arb
funditur, ſibilat, nō tonat. L
ita dicam) ictu, & totum gl
ſemel diſſipāte opus eſt, ut ſo
erumpat: qualis auditur cū

CAP. XXIX. Præter h
tura aptus eſt aër ad voces.
ni? cum vox nihil aliud ſit,
ictus aër. Debent ergo nu
triuq; diſſecari, & cavę &
tæ. Vides enim quanto voca
ſunt vacua quam plena, quā
tenta quam remiſſa. Ita tym
& cymbala ſonant: quia il
pugnantē ex ulteriore par
ritū pulſant, hæc ad ipſum a
acta, niſi concavo non tinnit

CAP. XXX. Quidam,
quos Aſclepiodotus eſt, jud
ſic, quorumdam quoq; corp
concurſu tonitrua & fulmin
cuti poſſe. Ætna aliquādo
igne abūdavit: ingentē vim
urentis effudit. Involutus e
pulvere, populoſq; ſubita no
ruit. Illo tempore ajunt plu
fuiſſe tonitrua & fulmina:
concurſu aridorū corporum

ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto fervore aëris nullas fuiſſe. Aliquādo Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quē arena Auſtro mota, & more nivis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, utriuſq; naturę corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaq; ſi quid tale intervenit, nubem facit ſolidiorē craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſive incendiis vaporantibus aëra repleverunt, ſive ventis terras verrētibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Eſt autē nubes (ut diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.

CAP. XXXI. Ceterum mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin divina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentū. Manente vagina, gladius liqueſcit: Et inviolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec ultra triduū rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quod & hominū, & ceterorum animalium quę icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quod malorū ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cū fulmine icta ſunt, venenū omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis nō naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. Quid, quod futura portendunt; nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinē nunciant, & quidem decretis evidentibus, longèq; clarioribus, quā ſi ſcriberentur? Hæc autē inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorū fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quod nubes colliſę ſunt, ideò fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi; ut fulmina emittantur. Nam cū omnia ad Deum referāt, in ea ſunt opinione, tamquam, nō quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadē tamen ratione fiunt, ſive illis ſignificare propoſitum eſt, ſive conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aves non in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus movit. Nimis illū otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, aliis exta diſponit. Iſta nihilominus divina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ avium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi ubiq; pręmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicujus rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, divinationem non recipiunt. Cujus rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, ut magnarum rerū faceret auſpicia: aut corvo, aut pauciſſimis avibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artē nondū redacta ſunt. Quædam verò ne redigi quidem poſſunt, ob nimiū remotam converſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſervantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſervatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum judicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod

errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus aſſignant? cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem univerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra jus dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autē facile eſt, ſcire quid poſſint, quam dubitari debet, an poſſint.

CAP. XXXIII. Nunc ad fulmina revertamur: quorum ars in tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad divinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare ut promiſſa firment: deprecari, ut remittant minas.

CAP. XXXIIII. Summam eſſe vim fulminum judicant: quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aves minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec ave contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aves futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinerē. Non enim nunc avem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quę ſi unum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interventus ſubmovet extorum vel augurum judicia, malė inſpecta exta, malè obſervata auguria ſunt. Nō enim refert, utrius rei major potentiorve natura ſit, ſed utra vim atiu-

lit. ſignum, quantum ad hoc, pa[…] eſt. Si dicas, flammę vim majore[…] eſſe quam fumi, non mentieris. ſe[…] ad indicādum ignem, idem val[…] flamma, quod fumus. Itaq; ſi ho[…] dicunt, quoties exta aliud ſigni[…] cabunt, aliud fulmina, fulminu[…] erit auctoritas major, fortaſſe cō[…] ſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quam[…] vis altera ſigna verū prædixerin[…] fulminis ictus priora delevit, &[…] ad ſe fidē traxit, falſum eſt. Qua[…] re? quia nihil intereſt, quam mu[…] ta auſpicia ſint. fatum unum eſ[…] quod ſi bene primo auſpicio in[…] tellectum eſt, ſecundo non interi[…] idem eſt. Ita dico, non refert, id[…] an aliud ſit, per quod quærimus[…] quoniam de quo quærimus, ide[…] eſt.

CAP. XXXV. Fatum ful[…] mine mutari non poteſt. Quid n[…] Nam fulmen ipſum fati pars eſt[…] Quid ergo expiationes, procurat[…] onesq;, quo pertinēt, ſi immutabi[…] lia ſunt fata? Permitte mihi illa[…] rigidam ſectam tueri eorum, qu[…] excipiunt iſta, & nihil aliud eſſ[…] exiſtimant, quam ægrę mentis ſo[…] latia. Fata aliter jus ſuum pera[…] gunt; nec ulla commoventur pre[…] ce, non miſericordia flectuntur[…] non gratia. Servant curſum irre[…] vocabilem, ex deſtinato fluunt[…] Quemadmodum rapidorum aqu[…] torrentium in ſe non recurrit, ne[…] moratur quidem, quia priorem ſu[…] perveniens pręcipitat: ſic ordinem[…] rerum fati æterna ſeries rotat, cu[…] jus hæc prima lex eſt, ſtare decreto.

CAP. XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite nive[…] agnæ, exorari judicas: divina[…] non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negaris poſſe mutari. Quanto magis Dei? cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius divinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſam, qui procuranda[…]

exiſti-

exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paullo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoq; exiſtimamus vota proficere, ſalva vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, ut in bonum vertant, ſi admotę diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoq; neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

CAP. XXXVIII. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, ut utique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, ut hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, ut litteras diſcat, ideo diſcet. Hic dives erit, ſed ſi navigaverit. At in illo fati ordine, quo patrimoniũ illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, ut naviget. Ideo navigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiaverit prædictas divinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, ut expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, ut probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne jus fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicavi, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula avertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per hujus manus venit.

CAP. XXXIX. Genera fulminũ tria eſſe ait Cæcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, ubi poſt rē factam venit, quam futuram bono malove ſignificat. Status eſt, ubi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitoriũ vocat; ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi evitationem continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſervis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem utriuſq; video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factũ eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultro monentur.

CAP. XL. Primo omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtā vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaq; illud fulmē per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & evadit.

Hujus late ſparſa vis, rumpit icta, non perforat. Tertiũ illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quam flammeũ. Itaq; relinquit magnas igniũ notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullũ quidẽ ſine igni fulmen venit: ſed hoc propriè igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut urit, aut fuſcat, tribus modis urit: aut enim afflat, & levi injuria lædit, aut cõburit, aut accendit. Omnia iſta urũt, ſed genere & modo differunt. Quodcumq; combuſtũ eſt, utiq; & uſtum eſt. At non omne quod uſtũ, utiq; & combuſtũ eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo trãſitu ignis uſſiſſe. Quis neſcit quædam uri quidem, nec ardere? Nihil autẽ poteſt ardere, quod nõ uratur. Vnum hoc adjiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtũ, quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec cõbuſtum.

CAP. XLI. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcãtur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtriq; diſtinctionem ſuã reddam. Decoloratur, id cujus color vitiatur, non mutatur. Coloratur, id cujus alia ſit quam fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt à Iove mitti, & tres illi manubias dant. Prima (ut ajunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Iovis mittitur. Secundam mittit quidẽ Iupiter, ſed ex concilii ſententia. Duodecim enim deos advocat. Hoc fulmẽ boni aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quã ut noceat. Ne prodeſt quidem impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores & involutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum privatum utiq; & publicum, quem invenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

CAP. XLII. In his prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt quam credere fulmina è nubibus Iovem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnunquam petere, ut, impunitis ſacrilegis, percuſſis ovibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum conſilium à Iove deos, quaſi in ipſo parum conſilii ſit, advocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittẽdis major numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iovem, aut nõ æquæ voluntatis, aut certe minus paratum eſſe. Vtrum enim cum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata trãſiret, aut noluit juſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri judicaverunt inevitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, adverſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaq; eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum.

CAP. XLIII. Quare ergo id fulmẽ quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt; pernicioſum id, de quo deliberavit, & quod aliis quoq; diis auctoribus miſit? Quia Iovem, id eſt, regẽ, prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cũ pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ii, quicumq; magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine concilio nec fulmen quidem mitti: advocent, conſiderent multorum ſentẽtias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Iovi quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

CAP. XLIIII. In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iovem exiſtimarent tela mutare. poëticam iſta licentiam decent.

Eſt

Digitized by Google

Eſt aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sævitiæ flammæq; minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos vero altiſſimos viros error iſte nõ tenuit, ut exiſtimarent Iovem modo levioribus fulminibus & luſoriis uti: ſed voluerunt admonere eos quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoveri.

CAP. XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iovem, qualẽ in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eumdẽ quem nos Iovem intelligunt, cuſtodem rectoremque univerſi, animũ ac ſpiritum, mundani hujus operis dominum & artificem, cui nomen omne cõvenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illũ providentiam dicere? recte dices. Eſt enim, cujus cõſilio huic mundo providetur, ut inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cujus ſpiritu vivimus. Vis illũ vocare mundum? nõ falleris. Ipſe enim eſt, totũ quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Idẽ Etruſcis quoq; viſum eſt: & ideo fulmina à Iove mitti dixerũt, quia ſine illo nihil geritur.

CAP. XLVI. At quare Iupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In majorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Iove, ſed ſic omnia diſpoſita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit, ut fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus.

CAP. XLVII. Huic illorum diviſioni non accedo. Ajunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogativa. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec unam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in novo hominis aut urbis ſtatu fiunt. Finita ad diem utique reſpondent. Prorogativa ſunt, quorum minæ differri poſſunt, averti tolliq; non poſſunt.

CAP. XLVIII. Dicã quid ſit, quare huic diviſioni non conſentiam. Nã & quod perpetuũ vocant fulmen, finitum eſt. Æquè enim talia ad diẽ reſpondent. Nec ideo finita nõ ſunt, quia multum tempus ſignificãt. Et quod prorogativum videtur, finitum eſt. Nã illorum quoq; cõfeſſione certum eſt, quouſq; impetretur dilatio. Privata enim fulmina negant ultra decimum annum, publica ultra triceſimum poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia ultra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis evẽtus dies ſtata eſt. Nõ poteſt enim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quę inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vagę dicunt, cum poſſint ſic dividere, quemadmodũ ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diviſa ſunt, ut inſpiciatur ubi factũ ſit, quãdo, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſteà faciam, niſi in immenſum procedam?

CAP. XLIX. Nunc nomina fulminũ, quæ à Cæcinnà ponuntur, perſtringã: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut nõ rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cavendum ſit. Peſtifera, quę mortem exſiliumq; portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciẽ alicujus boni nocent. Dant cõſulatum, malo futu-

rium gerentibus; & hereditatem, cujus compendiũ magno ſit luendum incõmodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus jam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnũ civitati minatur. Inferna, cum è terra exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Iovem arceſſunt, & (ut verbo eorum molliori utar) invitant. ſed ſi iraſcente domino invitant, tunc venire cum magno invitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ advocata dicuntur, ſed advocantium bono veniunt.

CAP. L. Quanto ſimplicior diviſio eſt, qua utebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quę ſignificant id, quod ad nos pertinet: quædã aut nihil ſignificãt, aut id cujus intellectus ad nos non pervenit. Ex his quæ ſignificant, quædã ſunt læta, quędam adverſa, quædam nec adverſa nec læta. Adverſorum hæ ſpecies ſunt. Aut inevitabilia mala portẽdunt, aut evitabilia, aut quę minui poſſunt, aut quę prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec adverſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus: ut peregrinationem, in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

CAP. LI. Revertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tamquam, utrum eodem anno idem futurum ſit fulmẽ, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cujus notitia nos effugit: ut illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

CAP. LII. Pauca adhuc adjiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodẽ modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnumquam ſine injuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque, confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minus ſævit. Loculis itaque, ut dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum invenit, ut contumax vincit. Non uno autem, ut dixi, modo ſævit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere injuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diverſa, ejuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimũ eſt, urit: quod ſolidiſſimũ & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII. Illud eſt mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coëgit gelavitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis unguenti, teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, &

contra

Digitized by Google

contra naturam acto, peſtilentem potentiam, quâ non tantum iſta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura gravis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui revertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere. Illa primum & quæſivit cauſſas rerum, & obſervavit effectus: & quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

CAP. LIIII. Nunc ad opinionem Poſidonii revertar. E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt; illa imbribus. Quidquid in aera ſicci fumoſique pervenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æque fugam quærit, & cum ſono evadit. Et modo univerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut pervolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

CAP. LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non univerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe, pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguẽtia effugiens. Ut dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit, non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſverſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. Illîc enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hîc qui fit in aëre, erumpit & exſilit.

CAP. LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam invenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis umbra preſſiſſet. Etiamnũ illo verbo utebantur antiqui, correpto, quo nos producta una ſyllaba utimur. Dicimus enim ut ſplendere, ſic fulgere. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitę lucis eruptionem mos erat, media ſyllaba correpta, ut dicerent fulgere.

CAP. LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodavi manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè lumen emicuit. Id evenit, ubi in ignem extenuatus in nubibus aer vertitur, nec vires, quibus longius proſiliat, invenit. Non miraris puto, ſi aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa

glans funda, & attritu aeris velut igne diſtillat. Ideò æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantum ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi levior vis, alimentique eſt minus. Et, ut breviter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, noviſſime erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At ubi fulgura plus habuere materiæ, & majore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

CAP. LVIII. Quidam utique exiſtimant fulmen reverti: quidam ſubſidere, ubi alimenta prægravaverunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, ut ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius ipſa jactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum evaſit, & pugna deſiit, ex eâdem cauſſa modo uſq; ad terram profertur, modo diſſolvitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare obliquè fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, injuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt.

CAP. LIX. Intelligo quid jam dudum deſideres. quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ, cum divina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc unum agentibus, neceſſarium eſt: non ut effugiamus ictus rerum (undique enim tela in nos jaciuntur) ſed ut fortiter conſtanterque patiamur. Invicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſive illa bella ſint, ſive naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam ut corpus ab anima reſolvant? Hæc nulla diligentia evitat, nulla felicitas domat, nulla potentia evincit. Alia fortuito diſponuntur: Mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiiſque moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignaviſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt, quam quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentius ſemper ex neceſſitate, quam ex virtute corrigimur. Majora, aut certè paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſervamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe? citò natura revocabit & condet. Nec de re, ſed de die queritur. Eodem citius tardiuſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus,

pientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione juſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur traditi a judice aut magiſtratu, & carnifici noſtro pręſtaremus obſequium: quid intereſt, utrum ad mortem juſſi eamus, an ultronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Vives, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Malè ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita prævenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cum exſpiras, non ſupervacuæ, ſed alicujus magnæ rei ſignum es. Malè ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paveſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtius judicas dejectionē animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior adverſus cæli minas ſurge, & cum mundus undique exarſerit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuū exitiū tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatii loco numera tanti eſſe mortē tuā. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metū. Eſt inter cetera quoq; hoc commodum ejus, quod exſpectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

LIBER III.

Qui eſt de aquis.

PRAEFATIO.

NON præterit me, Lucili virorū optime, quam magnarū rerū fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſſas ſecretaque ejus eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & objicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis urgeamus, & damna ætatis malè exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonii longè à domino jacentis cura ſolvatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltē in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie brevitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti uſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pænitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.---

Hoc dicerem, ſi puer juveniſve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc vero ad rem ſeriam, gravem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi invicem auſiq; ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala extinguere, quam aliena poſteris tradere?

tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt; quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperaverit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſq; rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererraverit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quam quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, ejus omnia fluere aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in adverſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid jaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius adverſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non privatarum tantum domuum, quas levis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes jacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias jactat. Magna iſta, quia parvi ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad injurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt major victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à divinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam umbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo adverſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non adverſus tantum, ſed & infeſtus: nec avidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & adverſus utramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec hujus fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod ut ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine adverſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiam ſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, ut, ſive felix eris, ſcias hoc non futurum diu; ſive infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere.

Hæc

Hæc res efficit nõ è jure Quiritiũ liberum, ſed è jure naturæ. Liber autem eſt, qui ſervitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſervitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine intervallo, ſine commeatu. Sibi ſervire, graviſſima ſervitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit. ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturã. primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus.

CAP. I. Quæramus ergo de aquis, & inveſtigemus, qua ratione fiant. Sive, ut ait Ovidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

ſive, ut ait Virgilius,

Unde per ora novem vaſto cũ murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arva ſonanti:

ſive ut apud te, Iunior cariſſime, invenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturę & ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, utrum calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque differemus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam nervos juvant, quædam inveterata & deſperata a medicis vitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fovent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas levant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis uſus, quam guſtus eſt.

CAP. II. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interveniunt, ſalſę aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leves & graves ſunt. deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & utiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine ulla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.

CAP. III. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in devexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in adverſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte nativa eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumjecti fluvii derivantur. Sed & magnę latenteſque in ipſo undæ ſunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſervant.

CAP. IIII. Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminũ maria non ſentiant.

Æque

Æquè mirandum eſt,quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic implevit, ut præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

CAP. V. Quidam judicant, terram quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt,ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, & palam venit, ſecreto revertitur, colaturq; in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit,& pravitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit.

CAP. VI. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe ajunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſq; inveniri in interiore Africa fontes: quia fervida cæli natura ſit, & pæne ſemper æſtiva. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ jacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat, Germaniam Galliamque, & proximè ab his Italiam, abundare rivis & fluminibus: quia cælo humido utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CAP. VII. Adverſus hæc multa dici poſſe vides. Primum ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluviam eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars major ejus per fluminum alveos
in mare aufertur. Exigu
quod ſorbet terra, nec id ſ
Aut enim arida eſt, & ab
quidquid in ſe fuſum eſt: a
tiata, ſi quid ſupra deſid
cecidit, excludit. Et ideo
imbribus non augentur a
quia totos in ſe ſitiens terr
hit. Quid quod quædam fl
erumpunt ſaxis & montibu
quid conferent pluviæ, qu
nudas rupes deferuntur, n
bent terram cui inſideant?
ce, quod in ſicciſſimis locis
in altum acti, per ducenû
tricenûm pedum ſpatia,inv
aquarum uberes venas, in
titudine, in quam aqua non
tret: ut ſcias illic non cæl
eſſe, nec collectitium hum
ſed quod dici ſolet,vivam
Illo quoque argumento hæ
nio refellitur, quod quidar
tes in ſummo montis cac
redundant. Apparet ergo
ſurſum agi, aut ibi concipi
omnis aqua pluvialis decur

CAP. VIII. Quidan
ſtimant, quemadmodum i
riore parte terrarum vaſtæ
des jacent, magni & navig
lacus, quemadmodum i
ſpatio terræ maria porrecta
infuſa vallibus: ſic interio
rarum abundare aquis dul
nec minus illas ſtagnare,qu
pud nos Oceanum, & ſinus
imo eo latius, quo plus te
altum patet. Ergo ex illa pr
da copia iſti amnes egeru
quos quid miraris ſi terra
ctos non ſentiat, cum ad
maria non ſentiant?

CAP. IX. Quibuſdam
placet cauſſa. Ajunt habe
ram intra ſe cavos receſſus
multum ſpiritus: qui nece
frigeſcit, umbra gravi pr
Deinde piger & immotus,
quam, cum ſe deſiit ferre,
vertitur. Quemadmodum
nos mutatio aeris umbram
ita infra terras flumen aut
agit. Supra nos ſtare non

Digitized by Google

ſegnis diu & gravis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque intervalla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quidquid eſt, quod illum in aquam convertat, idem ſemper eſt, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflavit, quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem convertitur.

CAP. X. Habes primam aquarum ſub terra naſcentium cauſſam. Adjicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imo maximè in hanc. Vtraque cognata res eſt, utraque gravis, utraque denſa, utraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina ſunt. Cum videris, quanta ſint: rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cum labantur aſſiduè, quædam vero cōcitata rapiantur, quæ præſto ſit illis ſemper aqua nova. Quid ſi mireris quod cum venti totum aera impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies nocteſque æqualiter fluit: nec ut flumina certo alveo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi ullam undam ſupereſſe mireris, quæ ſuperveniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præpōderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aer in ignem tranſit, ſed numquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aer in humorem: ſed nihilominus non ſine humore. Et aera & aquam facit terra: ſed non magis unquam ſine aqua eſt, quam ſine aere. Et ideo facilior invicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, jam mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aera: hunc umbra hyberni frigoris dēſat, ut faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. natura ſua utitur.

CAP. XI. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ novos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos evenire ſolet, ut amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viā, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem nova vis fontium emerſit. Sed & alios quoq; caſus intervenire quidam opinantur, qui aliter evocent aquas, aut à curſu ſuo dejiciant, atque avertant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cum Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſilvas cecīdiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus exciſis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia ferè aquoſiſſima ſunt, quæcumque umbroſiſſima. Quod non eveniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum vero vis ex intimo manat, ultraq; excipitur, quam radicibus evagari licet.

Digitized by Google

licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantum id quo vivant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quæ urbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta urbe: poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique invenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim eſſe pluvialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina a fonte ſtatim, magnis apta navigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æſtatemque par eſt a capite dejectus. Pluvia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

CAP. XII. Paullo repetamus hoc altius, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæris, cum ad veram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo invicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quattuor, non potes interrogare unde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras movet, ſic aqua rivos & flumina. Si ventus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII. Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt.

hoc fuiſſe primum putat,
ſurrexiſſe omnia. Sed & n
que aut in eadem ſententi
ultima ſumus. Dicimu
ignem eſſe, qui occupet m
& in ſe cuncta convertat
evanidum conſidere, &
linqui aliud in rerũ natu
reſtincto, quam humorem
futuri mundi ſpem late
ignis exitus mundi eſt,
primordium. Miraris a
hoc poſſe exire ſemper,
omnibus fuit, & ex
omnia? Hic humor in di
rerum ad quartas redactu
poſitus, ut fluminibus
ſufficere, ut rivis, ut font
ſet. Quæ ſequitur, Tha
pta ſententia eſt. Ait en
rarum orbem aqua ſuſti
vehi more navigii, mobi
ejus fluctuare, tunc cum
tremere. Non eſt ergo m
abundat humor ad flum
denda, cum mundus in
ſit totus. Hanc veterem &
ſententiam explode. Nec
credas, in hunc orbem
ſubire per rimas & fac
nam.

CAP. XIIII. Ægyp
tuor elementa fecere: d
ſingulis bina, marem
nam. Aerem marem judi
ventus eſt: fæminam, q
loſus & iners. Aquam
vocant mare: muliebrem
aliam. Ignem vocant ma
qua ardet flamma: & fa
qua lucet innoxius tactu
fortiorem marem vocan
cauteſque: fæminæ no
gnant huic tractabili a
ram.

CAP. XV. Mare u
ab initio ſcilicet ita con
habet ſuas venas, quibus
tur atque æſtuat. Quom
ris, ſic & hujus aquæ
vaſta in occulto via eſt
nullius fluminis curſu
riet. Abdita eſt virium e
Tantum ex illa, quantu

fluum fit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: ſed hoc amplius cenſeo. Placet naturâ regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoq; ſunt alia itinera, per quę aqua: & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formavit, ut majores quoque noſtri aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarii, alia corrupti, ac paullo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſalivæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundum legem naturæ., voluntatemque naſcentium. Ceterum ut in noſtris corporibus, ita in illa ſæpè humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus eſt, modò brevis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis, cum percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, rivus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modo exſiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhauſta replentur: modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſolvitur, & humeſcit. Idem evenit ſub terra, quod in nubibus, ut ſpiſſetur, gravioremque, quam ut manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sępe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu evocantur. Hic tenuis unda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque cōceptibus excidunt amnes, nonnumquam leviter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit: nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus ejecit.

CAP. XVI. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Supervacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſervat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus; ſic aquæ intervalla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem intervalla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam majora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hyems numquam aberravit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, ut ſolet, facta

mutatio

mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quam
æquinoctium, ſuos dies retulit.
Sunt & ſub terra minus nota no-
bis jura naturæ, ſed non minus
certa. Crede infra, quidquid vi-
des ſupra. Sunt & illic ſpecus va-
ſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpa-
tia ſuſpenſis hinc & inde monti-
bus laxa. Sunt abrupti in infini-
tum hiatus, qui ſæpe illapſas ur-
bes receperunt, & ingentem in al-
to ruinam condiderunt. Hæc ſpi-
ritu plena ſunt. Nihil enim u-
quam inane eſt, & ſtagna obſeſſa
tenebris & locis amplis. Anima-
lia quoque illis innaſcuntur, ſed
tarda & informia: ut in aere cæ-
co pinguique concepta, & in a-
quis torpentibus ſitu: pleraque ex
his cæca, ut talpæ & ſubterranei
mures, quibus deeſt lumen, quia
ſupervacuum eſt. Inde, ut Theo-
phraſtus affirmat, piſces quibuſ-
dam locis eruuntur.

CAP. XVII. Multa hoc
loco tibi in mentem venient, quæ
urbanè in re incredibili fabulam
dicas. Non cum retibus aliquem,
aut cum hamis, ſed cum dolabra
ire piſcatum. Exſpecto ut aliquis
in mari venetur. Quid eſt autem,
quare piſces in terram non tranſ-
eant, ſi nos maria tranſimus? Per-
mutabimus ſedes. Hoc miraris ac-
cidere? Quanto incredibiliora
ſunt opera luxuriæ, quoties na-
turam aut mentitur, aut vincit? In
cubili natant piſces: & ſub ipſa
menſa capitur, qui ſtatim trans-
feratur in menſam. Parum vide-
tur recens mullus, niſi qui in con-
vivæ manu moritur. Vitreis ollis
incluſi offeruntur, & obſervatur
morientium color, quem in mul-
tas mutationes mors luctante ſpi-
ritu vertit, alios necant in garo,
& condiunt vivos. Et ſunt qui fa-
bulas putant, piſcem vivere poſſe
ſub terra, & effodi, non ca-
pi? Quam incredibile illis vide-
retur, ſi audirent natare in ga-
ro piſcem: & cænæ cauſſa oc-
ciſum eſſe ſuper cænam, cum
multum in deliciis fuit; &
oculos, antequam gulam

CAP. XVIII. Pe
mihi, quæſtione ſepoſita, c
re luxuriam. Nihil eſt, i
mullo exſpirante formoſiu
colluctatione animam age
bor primum, deinde pall
funditur: quam æquè var
& incerta facies inter vi
mortem coloris eſt. Vacati
ga ſomnicloſæ inertiſque
riæ. Quam ſero experrect
cumſcribi ſe & fraudari
bono ſenſit. Hoc adhuc
ſpectaculo & tam pulchro
tores fruebantur, qui coct
ſcem & exanimem in ipſo f
etiam experirentur. Mirab
tantum in illis eſſe faſtidiu
nollent attingere, niſi eod
captum piſcem: qui, ut ajn
peret ipſum mare. Ideo cur
vehebatur, ideo gerulis cu
helitu & clamore propera
dabatur via. Quo pervene
liciæ? Is pro putrido jam
affertur, qui non hodie ed
hodie occiſus eſt. Neſcio
magna tibi credere. Ipſe op
mihi credam: huc afferat
ram me animam agat. Ad
faſtum pervenit venter del
rum, ut guſtare non poſſi
ſcem, niſi quem in ipſo co
natantem, palpitantemque
rint. Quantum ad ſollertiã
riæ pereuntis accedit, tant
tilius quotidie & eleganti
quid excogitat furor, uſitata
temnens. Illa audiebamus,
eſſe melius ſaxatili mullo
nunc audimus: Nihil eſt mo
te formoſius. Da mihi in m
vas vitreum, in quo exſulte
quo trepidet. Ubi multum
laudatus eſt, ex illo perlucid
vario extrahitur: tunc ut qu
peritior eſt, monſtrat: Vide
modo exarſerit rubor, omni
or minio: vide quas per later
nas agat: ecce ſanguineum
ventrem: quam lucidum
dam, cæruleumque ſub ipſo
pore effulſit! jam porrigitu

pa

pallet, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optavit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

CAP. XIX. Sed ut ad propoſitum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certe cum in Caria circa Lorymam urbem talis exſiliiſſet unda, periere quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cælo novus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: gravis & ipſe cibus ob ignaviam, utique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corrivatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtę: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu devorentur; alii ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cujus non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

CAP. XX. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda, ex eadem ſimulatione ejus naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per injuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ medicaminum potentiam: hæ gravem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ levitatem gravitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, utrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ovidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & ejus naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abjectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis evenit, ſive virgam, ſive frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaveris albulam, & fere ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, ut idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum gravitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimiâ gravitate defertur in ſomnum: ſic aquæ hujus ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aere noxio virus, quod

Digitized by Google

quod mentem aut furore movet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

CAP. XXI. In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, ut tranſvolantes aves dejiciat: talis eſt aer, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatior noxa, nihil amplius quam tentat nervos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aer aquas inficit, ſimileſq; regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non ejus à quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Sive ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſive initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Indicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Iſtrum, ut Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quam ut dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe.

CAP. XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diviſio, ut quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſuperioribus nubila ejiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

CAP. XXIIII. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferveant in tantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto evanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubjecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aere tenui fiſtulas ſtruimus, per declive circumdatas: ut ſæpe eumdē ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatii, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quē non falli credent ii, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illa fervens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem evaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem ejus, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, vivæ calci aquam infunde, fervebit.

CAP. XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paullo ante retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quam gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne devitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem ulla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt

mira.

Digitized by Google

mira. Alia enim ſũt, quæ pota inficiunt greges ovium: intraq; breve tempus, quæ fuêre nigræ, albam ferunt lanam: quę albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotiâ amnes duo efficiunt: quorũ alteri ab effectu Melas nomen eſt: uterque ex eodem lacu exeunt, diverſa facturi. In Macedoniâ quoque, ut ait Theophraſtus, eſt flumẽ, ad quod qui facere albas oves volũt, adducũt. Quod ut diutiùs potavere, non aliter quàm infecta mutantur. At ſi illis lanâ opus fuerit pullâ, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronẽ eũdem gregem appellunt. Auctores novos habeo, eſſe in Galatiâ flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadociâ, quo poto equis, nec ulli prætereà animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syriâ ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi projecta non poſſunt, licet gravia ſint. Hujus rei palàm cauſſa eſt. quamcunque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodò utriuſque par ſit modus: ſi aqua gravior eſt, leviorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit levior: graviora deſcendent. At ſi aquæ, & ejus rei quam contrà penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquã pæne tota efferãtur: quædã ad mediũ ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm utriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, graviora deſcendunt, leviora geſtantur. Grave autem & leve eſt, non æſtimatione noſtrâ, ſed comparatione ejus quo vehi debet. Itaque ubi aqua gravior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic evenit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leves, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aquâ ſuſtinetur; & in hanc atque illam partem non tantùm vento impellitur, ſed & aurâ. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt: adeò movetur levi flatu. Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ gravitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamvis arbores alat. Fortaſſe enim leves truncos, frondeſque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illâ ſaxa ſunt, invenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpumâ ſolidantur. Neceſſariò leve eſt, quod ex ventoſo inanique cõcretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fæcundiores fæminas faciat, adeò ut quarumdam viſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxaverit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fæminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parùm tenax vulva eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temerè vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & *fœdam ex albo varietatem, ſive infuſa ſive pota ſit, quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non graviſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt?

Contrà autem eſt. tenuiſſimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat ejuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύςαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cùm induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

CAP. XXVI. Æſtate quædam flumina augentur, ut Nilus: cujus alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtivo; quattuor autem eſſe judicant cauſſas. Aut quia tunc maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia majores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reverberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis urgent, & exhauriunt flumina: cùm longiùs receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex intervallo revertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaque recepta flumina curſus egere ſecretò: ſed cùm primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, præerupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere

curſum ſuum.

Sic ubi terreno Lycus
tus hiatu,
Exſiſtit procul hinc,
renaſcitur ore.
Sic modo combibitur
modo gurgite lapſus,
Redditur Argolici
Eraſinus in undis.

Idem & in Oriente Tig
abſorbetur, & deſider
tandem longè remoto l
tamen dubius, an idem
git. Quidam fontes ce
pore purgamenta eject
Arethuſa in Sicilia, qu
que æſtate per Olymp
opinio eſt, Alphæon e
eo uſque penetrare, & a
mare curſum, nec antè
Syracuſano littore e
Ideoque iis diebus quib
pia ſunt, victimarum f
cundo traditum flumini
dundare. Hoc & à te
eſt in poëmate, Lucil
me, & à Virgilio qui a
Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſu
bere Sicanos,
Doris amara ſuam n
miſceat undam.

Eſt in Cherſoneſo Rh
fons, qui poſt magnu
vallum temporis, fæ
dam turbidus ex inti
dat, donec liberatus e
que eſt. Hoc quibuſd
fontes faciunt, ut non
lutum, ſed folia, teſt
quidquid putre jacuit, e
ubique autem facit ma
hæc natura eſt, ut omn
dum ſtercoroſumque
impingat. Quædam ver
maris id certis tempor
ciunt: ut circa Meſſana
las fimo quiddam ſim
bulentum in littus mare
fervetque & æſtuat,
odore fædo. Vnde ill
lare Solis boves, fabula
difficilis ratio eſt quoru
que inibi tempus ejus re

Digitized by Google

queritur, inobſervatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inveniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare verò cadavera, ſtramentaque, & naufragorũ reliquiis ſimilia, ex intimo trahit; nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed trãquillum quoq; placidumq; purgatur.

CAP. XXVII. Sed monet me locus, ut quæram, cũ fatalis dies diluvii venerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa ęſtate hyems pertinax, immenſam vim aquarũ ruptis nubibus dejiciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non ſit una tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat: & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, utique ubi in finem ſui properat. Ad originem rerũ parcè utitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quàm diligenti nutrimento obnoxium noviſſimè corpus adoleſcit? at quàm nullo negotio ſolvitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſolvit. Momento fit cinis: diu ſilva. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: citò ac repentè diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſſas movent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primò immoti cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nubilo cælum eſt: nebulaque continua, & ex humido ſpiſſaque caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgétium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox injuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: jam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum uſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt nives, devolutus torreus altiſſimis montibus rapit ſilvas malè hærentes, & ſaxa revolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ovium greges devehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandẽ in majora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querãtur, incertos: adeò ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Noviſſimè ruina magna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina verò ſuapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alveos relinquunt.

quunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cùm ſuperfuſi novas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alveo? Quanta cum præcipitatione volvuntur, ubi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed lațiſſimè velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non jam radices, nec media montium ſtringit, ſed juga ipſa ſollicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſque dejectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inveniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres, fit cælum gravius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercurſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primùm auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, jam promovet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retrò: pars tamen major, ut maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia, quà proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa ubique altitudo eſt: tantùm in ſummis montium jugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis conjugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id unda complevit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc unum ſolatio fuit, quòd tranſie-

rat in ſtuporem metus. non va
bat timere mirantibus: ne d
quidem habebat locum. Qui
vim ſuam perdit in eo, qui n
ſenſum mali miſer eſt. Ergo
ſularum modo eminent mon
& ſparſas Cycladas augent
ait ille poëtarum ingenioſiſſi
egregie, ſicut illud pro ma
tudine rei dixit:

Omnia pontus erat: dee
quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingen
materiæ ad pueriles ineptias
duxiſſet.

Nat lupus inter oves, fu
vehit unda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, l
vire devorato orbe terra
Dixit ingentia, & tantæ co
ſionis imaginem cepit, cùm d

Exſpatiata ruunt per ap
flumina campos.

--- Preſſæque labant ſub g
te turres.

Magnificè hoc, ſi non cur
quid oves & lupi faciant. N
autem in diluvio & in illa
na poteſt? aut non eodem i
tu pecus omne quo raptum
merſum eſt? Concepiſti imag
quantã debebas, obrutis om
terris, cælo ipſo in terram r
Perfer. Scies, quid deceat, ſi
taveris orbem terrarum na
Nunc ad propoſitum reverta

CAP. XXVIII. Sunt qui e
ment, immodicis imbribus
ri terras poſſe, non obrui. M
impetu magna ferienda
Faciet pluvia ſegetes mala
ctum grando decutiet, in
ſcent rivis flumina: ſed reſi
Quibuſdam placet moveri
& illinc cauſſam tantæ
accerſi. Non poteſt torren
aut imbrium, aut fluminu
juria fieri tam grãde naufra
Vbi inſtat illa pernicies,
rique genus humanum pla
fluere aſſiduos imbres, &
eſſe modum pluviis conceſſ
ſuppreſſis aquilonibus, &
ſicciore: auſtris nubes & in

& amnes abundare.

--- *Sed adhuc in damna profectum eſt.*

Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis

Vota jacent, longique perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cùm per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum ultra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor evolvunt; quod longè à conſpectu littoribus frangitur. Deinde ubi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aëris, ut ætheris, ſic hujus elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par undique ſibi ipſa tellus eſt. Cava & plana undique inferiora ſunt. Sed iſtis adeò in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem ejus & maria ſunt, quæ in unius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim devexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curvaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque ut effluat, non magna mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, ut ſupra paria veniat, leviter exſurgere: nec à littore ubi inferius eſt, ſed à medio, ubi ille cumulus eſt, defluit. Ergo ut ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis major undare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium crevit, devolvitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſervat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Quâ ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura eſt. Vtrumque fit, cùm Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res novæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, ut fervor ignis, cùm aliud genus exitii placuit.

CAP. XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo nova fluminum capita detegere, quæ ampliùs ut è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeò quidem id affirmat, ut conflagrationi atque diluvio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diverſos agunt curſus, in Cancrũ convenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, ut recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cùm eadem ſiderũ turba in Capricornum convenerit. Illîc ſolſtitium, hîc bruma conficitur. Magnę potentiæ ſigna; quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et illas ego receperim cauſſas (neque enim ex uno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſive anima eſt mundus, ſive corpus: natura gubernante, ut arbores, ut ſata, ab initio ejus uſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: ut in ſemine omnis futuri ratio hominis compreheſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondũ

Digitized by Google

natus iufans habet. totius enim corporis, & ſequentis ætatis in parvo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minùs ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, cōtinuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecus quàm hyems, quàm æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluvia iſtud fiet, ſed pluvia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adjuvabūt naturam, ut naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolvi in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes ejus interire debuerint, abolerſve funditus totæ, ut de integro totæ, rudes innoxiæque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter: plus humoris, quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, pēſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locū exundet. Vndare ergo terra debet, ut validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & ulceri vicina conſentiunt: ut quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes novum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hyems, æſtas prohibebitur, & quodcumque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracii & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec urbium ſumma: quippe fugientes unda præveniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: unus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunę indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturæ: utique quæ à primo facere cōſtituit, ad quæ non ſubitò, ſed ex denunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitū ex informi unitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in novo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, ut fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, ut æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc, unde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluviis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, ut undique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos avaritia aut defodit, aut aliqua

cauſſa

Digitized by Google

cauſſa penetrare altius cogit, eruendi finis unda eſt. Adjice nunc, quòd immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluvio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus jungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & majore hiatu ſolvet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liqueſiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inveniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur divelliturque concordia, cum ſemel aliquid ex hac idoneâ diligentiâ remiſerit mundus: ſtatim undique ex aperto ſupernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quàm magna vis undæ: utetur libertate permiſſa, & jubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diverſis locis ortus, citò miſcet incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia undis erit: ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & rejectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo revocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq; terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt. Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inventu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

LIBER IV.

In quo de nive, grandine & pluvia agitur.

PRAEFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc non dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè convenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modò amore noſtri, modò tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, alias ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caveris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cum rejiciuntur, placent: ſæpè excluſæ, noviſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſum imputãt, quòd repelluntur, & ſubigi ne contumeliâ quidem poſſunt. Incredibile eſt,

Digitized by Google

quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis. cum omnia caveris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam utetur parcè: alius ex aperto, palam ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex ante Villejum maximus, ajebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimum adulator cum deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi objurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognovi ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & curandis vitiis, ſæpè dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad divitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec invidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, nō emendi vendendiq; aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quēadmodum non ſolum facili, ſed etiam hilari via pecuniā faciant, gaudenteſq; diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annęo jurabo, & Apollonio Pycta, quāvis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe ullum liberaliorem, non mentiar, cum poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Junior, quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eò enim jam dementiæ venimus, ut qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebā tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimū, quod conſecrari mallet, quam conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. prima ſtatim verba pręcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incōpoſitam ſuavitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obvios meritum. Nemo enim mortalium uni tam dulcis eſt, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis eſt, uti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit, ut exclamares inveniſſe te inexpugnabilem virum adverſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc ejus prudentiam, & in evitando inevitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaveras poſſe apertis auribus recipi, quamvis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eò magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi malè egeris mimum, & quaſi ille aliquid jocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ jam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, ut te petere cominus poſſint? Longum

gum

gnum inter vos intervallum ſit. Cum cupieris benè laudari, quare hoc ulli debeas? Ipſe te lauda. dic : Liberalibus me ſtudiis tradidi, quamquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eo duceret, ubi præſens ſtudii pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem : & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caji fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitũ meum potuerunt evertere. Cervicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalva conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrymæ, non è manibus ullius ſupplex pependi. Nihil indecorũ nec bono, nec viro feci. Periculis meis major, paratus ire in ea quę minabãtur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi parvo res tanta conſtare. Nec examinavit me quidem diu : neque enim paria pendebant, utrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Cajum tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, ut inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantum mori poſſe. Adjice nunc invictum muneribus animum, & in tanto avaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adjice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, adverſus minores humanitatem, adverſus majores reverentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memoraveris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es : ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute :

Nuſquam tuta fides.

Aut Ovidianum,

--- *Qua terra patet, fera regnat Erynnis.*

In facinus juraſſe putes. ---

Aut illud Menandri : (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenii ſui concitavit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos vivere : & in ſcenam velut ruſticus poëta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fæminam, non virum : & adjicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed jam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imo etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, etſi dividimur mari, præſtare tentabo, ut dubium viæ, injectâ manu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus una, qua parte optimi ſumus : dabimus invicem conſilia, nõ ex vultu audientis pendentia. Longè te ab iſta provincia abducam, ne forte magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaveris : Hanc ego habeo ſub meo jure provinciam, quæ maximarum urbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium jacuit, cum quatuor Romanorũ principum, id eſt, totius imperii vires contractas in unum locum vidit, altamque Pompeji fortunam erexit, Cæſaris fatigavit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit : quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit ; ex quo liquere mortalibus poſſet, quã velox foret ad imum lapſus

ex ſummo, quamque diverſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompejum Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema dejectos, cum Pompejus alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

CAP. I. Itaque ut te tota mente abducam, quamvis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim provinciæ tuæ quæſtiones præteribo; & in diverſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli: Quid ita Nilus æſtivis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate quam hyeme major ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput ejus in Germania eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol vehementior inter extrema veris nives emollit, quas ante conſumit, quã intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero æſtatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur.

CAP. II. At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, ultra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, ut eo tempore inundaret Ægyptum, quo maximè uſta fervoribus terra undam altius traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adjuvent. Vnam, ut ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuã habet. Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. Quare non cum poëta meo jocor, & illi Ovidium ſuum impingo? qui ait:

---*Nec pluvio ſupplicat herba Iovi.*

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi invenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines pervagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & undique prærupta: duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & ejus nomẽ ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam violentus, egreſſus Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, ubicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illîc excitatis primũ aquis quas ſine tumultu leni alveo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At ubi ſcopulos verberavit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex injuria loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumjacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata nõ potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini parvula navigia conſcendunt, quorum alter navẽ regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, navigiũ ruens manu temperant, magnoq; ſpectan-

tium

tium metu in caput nixi, cum jam adploraveris, merſoſq; atque obrutos tantâ mole credideris, longè ab eo, in quem ceciderant, loco navigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens unda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam quam modo retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra dividitur, ἄβατον Græci vocant: nec illam ulli, niſi antiſtites calcant: illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, nō tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona pręfecti, cum ſolenne venit ſacrū, jaciunt. Hinc jam manifeſtus novarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat objectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per compeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, ut ſit modus in derivantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciē lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra lævaque totam amplexus Ægyptum. Quantum crevit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet, quā fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atq; hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: juvatque agros duabus ex cauſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidū jacet. Si crevit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & eviſcerent, Nilus tanto ceteris major, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adjiciat vires, minimumq; in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac jungit. Debetq; illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cum jam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæq; ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per navigia commercium eſt. Majorq; eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterum belnas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quod ingentia animalia, & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine adverſum agmē agentium, velut pro partibus pręlium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam majorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in adverſum enixi dividebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Ultro enim inſequuntur, fugienteſque injecto trahunt laqueo: pleriq; pereunt, quibus mi-

nûs preſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatrâ, non aſcendiſſe, decimo regni anno & undecimo conſtat. Significatam ajunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonii enim Cleopatræq; defecit imperium. Per novem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ jugis ſolutas nives ad Nilum uſque decurrere. In eâdem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo Æthiopiam ferventiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni ferveſcunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die: ardens pulvis, nec humani veſtigii patiens: argentum replumbatur: ſignorum coagmenta ſolvuntur: nullum materiæ ſuperadornatę manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, umquam reconditur. Etiam per hyemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longè ab hujuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, nives non cadunt: ſuperiora etiã pluvia carẽt. Quemadmodum ergo regio tantis ſubjecta fervoribus duraturas per totam æſtatẽ nives recipit? Quas ſane aliqui montes illic quoque excipiant: numquam tamen magis quam Thraciæ juga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres nivem diluunt: reliquias

ejus primus calor diſſip
Rhenus, nec Rhodanus, n
nec Cayſtrus ſubjacent m
ſtate proveniunt. Altiſſim
& in illis Septemtrional
gis nives. Phaſis quoque
tempus & Boryſthenes cr
ſi nives flumina poſſent c
ſtatem magna producere
ea ſi hæc cauſſa attoll
lum, eſtate prima pleniſſi
ret. Tunc enim maximæ
græ adhuc nives, ex moll
tabes eſt. Nilus autem pe
quattuor liquitur, & illi
acceſſio eſt. Si Thaleti cr
teſiæ diſcedenti Nilo reſiſ
curſus ejus acto contra oſ
ſuſtinent: ita reverberat
recurrit; nec creſcit, ſed ex
hibitus reſiſtit, & quacum
potuit, inconceſſus erump
thymenes Maſſilienſis
nium dicit: Navigavi, in
tlanticum mare. Inde Ni
major, quãdiu Eteſiæ tem
ſervant: tunc enim ejicit
inſtantibus ventis. Cũ reſ
& pelagus conquieſcit; m
diſcedenti inde vis Nilo e
rum dulcis maris ſapor e
miles Niloticis beluæ. Q
go, ſi Nilum Eteſiæ provo
ante illos incipit incremen
jus, & poſt eos durat? P
non fit major, quo illi fla
hementius? Nec remittit
tanturque, prout illis impe
quod fieret, ſi illorũ virib
ſceret. Quid, quod Eteſi
Ægyptium verberant, &
illos Nilus deſcendit, inde
rus, unde illi, ſi origo ab
ſet. Preterea ex mari puru
nuleus efflueret, non ut nu
bidus venit. Adde, quod t
nium ejus teſtium turba c
tur. Tunc erat mendacio
cum ignota eſſent externa.
bat illis fabulas mittere.
vero tota exteri maris ora
torum navibus ſtringitur
rum nemo narrat nunc cæ
Nilum, aut mare ſaporis al

Digitized by Google

quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leviſſimum ſol trahit. Præterea quare hyeme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem majoribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi e mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hyeme calorem ſub terris contineri: ideo & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adjuvetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei ęſtate abundarent. Deinde non calorem hyeme ſub terris eſſe majorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſa æſtate refrigeſcunt: quia illo remotus ſeductuſq; aër calefactus non pervenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & invicem pervia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo undas ſol trahit; ſed ex his quæ premunt, maximè hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit, plus ad ſe humoris adducit. ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur: ſic aqua illo incumbit, quo vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, unde exundat. Ob hoc pontus in infernum mare aſſidue fluit rapidus, non ut cetera maria, alternatis ultro citro æſtibus, in unam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; jā aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum pontus & amnes cuncti invicem commeent, non omnibus locis æſtate majora ſunt flumina? Ægyptum ſol magis percoquit, Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adjectio. Deinde quare ulla pars terræ ſine humore eſt, cum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoq; magis, quo calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari unda eſt? Nec enim ulli flumini dulcior guſtus.

CAP. III. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundę notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, unam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adjiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi auctoritatē promittet, tam in illo quod præteritum, quam in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſa, ſic affirmabit, tamquā interfuerit. Quare autem rotunda fit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cum adnotaveris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quę humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni lævitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum jacent.

Quid magis eſt ſaxo durū? quid mollius unda?

Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

aut, ut alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cavat. ---

& hæc ipſa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cavat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi devoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imo fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium ejus eſt. Ita non longius illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idē mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quā inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quā ſuſpenſa glacies. Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim jam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter nivem & glaciem intereſſe.

CAP. IIII. Poteram me, peracta quæſtione, dimittere: ſed bene emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autē, quare hyeme ningat, non grandinet: & vere, jam frigore infracto, grando cadat. Nam, ut fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me uſq; ad mendacia hæc leviora, in quibus os præcidi, nō oculi erui ſolent, credulum præſto. Hyeme aër riget: & ideo nondum in aquam vertitur, ſed in nivem, cui aër propior eſt. Cum ver cœpit, major inclinatio aëris ſequitur, & calidiore cælo majora fiunt ſtillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noſter,

--- cum ruit imbriferum ver,

vehementior immutatio eſt aëris undique patefacti & ſolventis ſe, ipſo tempore adjuvante. Ob hoc nimbi graves magis vaſtiq; quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluvias habet & tenues: quales ſæpè ſolent intervenire, cum pluvia rara & minuta, nivē quoq; admixtam habet. Dicimus nivalem diem, cum altum frigus, & triſte cælum eſt. Prætereà Aquilone flante, & ſuum cælum habente, minutæ pluviæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.

CAP. V. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori judici ſcribere? Imò ſi omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine adverſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Ajunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes nivem ſolvere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cælo immiſceri. Illud quoque adjiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, nivē ita cave experiaris. Minus algere ajunt pedes eorum, qui fixam & duram nivem calcant, quā eorum qui teneram & labefactā. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis jam diſtributa nive, & glacie frangente ſe fertur, id meridianę partis tepentem jam humidumque aëra alligat, & perſtringit. Itaq; cum pluvia futura erat, grando fit, injuria frigoris.

CAP. VI. Non tempero mihi, quo minus omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſervandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cum grando futura ſit: & hoc intelligere uſu ipſo potuiſſe, cum colorem nubium notaſſent, quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publicè præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores fu-

res futuræ grandinis. Hi cum ſignum dediſſent, adeſſe jam grandinem, quid exſpectas? ut homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Imo pro ſe quiſque alius agnũ immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cũ aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu avidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuũ benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab hujus agello grando ſe avertebat, quam ab illo, in quo majoribus hoſtiis exorata erat.

CAP. VII. Rationem hujus rei quidam quærunt. Alteri, ut homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, ut cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, quamvis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos ajunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem avertendę nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, ut in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis judicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendæ tempeſtatis: quod negligentia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, ut hujus rei cauſſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

CAP. VIII. Vnam adhuc rem adjiciam, & favere ac plaudere te juvabit. Ajunt nivem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quod omnis terrarum evaporatio, cum multum intra ſe fervidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera, quod radii ſolis à terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, minus ventis verberantur.

CAP. IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concipit, & diutius ſervat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adjicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius fervorem ſentiant, & propter eaſdem anguſtias quidquid recepe runt, tardius reddant.

CAP. X. Hæc longè præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aër quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia quo craſſioris ſolidiorisque materiæ ſunt, hoc fidelius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aër, & quo longius à terrarum colluvie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideo minus calefit.

CAP. XI. Contra autem quidam ajunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quo

quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, ut illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at vero ubi ad univerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterum intantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoriâ pila. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa intervalla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in univerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominē citius quam puſillum debere calefieri, & citius caput ejus quam pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimaverit, & terram cogitaverit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, ut cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æterna nive obſeſſi, nihilominus in imo ſunt. & propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis: ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quam alia dicetur vicina cælo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit majus; quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur.

CAP. XII. Sed ut ad propoſitum revertar, propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, io ea parte aëris nivem concipi, quæ vicina terris eſt: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quam ut in aquam & imbrem tranſeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt coactis aquis.

CAP. XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſquam, nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant nives, dicis: cū multo magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint nives. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu jurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil judicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quam aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos vero quæramus potius, quomodo fiant nives, quam quomodo ſerventur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, invenimus quomodo ſtiparemus nivem, ut ea æſtatem evinceret, & contra anni fervorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aër etiam delicatis divitibuſque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male eſt, quod quidquam a rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere

omnibus

omnibus voluit, cujus hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quam feris avibuſque, & inertiſſimis animalibus, in uſum large ac beate profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil potest illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod divites in æquum turbæ deduceret, quo uno non poſſent antecedere pauperrimū. Illi cui divitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc perventum ſit, ut nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, ubi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantum, ſed & media hyeme nivem hac cauſſa bibunt. Quæ hujus rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum intervallum umquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cænis uſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac varietate, conteſſatio altius merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferavit, & in deſiderium ſemper novi rigoris accendit. Itaque quamvis cænationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigida ſpargimus, ut ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore peruſſeris. Inde eſt, inquam, quod nec nive quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed ut vim majorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem ejus eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, pro pudor! variam. Vnguentarios Lacedæmonii urbe expulerunt, & propere cedere finibus ſuis juſſerūt, quia oleū diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ nivis officinas, & tot jumenta portandæ aquæ deſervientia, cujus colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & rapiun condimento ſuo merſatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde reſtinguunt nivatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolum nivem, ſed etiam eſſe, & fruſta ejus in ſcyphos ſuos dejicere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, invictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo pervenit uſu, & quotidiana ſtomachi ſervitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

LIBER

LIBER V.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

CAP. I.

VENTUS eſt fluens aer. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aer fluens in unam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aer tam immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cũ leviter commovetur, nec in unam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cum placidum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leviter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aere judicandum eſt, non eſſe unquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in adverſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè cõcurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abundè ſibi caverit, cujus hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua cummaximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, ut dicat: Ventus eſt fluens aer in unam partem: aut, Ventus aer eſt fluens impetu, aut vis aeris in unam partẽ euntis, aut curſus aeris aliquo cõcitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adjicere te, in unam partẽ fluens aer? Utique enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe movetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moveri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere, niſi in unam partem. Sed ſi hæc brevitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac utamur. Si vero aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cujus adjectio cavillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

CAP. II. Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nã quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: ubi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cum exiguum locum multa corpora impleverint, neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cum illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinavere ſe. At ubi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt, cum aër nubilo gravis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulêre: & inde ſpiſſior nubium gravitas eſt. Adjice nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis conjunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum vero tanta caligo effunditur, ut conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eveniret, niſi in parvum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quam nebuloſum, caret vento. Adjice nunc, quod è contrario venit, ut ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet.

auet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

CAP. IIII. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Alias enim terra ipſa magnā vim aëris ejicit, & ex abdito ſpirat: alias cum magna & continua ex imo evaporatio in altū agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec ut credā, mihi perſuaderi poteſt, nec ut taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna nariū injuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Bene nobiſcum agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cum coacervata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium majus deſiderat, ventus exſiſtit?

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque evaporationes? Ex his gravitatem aëris fieri, deinde ſolvi impetu, cum quæ denſa ſteterant, ut eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc judico. Ceterum illa eſt longe verior cauſſa, valentiorque, habere aëra naturalem vim movendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi ut aliarum rerum, ita hujus potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moveremus, aëra autē inertem, inagitabilem relictū eſſe? cū aqua motū ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia.

CAP. VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans.

CAP. VII. In univerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore jam ſole: nec fertur ultra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec ultra æſtatem durat. Et inde maxime venit, ubi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quę pro vento valet.

CAP. VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autē & multum eſt, & aſſiduum) per diē ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in unā regionem colligitur. Cū illam implevit, & jam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in unam partem procedit: hic ventus eſt. Itaq; eo incumbit, quo liberior exitus invitat, & loci laxitas, in quam coacervata incurrant. Hujus rei argumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem jam plena eſt, & onerata,

quærit

quærit quo defluat: & eo potiſſimum exit, ubi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adjicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondũ quidem aera radiis impellit, jam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur flare. omnis illorũ vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiã ſi violentiores flavere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec unquam uſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac brevior eſt, prout valentioribus minoribuſve collecta cauſſis eſt.

CAP. IX. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leviſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, lociſve ob humidam cæli naturam ſaturis & redundantibus, major evaporatio eſt. At quare æſtate æquè profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui evocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tantum habet virium, ut quod evocavit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem antecedit, nondũ aera calefacit, ſed percutit tantũ: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucẽ ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturę ita clauſa ſunt, ut ſolem accipere non poſ-

ſint, illa
ce calefi
quam no
natura c
las, & à
idem fa
videtur,
Hoc fa
quod au
hit, &
navigat
ſemper
CA
in argum
vocantu
adjuvan
hs placea
mihi. E
non ſun
bus ſol
gus evi
ponuntu
incipiun
extendit
radii di
mile eſt
nives p
terras e
que ſpir
ra ex Se
corpora
remiſſio
ferli. Si
re: &
ſium eſt,
læ non v
è frigida
ſtum eſt.
noſtram
teram pa
vero imp
flatus æſ
ſium fer
defendit.
CA
miſi, dic
illos non
huic con
autem lu
ſubſidere,
qui Eteſi
nautis, &
(ut ait G.
gere: eo t

quo ne pertinax quidẽ aura eſt. quod non accideret, ſi ut auras, ita illos ſol commoveret. Adjice nunc, quod ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & cum maximè nives tabeſcunt. Iulio enim menſe jam diſpoliata ſunt omnia, aut certè admodum pauca jacent adhuc ſub nive.

CAP. XII. Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittũt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt. Cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quę vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in unum cõglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cavas effici nubes, & intervalla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His intervallis tenuis includitur ſpiritus: qui majus deſiderat ſpatium, cum everberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque clagentia, & erumpit in ventum: qui ferè procelloſus eſt, quia ſupernè demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic ferè brevis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta pertumpit, ideo tumultuoſus venit aliquando non ſine igne ac ſono cæli. Hi vẽti multo majores diuturnioreſq; ſunt, ſi alios quoq; flatus ex eadem cauſſa ruentes in ſe abſtulere, & in unum confluxere plures, ſicut torrentes modicæ magnitudinis eũt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum vero plures in ſe aquas convertere, fluminum juſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, ut ſint breves quamdiu ſingulæ ſunt: ubi vero ſociavere vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora.

CAP. XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſolvitur. Nonnumquã conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, ut magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat: qui evenire in fluminibus ſolet, ut quàm diu ſine impedimẽto feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: ubi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita ut circumlatæ in ſe ſorbeantur, & verticem efficiant Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Vbi aliquo promõtorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coëuntium in canalem convexum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur, ſimilemque illis, quas diximus converti, aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum, & ſe in ipſa vertigine cõcitãs, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiuntur, & totæ naves in ſublime tollantur. Etiamnũ quidam venti diverſos ex ſe generant, & impulſum aëra in alias quoq; partes, quã in quas ipſi inclinavere, diſpergunt. Illud quoque dicã, quod mihi occurrit, quemadmodũ ſtillicidia, quamvis jam inclinẽt ſe & labãtur, nondũ tamen effecere lapſũ, ſed ubi plura coiêre, & turba vires dedit, tũc fluere & ire dicũtur: ſic quamdiu leves ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondũ ventus eſt:

tunc

tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in unum impetum contulit. Spiritum à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt, invicem ſpiritus leviter fluens aër.

CAP. XIV. Repetam nunc quod primo dixeram, edi è ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum, Non tota ſolida contextu terra in unum uſque fundatur, ſed multis partibus cava,

---- *& cæcis ſuſpenſa latebris.*

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt; ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilo minus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leviter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æquè dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quę ſi ita ſũt, neceſſe eſt & illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupêt, & per hanc cavernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium. Per hæc loca cum ſe, exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſi quid ignavi aëris erat, extenuatum moveri, & viam cum fremitu vaſto atq; impetu quęrere. Sed hoc diligẽtius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, demiſſos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, ut explorarent quæ ubertas ejus eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus avaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: deinde longa via fatigatos: vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate. intellexi enim ſęculum noſtrum, non novis vitiis, ſed jam antiquitus traditis laborare: nec noſtra ætate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris malè obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque majores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis uſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perveniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incurvavit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque raptavit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à quâ ſe avertit. Nulli ergo mortuo terra tam gravis eſt, quàm iſtis ſupra quos avaritia urgens terrarum pondus injecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, ubi novam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventoſque

per

per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & aliam perpetuamque noctem. Deinde cum iſta fecerint, inferos metuunt.

CAP. XVI. Sed ut ad id de quo agitur, revertar, venti quattuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diviſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathæaque regna receſſit,
Perſidaque, & radiis juga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer invaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſsiduis, pluvioque madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi brevius illos complecti mavis, in unam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur:

Vna Eurusq; Notusque ruunt creberque procellis
Africus, ----

& qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciũt. Quattuor enim cæli partes in ternas dividunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſusque æquinoctialis (bis autem æquinoctium eſt:) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocavere Vulturnum. Et Livius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cum venti adjutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen uſurpat. Sed & Eurus jam civitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienus intervenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Favonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græcè neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in unam partem rapax; Argeſtes ferè mollis eſt, & tam euntibus cõmunis, quàm redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latinè Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

CAP. XVII. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia ubique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cæli diſcrimina. Cælum enim dividitur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptentrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, ut ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſupra, dimidia infrà eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixere, alii

alii finientem. Adjiciendus eſt ad hunc meridianus circulus, quo horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſverſa currunt, & alios interventu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt tot aëris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſive finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adjicit. Si duodecim aër diſcrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorũ proprii, qui nõ tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere univerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi, cum in Galliâ moraretur, & vovit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem.

CAP. XVIII. Inter cetera itaq; providentiæ opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex una cauſſa ventos, aut invenit, aut per diverſa diſpoſuit: ſed primum ut aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluviæ dividi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam rejicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidẽ totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſupervacua admixta ſervandis ventilaremur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter ſe populis cõmercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturę beneficium, ſi illud in injuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim majore vulgo dictitatũ eſt, & à Tito Livio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci Reip. profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis utile & neceſſariũ eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male utentium nocent. Nimirum in hoc providentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quę nos dementia exagitat & in mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſſa. Incertam fortunam experimur: vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cum evaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris: cum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos pręceps navigantes ventus impingit: cum involutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus divulſa navigia: quis erit hujus laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obvius in litore hoſtis, & trucidandę gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum

urbium

urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes noſtras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Nō depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem quæ ubique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed ubique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniā, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantē, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine ulla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, movemus maria, & navigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuêre? Parum eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam trajicit, quam exercitus non vincet, cum impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis volet quærere quid ſit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimum ſibi. Sic Parthis avaritia Craſſum dabit. Non horrebit revocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemq; terra ſtare juſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica, externis quoq; laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non mittere aliquo ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnę gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non cōtineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamē (ut paullo ante dicebā) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia ejus corrumpimus, & ut eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad evocandas ſupprimēdaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem, cum aliis cauſſis adducit ipſa jactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promovens. Dedit ventos ad ulteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, ut commoda cujuſq; regionis fierent communia: non ut legiones equitemque geſtarent, nec ut pernicioſa gentibus arma tranſveherent. Si beneficia naturæ mentium pravitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil invenies iam manifeſtæ utilitatis, quod non in cōtrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros invenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa tollēdi: ſed juſta nulli. Diverſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaq; alicui vitio navigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum jam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ

homines emant vita. Imo, Lucili cariſſime, ſi benè furorē illorum æſtimaveris, id eſt noſtrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaveris vita parari ea, in quibus vita conſumitur.

LIBER VI.

In quo de terræ motu agitur.

CAP. I.

Pompejos, celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque littus, ab altera Herculanenſe conveniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcumque adjacebant regionibus, Lucili virorum optime, audivimus: & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo majores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram hujus mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu, magna ſtrage vaſtavit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, ut ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque privatim multa, publicè nihil amiſit, leviter ingenti malo perſtricta. Villæ vero præruptæ paſſim ſine injuriâ tremuere. Adjiciunt his ſexcentarum ovium gregem exanimatū, & diviſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum ut cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes ejus ſolidiſſimæ labant? Si, quod unum immobile eſt in illo, fixumque, ut cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum invenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, ubi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, ubi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus. Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: adverſus tonitrua & minas cæli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſverberat terram, ſed exiguo ejus objectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cælum exhauſit urbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſimè patet, inevitabile, avidum, publicè noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut urbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubvertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas urbes, ſine ullo veſti-

gio

glo prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è vivorum numero vivi auferuntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminũ veniat. Hoc habet inter cetera juſtitię ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar: utrum ſupra me domus unius onus veniat, & ſub exiguo ejus tumulo ac pulvere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt mea quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa ubique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum adverſus iſtam cladem, quæ nec evitari, nec provideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciavere, quique poſt hunc caſum emigraverunt, negantque ſe umquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia ejuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Unde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus jam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem jacent lege. Nihil ita, ut immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcumque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit, repetit. Quædam rarius ſolicitat, ſæpius quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantum, qui brevis & caduca res naſcimur, urbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſervitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cujus ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt levitas, habituram aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, idipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaię, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolvi, & ſummam manere, partibus ruere.

CAP. II. Quid ago? Solatium adverſus pericula dare promiſeram: ecce undique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & perdere. Ego vero hoc ipſum ſolatii loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaq; generi humano dictũ puta, quod illis ſubita captivitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quam levibus cauſſis diſcutiamur. Non cibus nobis, nõ humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula,

fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi ſatis eſſet, quod tremunt terræ, quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſq; formidat: vult ille imbecillitatis ſuæ conſcius timere pituitam. ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem crevimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere ejus ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliva ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, majore quam ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperveniat: cum quoſdam ſtrangulaverit potio, malè lapſa per fauces? Quam ſtultum eſt, mare horrere: cum ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt majus ſolatium mortis, quā ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua ſuccidere, & ſub terrā correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quam timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus ejecti: cum mors ubique præſto ſit, & undique occurrat: nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tamquam plus in ſe mali habeant, quā vulgaris mors: ut contra, cum ſit neceſſarium è vita exire, & aliquando emittere animam, majore perire ratione juvet. Neceſſe eſt mori ubicūque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla jactetur injuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cujus mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me jacere in ignobili loco? ſi mihi injicit ſui partem? Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: nō quia fas eſt optare publicam cladē, ſed quia ingens mortis ſolatiū eſt, terram quandoq; videre mortalem.

CAP. III. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæviunt, ſed ex quibuſdam vitiis, ut corpora noſtra, turbantur: & tunc, cum facere videntur injuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, utpote quorum metum raritas auget. Levius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt major. Quare autem quidquam nobis inſolitū eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitemus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaque hujus negligentiæ pœnas, tamquā novis territi: cum illa non ſint nova, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publicè, ſive deficere ſol viſus eſt, ſive luna, cujus obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longeque magis illæ actæ in tranſverſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitiq; tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur: & cum timendi ſit cauſſa, neſcire; nō eſt tanti ſcire, ne timeas? Quāto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem

quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inveniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IIII. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diviſa diſcedat: & alias intervallum ruinę ſuę diu ſervet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notę convertat introrſus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſęcula nobiles comprimat. Mille miracula movet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, novas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operę? quo nullum majus eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe hujus materiæ tractatio pulchrius, cũ multa habeat futura uſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidãt hæc: quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, ut quamvis aliquando de motu terrarum volumen juvenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certè ad diligentiam adjecerit.

CAP. V. Cauſſam, qua terra concutitur, alii in aqua eſſe, alii in ignibus, alii in ipſa terra, alii in ſpiritu putavêre: alii in pluribus, alii in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parũ exactas eſſe & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Nova omnia erant primo tentantibus, poſt eadẽ illa limata ſunt: & ſi quid inventum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimovere, nec contentum exteriori ejus conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inveniendum contulit, qui ſperavit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque involutiſſima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inveniet, ſed in omni alio negotio, longe ſemper à perfecto fuêre principia.

CAP. VI. In aqua cauſſam eſſe, nec ab uno dictum eſt, nec uno modo. Thales Mileſius totam terram ſubjecto judicat humore portari & innatare: ſive illud oceanum vocas, ſive magnum mare, ſive alterius naturæ ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, unda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grãde navigium & grave his aquis quas premit. Supervacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, graviſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni majore motu erumpunt fere novi fontes: ſicut in navigiis quoque evenit, ut ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quę in omni onere eorum quæ vehit, ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, nõ eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtine-

ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moveretur: nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim navis dimidia jactatur. nunc vero non terrarum univerſarũ, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur, agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium ſæpe tremuit terra, & nihil humoris novi fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſa unda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quotiens navigia deſidunt, in lateribus maximè appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, & ferente univerſa.

CAP. VII. Quidam motum terrarum aquæ imputavêre: ſed non ex eadem cauſſa. Per omnem, inquiunt, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam ſine adjutorio imbriũ magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas invehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamque diſterminans, alter Germanos, avidam gentem belli, repellens. Adjice nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles navigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe pervias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinæ, quam breves? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facieſque eſt. Illic quoque

aliæ vaſto
præceps v
guidiores
& lenier
autem ne
culis con
inertes lo
dum, ibi
omnes ſu
ret tellus
niſi ex re
ret. Si h
aliquand
& relict
ſtantia i
alicujus
impetum
decreſcat
nt aliqua
eus exeda
quam mo
poſita qu
mis ocul
los ſcit p
non credi
ræ ſinus
video, qu
quo mina
etiam in
occultos
quod illi
ci tenet, a
quod ſup
bus eran
nim, & ſi
berius un
vetat ill
quos om
& omnis
teſt ergo
peſtas, al
impulſam
Nam apud
procul à
acceſſu va
conſpectu
longè au
quoque p
dere pelag
neutrũ fit
C A P.
exiſtimo
credas eſſ
& mare

enim iſta prorumpunt, unde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non univerſum averti, ſed paullatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde conſumi: quo illum putas abire niſi in obſcura terrarum: utique cum videas emergere iterum, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cū vides Alpheū, celebratum poëtis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus tranſjecto mari effundere amœniſſimū fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiva inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, ut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inveſtigandū caput Nili miſerat, audivi narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraſſent. Ad ulteriora quidem, ajebant, pervenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ noverant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec peditu eluctabiles, nec navigio, quod niſi parvum & unius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſive caput illa, ſive acceſſio eſt Nili, ſive tunc naſcitur, ſive in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint.

CAP. IX. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non eandem judicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili pene ex cauſſa & aëra concuti, & terram: cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoq; nubila frangi ſolent, rumpi, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aëris emicuit. Hic ipſe in obvia incurrit, exitum quærens, ac divellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cælum, aut vi atque injuria fecit. Alii in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc judicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequitur motum earum partium, quæ ſubjectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruêre: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cum diu nutavêre, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoq; videmus accidere, quoties incendio pars civitatis laborat, cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & iam diu differuntur atq; incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

CAP. X. Anaximenes ait, terrā ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat: ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes ejus decidere, quas aut humor ſolverit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoq; ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut revellatur. Nam primū omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædā non percuſſa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam virium: ita in hoc univerſo terræ corpore evenit, ut partes ejus vetuſtate ſolvantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant: primum

dum abſcedunt (nihil enim utiq; magnum ſine motu ejus, cui hæſit, abſcinditur) deinde cum deciderũt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac ſæpius pellitur, totiens à ſolo in novum impetum miſſa. Si vero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumq; illiſum ex alto pondus ejicit.

CAP. XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cum pluribus locis ferveant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu volvant, qui vi ſua ſpiritum intendit: & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit: ſi vero remiſſior fuit, nihil amplius quam movet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubjecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulſaverit, agitat.

CAP. XII. Spiritum eſſe qui moveat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concava terrarum deferuntur: deinde ubi jam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aër potuit denſatus eſt, is qui ſupervenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimovet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic evenit, ut terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moveantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aëris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Cãpania fuit, quamvis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aër ſtetit. Quid ergo? Numquam ſtante vento terra concuſſa eſt? Admodum ra-

ro duo
tamen &
recipimu
rem ſim
dere poſ
aëra agi
CA
tia licet
ſcipulum
ut Græc
& dulci
ſine lab
ceat, ex
evapora
dò arida
ta. Hæc
quantum
riorem
habet, re
revolvit
reciproc
ſive inte
eniſus e
ciet. Stra
qui han
maximè
inquiſito
tum eſt
ſemper i
na eſſe n
confluit,
& invice
frigus ex
co verum
contrari
reat. Hib
terram f
minus ſp
ra receſſi
tulit, ſup
cedens: q
venit, &
ingeſſit,
eſt: huic
ceſſario c
in anguſ
Idem e co
major fr
eſt. Qui
frigori ce
& magn
non pati
cordiam,
gieus ergo

excedere, proxima quæque remolitur ac jactat. Ideoq; antequam terra moveatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & juga celſa moveri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde hujus pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & ultro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

CAP. XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat, quædam patentiora, in quibus colligitur, & unde dividitur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quam animã vocaverit, pervium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodũ in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſervat: ubi aliquid adverſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſę manent. Cũ aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec, ut illi paullo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodũ animal, tota vexationem ſentiet. Neq; enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre qui quãdiu habet exitum, ſine injuriã labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viã claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligné fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna nõ poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidẽ per quam effluat invenit, conglobatus ille furit, & huc atque illo circumagitur, aliaq; dejicit, alia intercidit: cum tenuiſſimus, idẽmq; fortiſſimus, & irrepat quamvis in obſtructa, & quidquid intravit, vĩ ſua diducat & diſſipet: tunc terra jactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cavernam fundamento ſpoliata conſidit.

CAP. XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid ſuperne terreni erat, aqua: alia torrentes exedêre, illa æſtibus magnis dirupta patuêre. Per hæc intervalla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reverberat.

CAP. XVI. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſq; auctoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui jungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritũ infunderet, non aliunde viventibus, &

tot ſatis? Quemadmodum tam diverſas radices aliter atq; aliter in ſe merſas foveret, quaſdā ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Levibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cælū, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hę ſtellę, quarum iniri nō poteſt numerus, omnis hic cæleſtium cœtus, & (ut alia prætercam) hic tam propè à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel major, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec ullo alio ſcilicet, quam halitu terrarū ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa majora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quā per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi invicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſolverentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpatia aër latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moveatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quam aër, & tam verſabile & vagatione gaudens?

CAP. XVII. Sequitur ergo, ut naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moveri vult, aliquando & alia moveat. Id quando ſit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non

aliter quam ille poëtæ
--- *pontē indignatus*
Quamdiu illi facilis &
alveus, primas quaſque
plicat. Vbi ſaxa man
illata preſſêre venientē
perum mora quærit: &
oppoſita ſunt, plus in
rium. Omnis enim illa
à tergo ſupervenit, & in
cum onus ſuum ſuſtiner
tuit, vim ruina parat,
cum his quæ jacebant fu
ſpiritu ſit: qui quo vale
liorque eſt, citius rapit
hementius ſeptū omne
Ex quo motus ſit ſcilice
tis, ſub qua pugnatum e
dicitur, verum eſſe ex il
tur: ſæpe enim cum ter
fuit, ſi modo pars ejus a
rupta eſt, inde ventus p
dies fluxit: ut traditur
terræ motu, quo Chalc
vit: quod apud Aſcle
invenies, auditorem Po
ipſis quæſtionū naturali
ſis. Invenies & apud ali
res, hiaſſe uno loco terr
de non exiguo tempor
ventum: qui ſcilicet illu
ſibi fecerat, per quod fe

CAP. XVIII. M
go cauſſa eſt, propter q
moveatur, ſpiritus na
& locū è loco mutans.
diu impellitur, & in va
tio latet, jacet innoxius
cumjectis moleſtus eſt.
extrinſecus ſupervenien
ſolicitat, compellitque
ctum agit, ſcilicet adh
tantum, & vagatur. Vb
diſcedendi facultas eſt,
obſiſtitur, tunc
--- *Magno cū murmur*
Circum clauſtra fremi
quæ diu pulſata convel
ctat: eo acrior, quo cu
tiore mora luctatus eſt.
cum circa perluſtravit o
tenebatur, nec potuit eva
de quo maximè impactus
lit; & aut per occulta d

ipſo terræmotu raritate facta, aut per novū vulnus emicuit. Ita ejus vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet ulla compages: ſolvit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber, utique concitatus, ſibi jus ſuum vindicat. Spiritus vero invicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras

Imperio premat, ac vinclis & carcere frænet.

Sine dubio poëtę hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventū: nec id quod ventus eſt, poſſe jam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. Omnis in fuga ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſſa conturbat: cum timore contractus eſt, cū ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionē curſu ſuo dejicitur. Nam quamdiu ſine injuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cum aliquid occurrit quod inhibeat ejus officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

CAP. XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leviter mota, tamen circuit, non ſine tactu ejus tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aëra ſuum; quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quam illa de quibus paullo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

CAP. XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquādo utroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concava eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum ſuperveniente gravitate rejectum eſt, terris illiditur, & illas movet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu ejus, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Ubi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquo incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per devexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderatè, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quę cadit. Si vero cum jam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe revoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus verò nonnumquam impellit undas, & ſi vehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem movet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in coacta itinera conjectus, & exitum quærens, movet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quam ut poſſit excludi, & vehementior,

quam ut ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmaverunt, corripit: cum ſit arduum, de iis quæ conjectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, ut ait, poteſt terram movere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram movere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus alio intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cũ magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & jacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma uſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe majorem, quam ſpiritum.

CAP. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidẽ, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignẽ ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & novos montes ſubrectos extollere; & inſulas non ante viſas, in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (ut Poſidonio placet) quibus movetur terra: utrique nomen eſt proprium. Altera ſucceſſio eſt, cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum movetur:

altera incl
nutat navi
tium illuc
vocabulo
ſine cauſſa
majores, c
nã nec ſuc
nec inclin
Res mini
noxia, ſic
inclinatio
celeriter e
bit motus,
ruina nec
diſſimiles
cauſſæ eor
CAP.
de motu
quando n
vehiculor
ſunt, &
lebras inc
ti ſenties.
cum petra
pta cecid
tremore c
ris fieri po
pendent r
magno po
centem ca
mentius,
habuit, a
commove
vallis. Ne
abſcindi
cum flumi
duus humc
extenuat,
religatus e
ita dicam)
abradit. D
diminutio
quæ quoti
eſſe oneri f
ſti ponderi
præcipitata
imo reperc
ſiſtere, ſuc
—*Et rue*
ut ait Virg
tus ſuccuti
cauſſa. Ad
CAP. X
tura eſt, nu

per has raritates ſpiritus fertur: qui ubi major influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, ut paullo antè retuli, cauſſa : ſiquid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit : Occidit Perſarum multa millia : opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat : opponetur, Et Calliſthenem. Quotiēs dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tētavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ uſque ad Orientis terminos protulit : dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducū regūq; exempla trāſierit, ex his quę fecit, nihil tā magnū erit, quā ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quēadmodū Helice Buriſque merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodū ubique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt movendi potentia. Quiſquis primas literas Græcas didicit, ſcit illum apud Homerū ἐννοσίγαιον vocari.

CAP. XXIV. Spiritū eſſe hujus mali cauſſā, & ipſe conſentio : de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis cōprehēſibilia, an per majora ac patentiora: & utrū ab imo, an etiam per ſumma terrarū. Hoc incredibile eſt. Nā in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit : nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec cōſiſtere quidē à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter nervos pulpaſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idē de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus nō in ſummo terræ, circave ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Hujus indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria jactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moveri, & illic ſpiritum in cavernis ingentibus cōcipi. Imo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidēs quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtrę affectionis, ſed non ex ſimili cauſſa, conceſſerim. Illam interior & altior injuria debet impellere: cujus rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod cum vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnunquam urbes & recipit hiatus iſte, & abſcondit. Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certè maxima ex parte ſuperfuſam. Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diviilſis, loca disjecta, & campos interiſſe. Quod jam dicā, quemadmodum exiſtimem fieri.

CAP. XXV. Cum ſpiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ urbes

inter-

interdum ſitæ ſunt, hęc nonnumquam adeo concutiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbãt: nonnumquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum ſubtervacantem locum, totæque urbes in immenſam altitudinem mergãtur. Si velis credere, ajunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam unius magnitudinem mõtis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccavit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnaverant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum convenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commoverentur, & una multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec umquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui implevit fabulis urbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? Cum laboravit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa vaſta cõcuſſio, quæ duas ſuppreſſit urbes, Helicen & Burin, citra Ægium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motũ protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

CAP. XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem hujus rei hanc reddunt, quod ex limo tota cõcreverit. Tantũ enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum navis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum

ſubinde a
ris, Ægy
to ſemper
guis & li
intervalla
vit in ſol
quo preſſa
ra, cum
nec quidq
poterat,
ac molle
movetur &
quam Vir

Immot
contemner
Hanc phil
dula natic
veri, auct
dides ait,
tam fuiſſe,
ſiacum bel
liſthenes &
accidiſſe:
prodigia q
duarum ur
everſio, fu
lia, colum
Delos agita
bilem vider
poſita, hal
& ſaxa per
prehenſo aë
etiam inſula
urbeſque eo
pius ad mar
hæc eſſe, P
neum ſenſere
omnis ora
motibus. Si
corruit, ſic
familiaris ma
prum ambit
tatur. Tyros
tur, quàm dil
ſæ reddunt
mit terra.

CAP. XX
tamen propri
motu accidiſſe
rum ratio red
enim ſexcenta
exanimatum i
gione. Non e
ovibus illis

Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit, gravis haurientibus eſt: vel corruptus internorum igniũ vitio, cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumq; ducentibus ſpiritum, affert nova genera morborũ. Quid, quod aquæ inutiles peſtilenteſq; in abdito latent, ut quas numquam uſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque, & gravi caligine ſempiternaq; tectę, nihil niſi peſtiferũ in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes jacet, cum emerſit, latè vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo avidiora ſunt: aperto cælo plurimum utuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oves vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aëris circa ipſã humũ exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi major exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri exſtinxit, antequam ut ab homine poſſet trahi, ſurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, ut boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? Aves quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadũt, liventque corpora, & non aliter quàm per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris cõtinetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm ut deſpectantia & ultro ſibi illata conficiat. Vbi per ſæcula conditis tenebris, ac triſtitia loci crevit in vitium, ipſa ingraveſcit mora: hoc pejor, quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt, æternũ illud umbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſolvit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora pejoribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & mõſtroſa genera morborum, ut ex novis orta cauſſis. Brevis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilẽtia deſinit, quàm ſpiritum illum gravem exercuit laxitas cæli, ventorumque jactatio.

CAP. XXIX. Nam quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi privatus ac modicus eſt, quid ubi publicè terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venere formidinis, ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua jactura ſanitatis expavit, ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella erravere lymphatici: nec uſquam plura exempla vaticinãtium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diviſam non miror, cum dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca, vi quondam & vaſta convulſa ruina,

(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)

Diſſiluiſſe ferunt, cum pro-

tinus

tinus utraque tellus

Vna foret, venit medio vi pontus, & undis

Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & urbes

Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus revelli, & trans mare jacere, quod in confinio fuerat: vides & urbium fieri gentiumque diſcidium, cum pars naturæ concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, vis eſt. Quamvis enim parte ſæviat, mundi tamen viribus ſęvit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inuudatione, quã poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia rejecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

CAP. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod ęs unius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concavum ac tenue diruptum eſt: cum fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata poſitu ſuo, & à fabris negligentius ſoluiuſque compoſita, terræmotus ſæpius agitata compègit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput iu partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſiduè tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat; quibus ad ca-

dendum malè ſtantibus, n
impelli, ſed agitari. Nõdu
licet ſpiritus omnis excide
adhuc emiſſa parte majo
rabat.

CAP. XXXI. Inter ar
ta quibus probatur, ſpir
fieri, non eſt quod dub
hoc ponere. Cum maxim
tus tremor eſt, quo in ur
raſque ſævitum eſt, non
par illi ſubſequi alius,
maximum leves motus ſu
vehementius exitũ venti
tibus fecit. Reliquiæ de
ſidui ſpiritus non idem
nec illis pugna eſt: cum ja
invenerint, ſequanturque
prima vis ac maxima eva
quoque dignum memoria
ab eruditiſſimo & graviſ
ro cognitũ: fortè enim c
evenit, lavabatur. vidiſſe
mabat iu balneo teſſellas,
ſolum erat ſtratum, alte
altera ſeparari, iterumq
mitti: & aquam modo r
commiſſuras, pavimento r
te, modo, compreſſo, bu
elidi. Eumdem audivi
tem, vidiſſe ſe molles m
mollius crebriuſq; tremer
naturâ duras.

CAP. XXXII. Hæc,
virorum optime, quãtum
cauſſas. Illa nunc quæ
firmationem animorum
nent: quos magis refer
fortiores fieri, quam do
Sed alterum ſine altero
Non enim aliunde anim
robur, quam à bonis
quam à contemplatione
Quẽ enim non hic ipſe ca
verſus omnes firmaverit &
rit? Quid eſt cur ego hom
feram, quid eſt cur ſagitt
lanceam tremam? majora
ricula exſpectant. Flumin
terris, & magnis naturæ p
petimur. Ingenti itaque
mors provocanda eſt, ſ
ęquo vaſtoq; impetu aggr
ſive quotidiano & vulgar

nihil referi quam minax veniat, quantumque ſit, quod in noſtra-bat: quod à nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculę dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leviter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitaverint venti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frangatur licet cælum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunā ſupervacua promittentem, levia minitantem, ſi volumus trāquillè degere, & ipſis diis de felicitate controverſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Sive illam inſidiæ, ſive morbi petent, ſive hoſtium gladii, ſive inſularum cadentium fragor, ſive ipſarum ruina terrarum, ſive vaſta vis ignium, urbes agroſque pari clade complexa, cum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, & cū bonis ominibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaveris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque faciendū eſt. Nec rogaveris, nec timueris, nec te velut in aliquod malū exiturū tuleris retro. Rerum natura te, quę genuit, exſpectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcuè, communes populis cadentibus rogi. Illud leve eſt. quid timemus? Grave eſt. potius ſemel incidat, quam ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta quatiantur quæ quatiunt, & in injuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de uno corpuſculo timeam? Supra oppida duo navigatur, duo autem, quæ novimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſervata perduxit. Quam multa alia aliis locis merſa ſunt? Quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine non eſſe? imo cum ſciam omnia eſſe finita? Egò ultimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaveris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta mēſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perveniam ad illos? fluit tempus, & avidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes?

habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut ſi ita tulerit, poſſis illi vel obviam exire.

LIBER VII, ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I.

NEMO uſque eo tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, ut ad divina non erigatur, ac tota mente conſurgat: utique ubi novum aliquod è cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, ut nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contra minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non convocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet. Nemo obſervat lunam, niſi laborantem. Tunc urbes conclamant, tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa majora ſunt, quod ſol totidem (ut

ita dicam)
habet, &
claudit: qu
inclinat, S
bus: quod ſi
terras, cum
non urit,
tenſionibus
perando fo
numquam
ſibi, nec ob
non annota
ſervatur. S
aut præter
cuit, ſpecta
oſtendimus.
magis nova
ri. Idem in
& inſolitæ
nemo non ſo
& oblitus a
tio quærit:
beat mirari,
deſunt qui
cationes eju
Sciſcitantur
re volunt, pr
At mehercu
aut magnific
didicerit u
larum ſidert
flamma cou
ſus noſter a
illis fluens lu
deſcendens:
orbes, ſed ſol
naque corpo
tractus laben
trahant, co
ſuo clara. I
gui fuere vi
diderunt ex
ignem alienu
per ſe, inqui
geret, niſi a
teneret, & à
globatamque
corpori, pro
turbine ſuo d
CAP. I
ganda prode
Cometæ eju
cujus ſuperio
cum illis qua

munia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamvis ſpargantur & longius exeant, faciem. ęque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quā purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos converſio mundi ſolvit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus, utrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, ut ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſervent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Nova hæc cæleſtium obſervatio eſt, & nuper in Græciam invecta.

CAP. III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondū comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus major cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſervatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati & intorti.

CAP. IV. Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones hujus ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, natura ventoſa & frigida, contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi evaporatio, ſplendores tantum cęli citrà ictum minaces movet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes vero & faces, quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis exeunti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

CAP. V. Vt à proximis mendaciis incipiam, falſum eſt faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quocumque incubuit, ſolum nudat: ſilvas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, utique numquam altior. At contra trabes editior cæli pars oſtentat. Ita numquam nubibus obſtiterunt. Præterea,

turbo

turbo omni nube velocior rapitur,& in orbem vertitur. Super iſta velocius deſinit, & ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec prætervolant, ut faces, ſed commorantur, & in eadem parte cæli collucent. Charimander quoq; in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum grande inſolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometen fuiſſe: ceterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum jam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quę notarentur: nihil tamen magis, quam quod ut ille fulſit in cęlo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

CAP. VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarũ genera ſunt. Alii ardorẽ undiq; effundunt, nec locum mutant: alii in unam partẽ ignem vagum in modũ comę porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ętate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti, undique etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſſis quibus trabes facesque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa ſecũ arida humidaq; terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra, plenũ alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſſa refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundẽ locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad cõſtitutum redire. Pluviæ quoque, & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum revertuntur. Ut breviter autem voluntatẽ ejus exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, quâ fiunt ignes turbine ejecti. Hoc unum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in ſuperiora elevantur.

CAP. VII. Adverſus hæc multa dicuntur. Primũ ſi ventus in cauſſa eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aëre apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento, eoq; eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: ventus in ſublime non pervenit, Cometæ autem viſuntur ſupra quã ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quo ventus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altũ levaret, aliis ventis nõ orirētur Cometæ. atqui oriuntur.

CAP. VIII. Illam nunc rationem ejus (utraque enim utitur) refellamus. Quidquid humidi aridiq; terra efflavit, cum in unum coit, ipſa diſcordia corporum,

ſpiri-

ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & levat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quam diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & disjectus, & (ut Salluſtii utar verbis,) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrûm crederet, aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non ut puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſè nec tumultuoſè eunt, ut aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis uſque in nubilum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeverare turbinem: qui quo major eſt, maturius corrumpitur.

CAP. IX. Vtrumlibet itaq; eligat: aut vis levis tam altè pervenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Gravitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim diutius apparerent, niſi majoribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut uſq; in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nã cum vagus & incertus ſpiritus convolutatus eſt, noviſſime uni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellę quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cùm ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitiũ ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas ejus, & mira brevitas eſt. Præterea violentius celeriuſq; in terra circaque eam volvitur: quo celſior, eo ſolutior, laxiorq; eſt, & ob hoc diffunditur. Adjice nunc, quod etiamſi in ſummum pertenderet, ubi ſideribus iter eſt, utique ab eo motu, qui univerſum trahit, ſolveretur. Quid enim eſt illa converſione mũdi citatius? hac omnium ventorum in unum conjecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aëris torti.

CAP. X. Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celeriq; volumine torquet.

Et ut det eis aliquam advocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco: alter ille divinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter novus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantiũ motus irrevocabilis eſt: nec

nec hæſitat uſquam, nec reſiſtit, nec dat ullam nobis ſuſpicionem objectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines pervenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionē ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignē efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe volvitur. Ergo ignem quoq; qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & disjectus, minimeq; ſimilis in orbem coacto.

CAP. XI. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in una parte cæli adſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt una. Quamvis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorū qui undiq; circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti ejuſdem notæ ſunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non convenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorē, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diviſos. Sed ſive ſint aliquæ differentiæ illorum, ſive non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud unum conſtare debet, præter ſolitum adſpici novam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in unum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantū evenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab utraque, inflāmaturque, & longum ignem efficit.

CAP. XII. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui juris eſſe. Etiamnunc frequenter ſtella ſub altioris ſtellę veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Iovem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si cometam faceret ſtella ſtellæ superveniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio brevis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admoverat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cum obſcurari cœperint, liberari: quāto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarū conventu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterum intervallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella uſque ad alteram ſtellā ignem mittere, ita ut utraque juncta videatur, cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum

ditarum lumen miſcetur, & præbet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodũ rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaveſcunt, quemadmodum alternè arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horũ, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed extingueretur cito: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamve cingunt, & intra breviſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeverat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æquè cito dilaberetur. Vtriq; non in tantum maneret, quantum morari Cometę ſolent. Stellis intra ſigniferũ curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

CAP. XIII. Adverſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinq; diſcurrere, ſed ſolas obſervatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionẽ talem, ut tunc demum, cũ ad extremam eorum venêre, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, ut ait, nobis novæ, quæ lumen ſuum cũ ſtantibus miſceant, & majorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leviſſimum eſt: tota ejus narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modũ tecti durata, & alti craſſiq; corporis, quod atomi congeſtæ coacervatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, ut ſolvi vitiariq; non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraq; mundi jacente materia. Solvere iſta quid aliud eſt, quam manum exercere, & in ventum jactare brachia?

CAP. XIIII. Velim tamen mihi dicat ille, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent gravia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, ut tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & levibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat; quia præcipitatio ejus æterna eſt, nihil habens noviſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moveri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moveri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adjuvat

iſta

iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotavit, & poſteris tradidit?

CAP. XV. Poſt mortem Demetrii Syriæ regis, cujus Demetrius & Antiochus liberi fuêre, paullo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo ejus diſtricta eſt, & evanuit claritas. Noviſſimè autē totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, numquam hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & uſque in æquinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conveniſſe debent erraticæ, ut tam longum cæli tractū occuparent igne continuo?

CAP. XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus vero non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit eventus, cum Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſervare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adjecit, in quas ſtellas diviſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

CAP. XVII. Apollonius Myndius in diverſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non unum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterum non eſt illi palam curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus, eumdem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem divi Iulii, ludis Veneris genitricis, circa undecimam horam diei emerſit. Multi variiq; ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine ulla luce: aliis candor & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe volvens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cum deſcendere, ſunt, majoraque ex loco propiore viſuntur: minora, cum redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

CAP. XVIII. Adverſus hoc protinus reſpondetur, non idem

accidere

accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederet. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. Deinde quod adverſus priores, etiam adverſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moveretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed levem ignem ac tumultuarium.

CAP. XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere judicat ſtellas, & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per conjunctionem cohærentium reddi. Quidam ajunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas; quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur.

CAP. XX. In hac ſententia ſunt plerique noſtrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modo cælum ardere, modo

Longos à tergo flammarum albeſcere tractus,

modo faces cum igne vaſto rapi: ipſa etiam fulmina, etſi velocitate mira, ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aëris attriti, & impetu inter ſe majore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante diſcedunt, quam conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliaque inſigni novitate flammæ: quæ non adverterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, ſive emicuit aliquid & fugit, ſive compreſſo aëre & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vaſtum in concavo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

---medium video diſcedere cælum,

Palanteſque polo ſtellas.

quæ aliquando non exſpectata nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia hujus rei ratio eſt, quare alieno tempore appareant, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quemdam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt.

CAP. XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Quamvis enim illi ad ſuperiora niſus eſt; tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit in aëra quoque, ſi dextram lævamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli

ſui duxit, illo repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito exſtinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diverſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: hic ab eadem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus uberior fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt, invitante materia, non itiuere. Quod apparet duobus, quos ſpectavimus, fuiſſe diverſum: cum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu volvitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

CAP. XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primum quæcumque aër creat, brevia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, cum ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, & brevis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluvius, nunc ſerenus, nunc inter utrumque varius: nubeſque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſolvitur, modo congregantur, modo digeruntur, numquam immotæ jacent. Fieri non poteſt, ut ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne umquam excuteretur, aptavit. Deinde ſi aſſiduo ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aër eſt, quo terris propior: numquam Cometes in imum uſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quo illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eo quo trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

CAP. XXIII. Nullis ignibus ordinariis & cæleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alii fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt; ſic fulmina in unum valent ictum; ſic quæ tranſverſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, prætervolant & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico divinis, quos habet mundus æternos, quia partes ejus ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſervant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus majores minoreſve fierent, ſi ignis eſſet collectitius, & ex aliqua cauſſa repentinus. Minor enim eſſet ac major, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc amplius adjicio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fuga eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedē: & ideo nō cito expellitur, ſed emetitur ſpatiū ſuum; nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis unū ſtellis limitē ponit? Quis in anguſtū divina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moveri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum receſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cælum per-

vium

vium non ſit? Quod ſi judicas, non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

CAP. XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinẽ mundi, ut in multa itinera diviſus ſit: nec hanc unam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aëra minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogaverit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſervatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cujus imperio & impellimur & revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quam ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim divinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat.

CAP. XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus intervallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

---ſtellis numeros & nomina fecit.

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantum facie noverint cælũ, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas una non ſufficit, ut tota cælo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione dividimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inventi ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui ullam ſtellam aut ſupprimere curſum judicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec averti: prodeunt omnia: ut ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irrevocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex adverſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſervat.

CAP. XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videamur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, ut certo tempore intuentes fallant. Sic naves quamvis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inventis: aliquid veritati & poſteri conferant.

rant. Per ſtellas, inquit, ulteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per intervalla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, ut ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur: Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

CAP. XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat à ſole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare lividus illi & ater color ſit, cum à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diverſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamvis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis ejuſdem, cujus cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diverſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus ejuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breviſſimum tempus aries extollitur, libra tardiſſime emergit: & tamen hoc ſidus & illud ejuſdem naturæ eſt: cum illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter ſe elementa ſint? gravia & levia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota hujus mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma ejus non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno revertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reviſit ſedem ſuam. Non ad unam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe jactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit à turba, ut ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam ut fortuitam putes, ſive amplitudinem eorum conſideres, ſive fulgorem, qui major eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum conjecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem.

CAP. XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non judicas ſidus eſſe, quod futura denunciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluviæ,

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſævituri maris, ſi marinæ

In

In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:
ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumve conſtituat. Hoc ut ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluvias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates ubique. At in Achaia, Macedoniaque, urbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, graviores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus. ferè enim compelluntur in cardines.

CAP. XXIX. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam prius. Quare quæ tardius feruntur, gravia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit, gravis eſt? Atqui levitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed majore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graves ſunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana pervenit, erigenſque ſuum curſum oblituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primum viſus, non deſiit in rectum aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios movere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dii ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & conjecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inveniendi, nec ſine ſpe.

CAP. XXX. Egregie Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quam cum de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur? quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte jacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quę univerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto movet. Quam multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

C A P. X X X I. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſive illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſive in ſanctiore ſeceſſu majeſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parum novimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognovimus ſæculo? & quidem multa venientis ævi populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleverit, reſervantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſervat, quod oſtendat reviſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo ejus hæremus. Illa arcana non promiſcue nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proveniunt, utique ſi labor ceſſat. Id quod unum toto agimus animo, nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Invenit luxuria aliquid novi, in quod inſaniat. Invenit impudicitia novam contumeliam ſibi. Invenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne projecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, extinguimus levitate & politura corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat injuria, ut traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

C A P. X X X I I. Miraris, ſi nondum ſapiētia omne opus ſuū implevit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſerviunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam judicat, niſi quam in tranſitu noverit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa invidioſæ turbæ ſchola præceptorem non invenit. Sextiorum nova & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cujus pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Privatim urbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe uxoreſque contendunt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona, cum diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeo nihil invenitur ex his quæ parum inveſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inventa

venta

venta erant oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris prememus, ſi in hoc juventus ſobria incumberet, hoc majores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & levi manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

L. ANNÆI SENECÆ CLAVDII CÆSARIS

ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ.

QVid actum ſit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Aviola Coſs. anno novo, initio ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit unde ſciam: primum, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obiit ille, qui verum proverbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis umquam ab hiſtorico jurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Druſillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator eſt: qua ſcis & divum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem, ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaveris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu juravit ſe Druſillam vidiſſe cælum adſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmavit, ſe non indicaturum etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audivi, certe clara affero, ita illum ſalvum & felicem habeam.

Iam Phœbus breviore via contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni:
Iamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Divitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor uvas.

Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. facilius inter philoſophos, quam inter horologia conveniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diviſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec invenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio

ejus delectatus eſſet, unam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fæmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris? nec unquam meritum, ut tamdiu cruciaretur? Annus ſexageſimus & quartus eſt ex quo cum anima luctatur. Quid huic invides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant. horam ejus nemo novit. Nemo enim illum unquam natum putavit. Fac quod faciendum eſt.

Dede neci. melior vacua ſine regnet in aula.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adjicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, civitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita jubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Babæ, tertius Claudii. Hos, inquit, treis uno anno exiguis intervallis temporum diviſos mori jubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo ſe tot millia hominũ ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim convictoribus.

Hæc ait: & turpi convolvens ſtamina fuſo,
Ibrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niveo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Aſſumpſere novum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo:
Aurea formoſo deſcendunt ſæcula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloque labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque juvat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra movet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu; fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito nevere manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
Ille mihi ſimilis vultu, ſimiliſque decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis
Sæcula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra;
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem jam Roma Neronem
Adſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & affuſo cervix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini formoſiſſimo faveret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem jubent omnes

omnes *χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.* Et ille quidem animam ebulliit, & eo desiit vivere videri. Exſpiravit autem dum comœdos audit, ut ſcias me non ſine cauſſa illos timere. Vltima vox ejus hæc inter homines audita eſt, cum majorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur: Væ me, puto, concacavi me. Quid autem fecerit, neſcio: omnia certe concacavit. Quæ in terris poſtea ſint acta, ſupervacuum eſt referre. Scitis enim optime: nec periculum eſt, ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. Nemo felicitatis ſuæ obliviſcitur. In cælo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Iovi, veniſſe quemdam bonæ ſtaturæ, bene canum, neſcio quid illum minari: aſſidue enim caput movere, pedem dextrum trahere. quæſiſſe ſe, cujus nationis eſſet? reſpondiſſe, neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſa, non intelligere ſe linguam ejus: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererraverat, & noſſe videbatur omnes nationes, jubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiam non omnia monſtra timuerit: ut vidit novi generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putavit ſibi tertium decimum laborem veniſſe. Diligentius intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait:

Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις; Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtoriis ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi homini minime vafro, niſi fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: cæteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi. Lugduni natus eſt: Marci municipem vides: quod tibi narro. ad ſextum decimum lapidem à Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, ubi Licinius multos annos regnavit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quam ullus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xanthum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci jubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc unum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome properè, ſede qua genitus cluas,
Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram accidas.
Hæc clava reges ſæpè mactavit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,

Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Heſperio mari
Inachiam ad urbem nobile advexi pecus,
Vidi duobus imminens fluviis jugum
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωροῦ πληγήν. Claudius ut vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperavi mihi affuturum apud alios: & ſi quis à me notorem petiiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum jus dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum pertulerim, cum cauſidicos audirem, & diem & noctem: in quos ſi incidiſſes, valde fortis licet, maluiſſes Cloacas Augiæ purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. Sed quoniam volo, non mirum, quod impetum in curiam feciſti: nihil tibi clusi eſt. Modo dic nobis, qualem deum iſtum fieri velis: ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo poteſt rotundus eſſe (ut ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo Stoici Dei: jam video, nec cor, nec caput habet. Si mehercules à Saturno petiiſſet hoc beneficium, cujus menſem toto anno celebravit Saturnalia ejus princeps non tuliſſet. Illum Deum ab Iove, quem quantum quidem in illo fuit, damnavit inceſti. L. Syllanum enim generum ſuum occidit. Oro per quod ſororem ſuam, feſtiviſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtulte ſtudere; Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: hic nobis curva corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut deum orant. Ἀλώρου σιλάτου χήν. Tandem Iovi venit in mentem, privatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. Volo ſervetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis exiſtimabit? illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kal. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo quantumvis vafer, qui ſemper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, quod in foro vivat, dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideo non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem Olim, inquit, magna res erat, Deum fieri: jam famam nimium feciſti. Itaque ne videar in perſonam, nō in rem ſententiā dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem Deus fiat ex his, qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui cōtra hoc S.C. deus factus,

ctus, fictus, pictuſve erit, eum dedi larvis, & proximo munere inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Vicæ Potæ filius, & ipſe deſignatus Coſ. nummulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere civitatulas ſolebat. Ad huncce belle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet: Cum Divus Claudius Divum Auguſtũ ſanguine contingat, nec minus Divam Auguſtam aviam ſuam, quam ipſe Deam eſſe juſſit, longeque omnes mortales ſapientia antecellat, ſitque è rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit

---*ferventia rapa vorare:*

cenſeo, ut D. Claudius ex hac die Deus fiat, ita uti ante eum quis optimo jure factus ſit: eamque rem ad μεταμορφώσεις Ovidii adjiciendam. Variæ erant ſententiæ, & videbatur Claudius ſententia vincere. Hercules enim, qui videret ferrũ ſuum in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat: & ajebat: Noli mihi invidere, mea res agitur: deinde ſi quid volueris, invicem faciam: Manus manum lavat. Tunc Divus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ dicẽdæ, & ſumma facundia diſſeruit. P. C. Vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe. ſemper meum negotiũ ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem graviorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi? ideo civilia bella cõpeſcui? ideo legibus urbem fundavi, operibus ornavi? Et quid dicam P. C. nõ invenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendũ eſt itaque à me ad Meſſalæ Corvini diſertiſſimi viri illam ſentẽtiam: Præcidit jus imperii. hic, P. C. qui nobis non poſſe videtur muſcam excitare, tam facile homines occidebat, quam canis excta edit. Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deflere publicas clades, intuenti domeſtica mala. Itaque illa omittã, hæc referam. Etiamſi Phormea Græce neſcit, ego ſcio. ENTIKONTONYKHNΔIHC. ſeneſcit. Iſte, quem videtis, per tot annos ſub meo nomine latens, hãc mihi gratiam retulit, ut duas Iulias proneptes meas occideret, alterã ferro, alterã fame: unũ abnepotẽ L. Syllanũ. Viderit Iupiter, an in cauſſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi, Dive Claudi, quare quemquã ex his, quos, quaſque occidiſti, antequam de cauſſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet? in cælo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem

Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο,

& iratus fuit uxori, & ſuſpendit illam: numquid occidit? Tu Meſſalinam, cujus æquè avunculus major eram, quam tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dii tibi malefaciant: adeo iſtud turpius eſt, quod neſcis, quam quod occidiſti. Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Cajus Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Triſtioniam, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum vero tam fatuum, ut etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus ejus, diis iratis natum. Ad ſummam tria verba cito dicat, & ſervum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſtè inter vos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, vindicate injurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recita-

vit: Quandoquidem divus Claudius occidit ſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompejum magnum & L. Syllanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quam ovo ovum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam uxorem ſuam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeverè animadverti, nec illi rerum judicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cælo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc unde negant redire quemquam.

Dum deſcendunt per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudii funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, ut ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſque generis æneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares, P. Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed planè ex animo. Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cummaximè reviviſcerent. Ex his unus cum vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non ſemper Saturnalia erunt. Claudius ut vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe. Ingenti enim μεγαλοχορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis.

Fundite fletus,
Edite planctus,
Fingite luctus,
Reſonet triſti
Clamore forum:
Cecidit pulchre
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe.
Ille citato
Vincere curſu
Poterat celeres:
Ille rebelles
Fundere Parthos,
Levibuſque ſequi
Perſida telis,
Certaque manu
Tendere nervum:
Qui præcipites
Vulnere parvo
Figeret hoſtes,
Pictaque Medi
Terga fugacis.
Ille Britannos
Vltra noti
Littora ponti,
Et cæruleos
Scuta Brigantas
Dare Romuleis
Colla cathenis
Juſſit, & ipſum
Nova Romanæ
Iura ſecuris
Tremere Oceanum.
Deflete virum,
Quo non alius
Potuit citius
Diſcere cauſſas,
Vna tantum
Parte audita,
Sæpe & neutra.
Quis nunc judex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi jam cedet
Sede relicta,
Qui dat populo
Jura ſilenti,
Cretæa tenens
Oppida centum.
Cædite mœſtis
Pectora palmis
O cauſidici,
Venale genus.
Voſque Poetæ
Lugete novi,

Voſque

Voſque in primis
Qui concuſſo
Magna parastis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Injicit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obvoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tyberim & viam rectam deſcendit ad inferos. Antecеſſerat jam compendiaria via Narciſſus libertus, ad patronũ excipiendum, & venienti nitidus, ut erat à Balineo, occurrit, & ait: Quid dii ad homines? Celerius, inquit Mercurius, & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat, quem Mercurius iterũ feſtinare juſſit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narciſſus evolat. Omnia procliva ſunt, facile deſcenditur. Itaque quamvis podagricus eſſet, momento temporis pervenit ad januam Ditis: ubi jacebat, ut ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe movens, villoſque horrendos excutiens. puſillum ſuperturbatur, (albam canem in deliciis habere conſuerat) ut illum vidit canem nigrum villoſum ſanè: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæſar venit. Ecce extemplò cum plauſu procedunt cantantes: Εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Hic erat C. Silius Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Helvius Trogus, Cotta Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narciſſus duci juſſerat. Medius erat in hac cantantium turba Mneſter Pantomimus, quem Claudius decoris cauſſa minorem fecerat. Nec non ad Meſſalinam cito rumor percrepuit, Claudium veniſſe. Convolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphœus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus Catonius, & Ruſſus Pompeji F. Deinde amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompejus, & Lupus, & Celer Aſinius, conſulares. Noviſſimè fratris filia, ſororis filia gener, ſocer, ſocrus, omnes planè conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cùm vidiſſet Claudius, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompejus: Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quam tu, omnium amicorum interfector? In jus eamus: ego tibi hîc ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de ſicariis lata eſt, quærebat: poſtulat, nomen ejus recipi, edit ſubſcriptionem: Occiſos Senatores XXX. Equites Rom. CCCXV. atque plures: ceteros CCXXI. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecumque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Advocatum non invenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus cõvictor ejus, homo Claudiana lingua diſertus, & poſtulat advocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompejus magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpondere. Æacus, homo juſtiſſimus, vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, & ait: Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, novitate rei attoniti: negabant hoc unquam factum. Claudio iniquum magis videbatur quam novum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi uni dii laturam feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non unquam Siſyphum onere relevari: aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam. Non placuit ulli ex veteranis miſſionem dari, ne vel Claudius unquam ſimile ſperaret. Placuit novam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi labo-

laborem irritum, & alicujus cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Æacus jubet illum aleâ ludere pertuſo fritillo. Et jam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Utraq; ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepêre fidem: refugit, digitoſque per ipſos (Furto.
Fallax aſſiduo dilabitur alea
Sic cùm jam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio volvuntur pondera collo.

Apparuit ſubito C. Cæſar, & petere illū in ſervitutem cœpit: producit teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantē. Adjudicatur C. Cæſari; illū Æacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, ut à cognitionibus ei eſſet.

EXCERPTA QVÆDAM
E LIBRIS SENECÆ.

HONESTA, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa verò jam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut feneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit divitiarum modus, quæris? Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum juvat habentem, niſi ad cujus amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ divitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur. Ad ſupervacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non judicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habemus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quamminimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit, propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maximè divitiis fruitur, qui minimè indiget. Si ad naturam vives, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquā dives. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi ultra privatum pecuniæ modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, non tantum liceat habere, ſed calcare divitias: accedent ſtatuæ & pictu-

ræ, & quidquid ars ulla luxuriæ auro & argento elaboravit: majora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt; error immenſus eſt. Retrahe te ergo à vanis: & cum voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum navigandum eſt, non ſtrepitu portus, non unius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus dives eſt, qui licet habeat divitias, eas tamen ut fugientes habet.

Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cujus mores ſanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine fruga litatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeſſi ſunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum à furoribus liberet? Multis divitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem gravem nobis fecerat, & divitias graves faciet. Quemadmodum nihil refert, utrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces: quocumq; illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, utrum æger animus in divitiis an in paupertate ſit: malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſciemus quam non ſit grave pauperes eſſe. Incipe cũ paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere volo, ut illas intrepidè poſſideas. Quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis benè victurum ſperaveris, & ſi illas tamquam exituras adſpexeris. Diſcedat quiſquis nõ te, ſed aliud in te ſequebatur, ob hoc unum eſt amanda paupertas, quod à quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in divitiis pauper eſt. Nemo naſcitur dives. Quiſquis exit in lucem, juſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initiis regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Iove de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non in uno genere. Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis ſcire quam nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & divitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nulla ſollicitudine concutitur, in alio eſt. Cura velut nubes levis tranſit: Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt; huic gravis & ſuprema

ſuprema ſuperbia, licet non palam, triſtitia eſt: eo quidem gravior, quod interdum nõ licet palã eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt à recto divitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quod mirari illa conſuevimus. Nõ enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſſam habent divitiæ. Mutant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, invidiam trahunt, eo uſque mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant: extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine timore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt; divitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant; divitiæ inſolentiam.

EXCERPTA ALIA.

LICET cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curavi, quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab ultimo, inquis: imo à maximo. Ad hoc præcipuè gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia devorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat aliorũ quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere judicant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, ut ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas ejus deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intravi, ut exirem. Morieris. Gentium jus eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cum deambulaveris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid novi dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba juravi. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officii finis. Quis ſanus exauctorari moleſte tulit? Quò tranſit orbis, ego tranſibo. Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. Nihil grave eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum novi. Hoc quidẽ cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, utrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladii concurrent. Quid refert, quàm multa ſint vulnera? Non poteſt amplius quam unum eſſe mortiferum.

Peregrè morieris. Vndecumq; ad inferos una via eſt. Peregrè

morieris.

morieris. Ego quod debeo, ſolvere paratus ſum. Videat ſenerator, ubi me appellet. Peregrè morieris. Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregrè morieris. Non eſt gravior foris quam domi ſomnus. Peregrè morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico pervenire.

Sed juvenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Iuvenis morieris. Hoc unum eſt, quod æque ad juventut quam ad ſenectut pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cum juvat vivere. Iuvenis morieris. Quicumque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuvenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alii, vel ſenectuti. Iuvenis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus vivere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus jacebis. Quid aliud reſpondeam, quam illud Maronis?

—— *Facilis jactura ſepulcri.*

Si nihil ſentio, non pertinet ad me jactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentū eſt. Inſepultus jacebis.

—— *Cælo tegitur, qui non habet urnam.*

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſupervacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus jacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu eviſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paullatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed projicimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Ultra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitę multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſſa, ſed vivorum, inventa eſt ſepultura, ut corpora & viſu, & odore fœda, amoverentur. alios terra obruit, alios flamma cōſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentū mei caperem. Non in mari tantū, aut in prœlio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moverer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Moverer, ſi judicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Malè de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium una eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicumque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur: ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci civitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: levis eſt patientia. Si gravis eſt, feramus: non levis eſt gloria. Dolor clamorē exprimat, dum

dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor: immò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi gravis eſt, imo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. Pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt avibus. pecora in diem vivunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude, impotens non eris. Injuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum judicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis invidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Vtrum avarus, an prodigus eſt? Si avarus, non habet: ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadavera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illa avaritiam perdidiſti. Sèd ſi manet illa apud te, es tamen utcumque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. & illa quidem quam multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exoneravit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quod opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi jactura tam triſtis eſt. Non tam moleſtè ferres, ſi tamquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. Nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via inciſa eſt. quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, & mala omnia. Certè irritamenta ſunt vitiorum, duceſque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut novum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem voces arborem, quod ſtante ipſa cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeja domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra exſpectationem tuam evenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cujus eſſent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverat. recepit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quod evaſeris. Nudus exii. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaſeris. Inimicos graves habeo. Quomodo adverſus feras munimēta conquiris, quomodo adverſus ſerpentes: ſic adverſus inimicos auxilia circumſpice

ſpice

ſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod optimũ eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt pejus, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quære: & ibi eum quæras, ubi invenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur. quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi unum: erubeſce, ſi unicũ. quid tu in tanta tempeſtate ad unam anchoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrum inveneras bonam, an feceras? Si inveneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res periit: ſalvus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multæ diu cuſtoditam perdidere! Decus? Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis, eſſe cœperunt poſtea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides ejus? Quàm multas ex optimis conjugibus peſſimas videmus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas? Omnium quidem imperitorum animus, maximè tamen muliebris, in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas, nihil tam vagum. Novimus veterum matrimoniorum repudia; & fœdiores divortio, malè cohærentium rixas. Quam multæ quos in adoleſcentia amaverunt, in commune reliquêre ſenectute? quoties anile divortium riſimus: quam multarũ notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona, & fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, ut affirmare id ſine periculo poſſis. Bonam uxorem amiſi. Invenies, ſi nihil quæris niſi bonam. Tu modò ne imagines, proavoſque reſpexeris, nec patrimonium, cui jam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum formâ non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multum abeſt à contemptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam vitiis. non cujus auriculis utrimque bina patrimonia dependeant. non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quàm in veſte: quam in patente ſellâ circumlatam per urbem populus ab omni parte æquè ut maritus inſpexerit: cujus ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facilè ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare jacturam? Hoc unum deeſt, utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaveris, cogita & virum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor adventitium bonum eſt: non eſt inter illa, quæ ſemel unicuiq; contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exſilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa vivendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Hac EXCERPTA libenter omiſiſſem. Senecæ enim eſſe, vel cæco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, nequis ea, cuicuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendavimus.

PRÆSTAT.

M. ANNÆI
SENECÆ
RHETORIS

Suaſoriæ, Controverſiæ, Declamationumque Excerpta:

Ad veterum MS. Codd. fidem emendata: & Græca, quæ priores Editiones deſiderabant, ſuis locis reſtituta.

Ex ultima Andreæ Schotti recenſione.

AMSTELREDAMI,

Apud Guiljelmum Ianſonium Cæſium.

M. DC. XXVIII.

SVASORIARVM INDEX.

I. *Deliberat Alexander, an Oceanum naviget.*

II. *Trecenti Lacones contra Xerxem miſſi, cum trecenti ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an & ipſi fugiant.*

III. *Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter navigari poſſe.*

IV. *Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denunciatum eſſet illi reſponſo auguris periculum.*

V. *Deliberant Athenienſes, an Trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.*

VI. *Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur.*

PARS ALTERA.

Hiſtoricorum de Cicerone Iudicia.

VII. *Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente incolumitatem Antonio, ſi feciſſet.*

M. ANNÆI

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS

SVASORIARVM Liber unus.

SVASORIA I.

Deliberat Alexander, an Oceanum naviget.

FINIT AM cuique rei magnitudinem natura dederat, dedit & modũ. nihil infinitum eſt, niſi Oceanus. *Avitus.* Fertiles in Oceano jacere terras, ultraque Oceanum rurſus alia litora, alium naſci orbem, nec uſquam naturam rerum definere, ſed ſemper inde, ubi defiiſſe videatur, novam exſurgere: facile iſta finguntur: quia Oceanus navigari non poteſt. Satis ſit hactenus viciſſe Alexandro, qua mundo lucere ſatis eſt. Intra has terras cælum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quaſi deficientes in ſuo fine natura pigra moles, novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipſum vero grave & defixum mare, & aut nulla aut ignota ſidera. Ita eſt, Alexander rerum natura: poſt omnia Oceanus: poſt Oceanum nihil. *Argentarii.* Reſiſte, orbis te tuus revocat: vicimus qua lucet. nihil tantum eſt, quod ego Alexandri periculo petam. *Pompeii Silonis.* Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ eſt adeſſe, iidem ſunt termini & regni tui, & mundi. *Oſci.* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. Quod noveram, vici: nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum poſito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non juga victor miles calcaverit? Vltra Liberi patris trophæa conſtitimus. Non quærimus orbem, ſed amittimus. Immenſum, & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque cuſtodia, inagitata remis vaſtitas, litora modo ſæviente fluctu inquieta, modo fugiente deſerta. terra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit. *Muſæ.* Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil ultra eſſe, quod vincas; revertere. *Albutii Sili.* Terræ quoque ſuum finem habent, & ipſius mundi aliquis occaſus eſt, nihil infinitũ eſt, modũ magnitudini facere debes, cum fortuna non facit. Magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio. Eundem fortuna victoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam ſupergreſſa eſt! Alexander orbi magnus eſt, Alexandro orbis anguſtus eſt. Aliquis etiam magnitudini modus eſt. Non procedit ultra ſpatia ſua cælum. Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummum venit, in-

incremento

crevimento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrū novimus, quā ultra Oceanum. *Marillii.* Maria ſequimur, terras cui tradimus? orbem quem non novi, quæro, quem vici, relinquo. *Fabiani.* Quæ iſta toto pelago infuſa caligo? Navigantem tibi videtur admittere, quæ proſpicientem quoque excludit. Non hæc India eſt, nec terribilis ferarum ille conventus. immanes propone belluas. aſpice quibus procellis fluctibuſque ſæviat, quas ad litora undas agat. tantus ventorum, tanta convulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens navigantibus ſtatio eſt, nihil ſalutare, nihil notum. rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum. Illi qui jam ſiderum collegerunt metas, & annuas hyemis atque æſtatis ad certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi eſt: de Oceano tamen dubitant, utrumne terras velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos, per quos navigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet: ignem poſt ſe, cujus augmentum ipſe ſit, habeat an ſpiritum. Quid agitis commilitones? regem domitoremque generis humani, magnum Alexandrum eo demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexander matrem in orbe victo adhuc magis, quam pacato relinquis.

DIVISIO. Ajebat *Ceſtius*, hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe, quàm ſuadendum. Non eodem modo in libera civitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges: quibus etiam quæ proſunt, ita tamen ut delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen: quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi modum elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria inſolentiam ejus coarguit, orbis illum ſuus non capit: itaque nihil dicendum ajebat, niſi cum ſumma veneratione regis, ne accideret idem quod præceptori ejus Calliſtheni accidit, quem occidit propter intempeſtive liberos ſales. Nam cum Deum vellet videri, & vulneratus eſſet, viſo ſanguine ejus philoſophus mirari ſe dixerat, quod non eſſet ἰχὼρ, οἷος πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Ille ſe ab hac urbanitate lancea vindicavit. Eleganter in C. Caſſii epiſtola quam ad M. Ciceronem miſſa poſitum, multum jocatur de ſtultitia Cn. Pompeii adoleſcentis, qui in Hiſpania contraxit exercitum, & ad Mundam acie victus eſt. Deinde ait: Nos quidem illum deridemus, ſed timeo ne ille non gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc urbanitas extimeſcenda eſt. Ajebat itaque, apud Alexandrum, ita dicendam eſſe ſententiam, ut multa adulatione animus ejus permulceretur. Servandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenienſibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehenſæ, ſed & caſtigatæ ſunt. Nam cum Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi juberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum conjugibus & liberis, Διόνυσον ſalutaverunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Minervam ſuam, & rogaverunt ut duceret. Ac Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis

quidam

quidam ait: κύει ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπρεπον εἶχε. Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. quæ cum exigerentur, complures contumelioſi libelli proponebantur: quidam etiam ipſi Antonio tradebantur: ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ ejus fuit, cum & eodem tempore Octaviam uxorem haberet, & Cleopatram Ο Κ-ΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΘΗ-ΝΑ ΑΝΤΩΝΙΩ, RES TVAS TIBI HABE. Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Corvinus deſultorem bellorum civilium vocat, quia ab Dolabella ad Caſſium tranſiturus, ſalutem ſibi pactus eſt, ſi Dolabellam occidiſſet: & à Caſſio deinde tranſivit ad Antonium: noviſſime ab Antonio transfugit ad Cæſarem. Hic eſt Deillius, cujus epiſtolæ laſcivæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait: Et tamen ſcito illos tibi annuam, bimam, trimam diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propoſitum revertar. Ajebat Ceſtius, magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendam: quam ſic diviſit, ut primum diceret, etiam ſi navigari poſſet Oceanus, navigandum non eſſe: ſatis gloriæ quæſitum: regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu viciſſet: conſulendum militi, tot victoriis laſſo: de matre illi cogitandum: & alias cauſas complures ſubjecit. Deinde illam quæſtionem [ſubjecit,] ne navigari quidem Oceanum poſſe. *Fabianus* philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, Etiam ſi navigari poſſet Oceanus, navigandum non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum eſſe rebus ſecundis. hic dixit ſententiam: Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſtitit. Dixit deinde locum de varietate fortunæ, & cum deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere: deinde exempla rerum è faſtigio ſuo devolutarum, adjecit: Sine potius rerum naturam, quam fortunam tuam deficere. ſecundam quoque quæſtionem aliter tractavit. Diviſit enim illam ſic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum eſſe terras habitabiles: deinde ſi eſſent, perveniri tamen ad illas non poſſe, Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem navigationis. Noviſſime ut poſſit perveniri, tanti tamen non eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri, deſcituras gentes, ſi Alexandrum rerum naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memoravit, de qua dixit, quomodo illa trepidavit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet. *Glyconis* celebris ſententia eſt: τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις, οὐδὲ Γράνικος. τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ἔσχατον ἔκειτο. Hoc omnes imitari voluerunt. *Plution* dixit: Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετ' αὐτὸ δὲ οὐδέν. *Artemon* dixit: βουλευόμεθα ἐν Ἀσίᾳ πλεῖν ἡλίους δύο Ἑλλησποντίους ἤδη ἐφεστῶτες, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν Παμφυλίων πελάγει τὴν ἐμπρέθεσμον παρακλοῦμεν ἐμπεσοῦσιν, Οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ' ἔστιν, οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ' ἐστὶ μυχὸς ἔσχατον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ. *Apaturius* dixit; ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς στερεᾶς εἰς ἀνατολὰς, ἔνθα δὲ εἰς τὰς ἀρκτῴους δύσεις. *Ceſtius* deſcripſit: Fremit Oceanus, quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ unquam dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt. putabant Do-

rionis eſſe in Metaphraſi dicta Homeri: Tum excæcatus Cyclops ſaxum in mare rejecit. Hæc quomodo ex corruptis eo perveniant, ut & magna, nec tamen ſana ſint, ajebat Mecænas apud Virgilium intelligi poſſe. Tumidum eſt. ὄρος ὄρους ἀπεσχίσατε. Virgilius quidem ait:

Rapit haud partem exiguam montis. ——

Magnitudini ſe dat. Sed ut non impudenter diſcedat à fide: eſt inflatum κὰρ κορίω βάλλεται μέσος. Virgilius ait de navibus,

—— *Credas innare revulſas Cycladas.*

Non dicit hoc fieri, ſed videri. propitiis auribus auditur: quamvis incredibile eſt, quod excuſatur, antequam dicitur. Multo corruptiorem ſententiam *Meneſtrati* cujuſdam declamatoris non abjecti ſuis temporibus, nactus ſum in hac ipſa Suaſoria, cum deſcriberet belluarum in Oceano naſcentium magnitudinem. Efficit hæc ſententia, ut ignoſcamus ei, qui dixit, ipſis Charybdi & Scylla majus portentum, Charybdin ipſius maris naufragium videri, & ne in mare ſemel inſaniret: quid ibi poteſt eſſe ſalvi, ubi ipſum mare perit? *Dameſesicus* induxit matrem loquentem, cum deſcriberet aſſidue prioribus periculis nova ſuperveniſſe. *Barbarus* dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum, hunc ſenſum: *Fuſcus Arellius* dixit: Teſtor ante orbem tibi tuum deeſſe, quam militem. *Latro* ſedens hanc dixit: non excuſavit militem, ſed dixit Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terram, quis diem, quis mare? Da ubi caſtra ponam, ubi ſigna ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: numquid immature ab Oceano? Latini declamatores in Oceani deſcriptione non nimis viguerunt. nam aut tumide ſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pedo, qui navigante Germanico dixit:

Iam pridem poſt terga diem ſolemque relictum,
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras.
Heſperii metas, extremaque litora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis:
Qui ferat Oceanum, qui ſævas undique Priſtis,
Æquoreoſque canes ratibus conſurgere prenſis.
Accumulat fragor ipſe metus, jam ſidere limo
Navigia, & rapido deſertam flamine claſſem,
Seque feris credunt per inertia fata mar is
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atque aliquis prora ſpectat ſublimis ab alta
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu,
Vt nil erepto valuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore voces:
Quo ferimur? ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris:
An ne alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atque alium, libris intactum quærimus orbem?
Dii revocant rerumque vetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis
Et ſacras violamus aquas, divûmque quietas
Turbamus ſedes? ——

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quam Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit, quam

quam corrupte. Vtriuſque vobis faciam poteſtatem. Et volebam vos experiri, non adjiciendo judicium meum, nec ſeparando à corruptis ſana. potuiſſet etenim fieri, ut vos illa magis laudaretis, quæ inſaniũt: & nihilominus poteſt fieri, quamvis diſtinxerim. Illa belle dixit: ſed fecit quod ſolebat, ut ſententiam adjectione ſupervacua atque tumida perderet. Adjecit enim illud: Vale terra, vale Nais mea, jubeo enim: num ferent oculi? ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναΐ ἐμά. κέλομαι γὰρ, ἆρ' οἴσει τὰ ὄσσε; Quoſdam judices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

SVASORIA II.

Trecenti Lacones contra Xerxem miſſi, cum trecenti ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant, an & ipſi fugiant.

ARELLII FVSCI PATRIS. At, puto, rudis lecta ætas, & animus qui frangeretur metu inſueto, armaque non paſſuræ manus, hebetataque ſenio, an vulneribus corpora. quid dicam potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios? an Eleos? an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot victarum gentium ſpolia? Et nunc, proh dolor, concidunt, ſi remeabimus templa. Pudet conſilii noſtri. pudet, etiam ſi non fugimus, deliberaſſe talia. At cum tot millibus Xerxes venit, ô Lacedæmonii, non adverſus Barbaros, reveremini opera veſtra, non avos, non patres, quorum nos exemplum non ovat? Ab infantia ſurgit ingenium: pudet Lacedæmonios ſic adhortari: tuti ſumus. Licet totum claſſe Orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum: hoc mare, quod tantum ex vaſto patet, urgetur in minimum, inſidioſis excipitur anguſtiis, qua vix minimo aditus navigio eſt, & hujus quoque remigium arcet inquietatione, quod circumfluit mare, fallacia curſus, vada altioribus internata, aſpera ſcopulis, & cetera, quæ navigantium vota decipiunt. Pudeat, inquam, & Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarum ſpolia? certe ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere trecentos, qui ſic non fugiant, & ſic cadent. Hunc ſumite animum. Neſcio an vincere poſſimus, vinci non poſſumus. Hæc non utique perituris refero: ſed etſi cadendum eſt, erratis, ſi metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum ſpiritum dedit, ſtatuitque naſcentibus in finem vitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia Deus orſus eſt, quippe minimis ſuccidunt corpora, indenuntiata forte rapimur: ſub eodem pueritia fato eſt, eadem juventus cauſa cadit: optamus quoque pleriſque mortem: adeo in ſecuram quietem receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt, proximique Deo. Sic ages ea ſatagunt. fœminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter eſt. Quid Lycurgum? quod interritos omni periculo, quos memoriæ ſacravit, viros referam? ut unum Ottyadem citem, annumerare trecentis exempla poſſum. *Triarii.* Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium, ſed fabula vinci? Magnum & alumnum virtutis naſci Laconem. ad certam victoriam omnes remanſiſſent, ad certam mortem tantum Laconas. Non eſt Sparta lapidibus circundata. ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius revocabimus fugientes Trœzenos, quam ſequemur. Sed montes perforat: maria contegit. Nunquam in ſolido ſtetit ſuperba felicitas, & ingentium imperiorum magna faſtigia oblivione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem perve-

perveniſſe, quæ ad invidiam perducta ſunt. Maria, terraſque rerum natura ſtatione mutavit ſua. moriamur trecenti: ut hic primum invenerit, quod mutare non poſſit. Si tandem amens placiturum conſilium erat, cur non potius in turba fugimus? *Porcii Latronis*. In hoc ſcilicet morati ſumus, ut agmen fugientium cogeremus? furori terga vertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte, quem fugimus. Vicit. At victoria dedecus elui poteſt. Ut omnia fortiter fiant, feliciter cadant: multum tamen nomini noſtro detractum eſt jam, Lacones, quod, an fugeremus, deliberavimus. Ut enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, poſt hanc deliberationem nihil aliud timeo, quam ne revertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? nunc nunc pugnemus. Latuiſſet virtus inter Trœzenos. Ceteri quidem fugere. ſi me quidem interrogatis quid ſentiam: ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar: electi ſumus, non relicti. *Gavii Sabini*. Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe: Laconi etiam deliberaſſe. *Marillit*. In hoc reſtitimus, ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ. Munitas Thermopylas ſatis putavimus, cum relinqueremus illic Lacones. *Ceſtii Pii*. Quam turpe fugere judicaſtis Lacones, tamdiu non fugiendo! Omnibus ſua decora ſunt, Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam? ideo Taygeti montis difficilia niſi Laconibus juga? ideo Hercule gloriamur operibus cœlum merito? ideo muri noſtri arma ſunt? O grave majorum virtutis dedecus: Lacones ſe numerant, non æſtimant. Videamus quanta turba ſit: ut habeat certe Sparta etiamſi non fortes milites, at nuntios veros ita ne bello quidem, ſed nuncio vincimur. Merito Hercules omnia contempſit, quem Lacones audire non ſuſtinent. Si vincere Xerxem non licet, videre liceat. Volo ſcire quem fugiam. Adhuc non ſum ex ulla parte Athenienſium ſimilis, non muris, nec educatione. nihil prius illorum imitabor, quam fugam? *Pompeji Silonis*. Xerxes multos ſecum adducit, Thermopylæ paucos recipiunt; erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter fugaces tardiſſimi. Nihil refert, quantas gentes in noſtrum orbem Oriens effuderit, quantumque nationum ſecum Xerxes trahat. tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. *Cornelii Hiſpani*. Pro Sparta venimus, pro Græcia ſtemus: vincamus hoſtes, ſocios jam vicimus: ſciat ille inſolens Barbarus, nihil eſſe difficilius, quam Laconis armati latus fodere. Ego vero quod Trœzeni diſceſſerunt, gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod virtuti noſtræ ſe opponat, quod inſerat: non latebit in turba Laco: quocunque Xerxes aſpexerit, Spartanum videbit. *Blandi*. Referam præcepta matrum, Aut in his, aut cum his? Minus turpe eſt, à bello inermē reverti, quam armatū fugere. Referā captivorum verba? captus Laco? Occide, inquit, non ſervio, potui non capi, ſi fugere voluiſſem. Deſcribite terrores Perſicos: omnia iſta, cum mitteremur, audivimus. Videat trecentos Xerxes, & ſciat, quanti bellum æſtimatum ſit, quanto aptus numero locus. Revertamur ne nuntii quidem niſi noviſſimi. Quis fugerit, neſcio. hos mihi Sparta commilitones dedit.

Deſcriptio Thermopylarum. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœzenii, anguſtas mihi Thermopylas fecerant.

Contra. *Cornelii Spatini*. At

ego maximum dedecus futurum Reipublicæ noſtræ arbitror, ſi Xerxes nihil prius in Græcia vicerit, quam Laconas. Ne teſtem quidem virtutis noſtræ habere poſſumus. id de nobis tradetur, quod hoſtes narraverint. Habetis conſilium meum. idem autem meum, quod totius Græciæ. ſi quis aliud ſuadet, non fortes vos eſſe, ſed perditos gaudet. *Claudii Marcelli.* Non vincent nos, ſed obruent. Satis fecimus nomini: multum rei geſſimus: ante nos rerum natura victa eſt.

DIVISIO. Hujus ſuaſoriæ feci mentionem, non quia in ea ſubtilitatis erat aliquid, quod vos excitare poſſet, ſed ut ſciretis quam nitide *Fuſcus* dixiſſet, vel quam licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrii erit, utrum explicationes ejus luxurioſas putetis, an (ut poëta Pollio Aſinius ajebat) hoc non eſſe ſuadere, ſed invidere, ne volo nihil fuiſſe & juvenis te amo, tanquam has explicationes Fuſci, quas nemo noſtrum non alius alia inclinatione vocis, vel ut ſua quiſque modulatione cantabat. At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci, ex omnibus ſuaſoriis celebres deſcriptiunculas ſubtexam, etiã ſi nihil occurrerit, quod quiſquam alius niſi ſuaſor dixerit. Diviſione autem hac ſuaſoria Fuſcus uſus eſt illa vulgari, ut diceret, non eſſe honeſtum fugere, etiam ſi tutum eſſet. deinde æquè periculoſum eſſe fugere, & pugnare. noviſſime, periculoſum eſſe fugere, & pugnantibus hoſtes timendos: fugientibus, & hoſtes & ſuos. *Ceſtius* Primam partem ſic tranſegit, quaſi nemo dubitaret, an turpe eſſet fugere, deinde illo tranſiit, an non eſſet neceſſe. Hæc ſunt, inquit, quæ vos confundunt, hoſtes, ſociorum paucitas. Non quidem hæ ſuaſoriæ. Sed in hac materia, diſertiſſima illa fertur ſententia Dorionis, cum poſuiſſet hoc dixiſſe trecentis Leonidam, quod puto etiã apud Herodotum eſſe, ὅτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου, δειπνήσοντες. *Sabinus Aſilius*, venuſtiſſimus inter rhetores ſcurra, cum hanc ſententiam Leonidæ retuliſſet, ait: Ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cenam renuntiaſſem. *Attalus Stoicus*, qui ſolum vertit à Sejano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex Philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus, cum tam magna & nobili ſententia certavit, ut mihi dixiſſe videatur animoſius quam prior. Occurrit mihi ſenſus in ejuſmodi materia, à Cornelio Severo dictus, tanquam de Romanis, neſcio an parum fortiter. Edicta in poſterum diem pugna, epulanteis milites inducit, & ait;

— ſtratique per herbam,
Hic meus eſt, dixere, dies.

Elegantiſſime quidem affectum animorum incerta ſorte pendentium expreſſit, ſed parum Romani animi ſervata eſt magnitudo. cenant enim tanquam craſtinum deſperent. Quantus illis Laconibus animus erat, qui non poterant dicere: Hic dies eſt meus. Illud *Porcellus* Grammaticus arguebat in hoc verſu quaſi ſolœciſmum, quod cum plures induxiſſet, diceret, Hic meus eſt dies, non, Dies hic eſt noſter: & in ſententia optima accuſabat id quod erat optimum. muta enim, ut noſter ſit, peribit omnis verſus elegantia: in quo hoc eſt decentiſſimum, quod ex communi ſermone trahitur. nam quaſi proverbii loco eſt, Hic dies meus eſt. & cum ad ſenſum retuleris, ne Grammaticorum quidem calumnia, ab omnibus magnis ingeniis ſubmovenda, habebit locum. Dixerunt enim non omnes ſimul, tanquam in chorum manu ducente Grammatico, ſed ſinguli ex his: Hic meus eſt dies. Sed ut revertar ad Leonidam &

trecentos, pulcherrima illa fertur *Glyconis* ſententia. In hac ipſa ſuaſoria non ſane refero memoria ullam ſententiam Græci cujuſquam, niſi *Damæ*. τὶ σὺ φεύγεις εἰς αὐτὴν τέιχη. De poſitione loci eleganter dixit *Haterius*, cum anguſtias loci facundiſſime deſcripſiſſet, Natus trecentis locus. *Ceſtius* cum deſcripſiſſet honores, quos habituri eſſent, ſi pro patria cecidiſſent: adjecit, Per ſepulchra noſtra jurabitur. *Nicetas* longè diſertius hanc phantaſiam movit, & adjecit. Niſi antiquior fuiſſet Xerxes quam Demoſthenes Ciptoy, cui dicere hanc ſuam dixit ſententiam, aut certè non deprehẽnſam, cum deſcripſiſſet opportunitatem loci, & tuta undique pugnantium latera, & anguſtias à tergo poſitas, ſed adverſas hoſtibus. *Potamon* magnus declamator fuit Mitylenis, qui eodem tempore viguit, quo *Leſbocles* magni nominis & nomini reſpondentis ingenii: in quibus quanta fuerit animorum diverſitas in ſimili fortuna, puto vobis indicandum: multo magis, quia ad vitam pertinet, quam ſi ad eloquentiam pertineret. Vtrique filius iiſdem diebus deceſſit. *Leſbocles* ſcholam ſolvit. nemo unquam ampliore animo ſe geſſit. *Potamon* à funere filii contulit ſe in ſcholam, & declamavit. Vtriuſque tamen affectum temperandum puto: hic durius tulit fortunam quam patrem decebat, ille mollius. Verum *Potamon* cum ſuaſoriam de trecentis diceret. tractabat, quam turpiter feciſſent Lacones hoc ipſum quod deliberaſſent de fuga: & ſic noviſſime clauſit. inſanierunt in hac ſuaſoria multi circa Otryaden. *Murrhedius* qui dixit, fugerunt Athenienſes: non enim Otryadæ noſtri literas didicerant. *Sarconius* dixit: Otryades qui periit ut falleret, revixit, ut vinceret. *Licinius Nepos*. Cum exemplo vobis etiam mortuis vincendum fuit. *Antonius Atticus* inter plures ſententias videtur palmam meruiſſe, dixit enim: Otryades pene à ſepulchro victor digitis vulnera geſſit, ut trophæa Laconum inſcriberet, dignum Spartano ſacramento virum, cujus ne litteræ quidem fuere ſine ſanguine. *Caſſius Criſpus*. Municipalis Gatozeos dixit poſt relatum exemplum, Otryade dicebat municipalis. Aliud ceteros, aliud Laconas decet. Nos ſine deliciis educamur, ſine muris vivimus, ſine vita vincimus. *Senecio* fuit, cujus nomẽ ad vos potuit perveniſſe, ingenii cõfuſi ac turbulẽti, qui cupiebat grandia dicere, adeo ut noviſſime hujus rei morbo & teneretur & rideretur, nam & ſervos nolebat habere, niſi grandes, & argentea vaſa, non niſi grandia. Credatis mihi velim non jocanti, eo pervenit inſania ejus, ut calceos quoque majores ſumeret, ficus non eſſet niſi mariſcas. concubinam ingentis ſtaturæ habebat, omnia grandia probabat: ei impoſitum eſt cognomen, vel, ut Meſſala ait, cognomentum, & vocari cœpit Senecio Grandio. Is in hac ſuaſoria cum poſuiſſet contradictionem, ait: Omnes qui miſſi erant à Græcia, fugerunt, ſublatis manibus, inſiſtens ſummis digitis (ſic enim ſolebat, quo grandior fieret) exclamat Gaudeo, gaudeo. mirantibus nobis quid tantum boni illi contigiſſet, adjecit: Totus Xerxes meus erit. Idem dixit: Ille qui claſſibus ſuis maria ſurripuit, qui terras circumſcripſit, dilatavit profundum, novam rerum naturæ faciem imperaret; ponat ſane contra cœlum aſtra, commilitones habeo deos. *Senianus* multo potentius dixit: Terras armis obſidet, cælum ſagittis, maria vinculis: Lacones, niſi ſuccurritis, mundus captus eſt. Decentiſſimi generis

neris

neris ſtultam ſententiam referam *Victoris Statorii*, municipis mei, cujus tabulis memoria dignissimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictionem ſumpſit. At, inquit, trecenti ſumus: & ita reſpondet: Trecenti ſed viri, ſed armati, ſed Lacones, ſed ad Thermopylas. Nunquam vidi plures trecentis. *Latro* in hac ſuaſoria, cum tractaſſet omnia quæ materia capiebat, poſſe ipſos & vincere, poſſe certe invictos reverti, & beneficio loci, tum illam ſententiam: Si nihil aliud, erimus certe belli mora. Poſtea memini auditorem Latronis *Abronum Silonem*, patrem hujus Silonis, qui pantomimis fabulas ſcripſit, & ingenium grande non tantum deſeruit, ſed poſuit. recitare carmen, in quo agnovimus ſenſum Latronis in his verſibus:

Ite agite ô Danai, magnum
Pæana canentes:
Ite triumphantes belli mora,
concidit Hector.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius verba ſurripi non poſſent. At nunc cuilibet orationes invertere tuto licet pro ſuis. Sed ut ſciatis, ſenſum bene dictum, dici tamen poſſe melius, notate præ ceteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valdè erat celebre:

— *Belli mora, concidit Hector.* Item:

Quicquid apud duræ ceſſatum
eſt mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Grajum, Hæſit.

Meſſala ajebat, hic Virgilium debuiſſe deſinere: quod ſequitur,

Et in decimum veſtigia rettulit
annum,

Explementum eſſe, *Mæcenas* hoc etiam priori cōparabat. Sed ut ad Thermopylas revertar. *Diocles Caryſtius* dixit. *A. Patrius* dixit. *Corvo* teſtimonium ſtuporis reddendum eſt, qui dixit. Quid ſi jam Xerxes ad nos ſuo mari navigat, fugiamus antequam nobis terra ſurripiatur. Hic eſt *Corvus*, qui cum tentaret ſcholā Romæ Summo illi, qui Indæos ſubegerat, declamavit controverſiam, de ea, quæ apud matronas diſſerebat, liberos non eſſe tollendos, & ob hoc accuſatur R ſpublicę lęſæ. In hac cōtroverſi. ſententia ejus hæc ridebatur ‧ ner pyxides & redolentis anin. medicamina conſtitit mytrata concio. Sed ſi vultis, hiſtoricum quoque vobis fatuum dabo. *Thuſcus* ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta eſt, majeſtatis reum fecerat, homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii, cum hanc ſuaſoriam declamaret, dixit: Expectemus, ſi nihil aliud, hoc effecturi, ne inſolens barbarus dicat: *Veni*, vidi, vici, cum hoc poſt multos annos Divus Iulius victo Pharnace dixerit. *Durio* dixit. *Andreas* ajebat. *Nicoſtratis* Lacedæmonis inſignem hanc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media intercidere[n]tur. Sed ne vos diutius infatuem, qui prædixeram me *Fuſci Arellii* explicationes ſubjecturum, finem ſuaſoriæ faciam, quarum nimius cultus, & fracta compoſitio poterit vos offendere cum ad meam ætatem veneritis. Interim non dubito, quin nunc vos ipſa, quæ offenſura ſunt, vitia delectent.

SVASORIA III.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter navigari poſſe.

ARELLII FVSCI. Nō in aliam conditionem Deus fudit æquora, quam ne omnis ex voto iret dies. nec ea ſors mari tantum eſt, ceterum ipſa non ſub eadem conditione ſidera ſunt? Alia negatis imbribus exurunt ſolum, & miſeri

cremata agricolæ legunt ſemina, & hæc interdum anno lex eſt: aliis ſerena clauduntur, & omne cœlum nubilo grave, ſubſidit ſolum & creditum ſibi terra non retinet: alius incertis ſideribus curſus eſt, & variantur tempora, neque ſoles nimis urgent, neque ultra debitum imbres cadunt: quidquid aſperatum æſtu eſt, quicquid nimio defluxit imbre, invicem temperatur altero, ſive ita natura diſpoſuit, ſive (ut ferunt) luna curſu gerit: quæ ſive plena lucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet; ſive occupata nubilo, ſordidiorē oſtēdit orbē ſuū, non ante finit quā in lucē redit: ſive ne lunæ quidē ipſa potētia eſt, ſed flatus qui occupavere annū, tenēt, quidquid bonū eſt. Extra juſſum Dei tutum fuit adultero mare. An non potero vindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid virginitati hujus timerem, perſequebar adulterum. Victa Troja virginibus hoſtium parcam: nihil adhuc virgo Priami timet. *Ceſtii Pii.* Vos ergo ad hanc diem immortales invoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtare potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nunc tempeſtatem. Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc ſacrum eſt, virginis deæ templo virginem occidere? libentius hanc ſacerdotem habebit quam victimam. *Cornelii Hiſpani.* Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſæviunt maria: neque adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo Deus regeret, adulteris clauderentur. *Marillii.* Si non datur nobis ad bellum iter, revertamur ad liberos. *Argentarii.* Iterum in malum familiæ noſtræ fatale revolvimur, propter adulteram fratris liberi pereunt. iſta mercede nollē reverti. At Priamus bellū pro adultero filio gerat.

DIVISIO. Hanc Suaſoriam ſic diviſit *Fuſcus*, ut diceret, etiam ſi aliter navigare non poſſent, non eſſe faciendum, & ſic tractavit, ut negaret faciendum, quia homicidium eſſet, quia parricidium, quia plus impenderetur, quàm peteretur; peti adulteram, impendi Iphigeniam; vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiā ſi nō immolaſſet, navigaturum: Illam enim moram naturæ maris & ventorum eſſe, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi. Hoc *Ceſtius* diligenter diviſit. dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuū. ſi interponunt, voluntatem eorum ab homine non intelligi. ut intelligatur, non poſſe fata revocari. ſi non ſint fata, ſacra profutura: ſi ſint, non poſſe mutari. *Silo Pompejus*, etiam ſi quod eſſet divinandi genus certum, auguriis negavit credendum: quare ergo ſi neſcit Calchas, affirmat primum, & ſcire ſe putat? Hic communem locum dixit in omnes qui affectarent ſcientiam: deinde iraſcitur ſibi, invitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem. In ea deſcriptione primum in hac ſuaſoria *Fuſcus Arellius* Virgilii verſus voluit imitari. Valde autem longe petit, & pæne repugnat materiæ, certe non deſideranti inſervit. Ait enim de luna, quæ ſive plena lucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet: ſive occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuū, non ante finit quā vicē reddit. At Virgilius hęc quāto ſimplicius & beatius dixit?

Luna revertentes cum primum
colligit ignes, (*aera cornu,*
Si nigrum obſcuro comprenderit
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber. Et rurſus:
Sin ortu in quarto (*namque is*
certiſſimus auctor)
Plena, neque obtuſis per cælum
cornibus ibit.

Solebat

Solebat autem ex Virgilio *Fuſcus* multa trahere, ut Mæcenati imputaret. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua ſe Virgiliana deſcriptione placuiſſe: ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit: Cur iſte inter ejus miniſterium placuit? cur hoc potiſſimum ſortitur poëtis? quod tantum non impie ajebat ſe imitatum Virgilium, *Plena Deo*? Solet autem Gallio noſter hoc aptiſſime ponere. Memini una nos ab auditione *Nicetis* ad Meſſalam veniſſe. Nicetes ſuo impetu valdè Græcis placuit. Quærebat a Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Nicetes? Gallio ait, Plena Deo: quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos vocant, ſtatim dicebat, Plena Deo. Ipſe Meſſala nunquam aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quam ut diceret: Nunquid Plena Deo? Itaque hoc ipſi tam familiare erat, ut invito quoque excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de ingenio Haterii, conſuetudine prolapſus dixit: Et ille erit Plena Deo. Quærenti deinde quid hoc ſeſe vellet, verſum Virgilii retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet, & nunquam poſtea potuiſſet excidere. Tiberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio, Naſoni ſuo valdè placuiſſe: itaque feciſſe quod in multis aliis verſibus Virgilius fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palam imitandi, hoc animo ut vellet agnoſci, eſſe autem in tragœdia ejus: Feror huc illuc, ut plena Deo. Iam vultis ad *Fuſcum* revertar, & deſcriptionibus ejus vos ſatiabo. Hæc potiſſimum ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cum diceret omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

SVASORIA IV.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denuntiatum eſſet illi reſponſo auguris periculum.

ARELLII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi vindicet? novæ oportet ſortis ſit, qui jubente Deo canat, non eodem contentus ſit utero, quo imprudentes naſcimur: quandam imaginem Dei præferat, qui juſſa exhibeat Dei. ſic eſt. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis eſſe in metu cogit: magnus iſte & ſupra humanæ ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum: Ponat iſte ſuos inter ſidera patres, & originem cœlo trahat: agnoſcat ſuum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine, ætate magna extra omnem futurorum neceſſitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera ſunt iſta, quid ita non huic ſtudio ſervit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deoſque qua licet, viſimus? cum pateant nobis ſidera, & intereſſe numinibus liceat, quid ita inutili deſidemus facundia: aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quam futuri ſcientia, ingenia ſurrexerint? Qui vero in media ſe, ut prædicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima mediorum annorum habent initia, quo ierint motu ſidera, in quas diſcurrerint parteis: contrane Deus ſteterit: an placidus affulſerit ſol: an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint: an abſciderit in noctem obſcurum caput luna: Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem, an negotioſum in quæſtus Mercurius exceperit: an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit.

Exiſtimant tot circa unum caput tumultuanteis Deos? Futura nunciant. Pleroſque dixere victuros: & nihil metuentes oppreſſit dies. aliis dedere finem propinquum: at illi ſuperfuere. Egentes, inutilis animæ felices naſcentibus annos ſpoponderunt: at fortuna in omnem properavit injuriam. incertæ enim ſortis vivimus: unicuique iſta pro ingenio finguntur, non ex ſcientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus?

DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſſe *Fuſcum* ſcio, quàm eaſdem, quas ſupra retuli, quæſtiones, ad ſcientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectavit, præterire non poſſum. Declamitabat *Fuſcus Arellius* controverſiam de illa, quæ poſteaquam ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, ut in luco pareret. Valde in vos contumelioſus fuero, ſi totam controverſiam, quam ego intelligo me dicere, *Fuſcus* declamaret, & aperte, aut non agnoſcentis puerum, tractaret locum contra ſomnia, & deorum providentiam, & male de magnitudine deorum dixiſſet mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret. ſummis clamoribus dixit illum Virgilii verſum:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ——

Auditor *Fuſci* quidam, cujus pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcum diceret, putavit æque belle poni verſum eundem. dixit:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ——

Fuſcus illi ait: Si hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Virgilium & illum verſum eſſe:

Capulo tenus abdidit enſem.

Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de *Fuſco*, quid fuerit, quare nemo videretur dixiſſe cultius, ingeram vobis Fuſcinas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſſime, & frequentius Græcas quam Latinas. *Hybreas* in hac ſuaſoria dixit: οἷον ἔχεις Βαβυλὼν μεῖζον ὄχλημα.

SVASORIA V.

Deliberant Athenienſes, an tropæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.

ARELLII FVSCI. Pudet me victoriæ veſtræ: ſic fugatum credidiſtis Xerxen, ut reverti poſſit? tot cæſa millia, nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod vix ſequi fugientem poſſit. toties merſa claſſis. Quid Marathona, quid Salamina referam? Pudet dicere. dubitamus adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam jacturæ animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus eſſet. amiſſa, ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita adverſis frangitur. Omnis eſt ſic animum dies, ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit, errat circa damna ſua, & quæ male expertus eſt, vota deponit. Si venturus eſſet, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non ſolvitur. Non denuntiaret, ſi ventu[illegible] eſſet: neque armaret nos [illegible], nec infigeret victricem [illegible]ciam, nec ſollicitaret arma [illegible]cia: magis ſuperveniret improvidis, nam & arma indenuntiata movent. Quantumcumque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effuſum eſt: hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat, extincta tot ante Xerxen millia, tot ſub ipſo jacent? nulli, niſi qui

qui fugerunt, ſuperſunt. Quid dicam Salamina? Quid Cynægyron referam? & te Polyteles? & hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxen minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur. non tantum credetur rediiſſe, ſed viciſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos, trophæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere, & ſpes fractas novare, & pœnitenda acie in melioris eventus fiduciam ſurgere. *Ceſtii Pii*. Inferam, inquit, bellum. alia mihi trophæa promittit. Poteſt major venire quam victus eſt? *Argentarii*. Non pudet vos? pluris trophæa veſtra Xerxes æſtimat, quàm vos.

DIVISIO. *Fuſcus* ſic diviſit. Etiam ſi venturus eſt Xerxes, niſi tollimus, non ſunt trophæa tollenda. Confeſſio ſervitutis eſt, juſſa facere: ſi venerit, vincemus. hoc non eſt diu colligendum. de eo dico, vincemus quē vicimus. Sed nec veniet quidem. ſi venturus eſſet, nec denuntiaret. Fractus eſt & viribus & animo. *Ceſtius* & illud dicit, quod in prima parte tractavit, non licere Athenienſibus trophæa tollere: commune in illis jus totius Græciæ eſſe. cōmunem victoriam, commune bellum fuiſſe. deinde nefas quidem eſſe: nunquam factum, ut quiſquam conſecratis virtutis ſuæ operibus manus adferret. Iſta trophæa non ſunt Athenienſiū: deorum ſunt. illorum bellum fuit. illos Xerxes vinculis, illos ſagittis perſequebatur. hęc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiā pertinent. Ecquid: ergo bellum habebimus? Habebimus. etſi Xerxen removebis, invenietur alius hoſtis. Nunquam magna imperia otioſa. Omnium bellorum proſpere ab Athenienſibus geſtorū. Deinde, non erit bellum. Xerxes enim non veniet: multo timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint. Noviſſime, ut veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ noſtrę colliget: illos adducet, quos priore bello quaſi inutiles reliquias novit, ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem, niſi aut faſtiditum, aut victum. *Argentarius* his duobus contentus fuit: aut non venturum Xerxen, aut non eſſe metuendum, ſi venerit. His ſolis inſtitit: & illud dixit quod exceptum eſt: Tollite, inquit, trophæa. Si viciſti, quid erubeſcis? ſi victus es, quid imperas? Locum movit non utiliter: judicare quidem ſe, neque Xerxē, neque jam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere: ſed eo magis ipſis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc venturus hoſtis eſſet, ut conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. *Blandus* dixit: Repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit poſteris quemadmodum venerit: appareat etiam quemadmodum redierit. *Triarius* omni dimiſſa diviſione, tantum exultavit quod audierit Xerxen venire ad ſe, ipſis novam victoriam, nova trophæa. *Silo Pompejus* venuſto genere ſententiæ uſus eſt. Niſi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam: hoc ait Xerxes: Niſi hæc trophæa tollitis, alia ponetis. Alterā partē ſolus *Gallio* declamavit, & hortatus eſt ad tollenda trophæa. dixit, gloriæ nihil detrahi: manſuram enim memoriam victorię quę perpetua eſſet: ipſa trophæa & tempeſtatibus & ætate conſumi: bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis, pro re ſupervacua, & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum Hic dixit, utique venturum Xerxen, & deſcripſit adverſus ipſos deos tumentem: deinde habere illum magnas vireſ: neq; omnes illum copias in Græ-

ciam produxiſſe, nec omnes in Græcia perdidiſſe: timendam eſſe fortunæ varietatem: exhauſtas eſſe Græciæ vires, nec poſſe jam pati alterum bellum. illi eſſe immenſam multitudinem hominum. Hoc loco diſertiſſimam ſententiam dixit, quæ vel in oratione vel in hiſtoria ponitur: Diutius illi perire poſſunt, quàm nos vincere.

SVASORIA VI.

Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur.

QHATERIVS. Sciant poſteri, potuiſſe Antonio ſervire Rempublicam, non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac cauſa etiam Ciceroni verba deficient. Crede mihi, cum diligenter te cuſtodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non poſſit. Si intelligis Cicero, non dicit, Roga ut vivas: ſed, Roga ut ſervias. quemadmodū autem hunc ſenatum intrare poteris exhauſtū crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu ſenatū voles, in quo non Cn. Pompejum viſurus es, nō M. Catonem, non Lucullos, non Hortenſium, non Lentulum atque Marcellum: non tuos, inquam, Coſſ. Hircium & Panſam? Cicero, quid in alieno ſæculo tibi? Jam noſtra peracta ſunt. M. Cato ſolus maximum Vivendi moriēdique exemplum, mori maluit quam rogare: nec erat Antoniū rogaturus, & illas uſque ad ultimum diem puras à civili ſanguine manus, in ſe infeſtas, acerrime armavit. Scipio cum gladium poni juſſus foret, dicitur abdidiſſe ſe. quærentibus qui in navem tranſierant militibus imperatorem: *Imperator*, inquit, *bene ſe habet*. Victus vocem victoris emiſit. Vetat, inquit, Milo rogari, Iudices, vir clariſſimus nunc & Antonium rogat. *Percii Latronis*. Ergo loquitur imperator Cicero, ut non timeat Antonius: loquatur unquam Antonius, ut Cicero timeat? Civilis ſanguinis Syllana ſitis in civitatem redit, & ad triumviralem haſtam pro vectigalibus, civium Romanorū mortes locantur. Injuſta bella albo Pharſalica, ac Mundenſis Mutinenſiſq; ruina vincitur, cōſularia capita auro rependuntur. Tuis verbis Cicero utendū eſt: *O tempora, o mores*. videbis ardentes crudelitate ſimul ac ſuperbia oculos: videbis illum non hominis, ſed belli civilis vultū: videbis illas fauces per quas Cn. Pompeji bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, videbis illum pro tribunali loco, quem magiſter equitum, cui ructare turpe erat, vomitu fœdaverat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui ſe debet ſalus publica, humilia in adulationem verba ſubmittes? Pudeat Verrem quoque, quia proſcriptus fortius periit. *Cyri Marillij Eſernicij*. Occurrat tibi Cato tuus, cujus à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, ut vitam Antonio debeas? *Ceſtij Pij*. Si ad deſideriū populi reſpicis Cicero, quandoque perieris, parum vixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis vixiſti: ſi ad injurias fortunæ & præſentē Reipublicæ ſtatum, nimium diu vixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper victurus es. *Pompeij Silonis*. Scias licet, tibi non expedire, vivere, ſi Antonius permittit ut vivas. Tacebis ergo proſcribente Antonio, & Rempublicam laniante, & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem, quàm vivū deſideret. *Triarij*. Quæ Charybdis eſt tam vorax? Charybdin dixi; quæ ſi fuit, animal unum fuit. Vix medius fidius Oceanus tot res tamque diverſas uno tempore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſævienti putas

Cice-

Ciceronem poſſe ſubduci? *Aurellij Fuſci.* Ab armis ad arma diſcurritur: foris victores, domi trucidamur. dum in ſanguine inteſtinus hoſtis Incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu, Ciceronem ut vivat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra. Non te ignobilis tumulus abſcondet: idem virtutis tuæ qui finis eſt immortalium humanorũ operum cuſtos memoria, quę manſuri vita perpetua eſt, in omnia te ſæcula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxiũ caſibus expoſitum, proſcriptionibus objectum. Animus vero divina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurret. Et tamen ſi ad ætatem, annorumque nunquam obſervatum viris fortibus numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es: nec potes videri non nimis vixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe civilia arma, & poſt Italicas Pharſalicaſque acies Romanum ſanguinem hauſit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere? Sic in Pompejum Alexandrino licuit. An non occiduntur, qui ad indignos confugiunt? *Cornelij Hiſpani.* Proſcriptus eſt ille, qui tuam ſententiam ſecutus eſt: tota tabula tuę morti præcluditur, alter fratrem proſcribi, alter avunculũ patitur: quid habes ſpei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete, age, tot patrocinia, tot clientelas, & maximum beneficiorum tuorum teipſum: jam intelliges Ciceronem in mortẽ cogi poſſe, in preces non poſſe. *Argentarij.* Explicantur triumviralis regni delicata convivia, & popina tributo gentium inſtruitur: ipſe vino & ſomno marcidus deficienteis oculos ad capita proſcriptorum levat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere, O hominem nequam!

DIVISIO. Latro ſic hanc diviſit omnem ſuaſoriam: Etiam ſi impetrares vitam ab Antonio, nõ eſt tanti rogare: deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit: Turpe eſſet cuilibet Romano, nedum Ciceroni, vitam rogare. Hoc loco omnium, qui ultro mortem apprehendiſſent, exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua vita futura proponitur, morte gravior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem ſervitutis futuræ deſcripſit: deinde non futurum fidei impetratæ beneficiũ. Hic cum dixiſſet, Aliquid erit quod Antonium offendat, aut factum tuum, aut dictum, aut ſilẽtium, aut vultus: adjecit ſententiam: Haud enim placiturus es. *Albutius* aliter diviſit. primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni, etiam ſi nemo proſcriberet. hæc inſectatio temporũ fuit. deinde moriendum eſt: ille enim ſe ſua ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet: graves odiorũ cauſas eſſe: maximã cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronẽ. Et ſolus ex declamatoribus tentavit dicere, non unum illi eſſe Antonium infeſtũ. Hoc loco dixit illam ſententiam: Si cui ex triumviris non es inviſus, gravis es. Et illa ſententia valde excepta eſt: Roga Cicero, exora unũ, ut tribus ſervias. *Ceſtius* ſic diviſit: Mori ibi utile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt, ut liber & illibatæ dignitatis conſummes vitam. Hic illam ſententiam dixit audacem: Vt numereris cum Catone, qui ſervire nec Antonio quidem nondum domino potuit. *Marcellus* hunc ſenſum de Catone melius. Vſque eo ne omnia cum fortuna populi Romani cõverſa ſunt, ut aliquis deliberet, utrum ſatius ſit vivere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diviſionem *Ceſtij* revertamur. Dixit utile eſſe, ne etiam crucia-

tus corporis pateretur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonii manus incidiſſet. & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni, & verbera & tormenta, dixit illã multum laudatam ſententiam: Tu mehercules, Cicero, cum veneris ad Antonium, mortem rogabis. *Varius Geminus* ſic diviſit: Hortarer te, ſi alterutrum utique faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius, quàm rogares, & omnia complexus eſt, quæ à ceteris dicta erant, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illum ad fugam. Illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompejum. Et adjecit illam ſententiam, quam Caſſius Severus unice mirabatur: Quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triumviros habet. Deinde etiam quas petere poſſet regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à Proconſule egregie adminiſtratam, familiares ſtudiis ejus & Achaiam & Aſiam, Dejotari regnum obligatum beneficiis, Ægyptum & habere beneficii memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam, ſed maxime illum in Aſiam & Macedoniã hortatus eſt in Caſſii & in Bruti caſtra. Iam *Caſſius Severus* ajebat, alios declamaſſe, Varium Geminũ vivum conſilium dediſſe.

Alteram partem pauci declamaverunt. nemo auſus eſt Ciceronẽ addeprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo judicaverunt. *Geminus Varius* declamavit alteram quoque partẽ, & ait: Spero me Ciceroni meo perſuaſurũ, ut velit vivere. quòd grandia loquitur, & dicit: Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti, non movet me. idiotam petit. Ego belle mores hominis novi: faciet, rogabit. nam quod ad ſervitutem pertinet, non recuſabit: jam collum tritum habet, & Pompejus illum, & Cæſar ſubjecerunt. Veteranum mancipium videtis: & complura alia dixit ſcurrilia, ut illi mos erat. Diviſit ſic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non fruſtra rogaturũ. In priori parte illud poſuit, non eſſe turpe, civem victorẽ rogari à victo: hic quàm multi rogaſſent C. Cæſarem, hic & Ligarium. deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illum proſcripſiſſet, qui & judicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, ſed pro Republica rogaturum: ſatis illũ ſibi vixiſſe, Reip. parum. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos, ipſum exoratum à Vatinio, C. quoque Verri affuiſſe, facilius exorari Antonium poſſe, qui cum tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementiæ occaſionem præteriret. fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tantũ quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa eſſet, cum deſcripſiſſet, adjecit: Quocũque perveniſſet, ſerviendum illi eſſe: ferendam aut Caſſii violentiam, aut Bruti ſuperbiam, aut Pompeji ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, non alienum puto, indicare, quomodo quiſque ſe ex hiſtoricis adverſus memoriam Ciceronis geſſerit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, ut rogaret Antonium, nec tam ſtultus ut exorari poſſe ſperaret; nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione, qui infeſtiſſimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere, *An promittente ſalutem Antonio, orationes ſuas comburat.*

HISTORICORUM DE Cicerone Elogia; aliis SUASORIA VII.

Hæc inepte ficta cuilibet videri poteſt. Pollio vult illam veram videri: ita enim dixit illa oratione

tione

tione, quam pro Lamia dedit. *Aſinii Pollionis.* Itaque nunquam perficeret, nec mora fuit, quin ejuraret, ſuas eſſe, quas cupidiſſime effuderat orationes in Antonium, multipliceſque numero, & accuratius ſcriptas illis contrarias edere, ac vel ipſe palam pro concione recitare, pollicebatur: ceteraque his alia ſordidiora multo: ut tibi facile liqueret: hoc totum adeo falſum eſſe, ut ne ipſe quidem *Pollio* in hiſtoriis ſuis ponere auſus ſit. Huic certe actioni ejus pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixiſſe (nec enim mentiri ſub triumvirorum conſcientia ſuſtinebat) ſed poſtea compoſuiſſe. Nolo autem vos juvenes mei contriſtari, quòd à declamatoribus ad hiſtoricos transeo: ſatisfaciam vobis, & fortaſſe efficiam, ut his ſententiis lectis ſolidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc ſi tamen recta via conſequi non potero, decipere vos cogar, veluti ſalutarem pueris daturus potionem abſinthiati poculi. Livius adeo detrectationis cõſilium habuiſſe Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuiſſe. Ita enim ait. *Livii.* M. Cicero ſub adventum triumvirorum ceſſerat urbe, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi ſe, quàm Cæſari Caſſium & Brutum poſſe: primo in Tuſculanum fugit, inde transverſis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conſcenſurus, proficiſcitur. Unde aliquotiens in altum provectum cum modo vẽti adverſi retuliſſent, modo ipſe jactationem navis cæco volvente fluctu pati non poſſet, tædiũ tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regreſſuſque ad ſuperiorem villã, quæ paulo plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſervata. Satis conſtat, ſervos fortiter fideliterque paratos fuiſſe ad dimicandum, ipſum deponi lecticam, & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, juſſiſſe. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput præciſum eſt. Nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque ſcripſiſſe in Antonium aliquid exprobrantes præciderũt. Ita relatum caput ad Antonium, juſſuque ejus inter duas manus in roſtris poſitum, ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno adverſus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant. *Baſſus Aufidius*, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitavit, quin fortiter ſe morti non præbuerit tantum, ſed obtulerit. *Aufidii Baſſi.* Cicero paulum remoto velo, poſtquam armatos vidit: Ego vero conſiſto, ait: accede veterane, & ſi hoc ſaltem potes recte facere, incide cervicem. Trementi deinde, dubitantique: Quid ſi ad me, inquit, primum veniſſetis? *Cremutius Cordus* & ipſe ait, Ciceronem cum cogitaſſet, utrumne Brutum, an Caſſium, an Sextum Pompejum peteret, omnia illi diſplicuiſſe, præter mortem. *Cremutii Cordi.* Quibus viſis lætus Antonius, cum peractam proſcriptionẽ ſuam dixiſſet eſſe, quippe non ſatiatus modo cædendis civibus, ſed defectus quoque, juſſit pro roſtris exponi. Itaque quo ſæpius ille ingenti circumfuſus turba proceſſerat, quæ paulo ante coluerat piis concionibus, quibus multorum capita ſervaverat, tum per artus ſuos lætus aliter ac ſolitus erat, à civibus ſuis conſpectus eſt, prætendenti capiti, oríque ejus imperſa ſanie, brevi ante princeps ſenatus Romanique nominis titulus, tum pretium interfectoris ſui. Præcipue tamen ſolvit pectora omnium in lacrymas gemituſque viſa ad caput ejus deligata manus dextera, divinæ eloquentiæ miniſtra: ceterorumq; cædes privatos luctus excitaverunt, *illa una*

una communem. *Brutidij Nigri.* Elapſus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, ſed, ut vidit apropinquare notum ſibi militem, Popiliũ nomine, memor defenſum à ſe, lætiore vultu aſpexit. at ille, victoribus idipſum imputaturus, occupat facinus, caputque deciſum, nihil in ultimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partẽ poſſet notari, Antonio portat, oblitus ſe paulo ante defenſum ab illo: Et hic voluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciem deſcribere, ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item *Brutidij Nigri.* Vt vero juſſu Antonii inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectum eſt, quo totiens auditum erat loco, dato gemitu & fletu maximi viri inferiæ, nec ut ſolet, ita depoſiti in roſtris corporis concio audivit, ſed ipſa narravit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclytæ ſignata veſtigio erat. Nemo non aliquod ejus in ſe meritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miſerrimi temporis ſervitutem ac aleam delatam in Antonium. Quotiens magni alicujus mors ab hiſtoricis narrata eſt, totiens fere conſummatio vitæ, & quaſi funebris laudatio redditur. hoc ſemel atq; iterũ à Thucydide factum, idem in pauciſſimis perſonis uſurpatum à Salluſtio, Livius benignius omnibus magnis viris præſtitit. Sequentes hiſtorici multo id effuſius fecerunt. Ciceroni hoc, ut Græco verbo utar, ἐπιτάφιον Livius reddit. *T. Livij.* Vixit tres & ſexaginta annos, ut ſi vis afuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium adverſorum, nihil ut viro dignũ erat, tulit, præter mortem, quæ vere æſtimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius paſſurus erat, quàm quod ejuſdem fortunæ cõpos ipſe feciſſet. Si quis tamen virtutibus vitia pẽſarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt natura candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T. Livius, pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit. *Cordi Cremutii* non eſt operæ, deferre etiam redditam Ciceroni laudationẽ. Nihil enim in ipſa Cicerone dignum eſt: ac ne hoc quidem, quod pæne maximum eſt, tolerabile eſt. *Cremutij Cordi.* Privatas enim ſimultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam ejus non ſolum magnitudinem virtutum, ſed multitudinem quoque conſpiciendã. *Aufidij Baſsi.* Sic M. Cicero deceſſit, vir natus ad Reipub. ſalutem: quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum e manibus ejus elabitur, non ipſius vitio læſa, quod nihil in ſalute ejus aliud illi, quam ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita ut ſemper aut peteret alterum, aut invicem peteretur: nullamque rem rarius, quam diem illum quo nullius intereſſet ipſum mori, vidit. *Pollio* quoque *Aſinius*, qui Verrem Ciceronis reum fortiſſime morientem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſtimonium tamen, quamvis invitus, plenum ei reddit. *Aſinij Pollionis.* Hujus ergo viri tot tantiſque operibus manſuris in omne ævum, prædicare de ingenio atque induſtria ſupervacuum eſt. Natura autem pariter atque fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem, proſperaque permanſit valetudo: tum pax diutina, cujus inſtructus erat artibus, contigit, namque à priſca ſeveritate judiciis

judicis exacti, maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſque habebat. Iam feliciſſima conſulatus ei ſors petendi & gerendi magna munera, deum conſilio, induſtriaque; utinam moderatius ſecundas res, & fortius adverſas ferre potuiſſet. namque utræque cum venerant ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt invidiæ tempeſtates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim ſimultates appetebat animo, quam gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitę atque ingenii ſtetit, ea judicandum de homine eſt. Atque ego ne miſerandi quidem exitus eum fuiſſe judicarem, niſi ipſe tam miſeram mortem putaſſet. Affirmare vobis poſſum, nihil eſſe in hiſtoriis ejus, hoc, quem retuli, loco diſertius: ut mihi tūc non laudaſſe Ciceronem, ſed certaſſe cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi cauſa dico, ne hiſtorias ejus legere concupiſcatis: concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis viris melius Ciceronis mortem deploravit, quam Cornelius Severus.

CORNELII SEVERI.

Oraque magnanimum ſpirantia pœna virorum
In roſtris jacuere ſuis: ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Conſulis acta,
Iurataeque manus, deprenſaque fœdera noxæ,
Patriciumque nefas: eſt tunc & pœna Cethegi,
Dejectuſque redit votis Catilina nefandis.
Quid favor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt? ſacris exacta quid artibus ætas?
Abſtulit una dies civis decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Unica ſollicitis quondam tutela ſaluſque,
Egregium ſemper patriæ caput; ille ſenatus
Vindex, ille fori, legum, rituſque, togæque.
Publica vox civis æternum obmutuit armis.
Informes vultus, ſparſamq; cruore nefando
Caniciem, ſacraſque manus, operumque miniſtras
Tantorum, pedibus civis projecta ſuperbis
Proculcavit ovans: nec lubrica fata, deoſque
Reſpexit. nullo luet hoc Antonius ævo.
Hæc nec in Æmathio mitis victoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Afuerant, noſtraque cadens ferus Hannibal ira,
Membra tamen ſtygias tulit inviolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono verſu, ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI proceſſit:

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Sextilius Hena fuit homo ingenioſus magis quā eruditus, inæqualis poëta, & pæne quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poëtas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Corvini, Pollionem Aſinium advocaverat: & in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitavit:

Deflendus Cicero eſt, Latiiq; ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid tibi

liberum ſit in domo tua, videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor. atque ira conſurrexit, ne intereſſet recitationi eorũ: quod Cornelium ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc verſum, quã Pollioni, apparet: quod meliorẽ quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, Scio futurum, ut vos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſſi. Ergo ut librum velitis uſque ad umbilicum revolvere, adjiciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

SVASORIA VII.

Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente Antonio incolumitatem, ſi feciſſet.

Q. HATERIVS. Non feres Antonium: intolerabilis in malo ingenio felicitas eſt: nihilque cupientes magis accendit, quam proſperæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum: tamen non tædet tantum me vitæ meæ, ſed pudet: ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait ſe tibi ut vivas: commentus, quemadmodum eripiat etiam quo vixeras. Crudelior eſt pactio Antonii, quàm proſcriptio. Ingenium erat, in quod nihil juris haberent triumviralia arma. Commentus eſt Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te, Cicero, ut vitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in civitate haberet locũ, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non civium cervicibus luderetur. nunc ut ſcias nihil melius eſſe quàm mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proſcriptionis tabula: tot prætorii, tot conſulares, tot equeſtris ordinis viri periere: nemo relinquitur, niſi qui ſervire poſſit. Neſcio an hoc tempore vivere velis, Cicero: nemo eſt cum quo velis. Merito, hercules, illo tempore vixiſti, quo Cæſar ultro te rogavit, ut viveres ſine ulla pactione: quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. *Ceſtii Pii.* Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, ſalvis eloquentiæ monumentis, nõ poſſe Ciceronem mori. ad pactionem vocaris: qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquẽtiam: Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cæſar & Pompejus, neque iniſſent turpẽ ſocietatem, neq; diremiſsẽt: ſi ut unquã cõſilio tuo voluiſſent, neq; Põpejus Cæſarẽ, neq; Cæſar Pompejũ deſeruiſſet. Quid cõſulatũ ſalutarẽ urbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid provocatam inter initia adoleſcentiæ libertatẽ tyrociniis tuis Syllanam potentiam, quid Antonium avulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignoſce Cicero, ſi diu iſta narravero. forſitan hęc die noviſſimo audientur. Si occidetur Cicero, jacebit inter Pompejum patrem filiumque: & Afranium Petrejumque, Q. Catulũ, M. Antonium illum indignũ hoc ſucceſſore generis. Si ſervatur, vivet inter Ventidios & Canicios & Saxas. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis jacere, an cum his vivere? Pro uno homine jactura publica paciſceris. Scio omne pretiũ iniquum eſſe, quod ille cõſtituit: nemo tanti emit Ciceronis vitam, quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, Vives, ſed eruentur oculi tibi: vives, ſed debilitabuntur pedes: etiam ſi in alia damna corporis præſtares patientiam, excepiſſes tamen linguã. Vbi eſt ſacra illa vox tua: Mori enim naturæ finis eſt, non pœna? hoc tibi uni non liquet? At videris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & unum crimen ini-

inimico adjice. Fac Antonium moriendo nocentiorem. *P. Aſprenatis.* Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe eloquentiam ſuam animadvertet? Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompejus & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reip. Senatus digniſſimus apud quem Cicero loquetur? Multos victuros animi ſui contemptus oppreſſit: multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit: & cauſa illis vivendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano contra Antonium. Si ſcripta combuſſeris, Antonius paucos annos tibi promittit: at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. *Pompeji Silonis.* Quale eſt ut perdamus eloquentiã Ciceronis, fidem ſequamur Antonii; miſericordiam tu iſta vocas, ſupplicium ſummum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio, Cicero, ſi bene illi pecunias crediderunt feueratores, ſi bene pacem Brutus & Caſſius. hominem & vitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores civili ſanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus ſuis oppignoravit Rempublicã, cujus gulę duorum principum bona, Cæſaris & Pompeji, nõ potuerunt ſati facere. Tuis utar Cicero verbis: Cara eſt cuiquã ſalus, quam aut dare, aut eripere poteſt Antonius? Non eſt tanti ſervare Ciceronem, ut ſervatum Antonio debeam. *Triarii.* Compulſus aliquando populus Romanus in eam neceſſitatem eſt, ut nihil haberet præter Iovẽ obſeſſum & Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus majus, quam quod indignum putavit viro, ſalutem pactioni debere. O gravem vitam, etiã ſi ſine pretio daretur. Antonius hoſtis à Republica judicatus, nunc hoſtem Rempublicam judicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, utriuſque collegæ mancipium, noſter dominus. *Argentarii.* Nihil Antonio credendum eſt. mentior: quid enim iſte non poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt: qui ſervare, niſi crudelius, quam occidebat, non poteſt? Ignoſcentem tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas vitam, cui nondum verba tua exciderũt? Vt corpus, quod fragile & caducum eſt, ſervetur, pereat ingeniũ, quod æternum eſt? ego mirabar, ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonii venia. P. Scipionem à majoribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod ſolum in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingenium ſine vita: promittuntur oblivione nominis tui pauci ſervitutis anni. Non ille te vivere vult, ſed facere ingenii tui ſuperſtitem. Vive, ut Cicero audiat Lepidũ, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronẽ. Pati poteris, ut quod in te optimum habes, ante te efferas? Sine durare poſt te ingenium tuũ, perpetuam Antonii proſcriptionem. *Aurelii Fuſci.* Quoad humanum genus incolume manſerit, quamdiu uſus litteris, honor ſummæ eloquentiæ pretium erit: quamdiu Reip. noſtræ aut fortuna ſteterit, aut memoria duraverit, admirabile poſteris vigebit ingenium, & uno proſcriptus ſæculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi, viliſſima pars tui eſt, quę tibi vel eripi, vel donari poteſt. Ille verus eſt Cicero, quẽ proſcribi Antonius nõ putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris: ſi præſtiterit, ſervies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conſulatum, per æternam, ſi pateris, ingenii tui memoriam, per

Rem-

cremata agricolæ legunt ſemina, & hæc interdum anno lex eſt: aliis ſerena clauduntur, & omne cœlum nubilo grave, ſubſidit ſolum & creditum ſibi terra non retinet: aliis incertis ſideribus curſus eſt, & variantur tempora, neque ſoles nimis urgent, neque ultra debitum imbres cadunt: quidquid aſperatum æſtu eſt, quicquid nimio defluxit imbre, invicem temperatur altero, ſive ita natura diſpoſuit, ſive (ut ferunt) luna curſu gerit: quæ ſive plena lucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet; ſive occupata nubilo, ſordidiorẽ oſtẽdit orbẽ ſuũ, non ante finit quã in lucẽ redit: ſive ne lunę quidẽ ipſa poteſtas eſt, ſed flatus qui occupavere annũ, tenẽt, quidquid bonũ eſt. Extra juſſum Dei totum fuit adultero mare. An non potero vindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid virginitati hujus timerem, perſequebar adulterum. Victa Troja virginibus hoſtium parcam: nihil adhuc virgo Priami timet. *Ceſtii Pii*. Vos ergo ad hanc diem immortales invoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nunc tempeſtatem. Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc ſacrum eſt, virginis deæ templo virginem occidere? libentius hanc ſacerdotem habebit quam victimam. *Cornelii Hiſpani*. Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſæviunt maria: neque adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo Deus regeret, adulteris clauderentur. *Marillii*. Si non datur nobis ad bellum iter, revertamur ad liberos. *Argentarii*. Iterum in malum familiæ noſtræ fatale revolvimur, propter adulteram fratris liberi pereunt. iſta mercede nollẽ reverti. At Priamus bellũ pro adultero filio gerat.

DIVISIO. Hanc Suaſoriam ſic diviſit *Fuſcus*, ut diceret, etiam ſi aliter navigare non poſſent, non eſſe faciendum, & ſic tractavit, ut negaret faciendum, quia homicidium eſſet, quia parricidium, quia plus impenderetur, quàm peteretur; peti adulteram, impendi Iphigeniam; vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiãſi nõ immolaſſet, navigaturum: Illam enim moram naturæ maris & ventorum eſſe, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi. Hoc *Ceſtius* diligenter diviſit. dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuũ. ſi interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi. ut intelligatur, non poſſe fata revocari. ſi non ſint fata, ſacra profutura: ſi ſint, non poſſe mutari. *Silo Pompejus*, etiam ſi quod eſſet divinandi genus certum, auguriis negavit credendum: quare ergo ſi neſcit Calchas, affirmat primum, & ſcire ſe putat? Hic communem locum dixit in omnes qui affectarent ſcientiam: deinde iraſcitur ſibi, invitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem. In ea deſcriptione primum in hac ſuaſoria *Fuſcus Arellius* Virgilii verſus voluit imitari. Valde autem longe petit, & pæne repugnat materiæ, certe non deſideranti inſervit. Ait enim de luna, quæ ſive plena lucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet: ſive occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuũ, non ante finit quã vicẽ reddit. At Virgilius hęc quãto ſimplicius & beatius dixit?

Luna revertentes cum primum
colligit ignes, (aera cornu,
Si nigrum obſcuro comprenderit
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber. Et rurſus:
Sin ortu in quarto (namque is
certiſſimus auctor)
Plena, neque obtuſis per cælum
cornibus ibit.

Solebat

Solebat autem ex Virgilio *Fuſcus* multa trahere, ut Mæcenati imputaret. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua ſe Virgiliana deſcriptione placuiſſe: ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit: Cur iſte inter ejus miniſterium placuit? cur hoc os Deus elegit? cur hoc potiſſimum ſortitur poëſis? quod tantum non impie ajebat ſe imitatum Virgilium, *Plena Deo*? Solet autem Gallio noſter hoc aptiſſime ponere. Memini una nos ab auditione *Nicetis* ad Meſſalam veniſſe. Nicetes ſuo impetu valdè Græcis placuit. Quærebat a Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Nicetes? Gallio ait, Plena Deo: quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos vocant, ſtatim dicebat, Plena Deo. Ipſe Meſſala nunquam aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quam ut diceret: Nunquid Plena Deo? Itaque hoc ipſi tam familiare erat, ut invito quoque excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de ingenio Haterii, conſuetudine prolapſus dixit: Et ille erit Plena Deo. Quærenti deinde quid hoc ſeſe vellet, verſum Virgilii retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet, & nunquam poſtea potuiſſet excidere. Tiberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio, Naſoni ſuo valdè placuiſſe: itaque feciſſe quod in multis aliis verſibus Virgilius fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palam imitandi, hoc animo ut vellet agnoſci, eſſe autem in tragœdia ejus: Feror huc illuc, ut plena Deo. Iam vultis ad *Fuſcum* revertar, & deſcriptionibus ejus vos ſatiabo. Hæc potiſſimum ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cum diceret omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

SVASORIA IV.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denuntiatum eſſet illi reſponſo auguris periculum.

ARELLII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi vindicet? novæ oportet ſortis ſit, qui jubente Deo canat, non eodem contentus ſit utero, quo imprudentes naſcimur; quandam imaginem Dei præferat, qui juſſa exhibeat Dei. ſic eſt. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis eſſe in metu cogit: magnus iſte & ſupra humanæ ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum: Ponat ſe ſuos inter ſidera patres, & originem cœlo trahat: agnoſcat ſuum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine, ætate magna extra omnem futurorum neceſſitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera ſunt iſta, quid ita non huic ſtudio ſervit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deoſque qua licet, viſimus? cum pateant nobis ſidera, & intereſſe numinibus liceat, quid ita inutili deſidemus facundia: aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quam futuri ſcientia, ingenia ſurrexerint? Qui vero in media ſe, ut prædicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima mediorum annorum habent initia, quo ierint motu ſidera, in quas diſcurrerint parteis: contrane Deus ſteterit: an placidus affulſerit ſol: an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint: an abſiderit in noctem obſcurum caput luna: Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem, an negotioſum in quæſtus Mercurius exceperit: an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit.

Exiſtimant tot circa unum caput tumultuanteis Deos? Futura nuntiant. Pleroſque dixere victuros: & nihil metuentes oppreſſit dies. aliis dedere finem propinquum: at illi ſuperfuere. Egentes, inutilis animæ felices naſcentibus annos ſpoponderunt: at fortuna in omnem properavit injuriam. incertæ enim ſortis vivimus: unicuique iſta pro ingenio finguntur, non ex ſcientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus?

DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſſe *Fuſcum* ſcio, quàm eaſdem, quas ſupra retuli, quæſtiones, ad ſcientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectavit, præterire non poſſum. Declamitabat *Fuſcus Arellius* controverſiam de illa, quæ poſteaquam ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, ut in luco pareret. Valde in vos contumelioſus fuero, ſi totam controverſiam, quam ego intelligo me dicere, *Fuſcus* declamaret, & aperte, aut non agnoſcentis puerum, tractaret locum contra ſomnia, & deorum providentiam, & male de magnitudine deorum dixiſſet mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret. ſummis clamoribus dixit illum Virgilii verſum:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ——

Auditor *Fuſci* quidam, cujus pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcum diceret, putavit æque belle poni verſum eumdem, dixit:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. ——

Fuſcus illi ait: Si hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Virgilium & illum verſum eſſe:

Capulo tenus abdidit enſum.

Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de *Fuſco*, quid fuerit, quare nemo videretur dixiſſe cultius, ingeram vobis Fuſcinas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſſime, & frequentius Græcas quam Latinas. *Hybreas* in hac ſuaſoria dixit: οἷον ἔχεις Βαβυλῶν μόνην ὀχύρωμα.

SVASORIA V.

Deliberant Athenienſes, an trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.

ARELLII FVSCI. Pudet me victoriæ veſtræ: ſic fugatum creditis Xerxem, ut reverti poſſit? tot cæſa millia, nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod vix ſequi fugientem poſſit. toties merſa claſſis. Quid Marathona, quid Salamina referam? Pudet dicere. dubitamus adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam jacturæ animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus eſſet. amiſſa, ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita adverſis frangitur. Omnis eſt ſic animum dies, ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit, errat circa damna ſua, & quæ male expertus eſt, vota deponit. Si venturus eſſet, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non ſolvitur. Non denuntiaret, ſi ventu[illegible]ſet: neque armaret nos [illegible] nec infigeret victricem [illegible]ciam, nec ſollicitaret arma [illegible]cia: magis ſuperveniret improvidis, nam & arma indenuntiata movent. Quantumcumque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effuſum eſt: hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat, extincta tot ante Xerxem millia, tot ſub ipſo jacent? nulli, niſi qui

qui fugerunt, ſuperſunt. Quid dicam Salamina? Quid Cynægyron referam? & te Polytele? & hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxen minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur. non tantum credetur rediiſſe, ſed viciſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos, trophæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere, & ſpes fractas novare, & pœnitenda acie in melioris eventus fiduciam ſurgere. *Ceſtii Pii*. Inferam, inquit, bellum. alia mihi trophæa promittit. Poteſt major venire quam victus eſt? *Argentarii*. Non pudet vos? pluris trophæa veſtra Xerxes æſtimat, quàm vos.

DIVISIO. *Fuſcus* ſic diviſit. Etiam ſi venturus eſt Xerxes, niſi tollimus, non ſunt trophæa tollenda. Confeſſio ſervitutis eſt, juſſa facere: ſi venerit, vincemus. hoc non eſt diu colligendum. de eo dico, vincemus quē vicimus. Sed nec veniet quidem. ſi venturus eſſet, nec denuntiaret. Fractus eſt & viribus & animo. *Ceſtius* & illud dicit, quod in prima parte tractavit, non licere Athenienſibus trophæa tollere: commune in illis jus totius Græciæ eſſe. cōmunem victoriam, commune bellum fuiſſe. deinde nefas quidem eſſe: nunquam factum, ut quiſquam conſecratis virtutis ſuæ operibus manus adferret. Iſta trophæa non ſunt Athenienſiū: deorum ſunt. illorum bellum fuit. illos Xerxes vinculis, illos ſagittis perſequebatur. hęc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiā pertinent. Ecquid? ergo bellum habebimus? Habebimus, etſi Xerxen removebis, invenietur alius hoſtis. Nunquam magna imperia otioſa. Omnium bellorum proſpere ab Athenienſibus geſtorū. Deinde, non erit bellum. Xerxes enim non veniet: multo timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint. Noviſſime, ut veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ noſtrę colliget: illos adducet, quos priore bello quaſi inutiles reliquias novit, ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem, niſi aut faſtiditum, aut victum. *Argentarius* his duobus contentus fuit: aut non venturum Xerxen, aut non eſſe metuendum, ſi venerit. His ſolis inſtitit: & illud dixit quod exceptum eſt: Tollite, inquit, trophæa. Si viciſti, quid erubeſcis? ſi victus es, quid imperas? Locum movit non utiliter: judicare quidem ſe, neque Xerxē, neque jam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere: ſed eo magis ipſis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc venturus hoſtis eſſet, ut conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. *Blandus* dixit: Repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit poſteris quemadmodum venerit: appareat etiam quemadmodum redierit. *Triarius* omni dimiſſa diviſione, tantum exultavit quod audierit Xerxen venire ad ſe, ipſis novam victoriam, nova trophæa. *Silo Pompejus* venuſto genere ſententiæ uſus eſt. Niſi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam: hoc ait Xerxes: Niſi hæc trophæa tollitis, alia ponetis. Alterā partē ſolus *Gallio* declamavit, & hortatus eſt ad tollenda trophæa. dixit, gloriæ nihil detrahi: manſuram enim memoriam victorię quę perpetua eſſet: ipſa trophæa & tempeſtatibus & ætate conſumi: bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis, pro re ſupervacua, & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum Hic dixit, utique venturum Xerxen, & deſcripſit adverſus ipſos deos tumentem: deinde habere illum magnas vires: neq, omnes illum copias in Græ-

Ciceronem poſſe ſubduci? *Arellij Fuſci.* Ab armis ad arma diſcurritur: foris victores, domi trucidamur. dum in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu, Ciceronem ut vivat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra. Non te ignobilis tumulus abſcondet: idem virtutis tuæ qui finis eſt immortalium humanorũ operum cuſtos memoria, quę mãſuri vita perpetua eſt, in omnia te ſæcula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxiũ caſibus expoſitum, proſcriptionibus objectum. Animus vero divina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurret. Et tamen ſi ad ætatem, annorumque nunquam obſervatum viris fortibus numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es: nec potes videri non nimis vixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe civilia arma, & poſt Italicas Pharſalicaſque acies Romanum ſanguinem hauſit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere? Sic in Pompejum Alexandrino licuit. An non occiduntur, qui ad indignos confugiunt? *Cornelij Hiſpani.* Proſcriptus eſt ille, qui tuam ſentẽtiam ſecutus eſt: tota tabula tuę morti præcluditur, alter fratrem proſcribi, alter avunculũ patitur: quid habes ſpei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete, age, tot patrocinia, tot clientelas, & maximum beneficiorum tuorum teipſum: jam intelliges Ciceronem in mortẽ cogi poſſe, in preces non poſſe. *Argentarij.* Explicantur triumviralis regni delicata convivia, & popina tributo gentium inſtruitur: ipſe vino & ſomno marcidus deficientes oculos ad capita proſcriptorum levat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere, O hominem nequam!

DIVISIO. Latro ſic hanc divisit omnem ſuaſoriam: Etiam ſi impetrares vitam ab Antonio, nõ eſt tanti rogare: deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit: Turpe eſſet cuilibet Romano, nedum Ciceroni, vitam rogare. Hoc loco omnium, qui ultro mortem apprehendiſſent, exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua vita futura proponitur, morte gravior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem ſervitutis futuræ deſcripſit: deinde non futurum fidei impetratæ beneficiũ. Hic cum dixiſſet, Aliquid erit quod Antonium offendat, aut factum tuum, aut dictum, aut ſilẽtium, aut vultus: adjecit ſententiam: Haud enim placiturus es. *Albutius* aliter diviſit. primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni, etiam ſi nemo proſcriberet. hæc inſectatio temporũ fuit. deinde moriendum eſt: ille enim ſe ſua ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet: graves odiorũ cauſas eſſe: maximã cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronẽ. Et ſolus ex declamatoribus tentavit dicere, non unum illi eſſe Antonium infeſtũ. Hoc loco dixit illam ſententiam: Si cui ex triumviris non es inviſus, gravis es. Et illa ſententia valde excepta eſt: Roga Cicero, exora unũ, ut tribus ſervias. *Ceſtius* ſic diviſit: Mori tibi utile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt, ut liber & illibatæ dignitatis conſummes vitam. Hic illam ſententiam dixit audacem: Vt numereris cum Catone, qui ſervire nec Antonio quidem nondum domino potuit. *Marcellus* hunc ſenſum de Catone melius. Vſque eo ne omnia cum fortuna populi Romani cõverſa ſunt, ut aliquis deliberet, utrum ſatius ſit vivere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diviſionem *Ceſtij* revertamur. Dixit utile eſſe, ne etiam crucia-

tus corporis pateretur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonii manus incidiſſet. & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni, & verbera & tormenta, dixit illã multum laudatam ſententiam: Tu mehercules, Cicero, cum veneris ad Antonium, mortem rogabis. *Varius Geminus* ſic diviſit: Hortarer te, ſi alterutrum utique faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius, quàm rogares, & omnia complexus eſt, quæ à ceteris dicta erant, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illum ad fugam. illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompejum. Et adjecit illam ſententiam, quam Caſſius Severus unice mirabatur: Quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triumviros habet. Deinde etiam quas petere poſſet regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à Proconſule egregie adminiſtratam, familiares ſtudiis ejus & Achaiam & Aſiam, Dejotari regnum obligatum beneficiis, Ægyptum & habere beneficii memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam, ſed maxime illum in Aſiam & Macedoniã hortatus eſt in Caſſii & in Bruti caſtra. Iam *Caſſius Severus* ajebat, alios declamaſſe, Varium Geminũ vivum conſilium dediſſe.

Alteram partem pauci declamaverunt. nemo auſus eſt Ciceronẽ ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo judicaverunt. *Geminus Varius* declamavit alteram quoque partẽ, & ait: Spero me Ciceroni meo perſuaſurũ, ut velit vivere. quòd graudia loquitur, & dicit: Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti, non movet me. idiotam petit. Ego belle mores hominis novi: faciet, rogabit. nam quod ad ſervitutem pertinet, non recuſabit: jam collum tritum habet, & Pompejus illum, & Cæſar ſubjecerunt. Veteranum mancipium videtis: & complura alia dixit ſcurrilia, ut illi mos erat. Diviſit ſic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non fruſtra rogaturũ. In priori parte illud poſuit, non eſſe turpe, civem victorẽ rogari à victo: hic quàm multi rogaſſent C. Cæſarem, hic & Ligarium. deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illum proſcripſiſſet, qui & judicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, ſed pro Republica rogaturum: ſatis illũ ſibi vixiſſe, Reip. parum. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos, ipſum exoratum à Vatinio, C. quoque Verri affuiſſe, facilius exorari Antonium poſſe, qui cum tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementiæ occaſionem præteriret. fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tantũ quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa eſſet, cum deſcripſiſſet, adjecit: Quocũq ne perveniſſet, ſerviendum illi eſſe: ferendam aut Caſſii violentiam, aut Bruti ſuperbiam, aut Pompeji ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, non alienum puto, indicare, quomodo quiſque ſe ex hiſtoricis adverſus memoriam Ciceronis geſſerit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, ut rogaret Antonium, nec tam ſtultus ut exorari poſſe ſperaret; nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione, qui infeſtiſſimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere, *An promittente ſalutem Antonio, orationes ſuas comburat.*

HISTORICORUM DE *Cicerone Elogia*; aliis SUASORIA VII.

Hæc inepte ficta cuilibet videri poteſt. Pollio vult illam veram videri: ita enim dixit illa oratione

tione, quam pro Lamia dedit. *Aſinii Pollionis.* Itaque nunquam perficeret, nec mora fuit, quin ejuraret, ſuas eſſe, quas cupidiſſime effuderat orationes in Antonium, multipliceſque numero, & accuratius ſcriptas illis contrarias edere, ac vel ipſe palam pro concione recitare, pollicebatur: ceteraque his alia ſordidiora multo: ut tibi facile liqueret: hoc totum adeo falſum eſſe, ut ne ipſe quidem *Pollio* in hiſtoriis ſuis ponere auſus ſit. Huic certe actioni ejus pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixiſſe (nec enim mentiri ſub triumvirorum conſcientia ſuſtinebat) ſed poſtea compoſuiſſe. Nolo autem vos juvenes mei contriſtari, quòd à declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo: ſatisfaciam vobis, & fortaſſe efficiam, ut his ſententiis lectis ſolidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc ſi tamen recta via conſequi non potero, decipere vos cogar, veluti ſalutarem pueris daturus potionem abſinthiati poculi. Livius adeo detrectationis cõſilium habuiſſe Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuiſſe. Ita enim ait. *Livii.* M. Cicero ſub adventum triumvirorum ceſſerat urbe, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi ſe, quàm Cæſari Caſſium & Brutum poſſe: primo in Tuſculanum fugit, inde tranſverſis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conſcenſurus, proficiſcitur. Vnde aliquoties in altum provectum cum modo vẽti adverſi retuliſſent, modo ipſe jactationem navis cæco volvente fluctu pati non poſſet, tædiũ tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regreſſuſque ad ſuperiorem villã, quæ paulo plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſervata. Satis conſtat, ſervos fortiter fideliterque paratos fuiſſe ad dimicandum, ipſum deponi lecticam, & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, juſſiſſe. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput præciſum eſt. Nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit. manus quoque ſcripſiſſe in Antonium aliquid exprobrantes præciderũt. Ita relatum caput ad Antonium, juſſuque ejus inter duas manus in roſtris poſitum, ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno adverſus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant. *Baſſus Aufidius*, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitavit, quin fortiter ſe morti non præbuerit tantum, ſed obtulerit. *Aufidii Baſſi.* Cicero paulum remoto velo, poſtquam armatos vidit: Ego vero conſiſto, ait: accede veterane, & ſi hoc ſaltem potes recte facere, incide cervicem. Trementi deinde, dubitantique: Quid ſi ad me, inquit, primum veniſſetis? *Cremutius Cordus* & ipſe ait, Ciceronem cum cogitaſſet, utrumne Brutum, an Caſſium, an Sextum Pompejum peteret, omnia illi diſplicuiſſe, præter mortem. *Cremutii Cordi.* Quibus viſis lætus Antonius, cum peractam proſcriptionẽ ſuam dixiſſet eſſe, quippe non ſatiatus modo cędendis civibus, ſed defectus quoque, juſſit pro roſtris exponi. Itaque quo ſæpius ille ingenti circumfuſus turba proceſſerat, quæ paulo ante coluerat piis concionibus, quibus multorum capita ſervaverat, tum per artus ſuos lætus aliter ac ſolitus erat, à civibus ſuis conſpectus eſt, prætendenti capiti, orique ejus impenſa ſanie, brevi ante princeps ſenatus Romanique nominis titulus, tum pretium interfectoris ſui. Præcipue tamen ſolvit pectora omnium in lacrymas gemituſque viſa ad caput ejus deligata manus dextera, divinæ eloquentiæ miniſtra: ceterorumq; cædes privatos luctus excitaverunt, illa

una

una communem. *Brutidij Nigri.* Elapſus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, ſed, ut vidit apropinquare notum ſibi militem, Popiliũ nomine, memor defenſum à ſe, lætiore vultu aſpexit. at ille, victoribus idipſum imputaturus, occupat facinus, caputque deciſum, nihil in ultimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partẽ poſſet notari, Antonio portat, oblitus ſe paulo ante defenſum ab illo: Et hic voluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciem deſcribere, ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item *Brutidij* Nigri. Vt vero juſſu Antonii inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectum eſt, quo totiens auditum erat loco, dato gemitu & fletu maximi viri inferiæ, nec ut ſolet, ita depoſiti in roſtris corporis concio audivit, ſed ipſa narravit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclytæ ſignata veſtigio erat. Nemo non aliquod ejus in ſe meritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miſerrimi temporis ſervitutem ac aleam delatam in Antonium. Quotiens magni alicujus mors ab hiſtoricis narrata eſt, totiens fere conſummatio vitæ, & quaſi funebris laudatio redditur. hoc ſemel atq; iterũ à Thucydide factum, idem in pauciſſimis perſonis uſurpatum à Salluſtio, Livius benignius omnibus magnis viris præſtitit. Sequentes hiſtorici multo id effuſius fecerunt. Ciceroni hoc, ut Græco verbo utar, ἐπιτάφιον Livius reddit. T. *Livij.* Vixit tres & ſexaginta annos, ut ſi vis abfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium adverſorum, nihil ut viro dignũ erat, tulit, præter mortem, quæ vere æſtimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius paſſurus erat, quàm quod ejuſdem fortunæ cõpos ipſe feciſſet. Si quis tamen virtutibus vitia penſarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt natura candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T. Livius, pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit. *Cordi Cremutii* non eſt operæ, deferre etiam redditam Ciceroni laudationẽ. Nihil enim in ipſa Cicerone dignum eſt: ac ne hoc quidem, quod pæne maximum eſt, tolerabile eſt. *Cremutij Cordi.* Privatas enim ſimultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam ejus non ſolum magnitudinem virtutum, ſed multitudinem quoque conſpiciendã. *Aufidij Baſſi.* Sic M. Cicero deceſſit, vir natus ad Reipub. ſalutem: quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum e manibus ejus elabitur, non ipſius vitio læſa, quod nihil in ſalute ejus aliud illi, quam ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita ut ſemper aut peteret alterum, aut invicem peteretur: nullamque rem rarius, quam diem illum quo nullius intereſſet ipſum mori, vidit. *Pollio* quoque *Aſinius*, qui Verrem Ciceronis reum fortiſſime morientem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſtimonium tamen, quamvis invitus, plenum ei reddit. *Aſinij Pollionis.* Hujus ergo viri tot tantiſque operibus manſuris in omne ævum, prædicare de ingenio atque induſtria ſupervacuum eſt. Natura autem pariter atque fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem, proſperaque permanſit valetudo: tum pax diutina, cujus inſtructus erat artibus, contigit, namque à priſca ſeveritate

judicis

judicis exacti, maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obſtrictos patrociuio incolumes pleroſque habebat. Iam feliciſſima conſulatus ei ſors perendi & gerendi magna mimera, deum conſilio, induſtriaque; utinam moderatius ſecundas res, & fortius adverſas ferre potuiſſet. namque utræque cum ven-rant ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt invidiæ tempeſtates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim ſimultates appetebat animo, quam gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitę atque ingenii ſtetit, ea judicandum de homine eſt. Atque ego ne miſerandi quidem exitus eum fuiſſe judicarem, niſi ipſe tam miſeram mortem putaſſet. Affirmare vobis poſſum, nihil eſſe in hiſtoriis ejus, hoc, quem retuli, loco diſertius: ut mihi tūc non laudaſſe Ciceronem, ſed certaſſe cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi cauſa d co, ne hiſtorias ejus legere concupiſcatis: concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis viris melius Ciceronis mortem deploravit, quam Cornelius Severus.

CORNELII SEVERI.

Oraque magnanimum ſpirantia pœna virorum
In roſtris jacuere ſuis: ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Conſulis acta,
Iurataeque manus, deprenſaque fœdera noxæ,
Patriciumque nefas: eſt tunc & pœna Cethegi,
Dejectuſque redit votis Catilina nefandis.
Quid favor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt? ſacris exacta quid artibus ætas?
Abſtulit una dies civis decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Unica ſollicitis quondam tutela ſaluſque,
Egregium ſemper patriæ caput; ille ſenatus
Vindex, ille fori, legum, rituſque, togæque.
Publica vox civis æternum obmutuit armis.
Informes vultus, ſparſamq; cruore nefando
Caniciem, ſacraſque manus, operumque miniſtras
Tantorum, pedibus civis projecta ſuperbis
Proculcavit ovans: nec lubrica fata, deoſque
Reſpexit. nullo luet hoc Antonius ævo.
Hæc nec in Æmathio mitis victoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Afuerant, noſtræque cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inviolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono verſu, ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI proceſſit:

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Sextilius Hena fuit homo ingenioſus magis quā eruditus, inæqualis poëta, & pæne quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poëtas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Corvini, Pollionem Aſinium advocaverat: & in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitavit:

Deflendus Cicero eſt, Latiiq; ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid tibi libe-

liberum ſit in domo tua, videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui murus videor. atque ira conſurrexit, ne intereſſet recitationi eorũ: quod Cornelium ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc verſum, quã Pollioni, apparet: quod meliorẽ quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, Scio futurum, ut vos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſſi. Ergo ut librum velitis uſque ad umbilicum revolvere, adjiciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

SVASORIA VII.

Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente Antonio incolumitatem, ſi feciſſet.

QHATERIVS. Non feres Antonium: intolerabilis in malo ingenio felicitas eſt: nihilque cupientes magis accendit, quam proſperæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum: tamen non tædet tantum me vitæ meæ, ſed pudet: ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait ſe tibi ut vivas: commentus, quemadmodum eripiat etiam quo vixeras. Crudelior eſt pactio Antonii, quàm proſcriptio. Ingenium erat, in quod nihil juris haberent triumviralia arma. Commentus eſt Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te, Cicero, ut vitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in civitate haberet locũ, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non civium cervicibus luderetur. nunc ut ſcias nihil melius eſſe quàm mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proſcriptionis tabula: tot prætorii, tot conſulares, tot equeſtris ordinis viri periere: nemo relinquitur, niſi qui ſervire poſſit. Neſcio an hoc tempore vivere velis, Cicero: nemo eſt cum quo velis. Merito, hercules, illo tempore vixiſti, quo Cæſar ultro te rogavit, ut viveres ſine ulla pactione: quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. *Ceſtii Pii.* Nunquid opinione me fefellit? intellexit Antonius, ſalvis eloquentiæ monumentis, nõ poſſe Ciceronem mori. ad pactionem vocaris: qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquẽtiam: Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cæſar & Pompejus, neque iniiſſent turpẽ ſocietatem, neq; diremiſſent: ſi ut unquã cõſilio tuo voluiſſent, neq; Põpejus Cæſarẽ, neq; Cæſar Pompejũ deſeruiſſet. Quid cõſulatũ ſalutarẽ urbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid provocatam inter initia adoleſcentiæ libertatẽ tyrociniis tuis Syllanam potentiam, quid Antonium avulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignoſce Cicero, ſi diu iſta narravero. forſitan hęc die noviſſimo audientur. Si occidetur Cicero, jacebit inter Pompejum patrem filiumque: & Afranium Petrejumque, Q. Catulũ, M. Antonium illum indignũ hoc ſucceſſore generis. Si ſervatur, vivet inter Ventidios & Canicios & Saxas. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis jacere, an cum his vivere? Pro uno homine jactura publica paciſceris. Scio omne pretiũ iniquum eſſe, quod ille cõſtituit: nemo tanti emit Ciceronis vitam, quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, Vives, ſed eruentur oculi tibi: vives, ſed debilitabuntur pedes: etiam ſi in alia damna corporis præſtares patientiam, excepiſſes tamen linguã. Vbi eſt ſacra illa vox tua: Mori enim naturæ finis eſt, non pœna? hoc tibi uni non liquet? At videris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & unum crimen

inimico adjice. Fac Antonium moriendo nocentiorem. *P. Aſprenatis.* Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe eloquentiam ſuam animadvertet? Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompejus & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reip. Senatus digniſſimus apud quem Cicero loquetur? Multos victuros animi ſui contemptus oppreſſit: multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit: & cauſa illis vivendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano contra Antonium. Si ſcripta combuſſeris, Antonius paucos annos tibi promittit: at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. *Pompeji Silonis.* Quale eſt ut perdamus eloquentiā Ciceronis, fidem ſequamur Antonii; miſericordiam tu iſta vocas, ſupplicium ſummum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio, Cicero, ſi bene illi pecunias crediderunt feneratores, ſi bene pacem Brutus & Caſſius. hominem & vitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores civili ſanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus ſuis oppignoravit Rempublicā, cujus gulę duorum principum bona, Cæſaris & Pompeji, nō potuerunt ſatiſfacere. Tuis utar Cicero verbis: Cara eſt cuiquā ſalus, quam aut dare, aut eripere poteſt Antonius? Non eſt tanti ſervare Ciceronem, ut ſervatum Antonio debeam. *Triarii.* Compulſus aliquando populus Romanus in eam neceſſitatem eſt, ut nihil haberet præter Iovē obſeſſum & Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus majus, quam quod indignum putavit viro, ſalutem pactioni debere. O gravem vitam, etiā ſi ſine pretio daretur. Antonius hoſtis à Republica judicatus, nunc hoſtem Rempublicam judicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, utriuſque collegæ mancipium, noſter dominus. *Argentarii.* Nihil Antonio credendum eſt. mentior: quid enim iſte non poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt: qui ſervare, niſi crudelius, quam occidebat, non poteſt? Ignoſcentem tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas vitam, cui nondum verba tua exciderūt? Vt corpus, quod fragile & caducum eſt, ſervetur, pereat ingeniū, quod æternum eſt? ego mirabar, ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonii venia. P. Scipionem à majoribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod ſolum in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingenium ſine vita: promittuntur oblivione nominis tui pauci ſervitutis anni. Non ille te vivere vult, ſed facere ingenii tui ſuperſtitem. Vive, ut Cicero audiat Lepidū, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronē. Pati poteris, ut quod in te optimum habes, ante te efferas? Sine durare poſt te ingenium tuū, perpetuam Antonii proſcriptionem. *Aurelii Fuſci.* Quoad humanum genus incolume manſerit, quamdiu uſus litteris, honor ſummæ eloquentiæ pretium erit: quamdiu Reip. noſtræ aut fortuna ſteterit, aut memoria duraverit, admirabile poſteris vigebit ingenium, & uno proſcriptus ſæculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi, viliſſima pars tui eſt, quę tibi vel eripi, vel donari poteſt. Ille verus eſt Cicero, quē proſcribi Antonius nō putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris: ſi præſtiterit, ſervies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conſulatum, per æternam, ſi pateris, ingenii tui memoriam, per

Rem-

Rempubl. quæ ne quid te putes carum relinquere, ante te periit, oro, & obteſtor, ne moriaris confeſſus quod nolueris mori.

Hujus ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe: omnes pro libris Ciceronis ſolliciti fuerunt, nemo pro ipſo, cum adeo illa pars non ſit mala, ut Cicero, ſi hæc condicio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc ſuaſoriam nemo declamavit efficacius quam Silo Pompejus. non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit, ad quę *Ceſtius*: qui dixit, hoc gravius eſſe ſupplicium quā mortem, & ideo hoc Antonium eligere, brevem eſſe vitam homini, multo magis ſeni: ita memoriæ conſulendum, quæ magnis viris ęternitatem promitteret. non qualibet mercede vitam redimendam: & has condiciones intolerabiles eſſe. omnia potius ſubeunda, quā monumenta ingenii ſui ipſum exurere. Injuriam illum facturū populo Romano, cujus linguam in tantum extuliſſet, ut inſolentis Græciæ ſtudia tāto antecederet eloquentia, quanto fortuna: injuriam facturū generi humano. pœnitentiam illum acturum tam care ſpiritus empti, cum in ſervitute ſeneſcendum fuiſſet. in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium. Male cum illi ait, dare vitam, eripi ingenium. *Silo Pompeius* ſic egit, ut diceret, Antonium non paciſci, ſed illudere: non eſſe illam condicionē, ſed contumeliam. combuſtis enim libris, nihilominus occiſurum. nō eſſe tam ſtultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere, libros à Cicerone comburi, cujus ſcripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod poſſet ipſe facere: niſi forte nō eſſet in ſcripta Ciceronis is, qui eſſet in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quam ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus, ad turpes condiciones perductus occideretur. Antonium illi non vitam cum condicione promittere, ſed mortem ſub infamia quærere. Itaque quod turpiter poſtea paſſurus eſſet, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim ſententiā cacozeliæ genere humillimo & ſordidiſſimo, quod detractu, aut adjectione ſyllabæ facit ſenſum. Pro facinus indignum. peribit ergo quod Cicero ſcripſit, manebit quod Antonius proſcripſit? Apud Ceſtium Prætorem declamabat hanc ſuaſoriam *Surdinus*, ingenioſus adoleſcens, à quo Græcæ fabulæ eleganter in Latinum ſermonem converſæ ſunt. Solebat dulces ſententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac ſuaſoria cum iusjurandum bellis ſenſibus prioribus complexus eſſet, adjecit: Ita te legam. *Ceſtius*, homo naſutiſſimus, diſſimulavit exaudiſſe ſe, ut adoleſcentem ornatum quaſi imprudens objurgaret: quid dixiſti? quid? ita te fruar. Erat autem *Ceſtius* nullius quidem ingenii, Ciceroni etiam infeſtus: quod illi non impune ceſſit. nam cum M. Tull. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cenabat apud eum *Ceſtius*. M. Tullio & natura memoriam dēpſerat: & ebrietas, ſi quid ex ea ſupererat, ſubducebat: ſubinde interrogabat. Quis ille vocaretur qui in imo recumberet: & cum ſæpe ſubjectum nomen *Ceſtij* excidiſſet, noviſſime ſervus, ut aliqua nota memoriam ejus faceret certiorem, interroganti domino, quis ille eſſet qui in imo recumberet, ait: Hic eſt Ceſtius qui patrem tuum negabat litteras ſciſſe, afferri protinus flagra juſſit, & Ciceroni, ut oportuit, de corio Ceſtii ſatisfecit. Erat autem etiam ibi Pietas, Niger, & Cotula. Hybreæ diſertiſſimi viri filio male apud ſe cauſam agenti ἀτίμων πατέρων. & cum in quadam poſtulatione Hybreas de paritate ſtultorum

rum locum ad litteram omnibus agnoſcentibus diceret: Age, inquit, non putas me ſcripta didiciſſe patris mei: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? Gargonius* amabiliſſimus in hac ſuaſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem unquam dixerat. unam in principio. nam cum cœpiſſet ſcholaſticorum frequentiſſimo jam more à jurejurando, & dixiſſet multa: Ita quã primum tantum timeat, quantum poteſt, ita aut totus vivat Cicero, aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petrejus, mutuis vulneribus concurrerunt, & mortes feneraverunt.

GRÆCA

Quibus hiatus omnes explentur, ut, quæ acceſſerint, appareant.

SVASOR. I.

Ἰχὼρ οἷός περ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Qualis erat ſanguis manans e corpore Divûm.

Ἀντιμυκτηρίσῃ. Viciſſim irrideat.

Διόνυσον. Bacchum.

Κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Domine, Iupiter matrem tuam Semelem indotatam habuit.

ΟΚΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ἈΘΗΝΑ ἈΝΤΩΝΙΩ. Octavia & Minerva Antonio.

Τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις οὐδὲ Γράνικος. τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ὕστατον ἔκειτο. Hic Oceanus Simois nõ eſt, neque Granicus, niſi quid erat, poſtremo loco ſuccumberet.

Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντων, μετὰ δ᾽ αὐτὸ οὐδέν. Et ipſum propterea maximũ, quia quidem poſt omnia, poſt ipſum vero nihil.

Βούλεσθ᾽ ὦ νεολαία πλείους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίοις ἠόσιν ἐφεστῶτες; οἱ δ᾽ ἐπὶ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπρόθεσμον περιδεξώμεθα ἄμπωσιν; οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ᾽ ἐστὶν, οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ᾽ ἐστὶ μυστήριον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον. εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ. Vultis ne ô Iuvenes, plures Soles? Duo præfecti Helleſpontiaci littoribus? Qui vero in mari Pamphilio terminum datum exſpectemus æſtuarium vadoſum? Neque Euphrates hic eſt, neque Indus, ſed arcanum quid ſive naturæ limes, ſive antiquiſſimum Elementum, ſive ortus primorum Deorum eſt, vel ſimpliciter aqua.

Ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς, εἰς ἀνατολὰς, ἔνθα δ᾽ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις. Hinc navis ex uno curſu in Orientem, inde ad inaſpectabiles Occaſus.

Ὄρεος ὄρος ἀποσκήψατε. Montis verticem auferte.

Κὰρ κειρίᾳ βάλλεται μέσος. Caput faſcia mittitur medius.

Ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναῒ ἐμά. κέλομαι γὰρ ἀέρ οἴσει τὰ ὄσσε; Vale terra, vale Nais mea, jubeo enim: num ferent oculi?

SVASOR. II.

Οὕτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες. Sic prandete, tanquam apud inferos cenaturi.

Τί σὺ φεύγεις εἰς ἀντελῆ τείχη; Quid tu fugis in tenues muros?

Hic amice Lector, æquanimitate tua frui nos, obſecro permitte. Hæc enim Suaſ. II. P. hiatus injuria operarum commiſſus explebitur, ſi lineæ ultimæ ſequentia addideris: beneficio loci tum illam ſententiam: Si nihil aliud.

SVASOR. IV.

Οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα. Qualem habuit Babylon vatem pro munimento.

SVASOR. VII.

Ἀτίμων πατέρων. al. ἀτιμήτων πατέρων. Infamium parentum. *Alii* ἀγνωμόνων, dementium ſeu indoctorum.

M. AN-

INDEX CONTROVERSIARUM.

LIB. I.

Procemium ad Novatum, Senecam & Melam filios, quo ſuam prædicat memoriam, mox & Porcium Latronem laudat.

I. *Patruus abdicatus.*
II. *Sacerdos proſtituta.*
III. *Inceſta de ſaxo.*
IV. *Vir fortis ſine manibus.*
V. *Raptor duarum.*
VI. *Archipiratæ filia.*
VII. *Tyrannicida à piratis dimiſſus.*
VIII. *Ter fortis.*

LIB. II.

Præfatio de Fabiano Philoſopho Arellii Fuſci & Blandi diſcipulo, ad Melam F.

IX. *Adoptandus poſt tres abdicatos.*
X. *Iusjurandum mariti & uxoris.*
XI. *Raptor patrem ſuum non exorans.*
XII. *Nepos ex meretrice ſuſceptus.*
XIII. *Torta à tyranno pro marito.*
XIV. *Pater & filius luxurioſi.*
XV. *Peregrinus negotiator.*

LIB. III.

Procemium de Albutio Silone, & quædam de Gallione.

XVI. *Ab archipirata filio dimiſſus.*
XVII. *Popilius Ciceronis interfector.*
XVIII. *Ter abdicatus venenum terens.*
XIX. *Mater cæca filium retinens.*
XX. *Quinquennis teſtis in procuratorem.*
XXI. *Dementiæ accuſatur, qui ſervo filiam junxit.*
XXII. *Cavete proditionem.*
XXIII. *Mutanda optio raptore convicto.*

LIB. IV.

Præfatio, de Montano Votieno, & Porcio Latrone, ac declamandi ratione.

XXIV. *Cimon ingratus Calliæ.*
XXV. *Flamininus inter cœnam reum puniens.*
XXVI. *Expoſitum repetens è duobus.*
XXVII. *A filio in arce pulſatus.*
XXVIII. *Privignus ab avo raptus noverca.*
XXIX. *Filia conſcia in veneno privigni.*

LIB. V.

Procemium de Scauro, Labieno Muſa, Oſcho, Sparſo, C. Silone, Turrio, Clodino patre & filio, & de libris exuſtis Labieni, & de Scauri orationibus.

XXX. *Lugens pauperis filius, divitem ſequens.*
XXXI. *Vir fortis non cedens forti patri.*
XXXII. *Demens quod mori coegerit filiam.*
XXXIII. *Debilitans expoſitos, ſeu medici debilitati.*
XXXIV. *Parraſii Prometheus.*
XXXV. *Fur accuſator proditoris.*

M. AN-

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS CONTROVERSIARUM

LIBER I.

Seneca Novato, Seneca, Melæ Filiis ſalutem.

EXIGITIS rem magis jucundam mihi, quam facilem. Jubetis enim, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, indicare, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: ut quamvis notitiæ veſtræ ſubducti ſunt, tamen non credatis tātum de illis, ſed etiam judicetis. Eſt, fateor, jucundum mihi redire in antiqua ſtudia, melioreſque ad annos reſpicere, & vobis querentibus quod tantæ opinionis viros audire non potueritis, detrahere ipſam temporum injuriam. Sed cū multa jam mihi ex me deſideranda ſenectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea quæ retuli, memoria eſt, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis: in quam primam ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, ut non tantum ad uſum ſufficeret; ſed in miraculum uſq; procederet, non nego. Nam & duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum convenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ vellem, velox erat mihi memoria: ſed etiam ad continenda, quæ acceperat. Nunc autem & ætate quaſſata, & longa deſidia, quæ juvenilem quoque animum diſſolvit, eo perducta eſt, ut etiam ſi poſſit aliquid præſtare, tamen promittere non poſſit: & diu ab illa nihil repetivi. Solebat bonæ fidei eſſe. Nunc quia jubetis, quid poſſit experiar; & illam cum cura ſcrutabor. Ex parte enim ſpero bene. Nam quæcunque apud illam aut puer, aut juvenis depoſui, quaſi recentia, & modo audſta ſine cunctatione profert. At ſi qua illi intra proximos annos cōmiſi, ſic perdidit & amiſit, ut etiam ſi ſæpius ingerantur, toties tanquam nova audiam. Itaque ex memoria, quantum vobis ſatis ſit, ſupereſt. Neque enim de his interrogatis, quos ipſi audiſtis: ſed de his, qui ad vos uſque non pervenerunt. Fiat quod vultis: mittatur ſenex in ſcholas. Illud neceſſe eſt impetrem, ne me quaſi certum aliquem ordinem velitis ſequi, in contrahendis quæ mihi occurrēt. Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, & paſſim quicquid obvenerit, apprehendam. Controverſiarum ſententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quæro aliquid, invenio: ſed ſæpe quod quærenti non comparuit, aliud agenti præſto eſt. Quædam vero quæ obverſantia mihi, & jam ex aliqua parte ſe oſtendentia non poſſum occupare, eadem ſecuro & compoſito animo ſubito emergunt. Aliquando etiam ſeriam rē agenti & occupato, ſententia diu fruſtra quæſita intempeſtive moleſta eſt. Neceſſe eſt ergo me ad

deli-

delicias componam memorię meę, quæ mihi jam olim precario paret. Facitis autem juvenes mei, rem neceſſariam & utilem, quod non contenti exemplis ſæculi veſtri, prioris quoque vultis cognoſcere. Primum, quia quo plura exempla inſpecta ſunt; plus eloquentia proficitur. Non eſt unus, quamvis præcipuus ſit, imitandus: quia nunquam par ſit imitator auctori. Hæc natura eſt rei. Semper citra veritatem eſt ſimilitudo. Deinde ut poſſitis æſtimare, quantum quotide ingenia decreſcant: & neſcio qua iniquitate naturæ, eloquentia ſe retro tulerit: quicquid Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius deinde quotidie data res eſt: ſive luxu temporum, nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis, quam luxuria: ſive cum præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtuque vigentia: ſive fato quodam, cujus maligna perpetuaque in omnibus rebus lex eſt, ut ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velocius quidem quam aſcenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia deſidioſæ juventutis, nec in ullius honeſtæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria, invaſit animos. Cantandi, ſaltandique nunc obſcœna ſtudia effeminatos tenent: & capillum frāgere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, & immūdiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt. Quis æqualium veſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immo quis ſatis vir eſt? Emolliti, enerveſque, quod nati ſunt, inviti manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ. In hos nec Dii tantum mali permittant, ut cadat eloquentia: quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret. Erratis, optimi juvenes, niſi illam vocem non M. Catonis, ſed oraculi creditis. Quid enim eſt oraculum? Nempe voluntas divina, hominis ore enunciata. Et quem tandem antiſtitem ſanctiorem invenire ſibi divinitas potuit, quam Catonem, per quem humano generi nō præciperet, ſed convicium faceret? Ille ergo vir quid ait? Orator eſt, Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. Ite nunc, & in iſtis vulſis atque expolitis, & nuſquam niſi in libidine, viris, quærite oratorem. Merito talia habent exēpla, qualia ingenia. Quis eſt, qui nunc memoriæ ſtudeat? Quis qui non dico magnis viribus, ſed ſuis placeat? Sententias à diſertiſſimis viris factas, facile in tanta hominū deſidia pro ſuis dicunt; & ſacerrimam eloquentiam, quia præſtare non poſſunt, violare non deſinūt. Eo libentius, quod exigitis, faciā. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ viris dicta teneo, ne ad quemquam privatim pertineant, populo dedicabo. Ipſis quoque multum præſtaturus videor, quibus oblivio imminet, niſi aliquid tradatur poſteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum extant: aut, quod pejus eſt, falſi. Itaque ne aut ignoti ſint, aut aliter quam debeant noti, ſumma cum fide ſuum cuiq; reddam. Omnes autem magni in eloquentia nominis videor audiſſe. Nec Ciceronem quidē ætas mihi eripuerat, ſed bellorum cĩvilium furor, qui tunc totum orbem pervagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos, potui illud ingeniū, quod ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere: & quod vulgo de alio dici ſolet, ſed

de illo

de illo proprie debet, potui vivam vocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc Controverſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum eſt, ut nomen quoque ejus novum ſit. Controverſias nos dicimus: Cicero cauſas vocabat. Hoc vero alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in Latinum ita tranſlatũ, ut pro Latino ſit. Scholaſtica controverſia multo recentius eſt, ſicut ipſa declamatio. apud nullum auctorem antiquum, ante ipſum Ciceronem & Calvum, inveniri poteſt, qui declamationem diſtinguit. Ait enim, Declamare eſt, jam non mediocriter dicere. Bene alterum putat domeſticæ exercitationis eſſe, alterum veræ actionis. Modo nomen hoc prodiit. Nam & ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideo facile eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In aliis autem an beneficium vobis daturus ſim, neſcio: in uno accipio. Latronis enim Porcii, cariſſimi mihi ſodalis, memoriam ſæpius cogar retractare, & à prima pueritia uſque ad ultimũ ejus diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. Nihil illo viro gravius, nihil ſuavius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperavit. Nemo plus indulſit. In utraque parte vehementi viro modus deerat: nec intermittere ſtudia ſciebat, nec repetere. Cum ſe ad ſcribendum concitaverat, jungebantur noctibus dies: & ſine intervallo gravius ſibi inſtabat: nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cum ſe dimiſerat, in omnes luſus & in omnes jocos ſe reſolvebat. Cum vero ſe ſilvis montibuſque tradiderat, omnes illos agreſtes in ſilvis ac montibus natos, laboris patientia ac venandi ſollertia provocabat: & in tantam ſic vivendi pervenerat cupiditatem, ut vix poſſet ad priorem conſuetudinem retrahi. At cum ſibi manum injecerat, & ſe blandiendo unde abduxerat, revocarat, tantis viribus incumbebat in ſtudium, ut non tantum nihil perdidiſſe, ſed multum acquiſiviſſe deſidia videretur. Omnibus quidem prodeſt ſubinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor: & omnis triſtitia, quæ continuatione pertinacis ſtudii adducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen intermiſſio manifeſtius proderat. Quoties ex intervallo dixerat, multo acrius violentiuſque dicebat. Exultabat enim novato & integrato robore: & tantum à ſe exprimebat, quantum concupierat. Neſciebat diſpenſare vires ſuas, ſed immoderati adverſum ſe imperii fuit. Ideoque ſtudium ejus prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque ſolebat & ipſe, cum ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat, ſentire ingenii laſſitudinem: quæ nõ minor eſt quam corporis, ſed occultior. Corpus illi erat & natura ſolidum, & multa exercitatione duratum. Ideoque nunquam eum ardentis impetus animi deſeruit. Vox robuſta, ſed ſordida lucubrationibus, & negligentia, non natura, infuſcata: beneficio tamen laterum extollebatur: & quamvis inter initia parum attuliſſe virium videretur, ipſa actione accreſcebat. Nulla unquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agreſtem, & Hiſpanæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere: utcunque res tulerat, ita vivere: nil vocis cauſa facere: non illam per gradus paulatim ab imo uſque ad ſummum perducere, non rurſus à ſumma contentione paribus intervallis deſcendere, non ſudorem unctione diſcutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubraverat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad declamandum pervenie-

veniebat. Iam vero cum rem inimiciſſimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Poſt cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſomnum quietemque æqualiter digeri, ſed perturbata & diſſipata in caput agebat. Itaque & oculorum aciem contuderat, & colorem mutaverat. Memoria & natura quidem felix, ſed plurimum adjuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa relegebat. Edidicerat illa, cum ſcripſerat, cum id in illo magis mirabile videri poſſit, quod nec lente & anxie, ſed eodem pæne, quo dicebat, impetu ſcribebat. At illi qui ſcripta ſua torquent, qui de ſingulis verbis in conſilium veniunt, neceſſe eſt, quæ totiens animo ſuo admoverint, noviſſime affigant. At quorumcumque ſtilus eſt velox, tardior memoria eſt. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma, & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda, adeo ut omnes declamationes ſuas quaſcumque dixerat, teneret. Iam itaque ſupervacuos ſibi fecerat codices. Ajebat ſe ſcribere in animo. Dicebat ita ut in nullo unquam verbo eum memoria deceperit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia: jubebat aliquem nominari ducem, & ſtatim ejus acta curſu reddebat. Adeo quæcunq; in animum ejus ſemel deſcenderant, in promptu erant. Video vos, juvenes mei, plus juſto ad hanc ejus virtutem obſtupeſcere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operoſa poteſt tradi arte. Intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id quod Cyneas fecit: qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die novus homo & ſenatum, & omnem urbanam circumfuſam ſenatui plebem, nominibus ſuis perſalutavit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poëta carmen novum, ſuum eſſe dixit, & protinus memoria recitavit: cum hoc ille cujus carmen erat, facere non poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna provocatus, in auctione perſedit diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine ſuo argentariis recognoſcentibus, ita ut in nullo falleretur, recenſuit. Cupitis ſtatim diſcere. Suſpendam cupiditatem veſtram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo jam obligatus ſum, perſolvam. Plura fortaſſe videor de Latrone meo vobis, quam audire deſideratis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc prævideram futurum, ut à memoria ejus, quotiens occaſio fuiſſet, difficulter avellerer. Tamen nec his contentus ero, ſed quotiens me invitaverit memoria, libentiſſime faciam, ut illum totum & vos cognoſcatis, & ego recognoſcam. Illud unum non differam, falſam opinionem de illo in animis hominum convaluiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe: cum in illo ſi qua alia virtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animadverto, ſemper fecit. Antequam dicere inciperet, ſedens, quæſtiones ejus, quam dicturus erat controverſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt. Ipſa enim actio multas latebras habet: nec facile poteſt, ſi quo loco ſubtilitas defuerit, apparere: cum orationis curſus judicium audientis impediat, dicentis abſcondat. At ubi nuda proponuntur membra, ſi quid aut numero, aut ordine excidit, manifeſtum eſt. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatẽ, niſi ubi nihil eſt præter ſubtilitatẽ: & in illo cũ omnes oratoriæ virtutes eſſent, hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, ſed non eminebat. Et neſcio

ſcio an maximum vitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere. Magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæſtiones controverſiarũ, ſicut ab illo propoſitæ ſunt. Nec his argumenta ſubtexam, ne & modum excedam, & propoſitum tam meum quam veſtrum, cum vos ſententias audire velitis, & quicquid ab illis abduxerit, moleſtum futurum ſit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret ſententias. Cum diſcipuli eſſemus apud Marillium rhetorem, hominem ſatis aridum, pauciſſima belle, ſed non vulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationi ſuæ imputaret controverſiæ, & diceret, Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulantem ſuſpenſos pedes habere: ajebat Latro, Non mehercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias, quæ interponi argumentis cum maxime declamantis Marillii poſſent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epicheremata ſcriberet, aliquo die nihil præter enthymemata, aliquo die nihil præter has tralatitias, quas proprie ſententias dicimus, quæ nihil habẽt cum ipſa controverſia implicitum, ſed ſatis apte & alio transferuntur; tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſæculo, de deliciis dicuntur. Hoc genus ſententiarum ſupellectilem vocabat. Solebat ſchemata quoque per ſe quæcunque controverſia reciperet, ſcribere. Et putant illum homines hac virtute caruiſſe: cum ingenium quidem ejus hac dote abundaverit, judicium autem fuerit ſtrictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta via diſcedere: niſi cum hoc aut neceſſitas coegiſſet, aut magna ſuaſiſſet utilitas. Schemata negabat decoris cauſa inventa, ſed ſubſidii: ut quod palam aures offenſurum eſſet, ſi palam diceretur, id oblique & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed jam non ſuſtineo vos morari. Scio quam ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controverſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini, admodum juvenem, in Marillii ſchola, cum jam cœpiſſet diem ducere.

CONTROVERSIA I.

Patruus abdicans.

Lex eſt. Liberi Parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Duo fratres inter ſe diſſidebant, alteri filius erat: patruus in egeſtatem incidit. patre vetante, adoleſcens illum aluit: ob hoc abdicatus, tacuit. adoptatus a patruo eſt. patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. egere cœpit pater. vetante patruo, aluit illum, abdicatur.*

PRO ADOLESCENTE. *Porcii Latronis.* Quid mihi objicis? Puto luxuriam. Quicquid unquam immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebatur in alimentum duorum ſenum. Cum vetaret me pater, ajebat: Ipſe mihi cum egerem, alimenta non dabat. Eo jam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ecce oppreſſit increſcentem. quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quã alendus eſt. Quis rogatus eſt? aut quis fratrẽ tam locuples frater alere non poteſt? Miſerrimus ſenex divitias ſuas, & jam extremum blandimentum in ſtipem perdidit. Ipſe, inquit, me non aluit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Nec eo quidem æſtimas, quanta iſta

crudelitas ſit: quod ſi quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus eſt? Quid adoptionem jactas? Tunc ad te veni, cum haberem divitem patrem. Parcius quæſo fratres. Iudices habemus deos. Scis tuto te facere, etiam ſi abdicaveris, alam. Fatendum eſt crimen meum, tardius miſertus ſum. Iterum do pœnas: egeo. Parentibus meis, cum in cetera odium ſit, tantum in meam notam convenit. O felix ſpectaculum, ſi vos in gratiam poſſum reducere, faciam hoc, quod vultus quoq; veſtri hortantur. Surgite patres, adeſte judices. alter mihi ex paſentibus ſervatus, alter ſervandus eſt. porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidar. Ergo fame morientem videbo, per cujus cineres juraturus ſum? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet jacentem ſupra crepidinem Marium aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto? tanquam modo non ſit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid deſperandum infelicibus? *Iunii Gallionis*. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaveris. Quædam accedunt nova. Et quidem nova. Illud non miror, quod miſericordia objicitur. Illud miror, quod hic objicit. Sic enim me geſſi, ut hoc crimine duos patres obligarem. uterq; me amat, uterque ali miſer deſiderat, uterq; prohibet. Nec ſecū, nec mecū fortuna bene convenit. Componite aliquando bonos quidem, ſed cōtumaces viros. Vter diſcordiæ cauſam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus eſt, uterq; pater eſt. Tranſit ad illum fratris ſui & fortuna & animus. Miſericors ſum. Non mutaſſem patrem, ſi naturam mutare potuiſſem. *P. Aſpernatis*. Fortunæ eſt lex, præſtare quæ exegeris. Miſerere, Mutabilis eſt caſus: dederunt victis terga victores: & quos provexerat fortuna, deſtituit. Quid referam Marium, ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem? Nec circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. *Othonis Iunii*. Pater timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quam filium perdidit. *Arelii Fuſci*. Pater ecquid aperis mî penates tuos? Non ſum hoſpes gravis, unum ſenem adduco. hoc tibi vitio pater placui. Venit ignotus ſenex, volo tranſire jacentem. per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium ſuum optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicam, quod me tam perículoſe abdicant? quod toties iſti fortunam mutant, quotiens ego patrem? Redite in gratiam. Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Aut ſi tam pertinacia placent odia, parcite. Iactatus inter duos patres, utriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos teſtor, divitem te relinquo. *Ceſtii Pii*. Tali me operi præparaveram. volebam fratres in gratiam reducere. at niſi impetravero ut boni fratres ſint, impetrabo ne mali patres ſint. Vterque me amavit, uterque pro me vota fecit: quantum eſt, dixero, uterq; me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordiæ, neſcio. Timeo, ne iſte prior egere cœperit. Quid objicis pater? Hoc tu objicis? ſcio quendam in hac civitate propter iſtud crimen adoptatum Frater me, inquit, alere noluit. Inveniſti quo poſſim me defendere. Poſſum liberos tollere, ut præ meis oculis narrem avum illorum fame periſſe? Non fefelli. qualis eſſem, ſciviſti, & cum adoptares. Bis abdicatus ſum. volo utrumque cau-

ſam

ſam meam agere, neutrum pro me volo adſit mihi alius. ſemper cauſa mea habebit advocatum patruum, aut patrem. Alter alterum amet: uterque me amabit. Vis illum veras pœnas dare? ſentiat, quam bono fratri injuriam fecerit. *Pompeii Silonis.* De patre bene quod eum per ætatem noſſe non poſſum: ſed habet & ille beneficium meum. duos ejus filios alui. Surge infelix ſenex. quid putatis illum flere? quod eget? imo quod abdicavit, quod alui. *Argentarii.* Vides enim, liberalis in domo tua eſſe cœpi, ille propter me duxit uxorem, cum fortaſſe juvenem adoptare poſſet. Hæc abdicantis fuere verba: I ad illum, quem magis amas, quam patrem. Non omnibus imperiis parendum eſt: nihil interim novi facio: ſcis me & priori patri non paruiſſe. Venit demiſſa barba, capilloque deformi, non ſenectute, ſed fame membris trementibus, ſemeſa & tenui atque eliſa jejunio voce, ut vix exaudiri poſſet, introrſum conditos oculos vix allevans: Alui. quomodo, quæriris? quomodo iſtum. *Cornelii Hiſpani.* Putate me hodie non abdicari, ſed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri. Hic quem vis adoptare, inimicum patris ſui invito patre aluit: reliquit æquo animo beatam domum ut cum mendico viveret. Noveris oportet hoc ejus vitium. ad præſtandam calamitoſis miſericordi i contumax eſt. Habeo quod de hoc vitio quæri poſſim: hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quam multi patres optant ſimilem filium! Bis abdicor. Homo eſt: non vis ali hominem? civis eſt: non vis ali civem? amicus eſt: non vis ali amicum? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic pervenitur ad patrem. homo eſt, civis eſt, amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero, pater eſt? *Vibii Calvi.* Circuibo tecum, pater, aliena limina: oſtendam omnibus, & me, qui alimenta dedi, & te, qui negaſti. *Romani Hiſponis.* Scio pater, melius eſſe quod tu dicis: iſtud ego ſi poſſem, nunquam abdicatus eſſem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me emendare voluit pater, nec potuit. Impuliſti me in fraudem. qui me abdicabat, ajebat, Non oportet fieri: tu dicebas. Oportet: tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta. defuerunt tibi? Quiſquis alimenta à mendico rogatus eſt, nihil amplius quam iter ei monſtrat. Vade ad fratrem, i ad filium: jam quidem nobis eandem fortunam precantur. Crede mihi, ſacra populi digna eſt. *Albutii Sili.* Tollite veſtras divitias, quas huc atq; illuc incertæ fortunę fluctus appellet: redite in gratiã: innocens ſum.

Pars altera. *Valli Syriaci.* Creſcere ex mea propoſuit invidia. ſequemur ſenes, quo vocat ambitio juvenilis, & contritionem illi præbebimus. melius ſe poteſt jactare quã defendere. Ecquid juſtus metus meus eſt; ne heredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Inter cetera, quæ mihi cum inimico patior eſſe communia, & hoc eſt: infeliciſſimam & triſtiſſimam ambo egimus vitam, excepto uno, quod alter alterum egentem vidimus, immo fecimus. Adjice iſtis verborum contumeliis, Ad cælum manus ſuſtulit, faſſus ſe hujus ſpectaculi debitorem: & tunc primum fratri vitam precatus eſt. Lætitiam patrimonii patris, ut ex tantarum calamitatum ſtupore, nullam percepi, niſi quod iſti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis Deos eſſe. Qui non aluit, eget: qui in domum ſuam fratrem non cepit, in publico manet. Æquavit jam potentiam meam cum illius potentia fortunæ: niſi quod hæc prior facere non poſſum. Adoptavi te, cum abdicatus es: cum abdicas, abdico. *Vibii Furii.*

Cum egerem, ajebam: Satis ſe vindicavit, quod à diſpenſatore locupletis inimici, conſors modo omnis fortunæ diurnum petam. *Marillii.* ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quam verba ſua ſibi dici? Multis debeo miſericordiam: à multis tuli. quiſquis eſt qui me ulla calamitate ſimilem effuget, perinde habebo, ac ſi gradu cognationis attingat. Scio quam acerbum ſit, ſupplicare exteris: ſcio quam grave ſit, repelli à domeſticis: ſcio quã grave ſit, quotidie & mortẽ optare, & vitã rogare. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui mihi fecit injuriã: ego odi eum, qui fecit tibi.

Diviſio. Diviſio controverſiarum antiqua ſimplex fuit: recens utrum ſubtilior, an tantum operoſior, ipſi æſtimabitis: ego exponam quæ aut veteres invenerunt, aut ſequentes aſtruxerunt. *Latro* alias quæſtiones fecit: diviſit in jus & æquitatem, an abdicari poſſit, an debeat. ſic quærit, an neceſſe fuerit illi patrem alere, & ob id abdicari non poſſit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæſtiones diviſit: An abdicatus non deſinat eſſe filius: an is deſinat qui non tantum abdicatus, ſed etiam ab avo adoptatus eſt, etiam ſi filius erat: an quiſquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vinctus, captus: an aliquam filii lex excuſationem accipiat: an hoc accipere potuerit: an abdicari debeat. Per hoc quæſivit, an etiam ſi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecerit qui aluit: deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Novi declamatores Græcis auctoribus adjecerunt primam illam quæſtionem, An adoptatus abdicari poſſit. hac Ceſtius uſus eſt, adjecit quæſtionem Gallio alteram, An abdicari poſſit jam adoptatus, ob id vitium, quod antequam adoptaretur, non fuit ad optanti. hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quam quæſtio. *Gallio* quæſtionẽ primam Latronis duplicavit ſic: Licuit mihi alere etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte hoc vindicavit, non poſſe filium ob id abdicari, quod eſſet ſuæ poteſtatis: nulli autem interdici miſericordiam. Quid ſi flere me vetes, cum vidi hominem calamitoſum? quid ſi vetes propter aliquod honeſtum factum periclitanti favere? affectus noſtri in noſtra poteſtate non ſunt: quædam enim jura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ſunt. Quamvis filius familiæ ſim, licet mihi & ſtipem porrigere mendico, & humum cadaveri. Iniquum eſt, collapſis manum non porrigere: commune hoc jus generis humani eſt. nemo invidioſum jus poſtulat, quod alteri profuturum eſt. *Latro* illud vehementer preſſit. Non feci ratione, affectu victus ſum, cum vidiſſem patrem egentem, mens non conſtitit mihi: quid vetueris, neſcio. Hoc ajebant nõ eſſe tractandi tanquam quæſtionem: eſſe tamen potentius quam ullã quæſtionẽ. *Fuſcus Arellius* pater hoc movit in ultimo, tanquã quæſtionẽ: Putavi te, quãvis vetares, nihilominus velle ali fratrem. Vultu vetabas, aut mihi ita videbaris. *Ceſtius* audacius: Non fuit contentus dicere, Putavi velle te, adjecit, Voluiſti, & hodie quoque vis: & ſua figura dixit omnia, propter quę velle deberet. quare ergo abdicaſti puto, indignatis præreptũ tibi officiũ.

Color. Latro colore ſimplici pro adoleſcente, habere, non quod excuſet, ſed, quo glorietur. Non potui, inquit, ſuſtinere illud durum ſpectaculum. Offenſam mihi putas tantum excidiſſe: mens excidit, non animus mihi conſtitit; non in miniſterium ſuſtinendi corporis ſuffecerunt pedes; oculi ſubita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego ſi tũc meæ mentis fuiſſem, expectaſſem

dum

dum rogaret? *Fuſcus* illũ colorẽ introduxit, quo frequenter uti ſolebat, religionis: Movet, inquit, me natura, movet pietas, movet & humanorum cauſa, & tam manifeſto approbata exemplo veritas. Stare aute oculos fortuna videbatur, & dicere talia: Hi ſunt, qui ſuos non alunt. *Albutius* hoc colore: Acceſſit, inquit, ad me pater, nec ſummiſſis verbis locutus eſt: non rogavit, ſed, quomodo agendum erat cum filio, alere me juſſit. recitavit legem, quã ego ſemper ſcriptam etiam patruo putavi. Deinde dixit, Præſtiti non quantũ patri præſtare debui, ſed quantũ vetanti ſurripere potui. *Blandus* colore diverſo. Venit ſubito deformis ſqualore, lacrymis. O graves fortuna vires tuæ. Ille dives modo ſuperbius rogavit alimenta, rogavit filiũ ſuum, rogavit abdicatũ ſuũ. Interrogas, quam diu rogaverit? ne dii iſtud nefas patiantur, ut diu rogaverit: diutius tamen quã tu. Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat. *Silo Pompeius* hoc colore. Movet, inquit, me, quod nihil ſuo jure, nihil pro poteſtate, quod tanquã patruus acceſſit: ego vero non expectavi verba, non preces; cõplexus ſum, & oſculatus patrẽ, dedi alimenta. hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dediſſe. Non alere, ſed exprobrare viſus ſum. *Triarius* hoc colore. Timui, inquit, ſi non aluiſſem, ne abdicarer à patre: ſciebam quomodo illi placuiſſem. *Argentarius* hoc colore. Acceſſit, inquit, ad me pater obrutus ſordibus, tremens, deficientibus membris. rogavit alimenta. Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? nã iſtum non interrogo. Scit quid facturus ſim. Nam patrem ut alteri patri faciam injuriam, alteri invidiam. Cum vetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putavi illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquã, gloriæ ſuæ, ut videar etiam prohibitus aluiſſe. *Marillius* novo colore egit. Cecidit in pedes meos ſenex, ſqualidus barba capilloque. movit, inquam, neſcio quis iſte miſericordiam meam. allevavi, cum ignorarem quis eſſet: vultis repellam, quod pater eſt? *Ceſtius* hoc colore. Hæc mecum cogitavi. Patrẽ meum egentem video: frater nec miſeretur, nec præſtat alimenta: hoc eſt, inquam, novi vitii, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has jam meas eſſe parteis. Hoc peccavi, quod non ultro ad patrem acceſſi. ſed ajebam, Nolo quicquam amplius præſtare, quam illi præſtiti. Expectavi, donec patruus ad me veniret. & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid debui facere? perducerem illum ad patruũ? non feci, merito iraſcitur. Potuit enim, ſi aluiſſet, levare quidem fortunam fratris, ſed cauſam aggravare. *Buteonis* colorem non approbat Latro: præſtitiſſe ſe dixit exiguum, tantum quo ſpiritum poſſet producere. & dum deſcripſiſſet pallorem ejus & maciem, adjecit, Apparet illum ab inimicis ali. Hunc colorem cum improbaret Latro, hac ſententia uſus eſt: Non eſt, inquit, abdicato quidquam ex gloria ſui criminis detrahendũ. *Hiſpanus* hunc colorem venuſtius. nam & miſerationi ejus quã benigniſſime alit, adjecit aliquid: & pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodo, inquit illum alo? Exiguos furtive cibos mitto: & ſi quid de menſa mea detrahere potui, famelico ſeni porrigo. Nõ credis, quia ſcis quomodo te aluerim. Colorẽ ex altera parte quę durior eſt, ultro ajebat hunc ſequendũ, ut graviſſimarum injuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more ajebat, patrem non iraſci tantum debere, ſed furere. Ipſe in declamatione uſus eſt ſummis clamoribus, illo verſu tragico: Cur fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus

cutus *Syriacus* Vallius durum ſenſum videbatur non dure poſuiſſe in narratione ſic. Infeliciſſimam ambo & triſtiſſimam egimus vitam, excepto quod alter alterum egentem vidimus. Æque efficaciter videbatur odium expreſſiſſe fraternum, hac ſententia: Vos Iudices audite, quam valde eguerim: fratrem rogavi. Hanc partem memini apud Cæſtium declamari ab Alfio Flavo, ad quẽ audiendum me fama perduxerat: qui cum prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentia notus eſſet. Semper de illius ingenio Ceſtius & prædicavit, & timuit. Ajebat tam immature magnum ingeniũ non eſſe vitale: ſed tanto concurſu hominum audiebatur, ut raro poſt illum auderet Ceſtius dicere. Ipſe omnia mala faciebat ingenio ſuo: naturalis tamen illa vis eminebat; quæ poſt multos annos tametſi deſidia obruta, & carminibus enervata, vigorem tamen ſuum tenuit. Semper autem eloquentiam ejus commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenii, ætas: in juvene, deſidia. Hic cũ declamaret partem abdicantis, hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam *Alfij*. Quis es tu, qui de facto fratrum ſententiam feras? Ille tunc peccavit: tu nunc peccas. ad te arbitrum odia noſtra non mittimus: judices habemus deos. Et illam ſententiam: Audivimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fuiſſemus: impias epulas, deteſtabili parricidio furvum diem. Hoc uno modo iſte frater à fratre ali meruit. Quam innocenter me contra parricidium vindico? filium illi ſuum reddo. *Ceſtius* hunc colorem tam ſtrictum non probavit, ſed dixit temperandum eſſe: & ipſe hoc colore uſus eſt, quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo graviſſimam acceperimus injuriam, ego & filius, ego ſolus iraſcor? non eſt quod quiſquam miretur. jam filio ſatiſfactum eſt. Debuiſti me rogare, ut ipſe præſtarem: debuiſti illum ad me perducere: debuiſti reconciliationẽ tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe ego cum egerem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes. fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes. poterat nobis convenire, ſi nõ fuerit in medio, quem potius miſeri contumaces rogem. *Hermagoras* in hac cõtroverſia tranſiit à prooemio in narrationem eleganter, rariſſimo quidem genere, ut in eadem re tranſitus eſſet, ſententia eſſet, ſchema eſſet: ſed ut Latroni placebat, ſchema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte tranſit à prooemio in narrationẽ *Gallio*, & ipſe per ſententiam ſic: Quidni filium mihi nolim cum iſto communem eſſe, cũ quo utinam communem nec patrem habuiſſem? *Diocles Caryſtius* illum ſenſum à Latinis jactatum dixit breviſſime, rariſſimo genere, quod ſententia verbis cõſumatur. nec enim paucioribus poteſt. *Euctemon* levis declamator; ſed dulcis, dixit nove & amabiliter illum æque ab omnibus vexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

CONTROVERS. II.

Sacerdos proſtituta.

Lex. Sacerdos caſta è caſtis, pura e puris ſit. Thema. *Quædam virgo à piratis capta veniit: empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. militem qui ad ſe venerat, cum exorare non poſſet, colluctantem & vim inferentem occidit. accuſata, & abſoluta, remiſſa ad ſuos eſt: petit ſacerdotium. Contradicitur.*

CONTRA PVELLAM. *Porcii Latronis.* Sacerdos

noſtra adhuc in lupanari viveret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros quid paſſa ſit, neſcio: quid pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices: ne quid parum ſanctum occurrat, dum ſacerdos legitur. ſi nihil aliud, certe oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium: militem occidi. At hercules lenonem nō occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt: hactenus in te inquiri poteſt. Ceterum neſcio quid cellulam & obſcænum lectulum voces. De pudicitia ſacerdotis hic queritur. Nemo, inquit, mihi virginitatem eripuit, ſed omnes quaſi erepturi venerunt: ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quo mihi ſacerdotem, cujus precaria eſt caſtitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet. Si mater tua proſtitiſſet, tibi noceret: propter te liberis tuis ſacerdotium non daretur. *Fulvii Sparſi.* Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. *Cornelii Hiſpani.* Occidiſti hominem. quid reſpondes? vim afferebat mihi. Puto, ſacerdoti pro libertate vota facienda ſunt: captivæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda ſunt: proſtitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda ſunt: iſti mandabitis? Id enim deerat, ut templa eas reciperent, quas aut carcer, aut lupanar ejecit. *Marillij.* Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt: ut ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit. domi lenonis rationes captura conveniet. Age, ſi quis venit pertinax? age, ſi quis hoc ipſum concupivit quod virgo eras? age, ſi quis, ne negare poſſes, ferrum appulit? *P. Vinitij.* Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſte maneat, quod ſemper fuit, aut pœnam ſentiat, ſi eſſe deſierit. Cujus audaciæ es puella? etiam ſi nobis nō timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini ſubjecta uniuſcujuſque conſcientia eſt, aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantum quæ feceras palam vidimus; illi, etiam quæ ſecreta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Procedente hac lictor ſubmovere jubebitur? huic prætor via cedet? ſummum imperium conſules cedent tibi? Quæcunque meretrix proſtrata fuit, fugiet? Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere: fieri te ſacerdotem ſaserit? Nam quod ad ſortem pertinet, ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inviſa meretrix es. Nuda in litore ſtetit ad faſtidium emptoris: omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitum audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eo deducta es, ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti quā mori. Quæ ſtipem rogaſti, ſacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coëgit pati: miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tui, puella. ſed non facimus miſerandas ſacerdotes. non eſt apud nos maximus honor, ultimorum malorum ſolatium. *Mentonis.* Honorem habitum auribus majeſtatique velim veſtræ, quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonem, meretricios quæſtus, homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur. At mehercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis veſtræ ſumma notitia eſt, quod proſtitit: ſumma virtus, quod occidit: ſumma felicitas, quod abſoluta eſt. Non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt. Aliis oculis virginem leno æſtimat, alii pontifex. *Blandi.*

Virgo ſum, inquit. interroga, ſi dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello, dum ſciaſ clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, ut enotuit, ſerviſſe piratis? non videbatur iſte virginis vultus, iſta conſtantia, & ne armatum quidem timens audacia. *Arellii Fuſci Patris.* Ne metuas puella, pudica es: ſed ſic te viro laudo, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, venientes recepiſti. Cetera, etiam ſi in communi loco eſſem; tamen potius tacerem. *Pompeii Silonis.* Excipitur meretricum oſculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confringitur. Averrite aures petituræ ſacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad vos deferam dubium, nihil audietis, niſi quod vicina civitas vidit. Tu ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi tantum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes? *Romani Hiſponis.* Nunquid hoc negas, colluctatam te tamen cum viro? quem in illa volutatione neceſſe eſt prius ſuper te fuiſſe. Adjiciebat *Zeno*, merito occiſum militem. Plus auſum, quam in proſtitutam licebat. Exoraſti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? *Argentarii.* Armatum, inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio ejus, quem neſcio an fero occiderit? *Ceſtii Pii Narratio.* Ita domi cuſtodita eſt, ut rapi poſſet: ita curæ fuit ſuis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderetur: ſic emit leno, ut proſtitueret: ſic venientes deprecata eſt, ut ferro opus eſſet. Conjectũ in urnam nomen ejus non exiit, ſed ejectum eſt. tempus erat nos ſortiri, urna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari: ut nemo te violaverit, locus ipſe violavit. Stetiſti cum meretricibus, ſtetiſti ſic ornata, ut populo placere poſſes, ea veſte quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte: pretia ſtupri accepiſti, & in tuas, quæ diis datura erat ſacra, capturas tulit. cum deprecareris intrantis amplexus, ut omnia alia impetraris, oſculo rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur: coram ſacerdote obſcœnis homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet, occurrenti tibi meretricem ſubmoviſſet. Non eſt credibile, temperaſſe à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefaſque luſus eſt, ſimul terras & maria latrocinanteis, quibus in aliena impetus per arma eſt: jam ipſa fronte crudeles, & humano ſanguine aſſuetos, præferentes ante ſe vincula, & catenas, gravia captis onera. A ſtupris removere potuiſti, quibus inter tot tanto majora ſcelera, virginem ſtuprare, innocentia eſt? Sed lupanar excipit omnes: ſordida injurioſaque turba huc influit, nec quiſquam eo ut judicet, venit. At omnes favere fabulis tuis, at omnibus perſuaſum eſt. Nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inventus eſt, qui fortunæ tuæ vellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quam dicis, iſta paſſa es, credis deos eſſe? nihil, inquit, paſſa ſum. hoc ſatis eſt nupturæ, ſacerdoti parum. Vbi adhuc fuiſti? diſcede, ignota es: diſcede, nimium nota es. P. *Aſprenatis.* Contradico, non inimicitiis cujuſquam impulſus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cujuſquam eſſe poſſunt, quam nemo civium ſuorum norat antequam proſtitit? Movet me reſpectus omnium virginum, de quibus hodie gravis fertur ſententia, ſi in civitate nulla inveniri poteſt, neque meretrice caſtior, neque homicida purior. Piratæ te inviolatam ſervaverunt?

à ſa-

à ſacerdote ſe non abſtinuiſſet pirata, leno mango. De ſacerdotis pudicitia his ſponſoribus credendum eſt? jacuiſti in piratæ myoparone: contrectata es alicujus oſculo, alicujus amplexu. An melius pirata ſervavit, quam pater? Converſata eſt diutius inter humano ſanguine delibutos: inde eſt profecto quod poteſt hominem occidere. Proclama ingenuam eſſe te. quid expectas? cum in lupanar veneris, jam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Conſervarum oculis inquinatur, inter ebriorum convivarum jocos jactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum compoſita. Iſtinc ne patri quidem redimenda es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Non legerem te ſacerdotem, etiam ſi ſacerdoti ſerviſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſacerdos, ſi te e lupanari redemiſſet. Convenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit ad meretricem novam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria eſt. Tot intraverunt cellam tuam gladiatores, tot juvenes ebrii, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico proſtitiſſe: illa ſe dicit etiam mendicaſſe. Pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici debeo. *Iunii Gallionis*. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium notæ non ſanctitatis tantum, ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in vitam. Vide tu, quemadmodũ tam moroſę legi ſatisfacias. Capta es à piratis: inter ſervos, inter homicidas, in illis myoparonis anguſtiis ſpatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hoſtium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Iudices, cum hanc feritatem barbarorum audiatis, favetis illi, ut quam primum mutet ſervitutem. Sic iſtam ſervaverũt piratæ, quemadmodum qui lenoni eſſent vendituri. Stare in illo ordine, ex eadem veſci menſa, in eo loco vivere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, videas. Aliquis fortaſſe inventus eſt, quem hoc ipſum irritaret, quod rogabas. Ipſe autem leno pepercit? Ignoramus iſtos: quibus vel hoc in ejuſmodi quæſtu præcipue placet, quod illibatam virginitatem decerpunt. Servavit te leno, qui proſtiturus erat in libidinem populi? ita eſt. Sic leno tanquam nos caſtã è caſtis. Omnes, inquit, exoravi. Si quis dubitat, an meretrix eſſet, audiat quam blanda ſit. Hæſiſti in complexu: oſculo pacta es, ut feliciſſima fueris: pro pudicitia impudice rogaſti. Quid faciã mulieri in crimina ſua deſilienti? Cũ dico, Vim paſſa es: Occidi, inquit. cum dico, Hominem occidiſti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos noſtra ſtuprum homicidio, homicidium ſtupro defendit.

DIVISIO. *Latro* in has quæſtiones diviſit: An per legem ſacerdos fieri non poſſit: & ſi lex illi non obſtat, tamen ſacerdotio indigna ſit. An lege prohibeatur, in hæc duo diviſit: An caſta ſit, an pura ſit. An caſta ſit, in hæc diviſit: Utrum caſtitas tantum ad virginitatem referatur, an ad omnium turpium obſcœnarumque rerum æſtimationem. Puta enim virginem quidem eſſe te, ſed contrectatam oculis omnium, etiam ſi citra ſtuprum, cum viris volutatam. Es caſta talis, qualis videri poteſt, cui lex nocere vult matrem quoque inceſtam. Si ad virginitatem tantum refertur caſtitas; An hæc virgo ſit: Ajebat *Apollodorus* quidem placere, ſi fixa eſſet, hæreat & tuta: ſed hic non repugnare controverſiã huic ſuſpicioni. Non enim potitur adhuc virgine: & multa ſunt propter quod credibile ſit non eſſe. illud adjiciebat: Denique etiam ſi non effecero, ut credant judices

non eſſe virginem : conſequar tamen, ut non putent dignam ſacerdotio, de qua dubitari poteſt, an virgo ſit. An pura ſit, in hæc diviſit. An etiam ſi merito occidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata : deinde, An merito occiderit hominem innocentem, uti corpore proſtituto volentem. Abſoluta eſt. oſtendit non puram ſe eſſe, ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſque vult diviſit : An idonea ſit tam infelix ut caperetur, ut veniret lenoni potiſſimum, ut proſtitueretur, occidere hominem cogeretur, ut cauſam diceret. *Ceſtius* etiam altius petit, & objicit, quod tam vilis ſuis fuiſſet, ut non redimeretur. *Silo Pompeius* dum præceptū ſequitur, quo jubemur, ut quotiens poſſumus de omnibus legis verbis controverſiam faciamus, illam quæſtionem movit, *Caſta e Caſtis*: Lex, inquit, *è Caſtis* cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, ſed ad omnes quibus cum verſata eſt virgo. Non enim adjicit, *è Caſtis Parentibus*: ſed, *è Caſtis*, vult illos à quibus virgo venit, caſtos eſſe. Intelligo, inquit, ſub hoc verbo multa. Caſtis cum dicit penatibus, tu ex inceſtis venis : intelligo caſtis diſciplinis, tu ex obſcœniſſimis venis. quid enim didiciſti ? & quæcumque hoc loco dici poterant. Idem & in illa parte fecit, *Pura è Puris*. *Hiſpo Romanus* accuſatoris uſus pugnacitate, negavit puram eſſe, non ad eam hoc referens, ſed ad corpus : tractavit impuram eſſe, quæ oſculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris ceperit. *Albutius* figuram diviſit in controverſiam. Dixit enim: Putemus tres ſacerdotium petere : unam, quæ capta eſt: alteram, quæ proſtituta : tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego : & ſic cauſam contra ſingulas egit. *Fuſcus Arelius* ſic diviſit. Probabo indignam ſacerdotio : primum, etiam ſi pudica ſit : deinde, quia neſcimus an pudica ſit: noviſſime, quod non ſit pudica.

Color. *Fuſcus* pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dii immortales in hac puella vires ſuas oſtendere, ut appareret, quam nulla vis humana divinis reſiſteret ; magis putaverunt miraculo eſſe in captiva libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocentiam. *Latro* dixit: Aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. *Marillius* cum deſcripſiſſet dignationem puellæ magnā fuiſſe. altius quiddam ſuperbiuſque vultu ipſo præferentem, hanc adjecit ſententiam, quam ſolebat mirari Latro, immo (vt ipſe aiebat) exoſculari: Narrate ſane omnes tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint. *Albutius* dixit: Neſcio quis fero & violento animo venit, ipſis credo diis illum impellentibus ut futuræ ſacerdotis non violaret caſtitatem, ſed videret : prædixit illi, abſtineret à ſacro corpore manum. Non eſt quod audeas lædere pudicitiam, quam homines ſervant, dii expectant. Cruente & in perniciem cruente tuam, hæc, inquit, arma, quæ neſcis tenere pro pudicitia: & raptum gladium in pectus piratæ ſui torſit. Hoc factum ejus ne lateret, eiſdem diis immortalibus fuit curæ. Accuſator ejus inventus eſt, qui judici ejus in foro teſtimonium redderet. Nemo credebat occiſum virum à femina, juvenem à puella, armatum ab inermi : majora videbantur, quam ut poſſent credi ſine deorum immortalium auxilio geſta. *Ceſtius* timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam tranſcucurrit : hoc dixit, in ſacerdote futura maxime debere, æſtimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem: quam pudica ſit, miles oſtēdit : quam innocens, judex : quā felix, reditus. Etiam habemus quandam prærogativā ſacerdoti

ab ipſo

ab ipſo numine datam, licet iſti objiciant illi fuiſſe captivam, lenoni poſtea ſerviſſe, cauſam noviſſime dixiſſe: inter tot pericula non ſervaſſent illam dii, niſi ſibi. *Argentarius* illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maxime premebat ream, ajebat occiſum eſſe intra verba, antequam vim afferret. *Silo Pompejus* hac figura narravit: Eam vobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſit fortuna. Poteſt aliquid ſervitus cogere: ſervivit & barbaris & piratis: inviolata apud illos manſit.

Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi prava conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probroſe leno illam proſtituit; populus adoravit: nemo non plus ad ſervandam pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum poteſt ad rectum quoque pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: immo, ſi opus fuerit, pudicitiā vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: jam præſtitit. Adoleſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis. abſoluta eſt. ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quæ ventura erat ad ſacerdotium, an pura eſſet, an integra: jam judicatum eſt. *Triarius* dixit: Negat ſe puella feciſſe. Negat illum ſuis manibus cecidiſſe. Altior, inquit, humana viſa eſt circa me ſpecies eminere, & puellares lacertos ſupra virile robur attollere. quicunque eſtis dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluiſtis emergere, non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. *Alterius* partis color nihil habet difficultatis. Apparet quas propoſui. dicendum eſt in puellam vehementer, non ſordide, nec obſcœne. Sordide *Baſilius*, qui dixit: Extra portam iſtam virginem. &, Oſtende iſtam æruginoſam manum. *Vibius Rufus*, qui dixit: Redolet adhuc fuliginem fornicis. Obſcœne, quemadmodū *Murrhedius* rhetor, qui dixit: Vnde ſcimus, an convenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deciderit? Hoc genus ſenſus memini quendam prætorium dicere, cum declamaret controverſiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quod virgo eſſet., & damnavit: poſtea petiit ſacerdotium. Novimus, inquit, iſtam maritorum abſtinentiam, qui etiam ſi primam virginibus timidis remiſere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus, qui nullius unquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt, ſtatim Ovidianum illud,

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

& ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem vitium ajebat Scaurus è Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non & permiſerint ſibi, & penetraverint. *Hybreas* inquit, cum diceret controverſiam de illo qui tribada deprehenderat & occiderat, deſcribere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio. ἐγὼ δ' ΕΖΗΣΟΠΗΣΑ ΤΙΩΤΕΡΟΝ τὸν ἄνδρα γεγένην), ἢ προσέβεστω(γ)ε. *Grandaus Aſianus* æque declamator cum diceret in eadem cōtroverſia: Num ideo occidi adulteros non paterentur, dixit. ἴδε, ψιλάῤῥενα μοιχὸν ἔλαβον. In hac controverſia de ſacerdote, non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obſcœnitate &

verborum & ſenſuum. quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere quam verecundiæ dicere. *Vibius Rufus* videbatur quotidianis verbis uſus non male dixiſſe. Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit.

CONTROVERS. III.

Inceſta de ſaxo.

Lex. Inceſta de ſaxo dejiciatur. *Thema. Inceſti damnata, antequam deiiceretur de ſaxo, invocarit Veſtam. vixit dejecta. repetitur ad pœnam.*

CONTRA INCESTAM. M. *Latronis.* Hoc expectatis, ut capite demiſſo verecundia, ſe ipſa antequam impelleretur, dejecerit? id enim deerat, ut modeſtior eſſet in ſaxo, quam in ſacro fuerat. cõſtitit, & circumlatis in frequẽtiam oculis, ſanctiſſimum numen quaſi parum violaſſet inter altaria, cœpit in ipſo quo vindicabatur violare ſupplicio. Hoc alterum damnatæ inceſtum fuit. Damnata eſt, quia inceſta erat: dejecta eſt, quia damnata erat: repetenda eſt, quia & inceſta & damnata & dejecta eſt. Dubitari poteſt, quin uſque eo dejicienda ſit, donec efficiatur propter quod dejecta eſt? Patrocinium ſuum vocat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer, niſi ut nec bis quidem dejecta pereas? Veniet ad colendum Romani imperii pignus, etiamſi non ſtupro, at certe carnificis manu inceſta. Invocavi, inquit, deos. ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti: & miraris, ſi iterum te dejici volunt? ſi nihil aliud, in loco inceſtarum ſtetiſti. *Ceſtii Pii* Narratio. Quid agam? exponam quando ſtuprum commiſerit? cum quo? quibus conſciis? Iſta quia probavi, damnata eſt. quid poſtea acceſſit, quod illam virginem faceret? quòd jacuit in carcere? quòd ducta eſt ad ſaxum? quòd inde projecta? ait ſe innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de ſacerdotum jure in judicio quæri voluit, de judicibus in ſupplicio? ampliatur à judicibus in pœnam. poſtulat, ut, cum contra pœnam cauſa tuta non fuerit, contra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem caviſſe ut perires: quæ cavit, quemadmodum perires? Exoremus te mulier ut iterum abſolvaris. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut dii ſacerdotem. Male de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. lata eſt ſententia: pronunciatum eſt: damnata es. Interrogo te hoc loco mulier: reſponde mihi. Sunt dii? *Arelii Fusci* patris. Iterum experiamur: Quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus locus, & immenſæ altitudinis: dicebam tibi, Inceſtam lex mori voluit. ſtat moles abſciſſa in profundum, frequẽtibus exaſperata ſaxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro gravius impellant: inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera & immenſæ altitudinis triſtis aſpectus, electus potiſſimum locus, ne damnati ſæpius dejiciantur. *Fulvii Sparſi.* A ſuperis dejecta, ab inferis non recepta, in cujus pœnam ſaxum extruendum eſt. *Iunii Barſi.* Nihil putabam amplius adjici poſſe audaciæ iſtius, quàm quod in illa cruce Veſtam nominaverat. ab ipſo enim ſupplicio in templum uſque revoluta, quicquid ſecundum deos ſanctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit: quam à ſaxo nuſquam reverti fas eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minus quàm in templum reſiluit? huc potius venit, ubi damnatur, quàm illò ubi abſolvitur. *Albutii Sili.* Si quis adhuc dubitabat de dejecta, veniat, & ſibi ipſi credat. Hæc impudentia virginis eſt: in urbe tam beata cum tot ſuperent virgines, cum tot principũ filiæ ſint, poſtulat, ut præteritis his propemodũ

ab in-

ab inferis eruaris ſacerdotem. Quare ergo ſi inceſta ſum, vivo? neſcio: hoc unum ſcio, nec fieri quod non poteſt, nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt, ut id ſaxum abſolvat, quod tantum damnatos accipit. *Argentarii Narratio*. Pene Iudices narrare coepi, qualis eſſet rea. ſed quid efficiam, cum illam inceſtam probavero? nempe ut de ſaxo dejicienda videatur. jam viſa eſt. Non imitabor iſtius impudentiam, ut repetendo judicium, quod factum eſt improbaſſe videar. quod exigebatur, probavi: quod judicaſtis, exequar. *Cornelii Hiſpani*. Deos deasq; invoco, quos priore judicio non fruſtra invocavi, inceſta quàm tardiſſime pereat. Invocavi, inquit, numina. Quid invocas mulier? Si innocens es, dii non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccaverit, quæ nec abſolvi potuit, nec mori. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut nos ſacerdotem. Erras ſi ſatis ad ſacerdotium putas, perire non poſſe. *Romani Hiſponis* Ab Tarpeja ad Veſtam, cujus vittam carnifex rupit. à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum. hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & vota diſcurſus eſt. inter ſuperos inferoſque jactata, in novam pœnam revixiſti. *Pompeii Silonis Narratio*. Quod ad rerum expoſitioné pertinet, Iudices, non committam ut deorum immortalium ultionem morer. inceſta ſaxo dejiciatur, lege damnata eſt: habetis judicium. dejecta eſt: habetis exemplum. *Vibii Galli* narratio, brevis expoſitio rerum eſt. Adverſarium inceſti poſtulavi, accuſavi, damnavi, carnifici tradidi: permittis jam abeam? Accuſator recede, eamus ad abſolutionem tuam. ita dij damnatam abſolvere maluere, quàm ſacerdotem? Sero innocentiam damnata concupiſti, vitam dejecta.

Altera Pars. Silli Sparſi. Damnata dejecta eſt: abſoluta deſcendit. *Arelii Fusci Patris*. Putares puellam demitti, non cadere. *Ceſtii Pii*. Nullam habebat gratiam; in templo dixerat, itaque tantum deos invocabat. Lex ſacerdotem non uſque ad ſaxum differret, niſi expectaret deorum ſententiam. *Cornelius Hiſpanus* deſcripſit altitudinem montis, etiam ſecure deſpicientibus horrendam. & adjecit: Carnifex quoque recedens impellit. nihil fecit tanquam rea, contumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos rogare, niſi deos. *Marillii*. Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt virgo ſine gratia? Cujus enim genibus ſubmiſit manus? quem deprecata eſt, quæ tarde rogavit etiam deos?

Diviſio. Latro in has quæſtiones diviſit, Vtrum lex de inceſta tantum ſit, quæ dejiciatur nec pereat: An etiam damnata, ſi innocens poſt damnationé apparuit, dejici nõ debeat: An hæc innocens ſit: An hęc deorũ adjutorio ſervata ſit. *Ceſtius* & illa ſubjũxit huic ultimę quęſtioni: An dii immortales humanarum rerum curã agant. Et ſi agunt, An ſingulorum agant; ſi ſingulorum agant, An hujus egerint. Improbabat Albutius, quòd hæc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata φιλοσοφούμενα. *Fuscus Arelius* pater ſic diviſit: Vtrum inceſtæ pæna ſit dejici, an perire: utrũ providentia deorũ, an caſu ſervata ſit. Si voluntate deorum ſervata ſit, an in hoc ut crudelius periret.

Color. Hic color fere ſententiis quas propoſui, permixtus eſt. Quid tamen Ceſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, videri deos infeſtos illi, in hoc eam ſervaſſe, ut diutius torqueretur, ajebat Ceſtius, malle ſe caſu videri factum, quàm deorum voluntate. nam ſi ſemel illos intervenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pœna ſervatam eſſe ſacerdotem, quàm in pœnam actam: quæ non probabat ille,

Digitized by Google

ille. *Triarii.* Remiſſam tibi pœnam putas? ampliata eſt, & ipſa inquit ampliatio, quæ apud judices fieri ſolet: & verbum in ſententia poſitum, non eſt damnātis, ſed dubitantis. Declamaverat apud illum hanc ipſam controverſiam Varus Quintilius, tunc Germanici gener, ut prætextatus, cum deſcripſiſſet circumſtantem turbam dolentem, quod tam cito oculis pæna ſubduceretur, dixit: Exaudierunt dii immortales populi vota. Inceſtam, ne cito præceps ſupplicium tranſcurreret, revocaverunt. Ceſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiam. Sic, inquit, quomodo quadrigas, revocaverunt: nam & ante poſuiſti ſimilitudinem, quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixiſſet, noviſſime adjecit rem, quam omnes improbavimus. Iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filium objurgabat, patri maledixit. *Paſtor Ajetius* hanc controverſiam apud Ceſtium jam Senator dixit, & hunc colorem optimum putavit: Sic veneficiis corpus induruit, ut ſaxa reverberaret. Multum Ceſtius hanc corripuit, & dixit, Hoc eſt, quare ego auditores meos invitem ad alios audiendos ire: hoc male mihi facit ille, qui aut athleta aut pictes eſt. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controverſia, durius ſaxo: & in Baſſum Iulium multa, qui dixerat Virgo de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrem memini colorem inſulſum inducere, quod minus ferendum eſt, quod libros colorum edidit. Fortaſſe, inquit, pœnæ ſe præparavit: & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit. *Silo Pompejus* hunc colorem tentavit. Præſtatur, inquit, quædam damnatis ſacerdotibus verecundia. erubuimus quicquam ex damnatæ veſte detrahere. *Hiſpanus* dixit: Ita putaveras una te pœna poſſe defungi, cum in ſaxo deos nominaſſes? *Triarius* indignantium voces deſcripſit, & dicentium: Quia non potes, non vis mori. *Marillius* dixit: Conſtituta in ſaxo invocavit deos. publica indignatio exorta eſt. audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet jam quod illos roget, niſi bonam mortem? *Diocles Caryſtius* dixit: τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον (ait.) *Puton* ait: ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσης ἐφ' ὧ βέβληται.

CONTROVERS. IV.

Vir fortis ſine manibus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filio vindicare. *Thema. Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filium adoleſcentem habebat: imperavit filio ut occideret. Non occidit: adulter effugit: abdicat filium.*

CONTRA FILIVM. *Porcii Latronis.* Adulteros meos tantum excitavi. me miſerum, quamdiu jacuerunt, poſtquam deprehenderam? Ego te non abdicem, quem poſſem occidere? O acerbam mihi virtutis meę recordationem, O triſtem victoriæ memoriam. Ille onuſtus modo hoſtilibus ſpoliis vir militaris, adulteris meis tantum maledixi: ſolus ego ex omnibus maritis, nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quid rideris? inquam, quod non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne truncus quidem capi potui, niſi domi. utcunque tamen potui, obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri, tantum meo ſanguine cruenti. *Cornelii Hiſpani.* O dignum, cui aut pudica contingat uxor,

uxor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica invoco, quæ manus meas poſſides: quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? *Ceſtii Pii.* Conceptus eſt iſte: ex quo ſciemus, cū adulteros deprehendero. Nunquam putavi futurum ſalva republica, ut vir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. *Marillii.* Adulteros meos uſque ad limen proſecutus ſum. cucurri miſer ad ferrum, quaſi manus haberem. *Triarii.* Deciderunt arma cum manibus: tunc primum ſenſi me manus perdidiſſe. Dii boni, & has manus aliquis deriſit? *Aſprenatis.* Arceſſitus ut occideret adulteros, venit ut dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi. ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quem puto jam creditis non eſſe filium viri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. *Fulvii Sparſi.* In bello meas, in domo etiam filii manus perdidi. Proceſſit in bellum hic unus omnium adoleſcentis filii vicarius, in acie vicit, domi captus eſt. portat inter ſpolia viri fortis volutantes adulteros. Adoleſcens, venit tempus militiæ tuæ: indignare ſi deceptus es. Tam fruſtra ad filium, quam ad gladium cucurrit. ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa ſua arma labentis. *Argentarii.* Ante patriæ quam patri negavit manus. Libenter cauſam ejus ſuſcepi. quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riſerunt, cum deberent mori? Vir fortis in civitate truncus, integros adulteros ſpectat. *Iulii Baſſi.* Non eſt quod putetis puniri illum: ad ſuos dimittitur. inquam, ad matrem ſuam: neſcio an & ad patrem? Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putavit. Nulli unquam plus debuiſtis viro forti, uſque eo pro vobis pugnavit, ut pro ſe non poſſet. Adoleſcens, quos dimiſiſti, ſequere.

Pars altera. Vibii Galli. Matrem, inquit, non occidiſti. quem minus hoc crimine perdere debui quā patrem? Pater occidere juſſit: lex vetat. nō comparaſsē patri legem, niſi cum illa lex fuiſſet. alterum putavi parricidium, matrem coram patre occidere. *Arellii Fuſci* Patris. O miſera pietas. Inter quæ parentum vota conſtitiſti? Non ſemper ſcelera noſtri juris ſunt. atroces quoque animos miſericors natura debilitat.

Diviſio. Latro hac uſus eſt diviſione; An licuerit filio: An vindicare oportuerit: An ſi licuit, & oportuit, ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit, indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diviſit: An tunc liceat adulterium filio vindicare, cum maritus non eſt: An tunc liceat, ubi maritus in eo loco eſt, quaſi omnino non eſſet. An oportuerit, tractationis quidem eſt, quam ut quiſque vult variat. Latro tamen ſic ordinavit. Oportuit, etiam ſi pater non juberet, occidere adulteram, viri fortis uxorem. Oportuit, jubente patre, etiam ſi ipſe poſſet occidere. Oportuit, cum & juberet, & ipſe non poſſet. Novi declamatores illam quæſtionem tentaverunt ex verbo legis natam, *Adulterum cum Adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit*: An nemo poſſit occidere, niſi qui deprehenderit. Tentaverunt & illā, An non poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalva lege non licuit.

Color. Color pro adoleſcente unus ab omnibus qui declamaverunt introductus eſt: Non potui occidere: ex illa Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controverſia dixit, cum abdicaretur is qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiſerat terrore. *Latro* deſcripſit ſtuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitii ſpectaculo: & dixit: Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia.

omnia. ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium tortionem deſcripſiſſet, adjecit: Antequam ad me redeo, exierunt. *Gorgias* inepto colore, ſed dulci **. *Pammenes* ex bonis declamatoribus dixit **. *Gorgias* egregie dixit **. *Pammenes* dixit **. *Fuſcus Arellius* dixit: Majus erat ſcelus quod imperabas, quam quod deprehenderas. *Albutius* non narravit, ſed hoc colore egit ab initio uſq; ad finẽ. Ego me defendere debeo: ſi quid mihi objectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris majus viribus meis, dicam: Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater navigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamvis pater ipſe militaris ſit. Nõ poſſum occidere. Agedũ ipſam legem recita: Liceat & marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, niſi quod putat aliquos eſſe qui non poſſint? Et in deſcriptione dixit: Cum me vocavit pater, hoc, inquam, putavit ſupplicium futurum morte gravius, ſi adulteram filio oſtenderet. Et illud dixit. Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem. *Silo Pompejus* hoc colore narravit. Non putavi mihi licere. *Blandus* hoc colore. Vtrinque filii nomen audio: pater rem petit juſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adjecit: Fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui. *Ceſtius* hoc colore egit. Proſiluit, inquit, protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligavit. Ago confuſioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo vidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat, ut occiderem: mater, ut viveret. Pater, ne nocens impunita eſſet: mater, ut ego innocens eſſem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et ultimam ſententiam dixit: Occidere matrẽ ſi turpe eſt noluiſſe, non potui. *Argentarius* dixit: Non eſt quod me ex hoc habitu æſtimetis, quod manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit: Dat pœnas tibi: perdidit virum, perdidit filium, ægrotanti non aſſidebo, egentem non alam, omnia mihi libera ſunt, jam vitam illi non debeo.

Ex altera parte multa ſunt pulcherrime dicta: ſed neſcio an Gracis noſtri ceſſuri ſint. In hac controverſia dixit *Amas*: Habet aliquid corrupti hac ſententia. *Latro* dixit: Quantum ego tunc queſtus ſum cum fortuna mea, quod non & oculos perdidiſſem. *Silo Pompejus* dixit: Fili, aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehenſi ſunt adulteri dimiſſi. *Latro* dixit: Adulteros meos tantum excitavi. *Fuſcus Arellius* dixit innuiſſe nuntiæ. frigidius dixit contrariam illi ſententiam: Adulteros interventu meo ne excitavi quidem. *Vibius Rufus* dixit: Adulteri marito nõ aſſurrexerunt. *Pompejus* dixit: Adoleſcens, denique adulteros excita: poſtquam tu veniſti, ſecurius jacent. *Latro* dixit: Erratis, qui me putatis manus non habere. filium vocavi: ut intravit, ab adultero ſalutatus eſt. *Fuſcus* dixit: Fili, tuam fidem. oſtende, te integro, manus me non perdidiſſe. controverſiam mihi de te facit adulter, veni, utrius filius ſis, indica. *Funitius* & pulchre dixit, & nove ſumpſit ab omnibus bene dicta. Irrupi in cubiculum adulterorum: quid mentiar miſer? aperto cubiculo expectabant adulteri. *Ceſtius* dixit: Vocavi filium. riſit adulter, tanquam quid diceret: Meus eſt. *Vibius Rufus* dixit: Adulter matris exit, & commodo ſuo. *Hybreas* hunc ſenſum optime dixit. *Dionyſius*, filius ejus Dionyſii, qui Ciceronis filium docuit; elegans magis Declamator, quam vehemens, hunc ſenſum & vehementer dixit, & eleganter. *Vibius Rufus* dixit:

Quam

Quam otioſi, quam ſecuri adulteri tranſierunt preter oculos meos, præter filii manus? *Latro* cum exeuntes adulteros deſcripſiſſet, adjecit: Adoleſcens, parentes tuos ſequere. *Nicetes* illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio an noſtros antecelſerit, ſed illum Albutium, qui Græcis præeminet: cum pugnantem in acie ſe deſcripſiſſet, dixit: Me miſerum, quas manus adulter effugit: & illud Albutii. Non potui, inquit, matrem occidere. quo excuſatior ſis, adjice, & patrem. *Albutius* ſic narravit, ut tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectum patri, quaſi conſcium matri ſuæ fecerit. *P. Aſprenas* dixit: Exiit noviſſime maritus, & dedit adulteris locum. Idem dixit: Matrem occidere non potes, adulterum certe occide. An & iſte pater eſt? dixerat Nicetes. *Murrhedius* dum hanc ſententiā imitari vult, ſtultiſſimam dixit: Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERS. V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Una nocte quidam duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias.*

CONTRA RAPTOREM. *Porcii Latronis.* Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus, ſtupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alteram advocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſeveritas ſurgat, jam binæ rapiuntur. *Mentonis.* Poſtera die erat in hujus domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis: cum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus. coit populus, velut publico metu exterritus, & vix credens duos tantum raptores fuiſſe, cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem una nocte unius virginis injuria non fatigaverat. *Ceſtii Pii.* Alteram injuriæ rapuit, alteram patrocinio. Quantum ſuſpicor, ne rapta quidem es. quæris argumentum? non iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus injuriam fecit: una queritur. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te vindicet. Vide qualem habitura ſis virum: non eſt una contentus. *Argentarius* eundem ſenſum dixit, hoc adjecto: Non eſt una contentus, ne una quidem nocte. *Pompeii Silonis.* At quam bene mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt, qua vociferatione, quam perbene illi optionem ceſſimus. *Triarii.* Perieras raptor, ni bis perire meruiſſes. *Iunii Gallionis.* Sumatur de illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectu publico: cædatur diu: toto die pereat, qui tota nocte peccavit. Subito faſtidioſus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta deciperis. dicam ſuus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic dum te peto, in illam incidi. *Arellii Fuſci* patris. Retro amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem revocet: confugiat ſacrilegus ad aras: raptorem rapta vindicat.

Ex altera parte. Pompeii Silonis. Poſtero die cum illi narratus eſſet nocturnus error, dum putat ſe in unam incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hanc prius deprecatus eſt: exoravit. propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorem mori vult, altera ſervari reum: alter judex damnat, alter abſolvit: inter diſpares ſententias mitior vincat. Dicam quod ſentio: magis iraſceretur, ſi unam tantum rapuiſſet. diceret, Ergo ego ſola digna viſa ſum, cui injuriam faceret? *Argentarii.* Referat nunc Virginiam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ ſunt. Ex tribunis potentior eſt qui intercedit: non eſt invidio-

invidioſa poteſtas, quæ miſericordia vincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Ceſtio, quaſi improba.

DIVISIO. In hac controverſia de prima quæſtione nulli cum altero convenit. *Latro* primam fecit quæſtionem: Non poſſe raptorem, qui ab rapta mori juſſus eſſet, ſervari. Si legatus, inquit, exire debet; peribit: ſi militare debet, peribit: ſi legem dicere debet, peribit: ſi raptā ducere debet, æque peribit. Si is ante te rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tempore, antequam nuberet, hanc vitiaſſet: negares illum debere mori, rapta jubente? Atqui nihil intereſt: niſi quod dignior eſt raptor morte; cujus inter duos raptus ne una quidem nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diē rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tunc maritum defenderes, quā nunc raptorem defendis. Alteram fecit. An rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quam ne ſua lege pereat: contra alienam legem nullum jus habeat. Optaſti nuptias: non occidetur tanquam raptor tuus. at idem ſi eadem nocte qua te rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. ſi ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego nō nubam? Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas: non potes præſtare, ne quis occidat. Quomodo ſacrilegus, quamvis à te ſervatus, periret, ſic alterius puellæ raptor à te ſervatus peribit. Si rapuiſſet te: deinde deprehenſus in adulterio adſervaretur in tormentum diutius pereundi: tu interim educta nuptias optaſſes (datur enim optio & in abſentem) vetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quod modeſtius alienam legem interpellares quam tuam? Tertiam fecit: cum quod utraque optat, fieri non poſſit, an ea eligenda ſit optio, qua ultio ad utramque perveniat. Atqui mortem optat mea optio, & te vindicat: tua me non vindicat. nec hoc tibi mea optio præſtat, quod mihi, occiſo raptore invideam. Illa reſpōdet: Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meā putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiā mihi contumelioſum erit, te dignā videri in cujus honorem occidatur: me indignam in cujus honorem ſervetur. Iſto modo & mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit vitiatori: alteram paſſurus eſt. non eris inulta. jam raptor non erit impunitus: habebit pœnam, indotatam uxorem. Reſpondet eodem modo. Morietur: ſed non mihi. Servabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem: Si non poteſt utriuſque rata eſſe optio, utra dignior ſit. Vltimam nō quæſtionem, ſed tractationem. Nullum non raptorem impunitū futurum: ſi hæc via impunitatis mōſtretur, ut qui plures rapuiſſet tutior eſſet. Neminē nō inventurū aliquam humilem, quæ ſe in optionem commodaret. *Fuſcus Arelius* primam quæſtionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire utique debet. Lex, inquit, quæ dicit, *Rapta Raptoris aut mortem optet, aut nuptias*: de eis loquitur, qui ſingulas rapuerunt. non putavit quemquam futurū, qui una nocte duas raperet. Non quæro, quid optetis. quod ſeveriſſime optare poteſtis, occupo. neceſſe eſt raptorem mori. Quare? utrique raptæ debet ultio contingere. Vtramque enim non potes ducere, utrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors eſt. Putate enim utramque nuptias optaſſe: quid futurum eſt? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quam duas: quid fiet? una nubet? Nup-

tiæ ad

tiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utrique debet mori. quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optaverint, non poterit fieri quod utraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod utraque volet, ſi utraque mortem optaverit. Ergo fiat id, quo uno duæ vindicari poſſunt. Hic tractavit: Ne exemplo quidem utile eſt, non utique perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciofiſſimum introduci civitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpius meruit. Reliquam partem controverſiæ Fuſcus in hæc diviſit: Vtra optio honeſtior ſit, utra juſtior, utra utilior. *Ceſtius* hanc partẽ cõtroverſiæ ſic diviſit: Vtra puella dignior ſit, quæ valeat: utra optione raptor dignior ſit. Ceſtius & cõjecturalẽ quęſtionẽ tẽtavit, An hæc cũ raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, ut huic opponeretur. *Latro* ajebat, non quicquid ſpargi poſſit ſuſpicioſe, de eo etiam dicendum. Colorem hunc eſſe, non quæſtionem: eam quæſtionem eſſe, quæ impleri argumentis poſſit. *Ceſtius* ajebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à Latinis jactatum *Nicetes* dixit: ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔχρην. *Glycon* dixit. *Diocles Caryſtius* dixit. hunc ſenſum *Vibius Rufus* ſubtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum ſpõſo tuo facere, habet amicam. In hac controverſia dixit *Albutius*, Ambulat in maſculos. adeo nullum ſine amatore vitium eſt, ut hoc quidam diſertum putaverint. ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, quam aliquos potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit *Triarius*: Gratulor vobis virgines, quod citius illuxit. *Argentarius* dixit, Quæritis quid iſti finem rapiendi fecerit? dies.

CONTROVERS. VI.

Archipiratæ filia.

Thema. Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia jurare eum coegit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. juravit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Rediit ad patrẽ, duxit illam. orba incidit. pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat: nolentem abdicat.

CONTRA FILIVM. *Porcii Latronis.* Pro dii boni, & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt. Prohibeo domo, terra prohibendã. Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captivũ, odiſſe vel patrem. Captus, inquit, in tenebris jacebã. Narra obſecro ſoceri tui beneficia. Poſſum, Iudices, eſſe ſecurus? filius meus ait ſe uxori parricidiũ debere. *Ceſtii Pii.* Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellæ pater?

Ex Altera parte. Silii Baſi. Hodie captivus eſſem, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet. Vt dixi, Patrem habeo: inter bonos captivos ſepoſitus ſum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua nata captiva: certe animũ ejus natura à patre abduxerat: miſericors erat, deprecabatur, flebat, movebatur periculis omnium: nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promiſi nuptias & quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui. Eo loco me non deſeruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligavit, quam ut orba poſſit divellere. Vidiſſes tectum pannis corpus, omnia membra vinculis preſſa, maciem, retractos introrſus oculos, obtritas catenis & inutiles manus. talem quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella, alia pollicitus ſum, Venies in

in patriam mecum, ibi tibi referam gratiã: hic catenatus, egens, ſqualidus quid poſſum? pater meus, ſocer tuus (hoc enim jampridem te vocabat) ſocer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam avitas paternaſque flagitiis obruerunt imagines. quidam ignobiles nati fecere poſteris genus. in illis non ſervaſſe quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat feciſſe, laudabile. Si poſſent homines ſibi ſortem facere naſcendi, nemo eſſet humilis, nemo egens, unuſquiſque felicem domum invaderet. Sed quandiu non ſumus, natura nos regit, & in quemcunque vult caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi, cum ſumus noſtri. Quis fuit Marius, ſi illum in ſuis inſpexerimus majoribus? humilis. In tot conſulatibus nihil habet clarius quam ſe auctorem. Pompejum ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Servium regẽ tulit Roma: in cujus virtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatam fecere rempublicam? Quemcunque volueris revolve nobilem: ad humilitatem pervenies. Quid recenſeo ſingulos, cum hanc urbem poſſim tibi oſtendere? Nudi ſtetere colles. Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius. faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. Potes objurgare Romanos, quod cum humilitatem ſuam obſcurare poſſint, oſtendunt. Sed hæc non putant magna, niſi apparuerit ex parvis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia orba eſt. iſta tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorem fortiſſimum. Omnes uxores divites ſervitutem exigunt. Crede mihi, volet in ſuis regnare divitiis: & tamen æquum eſt eam poſſidere domum, quam meam agnoverit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paulo ſpecioſior animo ejus effulſerit domus, ſi parum blande fecerimus, relinquit: & tunc eſt tormentum, carere, divitiis, cum illas jam ſenſeris. Vides quid inter duas uxores interſit. iſta ſi nos reliquerit, repetet ſuos: hæc quod dedit, dimiſſa non auferet. Multi duxere ſine dotibus uxores: quidam dictas non accepere dotes: quidam emtis contenti fuere mancipiis: & cum poſſent accipere divitias, emere quibus libertatem darent maluerunt, quam ſuam vendere. Aliquis in adoptionem juvenis petitur? ſi volet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat majores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſenes vult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere? excutiat teſtamenta, ſcrutetur cenſus. Vbi vero quæret uxorem, videat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit, an fortis ſit, an poſſit, ſi quid viro inciderit mali, una tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa, dotata eſt. Non poſſumus una felices eſſe: quod ſolemus, una infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat. nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, ſola. Tu ibis? quo, infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras. *Ceſtii Pii.* Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere: Non ſumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contra, refugio uxorem quia uxorius ſum. *Arellii Fuſci* patris. Inſolens malum eſt, beata uxor. Cum immenſum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas noſtras oneraverit, quid aliud quam beate ſerviemus? Altera filium

dat

dat tibi, altera patrimonium: pater, utra magis dives eſt? Locuples eſt, pater, quam mihi concilias. O ſi ſcires, quam dives hæc fuiſſet. Orba, inquit, eſt. & hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quã orbã ego feci.

Diviſio. In hac controverſia nihil litium fuiſſe fere omnes cõſentiunt. *Latro* primam quæſtionem fecit: An pater propter matrimonium, filium abdicare poſſit, cum liberum cuique hujus rei arbitriũ ſit. *Gallio* ſubjecit huic: Etiam ſi poteſt imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui jam habet? *Latro* ſecundam fecit: Si jus eſt patri, etiam propter matrimonium abdicandi, An liberũ huic fuerit, non parere cum juraſſet. Hoc in hæc diviſit: An nemo jurejurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt: An expleverit juſiurandum, ducendo illam uxorem: An etiam ſi non explevit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra juſiurandum fecit: hunc autem cogi à patre ſuper juſiurandum facit: An poſſit parere patri: An debeat. Hic de meritis puellę & moribus.

Color. Colore hoc uſus eſt *Latro* pro patre: Puellam non miſericordia motam, ſed libidine: & ideo non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractavit: Etiam ſi beneficium dediſſet, non eſſe ſic referendam gratiam. deinde beneficium eſſe quod judicio detur, non quod furore aut morbo. *Hiſpo Romanus* alio colore dixit: Illam non amore adoleſcentis, ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. *Buteo* longe acceſſito colore uſus eſt: voluit eam nubere non invito patre. ſed ſecreto ſuadente, palam diſſimulante totum hoc geſtum, ratione illa honeſtam condicionẽ nuptiarum inventam, cum alio nullo modo poſſet. neque enim aliter illos effugere potuiſſe, niſi patiente patre. Sed ajebat *Latro*, non eſſe tanti, detrahere illi commendationem ſoluti adoleſcentis, ut detraheretur invidia relicti patris. *Fuſcus Arellius* egregie declamavit: Non enim propter nuptias orbæ dimitti illã, ſed quamvis orba non eſſet, ejici juſſit. non aliam ſibi magis placere, ſed illam diſplicere dixit: & hoc quod *Latro* tranſcurrerat, preſſit. Timere ſe puellam temerariam, inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem. *Gallio* illud quod omnes ſcholaſtici tranſierunt, dixit: Timere ſe, ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis omnes occaſiones indicaret: aut certe ne videretur nolle ſe ſuſpectum eſſe reipublicæ illi juraſſe? timuit, ne à puella videretur improbe juſiurandum exegiſſe. Ne quid liberi ſibi eſſet, adjecit, juraſſe per patrem. *Triarius* dum ſententiam puerilem captat, inepte dixit, Iuraſſe & ſe per orbam. Ajebat enim *Ceſtius*, valde hanc fieri orbam, etiam ſi juraſſet. *Latro* ajebat quoque juſiurandum ineptum eſſe: nihil enim minus convenire, quam aliquem per patrem jurare, patrem relicturæ. Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt: omnes dixerunt eam miſericordia motam, non amore. Solus *Pollio* judicio feciſſe vult eam: etiam à miſericordia diſceſſiſſe: dixit enim illam nõ potuiſſe cum piratis vivere. Vt primum honeſtam occaſionem invenerit diſcedendi, diſceſſiſſe. *Q. Haterius* à parte patris pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis fervere, quaſi exaudiret aliquem tumultum, vaſtari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agreſtium: & cum omnia impleſſet terrore, adjecit: Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus venit. *Glyconis* valde levis & Græca ſententia eſt. Tolerabilem dixit illam rem, cum juriſiurandi vim deſcriberet: hoc eſſe quod fœdera ſanciret, quo aſtringeretur exercitus.

ercitus. ἔρκος ἐςὶ alias πρῆγμα πέντμα καὶ ἄλλα παραλῆις νηματὸς μένον. *Artemon* circa eundem ſenſũ verſatus eſt à parte adoleſcentis, cum dixiſſet relictũ patrẽ, adjecit: λοιδόρητον τ᾽ ἀρχιπειρατην, τὸν μιαιφόνον, τὸν ΠΡΟΣΕΛΟΝ προδότης, ἐι θέλεις, καὶ τὸν ἐπίχειρον.

CONTROVERS. VII

Tyrannicida à piratis dimiſſus.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit, ſi præcidiſſent manus, duplam pecuniam ſe daturum. piratæ illum dimiſerunt. patrem egentem non alit.*

PRO TYRANNICIDA. *Porcii Latronis.* Da mihi epiſtolam eſurientis iſtius. Manus, inquit, præcidantur. in quam partẽ corporis durius ſævitia incurrat? cetera membra mea ſunt, manus publicæ ſunt. Talem me dimittite, qualem à piratis recepiſtis. Non habeo quod de fortuna queri poſſim, eum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus: Si iraſceris: ſcribe potius, Si occideritis Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne manus quas piratæ ſolverunt, judices alligent. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra marique privatim mala publiceq; cõgeſſit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus ſum durius quam patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. injuria matrimonii nihil abſtulit corpori. piratæ quaſi beneficio meo viverent, gratis miſerti ſunt. Vnum hoſtem inexorabilem habui. quod felicère, quod ſubito inimico, non ante tyrannidem navigavi. Genui, inquit, educavi. nempe iſtud beneficium & tyranno præſtitiſti, & adultero. Has manus ſi per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus ſepultus, tyrannus cum manibus projectus eſt. Magnis ſceleribus jura naturæ intereunt. non magis tu pater, quam illi fratres. Audite novam captivitatem. Tutus ſum, ſi pater meus nihil habet. Quicquid habes, pro redemptione filii mitte: non eſt quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas? quærite nunc quomodo tyranni fiant. *Ceſtii Pii.* Cedo mihi epiſtolas patris. quæris unde habeam, cum mihi nullas miſeris? Duplam dabo pecuniam: apparet, pro unico filio rogat. Duplam pecuniã dabo: unã ſummã pro filio, alterã pro tyrannicida. Si manus præcideritis. hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniã; ſed rogare illos potes, & audacter roga; in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum, age: parum eſt, ſi dixero, non redemiſti. Alere non poſſum: perdidi manus. non credis? epiſtolam lege. Duplam pecuniam dabas, avaris dabas, piratis dabas. ſic excuſabant piratæ, ipſas mihi cum præciderent manus: Pater juſſit, ajebant. magnum facinus eſt, ſed magno licet. Egeus ſum, inquit. mentiris. Cedo mihi patris mei cenſum. Quid ergo alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam; cum rogaveris, nihil paciſcor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. dic, Ego rogare pro adultero ſoleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. *Cornelii Hiſpani.* Quid me rogarit pater, neſcio: publica vindicta cruentum gladiũ privato tyranno impreſſi. Captum

me

me piratæ nihil aliud quam alligaverunt. *Q. Pius.* Duplam pecuniam dabo. Polliceris, inquam. petitur unde tantas patrimonii vires habeas. etiamnum, tanquam de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam quam nec tyrannus violaverat. Vt pretium piratæ conſtituerunt: Gaviſus ſum, inquam, locuples pater poterat dare, etiam ſi duplam popoſciſſent. Remiſerunt me reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. *Pompeii Silonis.* Pactus ſum de redemptione. ſcripſi patri. quicunque pro tyrannicida veſtro pependiſtis, certum habeo, ſolliciti optatis, ut hæ literæ ad patrem perveniant. Egeo, inquit. ſic ſubito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit. *Arellii Fuſci* patris. Cauſam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iſte, cum manus meas vidit. Quid mirum, ſi non putaverunt turpe piratæ, accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas: ſi ſancte vixi & innocenter, effice ut iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tarde mihi epiſtola ſolvi videbatur. Hoc prorſus ad fabulas, repleto ſceleribus noſtro ſæculo, deerat, ut narraretur aliquis ſolutus à piratis, & alligatus à patre. *Blandus.* Hic qui unde vivat non habet, quam care tyrannicidæ veſtro ſe mancipat! quid agis pirata filii, piratarum magiſter, ejus crudelitatis emptor cujus nec pirata venditor eſt? *Romani Hiſponis.* Pater piratis ſalutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui vilius ſolvi. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ: & cum dimitterent, dixerunt: I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere. *Mentonis.* Adhuc, Iudices, tanquam pro manibus meis egi. verum eſt confitendum, vobis remiſſæ ſunt. Exhibeo reſpublica piratarum depoſitum tibi. manus hæ tuæ ſalvæ ad te perlatæ ſunt. Fac quod voles. illud unum rogo, ſi peccaverunt, cuilibet in vinciendas trade. ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo voluit. præcidet. *Allegii Flavii.* Adhuc qualem optem patrem, neſcio. divitem? debilitat. egentem? alligat. nempe manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuiſti. *Marillii.* Vt allata eſt epiſtola, cœperuntque eam piratæ ſolvere, ut recitata dupla in epiſtola pecunia eſt: Hic eſt, inquam, pater, quem vobis laudaveram. *Triarii.* Vbi eſt patrimonium tuum illud, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis? ubi eſt? certe in me nil impendiſti.

Pars altera. Silii Baſſi. Infelix futura eſt etiam victoria mea. ſi non tenuero cauſam, fame moriar: ſi tenuero, hoc tantum conſequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundam? peperit mihi tria neſcio quæ prodigia, variis generibus inter ſe & me furentia: unum qui poſſet patriam opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Teſtor, Iudices, omnes cives meos. una ſervivimus, nemo tyrannidem me uno ſenſit magis. Argumentum habeo maximum, quod vivo. Non peperciſſetis mihi, ſi putaſſetis me patrem tyranni. Dum inter ſe pugnant, vicit reſpub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter ſe tyrannidem exercuerunt. Habebat iſte neſcio quam uxorem, quam in arce cognoverat. Si alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa ad ſuſtinendum patrem. tu mecum alimenta partire. nolo me tam bene alas, quam ego te alui: nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrem. poſce flagella, ſcinde rugas, ultores ſubjice ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contume-

liam ſuam ſpirat, quia extingui non poteſt, exure. ſi parum eſt, fac quod ais ne piratas quidem feciſſe, manus præcide. exhibeo tibi. hæ ſunt illæ, quæ quidlibet ſcribunt. Vbi eſt gladius tuus? ſtringe. tyranno licuit vulnere mori: adulter uno ictu breviter confectus eſt: pater te pro beneficio ſimilem ſortem rogo. ne tu quidē apud piratas famem timuiſti. neminem tyrannus ſic torſit. *Porcii Latronis.* Fili, nihil amplius quam famem deprecor: ſi tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriuſque fortuna illo tempore. tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis, & vincto ſimillimus: tu in ſollicitudine, ego in omnium meorum ſolitudine: tu lucem non videbas, ego etiam modicam. hoc unum inter nos intereſt, quod tu etiam à piratis cibum accepiſti. *Blandi.* Deprecabar non pro adultero, ſed pro domo: ne fratrem occideret; tyrannicidium inquinaret, patrem reſpergeret. roganti mihi, & has interponenti manus pæne præcidit. Hæc ſententia deridebatur à Latrone, tanquam puerilis. Hoc & pro iſto eſt, ut aliquem ex ſuis reliquiſſe videatur, quem non occiderit. *Vibii Rufi.* Hæ nempe ſcripſerunt epiſtolam manus. præbeo. præcide, & ale. *Pompeii Silonis. Liberi parentes alant, aut vinciantur.* ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

DIVISIO. Fere hac uſi ſunt diviſione: An lex cauſam nec patris nec filii æſtimet, ſed hominis: Pater an filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe, bonos etiam ſine lege ali. An omnes alendi ſint. An hic alendus ſit. Hanc quæſtionem *Latro* in hæc diviſit. An alendus ſit, quod filium à piratis non redemit. hoc loco quærit, An potuiſſet redimere, An voluiſſet. deinde, An alendus ſit, ſi etiam præcidi filii manus voluerit. noviſſime, An præcidi voluerit. *Hiſpo Romanus* ſeparatim quaſi juris quæſtionem fecit, An qui non redemit filium, non poſſit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque quæſtio continet, ut ajebat Gallio, & prior in qua quæritur: An omnis pater alendus ſit: dicitur enim: Quid ſi ſi quis filium excæcaverit? quid ſi quis non redemerit: Et cum ad alteram quæſtionem ventum eſt, in qua quæritur, An hic pater alendus ſit: nihil aliud dici poteſt, quare non alatur, quam quod non redemit, quam quod duplam promiſit, ut manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in ejuſmodi controverſiis ſemel aut iterum annotaſſe, An in tyrannicidam uti pater hac lege poſſit. quaſi enim ſacras & publicas manus eſſe: in quas ne piratæ quidem licere quicquam putant. Noſtri hoc genus quæſtionis ſummoverunt. *Silo Pompejus* non eis tantum uſus eſt quibus ceteri, cum dicerent hunc patrem non debere ali, quod non redemiſſet filium, & quod præcidi manus filio voluiſſet: ſed à privatis cauſis tranſit ad publicam cauſam. dixit enim, non debere ali hominem pernicioſum Reip. qui tyrannum filium habuiſſet, qui deſideraſſet amiſſum, quod non vindicaſſet. Sed negavit ullam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publicam: & deſcripſit mores hominis impii, cruenti: qui quia per liberos non poſſet, per piratas tyrannidem exerceret: ut liberius diceret, latrocinium filio dedit. & illud in hac parte laudatum eſt à Silone declamante. Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus faventibus illum fame necandū: & cum diu preſſiſſet, illum tyran-

ni.

ni patrem eſſe adjecit: Aude poſtulare ut illud tibi proſit, quod tyrannicidæ pater es. *Blandus* hunc ſenſum, cum poſtero die declamaret, in ironiam vertit: & cum objeciſſet, quod tyranni pater eſſet, adjecit: Nolite illum averſari. habet quod opponat. & adulteri pater eſt.

Color. Colorem pro patre alius alium introduxit. *Fuſcus* iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe; quod fratrem in conſpectu patris occidiſſet: & huic loco vehementer inſtitit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere etiam tyrannicidium inquinaveras. apparet te morbo quodam adverſus tuos furere. & ſervavit hunc actionis tenorem. Iratus fui, hodieque paciſcor, nec queror: nec ſe demiſit in preces, aut rogavit, ſed jure patrio uſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adjiciebat: Scripſi piratis, non eo animo ut manus tibi præciderentur, ſed ut exprobrarē tibi cruentas in conſpectu patris fraterno ſanguine manus: tuto autem ſcribebam. ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, quam non mittebam. Quamobrem neque præciderunt: & ſi ſperaſſent, utique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe, non promittentis. In ultimo deſcripſit, quam miſer futurus eſſet, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante ſpectaverit fratrem occidentes: & adjecit, quod ajebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum: καὶ κύσε χεῖρας Δεινὰς ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας. *Silo Pompejus* & ipſe iram falſus eſt. ajebat enim non habiturum fidem, ſi ſe negaſſet iratū fuiſſe: ſed iræ cauſā non dixit. *Q. Fuſcus* tranſeundas ajebat eas offenſas, quibus ille gloriaretur. hanc cauſam poſuit, quod relictus eſſet ab unico filio; quod invito ſe navigaſſet: cum videret ſenem orbum jam pæne egentem, jam tum illum fugiſſe, ne aleret: & ad preces patrem deduxit, & rogavit in epilogo filium. Et *Sparſum* hoc colore declamaſſe memini, hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. *Ceſtius* alio colore uſus eſt. dixit enim, non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem: Non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam avara civitate, in qua ne filii quidem patres alunt? uſus ſum conſilio. ſciebam piratas non crudeles eſſe, ſed avaros. volui efficere ut deſperarent illum redimi, & propter hoc ſupervacuum & cum impenſa futurum, dimitterent. An prudenter cogitaverim, neſcio, feliciter certe cogitavi. poſt epiſtolas illas quas accuſat, dimiſſus eſt. *Latro* ſe totum ab iſtis removit coloribus, & advocavit vires ſuas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit. hoc enim colore uſus eſt: Neſcio quid ſcripſerim: olim jam mihi excuſſa mens eſt, ex quo vidi filium unum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio: ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filii, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbandus eſt. Quanto enim opus eſt, ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat? *Albutius* omnes colores miſcuit: & ut hoc liberum eſſet, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propoſitionem cœpit. Alimenta pater à filio petit. deinde cum ad defendendum venit, quod ſcripſit duplam ſe daturum, ſi manus præcidiſſent, primum Latroniano colore uſus eſt. Hoc, inquit, reſpondeo, neſcit quid fecerit, in inſaniam malis actus eſt. hic philoſophicum locum introduxit, quo-

modo magnis calamitatibus animi everterentur, deinde anthypophoram ſumpſit. Mentiris. Ille vero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuiſſe. Executus eſt omnia. hoc illi inter cetera objecit, quod occupans fratrem ſuum ignoraſſet aut diſſimulaſſet: ait tyrannicidio quoque ejus commendationem facere. deinde ad illum colorem redit Ceſtianum: Sed illum puto conſilio feciſſe quæ fecit. quid ergo? quid iſte tandem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit. flet; mori vult, ſed non fame. In hac declamatione hanc *Albutius* ſententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes: Panem cani das, patri non das. *Glycon* egregie dixit: ἐλεήσατε αὐτὸν ὦ δικασταί· κινδυνεύει πατέρα θρέψαι. *Gorgonius* fuit Buteonis auditor, poſtea ſcholæ quoque ſucceſſor, vocis obtuſæ, ſed pugnaciſſimæ, cui Baro ſcurra rem venuſtiſſimam dixit: Centum raucorum vocem habes. Hic putavit varium colorem ſe excogitaſſe pro patre: Ego, inquit, dictavi. *Duplam dabo, ſi manus non præcideritis.* Librario una ſyllaba excidit, *Non*: & ſcripſit, *ſi præcideritis*. Digna res, quæ voce illa diceretur. *Artemon* dixit: φιλότεκνε πάτερ, καὶ σὺ τι.... *Andreas* dixit: ἄξιον σκέψασθαι, καί τις τῶν ἀντίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι. *Nicetes* dixit. διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας. ἐζήτουν οἱ πειραταί, μή τις τυραννήσῃ, μή τις μοιχεύσῃ.

CONTROVERS. VIII,

Ter fortis.

Lex. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. *Thema. Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet: nolentē abdicat.*

CONTRA TER FORTEM. *Porcii Latronis.* Miſerrimus pater jam non viderem filium, niſi abdicarem. fortis plus quàm aut legi aut patri ſat eſt. Tertio mihi non rèdditus, ſed relatus eſt. quod patriæ supereſt, patri vindico. fugit me filius, & quidem ad hoſtem. Quouſque pavidus præliorum nuntios expectabo? fili, mihi vacationem peto. *Ceſtii Pii.* Abdico filium, ut habeam. non minus vacatio mea Reip. profuit, quam militia. duxi uxorem. Sic deſcendit in narrationem. Tertio. audivi velut denuntiantis deos, Faciat adoleſcens jam felicitatis ſuæ finem. Ego à diis vacationem in unam pugnam petii. Accidat, inquam, quicquid timeo, ſi illum amplius in aciem dimiſero. Cum diis pactus ſum. Non timeo, inquit. Hoc eſt cur timeam. Objicitur mihi, quòd me filius oderit. *Arellij Fuſci Patris.* O me filio pugnante jam laſſum. Magna omnia ſunt. Nihil hoc putas, quod viri fortis pater timet? Miſerum me. jam hoſti nimis notus ſum, jam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, objicis? ego vero te etiam morari poſco inter voluptates. Quouſque in duro caſtrorum jacebis cubiculo? quouſque ſomnū claſſico rumpes? quouſque cruentus vives? ſimus hilares: *trium victoriarum* vota ſolvenda ſunt. Tot acies ſuſtinuiſti, tot vulnera: poſſum cum Repub. queri. ſero dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quam vitam. Hoc ergo me exanimat, quòd mori tibi tam facile eſt. Denique uno quieſce bello. *Pompeii Silonis.* Cauſa abdicandi eſt, ne ſine filio vivam: quem tamdiu non viderem, niſi abdicarem. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. *Romani Hiſponis.* Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas, donec caſtris ejiciaris? *Mentonis.* Erubeſcit Reſp. tam cicatricoſo milite uti. Non oportet

tet tantam virtutem ſine ſucceſſore concedere. ducenda uxor eſt. ſed jam nunc te admoneo, ne unum tollas. *Cornelii Hiſpani.* Non ante te retinere cœpi, quam dimiſit Reſpub. Nullum jam tibi vulnus, niſi per cicatricem imprimi poteſt. adhuc diutius fuiſti cum hoſte quam apud patrem. Domi tantum ſanatus es. *Iulii Othonis Patris.* Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias, deſinere.

Ex Altera parte. *** Ter fortiter pugnantem abdicas, certe abdicatis pugnare licet. *Albutii Sili.* Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboravi. pudet me, ter victi militant. P. *Aſprenatis.* Quouſque, inquit, periclitaberis? Bene habet, Iudices: pater me putat dignum eſſe qui ſalvus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Prætorio licet prætexta toga uti feſtis, aut ſollemnibus diebus: nunquid neceſſe eſt? Quicquid aut præmii aut honoris nomine datur, in utramque partem ſumi liceat: alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas jungitur. Pareo tibi pater: qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera oſculabaris. Ad hæc nova & diverſa imperia ſubito me circumagi putas poſſe? non ita eſt. Ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intravit. Luxuria, avaritia, deſidia, injuſtitia, timor, non diſcuntur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces ſumus. Crede mihi pater; non ſum mei juris, cum ille prœlii clamor exortus eſt: invadere hoſtis libet, obſtantis cuneos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtium ſpoliis adornavit: huic ſupplicationes illas debeo. propter hoc me etiam cum abdicas, diligis. non animus, non lingua conſtat: in alieno opere deprehenſus ſum: toga ipſa humeris non cedit. Ad obſidendum hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiendos hoſtium commeatus ire juſſeris, otium imperas animo non otioſo. Quotieſcunque tumultus aliquis exortus eſt, in me civium diriguntur oculi, meas ſpectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi: nunquam pugnavi, niſi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? ſcimus quem vitæ curſum agamus. eadem pericula nos ubique circumſtant, & totidem viæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit: ſæpe quos labor roboraverat, deſidia conſumpſit. *Marillii.* Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus eſt. Pugnabo & abdicatus: nec verebor: ne vilis ſit opera mea patriæ. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum inter illum & me intereſt? ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

DIVISIO. Prima quæſtio illa ab omnibus facta eſt vulgaris: An filius ob id, quod ſui juris ſit; abdicari poſſit. deinde, An debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primam ſolent tentare quam Romanæ aures non ferunt. An vir fortis abdicari poſſit. Non video autem quid allaturi ſint, quare non poſſit. nam quod & vir fortis eſt, & totiens fortiter egit, non plus juris illi adfert, ſed plus commendationis.

Color. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri inviſum filio patrem: itaque malle illum cum hoſtibus vivere, quam cum

cum patre: pæne omnes, eſſe adoleſcentem inſatiabilem gloriæ: ſed propter ipſum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt, & non diſputaverunt hoc modo, quo Silo Pompejus diſputavit, qui ſic diviſit, ut diceret. Etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas. quia patrem habes, deſinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio, qui ſic diviſit hanc partem: Hoc impero Reip. cauſa, tua cauſa, mea cauſa. ſequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere: illud Reipub. cauſa temperare, ſic tractavit: Primum ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus; non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab uno occupari: deinde expedire Reipub. non videri tantum ex uno pendere: futurum ut & animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet. Ad ultimum, utile eſſe Reipublicæ ter fortem ſervari, ut ſit qui oſtendatur juventuti. jam illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm præſidium. Illum ſenſum veterem. Jam pro viro forti neſcio quid etiam lex timet, hoc loco *Gallus* poſuit. hoc quoque inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua uſus eſt *Blandus*, qui dixit: Militia tibi ſupervacua eſt, invidioſa eſt, periculoſa eſt. Supervacua eſt: quia non cogeris, immo verecunde veraris. Gloriæ cauſa aliquis militat: conſecutus es gloriam. vacationis cauſa: conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt. Et ſic tranſiit, ut diceret, invidioſum eſſe, unum hominem totiens optare omnes honores intercipere. Quam periculoſa res eſſet invidia, quam magnos viros oppreſſiſſet. Hic exempla. Periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit. Illud unum adjecit de lege, Non poſſe illum jam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent: & adjecit. Ideo lex ter fortem dimiſit. ſcit illum jam obſervari ab hoſte. His ergo omiſſis, illi qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt: Non poſſum pati, non poſſum deſiderium tui ſuſtinere. Hoc loco *Æſchines* ex bonis declamatoribus cum diceret. Non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda virtus. Confitebor, inquit, affectus patris: quos ut quiſque volet, interpretetur. ἀυτῷ ζῆν καὶ ἀτιμῶν ἔφιλουν. Videbatur hic, dum indulgentiam exprimit, non ſervaſſe dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione retineri patrem, quam affectu: cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. *Aſprenas* colorem ſecutus eſt longe alium: dixit enim ſe non negare Reipublicæ viri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſervare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa ſententia ejus hoc loco valde laudata eſt: Nunc illi militent quibus neceſſe eſt: tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic veniſſe populum Romanum ad Scipionem Æmilianum, cum majus bellum Numantinum apparuiſſet: quam quod alii duces ſuſtinere poſſent. Magnum intervallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompejum, cum piratæ maria clauſiſſent. Magna præſidia non eſſe conſumenda. Hoc loco *Aſprenas* de lege dixit & ipſe ſententiam. Videlicet ad hos caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filii colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. *Nicetes* quidem hoc uſus eſt verbo:

bo: παραχωρήσωμεν αὐτὸν ταῖς δικασταῖς ἀρθμένοι & ſic egit, ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent. *Latroni* non placebat hic color: malebat adoleſcentem judicio, quam morbo militare. Hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus ſuis glomerarium, ſanguinarium, quem nec pater poſſit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre tanquam *Menio*: qui dixit ſemel tantum ſe militare velle, ut aliquid videretur Reip. ſupra legem præſtitiſſe. Quidam perpetuam denuntiaverunt militiam, quamdiu vires fuiſſent, non defuturum Reipub. virum fortem. Non probabat hunc colorem *Latro*. Negabat patri abſcindendam ſpem filii in perpetuum. *Vibius Rufus* hoc colore egit quo Menio: ſed illud adjecit, pervenire ad ſe voces invidorum illas: Numquid amplius pugnavit, quam quod neceſſe illi fuit? Quidam hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putaverunt, ut ego militare vellem, tu vetares. *Latro* vehementer egit à parte patris, & adjecit: Abdicato non permittam exire, injiciam manus, tenebo. noviſſime ante limen exeuntis cadaver hoc ſternam. ut ad hoſtem pervenias, patrem calca. Putabat Plancus, ſummus declamator, Latronis hunc ſenſum, à Latrone fortius dictum, à Lesbocle Græco temerius, qui dixit ſic: χείσομαι ὡς τεῖχος, ἢ τάσσειν ὑπερέξει καὶ πατέρα. *Fuſcus Arellius* religioſe patrem induxit ominibus territum: ajebat præceptorem ſuum in hac controverſia deſcribentem pericula futuri prœlii, Homeri verſus ob hoc edidiſſe: Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος. *Glicon* dixit: ἔχετε ἐν ᾧ δικάσετε, κατακερμῶ τοῦτο, πατρὶ ἐμῷ. *Diocles Caryſtius* dixit: ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν. ἂν δ' ἀπολύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις. *Glycon* dixit: ἐκ ἔστιν εὐτυχεῖν εἰς τὸ ὑποκείμενον ΤΟΣ προτιμητικόν. *Æſchines* non ille orator, tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denuntiaret filio periculum, & præſagiis tangi ſe diceret: ἔστι πατὴρ ἐστι, ὃ τί χρὴ μαντεύεσθαι; *Diocles Caryſtius* dixit ſententiam, quæ non in declamatione tantum poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cum de fortunæ varietate locum diceret: μία τοῦ ἐστι πρὸς τύχην ἀσφάλεια τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειράζειν. *Dorion* dixit, rem paulo quidem elatiorem, quam preſſa & civilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret: τί σε πείθομαι, τέκνον, ἵν' ἄσεμνα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην, φοβοῦμαι μή τι ὁ παράταξις, μή τε ὁ πόλεμος. μὴ τοῦτο ἀρχεῖ; φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης. τί, τέκνον ἐρυθριᾷς;

LIBER SECUNDUS.

Seneca Melæ Filio ſalutem.

CUm repeterem quos unquam bene declamantes audiſſem, occurrit mihi inter allos *Fabianus Philoſophus*: qui adoleſcens admodum, tantæ opinionis in declamando, quan-

ræ poſtea in diſputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuſcum: cujus genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut ſimilitudinem ejus effugeret, quàm impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fuſci Arellii, ſplendida quidem, ſed operoſa & implicita: cultus nimis exquiſitus: compoſitio verborum mollior, quàm ut illam tam ſanctis fortibuſq; præceptis præparans ſe animus pati poſſet. Summa inæqualitas orationis, quæ modò exilis erat, modò nimia licentia vaga & effuſa, principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In deſcriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permiſſa libertas. Nihil acre, nihil ſolidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis laſciva quàm læta. Ab hac cito ſe Fabianus ſeparavit: & luxuriam quidem cum voluit, abjecit: obſcuritatem non potuit evadere. hæc illum uſque in philoſophiam proſecuta eſt. Sæpe minus, quàm audienti ſatis eſt, eloquitur: & in ſumma ejus ac ſimpliciſſima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent veſtigia. Quædam tam ſubito deſinunt, ut non brevia ſint, ſed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces ſententias: & quotiens incidebat aliqua materia, quæ convicium ſæculi reciperet, inſpirabat magno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur, & ille pugnatorius mucro: ſplendor verò velut voluntarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remiſſus: vocis nulla contentio, nulla corporis aſſeveratio, cum verba velut injuſſa fluerent. Iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cùm veros compreſſiſſet affectus, & iram doloremque procul expuliſſet, parum bene imitari poterat, quæ effugerat: Suaſoriis aptior erat: locorum habitus, fluminumque decurſus, & urbium ſitus, moreſque populorum, nemo deſcripſit abundandantius. Nunquam inopia verbi ſubſtitit, ſed velociſſimo curſu ac faciliimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius, Mela, fili cariſſime, refero, quia video animum tuum à civilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu averſum, hoc unum concupiſcentem nihil concupiſcere, ut eloquentiæ tantum ſtudeas. facilis ab hac in omnes artes decurſus eſt. Inſtruit etiam, quos non ſibi exercet. Néc eſt quod inſidias putes tibi fieri, quaſi id agam, ut te bene cedentis ſtudii labor teneat. Ego vero non ſum bonæ mentis impedimentum: perge quo inclinat animus: & paterno contentus ordine, ſubduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi majus ingenium quàm fratribus tuis, omnium bonarum artium capaciſſimum: eſt &[v] hoc ipſum melioris ingenii pignus, non corrumpi bonitate ejus, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt, foroque ſe & honoribus parant, in quibus ipſa quæ ſperantur timenda ſunt: ego quoque aliquando, ejus proceſſus avidus, & hortator, laudatorque vel periculoſæ, dum honeſtæ modo, induſtriæ, duobus filiis navigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi exercitatio, ſicut Fabiano profuit: qui ut aliquando, cum Sextium audiret, nihilominus declamitabat, & tam diligenter, ut putares illum illi ſtudio parari, non per illud alteri præparari. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit, Ante illum intra libertinos præceptores, pulcherrimæ diſciplinæ cōtinebātur: & minime probabili more, turpe erat docere quod honeſtum

neſtum erat diſcere. Nam primus omniū Latinus rhetor Romæ fuit, puero Cicerone, Plotius. Apud Blandum diutius quam apud Fuſcum Arellium ſtuduit: ſed cum jā transfugiſſet, eo tempore quo eloquentiæ ſtudebat, non eloquentiæ cauſa. Scio futurum, ut auditis ejus ſententiis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego tanto minorem natu quam ipſe erat; audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. In hunc ergo libellum quæcunque ab illo dicta teneo, conferam.

CONTROVERSIA IX.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

Thema. *Dives tres filios abdicavit. petit à paupere unicum filium in adoptionem. pauper dare vult, nolentem ire, abdicat.* Contradicitur.

PRO ADOPTANDO. *Porcii Latronis.* Hanccine meam eſſe fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Iſta videlicet domus adoleſcentem me non capit, quæ te ſenem fecit. quietiora tempora pauperes habuimus: bella civilia aurato Capitolio geſſimus. Divitiàs putas aurum & argentum, ludibria fortunæ, quæ inter jocum ipſis dominis veniunt? Denuntio tibi dives, etiam ſi venero, dabo operam, quod in tua domo facillimum eſt, ut abdicer. Etiam ſi multa contra expectationem accidunt, nunquā tamen futurum putavi, ut aut pater meus liberos odiſſet, aut dives concupiſceret. Non deſidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis fortunæ blandientis ſpecioſus cum periculo nitor: & ſine cauſa ſæpe fluit, & ſine ratione deſtituit. Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientem: vidi ambitioſa turba clientum limina deſerta, ſub domino rectore venalia. Nam quid ex ſummis opibus ad egeſtatem devolutos loquar? Multa tibi ſuccurrent exempla, etiam ſi in una domo quæras. *Rufi Vibii.* Habendos eſſe liberos is quoque judicat, qui non libentiſſime habet. Ego illos in frivola invitavi noſtra. qui illis meam promiſi domum, ſuam eripiam? Quid faciam? Si paruero, abdicabor, ſi non paruero, abdicabor. Patrem amo. hæc eſt contumacia mea. Dives filium non habet: me dabis? ſi dives reduxerit ſuos: me recipies? ita non adoptari, ſed commodari recuſo. *Ceſtii Pii.* Accipe vitæ meæ teſtem. quid magni æſtimas divitem, cui placere difficile eſt? Vultis ſcire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educavit, qui abdicavit? diu dubitavi, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, ſperare poſſum? *Narratio Ceſtii Pii.* Dives ſuſtulit unum filium, non fuit contentus. quid enim erat diviti unus? tres ſuſtulit, poterat unum in adoptionem dare. abdicavit unum, alterum, tertium. Iam nihil diviti ſupereſſe putatis? quartum abdicat. *Arellii Fuſci* patris. Quiſquis es avarus pecuniæ cuſtos immenſæ, cum multa quæſieris, poteriſne omnibus frui? Filium quæris. ecce turba juvenum ſine patre. Impera quidvis. non negabo: militabo, dummodo ubicunque fuero, tuus ſim. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod divites rogent? unde talem patrem? non iraſceris, niſi ut ames? quid porro iſta matrimonia, in quæ male ſani ruitis? gaudia dominorum, an onera ſunt? Mille cum ventum inter vices ſuas exempla referebas, & inter illa ponebas & divitis domum. Merito abdicaſti, an immerito? Si immerito abdi-

caſti, odi patrem tot ejicientem innocentes: ſi merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. quæ apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Petis iterum potius filios quam recipis. Colit etiamnum in Capitolio caſam victor omnium gentium populus, cujus tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens eſt: nemo ab ejus origine eſt, quem non reliquerit. Pater egredientem te, certe domum redeuntem comitabor, nec niſi in limine deſeram: ero in publico filius. Amo æque paupertatem ac patrem. utrique adſuevi. Non poſſum agere in domo divitis filium. Si carum tibi ſervum venderes, quæreres quis emptor eſſet. Non mehercule habeo, quo tibi irato ſatisfaciam. Interim pluris omni patrimonio puto hoc ſomnium. quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis ejus bene de abdicatione? Ego in domum veſtram intrabo, tanquam ego vos ejecerim? ego ornamenta veſtra occupabo? Tum illic ſi quid commiſero, me nec meus recipiet pater. Quid eſt quod aut negandum mihi, aut excuſandum ſit? Non inſaniſſimum diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus objicis filio. hæc ſi non potes, aliqua ſaltem ex commentariis amici tui deſcribe. madentem unguentis heſternis, convulneratum libidinibus, incedentem*, ut feminis placeat, femina mollius, & cetera quæ morbi, non judicii ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quam te paupertas amo, ſi beneficio tuo innocens ſum! Accuſatorem non habeo. me miſerum, etiam laudatorem habeo; & eum cui non omnes placent; hoc enim malo dicere, quam omnes non placent. Non tibi per multos liberos fulta domus eſt, neque turba laterici circumerrat, nec multus intra limen hæres eſt: quanquam nec ſic quidem debuiſti dare, cum deos cum votis patris vidiſſes certantes, & tutior adverſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum, poſſe aliquem tres filios perdere. Ille Crœſus inter reges opulentiſſimus, ad tormenta poſt tergum vinctis manibus ductus eſt. Tu Craſſe, poſt eveſtigata illa fugitivorum arma urbis Romanæ ditiſſimus, qui nunc apud Parthos eges ſepulchro quoque. Dicta præterea illa corrumpentium non fero. quoties enim inter divitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem divitiis ſuis liberos? hoc ſcio noſtros fuiſſe majores: hoc illum Ælium Tuberonem, cujus paupertas virtus fuit: hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera: hoc ceteros patres noſtros, quos apud aratra ipſa, mirantes decora ſua, circumſtetere lictores. Surgite, ſurgite juvenes: meum rogando patrem, veſtrum rogare diſcite. *Blandi.* Tres genuit: quattuor abdicat. Abdico, inquit. apparet unde venias. *Galli Vibii.* Si quis me audit, abdicari jam putat adoptatum. quare? ne auferam patri filium, filiis patrem: nec tam vicino exemplo emendaris. Qui abdicavit ſuos, quærit alienos. nulla certa felicitas eſt. Paulo ante ego divitis filiis invidebam: modo illi mihi. laudat me pater, cum abdicet: laudo ego patrem, cum abdicer. hæc una inter nos diſputatio eſt: iſte me dignum putat beato patre, ego meo. *Fabiani Papirii.* Ecce inſtructi exercitus ſæpe civium cognatorumque conſerturi manus, conſtiterunt, & colles equis utrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel ſpoliantium

lantium. Si quæſierit aliquis, quæ cauſa hominem adverſus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una ſtirps, idemque ſanguinis ſitis: vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? Quod tantum malum humano generi vel ſorte vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ divitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? quid tandem eſt quod in vitio corruperint? Primum ſi inde incipere velis, ædes ipſæ, quas in tantum exſtruxere, ut domus ad uſum & munimentum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ, ut neque adverſus ignem præſidium, neque ex ruinis ullum ullam in partem effugium ſit. Ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cædunturque gentium ſilvæ: æris ferrique uſus, jam auri quoque in exſtruendis & decorandis domibus. nempe ut anxii interdiu, & nocte ruinam ignemque metuant, qui tectis injectus eſt fortuitus. Hinc & vicina urbium excidia ſunt: quippe non defendis uni, ſed in communi periculo apprehendam: hoſteſque aliena & in ſua damna validiora ceduntur alia, ipſaque cum maxime flagrant, ſpolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo exitus varius ille ſecatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam vinctis ſevere in hoc pavimentum levatum & infuſum tectis aurum. O paupertas quam ignotum bonum es! Quin etiam montes ſilvæque in domibus marcidis & umbra fumoque viridibus. [* *Quid faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo, hæc eſt contumacia mea.*] ut maria amneſque mutentur, vix poſſum credere quemquam vidiſſe ſilvas patenteſque campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, vel cum in plana infuſus eſt, placidus interfluit: non maria unquam ex colle vidiſſe lata aut hiberna, cum ventis penitus agitata ſunt. Quis enim jam parvis oblectare animum in vita poſſit, ſi vera cognoverit? Videlicet quæ inſtantibus tangi comprehendique manibus aut ſinu poſſunt. An magna non capit? exiguum eſt & hoc, litoribus quoque moles invehuntur, congeſtiſque in altum terris exaggerant ſinus: alii foſſis inducunt mare: adeo nullis gaudere veris ſciunt, ſed adverſus naturam alieno loco, aut terra, aut mari mutata ægris oblectamenta ſunt, ut imbres faſtidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem, niſi alieni placent. *Hiſpani Cornelii.* Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appeti. *Vibii Rufi.* Dives filium non habet: me dabis? dives reduxerit ſuos: me recipies? ita non adoptari, ſed commodari recuſo. Quid mihi objicitur? Meritis amoris alienum feci. Dic dives audiat: Divitem, inquit, te eſſe volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat divitum incommoda: ajebat multos divites accuſatos: ego certe memini abdicatos. Abdico, non eſt patris mei verbum. *Triarii.* Quare abdicas? nunquid dies noctesque impendo turpibus conviviis? plurimum vivo in lupanari? ſi neſcis quæ crimina objiciantur, ab amico diſce.

Si omnes mali ſunt, quid iſto patre miſerius: ſi boni, quid cruentius? *Romani Hiſponis*. In hanc ego domum ibo, in qua totiens aut inſanitur à patre, aut totiens peccatur in patrem? cum prodiero repente dives, dicent omnes: Quis eſt iſte, quem magna fortuna non decet? hæc eſt divitis quarta abdicatio. *Silonis Pompeii*. Quantumcunque eſt, mihi ſatis eſt: unicus ſum, fortiter fortunam meam feram. Hoc nunc mihi primum accidit: dictus ſum divitis filius, & jã abdicor. Quid videri me velis, neſcio: innocentem? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Utcunque tamen abdicatio tolerabilior eſt; unum abdicat, adoptio tres. Non poteſt mihi dici quod ceteris abdicatis: In tua poteſtate fuit, ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem: etiamſi non abdicares, perditurus fui.

PARS ALTERA. *Porcii Latronis*. Si neſcirem quid mali eſſet pauperies, nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt. Æmiliorum, & Scipionum familias adoptio miſcuit: etiam abolita ſæculis nomina per ſucceſſores novos fulgent. Sic illa patriciorum nobilitas ab fundamentis urbis, uſque in hæc tempora conſtitit. Adoptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis divitiarum convictos ſtrepit, accuſatioque conſequitur, neque quieſcere ſinit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius oſtendit cenſu. Senatorium gradum cenſus aſcendit: cenſus equitem Romanum à plebe diſcernit: cenſus in caſtris ordinem promovet. cenſu Iudex in foro legitur. Non perſuadeo tibi? Iergo ad illos quos mavis ſequi quam reducere. *Fuſci Arellii Patris*. Facilius poſſum paupertatem laudare, quam ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? Pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dii faciles. tibi non noveris divitias eſſe paupertatem. Quid vos liberis veſtris optatis? ego meo imperium.

DIVISIO. Non puto vos quærere, quomodo hæc controverſia diviſa ſit, cum habeat negotii nihil. *Fuſcus* tamen ſic diviſit: Dico mihi licuiſſe adoptare: dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem: dico etiam ut licuerit, recte tamen recuſaſſe: & quod jure ſit, verum eſt, & quod ſine jure quoque rationem habeat, recte ſit. Cum de jure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris ſum: & hoc ſubjicior patri, quia pius ſum: in hoc ſine dubio, ut pius ſim, & ad manum argumentum eſt. nempe abdicanti reſpondeo. quid ita? quia reſpondeo, ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe. quid ago, cum reſpondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem intereſt, utrum ejiciar, an transferar? Si non licet recuſare, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc diviſit: Dico non fuiſſe dandum ſine magna cauſa filium in adoptionem: dico multo magis à te: dico minime illi. *Silo Pompejus* ſic diviſit. cœpit evertere, & exploſa quæſtione: In omnia patri pareo, dum ſit: etiam ſi in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit, an invitus filius dari in adoptionem poſſit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrii ſui eſt: an poſſit, non cum contra voluntatem patris eſt, ſed cum male arbitrio ſuo utitur. hic ſubjecit, an hic bene uſus ſit. De officii parte tractavit, & ita diviſit: Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe. Cum diceret

turpem,

turpem, dixit aliena bona invadere, & trium filiorum ſub ſe fortem eſſe, & liberis ſpem reconciliationis paternæ eripere, quam inhumanum eſſet. Cum inutilem diceret, dixit patri inutilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cum patri inutilem diceret, tractavit quam grave eſſet, unico carere filio, quem alius concupiſceret. & cum diceret divitem eſſe, quodque qui tot haberet ſolatia, filium quæreret: dixit: Tibi non erit facile adoptare. Inutilem eſſe diviti cum diceret, ſic tractavit: Futurum ut ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco belle videbatur dixiſſe. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cum inutilem ſibi eſſe diceret, paupertatem laudavit, in divitias invectus eſt: dixit ſe poſſe divitiis corrumpi, quibus corrumpi poſſit exercitus. Cum in divitias inveheretur, dixit: Ajunt multa vitia divites habere iſtos, & hoc graviſſimum, quod ſuos non amant. Nec eſſe quod quiſquam ſe ſatis putet firmum ad repellenda vitia, contactu ipſo nocentia tranſeunti bono. Nec peccare diſcam? Ecce tu quam cito abdicare didiciſti. Dixit futurum, ut diviti diſpliceret propius inſpectus, ipſum amorem paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, ut abdicaretur, ſi adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adjecit periculoſam ſibi futuram adoptionem in domo, ſuos dominos deſiderante, & tota familia expellere inſitivum hæredem cupiente. *Latro* ultimam quæſtionem poſuit, quam fere ſolebat: Etiam ſi non recte fecit, quod adoptari à divite noluit: an tamen bono id adverſus patrem animo fecerit, an ignoſcendum ſit. deinde an bono adverſus patrem animo fecerit. In hac quæſtione bona pars adoleſcentis eſt, patrem amantis, & opibus præferentis. *Latro* tamen negabat patrem daturum manus, bono adverſus ſe animo factum, ſed conſenſum filiorum adverſus patres dicturum tacitum, neſcio quem. *Brocco* quidam non male re uſus, qui dixerat adoleſcentem videri ſibi habere capitalia quędam vitia, male de ſe exiſtimare eum qui ire ad Iudicem diſtrictum innocens nollet. *Argentarius* omnes priores tranſiens partes, ſtatim ad hoc venit, debueritne patri parere, an non debuerit; & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere, ut in adoptionem divitis daretur. Quam bonam, inquit, cauſam pater habebit? Dicit hic, deinde tranſit. Sic cum declamaſſet eam controverſiam, quæ uſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet, ego bonam habeo: contulit ſuam cauſam cum illo.

Color. De colore magis quæſitum eſt, an adoleſcens debeat aliquid in divitem dicere. quid enim faciet? diceret in eum qui tantum res habet, & in amicum paternum? non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conviciorum imperaverant, non bene præſtiterunt. aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit. Aridi declamatores fidelius quos propoſuerunt colores, tuentur: nihil enim eos ſollicitat, nullum ſchema, nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit. ſic quæ malam faciem habent, ſæpius pudicæ ſunt: non animus illis deeſt, ſed corruptor. *Fabianus Philoſophus* hoc colore uſus eſt, ut diceret: Etiam ſi ſubſtinerem, ac tradi diviti nollem. & in divitias dixit, non in divitem: illas eſſe quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnaſſent, quæ malos patres, malos filios facerent. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim

tertium abdicaret, dixit: Niſi mihi illudis, unicum etiamnum filiũ habeo. venit ad me, & ait: Redde quem educaſti mihi: ſi emendati fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis: ſi perſeveraverint, habebo pro illis. Tentaſti ſtatim illum reducere in gratiam cum filiis. intempeſtivum erat. Tentavi, quotiens ſubtrahendum eum reſpondit: non tanquam poſſit divitis deeſſe filius. *Silo* dixit: Amicos, inquit, abdicat. uſus ſum. quid ergo? mavis inimicum adoptet? ſi intraveris domum, videbis, an aliqui animũ patris à filiis avertatur. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit divitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem gravabuntur, libentiſſime recipiam. Sic de me dives meruit, ut illi darem filium paratiſſime commodato. *Blandus* hoc colore egit, ut diceret, Divitem inexorabilem eſſe liberis: omnia ſe feciſſe ut illum placaret: videre ſe magnas cauſas & graves. Itaque certam futuram adoptionem. *Otho Iunius* pater ſolebat difficiles controverſias belle dicere, eas in quibus inter ſilentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorũ, quos belle Gallio noſter Antiphontis libros vocabat: tantũ in illis ſomniorum eſt. & hoc vitium ab antiquis, qui artẽ dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores * probant qui non poſſunt coargui, non ut omnia aſſeverent. ut nõ eſſet aliquo homine offenſus. Sed ridiculũ eſt affectanti, quod falſũ probari non poſſit. Non multum intereſt in cauſa ſua, falſum aliquis teſtem deprehenderit, an ſervum: alteri enim credi non debet, alteri non ſolet. *Otho* tamen *Iunius* bene dicebat has controverſias, quæ ſuſpicioſe dicendæ erant. Item memini optime dicere illum pro juvene adulterii reo, in quem *Syriacus Vallius* homo diſertus ad calumniam juraverat. Erat genus judiciale. Specioſum juvenem dominus ſuus deprehendiſſe cum uxore in cubiculo ſuo teſtatus eſt, & ob id uxorem ſuam dimiſit. hoc nomine, ſervum pro adultero poſtulatum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præjudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cum in cubiculo viſa eſſet cum ſervo à marito. *Otho Iunius* nullam rem certam poſuit, ſed tantum circumventam à viro mulierem egregie tractavit: cujus actio quam utilis fuiſſet, ſtatim apparuit, *Nigro Brutidio* dicente, qui hoc colore uſus eſt: Accerſitum à domino ſervum, qui inter ſe medius & dominam, cum domina rem haberet: illam non eſſe paſſam: maritum indignatum, proſiluiſſe quaſi in corruptorem. Vſus eſt colore. dixit enim arceſſitum ut dominicæ libidini * paparium faceret. *Syriacus* cum ſecunda actione hunc colorem urgeret, diſerte multa dixit: inter quæ & hoc: Adulterum accuſator in cubiculum uſque perduxit, patronus in lectum, & pæne cauſam abſtulit. & illud cum Syriaco vafre & facit, & belle reſpondet, cum prima actione diceret, non poſuit cauſam, ſed argumentatus eſt: dixit probaturum ſe deprehenſam in cubiculo cum ſervo. *Niger Brutidius* cum ageret, objecit Syriaco, quod cauſam non poſuiſſet, & inſtitit aſſidue, quare non appareret, quomodo ſervus ſolicitatus eſſet, quomodo perductus in cubiculum, cum reſponderet Syriacus, ait: Primum non apud eundem præceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare placet: ego Theodorum, cui non ſemper. deinde ſi quæris Niger, quare ego non narraverim: ut tu iſta narrares. Tunc & contra Maximum Stertinium quo premebatur, cum comes ejus fuiſſet, dixit, Per annos duodecim in officio fui: Dic quid

in

iu domo tua peccaverim? Sed hæc conſuetudo veſtra. Injuriam vocatis, finem ſervitutis. Tamdiu vobis cordi ſimus, quam diu uſui. Hæc à Syriaco dicta, magna exceptis clamoribus, cum occurrerent mihi, prætetire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longius aberravi. Solebat hos colores adhibere, qui ſilentium & ſignificationem deſiderant. Bene itaque & hanc controverſiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis cauſa faceret. Hoc non detegebat, ſed omnibus ſententiis utebatur ad hoc tendentibus: tanquam, Non poſſum, inquit, pati ſine patre me: an ſine te putas pati poſſe quemquam, aut patrem putas pati ſine liberis poſſe? & illud: Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. & illud: Recipiat, inquit, ſuos, non poſſum ſine te pati. hoc fortaſſe illi placebit, quod ad tuum patrem reverti voles. & illud: Non amas abdicatos? domum illorum occupa. ama, ſerva. dixit & illud: Libenter, inquit, pauper ſum & ego. Dicit aliquis: Quare ergo in adoptionem divitis filium recipi volo? Et excuſationem ſi dixero, filii mei cauſa facio: honeſtius autem nunc facio, quam ſi filium ei facerem. & illud. Hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune, conſentiatis licet duo ſenes. Iungit & illud, Temerariam adoleſcentiam, & incautam contumaciam: fortaſſe jam ſupervacua eſſet adoptio, ſi non repugnaſſet. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ero pater orbo divite. & illud in ultimo: Scis me non invitum eſſe pauperem, ego te genui, ego divitias docui contemnere. ſequere auctoritatem meam. nihil turpiter ſuadeo, nihil ſordide concupiſco, crede fidei meæ. hoc fieri expedit, quod, inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam bene dixit controverſiam, ſed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum ſic eſſe: deinde mirare, quid illi ſuſpicioſa actione opus fuiſſet, cum aperte liceret. Bene de hoc vitio illius Scaurus ajebat, illum acta in aurem tegere. *Glycon Scyridion* ex altera parte ſatis dulcem dixit ſententiam: ὅτι ὡμονόησα, πενήρων ὁμολογῶν οἱ ἐφίσταται. *Artemon* dixit: ὦ σίγε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων. Πλουτοῦσιν, οἷς πλέσιοι προπάτορες ἀπαντῶσιν. *Hermagoras* dixit: περικελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόῤῥητον.

CONTROVERSIA X.

Iuſiurandum mariti & uxoris.

Thema. *Vir & uxor juraverunt, ut ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus, miſit nuncium ad uxorem, qui diceret deceſſiſſe ſe. Uxor ſe præcipitavit. recreata, jubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur.*

PORCII LATRONIS. Dii immortales, qua debetis providentia humanum genus regitis: effeciſtis ut illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentum. *Ceſtii Pii.* Antequam juraremus, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non vivam. Huic pater non credit, nec eſt novum: nec vir illi credidit. Quæris quod jusjurandum fuerit? Ita patri placeā. *Fuſci Arelli* patris. Iam uxor non navigabo, non peregrinabor. fides tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic eſt, ſolemne eſt amantibus. ideo non niſi jurantibus credimus. Hos dividere vult ſocer, quos ne mors quidem dividet. Moriar, inquit. habeo & cauſam, & exemplum. Quædam ardentibus ſe maritorum rogis miſcuerunt: quædam vicaria maritorum

ritorum ſalutem anima redemerunt: quàm magna gloria brevi ſollicitudine penſata eſt! O te felicem, uxor: inter has viva numeraris. *Marilli.* Aſſiduæ contentiones erant, ego magis amo, immo ego: ſine te vivere non poſſum, immo ego ſine te. qui ſolet eſſe exitus certaminum. juravimus. Hic animus ſine dubio jurantium fuit, ut vivi non diduceremur, cum illud quoque caveremus, ne morte divideremur. reſpexiſtis nos dii. nunquam vos violavimus. *Hiſponis Romani.* Difficile eſt, Iudices, eorum ſecretorum cauſas reddere, quæ amantibus etiam ſine ratione jucunda ſunt. nec eſt quod putetis de abdicatione hodie tantum illius agi: de ſpiritu agitur. Scitis quemadmodum ſuos amet. non magis ſine patre vivere poteſt, quàm ſine viro. *Iunii Gallionis.* Socer (ſic enim te appellabo quamdiu vixero) quid ſibi volunt altiores hujus gemitus, & fortiora inter lacrymas ſuſpiria? neſcio quid videris fortius puella promittere. non ſum tanti, ut bis pro me pericliteris. *Argentarii.* Nocet illi indulgentia ſuorum. in duo pericula mulier incidit: quorum neutrum eſſet experta, ſi aut minus amaret virum, aut minus amaret patrem. *Alfii Flavi.* Nec eſt quod putetis, illi facilius iſtius eſſe deſiderium; & patrem amat, tanquam juraverit.

Pars altera. P. Aſprenatis. Nempe ſi quid acciderit viro, peritura eſt: &, ſi bene filiam meam novi, peritura eſt ſi quid genero meo acciderit. Filia mea moritura eſt, adjiciam quod ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit, vir ejus victurus eſt. Vide qua te lege cõſtrinxeris: ſi parueris, vives. *Blandi.* O condicionem æquam. alteri vitam debet, alteri devovit. *Papirii Fabiani.* Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quidquam non poteſt quę mori poteſt? pæne dum falſæ mortis nuntium miſit, vere recipit? Vir dum nimis amat uxorem, pæne cauſa periculi fuit: uxor dum nimis amat virum, pæne cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Servate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes ſine viro pati: peregrinationem ejus tuliſti. facilius potes carere eo qui ſpiritum debet, quam eo qui impendit?

DIVISIO. Et hæc controverſia non erat in divinatione. nam præter illam quæſtionem, An pater abdicare poſſet propter matrimonium, reliqua, cum ad æquitatem pertineant, tractationis ſunt. Primam tamen conjecturalem quæſtionem *Latro* fecit: propoſuit illam, An etiam ſi non malo adverſus uxorem animo maritus fuit, fecit tamen, ut tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit. deinde, An etiam malo adverſus uxorem animo fecerit. *Fuſcus Arellius* juris quæſtiones ſubjecit, Non poſſe illam diſcedere à viro: nam & hoc jurejurando illam obligavit. hunc enim animum fuiſſe ſine dubio jurantium, ut vivi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur. *Latroni* contrarium videbatur, onerari jurisjurandi invidiam, cum extenuari deberet: & illud jusjurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem. *Ceſtius* contra fecit, & toto dixit jurejurando illam liberatam: illo caſu ſolutos ipſos vinculo religionis: & ideo non futurum periculum uxoris, ſi quid accidiſſet viro. *Silo Pompejus* contra dixit, illam teneri jurejurando. & adjecit, Et ſi repudio diducta fuerit, non tamen ſolvi fœderis pactionem: & ideo inquit, Honeſtum mortis titulum vindico: ne ſi quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno viro.

Color

Color. Hiſpo Romanus hoc colore uſus eſt, Iusjurandum jocoſum fuiſſe, ſicut multa quotidie jurarent amantes, & ipſum juraſſe: idque oblitum ſe an juraſſet, miſiſſe nuntium, ut experiretur affectus uxoris, non ut perimeret. uxorem intellexiſſe falſum nuntium eſſe, & ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet: Vt quomodo ego illam, inquit, falſo nuntio terrueram, ſic illa me falſo periculo terreret. *Marillius* præceptor noſter licenter verbo uſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cum diceret uxorem intellexiſſe mariti mendacium: & ipſa adverſum temerarios mariti jocos luſit. Hanc controverſiam memini me videre *Naſonem* declamare apud rhetorē Arellium Fuſcum, cujus auditor fuit. Nam Latronis admirator erat, cum diverſum ſequeretur dicendi genus. habebat enim ille conſtans & decens & amabile ingenium. Oratio ejus jam tum nihil aliud poterat videri, quam ſolutum carmen. Adeo autem ſtudioſe Latronem audivit, ut multas ejus ſententias in verſus ſuos tranſtulerit. In armorum judicio dixerat *Latro*: Mittamus arma in hoſtes, & petamus. *Naſo* dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes,
Inde jubete peti. ---

& alium ex ſuaſoria ſenſum, quem à Latrone mutuatus eſt. memini Latronem in præfatione quadam dicere, quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant, Non vides, uti immota fax torpeat, & exagitata reddat ignes? mollit viros ocium, ferrum ſitu carpitur & rubiginem ducit; deſidia dedocet. *Naſo* dixit:

Vidi ego jactatas mota face creſcere flammas:
Et rurſus, nullo concutiente, mori.

Tunc autem cum ſtuderet, habebatur bonus declamator. Hanc certe controverſiam ante Arellium Fuſcum declamavit, ut mihi videbatur longe ingenioſius: excepto eo, quod ſine certo ordine per locos diſcurreret. Hæc illo dicente excepta memini: Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxori virum, & viro uxorem diligere concedas. Neceſſe eſt deinde, jurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos jusjurandum putas? Tu nobis religioſum nomen fuiſti. Si mentiremur, illa ſibi iratum patrem invocavit, ego ſocerum. Parce pater, parce ſocer: non pejeravimus. Ecce objurgator noſter, quam effrænato amore fertur. quanquam eſſe * filiam preceris: charum quidem, quod illum ab indulgentia ſua avocet. Dii boni, quomodo hic amavit uxorem? amat filiam, & abdicat! dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit, ſine quo negat ſe poſſe vivere: queritur periculum ejus, qua pæne caruit hic qui amare caute jubet. Facilius in amore finem impetres quam modum. tum hos ponis terminos, ut nihil faciant, niſi conſiderate; nihil promittant, niſi ut jus facturi; omnia verba ratione & fide ponderent. Senes ſic amant. Pauca noſti, pater, crimina: & litigavimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe, quod non putas, pejeravimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes jurent? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Non eſt quod tibi placeas uxor tanquam prima peccaveris. periit aliqua cum viro, periit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, ſocer, felicitatem tuam. magnum tibi quam parvo conſtat exemplum! in reliquum diligentiores facti ſumus: errorem noſtrum confitemur; exciderat jurantibus, eſſe tertium qui magis amaret: ſic, dii, ſit ſemper. Perſevera, ſocer, recipe filiam: ego qui peccavi, pœna dignus ſum,

quare uxore necata, ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedam è civitate, fugiam, exulabo: ubicunque potero, deſiderium miſera & crudeli patientia perferam. Morerer, ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autem Naſo raro controverſias, ſed non niſi ethicas: libentius dicebat ſuaſorias. moleſta illi erat omnis argumentatio: verbis minime licenter uſus eſt, niſi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia ſua, ſed amavit. Manifeſtum poteſt eſſe, quod rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres verſus, invicem petiit, ut ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret. æqua lex viſa eſt. ſcripſerunt illi quos tolli vellent ſecreto, hic quos tutos eſſe vellet. in utriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit,

Semibovemque virum, ſemivirumque bovem.

Secundum:

Et gelidum Borean egelidumq; Notum.

Ex quo apparet, ſummi ingenii viro judicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Ajebat interim, decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis nævus eſſet.

CONTROVERS. XI.

Raptor patrem ſuum non exorans.

Lex. Raptor niſi ſuum & raptæ patrem intra trigeſimum diem exoraverit, pereat. Thema. Raptor raptę patrem exoravit: ſuum non exorat, accuſat dementiæ.

CONTRA RAPTOREM. *Porcii Latronis.* Moriar, inquit, moriar hodie: ego virum non fleo. Quid contremiſcis ſenectus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nondum eſt trigeſimus dies. Vitam rogas? dedi, & perdidiſti. Mori, inquit, filium vis. ego te mori volo? immo furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas: & inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus eſt. Quare tam cito ſenex ille remiſit injuriam? Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. timeo ne verum ſit quod audio, ne novo inauditoq; more de nuptiis puellæ exoratus ſit. *Ceſtii Pii.* Quo melius de re judicare poſſitis, narrabo me juvenem. habui patrem ſanæ mentis: nec tam ſeverum ſcilicet, ut crudelis eſſet, nec tam indulgentem, ut incautus. Duxi uxorem, quam pater juſſerat; & tamen nuptiarum mearum me pœnitet. Fili, nonne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaveram dedi? Ipſe diſpenſaſti triginta dies: ut haberet primos ſocer, medios reus, noviſſimos pater. Ne omnia vitia ejus à prima adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hæc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurum, quod filio negavi? Impetravi, inquit, ab illo: alii ajunt illum à te. mediis me diebus accuſas. Rapuiſti virginem, cum tam libenter viveres? *Arellii Fuſci Patris:* Moriar, inquit, etiamnum minaris: nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? jam laſſus es, nec ullum adhuc rogaſti. Non poſſum, inquit, exorare tam diu? Novo more objicit dementiæ conſtantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortaſſe non potero: & ideo iraſcor, dum licet. *Pompeii Silonis.* Hæc audacia ejus ex parte culpæ meæ eſt: nimium indulgenter nutritus eſt: omnia ſibi putat licere: nec ille unquam me rogavit. Ignovit, inquit. Ita alius ante me rogatus eſt? Non noſti condicionem legis tuæ: in

hac

Huc videlicet illa pars legis pertinebat, ut ſuum patrem exoret. Patrem natus ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Apparet nunc te primum rogare. Demens ſum: immo ſi vis argumentum, dabo tibi. filius meus moriturus eſt. nondum teſtamentum mutavi. *Cornelii Hiſpani*. Multi me affectus diducunt: neceſſe eſt de aliis querar, de aliis erubeſcam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamvis dicatur nimis exorabilis, ignoviſſet, ſi ſic rogatus eſſet.

Pars altera. Arellii Fuſci Patris. Me miſerum, pater. iræ tuæ detractum eſt nihil, & tempori multum. infelicior ſum, quam ſi neutrum exoraſſem. Mortem timeo, poſtquam mihi homines gratulati ſunt. Quid tibi, optime ſocer, pro iſta miſericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuperſtitem filiam? *Papirii Fabiani*. Non poſſum diſſimulare, pater, quod illum exoravi, tuum beneficium eſt. certe cum exoratus eſt, hoc dixit: Aliud quidem ſuadebat dolor meus: ſed quid faciam? patris tui miſereor. Miſerere pater: ſcis quam brevis ſit advocatio mea. Miſereor, inquit, vis verum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego nuſer ab hoc patre veniens timerem patrem? *Ceſtii Pii*. Timeo mortem, nec jam habeo cui pereã. *Marillii*. Si tibi tam pertinax adverſum me odium eſt, audacter quid ſis facturus, pronuntia. dic exorari te non poſſe, quid me incerta mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus inter ſomnos quoque velut admotam cervicibus meis ſecurim expaveſco. ſi non impetro ut vivam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non eſt quod puteis legem in numero dierum anguſtam fuiſſe. lex illius, diu moriar. Reſponde, pater, ſi ſervaturus es filium, jam tempus fuit: ſi occiſurus, jam tempus eſt: non poſſum ſuſtinere ultra hæc tormenta, diebus paucis, & in me mihi aliud licet. *Blandi*. Ita parum contigit tibi, quod ſolus periclitanti filio non rogas?

DIVISIO. *Latro* ſic diviſit, An intra triceſimum diem raptor agere poſſit: ſicut non poteſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere eſt. Si cum alio poteſt, An cum patre poſſit, cui vitæ mortiſque arbitrium datum eſt. cum illi accuſare eum liberum eſt, quem mortiferum eſt non exoraſſe. etiam ſi cum patre poteſt agere, An ob id poſſit, cujus faciendi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut accuſari ei neceſſe eſt. deinde ſi poſſit agere, An debeat. Iraſcendi cauſam tractavit, quod alium prius rogavit, quod me non rogavit, quod etiam accuſat. Si non exoravit filius, dementia eſt. tantum dementiam ferre non poſſum, cum adhuc an exoretur, incertum ſit. Hic paterno affectu tractavit ſpem faciendi. non probabat Fuſcum, qui paulo apertius agebat: * eſt controverſiam promittere. poteſt nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. *Fabianus* eam quæſtionem fecit, & in ea multum moratus eſt: dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam eſſe legem, ut pater à filio ſanari deberet, non ut regi. *Latro* eleganter dicebat quaſdam eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res judicatas referri: tanquam, An quicquid optaverit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat: quaſi jam pronuntiatum ſit non debere. Nemo quæſtionem hanc jam tractat, ſicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, An pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantum accuſari à filio debeat. Ajebat enim manifeſtius eſſe de lege & officio patris quæri, & fingi quaſdam controverſias, in quibus

mens ſum, eſt alind ſuſpicandum. *Argentarius* dixit: Rapta eſt, & ſtatim exorata: immo neſcio an exorata, deinde rapta. ſpero te innocentiorem fuiſſe quam vis videri. Tu exoraſſe te dicis. Ego te exoratum puto: dic quid tibi cum ſocero convenit? *Rufus Vibius* dixit: Dic mihi, quid tibi convenerit, quando tibi nuptias promiſerit. nec victum te hercules fateberis, cum dies venerit. *Aſprenas* dixit: Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus: ſi ex illo dies numerarem, cum primum exoraſti. ajunt jam triginta dies præteriiſſe. *Latro* dixit id quod inter ſententias ſcriptum eſt adoriar: dic ergo verum. *Ceſtius* hac figura declamavit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater: deinde ad hanc ſententiam tranſit; Nunquid pejorem cauſam habeo, ſi apud alterum judicer? *Lucius* eadem figura clamavit, & *Hiſpo Romanus*: ſed tranſit mollius. Scio quid reſponderi mihi poſſit: Facile eſt domeſtico judici ſatisfacere. Videro te, cum ad raptæ patrem veneris. In hac controverſia *Triarius* dixerat: Non ſcies an exores, niſi ultimus dies venerit; & tunc, quoad lucebit, perſeverabo. Deinde cum ſcholaſticorum ſummo fragore: Et tu quiſquis es carnifex, cum ſtrictam ſuſtuleris ſecurim, antequam ferias, patrem reſpice. Belle deridebat hoc *Aſinius Pollio*. Filius, inquit, cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat: *Agon'?* quod fieri ſolet victimis. Sed joco quoque remoto, ajebat rem veriſſimam, non poſſe carnificem venire, niſi eo tempore quo jam pater exorari non poſſet. *Ceſtius* ex altera parte hoc colore uſus eſt: quia priorem rogaſſet raptæ patrem. Suſpenſum eſſe volui, ſtatim illum ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patrimonio filii, quam de periculo volui. *Latro* hoc colore uſus eſt. Scitis periclitantes alieno arbitrio agere: illi qui circa erant ſodales, qui occurrerant amici paterni, ajebant: Eamus ſtatim ad raptæ patrem. in hujuſmodi caſu illi rogantur: nam raptoris patres rogant. *Silo* Pompejus diverſum colorẽ huic ſecutus eſt. Non erit, inquit, duritia patris mei: item amici ſuaſerunt, ad raptæ patrem iremus, ne nocerent apud illum quod tarde ſuum exoret patrem. *Hiſpo Romanus* bello dociſmo uſus eſt. Vultis, inquit, amici, eamus ad raptæ patrem? occurremus. ille domi eſt. *Fuſcus Arellius* dixit: Ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. *Triarius* à parte adoleſcentis dixit: Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter *Silo Pompejus* improbabat. ajebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſententiam. Quidam voluerunt videri, cito exoratum raptæ patrem: quidam tarde. *Fuſcus Arellius* dixit: Magnam partem legis conſumpſi: nec de mora queror: raptæ pater rogabatur. *Ceſtius* non probabat, & hac ſententia uſus eſt, cum hunc colorem arguendum putaret: Vult videri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut videatur eum diu non rogaſſe, malo autem videri hoc patrem tarde exorari, quam tarde rogari. *Hermagoras* ſolebat interdum diu ſchemata proſequi, interdum breviter & fortius attingere: ſicut in ſententia fecit, cum ſuſpicionem facere vellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis: πέπεισμαι, φησὶν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ ὅδε, ὡς ταχέως μανῶν πρὸ τῆς φθορᾶς. *Artemon* dixit: λέγει σε τίς πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης. ἀντιφωνεῖται σ' ἐπιπλεῖ. καὶ σιωπᾷς ἀεί. * *Glycon* dixit: Μάλα ἔστερξα, τὸ μέσον ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔτι ἔφυγον ω ΚΡ πότερον ἀπώθε μέμφομαι, ἢ πρὶν ὦσαι τὸν ἔλεον. Hunc ſenſum

ſenſum commodius dixit *Lepidus*, Neronis præceptor: Miſeris, niſi etiam ultimo die egomet jã tui miſereor. *Diocles Cariſtius* à parte patris ethicos dixit: ἐξόων ἀγροῖς, ἐξόων ἁλιεῖς· τίς ἄρ' ἠρώτησέ σε, εἰς τὶ πατρῷον ἦν; εἰς τί παρεγένετο; καὶ γαυ... ἤτοι ἴσως ἐνέδρας, ἤτι ὅμοιον.

CONTROVERS. XII.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

Thema. Abdicavit quidam filium. abdicatus ſe contulit ad meretricem: ex ea ſuſtulit filium. æger ad patrem miſit. cum veniſſet, commendavit ei filium ſuum, & deceſſit. adoptavit puerum. ab altero filio accuſatur dementiæ.

PRO PATRE. *Porcii Latronis.* * Qualem vidi! ipſa fungebatur officiis, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum, ſed laniatis capillis. Vbi eſt, inquam, meretrix? Venit ad me ſedulo, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias. Non expectavi, dum iſte permitteret. amens cucurri. Cetera quemadmodum narrem neſcio; ſteterim, an ſederim, quid audierim, neſcio: hoc unum ſcio, jacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum, crimen meum: non habeo miſer, cui te moriturus commendam. *Ceſtii Pii.* Recepi in ſinum nepotem. Vultis, & hunc abdicem? duos filios tuli. huic numero jam aſſuevi. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo vos, non ſatius eſt meretricem amare, quam neminem? Novi generis dementia arguitur, ſanus etiam, ſi non agnoſcerem meos. Tradidit infantem, & expiravit: non habui cui redderem. Offerebam me propinquis, expectabam ut aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum fratre ceſſante. illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepiſti: nempe ejus quæ meum receperat. Fateor me aliquando inſanum fuiſſe. Neſcio quis eſſet abdicatus: meliorem extuli. *Papirii Fabiani.* Quam nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! aſſidebat mulier triſti vultu affecta, ægro ſimillima ipſa, demiſſis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus eſt? in ſinu meo & filium & animam depoſuit. domum perueni. dementiam vocat, quod infantem non abdicavi. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? ignoſco tibi, quod tam durus es. ægrum fratrem non vidiſti. Ille magni ſucceſſor modo patrimonii natus in lectulo precario moriebatur. Non ſervorum turba circumſtabat, non amicorum: inter infantem & mulierculam, deficientis adoleſcentis ſpiritus in adventum meum ſuſtinebatur. Vt intravi, cadentes jam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus ſum, non contumacia feci, fratri mandaveram. Indico tibi crimina mea: exſpirantem coheredem tuum ad vitam volui revocari. Vt ſalvus eſſet, rogavi deos: &, licet dementiam voces, ſi vixiſſet, recepiſſem. *Arellii Fuſci Patris.* Securior eram, quoniam putaverã illi omnia præſtare fratrem, cum ſubito nuntiatum eſt, in ultimis eſſe filium: nec hoc à fratre. ô me miſerum, quod ſolum nepotem recepi. *Albutii Sili.* Vt vidit uxorem, vidit & fratrem, circumſpiciebat & patrem. *Iulii Baſſi.* Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere; ut nepotem agnoſcerem, rogatus

rogatus ſum. Non poteſt uno crimine dementia intelligi. Nemo ſine vitio eſt. in Catone moderatio, in Cicerone conſtantia deſideratur. ad ſummam, tres fuimus. omnes peccavimus: ego, quod abdicavi: frater, quod tacuit: tu, quod pro fratre non rogaſti. Non ſum uno herede contentus: duos habere volui: & quo magis concupiſcam, habui. Miſit ad me affectus æger, non ibo? mihi crede, aliter à diis de coherede. Cogitate & quis roget, & quem roget. videbitis negare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrem.

Altera pars. Porcii Latronis. Quem honeſtius ſubjecit meretrix quam peperit. Pater iſtius incertus eſt. bene cum ipſo ageretur, ſi & mater. *Fuſci Arellii* patris. Errat, ſi quis ſit qui me putet pecunia moveri: primum aſſuevi coheredem habere, deinde olim jam cum puero iſto paterna diviſi, quia mulieri ille frater donavit plus quam pro ſua parte. *Romani Hiſponis.* Incidit in meretricẽ, inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ. Noſcis quibus ante in cubiculum rivalis venit, quam maritus. *Argentarii.* Cum abdicarer, ajebat: Hoc ſcilicet exſpectabo, donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier, neſcio an adverſus patrem injurioſior ſis, quod abſtuliſti illi heredem, an quod dediſti. *Albutii Sili.* Sine veniant illuc amici, ſine propinqui: nunc erubeſcunt in domum meretricis accedere. Mulier quæ ſine præfatione honeſte nominari non potes, cedo iſtum puerum nulli agnoſcendũ: ſed mater afferat. Severiſſimus pater abdicavit etiam, quem ſciebat ſuum. Erat in domo puer, qui omnes vocabat patres. Adoptavit ejus filium, propter quem etiam ſuum ejecerat. *Ceſtii Pii.* Nullum genus judicum recuſo. ſi ſeveri erunt, nocebit iſti, quod receperit meretricis filium; ſi clementes, quod abdicavit ſuum. Clamavit pater: In domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpius eſt) filius ad illam ibit? Miſit in domum noſtram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, niſi aut abdicatus, aut abdicandus?

DIVISIO. *Latro* ſic diviſit, An pater ob illam adoptionem accuſari poſſit, an ob hoc debeat: omnes infamaverunt adoleſcentem, quaſi illius criminationibus factum ſit, ut frater abdicaretur. Et ideo ſententia laudatur *Fabiani*: Nihil tecum locutus ſum. Cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus eſt, omnes operam dederunt, ut quantum in controverſia licebat, huic vitio mederetur, efficerentque, ne quid in illa videretur meretricis fuiſſe, niſi nomen. *Marillius* decenter hoc dixit; ſimul objiciens fratri impietatem. Nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: ſcires, ſi mecum fuiſſes. *Albutius* ethicos, ut multi putant, dixit: certe laudatus eſt, cum diceret, Exeuntem perſecutus eſt. non probabat hanc *Meſſalla* ſententiam: Non habebit, inquit, fiduciam, ſi mavult videri recepiſſe puerum quam abduxiſſe: & ea ratione eum adoptaſſe, non quia debuerit, ſed quia ſecutus eſt. Fuit autem Meſſalla exactiſſimi ingenii in omnis quidem ſtudiorum partis, Latini utique ſermonis obſervator diligentiſſimus. Idem itaque cum audiſſet Latronem declamantem, dixit: ſua lingua diſertus eſt. Ingenium illi conceſſit, ſermonem objecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Meſſallæ orationem diſertiſſimam recitavit, * quam ſuaſoriam Theodoto declamavit per triduum, quæ dixerit, ſuo loco reddam, cum ad Suaſorias venero.

Color. A parte adoleſcentis non unus omnibus color placuit. Quidam perſonam ejus qualem

acceperant, introduxerunt duram & aſperam. Ex quibus fuit & *Hiſpo Romanus. Iunius* unum ajebat efficiendum, ut non durus videretur, ſed ſeverus In hac parte dixit nobilem illam ſententiā, quam Fabius Maximus circumferebat: Venit aſſidue in domum meretrix: non recedit: paulū abeſt, quin noverca ſit. *Ceſtius* bella figura egit: Dementia, inquit, res eſt ſanitati cōtraria Non quæram extra exempla ſani hominis, & quod pater me rogat, ipſum ſibi comparabo. Fuit aliquando ſanus: tunc quid faciebat? Oderat luxuriam: ut caſtigaret, nunc jam ſeverus. ſenem putabitis ſanum, ſi vobis in lupanari oſtendero? Sic declamavit, ut fratri patrem daret accuſatorem, & illum argueret ſibiipſi comparandum. *Latro* fratri pepercit; puerum preſſit, & dixit fratris filium non eſſe, & ne fratrem quidem hoc fieri voluiſſe. illa verba ab ægro impetrata. *Fabianus* ex omnibus iſtis colorē ſecutus eſt optimum, qui ajebat, dicere Meſſallam non tantum bonam partē adoleſcentis fieri, ſed etiam honeſtam. objecit patri, quod fratrem abdicaſſet, non ſchemate, ſed serio. Nihil, inquit, peccaverat. amat meretricem. ſolet fieri. adoleſcens eſt. expecta. emendabitur, ducet uxorem, quare tunc non egiſti dementiæ? Expectabat pœnitentiam tuam, ajebat, jam reſipiet. Hoc per tranſitū objicere cœpit, quod non recepiſſet, quod vidiſſet in lupanari habitantem. Abdicaſti, inquit, ut emendares, non ut vitia augeres in dies. nullū illius vitiū ætatis eſt. amor eſt. recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimū objecit illi, quod ægrum non ſuſtuliſſet. Poteſt, inquit, convaleſcere, ſi viderit penates ſuos, mitius certe morietur in paterno ſolo ſuo. Quare, inquit, tu apud fratrem non fuiſti? & ego queror. Ille cum ad te mitteret, putavit ſe ad duos mittere. Vtinam tecum fuiſſē, pater: rediſſes illinc cum filio, ſed tuo. De adoptione noviſſime queſtus eſt & hac figura: Abſtuliſti mihi fratrem, cum quo natus ſum, cum quo educatus ſum, ut dares iſtum. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut hujus vocetur pater. Sed ut aliquid jocer, *Fabianus Maximus* nobiliſſimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicū morbum, quo nunc laborat, intulit: de quo Severus Caſſius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: Quaſi diſertus es, quaſi formoſus es, quaſi dives es, unum tantum es: non quaſi, alapam. * Hanc controverſiam cum declamaret Maximus, dixit: Quaſi tricolum tale, qualia ſunt quæ baſilicam infeſtant. Dicebat autem à patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pater in ultimis annis, nepos in primis abdicatur: nullus autē, * Hæc ſubinde refero, quod æque vitandarum rerum exempla ponenda ſunt, quam ſequendarū. In hac controverſia *Latro* contrariam rem controverſiæ dixit, ſed ſibi. Declamabat illam, Cæſare Auguſto audiente & Agrippa, cujus filios nepotes ſuos, Cæſar Lucium & Cajum adoptaturus diebus illis videbatur. Erat Agrippa inter eos qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Cū diceret partem adoleſcentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit: Nam iſti adoptione nobilitati fuerunt. hæc & alia in hanc ſententiam. Mæcenas innuit patri. faſcina recuſare. finire jam quidam declamationem putabant. hanc malignam rem [* Mæcenas] eſſe: effeciſſe enim nobilē, non ut audiret quæ dicta erant à Cæſare, ſed ut notaret. Tanta autem ſub divo Auguſto libertas fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem exprobrarent. Vipſanius Agrippa fuerat, Vipſanii nomen quaſi argumen-

Digitized by Google

gumentũ paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur. cum defenderet reum, fuit accuſator qui diceret M. Agrippam, & quod medium eſt, volebat Vipſanium intelligi. Fuit qui diceret: Concurrite, Agrippa malum habebis, reſponde diis. Ea in parte utique mihi videtur admiratione dignus divus Auguſtus, ſub quo tantum licuit. Sed horũ non poſſum miſereri, qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne excuſare quidem errorem ſuum potuit. Nihil eſt autem crudelius quam ſic offendere, ut magis ſis offenſurus ſi ſatisfeceris.

CONTROVERS. XIII.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. Torta à tyranno uxor, numquid de tyrãnicidio ſciret, perſeveravit negare. poſtea maritus ejus tyrannũ occidit. illam ſterilitatis nomine dimiſit, intra quinquennium non parientem. Agit illa ingrati.

PRO VXORE. *Portii Latronis.* Si cum liberis torta eſt, & incaſte: Eſcende, inquit, occide tyrannum. niſi occideris, indicabo. Subinjecta manu ſatelles: Quid moraris inquit, jam expoſita tormenta ſunt. Bene eſt, inquit mulier. ad ſtuprum vocor. Inſtabat quotidie viro uxor, exigebat tyrannicidium. Tempus eſt: Eſcende. Si nihil aliud, ut liberos habeas. niſi tyrannicidę paritura nõ ſum. Miraris, ſi eo tempore matrona dicere potuit, Eſcende, occide tyrannum: comes ſequerer, niſi me inutilẽ dimiſiſſet tyrannus: Eſcende. ego jam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidiũ diducit, quas non diduxit tyrannus. *Ceſtii Pii.* Subito infelices nuptias oppreſſit tyrannus. Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines: nihil tutum erat: nulli feliciores tunc videbantur quam qui liberos non habebant. Quædam itaque eliſere conceptos: quædam fœcunditatẽ ſuam moratę ſunt. Quod ad hanc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias, quod illo tempore nihil peperit. Tyrannus ſuſpicatus eſt, iſti neſcio quid de tyrannicidio cogitare: ſive iſti aliquid excidit, ſive magna conſilia non bene vultus tegit. Utique de uxoris garrulitate queri non potes, cum ſcias, quemadmodũ taceat. Miſit itaq; ſatellites: Attrectate, inquit, uxorem, &, adjecit, ſi quos filios habet. Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorũ vultibus erant tormenta. jactatur miſera inter ſatellitũ manus, & toto itinere non ducitur, ſed trahitur. Iſti de tyrannicidio: audacter jam conſilium indicemus. Iam enim puto licet. Nupſit iſti propter liberos: ſed infelices nuptias cito tyrannus oppreſſit. hoc publicum divortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter ſatellitum manus vexatur atque diſtrahitur. Hanc aliquis etiam ſi non torqueatur, non parere miretur: impoſita in eculeum, ſæpius abſentem virum reſpexit, quam præſentem tyrannũ. Quam multas matres audivi illo tempore: Quidnam volui, quæ peperi? *Arellii Fuſci* Patris. Explicatur totus tyrannicę crudelitatis adverſus infelicẽ fœminam apparatus, & illa inſtrumenta virorum quoq; animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebri pectori conſtantiã proponuntur: inſtat tam denuntiationibus, quã tormentis tyrannus, & minando torquet. Tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces, & tacet. plus tibi præſtare nõ potuit, ſi de te liberos ſuſtuliſſet. Cęduntur flagellis artus, verberibus corpus abrumpitur, exprimiturq; ipſis vitalibus. Tacet. An fit tibi iſta datura liberos neſcio. tyrannicidiũ dedit. Ita eſt, mulier, non vis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat in-

dignatione captæ civitatis maritus, & conſilio ſuo,& uxoris adjutorio fortior, quomodo occidã tyrannũ? Quę pars accedenti maxime vacat? ubi cuſtodiæ ceſſant? ubi natura loci minore munimento virtutem ſubmovet? Sic vir & uxor mentem exercebant: miraris ſi tranſit quinquenniũ inter uxorem tortam,& virum occupatum? ſæviebat etiamnũ tyrannus: torquebantur in cõſpectu virorũ uxores: pænitebat matres fœcunditatis ſuæ. *Hiſpo Romanus* inquit: Deſiderabas liberos, ut ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate, ita tu hac ſalva heredem non habes? nullum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes partes convulſæ ſunt, ſciſſum corpus flagellis, exuſtum, convulſum tormentis. ignoſceretis puto mulierculæ, ſi dixero: Feſſa eſt. *Hiſponis Cornelii.* Contabatur ille: nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli. prorſus cum uxorem vidiſſes, poſſes timenti ignoſcere. Aſſidue tormẽta variantur: accenduntur extincti ignes: tortor vocatur, ſub quo mariti uxorem prodiderant. paciſci me tecum putas. Vt taceã, nonas quinquenniũ? Quid tyrannicidio gloriaris? tanquã non facilius ſit occidere tyrannũ, quam ſuſtinere? Duplici beneficio uxori ſuæ obligatus: & quod non eſt occiſus,& quod occidit. Faſtidit ſterilẽ, qui fecit. *Iunii Gallionis.* Inſtabat tyrannus. Torque. Illa pars etiam poteſt ſubjici in ignes, in illa parte jam exaruit cruor: ſeca, verbera, oculos lancina, faciã ne viro placeat. *Papirii Fabiani.* Deſcribam nunc ego cruciatus,& miſeram corporis patientiã inter tyrannica tormenta ſævientia: extincti ſanguine refovebãtur ignes: hæc deſinebat torqueri aliquando, ut ſæpius poſſet. Exquiſita verbera, laminæ, equuleus, quicquid antiqua ſævitia invenerat, quicquid & nova adjecerat, quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quereret. O nos felices, quod nullis aucta puerperiis fuit. acuit hanc. fecit tyrannicidium ſilentio, certe tyrannicidã. Convulſis laceratiſque membris, nec adhuc ſufficientibus, non dimiſſa eſt ex arce, ſed projecta. Quid eſt quod uxorem dimiſeris? nunquid premit cenſum onera ſumptibus, & ut ſæculi mos eſt, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo uſq; in publica damna privatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos, & aurũ veſtemq; nihil in matrona tecturã concupivit? Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet tyrannus. Expecta. poteſt parere. Non reſpondet ad propoſitum, nec ad certum diem fœcunditas. ſui juris rerum natura eſt, nec ad leges humanas componitur: modo properat, modo vota præcurrit, modo lenta eſt & demoratur. Expecta modo. pariet. Quid dicis? non poteſt fieri. quare? quia torta eſt. Imputat tibi quod publicata eſt. imputat tibi quod torta eſt. imputat tibi quod ſterilis eſt. *Iulii Baſſi.* Ajebat tyrannus: Vre, cæde ventrẽ. *Argentarii.* Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat. *Triarii.* Non ex formula natura reſpondet, neque ad præſcriptum caſus obſequitur. ſemper expectari fortuna mavult, quam regi. Alibi offenditur improviſa ſegetũ maturitas, alibi ſeram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicavit uxori meæ, ne votis in gratiã.* Ajebat tyrannus: Indica. nulla tua culpa eſt. Cæditur. tacet. utrum putas mirandum eſſe, tuum tyrannicidiũ, an hujus ſilentium? Expectaſſe aliqua per longum tempus maritum dicitur. quanta laus eſt ſervaſſe, cũ expectaſſe tanta ſit? Alia deſiderio viri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe. hæc non cum viro arſiſſet, quę pro viro arſit?

ſit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit. Cedo hanc, nec in tormentis oppreſſam. morte amplius pro viro præſtitiſſet, ſi quid amplius elegiſſet tyrannus. *Marcelli.* Si tamen peccaſſet in partu, ignoſci ei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidiſti, tyranno. ille torſit & dimiſit ad virum. *Albutii Sili.* Vicerat ſævitiam patientia: deerat jam ſanguis, ſuperabat fides. aliquando projecta eſt. differebatur diſtortis manibus, emotis articulis, nondũ in ſua membra artus redierant. Talem uxorem tortor dimiſit ad partũ. Ingratus vocabatur, quod in præmio nullã uxoris fecerat mentionẽ. Res tuas tibi habe. injicere debui manũ, & ipsũ inter res ſuas trahere. nihil amplius patri debes quã uxori. mihi crede, majus fuit tyrannicidiũ pati, quã facere.

Pars altera. Argentarii. Ego torta ſum. Merito objiceres, niſi te vindicaſſem. *Fulvii Sparſi.* Vobiſcum, Iudices, loquor. * *

DIVISIO. Controverſia hæc reum facere primum, ſi materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidẽ, ſed non potui reddere, aut iſta noviſſima, non facere. Non quiſquis nõ reddidit beneficium, ingrati tenetur. animus æſtimandus eſt non reddentis. *Pollio Aſinius* ajebat nunquam tentandas eſſe quæſtiones: primam manifeſto obtinere poſſe, qua negamus nos beneficiũ accepiſſe. perit tota cauſa, niſi in hoc vicit. Apparet enim ingratũ eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficiũ. *Gallio* noſter putat quotiens poſſit, hoc auferendum adverſario: quotiens non poſſit, concupiſcendũ: quotiens ne hoc quidẽ poſſit, tranſeundum, quaſi donemus, & poſſimus quidẽ facere controverſiam, ſed nolimus. Idẽ Attico Vipſanio Appollodori diſcipulo placuit. Hoc illi amplius. Quoties non potuerimus, ajebat, an beneficiũ acceperimus, controverſiam facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum, quam ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quotiens negare non poſſumus, eſſe quidẽ crimen illud fatemur, ſed leviore pœna dignũ, quam accuſator arguat. *Latro* in hac controverſia non dubitabat facere primam quæſtionẽ, an beneficium dederit. hoc in hæc diviſit: Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium ſcelus non facere: deinde ne ſciſti quidẽ. Non enim tibi indicavi, nec tam magnum conſilium, virilibus quoq; animis grave, commiſi muliebri garrulitati: quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mihi tibi ultionem reddidi pleniſſimam: perſecutus ſum nefarium hoſtem, illic occidi ubi torſerat. Dices me Reipub. cauſa feciſſe. & tu Reip. cauſa tacuiſti. Tutus ſit, quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio. An quod fecit, facere debuerit. Hoc diviſit in hęc duo: An jam certam ſterilitatẽ uxoris bonæ ferre debeat: an ne ſterilis quidẽ pro certo ſit. Novi declamatores Poſmos * * cum Apollodoro, qui reus veneficii fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, damnatus Maſſiliæ docuit, & hanc quæſtionẽ fecerunt in hanc controverſiam, An inter viros & uxores data beneficia, ingrati lege teneantur. Non eſt beneficium, ſed officiũ, facere quod debeas: ut ſi filius patri ſe dicat beneficium dare. Hanc quæſtionẽ fecit & Gallio noſter. *Blandus* in ultima parte controverſiæ, qua de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquennium numerari debeat excepta tyrannide. illud tempus non debere imputari quaſi ſterili, quo matres etiam editos partus abominatæ ſunt. illud tempus imputatur feminis in Repub. quando pariunt, non plus tyranno. Huic ſubjecit, An etiam ſi & aliis imputari

tempus tyrannidis ſolet, huic non debeat. *Latro* ex ſuo * more has non quæſtiones putabat, ſed membra illius ultimæ partis, ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repeti: an non quæcunque quinquennio non peperit, ſterilis eſt. Quid enim ſi vir alicujus abſuerit toto pæne quinquennio in peregrinatione? viro imputabitur. Quid ſi vir ægrotaverit? quid ſi maritus eviratus inutilis in cōcubitu uxoris ſuæ jacuiſſet, imputaturus fuit? quinquennio quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus ſuis querebatur, quod natus eſſet. Hæc, quod torta eſt; hæc quod maritus occupatus tyrannicidio non vacavit in uxoris voluptates. *Buteo* aridus quidem declamator, ſed prudens diviſor controverſiarum, contra Latronem ſentiebat, *Blando* accedebat. Aliud enim eſſe ajebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utique ſterilis eſt: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione juris: illic, de ſpe fœcunditatis. Sed Blandum quoque arguëbat. ajebat enim ſic fuiſſe quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet; deinde, etiam ſi non in aliis, an inter has gradus eſt. Sed ipſe ſic hanc in partes quæſtionem dividebat: An quæcunque quinquennio non peperit, tanquam ſterilis dimitti poſſit. Poſſet enim accidere, quod Athenienſibus in bello accidit, ut liberi & conjuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabitur hoc tempus fœminis, quo viros deſtituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non vetuiſſet iſtam parere quin interemiſſet. Et cum hoc vehementer impleviſſet, & probaſſet, non omnes poſſe dimitti, ſi quinquēnio non peperiſſent, tunc illo tranſiit, An hæc poſſet & hic etiamnum non hoc quærebat, an deberet dimitti, ſed an poſſet. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo iſtam quæſtionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, non quid oporteat? hæc enim, an hæc poſſit, per illum non poſſet, quia tyrannidem non ceperat. Aliquod tempus impune à legibus miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reſervo. Sed non peperit, quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitaſti. *Paſſienus* vir eloquentiſſimus & temporis ſui primus orator, hanc ſubtilitatem actionis non probabat in Latrone, ſed aſſentiri dicebat, ideo quæſtiones tractandas per ſe eſſe, ſi hæc mulier juſti repudii ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, ſed an ingráte dimiſſa ſit, itaque in æquitatis tractationē cadunt, etiam quæ juris ſunt. Nam cum quæritur; An potuerit hæc dimitti, etiā ſi licuit: apparet, quod utiq; non oportuit, ſi ne licuit quidem. *Albutius* decentiſſime fecit. ſolebat enim fere in aliquas figuras declamationem deſcribere, & prius egit injuſti repudii, deinde ingrati: in quibus putat eſſe, an ullum beneficium viro contulerit, à quo tanquam inique dimiſſa. Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationē quinquennii pertinentes libere tractavit, deinde tranſit in ingrati accuſationem.

Color. Ceſtius pro viro introduxit colorem. Quo tempore uxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabā: poſtea cogitavi, & hæc ipſa cogitandi cauſa fuit, uxoris ultio. Utrumque ſecutum eſt, ut illa marito inſolentiam imputare non poſſet, maritus illi tyrannicidiū poſſet. *Latro* dixit: Si jam tum de tyrannicidio cogitaſſem, uxori non indicaſſem. *Fabianus* philoſophus colorē magis bono viro cōvenientē introduxit, quā oratori callido. Dixit enim, & cogi-

cogitaſſe tyrannicidium, & uxori indicaſſe: & illam tum quidem feciſſe, quod probam fœminam facere oportuit: nunc peccare, quòd putet beneficium eſſe, recte facere. Hic color illi & illa parte profuiſſet: Si beneficium putas te dediſſe quòd tyrannicidium non prodidiſti: Ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi. repudium ex tuo quo vis libero-rum cupiditatem, pro ſemper uti tanquam vir ejus debuiſſet, poſtea magis tanquam tyrannicida. *L. Vinicius*, Vinicii frater, Fabiani colorem valde probabat, & ajebat, onerari uxorem uno modo poſſe, ſi nihil unquam ſecretum ab illa maritus habuiſſet. Si dixerit, inquit, poſt tormenta ſe de tyrannicidio cogitaſſe, tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit, ſi torta tyrannicidam fecit, quàm ſi tacuiſſet. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus uſque eo ſuſpicatus eſt, ut torqueret. Dixerit, cogitaſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed uxori non indicaſſe: augebit uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commiſſum non erat. Potuit enim uxor, etiam non indicante marito, tam magni conſilii molitionem deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitavi, honeſtior ſum vetus tyrannicida: & non privatis, ſed publicis malis ad ultionem impulſus. Si cum cogitarem, non celavi uxorem: facilius perſuadebo, me malum hodie maritum non eſſe, cui ſemper tam deditus fui. Ad ultimum hoc conſequar. ſi quod audierat tacuit, non beneficium eſt, ſed fides. Hic eſt L. *Vinicius*, quo nemo civis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præſtituta erat, prima intentio animi dabat: ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Auguſtus: Vnus Vinicius ingenium in numerato habet. *Hiſpo Romanus* maligne & accuſatorie: Nihil, inquit, ego iſti narraveram: iſta, ut erat neceſſe, aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis ſuſpicata eſt. vnde emanaverit ſermo, ſcietis. Videtis quo veniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad ſervum, ſed ad iſtam, quæ nihil negotii habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſa tacuiſti: ſciebas te perituram, ſi confeſſa eſſes tyrannicidium. *Hybreas* dixit.

CONTROVER. XIV.

Pater & filius luxurioſi.

THEMA. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. accuſatur à filio dementia. Contradicitur.*

PRO PATRE. *Porcii Latronis*. Vtriuſque tamen cõparetur luxuria. Tu conſumis patrimonium patris tui: ego accuſatoris mei. naviga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, utere ſenex. Accuſator meus inter ſe contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen abſolvi. *Ceſtii Pii*. Poteſt nobis convenire. ſimiles ſumus, puta te patrem: dic quid me velis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? Rogo vos, ego prior cœpi: tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, conſumemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicit: Luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. *Arellii Fuſci* Patris. Sed tu, inquit, ſenex es. unde ſcis te non futurum luxurioſũ ſenem? Omnia à te vitia: quòd unguento coma madet, tuum eſt: quòd laxior uſque in pedes tunica demittitur, tuum

tuum eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant: quid porro? domus noſtra luxurioſos duos non capit? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore vita reficere? hoc noviſſimum meum meritum eſt: ſed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. *Fabianus.* Noli pecuniam concupiſcere, quid tibi dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam, urbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat: hæc eſt quæ ſenes corrumpit. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt. nihil eſt mihi opus præcipientibus, exemplum habeo. propoſui quicquid tu feceris, facere. navigabo, ſi navigaris: militabo, ſi militaris. dic hodie quid putes melius. Sed illud excipio, ne objicias, quod elegeris. *Blandi.* Objicit luxuriam propriam, & hoc dicit adoleſcens: Frugaliter vixi quamdiu frugi patrē habui. ante me deſiſte, ante me cœperas. *Blandi.* Senex luxuriaris. reſpondeo tibi, Adoleſcens navigavi. Ego jam, inquit, deſii, tu nondum. Non miror, ſi deſiſti, prior cœperas. *Mentonis.* Quod gaudium accepiſti, vere luxurior. *Pompeji Silonis.* Si modo emendatus eſt filius meus (ſolet enim etiam luxuria ſimulari) ſuo quiſque ordine reus ſit. Vis me ducere uxorem: ſi novercam haberes: jam abdicatus eſſes. *Vibii Galli.* convivæ certe tui dicunt: Bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Alliga me, dum te cuſtodias. *P. Aſprenatis.* Quia nihil proficiebam objurgando, volui illi vitam ſuam oſtendere. *Iunii Othonis.* Malam cauſam haberem, ſi alium accuſatorem haberem. Malam cauſam haberem, ſi te filium non haberem.

Altera pars. Iunii Gallionis. A laudibus patris incipiam. hic adoleſcens temperatiſſimus, & lubricum tempus ſine infamia tranſiit: duxit uxorem, filium ſuſtulit, ad ætatem perduxit; jam ſenex factus eſt: niſi quod ſibi bonum videt, luxuria uſque eo ſe projecit, ut accuſetur. Senex amens, ſenex ebrius, circumdatus ſertis, delibutus unguentis, & in præteritos annos ſe retro agens, & validus in voluptatibus quaſi juvenis exultans, nonne portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat: ſenex luxurioſus inſanit. ætates exhauriunt, vitia laſciviunt. *Papirii Fabiani,* Navem in portu mergis. alter ſolito tempore labitur, alter inſolito: alter alieno, alter ſuo: alter annos ſequitur, alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria tua. patrem videre velimus. Non ſimulas iſta, ſed facis: nec amantem imaginaris, ſed amas: nec potantem adumbras, ſed bibis: nec te doces diſſipare bona, ſed diſſipas. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipſe de prœlio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipſe honores mercatus eſt? quis ut ſeditionem leniret, turbavit rempublicam? Non coërcet vitia, qui provocat.

Diviſio. Latro ſic diviſit. An ob hoc accuſari pater poſſit. Hic illam vocalem quæſtionem poſuit, quam ſolebat faſtidire Seleucius, minime ſolere patri objici luxuriam non magis quàm avaritiam, quàm iracundiam. Non vitia patris accuſari ſolere, ſed morbum: & ſi poſſit aliquid præter dementiam objici patri, luxuria non poſſit: Alioquin filius, inquit, abdicare permittis. hic de ſuo conſumit, An ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obiice-

jicere patri ſolet ebrius: ſi petulantiam, injuriæ damnatus. etiam ſi ob hoc accuſari poteſt, etiam ſi à tali filio, An ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio uſus eſt, damnandus ſit. Ait enim adoleſcens: Quolibet alio genere debuiſti me objurgare. quid ſi adulterium vindicare velles committendo? Turpe eſt ſic caſtigare vitia, ut imiteris. Deinde an conſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut, inquit, Quare, ſi cœpiſti ſic emendare filium, cum emendaveris, non deſinis? *Ceſtius Pater*, patris aiebat ſimulationem luxuriæ ſignificandam magis quàm profitendam: Ita, inquit, adparebit illum ſimulaſſe, ſi etiamnum ſimulat. ſi deſinit ſimulare, oſtendit jam ſibi nihil prodeſſe ea conſilia, quaſi filius emendatus ſit: emendatum autem eſſe non conceſſit, & aſſidue dixit, nihil magis ſequi intervallum hoc luxuriæ; etiam vere intermiſſa vitia vehementius ſurgere. *Latro* aperte putabat ſimulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere: ſi quod vitium videri poterat, efficio conſilium, quare potius ſignificet, quam dicat frugi eſſe. *Blandus* hac figura declamat filium, & pro abdicato reſpondit. *Ceſtius* ajebat, adoleſcentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipſi remiſſum ſit. Itaque ſic narravit, ut ſuam quoque luxuriam imputaret patri. non ſeveram fuiſſe diſciplinam, non bene inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis mores formare, & à vitiis ætatis abducere: Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Vnguento cani madent, & comiſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus videtur. Merito in adoleſcentibus non omnem luxuriam vindicant: cito deſinunt. Cum haberem luxuriæ iſtius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebeam, imputabat, me non diſcere. Hunc ſenſum ipſe *Ceſtius* ſano genere dixit. Flavium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſcivius dixerat, objurgavit. *Flavius* hoc modo dixit, cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, & odio ſibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me ſenem fieri. *Ceſtius* hoc ajebat dulcius quidem, ſed corrupit & unam ſententiam. Incredibile eſt, inquit, cum juvenis ſit, ſenſiſſe ſe ſenem fieri: & noluiſſe videri tam diu luxuriantem, donec ſentiret ſe ſenem fieri. *Fuſcus Arellius* dixit: Non accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuriat mea laudatio. Conſilio luxuriantem filium iſtum emendo. Supervacuum in narratione hunc colorem habuit: ſubito furore collapſam patri mentem, meretricem dependentem collo ſenis, & paraſitorum circumfuſam regi turbam, ſic cum rivalibus rixari, & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putavi initio & ego conſilium eſſe, non morbum, deſinet luxuriari: deſinet, inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in juvenilibus vitiis: hoc turpius luxurioſus, quo diutius. Quid faciam? ſi ſuo more emendare patrem volo: luxuriandum eſt. *Silo Pompejus* patronum adoleſcenti dedit: quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accuſaret patrem. *Rufus Vibius*. Feſtivum ſenem, qui in honorem filii ſui adoleſcentis ebrius ſit. In narratione hoc uſus eſt colore, ſolutum patrem, jam mentem ejus labantem laudare cœpiſſe luxuriam. dicerem eſſe felicius: ſi his qui ſibi amare permitterent, neceſſarium, tantum habere, quantum acceperant: objurgarent

renr, interim quaſi non commemorent. Ruſticum, inquit, juvenem, præmatura ſeveritas non eſt frugalitas, ſed triſtitia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui dum vitia etiam objurgare vult, luxuriatur? *Argentarius* hoc colore declamavit: Duo luxuriantur una in domo: alter juvenis, alter ſenex: alter filius, alter pater: uterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait: Hoc conceſſum ætati. Vtor, & juvenili lege fungor, id facio, quod pater meus fecit, cum juvenis eſſet. negabit? bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tirocinium adoleſcentiæ, quaſi debitum ac ſollenne perſolvere. Revertar ad bonos mores, qui qualem cauſam habeant, videritis. Faciant etiam ſi non quod oportet fieri, at quod ſolet. Alter ait. Scio me novum civitatis miraculum, incedere luxurioſum ſenem; ſed hoc caſtigandi genus commovere viſum. Vt emendaret filium, ipſe peccare cœpit. at ſi avus viveret, nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis.

A parte Patris. Glycon Syricon dixit: εἰ τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' ἡ ἀρχὴ πάσης; *Agrotas Maſſilienſis* longe lividorem ſententiam dixit, quam ceteri Græci declamatores, qui in hac controverſia tanquam rivales rogati ſunt. Dicebat autem Agrotas inculta: ut ſcires illum inter Græcos nō fuiſſe, ſententiis fortibus, ut ſcires illum inter Romanos fuiſſe. Sententia quæ laudatur, hæc fuit: Ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τούτῳ διαφέρομεν. σὺ μὲν δαπανῆς ἡδόμενος, ἐγὼ δ' ὀδυρόμενος. *Damos Scombrus*: ζῆτε μὲν, ἣν ἐν δέοντι ἀναστρέφῃ. *Diocles Caryſtius*: καὶ δ' ἔξω βίου στέρεας εἰς μηδὲν μεταβάλλοι. *Hermagoras* raras ſententias dicebat, ſed argutas, & quæ auditorem diligentem penitus afficerent, ſecurum & negligentem tranſcurrerent. In hac controverſia dixit: ὦ τύχης δεινῆς! ταυτὰ ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν. *Barbarus* dixit vulgarem ſenſum ſatis vulgariter. Γνῶσι, τέκνον, ὅτι νέος ἂν πάθῃ τι, ἀνασώσῃ. Elegantius hoc compoſuit *Hiſpo Romanus*. Placet vobis frugalitas mea, quòd patrimonium ſervo, quòd acquiſivi, uxorem mature duxi, ſemper dilexi, quòd ad omnem me tutum fabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota vita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime *Syriacus Vallius* dixit: Fili, quando vis, deſinamus.

CONTROVERS. XV.

Peregrinus negotiator.

Thema. Quidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt. in viciniā mulieris peregrinus mercator commigravit. ter illam appellavit de ſtupro, adjecit preces, negavit illa: deceſſit mercator teſtamento omnibus bonis heredem eam reliquit, & adjecit elogium, Quia pudicam comperi, *adiit hereditatem: redit maritus, accuſat adulterii ex ſuſpicione.*

CONTRA VXOREM. *Porcii Latronis.* Quanquam eo prolapſi mores jam ſunt, ut nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus videri poſſit, tamen ego adeo longe ab eo vitio ſemper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium ſtuporem arguat, quòd tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram, niſi divitem factam: ex ea domo ream protraho, in qua jam nihil meum eſt. cum ego tandiu peregrinatus ſim, nullum periculum terra marique fugerim, plus iſta intra

intra unam viciniam, quàm ego toto mari, quæſivit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſum, confitendum habeo, hac me cauſa abfuiſſe, ut in acceſſione patrimonii peregrinando cum uxore certarem. Illud, Iudices, mihi tormentum eſt, quòd notata judicio veſtro, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tantum in iſtam dives amator effudit, ut poſt pœnam quoque expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim uxori proficiſcens, ſcio: cetera, quemadmodum adoleſcens formoſus, dives, ignotus, in viciniam formoſæ, & in abſentia viri nimium liberæ mulieris commigraverit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianæ per diem noctemque libidinis exhauſtis viribus perierit, interrogate rumorem. Vos interrogo, Iudices, quid officii mei fuerit. Poteram ego ſalvo pudore meo nihil de hereditate ſuſpicari, in qua etiamnum auctor ab uxore dictus ſum? Veni nihil aliud quàm ut fortunam meam querar, nam cauſam melius vos noſtis. Tempus eſt, Iudices, de uxore & marito credi, mulierem tam formoſam amari potuiſſe. Pudica forte ſic amari, ne ſollicitaretur, potuit. Neque eſt quòd dicat: Non in meo iſtud arbitrio poſitum. Erratis vos Iudices, ſi non maritum ad ſollicitandam matronam putatis irritamentum; ſpem corrumpendi quamvis facilem, quamvis amabilem ſexum. Si tantum in formoſa ſperari poteſt, quantum placere poteſt, omnes formoſæ in ſe univerſos populos converterent. Matrona quæ ſe adverſus ſollicitantes aviam volet, prodeat in tantum ornata, ne immunda ſit: habeat comites ejus ætatis, qui impudicos, ſi nihil aliud, verecundia annorum removeant: ferat jacentes in terram oculos: adverſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quàm inverecunda ſit, etiam in neceſſariam reſalutandi vicem multo rubore confuſa longe ante impudicitiam neget ore, quàm verbo. in hac ſervandæ integritatis cuſtodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium compoſita, paulo obſcœnius quàm poſita veſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantum non ultro blandientes, ut quiſquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit, cultu, inceſſu, facie, aliquis repertus eſt, qui incurreret, & reti adulteræ ſe non ſubduceret. Internuntium, puto ſollicitantis ſe, arripi & denudari juſſit, flagella & verbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipii vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Nemo ſic negantem iterum rogat. Quotiens quòd non una peregrinareris queſta es? apud quem indignata es? Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaveris, quod plerumque etiam impudiciſſima ſpe uberioris præmii de induſtria ſimulat. Quando de injuria tua viro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis injuriæ ſolitudo tua pateret, maturiorem reditum rogaſti? & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epiſtola, quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem! Miſerrimus omnis ſæculi maritus, ſic contempta abſentia mea, etiam nunc injuriam meam neſcirem: ſi qui fecerat, tacere voluiſſet. Totiens ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras, convertiſti. Non omne ornamentum, veluti cauſam talis injuriæ execrata es? Quod proximum eſt à promittente, rogare ſtuprum, tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impune, ſi

quod adulteris edidit, ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſingillatim omnia perceuſeo? quicquid ego non eni in mundo tibi miſer, ut maritus, cum omni cenſu meo inter munera adulteri lateo. *Sola mihi heres eſto*. Quid ita? habes, inquit, ſcripſit cauſas. quia cum ſemel appellaſſem, iterum, cum tertio, non corrupi. O vos nimium felices, & aureo, quod ajunt, ſæculo natos, ſi etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola heres eſto: quia corrumpi non potuit, quia tot ſollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam cuſtodivit. Tace paulisper nomen auctoris: nunquid non teſtamentum viri credetur? nullam eſſe in uxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum ejus amorem: aut certe ita creditum. jam moriturus tabellas occupare, ſi vultis cum muneribus meis imponere, eclogium ex teſtamento adulteri petendum eſt. *Sola heres eſto*: quamvis aliena, quamvis ignota: tantum quia pudica, quia incorrupta eſt. Quid? iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco ſcilicet cum tantis diviciis peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat. Illic ubi natus eſt, nulla pudica erat. at illic ubi negotiatus, quia nulla non proſtituta erat, vacuo teſtamento pudica heres per errorem quæſita eſt. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus ſum, qui pudicam libentiſſime crederem. A leone jam ad omnem patientiam ſæculi mos abiit, ut adverſus querimoniam viri uxor alieno teſte defendatur? At hercules adverſus exteriorum quidem opiniones ſpecioſiſſimum patrocinium erat: *Ego viro placeo*. At ego, ſi hunc morem inſcribendi recipitis, in conſpectu veſtro ita ſcribam: *Vxor mea heres eſto, quod peregrinante me adamata eſt, quod heres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quod tam infamem hereditatem adiit*. A duobus vos teſtamentis in conſilium mitto, utrum ſecuturi eſtis: quod ab adultero abſolvitur, an quod damnatur à viro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi: & adverſus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenii, eſt veluti ſolum ac firmamentum in nullam incidiſſe fabulam: novos fortaſſe, non in omnium æſtimationem occurrere: & horrenda multa, deinde ac varia daturus experimenta. fœmina quæ damnum pudicitiæ qui vis eſt, atque curandus eſt eſſe ac videri pudicam.

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex Epitome.

Muliebrium viriorum fundamentum avaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulteri, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusq; agnoverit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia, ſi tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum unus, & peregrinus. Cui plus laudator quam accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audivi pudicam, niſi in adulteri eclogio. Dejice in terram oculos, & aures tuas exteriorum vocibus claude. Sibi quiſq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus credetis civi, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipſum eclogiū corruptoris animo ſcripſit, *Quia pudicam*, inquit, *comperi* quod

quod nulli præter me contigit. *Pars altera*. Formoſa eſt, hoc natura peccavit. Sine viro fuit: hoc maritus peccavit. Appellata eſt: hoc alius peccavit. Negavit: hoc pudice. Heres relicta eſt: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc conſulto fecit.

LIBER TERTIUS.

Seneca Filiis.

INſtatis mihi quotidie de Albutio: non ultra vos differam, quamvis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies ſexieſve populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ ſuæ pænitebat. Alius erat cum turbæ ſe committebat; alius, cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exſurgere audebat. Illa tempeſtiva in declamationibus ejus philoſophia ſine modo tunc, & ſine fine evagabatur: raro totam controverſiam implebat. Non poſſes dicere diviſionem eſſe, non poſſes declamationem: tanquam declamationi multum deerat, tanquam diviſioni multum ſupererat. Cum populo diceret, omnes vires ſuas advocabat, & ideo non deſinebat. Sæpe declamanti illo ter bucciuavit, dum cupit in omni controverſia dicere, nec quicquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumenta enim argumentis colligebat: & quaſi nihil eſſet ſatis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. Erat & illud in argumentatione vitium, quòd quæſtionem non tanquam partem controverſiæ, ſed tanquam controverſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam probationem habebat, ſuam excuſationem, ſuos exceſſus, ſuas indignationes, epilogum quoque ſuum. Ita unam controverſiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur? omnis quæſtio per numeros ſuos implenda non eſt? Eſt quidem, ſed tanquam acceſſio, non tanquam ſumma. Nullum habile membrum eſt, ſi corpori par eſt. Splendor orationis, quantus neſcio an in ullo alio fuerit. Non lexis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabāt qui propius norant, nō deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sētentiæ, quas optime Pollio Aſinius albas vocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultū nihil inſperatū afferentes, ſed vocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter movit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt autem tam mimicum, quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe neſcio quid mali. Ideoque moderatio eſt adhibenda, ut illa ſit præparatio, non confeſſio. Locum beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis Latini queri, cum illum audires: tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipſe dicere ſolebat, cum vellet oſtendere, non hæſitare ſe in electione verborum: Cum rem animus occupavit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splendidiſſimus erat. idem res dicebat omnium ſordidiſſimas, *acetum*, & *pulejum*, & *laternas*, *philcrotem*, *ſpongias*: nihil putabat eſſe, quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa: timebat, ne

ne ſcholaſticus videretur. Dum alterum vitium devitabat, incidebat in alterum: nec videbat, nimium orationis ſplendorem his admixtis ſordibus, non defendi, ſed inquinari: & hoc æque omnium eſt, ut vitia ſua excuſare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex ſupervacuo ſtrepitu. Hæc ſordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconſtantia judicii. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto juniorem quàm ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini admiratione Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem ejus ardeſcere. nulla fiducia ingenii ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, & modo exilis eſſe vult, nudiſque rebus hærere, modo horridus, & violens potius quàm cultus, modo brevis & concinnus, modo nimis ſe attollit, modo nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longe deterius ſenex dixit. Nihil enim ad profectum ætas ei proderat, cũ ſemper ſtudiũ ejus eſſet novum. Idiotiſmus eſt inter oratorias virtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam. Hac virtute varie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit. nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cum declamaret apte, & convenienter, & decenter, hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod ſordidum, ſed & quod ſordido ſimile eſt. Raro Albutio reſpondebat fortuna, ſemper opinio: quamvis pœnituiſſet, adire libebat. Triſtis, ſollicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret, etiam cum dixiſſet. Vſque eo nullum tempus ſecurum erat. hæc illum ſollicitudo fugavit è foro, & tantum unius figuræ crudelis eventus. Nam in quodam judicio centumvirali, cum diceretur juriſjurandi condicio aliquando facta ab adverſario, induxit ejuſmodi figuram, qua illi omnia crimina regereret. Placet, inquit, tibi rem jurejurando tranſigi? jura, ſed ego juſjurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam, & executus eſt locum, quo perfecto ſurrexit. L. Aruntius ex diverſo ait: Accipimus condicionem: jurabit. Clamabat Albutius: Non detuli condicionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat. Centumviri rebus jam ultimis ſe parabant. Albutius clamabat: Iſta ratione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius ajebat: Tollantur, poterimus ſine illis vivere. Summa rei hæc fuit. Centumviri dixerunt, dare ipſos ſecundum adverſarium Albutii, ſi juraret ille. Iuravit. Albutius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſibi impoſuit: nunquam enim amplius in foro dixit, homo ſummæ probitatis, qui nec facere injuriam, nec pati ſciret. Et ſolebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum volo, dico: quamdiu volo, aiſum uti volo. & quamvis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod ſchemata ſine periculo dicebantur. nec tamen in ſcholis effugere contumelias poterat Ceſtii, mordaciſſimi hominis. Cum in quadam controverſia dixiſſet Albutius; Quare calix ſi cecidit, frangitur: ſpongia ſi cecidit, non frangitur? ajebat Ceſtius: Ite ad illum cras: declamabit vobis, quare turdi volent,

cucur-

cucurbitæ non volent. Cum dixiſſet Albutius in illo, qui fratrem parricidii damnatum exarmata nave dimiſit, Impoſuit fratrem in culeum ligneum: Ceſtius eandem dicturus, ſic expoſuit controverſiam: Quidam fratrem domi à patre damnatum, noverca accuſante, cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culeum ligneum, ut perveniret neſcio quo terrarum. ingens riſus omnium ſecutus eſt. Sed nec ipſi bene ceſſit declamatio. paucas enim res bene dixit. ſed cum à ſcholaſticis non laudaretur: Nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, ut perveniant neſcio quo terrarum, ubi calices franguntur ſi ceciderint, ſpongiæ non franguntur. Video quid velitis: ſententias potius audire, quàm jocos. fiat. Audite ſententias in hac ipſa controverſia dictas.

CONTROVERS. XVI.

Ab archipirata filio dimiſſus

Thema. Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentibus domi parricidii damnatū tradidit fratri puniendum: ille exarmato navigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt. Poſtea pater peregre profectus, captus eſt ab eo & remiſſus in patriam, abdicat illum.

CONTRA PATREM. *Albutii Silii*. De fratre nec judicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quòd patrem ſervare potuit mori juſſus. Tanta tempeſtate confuſus, neque æſtimare quicquam, neque diſpicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ videris ipſe noſſe indicabo. ſolutum mihi fratrem tradideris, an alligatum neſcio. quantum ad meum ſtuporem attinet. etiam fugere potuiſſet nec ſatis memini, an, tale miniſterium mihi pater an noverca mandaſſet. miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet, vindictam parricidii, an parricidium. Inimi fratrem culeo jubes? non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus: Veni, tuis manibus filium inſue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire incluſi filii gemitum? Si potes: timeo ne innocentē damnaveris. Si non potes: quid frater in fratrem non poſſit, patrem teſtem dedi. Quid accuſas, quòd impunitatem fratri dederim? in quo facto conſilium meum victū eſt? à me frater ut viveret, non impetravit: ut fugeret, non impetravit. Nihil aliud impetravit, quam ut aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſā malam habeo, ut inter fratres. Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt. in remigio? ne hoc quidem. in comite? nemo repertus eſt naufragii comes. in velo? in arte? omnia pæne inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum in ſpe nullum eſt. patri ſum excuſandus, an fratri? de filio tuo hoc reſpondeo, quamdiu in patrio ſolo morari licet. civis eſt projectus in mare, quicquid poſt exilium vel facit vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abſtractus, pœnarum ejus pars nō eſt, nequitiæ opus eſt. ſed aliis quærentibus, teipſum teſtem dabo, non eſſe piratam. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanæ facultatē abſtuli. Fortuna ipſa, quæ miſerta ejus eſt: nihil tamen illi præter mare reliquit. Moriendum eſt mihi. pater juſſit. neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod juſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi

mihi remitta: volo mori, ſed pura manu tua: hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, [licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori.] *Aſinii Pollionis.* Æquas mihi præbete aures, dabo vobis etiam damnatum abſolvendum. Vivit, inquit, frater. non credo. ſervavit, inquit, me. feciſti ut crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum. In ea domo, in qua tam facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel mori volo. *Q. Haterii.* Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſconderant diem, imbres undique, & omnia procellis ſæviebant. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare, juſtis quoque navigiis horrendum. Fateor, fateor dixi: fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortuna commendo, fragmentum infelix & jam navigaturis omen: quòd ſi quis gubernator vidiſſet, iter ſuũ diſtuliſſet. Naufragus è littore emittitur. *Marcelli Eſernini.* Habes, inquam, frater, ſi innocens es, navigium: ſi nocens, culeum. non potui facere parricidium, & quàm facile erramus homines, factum putavi. deliberabam, an parerem patri. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies invenire, etiam locum à naufragiis navigium. *Argentarii.* Quod juſſeras, factum eſt: periit frater. Vivit, inquit, & me dimiſit. bono argumento probatur vivere. Vtraſque ad cælum manus ſuſtulit. Si nihil unquam impie cogitavi, ſi patrem meum etiam damnatus diligo, Dii immortales rerum judices adeſte. ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria. ſic navem ſuam rexit. *Blandi.* Iacebat in littore navigium: quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti navigium ſuum reddidit. Subito mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit; torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. intellexi quàm difficile eſſet, parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis, fortuna ſuccurras, ita mihi contingat aut honeſte vivere, aut mori: ita ex domo noſtra ego ſim ultimus reus, ut iſte jurabat, meliorem ſe novercam habuiſſe, quàm fratrem. *Cornelii Hiſpani.* Fateor, volui occidere: ſed tunc intellexi, quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui: ne nunc quidem poſſum. Pater noſter navigavit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra navi. Quid hoc eſt? navigavit damnatus felicius, quàm qui damnaverat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit: habebo patronum, revertere. Magnum pietatis argumentum, filio carus pater, etiam poſt ſupplicium. Vtrum vobis videtur innocentiam apud piratas didiciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe? *Arellii Fuſci Patris.* Potuit patrem occidere: & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare? non poſſum: iratos habeo piratas. Cum traditus eſt mihi frater, imperatumque ut ſumerem ſupplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putavi, an poſſem parricidium facere. *Porcii Latronis.* Perieras, pater, niſi in parricidam incidiſſes. *Triarii.* In naufragio navigabat: parum eſt quòd non occidit patrem, imo etiam integra navi dimiſit patrem * reſolutis compagibus, infelix omen navigationis. Inſue me culeo: certe ſentiam maria, non ea videbo. Sciſſa

quoque

quoque vela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis; ſcires navigare qui ſerva turus eſſet patrem. Et jam pirata dicitur: iterum falſo crimine male audit. *Ceſtii Pii.* Erat navigium, immo fuerat: ſed adhuc crudelis & pertinax noverca, poſt omnia devicta nihilominus ſævit, maria jam quieſcunt, prædones jam miſerentur, irati jam parcunt. Ibamus præter ſepulcrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus: expecta, vide an fortuna nobis objiciat ſcelus. Iacebat navigium pervetus, & attritum ſalo, vix unius capax animæ. Veni ad vos, victoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidiſti, inquit, fratrem noverca, audivi jucundiſſimam vocem: fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus ſum, pater, ſi hoc probetur? impoſui in exarmatam navem: non eſt occidere? Novercæ quidem nunquam ſatis privignus occiditur. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & hæc eſt condicio miſerrima humani generis, quòd naſcimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, venenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere vocatur, ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit: Huic quiſquam parcat, qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in navem frater: qualem navem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa navigia: parva materia ſejungit fato. Quid ſi vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata navis, & utroque patens latere. imponitur miſer in naufragium: navigio per ſe peſſum ituro, pondus inſuitur. Ecce navē divinitas armat. ſubito viſa ſunt vela, ſubito navis cœpit & regere ſe, & attollere. Magnū eſt præſidium in periculis innocentia. Sævū mare involvitur, procellæ ſpumante impetu latera navigii urgent, pulſatur undique navis periculis: innocentia tamen tuta eſt. O maria juſtiora judiciis. O mitiores procellæ patre, quam ejeciſtis animā. Nec hoc tantū divinitus geſtū eſt, quòd pervenit tutus in portum: excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem navigandi. capietur judex, ut illum pæniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me noverca parricidii potuit: parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt: ſic patrem parricida dimiſit. *Iunii Gallionis.* Multa non agnoſco: frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi objectum eſt quòd parricidium fecerit, mihi quòd non fecerim. ille negabat: mihi novo patrocinio utendum eſt. Fratrem occidi: in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video vos invitos audire hoc genus defenſionis: malo itaque me vobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem flevimus: eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem novercam: mitioris natura pectoris ſum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus meus durior eſt, illius clementior: apud piratas quoque invenitur, qui non poſſit occidere: putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater noſtra viveret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum vobis videtur per manus patris punire filium voluiſſe, an

able-

ablegare privignum? pudet me patrocinii mei. Timeo, ne, cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis: Certe negabis te poſſe hominem occidere. *Muſæ.* Traditus eſt frater puniendus mihi potiſſimum. quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſque diſputationem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore voluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, & inſui culeo poſtulantem. Objicis mihi molliorem animum. alius mitior eſt plus quam debet, alius ſeverior eſt quàm neceſſe eſt: mediis alius affectibus inter utrumque poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt, & occidere: quidam tam mites ſunt, ut non poſſint in caput ne teſtimonium quidem dicere. Non poſſum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas invenitur. Alii vivere ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt: aliis in privato latere, & extra omnem invidiam ſeceſſiſſe præcipua tranquillitas eſt: aliis non poteſt perſuaderi, ut matrimonio obligentur: aliis, ut careant: ſunt qui caſtra timeant, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant. In tanta morum varietate, videte quantulum ſit quod excuſem. non ambitioni, non inertiæ veniam peto: miſericors ſum, non poſſum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ. nunquam ejuſmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxiſſe videor. Non putatis miſericordem, qui quem damnavit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere: dextera ſimul ac mente languit: pro bone Iupiter, Mithridatem quàm non dubium parricidam. *Pompeji Silonis.* Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. dimiſi in portum naufragum. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit, an reus? Conjice in alteram navem novercam: illa faciat votum, precetur, ſi neminem innocentem accuſavit, ſi privignum immerentem non oppreſſit: in eos piratas incidat, qui neſciant captos dimittere.

Pars altera. Muſæ. Parricida meus in mari regnat. *Sepullii Baſſi.* Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. *Gabii Sabini.* Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo, Morere.

Diviſio. Latro in has quæſtiones diviſit: An licuerit illi quod jubebat pater, facere. Non licet, inquit, patrem necare. Ille damnatus erat. non enim judicio publico ceciderat. ignoſce, ſi diligentior ſum, cum videam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidii poſtulet. facile eſt ſi dicenda ſit domi cauſa. etiam nocens abſolutionem ſperare potero. in foro quid reſpondebo? Occidi fratrem. Parricidam me quoque vocant, quod non affui reo. Si licuit, an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt. naturæ jura ſacra ſunt etiam apud piratas. Quid de me judicaturus es, ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit. Fatebor, inquit, quod forte offenſurum eſt aures, patri parere volui, fratrem occidere non potui. Obortæ ſunt ſubito tenebræ, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus. non poſſum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam. non poterit. Quidam occidere hominem tantum non poſſunt. Quorundam adverſus hoſtes deficit manus. Fratris quoque beneficium non eſt tam magnum, pater, quam putas. Non ille te noluit occidere, ſed non potuit. Noviſſimas illas partes fecit.

Quam-

Quamvis non occiderit, ſi tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, Si non poteras, negaſſes, & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem valde laudatam. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſic loquebaris, tanquam unum parricidii condemnaſſes? Deinde an punierit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicii, quod dixit gravius etiam culeo fuiſſe: & adjecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros incluſum, per quos neceſſe eſt illi patre populari capere. Sed ne per illos quidem neceſſe eſt parricidium facere. Hac diviſione uſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defendere: inter quos & *Geminus Varius* fuit, qui ajebat adoleſcentem optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem etiam nocentem: meliorem tamen, ſi non occidit innocentem. Partitam autem materiam fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit: An abdicari non debeat, etiam ſi nocentem fratrem non occidit. hic dixit, Non licuit, non debui, non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis. Tam ſero defendis? Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Noviſſime, an etiam nocentem ſatis punierit.

Color. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, utrumne aliquid deberet dici in novercam, an nihil. *P. Aſprenas* & *Albutius*, & præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſierunt, ut in novercam inveherentur. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpiciones & figuras: quam rem non probabat *Paſſienus*, & ajebat, minus verecundum eſſe, aut tolerabile, infamare novercam quam accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quam tranſire. *Latro* illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt: Non potui occidere. & cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Noverca aliud quære in privignum tuum crimen. hic parricidium non poteſt facere. *Ceſtius* colore alio uſus eſt. Trāſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulcrum, invocare cœpit manes ejus. motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit: Quid facerem? inquit: occidere pater jubebat, mater vetabat. & eum colorem dixit: Hæc mecum cogitavi, Non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari: eligere ſupplicii genus liberum eſt: *Fuſcus Arellius* hoc colore uſus eſt: Tentari me à patre putavi: Vno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. *Albutius* in argumentis plura poſuit, & omnes fere colores contrectavit. In naratione hoc colore uſus eſt, & dixit: Hoc unum mihi præſta beneficium: ſine me tanquam particidam mori. *Argentarius.* Non tanquam frater eſſem: ſed hujus conſilii inventor, dixit: Cogitavi quid facerem. Tandem inveni, quomodo parricidium vindicarem ſine parricidio. *Paſſienus* hoc colore uſus eſt: Non putavi patrem utique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adjumenta præparaſſe, quod domi cognoverat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit. age ſi parcere voluiſſet, cui tradidiſſet? *Pollio Aſinius* dixit in novercam. itaque illo colore uſus eſt: Cogitavi mecum quid liceret, quid oporteret. ſi,

tantum,

tantum, inquam, nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumviris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſceleris, non magis privatum poteſt eſſe ſupplicium, quam judicium. *Marcellus* dixit ita: Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam? & illam quam ſupra ſententiam retuli: Habes, inquam, frater. *Varius Geminus* & ipſe dixit: Nolui occidere. Egregie, inquam, noverca inter privignos diviſit odium, aliter alium aggreſſa eſt. alteri parricidium objicit, alteri mandat. & hac illum figura defendit in narratione. Interrogavi fratrem. Apud quem prætorem cauſam dixiſti? apud nullum, inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? immo qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur: Nemo, inquit. Quis de te pronuntiavit? nemo. Quid porro inquit? Ego ſi reus fuiſſem, ad te non miſiſſem? *Sepullius Baſſus* hoc colore uſus eſt: Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes: parricidam tamen in maria projeci. *Hiſpanus* duro colore uſus eſt: Hoc, inquit, ſupplicium tanquam gravius elegi. Quid iſte, inquam, inſuetus, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicii effugiet? immo ſollicitus pendeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe pœnam ſuam ſpectet: nihil ſperet, timeat omnia, pejus debet quam ceteri parricidæ mori. à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem uſus eſt, ut diceret, hoc ſe tanquam gravius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quam enim ſpem habeat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit? *Haterius* hoc colore uſus eſt: Diu mecum diſputavi. parricida eſt, quem non teſtis probavit, non judex coarguit? quid ergo? innocens, quem condemnat pater? Inveni æque pœnam ſimillimam reo, merſam, non tamen ex toto perditam ratē, quę vel punire fratrem poſſet, vel abſolvere. *Triarius* & ipſe quaſi ſententiam de fratre ferre voluiſſet, egit, & dixit. Tandem ad cælum manibus levatis: Quicquid eſt, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas, invoco. damnatus alto committitur. Dii judicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebatur ex Græco tranſlata, ſed Græca corruptior eſt: Ποσειδῶν ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀερίαν καρτασάμενε βασιλείαν. ἀνάγεται πατροκτόνος, μετὰ πατέρα δίκασον. A parte Patris, quod ab archipirata dimiſſus eſt, ſic *Ceſtius*. Pœnam, inquit, putavit mihi hanc eſſe morte graviorem, & ſic poſuit in narratione: Rogabam ut occiderer, non imperravi. *Varius Geminus* ait: In hoc me dimiſit, non quia volebat ſalvum eſſe, ſed ad patrocinium ſuum: ut quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluiſſe. *Latro* dixit: Quis porro uno me miſerior eſt, qui vitam parricidę debeo? *Diocles Caryſtius* elegantem ſenſum in procemio poſuit pro adoleſcente, cum diceret cauſas ſe abdicationis non invenire, luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe, parricidiū ſibi non objici, & contra reos ſe minime laborare: Fortaſſe, inquit, queritur, quod captum non redemerit. adjecit: οὐκ ἔσχε καιρὸν παίζειν. Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem noſſe vitia liberorum, & ferre utique in unico, adjecit: Πεπείρασαι πάτερ, ὅτι* κοινὸν καιρὸν πρὸς νουνεχῆ υἱὸς ἐστιν εὔχρηστος. *Artemon* in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt, & belle acceſſit ad eam. Νηὸς εὐπλοήσαντος ἀναγωγῇ ἄκουσον. Et cum de ipſo navigio diceret, pulchre cœpit: Σκάφος ἔρημον ἀνέμου τύχῃ. Et ultimū deſcriptionis ſuę ſententiā propoſuit: Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνῆγον. Et ad partem narrationis elegan-

elegant er tranſit: ἀπτήξω νῦν, πάτερ, πῶς νικῶ, ſupple; ἐάλω, καὶ ἐδυσεν ὅπως ἀπὸ δύο εἰς. *Glycon* dixit *.

Soleo dicere vobis, Ceſtium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laboraſſe, ſenſibus abundaſſe. Itaque quotiens lætius aliquid deſcribere auſus eſt, totiens ſubſtitit:utique cum ſe ad imitationem magni alicujus ingenii direxerat, ſicut in hac controverſia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum ſibi deſcriberet, placuit ſibi in hac explicatione una & infelici: Nox erat concubia, & omnia, Iudices, canentia ſideribus muta erant. *Montanus Iulius*, qui comis fuit, quique egregius poëta, ajebat illum imitari voluiſſe *Virgilii* deſcriptionem:

Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes,
Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat.

At Virgilii imitationem bene ceſſiſſe, qui illos optimos verſus *Varronis* expreſſiſſet in melius:

Deſierant latrare canes, urbeſque ſilebant.
Omnia noctis erant placida compoſta quiete.

Solebat *Ovidius* de his verſibus dicere, potuiſſe fieri longe meliores, ſi ſecundi verſus ultima pars abſcinderetur, & ſic definiret:

Omnia noctis erant.

Varro quem voluit ſenſum, optime explicuit. Ovidius in illius verſu ſuum ſenſum invenit:aliud enim interciſus verſus ſignificaturus eſt, aliud totus ſignificat.

CONTROVERS. XVII.

Popilius Ciceronis interfector.

Lex. De moribus ſit actio. *Thema. Popilium parricidii reum Cicero defendit: abſolutus eſt. proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput ejus ad Antonium retulit, accuſatur de moribus.*

CONTRA POPILIVM. *Baſſi Sepulii.* Si accuſaſſet Cicero Popilium, viveret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto jam creditis occiſum ab iſto patrem. ut uno icto pereat: tãtum dabo. pro Cicerone ſic liceat paciſci. *Gabii Sabini.* Quod unum potuimus, effecimus, ut veniret tẽpus, quo Popilius Ciceronẽ deſideraret. Popili, potes, inquit, Ciceronem occidere? Pro te vel patrem. *Porcii Latronis.* Prorſus occiſurus Ciceronem, debebat incipere à patre. Antonius, inquit, juſſit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputavit manum: effecit ut minimum in illo eſſet crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum. feliciſſime licet cedat actio, id ſolum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem, tantum erubeſcat. Prò dii boni, occiſum Ciceronem, malos mores voco. *Albutii Sili.* Cæde cervices tanti viri, & humero tenus recíſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc unum tamen feliciter feciſti, quod ante occidis patrem quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio judices movit, quam pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni exemplum pertinet. nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Vbicunque eſtis, Iudices, qui in iſtum reum ſederatis, ecquid pœnitet abſolviſſe? *Argentarius.* Impius eſt, ingratus eſt: audeo dicere, parricida. Senſit qui defenderat. Reſpice forum: hic ſub Cicerone ſediſti. reſpice roſtra: hic ſupra Ciceronem ſteriſti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt. abſcidit cervices loquentis: hæc eſt abſolut

luti clientis poſt longum tempus ſalutatio. Parce jam quæſo, Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandavit Antonius. Duo fecit parricidia: quorum alterum audiſtis, alterum vidiſtis. *Ceſtii Pii.* Si dixero, Adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia eſt: reſpondebit, Iam iſta Cicero defendit. Non pudet Popili? accuſator tuus vivit. quid tam commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Parricida ſic etiam tu periſſes. *Fulvii Sparſi.* Non credidiſſet factum Popilium Antonius, niſi in mentem illi veniſſet, illum & parricidium feciſſe. Facinus indignum: à me defenditur Cicero, cum Popilium Cicero defenderit. *Mentonis.* Non magis quiſquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quam nemo Popilium præter Ciceronem defendere. parricidam quem vivus negavit Cicero, occiſus oſtendit. Fortunam Ciceronis. Antonius illum proſcripſit, qui accuſatus eſt: Popilius occidit, qui defenſus eſt. Si damnatus eſſes, carnifex te culeo totum inſuiſſet. Video quid reſpondeat. Non credet Antonius occiſum Ciceronem à Popilio, niſi ei ſignum attulerit. *Triarii.* Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili, hoc parricidium tertium tuum eſt. *Pompeji Silonis.* Nunquid magis exonerare te poſſum? præſta Ciceroni quod Antonius. *Cornelii Hiſpani.* Dic Antonio: Ego iſtud ſcelus facere poſſum, & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, poſtquam ad illum Popilius miſſus eſt. *Arellii Fuſci* Patris. Potuiſti Ciceronem occidere? at quam bene perſuaſerat nobis Cicero, parricidium te facere non poſſe. Occidiſti tu Ciceronem loquentem? Nunquid, inquit, & aliquis ex tuis venerat index, an nemo Ciceroni timendus eſt, qui cum Popilio venit? *Q. Haterii.* Qui modo Italiæ humeris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur? propoſito in roſtris capite Ciceronis, cum unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit. *Iulii Baſſi.* Proſcriptus, inquit, erat Cicero. pater certe tuus proſcriptus non fuit. *Elandi.* Dii manes, Popilii ſenis occiſi, & inultæ patris umbræ Cicero te perſequuntur, ut quem negaſti, parricidam ſentias. *Capitonis.* Deduxi ad vos reum omnium, quos terra ſuſtinet, nocentiſſimum, ingratum, impium, percuſſorem, bis parricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint, nemo à Popilio quidem, niſi poſt beneficium occiditur. Nec damnationem tamen iſtius deſpero. non enim à Cicerone nunc defenditur. Timeo ne cauſæ non ſatisfaciam. major cauſa eſt, occiſum à Popilio Ciceronem queri, quam fuit aliquando probare non occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere, qui audivit? Minturnenſis palus exulem Marium non hauſit. Cimber etiam in carcere vidit imperantem. prætor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in crepidine viderat Marium, in ſella figuravit. Non poſſumus de Popilio queri: eodem loco patronum habuit, quo patrem. Pompejus terrarum mariſque domitor, Hortenſii ſe clientem libenter confeſſus eſt. Hortenſius bona Pompeji, non Pompejum defenderat. Romulus, horum mœnium conditor, & ſacratus cælo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero ſervavit. Metellus in Veſtæ æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus,

lus, Spartaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Pompejus. nemo hoſtis Catilina propius acceſſit. Fert appenſum conto caput, & defluente ſanguine hunc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. *Buteonis.* Quantæ fuit eloquentiæ! probavit ab eo non occiſum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. *Marilli.* Si inimicus eſſem patronis, optarem ut reus abſolveretur. Turpe judicium, in ea civitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popilius.

DIVISIO. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: ſed hi quoque non parricidii reum à Cicerone defenſum, ſed in privato judicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuiſſe. Sic autem eum accuſat, tanquam defendi non poſſet: cum adeo poſſit abſolvi, ut ne accuſari quidem potuerit. *Latroni* non placebat illum ſic accuſari, quomodo quidam accuſaverunt: Objicio tibi quod occidiſti hominem, quod civem, quod ſenatorem, quod conſularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggravari indignationem, ſed fatigari. ſtatim illo veniendum eſt, ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam cauſam habet Popilius, ut detracto eo quod patronum occidit, nihil negotii habiturus ſit. Patrocinium ejus eſt civilis belli neceſſitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos poteſt tutius evadere. Licuit enim in bello & civem & ſenatorem & conſularem occidere: nec in hoc crimen eſt, quod Ciceronem, ſed quod patronum. *Latro* accuſavit illum de moribus: primum quod ſic vixiſſet, ut cauſam parricidii diceret: deinde, quod patronum ſuum occidiſſet. Et fecit has quæſtiones, An poſſet eo nomine accuſari, quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie volet me parricidii poſtulare, non poterit. Quomodo crimen quod objici non poteſt, puniri poteſt? An in bello civili acta objici non poſſint. Honeſte dixit, cum hunc locum tractaret *Varius Geminus.* Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de Reipublicæ moribus. Si poteſt, quod civili bello actum eſt, objici, an hæc objici debeant. Hanc quæſtionem in illa diviſit. An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum. ad quædam enim nulla debet neceſſitas compellere. Hoc loco *Latro* dixit ſummis clamoribus: Ita tu Popili, ſi Antonius juſſiſſet, patrem tuum occideres? Deinde, an non fuerit ei neceſſe: Potuiſti excuſare te, potuiſti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut ſciret & fugeret. Neceſſe certe non fuit, manum caputque præcidere mortuo.

Color. Colorem pro Popilio *Latro* ſimplicem habuit, neceſſitate coactum feciſſe. & hoc loco illam ſententiam dixit: Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? *Albutius* dixit, in pœnam Ciceronis electum amiciſſimum Ciceronis, quaſi exprobraturus per hoc illi ſuam fortunam eſſet. Moleſtius, inquit, feret, ſe à Popilio occidi, quam occidi. *Marcellus Eſerninus* eundem colorem aliter induxit: Cogitabat, inquit, Antonius ſecum: Quod Ciceroni excogitabat ſupplicium? Occidi juſſero? olim jam adverſus hunc metum emunivit animum. Scit mortem nec immaturam eſſe conſulari, nec miſeram ſapienti: fiat aliquid novi quod non expectat, quod non timet: non indignabitur cervicem hoſti porrigere, indignabitur clienti.

Popilium aliquis vocet, ut ſciat quantum illi defenſi rei profuerint. *Silo Pompejus* hoc colore uſus eſt. Offendebatur, inquit, proſcriptione, & quædam liberius loquebatur. non miror. Ciceronis cliens eſt: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit non ſuæ infirmitatis ſententiam: Vterque, inquit, ſed diverſo genere punitus eſt. Ciceronis proſcriptio fuit, occidi: mea, occidere. *Marillius* præceptor noſter ſic narravit: Iuſſit, inquit, imperator, juſſit victor, juſſit qui proſcribebat: ego illi negare quicquã poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica? *Blandus*. Hoc, inquit, loco, volui me excuſare. dixi, Cicero me defendit. reſpondit, Scio. me accuſavit. I ergo, ut ſcias plus ſibi Antonii accuſationem nocuiſſe, quam Popilii defenſionem profuiſſe. *Buteo* hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitavi quomodo Cicero ſua periret manu. *Ceſtius* hoc colore: Duriſſima, inquit, mihi militia in Antonii caſtris fuit ob hoc ipſum, quod Ciceronis eram cliens. difficilimæ mihi expeditiones dabantur. Sic quoque vocatus ſum quaſi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, niſi attuleris caput. magiſq; admiratus eſt potentiam ſuam, quod Ciceronem Popilio non licebat non occidere. *Fuſcus Arellius* hoc colore uſus eſt: Antonii ſe partes ſecutum, ut ſi quid poſſet, Ciceroni prodeſſet: facta proſcriptione ad genua ſe Antonii procidiſſe, deprecatum pro Cicerone: offenſum Antonium, eo magis dixiſſe: Occide, quem mori non vis. Hic color diſplicebat Paſſieno, quia ad teſtem ducit. nam ſi hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat habet, ſed habet quod glorietur. *Hiſpo Romanus* vehementi colore uſus eſt, & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter ſe cauſam acturum Popilii, aliter Antonii: pro Popilio dicturum, Occidere nolui, coactus ſum: pro Antonio dicturum, Occidi Ciceronem oportuit. & dixit locum, aliter non potuiſſe pacari Rem. quam ſi ille turbator otii è Rep. ſublatus eſſet. Solus ex declamatoribus in Ciceronem invectus eſt: Quid ille, inquit, cum Antonium hoſtem judicaret, & omnes Antonii milites, non intelligebat ſe & Popilium proſcripſiſſe? Hic color prima facie aſperior eſt, ſed ab illo egregie tractatus eſt. *Varius* quidem minus dixit: Cum imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodii mitteretur, qui contumeliis afficeret, antequam occideret, & vivum laniaret. *Argentarius* dixit: Vocatus veni, poſt proſcriptionem Antonius terribilior erat factus etiam ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere: quid facerem? Non parere nullo modo poteram, ſi me occidiſſem: hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quo Popilius venit, nemo non aliquid novi voluit dicere. *Latro* ait: Præcluſerat fores, nemo ad proſcriptum recipiebatur. Popilius ut venit, admiſſus eſt. *Ceſtius* dixit: Vt renuntiatum eſt Ciceroni, ait: Popilio ſemper vaco. *Hiſpanus Cornelius* fecit etiam querentem Ciceronem: Popili, tam ſero? *Albutius* dixit: Quid eſt, Popili? ecquid tuto lateo? numquid mutandus eſt locus? Inepte *Avidienus Paulus*, qui induxit Ciceronem, tum maxime orationem pro Popilio legentem. Et *Murrhedius* non eſt paſſus hanc controverſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcripſit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, dixit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum ejus?

CON-

CONTROVERS. XVIII.

Ter abdicatus venenum terens.

Thema. Ter abdicatus, ter abſolutus deprehenſus eſt à patre in ſecreta domus parte medicamentum terens. interrogatus, quid eſſet? dixit, venenum: & velle ſe mori. & effudit. accuſatur parricidii.

PRO FILIO. *Ceſtii Pii.* Dic quid commiſerim. certe nec ſecreta te fallunt. dimittam te: intelligetis cui paraverim. dic quid ante commiſerim: niſi forte contentus es reo objicere parricidium, parricidæ nihil. *Argentarii.* Volo mori, quia reus fui. quid ergo, reus vivet. quia ſordidatus aſſidebit patri? Revertar ad venenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi ſemel paſſa eſt. *Albutii Sili* Quare ergo non moreris? Non juvat me mori, ſi quem alium juvet. Vt intervenit pater, in has cogitationes abii: Ergo quiſquam tam infelix fuit? ergo quiſquam me magis odit, quam ego? miſereri mei cœpit. *Varii Gemini.* Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater objicere, quod tamdiu vivam, quod venio, quod pro me loquor Nolite mirari: tam jucundum eſt innocentibus mori, quam miſeris defendi. *Cornelii Hiſpani.* Scio quoſdam periclitanteis illa jactare, Nunc primum cauſam dico. hoc ego dicere non poſſum. Iterum reus fui: nec dubito, quin vobis in odium venerim, cum ipſe me oderim. *Porcii Latronis.* Ter cauſam dixit: acceſſit ad hæc ſupplicia mea venenum: hoc ſi tibi ſatis non eſt, vivam.

Altera pars. Albutii Sili. Teſtor deos immortales, hoc me tribus jam caviſſe abdicationibus, ne in domo mea venenum deprehenderem. Parricidii reus vivit, qui abdicatus mori voluit. In quam anguſto domus meę fortuna poſita eſt? aut patri pereundum eſt, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Vivunt orbi, vivunt naufragi, vivunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cū ſe mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidā, quod apparet, etiam in ſuam mortē paratiſſimum. *Cornelii Hiſpani.* Nolite mirari, ſi debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus judiciis experti eſtis, patres accuſare non poſſe. *Vibii Ruſi.* Cum tantum eſt quod fateris, quantum eſt quod negas? Tu venenū quæſiſti, tu venenum emiſti, tu venenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. recte vitam odiſſes, ſi jam tibi parricidium objeciſſem. Vis ſcire quid peccaveris? indica quis tibi vendiderit. dicetur illi: Tu venenum vendebas cuiquam? an ter abdicato vendebas. ſine dubio ſciebas cui daturus eſſet. ita hoc ego judicio filii mortem moror. Si me cum iſto includitis, moriar: ut vobis hanc faciam invidiā, quam iſte mihi facere voluit. *Varii Gemini.* Quæritis, filius meus venenum cui paraverit? non bibit. *Pompeji Silonis.* Mihi, inquit, paravi. & hoc eſt patri parare. Abſolutus mori vult: reus vivit. *Muſæ.* Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere, quam parricida? habuit, inquit, Demoſthenes venenum, & vixit. Id eſt, ego tibi pater, quod Demoſtheni Philippus. *Porcii Latronis.* Cum abdicarem, ſi quid objeceram, ajebat, Nunquid deprehendiſti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium eſt, quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo vivo patre: & hoc parricidium eſt. Miſer ęque timui ne biberet venenum, quam ne daret. *Arellii*

Hh *Fuſti*

Fuſci Patris. Mihi, inquit, paravi venenum, ne quis dubitet an alium poſſit occidere, *Iunii Othonis Patris*. Reus eſt parricidii, qui mavult mori, quam patrem videre. quomodo vultis, magis probem vobis illum noluiſſe? non vult mori. Mori, inquit, volui. quare? quia ter viciſti. Si mihi creditis, parricidium facere voluit: ſi iſti, à me parricidium fieri voluit. Qualis eſt reus, cujus hoc unum patrocinium eſt, indignum ſe vita fuiſſe? Dico tam inviſum tibi patrem fuiſſe, ut occidere volueris: tam inviſum ipſe confiteris, ut mori volueris.

DIVISIO. Non puto vos exigere diviſionem, cum conjecturalis ſit controverſia. habet tamen diſſimilem ceteris conjecturam, & duplicem: non quomodo ſolebant inter duos reos, cum alterum coarguimus: ſed inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio: tanquam cum dicimus adulteram fuiſſe, ut credatur etiam propter hoc venefica. In uno homine conjectura duplex eſt. quærimus enim, utrum venenum in ſuam mortem, an in patris paraverit.

Color. Si hic color diſplicet pro adoleſcente, quo dixit Latro, ut nihil mutaret, ſed diceret: Mori volui tædio abdicationis, & infelicitatis aſſiduæ, cum in hoc tantum ſordes ponerem, ut cum majore tormento poſitas reſumerem, & abſolutio mihi uni, non finis eſſet periculi, ſed initium: incipit præter conjecturam, & illa prima vulgaris in ejuſmodi controverſiis & pertrita quæſtio incurrere, an venenum habere in mortem ſuam liceat. *Albucius* illo colore pro adoleſcente dixit, non fuiſſe venenum. Cum putarem, inquit, odio eſſe patri meo, volui experiri affectum ejus, quomodo mentionẽ mortis meæ ferret. itaque palam, & ita ut interveniret pater, tenui. *Fuſcus Arellius* eodem colore uſus eſt, ſed aliter: Non dixit, Experiri patrem volui, ſed, Ut miſerabilem me patri facerem. *Murrhedius* pro cetero ſtupore ſuo dixit, medicamentum ſe paraſſe ad ſomnum: quia aſſiduæ ſollicitudines, vigiliarum ſibi facerent conſuetudinem. Uſus colore eſt, & Publianam ſententiam dixit: Abdicationes, inquit, ſuas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cum loqueretur de hoc genere ſententiarum, quo jam infecta erant adoleſcentulorum omnium ingenia, queri de *Publio*, quaſi jam ille hanc inſaniam introduxiſſet. *Caſſius Severus*, ſummus Publii amator, ajebat, non illius hoc vitium eſſe, ſed illorum, qui illum ex parte, qua tranſire deberent, imitarentur, mitterent ea, quæ apud eum melius eſſent dicta: quam apud quemquam comicum, tragicumque, aut Romanum, aut Græcum: ut illum verſum, quo ajebat unum verſum inveniri non poſſe meliorem:

Tam deeſt avaro quod habet, quam quod non habet.

& illud de eadem re dictum:

Deſunt luxuriæ multa, avaritiæ omnia.

& illos verſus qui huic quoque ter abdicato poſſent convenire:

O vita miſero longa, felici brevis.

Et plurimos deinceps verſus referebat Publii diſertiſſimos. Deinde auctorem hujus vitii, quod ex captione unius verbi plura ſignificantis naſcitur, ajebat *Pomponium* Attellanarum ſcriptorem fuiſſe, à quo primum ad Laberium tranſiſſe hoc ſtudium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutum ſtudia tranſtuliſſet. Nam ut tranſeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, & nota ut non referam à *Labe-*

rio

rio dicta, cum Mimi ejus, quicquid modo tolerabile habent, tale habeant: id quod Cicero in Laberium. Divus Iulius ludis ſuis Mimum produxit, deinde equeſtri illum ordini redditum juſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coarctaverunt, ut venientem non reciperent, multoſque tunc in ſenatum legerat Cæſar, & ut repleret exhauſtum bello civili ordinem, & ut his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem jocatus, miſit ad Laberium tranſeuntem: Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quia Cicero male audiebat tanquã nec Pompejo certus amicus, nec Cæſari, ſed utriu'que adulator. Vterque elegantiſſime: ſed neuter in hoc genere ſervat modum. Ab his hujus ſtudii diffuſa eſt in plures imitatio. Sed ut ad controverſiam redeam, *Caſſius Severus* ajebat, placere ſibi illum colorem: Mori volui. Et quaſdam dixit inter diſputandum ſententias: Tertio, inquit, cum abdicaret, ajebam: Nihil tanti eſt. infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurſus dicebat: Mihi ſerva iſtum animum. facies quod voles abſolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicet aliquis: Primum, non ſemper idem miſeris libet, nonnunquam juvat cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis, quare non moriar interim? quia puto te velle. *Otho Iunius* ineptam ſententiam videbatur dixiſſe: Non multum intereſt mea. aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

CONTROVERS. XIX.

Mater cæca filium retinens.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas uxori & filio. Vxor flendo oculos perdidit. filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit. Non remanentem, alligari vult.*

PRO MATRE. *Ceſtii Pii.* Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis. quia minatur: omnia fecit, ne filius alligetur. Navigaturus reliquit uxori filium: nec adhuc cæca erat. *Albutii Sili.* Deducite filium. itaque tene, complectere. audeo dicere, hoc par ne piratæ quidem dividerent. ſi vellet filium alligare, pateretur ire quo properat. Ergo tu adoleſcens, matri tuæ nec decem menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere non vis matrem, expecta ſaltem ut efferas. *Triarii.* Legem attulit, qua catenas minetur, cauſam qua timet. *Marcelli Æſernini.* Si perſeveras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. *Fulvii Sparſi.* Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiamſi non redimitur, paſcitur tamen. *Iulii Baſſi.* Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta.

Pars altera. Ceſtii Pii. Matrem meam imitari volo. amare me docuit. Vnis vinculis duos alligat. Si matris exemplo pius eſſe voluero, etiam oculos patri debeo. *Arellii Fuſci patris.* Deſertorem tuum apud patrem invenies. *Varii Gemini.* Qualis fortuna eſt, cui victo mater

catenas denuntiat, victori eundum eſt ad piratas? Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit uxorem. Quam multi me putant, quia nolim ad patrem redimendum ire, cum matre colludere. *Fulvii Sparſi*. Matri nihil timeo, ſi eam apud vos relinquo: patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? *Buteonis*. Oculos certe eruam mihi, ne plus magito præſtiterit uxor.

DIVISIO. *Latro* hanc controverſiam, quaſi eſſet tota officii, declamavit. nullas quæſtiones juris inſeruit, ſed comparavit inter ſe incommoda patris & matris: & tanquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendam cæcam matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diviſit, ut diceret: Hoc quod pater deſiderat, utile eſt patri. Noviſſime tractavit, ne patri quidem utile. utique ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogis vehemens fuit. *Apollonius* Græcus & *Buteo* fatuam quæſtionem moverunt primam. An lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat. Illi ſunt omnia privilegia data: & ipſam pœnam non alentium, eſſe ſignum non muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quam ut coarguenda ſit: itaque tranſeo. Illud unum, quod dicebat *Pollio Aſinius*, referam. Nunquam tentari debere in cauſa verecunda improbam quæſtionem. *Hiſpo Romanus* illam movit quæſtionem, An lex de alendis parentibus non pertineret ad matres. Vt vivis parentibus, filius, inquit, familiæ nulli poterit ſervire niſi patri, omni alia ſervitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem navigare jubeat; primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. *Albutius* non juris fecit illam quæſtionem, ſed æquitatis, ita tamen, ut juri adjungeret, & matris prius eſſe, quam patris officium. *Silo Pompejus* illam fecit quæſtionem: An quotiens duobus communis eſſet poteſtas, ejus tota fieret, qui præſens eſſet. Puta, inquit, [te] ſervum eſſe communem huic domino ſervies, qui præſens eſt. puta fundum eſſe communem; is fructus percipiet, qui præſens eſt. Illam quæſtionem huic duram ſubjecit: An nunc pater nullum jus in filium habeat. Quomodo, inquit, civis jura habeat, qui liberi hominis non habet? pater habet nullam in te poteſtatem: mater in totius legis poſſeſſione eſt. Eſt jam non commune illi jus in te, ſed proprium. *Varius Geminus* ſic diviſit: An non ſemper filius cogi poſſit, ut matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos & inutiles. Aliquis ad propellendum hoſtem proficiſcitur, in cujus unius militia poſita eſt ſalus publica, hunc retinebit mater? puta legatum, de ſumma Reipublicæ, puta fœderis: huic mater vincula injiciet? Per partes comparando utrumque officium: Ille, inquit, peregre eſt, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter cives: ille alligatus, tu ſoluta es. at tu cæca es. ille hoc infelicior quod videt. Quid enim videt? catenas ſuas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt. Quam multi nihil pro patribus periculoſum putaverunt, niſi domi manere & flere? *Latro* dixit, pro matre ſubmiſſe & leniter agendum. non enim vindictam, inquit, ſed miſericordiam quærit: & cum eo adoleſcente conſiſtit, in quo ita exigit pietatem, ut impediat. Ajebat itaque verbis horridioribus abſtinendum, quotiens talis materia incidiſſet.

Ipſam orationem ad habitum ejus, quem movere volumus ad affectus, molliendam. in epilogis nos quoque vocem de induſtria infringere, & vultum dejicere, & dare operam, ne diſſimilis ſit orationi orator: compoſitionem quoque illis minorem convenire. *Calvus*, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentię habuit, uſque eo violentus accuſator & concitatus fuit, ut in media actione ejus ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo vos Judices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet? Idem poſtea cum videret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumventum in * forecæ, (forite,) imponi ſe ſupra cippum juſſit: (erat enim parvulus ſtatura, propter quod etiam Catullus in hendecaſyllabis vocat illum *Salaputium diſertum*) & juravit ſi quam injuriam Cato Pollioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum juraturum Calumniam: nec unquam poſtea Pollio à Catone advocatiſque ejus aut re, aut verbo violatus eſt. Solebat præterea excedere ſubſellia ſua, & impetu elatus uſque in adverſariorum partes tranſcurrere. Et carmina quoque ejus, quamvis joca ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompejo. *Faſciola qui crura ligat, digito caput uno*

Scalpit, quid credas hunc ſibi velle virum?

Compoſitio quoque ejus in actionibus ad exemplum Demoſthenis riget; nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia & citata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio tunc tertio cauſam dicente habuit, non tantum leniter componit, ſed cum dicit: Credite mihi, non eſt turpe miſereri: & omnia in illo epilogo fere non tantum emollitæ compoſitionis ſunt, ſed infractæ. In hac controverſia Publianam ſententiam dedit. *Vetus* quidam rhetor, ſtaturæ puſillæ, in quem *Euctemon* homo venuſtiſſimi ingenii Græce dixit: Antequam te viderem, neſcie rhetor an ſoratos eſſes. Fuit autem *Ceſtii* ſententia: Captus eſt, inquit, pater; ſi te capti movent, & hæc capta eſt, & quaſi non intellexiſſemus, ait: Neſcitis dici captos luminibus? & illud dixit: Mittes tamen epiſtolam infructuoſam. odiſſe illam debes. hæc eſt quæ matrem tuam excæcavit. & illam falſiſſimam, in quam multi incidunt: Propter hoc ipſum, inquit, magis flebilis eſt, quod non poteſt flere. Et iterum inquit: Lacrymæ matri deſunt, cauſæ ſuperſunt: tanquam cæci flere non ſoleant. Memini *Criſpum* queudam antiquum rhetorem, in illa controverſia viri fortis qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidiſſet oculos, alter in acie manus: Exſurgite nunc viva cadavera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter quos roget, non videt: alter quos roget, non habet. Multis compoſitio belle ſonantis ſententiæ impoſuit. Itaque memini *Latronem Porcium*, ut exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiam, maxime quia *Triarius* compoſitione verborum belle cadentium multos ſcholaſticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controverſia, cum magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum concluſiſſe: Inter ſepulchra monumenta ſunt. Et cum ſcholaſtici magno clamore laudarent, invectus eſt in eos ut debuit: & hoc effecit, ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant, tardius laudarent, dum inſidias vererentur. *Glycon* dixit: Παρέχει, μῆτερ, ἴδι λαβὲ τέκνα, ταλαίπωρες, ὁρᾷς; βαίνε σου. ἐνέχυρον σ' εἰμί, φησιν, ὁ τεθνηκὼς; ἐπίμενον, ἵνα ζῇς. *Hybreas* in hac contro-

verſia dixit : Τέκνον, κἂν με σφά-ξῃς, κατανέξομαί σ' ἐμαυτῆς. Nec quibuſdam corruptum videbatur : *Romanus* tamen.*

CONTROVERS. XX.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

Thema. Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam : ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo ſpecioſum. Cum frequenter eſſent jurgia novercæ & privigni, jußit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occiſus inventus eſt, uxor vulnerata, communis paries perfoſſus : puer jubetur percuſſorem cognoſcere, ille procuratorem digito denotavit, accuſat filius procuratorẽ cædis, ille filium parricidii.

ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audivi clamorem, ſi qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putavi. Quis ferret te voluntariam teſtem in forum venientem, etiam ſi venires dictura pro filio? miſerrime puer, quamvis periclitor, plus tamen pro te timeo. nimium fraternis inſiſtis veſtigiis : itaque jam tibi cum matre non convenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiam infans pro patre loquitur. *Triarii*. Vivo patre adultera, moriente conſcia, mortuo teſtis. Aliquis uno teſte contentus eſt? dabo puerum. aliquis uno teſte non contentus eſt? dabo populum. Objicit privigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator qua ſolebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit. dic audacter. eumdem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri : prorſus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere vellet, tamen me novercam habere noluerit. Quo mihi lumen? tantum admiſſuro nefas optanda nox eſt. Quid, inquit, ante peccavi? diſſimile eſt. memento enim de homicida quæri. poteſt tirocinium eſſe homicidium, parricidium non poteſt. Lumen attuliſti ut diſcerneres. erat illic quam leviter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium. ſic ego novercam vulneraſſem. Frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte, nihil de prioribus quæro. *Vibii Galli*. Ego taceam de adulterio, quod perſequitur etiam populus? ego taceam de parricidio, quod perſequitur etiã puer? Teſtor vos Judices. ſalvum patrem reliqui. O magnam in contrarium ſæculi noſtri perverſitatem! juventus eſt qui patrem poſſet occidere, & novercam non poſſet. Etiam ſi quis occidere patrem non poteſt, novercam poteſt. *Sepullii Baßi*. Dum perfodio parietem, aliquis ſentiet. Cujus vis leviſſimum ſomnum: pueri, an ſenis, an mediæ ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. mediæ ætatis? noverca. Quærerem quam ſordida domo natus eſſet, ſi ullam habuiſſet : nunc inquiſitionem noſtram humilitate effugit. Non miror ſi neſcis, quam difficile ſit patrem occidere, cum incertum habeas patrem. *Albutii Sili*. Quæro à te mulier, an filio tuo credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum : ne cum matre illi, ne cum tutore queat convenire. Tres in cubiculo ſunt. patrem occidis; puerum contemnis; adulteram non times. Singuli ſe ſervi libertique offerebant : puer ſtabat ante omnes: percuſſor latebat poſt adulteram.

Quid

Quid ante peccavi ? cujus uxorem corrupi ? quod ſi feciſſem, hominem occidere poſſem : patrem non poſſem. Bonos habeo teſtes. timet hunc in aliena poteſtate. Aſpice corpus patris, quam gravis plaga, quam alte adactus eſt gladius, ſic ego novercam percuſſiſſem. *Ceſtii Pii.* Adulterum te eſſe, non unum teſtem dabo, non corruptum. dabo multos: dabo etiam pueros. Patrem tam graviter percuſſi, quam debui novercam : novercam ne ſic quidem, quemadmodum patrem. *Iulii Baſſi.* Tibi fuit neceſſarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas ; mihi ſupervacuum erat, ne inſtrumento parricidii, detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliviſcendum mihi erat patris, dum occiderem. Majore licentia, quæ non videmus agimus: & quamvis non minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus eſt, cui parcam non habeo. Non poſſum gloriari ultione patris : frater illam meus occupavit. *Blandi.* Quam difficile eſt filio, patrem vulnerare ; quam facile privigno, novercam occidere. *Varii Gemini.* Patrem, inquit, occidiſti. Teſtor vos & Iudices, nihil leviter hæ manus faciunt : utrum non habui poteſtatem ? atqui vulnerata es. hui? nolui te occidere ? atqui vulnerata es: leviter vulnerata es. quam diligenter ſervata es. Tu teſtimonium dic, & oſtende non vulnus, ſed argumentum. percuſſor ille quam timuit, ne occideret ! *Porcii Latronis.* Quare lumen affero ? fortius parricidium faciam ſi non videro patrem. Occidere aliquis patrem, antequam novercam, poteſt : novercam, ne poſt patrem quidem poteſt ? *Triarii.* Aliquis parricidio puras manus ſervat, & inde incipit quo pervenire difficile eſt?

DIVISIO. Has controverſias, quæ & accuſationem habent, non eodem ordine omnes declamaverunt. quidam fuerunt, qui ante defenderent quam accuſarent : ex quibus *Latro* fuit, *Fuſcus Arellius.* Debet, inquit, reus in epilogo deſinere. optime autem epilogum contexit defenſioni : & homines magis defendenti quam accuſanti favent. Vltima ſit pars, quæ judicem faventem poſſit admittere. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac defenſionem, ut per comparationem duorum reorum irent, & crimen ſimul repuliſſent, ſtatim transferrent : ex quibus fuit *Ceſtius.* Hoc non ſemper expedit. utique qui imbecilliorem partem habent : non eſt utile, cominus congredi : facilius latent quæ non comparantur. In hac controverſia duo vel tres rei. noverca enim procuratori conjungitur. Itaque à filii parte utique ajebat prius accuſandum ; quia unum debebat crimen defendere, duo objicere, & adulterii & cædis. ſi qua ſunt ex utraque parte difficilia, non colorem, ſed argumentationem deſiderant. Itaque ne modum excedam, prætereo. Circa vulnus novercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas: immo multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta ſunt, referam. *Fuſcus*, Vt diſtricta levi vulnere eſt cutis ! non credas factum manu privigni, credas amatoris. *Paßienus* ait : Tam leviter te vulneravit dextera illa, cui nec paries obſtitit, nec pater? *Varius Geminus* dixit. Da ferrum teſti meo : fortius feriet. *Ceſtius* dixit, cum deſcripſiſſet quam leve vulnus eſſet : Nocueras, inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. *Niger Brutidius* quotidiano verbo ſatis ſignificanter uſus eſt: Rivalem, inquit, occidit: amicam ſauciavit. *Hiſpo Romanus* ejuſdem generis rem dixit: Oſtende noverca, oſtende id quod

amator tuus vellicavit. *Baſſus Sepullius* dixit : Maritum occidit, adulteram ſtrinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes *Muſa* veſter : qui cum vulnus novercæ deſcripſiſſet, adjecit : At hercules pater meus tanquam paries perfoſſus eſt. *Marrhedius* patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. *Nepos Licinius* ait. Non eſt iſtud vulnus, ſed ludentis adulteri morſus. *Senianus* ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non vulneravit, inquit, novercam, ſed viri ſui ſanguine aſperſit, cum illic vulnerata ponatur. *Vinitius*, exactiſſimi vir ingenii, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. *Senianus* in hac eadem controverſia dixerat : Nihil puero eſt teſte certius, utique quinquenni. Nam & ad eos pervenit annos, ut intelligat : & nondum ad eos, quibus fingat. Et hæc definitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, utique quinquenni : puta, nec ſi quadrimus puer, teſtis eſt, nec ſi ſex annorum. Illud venuſtiſſime adjiciebat : Putes, inquit, aliquid agi. omnia in hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius, quam diligens ſtultitia. *Montani Votieni* ſententiam huic ajebat eſſe ſimilem, & deridebat. Acre omnino & experrectum eſt animal, canis utique cathenarius paratus. Erat autem non æquus ipſi Montano. accuſaverat illum apud Cæſarem à colonia Narbonenſi rogatus. at Montanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, ut eodem die quo accuſatus à Vinitio decertaverit. in Vinitii actionem ſententias ſuas referebat. Eleganter illud dixit *Surdinus* : Rogo, nunquid putas illum alteram partem declamaſſe? Gravis ſcholaſticos morbus invaſit : exempla cum dixerunt, volunt & illa ad aliquod controverſiæ thema redigere. Hoc ut aliquando faciendum eſt, cum res patitur, ita ineptiſſimum eſt luctari cum materia, & longe arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controverſia Muſa, qui cũ diceret pro filio locũ de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Crœſi, & ait ; Mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta rupit, qui plus quam quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putavit ubicunque nominatum eſſet quinquennium, ſententiam fieri. quia Latroni bene ceſſerat, qui cum diluiſſet vulnus exiguum, dixit : Aſpicite iſtam vix adparentem cicatricem : rogo vos, non putetis puerulum feciſſe, & ne puerulum quidem quinquennem ? *Gallus Vibius* improbam dixit ſententiam, cum cædem deſcriberet. Occidit, inquit, maritum, novercam læſit : puero pepercit. etiam hunc putabat ſuum. Valde enim puero Ceſtius ajebat parcendum. Itaque dixit, cum laudaret ejus teſtimonium : Procurator * natus es. *Hermagoras* hunc ſenſum decentius poſuit : Μάρτυρα ἀδικεῖς με. *Blandi* ſententia laudabatur, cum deſcripſiſſet à puero demonſtratum procuratorem. O digitum multa ſignificantem. *Euctemon* dixit : Μητρυιᾶς χρηστὸν ἐμήνυσεν μάρτυρα, ὦ νηπίων εὐτυχέστατε, ὦ παιδίον ἄξιον τῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός. *Marrhedius* mimico genere fatuam ſententiam dixit, cum dixiſſet novercam diſputare contra filii ſui teſtimonium : Facit, inquit, quod ſolet. pro amatore ſanguini ſuo non parcit. *Nicocrates Lacon* aridus & exſuccus declamator dixit : Τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατετρόχισεν. *Hermagoras* cum miſerabilem dixiſſet pueri condicionem eſſe, qui infeſtus novercæ & procuratori redderetur,

dixit

dixit jam procuratorem clamare: ἐκ ξένων ἡμέτερον.

CONTROVERS. XXI.

Dementiæ accuſatur, qui ſervo filiam junxit.

Thema. *Tyrannus permiſit ſervis, dominas ſuas rapere. Profugerunt principes civitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat, profectus eſt peregre. cum omnes ſervi dominas ſuas vitiaſſent, ſervus ejus virginē ſervavit. occiſo tyranno reverſi ſunt principes, in crucem ſervos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam junxit. accuſatur dementiæ.*

CONTRA PATREM. *Argentarii.* Haberemus ſolatium, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater. habe nunc illi honorem: fac dotalem: ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe, qui mavult tyrannum imitari quam ſervum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui enim aliter condicionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet? *Ceſtii Pii.* Soror, opto tibi perpetuam ſterilitatem. Cum dicerem, Manumittamus ſervum: ajebat: Expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror, ut honeſtos habeas liberos, adulterandum eſt? Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus ſervo dominus permiſit, quam tyrannus. Qui fecit has nuptias, inſanus eſt, aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogavero patrem, quod graviſſimum in tyrannide fuerit ſcelus: ſi ſanus eſt, reſpondebit, Quod dominæ ſervis collocatæ ſunt. *Fulvii Sparſi.* Eligitur maritus, quem ſanus pater dotalem dediſſet. gener tuus ipſis nuptiis crucem meruit. Egregium generum, cui nihil eſt glorioſius, quam quod inter cruciarios non eſt. Graviſſima quoque ipſi ſervo facta eſt injuria. dominam ſuam non licuit illi ſervare virginem. *Blandi.* Fecit etiam ſervo injuriam, cum detraxit abſtinentiæ gloriam: nuptiis ſuis manumiſſus eſt. O matrimonium omni adulterio turpius. *Iulii Baſſi.* Liberata Repúb. quod me triſtem vidiſtis, nolite mirari. nobis etiamnum vivit tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſervaverat, perdidit ſub patre. Dic furcifer, cui ſororem meam virginem ſervaſti? dic, ſi placet, mihi. Non vitiavit, inquit, cum liceret illi. Itane dignus eſt nuptiis, quia indignus eſt cruce? ex cella migrabit in cubiculum ſuæ dominæ, vel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. *Cornelii Hiſpani.* Melioris condicionis ſunt vitiatæ quam virgo: illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta eſt. qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrannum accuſare poſſet. Quod ille, inquit, filiam meam virginem alteri ſervavit. Nunc maritus eſt qui ſub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor eſſe. Is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt. propoſitum eſt edictum, quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicæ ſervitutis ſpatium indignius viſum eſt, nihil diis hominibuſque minus ferendum. itaque tyrannus poſt hoc occiſus eſt. Deſponſa eſt puella: omnia ex edicto tyranni facta ſunt. *Albutii Sili.* Egregius gener, cujus hæc una gloria eſt, quod comparatus cruciariis frugalior eſt. Melius ſervus cuſtodivit dominam, quam pater filiam. Propitius pater ita filiam ſuam collocavit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cum ſanus pater

 fuit,

fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum putaris magnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium; ſervos in crucem? quomodo qui ſic fugis, ſic collocas? Honeſtius exul es, quam ſocer. Si voles invenire generi tui propinquos, ad crucem eundum eſt. *Arellii Fuſci Patris.* Ex ſervo gener, & ex domina uxor, ex domino ſocer eſt factus. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuſo, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri ſimilis eſt. Quid de patre non querar? tyranno ſimilis eſt. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. In filia tua coëgiſti, quod tyrannus tantum permiſerat. Nunc nobis, pater, ſi ſanus es, exulandum eſt. Quid enim miſerius accidere poteſt, quam is ſtatus in libertate, quem ceteri vix ferunt in ſervitute? fugimus, ne ſerviremus. Felicitatem noſtram in calamitatem convertit. Aliquando enim fuit latius, cum ceteris contumeliam ferre, quam liberatis omnibus, ſolos in tyrannidem rejici. Servo libertatem dedit, filiæ ſervitutem. Servo filiam dedit, innocentiam abſtulit. Neſcio quid ſibi velit, quod ſervi meritum laudat: tyrannum enim laudare debebat. Servus non ſtultus tergum & caput ſuum deliciis præſentibus prætulit. Si dicit ſe timuiſſe tantum, laudabo, & hanc illi etiam nunc optabo mentem. Ceteræ honeſtos invenerunt ſervos: hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex eſt, ſed [illegible] domina nuberet, conſervula de cellula exacta eſt. Nullum in tyranno majus ſcelus fuit, quam quod tibi libuit imitari. O te ſoror miſeram, quod iſta non ſub tyranno paſſa es: jam enim pati deſiiſſes. Hoc tu putas præmium eſſe. Quia dominam non violavit, violet quantum volet. Iſte vero, ut dicis, injuriam tibi fecit, qui affinitatem tuam moratus eſt. Si non ceſſaſſet, jam fortaſſe ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, ſi poſſumus, parem: ſin minus, non erubeſcendum: cui cognatus ſit aliquis, cui ſacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur uxor: quem adjungamus ad domum, non quem ex cenſu deleamus. *Porcii Latronis.* Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat ſervum: & quia crucem non meruerat, mereri jubet. Itane furcifer tu potuiſti dominā complecti? putaſti autem te per tyrannum victurum, aut ſemper futurum patrem? Feliciſſimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita ſine dubio beneficium dedit, qui cuſtodivit dominam à ſtupro, ſe à cruce. Cum infelici face ad dotalem ſuum nova nupta deduceretur, ſi qua fides eſt, exhorrui, quaſi repoſitum eſſet edictum. Cogitabam, quem ſorori virum eligerem. ſimpliciter fatebor, faſtidiebam jam eas condiciones, quæ ante profectionem fuerant. ajebam, Illo tempore & aliæ virgines erant. Non vitiavit, inquit, ſub tyrannide. O nos felices, ſi ne nunc quidem. *Triarius.* Age, hoc non eſt præmium, unum ſpectare omnium cruces? Certum habeo, ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſcripſiſſet edictum. Indicit feſtum diem, aperiri jubet majorum imagines, cum maxime tegendæ ſunt. *Varii Gemini.* Eadem hora & libertum fecit, & generum. hoc fecit quod tyrannus non cogit, niſi cum iraſcitur: ſervus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem ſuam reddam: nempe frugi ſervum. Servis tuis paritura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen triſtoria

exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt. non dubitabam quin eſſet tyrannicidæ nuptura. ſi ſub tyranno vitiata eſſet, haberemus. Hoc non tibi uni accidit. Nondum tyrannum occiſum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video. *Marillii.* Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem. hoc quod objicio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. *L. Vinitii.* Nunc in domo noſtra matrimonium eſt: cujus me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quam miſeros putatis judices eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerunt, optanda ſunt; tyrannus, & raptor. Vna generi tui commendatio eſt, quod ſe aliquando iſta puella putavit indignum. *Vallii Syriaci.* In eadem conditione Iudices ſumus, ut conſolari debeamus ſororem, quod aut rapta non ſit, aut nupſerit & tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentiſſimus ſervus. *Sepullii Baſsi.* Nuptias clauſa domo fecimus. in contubernium deducta ſervi domina eſt: ita iſte dexteram ſororis meæ, niſi dum manumittitur, non contigit. *Pollionis Aſinii.* Inter nuptiales feſcenninos in crucem generi noſtri jocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quo ſervire cœpit reſp. Miſerrimum diē egiſſe memini, quo ne exilium fugimus. Inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror, fortaſſe vernularum tuorum noverca es. Pater, volo ducere uxorem: dic quam mihi ex ancillis deſpondeas.

CONTRA. *Albutii Sili.* Servavit dominam. ſi quis tyranno iudicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet.

DIVISIO. *Latro* in has quæſtiones diviſit: An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſſit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui velim collocare. iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor. Male collocaſti filiam: & multi alii. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias ſuas? avari. Sed mala cauſa eſt: nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere. Ego illud an ſine ratione fecerim, videbimus: ſatis eſt, ſi ſana mente feci. Deinde, An ſic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diviſit, An etiam ſi meruit ſervus, non tamen ſic illi referenda fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto ſervi primum diſputavit: deinde de animo. Factum quale? Non dominam conſtupravit. Auge beneficia; nec dominum occidit, nec domino venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſervum: alioquin injuriam fecit, ſi non ſubducta eſt injuriæ, ſed reſervata: tunc tamen ſolatium fuiſſet, cum multis paſſi. Denique quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur injuriæ, in hac nullus. denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, hujus manumiſſus. Deinde de animo ſervi.

COLOR. *Latro* colorem à parte filii, quare non vitiaſſet ſervus, hunc fecit: timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum ut liberata Rep. omnes pœnas, qui contaminaſſent dominas ſuas, darent: & adventare jam tempus ultimum tyrannidis videbatur, cum ad ſummam eſſet perducta rabiem: quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cum videret, inquit, ſuffigi cruci ſervos, clamabat: Hoc ego futurum ſciebam. In ultima oratione *Latro* dixit: Servi quoq; nomine tecum queri poſſum: quem qui frugi fue-

fuerat, nequam feciſti. *Albutius* hoc colore uſus eſt. Immatura etiamnum puella, nec adhuc injuriæ idonea, & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. *Ceſtius* dixit: Ego plane non ſum detracturus ſervo ſuam laudem: habuit bonam mentem, ſperavit poſſe fieri, ut ſi virginem ſervaſſet, nuptiis dominæ manumitteretur. *Varius Geminus* ait: Fortaſſis amicam habebat. hac delectatus abſtinuit. nam quidam virginum concubitum refugiunt. fortaſſe ſcivit illam non eſſe paſſuram, & illud quod nequam quoque ſervos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. & hanc ſententiam, quæ valde circumlata eſt, adjecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſſet? & illud dixit: Ad hoc pater ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus? *Buteo* voluit videri revera mente lapſum patrem, & in narratione hoc dixit: Quam mæſtus venit domum ab edicto tyranni! quantum in ſinu filiæ flevit! puto illo tempore mentem eſſe concuſſam. *Varius Geminus* dixit de abſtinentia: Sic contaminare dominam ſuam, & trahere in cellam non eſt auſus. niſi forte hoc modo mavis narrem. Iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro, quam colore. *Varius Geminus* factum ipſum defendit, magnos viros feciſſe, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni ſui filiam duxit uxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam: Sed Cato. plus intereſt inter te & Catonem, quam inter libertum & colonum. Quam multa bona haberet ſubjectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam ſemper domi habeo: quam eo magis deſidero, quod habeo, diva illa fide. Inde factum liberti laudavit. *Albutius* hæc philoſophatus eſt. dixit, neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum: hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Denique, inquit, ſcis & nos nuper ſervos fuiſſe. Retulit Servium regem. *Silo Pompejus* hoc colore uſus dixit: Exhauſtum tyrannidis injuriis patrimonium. non habuiſſe ſe dotem quam daret. *Argentarius* voluit videri puella volente ſe feciſſe. Viſa eſt, inquit, indulgere illi: certe debuit. *Gabius Sabinus* hoc colore uſus eſt, ut inquantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiavi, quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem: quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc jam novi. ſcio cujus affectus in nos ſit. ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc ſententiam adjecit, quæ valde excepta eſt: Eum non contempſi generum, qui tyrannum contempſerat. *Actius Poſtumus* hoc colore uſus eſt: Nihil eſt, iuquit, invidia periculoſius. hanc ſapientes viri veluti peſtiferam vitandăeſſe præcipiunt. hanc ita vincens invidiam eram. Hic nunc nobis objicit fortunam liberorum noſtrorum. oderant filiam meam feminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorem: quo uno modo honeſte potui, feci filiam meam ceteris ſimilem. fortuna mea publicæ paris detracta omnis invidia eſt: filiam non habeo honeſtiorem quam vos, ſervum frugaliorem habui quam vos. *Hiſpo Romanus* dixerat: Maritum autem ego iſtum vocem, raptorem

ptorem ſerotinum. verbum hoc quaſi ampitanti, quod non erat uſurpatum, quibuſdam diſplicebat. ejuſdem verbi explicatione, ut extra reprehenſionem eſſet, uſus eſt *Gabius Sabinus*, cum diceret, nondum eſſe conſummatam adverſus ſervos publicam vindictam: Etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt. *Saturnius Furius*, qui volens vel condemnavit, majus nomen in foro quam in declamationibus habuit: ſolebat tamen tam honeſte declamare, ut ſcires illum huic materiæ non minus idoneum eſſe, ſed minus familiarem. Is in hac controverſia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit ſententiam ὁ *μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννȣ, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ*. Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentaverunt. *Albutius* dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. *Triarius* dixit: Fugitivum, erronem non eſſe: Ita, ſi malum auctorem habemus, gener noſter non fugitivus eſt. *Blandus* dixit: Relegamus auctoritatis tabellas, furtis noxaque ſolutus: hæc generi noſtri laudatio eſt? *Gallio* dixit: Furtis noxaque ſolutus eſt. *Sparſus* dixit: Oſtende tabellas. quid nobis cum iſto genero? prior dominus promiſit, fugitivum non eſſe. Gratulor vobis poſteri. patrem fugitivum non habebitis. *Varius Geminus* dixit: Erronem non eſſe: adjicio, fugitivum non eſſe: adjicio, furtis noxaque ſolutum. nunquid de generi tui nobilitate detraxi? *Pollio* ajebat ridere ſe, quòd declamatores decreviſſent hunc utique emptitium eſſe: Mirari vos puto, quod in hac controverſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint. *Nepos Manilius* cum hortaretur libertum ad repudium ſororis, dixit: Refer nobis gratiam, & tu ſororem meam manumitte. *Nepos Licinius* illi non ceſſit. dixit enim: Sub illa ſubſellia tranſite ſervi, tranſite liberti, empta cognatio. & cum illum ſenſum elegantem, & ab omnibus jactatũ, ſubriguiſſet: Soror, opto tibi ſterilitatem: adjecit: Nec eſt quòd mireris me timere partum tuum: audio ſic naſci tyrannos.

CONTROVERS. XXII.

Cavete proditorem.

Lex. Proditionis ſit actio. *Thema. Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte: captus eſt. miſſi ſunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit ſero ſe aurum ad redemptionem tuliſſe. filium ſuum crucifixum eſſe. illi perveniunt ad crucifixũ imperatorem. quibus ille dixit:* Cavete proditorem. *Accuſatur pater proditionis.*

CONTRA PATREM. *Albutii Sili*. Quid deſideratis ultra? imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem illum vidimus, cum filius imperator renunciatus eſt, quàm cum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus ſenex, ſolus, cum auro: cum etiam imperatores capiantur. Imperator adoleſcens renuntiatus eſt, omnibus lætis, præter patrem. *Ceſtii Pii*. Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. nolite mirari. & imperatorem, & filium vendiderat: *Cavete proditorem*. Iam comitiis cavimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit, morientis breve, filii verecundum. *Blandi*. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Si non decre-

veramus, conſilium noſtrum expectari debuit: ſi decreveramus, officium. *Arellii Fuſci Patris.* Vnde tam graves paterni ſinus? numquid oſſa filii reportant? Expectat videlicet judicia veſtra reus: tanquam neſciat, quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus: Imperator non audet nominare te, tanquam patrem. *Iunii Gallionis.* Fuit adoleſcens optimus, verecundiſſimus: qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalva pietate potuiſſet. Iterum vobis inter patrem & filium judicandum eſt. Candidatus proceſſit contra patrem, ſi ſilentium ejus intelligere ſciſſetis, & tunc vobis verecunde indicaverat. Habebas apud hoſtes auctoritatem: apparebat te Reip. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos ſero venturos: nonne pervenerunt? ſero imperatorem noſtrum convenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus. hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Objice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina. non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti. multum tacebat. quod poſſum tibi majus crimen objicere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non eſt quod dicas, Quem miſi ad hoſtes: tanquam ipſe ire non poſſes: cur tam cito reverteris? Diutius nos contra filium rogaſti, quam pro filio hoſtem. Num immobilis diriguiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid iam cito recedis? etiamnum vivit, etiamnum loquitur. receſſurus interroga, ſi quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam. quemadmodum enim ille accuſationem vindicavit? cruce. Omnibus argumentis premitur. dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate dubitari poſſit, imperatorem. De hoc utrum volet, dicat: inimicus eſt, hunc indicavit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus: tantum ſuſpectus erat, ut quemvis potius quam vos admoneret. *Proditorem cavete.* Optimus adoleſcens, optimus imperator, qui Reip. curam agere ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit, dignum te non putavit filius, cui diceret: *Cave proditorem. Varii Gemini.* Nolite omnia expectare ab accuſatore, & occupato & verecundo. rem intelligite. crimina audiſtis: quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet: nihil unquam tibi filius objicere voluit. Tam cito laſſatæ preces tuæ ſunt. quid faciet miſer? Nec imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. *Porcii Latronis.* Quid abitis? itaq; jam pervenit uſque ad crucem. Vereor ne tam ſero caveamus, quam imperator noſter: qui non ante intellexit proditionem, quam proditus eſt: nec unquam præſentius periculum fuit. Reſpublica ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerint? Et imperatoris noſtri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, Expecta dum legati mittuntur: filius tibi publice remittetur: dices, Paternus affectus non ſuſtinet moram: rapit me deſiderium filii: etiam ſi redimere vivum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hoſtis fuit, ut paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi, quod tam cito iſti: objiciam, quod tam cito rediſti. dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui voluit? *Cavete proditorem.* hoc dixit: Videte ne quis nocte inſciis cuſtodibus exeat, ne quis Rep. ignorante ad hoſtem perveniat: ne quis ex hoſtiū caſtris gravis auro revertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de

pro-

proditione quæritis, imperator vobis dicet: ſi quid de proditore, legati.

Pars altera. Arellii Fuſci Patris. Quantum eſt pretium, quo vendo, ut filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſe. Nunc pœnitet. & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, ut unus ſenex portare poſſet.

DIVISIO. In hac controverſia, etiam ſi conjecturalis eſt, habetque quaſi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes diſſenſio. *Latro* ſemper contrahebat, & quidquid poterat tuto relinquere, præteribat. Itaque & quæſtionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupaverat, non diu dicebat, ſed valenter. Hoc erat itaque præceptum ejus, quædam declamatorem tanquam prætorē facere debere, minuendæ litis cauſa. quod in hac controverſia fecit: non enim curavit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Et ſuſpectus, inquit judici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo cum filii voce pugnare, ut imperatorem & filium mentitum dicam: præſertim cum odium adverſus filium objiciatur patri. *Albutius* in duas partes declamationem diviſit. primum negavit illam eſſe proditionem: deinde ut eſſet, ad ſe non pertinere.

Color. Colorem contra patrem *Silo Pompejus* hunc introduxit, odio illum Reipublicæ à qua repulſus erat, feciſſe, & odio ipſius filii quem oderat: & quia competiverit, & quia vicerit. *Varius Geminus* dixit ſtatim periiſſe patrem hoc propoſito imperium, ut proderet: hominem avarum & lucro inhiantem: & quia noti mores ejus erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere: poſt comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus eſt dux: ajebamus, inquit, Non poteſt hoc ſine proditione fieri. excuſavimus nos imperatori. diximus perſeveraſſe ad redemptionem, quamvis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit: *Cavete proditorem. Blandus* dixit ægre ferentem pudorem repulſæ, voluiſſe occidi filium, ut in ejus locum ſubſtitueretur ipſe. *Hiſpo Romanus.* Vltionem, inquit, ſuam hoſti vendidit. tam facile, inquit, exiit: nocte pervenit ad hoſtes, rediit: ut ſcires illum non tunc primum feciſſe. *Argentarius* dixit: Perfer ad ſenatum mandata filii tui. neceſſe eſt tibi multa dixerit. legatis quoque aliqua mandavit. fortaſſe proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitiis hic color *Latronis* fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui. itaque profeſſus ſum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipſe filio meo ceſſi. *Albutius* hoc colore uſus eſt. Ajebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet; talem [illegible]nem, qualis Maximus fuit: [illegible]nem nihil temere facturum. utriuſque populo copiam fecit. *Ceſtius* hoc colore uſus eſt. Noveram vitia filii mei: ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaque petii imperium Reipublicæ cauſa filii mei, quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. *Fuſcus Arellius* dixit, in hoc ſe competiiſſe, ut hoſtium

animi

animi frangerentur, cum audiſſent poſſe Rempublicam vel in una domo duos eligere. *Hiſpo Romanus* ſimpliciter putavit agendum. Inepti, inquit, hi colores ſunt, componantur competitores. hoc itaque egit colore ut quereretur de exitu comitiorum: adoleſcentulos omnes conſpiraſſe, quaſi de ætatis comparatione ageretur: facile itaque victum ſenem non ambientem. De me, inquit, queti non poteſtis: clamavi, Non eſt vobis utilis hujus ætatis imperator. Manſit itaque illi & poſt comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat: itaque captus eſt. & cum deſcripſiſſet quam imperite diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in exploratis locorum inſidiis oppreſſa ejus temeritas eſſet, adjecit: Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem ſenem eligite. *Otho Iunius* Pater; Præſagiis quibuſdam, & inſomniis hanc fortunam prænuntiantibus agnita re, comperiſſe dixit. erat autem ex ſomniatoribus totus. ubicunque illum defecerat color, ſomnium narrabat. De eo quod inſcio ſenatu egreſſus eſt, *Latro* ſic coloravit: decretum non expectaſſe, amentem & attonitum protinus præcurriſſe. *Albutius* hoc colore uſus eſt: Semper de duce cito conſtitui: longum erat expectare. ad ſummam feſtinavi, nec oc[illegible]ri. *Varius Geminus* di[illegible]: Maluiſſe ſolum ire. hoſtes enim auctoritate legatorum non moveri, ad lacrymas patrum ſæpe flecti. *Silo Pompejus* ait: Putavi utilius eſſe, privata illum pecunia redimi. minoris enim poſſe æſtimari, quam ſi tanquam imperator redimeretur. *Argentarius* ait: Nihil tam iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti. nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publice judicaſſent. Itaque præcucurri rogaturus, & hoc dicturus: Exercitus contemnit illum, Reſp. relinquit. *Blandus* ait: Cogitanti mihi quid facerem, contentusne eſſem paternis lacrymis, an comitatu publico preces meas adjuvarem: tandem venit in mentem, Trojanum regem ad redemptionem filii ſine legatis iſſe, & cum auro. *Sepullius Baſſus* ait, non expectaſſe ſe curiam, quia putaverit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpius erat: itaque ante ſe voluiſſe redimere, quam poſſet aliquid de non redimendo conſtitui. *Ceſtius* dixit: Non quæſivi ſecretos tramites, & occultum iter: proditor ſcilicet eadem via veni, qua legati. De voce filii, colorem *Albutius* hunc fecit: Pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuę patrocinium: voluit videri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe: itaq; nomen adjicere non potuit. *Fuſcus Arellius* dixit, alienatum jam ſuppliciis animum, & errantem has voces effudiſſe ſine argumentis, ſine reo. *Varius Geminus* omnia complexus eſt: Poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud: ego vobis idem ſuadeo. *Cavete proditorem.* hoc ſi cavere vultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controverſia & in omni vitandum ajebat *Ceſtius*, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus, ſicut in hac apud Ceſtiũ quidam auditor hoc modo cœpit: *Vt verbis ducis veſtri ſcilicet, Iudices, incipiam.* Cavete *proditorem.* ſic finivit declamationem, ut diceret, *In quibus vitam finit imperator,* Cavete proditorẽ. Hoc ſententiæ genus *Ceſtius* ἠχὼ vocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat: ὑπὲρ τ̃ ἠχώ. ut in illa Suaſoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, cũ exaudita vox eſſet, *Quouſque invicte?* ab ipſa voce quidam cœpit declamare, & in hanc deſiit.

deſiit. Ait illi Ceſtius deſinenti: *ἐκ σοῖ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι.* Et alter, cum deſcriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, noviſſime poneret: *Quouſque invicte?* exclamavit Ceſtius: *Et tu quouſque?* *Otho* pater hoc colore uſus eſt pro patre. dixit enim moleſtum fuiſſe imperatori, quod illum ſuffixum legati intuebantur. itaque ut ab hoc illos ſpectaculo arceret, & exoneraret verecundiam ſuam, id dixiſſe, quo audito feſtinarent. Itaque dixiſſe illũ, non, *Caveant proditorem:* ſed *Cavete*: quaſi ipſis legatis eſſet periculum, ne proderentur.

CONTROVERS. XXIII.

Mutanda optio raptore convicto.

LEX. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. *Thema. Rapta producta, nuptias optavit. Qui dicebatur rapuiſſe, raptorem ſe negavit. Convictus eſt. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. *Albutii Sili.* Præterquam quod in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, meruit puella ut taceremus: miſericors in nos etiam antequam rogaremus, fuit. inhumana libertas eſt, ſi vincimus adverſus judices. Non oportet tibi amplius quam ſemel licere optare. omnis nimia potentia ſaluberrime brevitate conſtringitur. qui poteſt condemnare, poſſit ſemel: qui poteſt occidere, poſſit ſemel: aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. Proponite vobis jam ſupplicii faciem, carnificem, ſecurim. alicui hoc ſemel licere, nimium eſt. exorata ſum, conde gladium: irata ſum, repeto optionem. & non ſemel mori ſatius eſt? occide jam non violatorem, ſed virum. *Porcii Latronis.* Periculoſius eſt negare raptum, quam commiſiſſe. in hanc perturbationem adoleſcens perductus erat, ut ignoraret, quid feciſſet: non refugiebat tamen puellæ nuptias. favebat tantum ſibi, ut innocens duceret. itaque nihil aliud petit quam libertatem, ut honeſtius duceret. Ita apud vos Iudices, tutius eſt peccare quam erubeſcere? Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exſurge adoleſcens, & ſine ullo reſpectu pudoris ad pedes te puellæ demitte: accedite & vos amici propinquique, & tu mater & pater: quid tu puella? ecquid te horum lacrymæ movent? Non eo, inquit, ad illum magiſtratum. non diſſimulo, metuo te puella, ſi nuſquam rogari vis, niſi ubi occidere poteſt. Gravius puuior nunc, cum me peccaſſe pudet, quam cum peccavi. Quæ poſt injuriam ignoſcit, perdidit miſericordiã. *Ceſtii Pii.* Venit ad vos, veſtro beneficio retenturus puellæ beneficium. optavit nuptias: neque adhuc ſciebat, quam verecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti: virum occides? ajebat judex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus eſt ergo quod vitiavit, quam quod negavit? *Q. Haterii.* non ſum, inquit, optatura mortem, ſed volo mihi licere & mortem optare. quam poteſtas iſta delectat, crudelis eſt. *Blandi.* Ergo nos injuriam periculoſius negavimus, quam fecimus. *Iunii Gallionis.* Quadam nocte, quid dicam? Non negare jam non audeo. Nox, vinum, error. quid iraſceris puella? jam non negat. Non diligenter cauſa mea acta eſt. dum nihil timeretis facilius me puellæ credidiſtis. Confitendum eſt vitium noſtrum, nos nuptiis fecimus moram. Sive adhuc eſſet vitiata, ſive non eſſet, viſa eſt indigna matrimonio, quæ hominem poſſet

ſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris vitiatori nupta. ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes. Tu negaſti? O hominem impudentem: ita tu non ante magiſtratus tribunal, in conſpectu populi, in medio foro clamitaſti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obſequentem maritum potes: hic jam nihil negavit. *Varii Gemini*. Expo nam vobis rerum ordinem, ſic tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. *Vibii Galli*. Vbi eſtis qui dicebatis: Nihil intereſt tua, Confitere, confitere: quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit. nunquid negat? Surge adoleſcens: dic, Rapui, vitiavi: incipe ſcire quod neſcis: miraris ſi tibi non credit? multum eſt de quo timet.

Pars altera P. Aſprenatis. Neſcio utro judicio adverſarius fuerit improbior. priore id egit, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet: hoc id agit, ut ipſe optet, ex duobus à lege conſtitutis ſuppliciis, utrum velit pendere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere uxorem: uxorem ducere malle, quàm mori. antea legem vitiationis evertere conatus eſt, nunc transferre vult: advocatos rogat, judices rogat, omnes potius quàm vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod judicis ſui novit clementiam. nobis clamabat ſe innocentem: ſi quid peccaſſet, mori non recuſare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis ſuſpectam faciebat vitiatæ cauſam, quam lenitas optionis. Si tibi jam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere ſe legibus: tu vero meruiſti quidem mortem illa infitiatione. ignoraſti an peccaſſes, innocens eſſe voluiſti. cauſam haberes: revertere ad partes puella, quandoquidem totiens jam rogas, quæ rogari ipſa debueras.

Diviſio. *Latro* tres fecit quæſtiones, an illa optio juſta fuerit. Non fuit, inquit, juſta: non enim conſtabat te raptorem eſſe. Nihil refert, inquit, an negaverit. erat enim raptor, etiam ita ſi negabat, & juſta fuit optio. An ſi injuſta optio fuit, revocari poſſit. Optio, inquit, ſemel puellæ datur: immutabilis eſt, ſemel emiſſa. Iudex quam tulit de reo tabellam, revocare non poteſt. quæſitor non mutabit pronuntiationem ſuam. Nihil tam civile, tam utile eſt, quam brevem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. ſi volet & alteram ſuam optionem revocare, & deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit: cum illa quod optaverit, poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem, An ſi poſſit aliquando revocari optio, nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis, qui negavit ſe vitiaſſe. *Fuſcus* & ordinem mutavit quæſtionum, & numerum auxit: fecit enim primam quæſtionem, An rapta non poſſit amplius optare quam ſemel. Poteſt, inquit. lex enim non adjecit, quotiens optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. Non adjicit, Neque amplius, quam ſemel. Contra ait: Lex jubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nunquam factum eſt: utrumque optaveris. Etiam ſi non licet, inquit, amplius quam ſemel, & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optavi: optio eſt enim, quæ legitime fit: illa non eſt facta legitime. ſi prætor defuiſſet, nunquid optionem vocares? Si rapta defuiſſet? raptor non fuit. Non eſt illa optio: ſermo eſt. An proximo judicio confirmata ſit optio. Rapta ait: Agebatur apud judi-

judices, utrum deberet raptæ eſſe optio : non judicatum eſt raptam eſſe debere: rapta ſit. Non, inquit puella : quæſitum eſt enim, an ego in raptorem jus haberem : judicatum eſt habere me: uti debeo. Non poſſum ante legem habere, quam raptorem. Noviſſimam quæſtionem fecit æquitatis, An raptæ debeat eſſe optio. *Faßienus* hanc ultimam partem ſic dividebat: An ſi adoleſcens malo adverſus puellam animo infitiatus eſt raptum, ut nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ. deinde, an malo animo fecerit. *Varius Geminus*: Vltimæ quæſtioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adjiciebat, quæ per ſe quæri putabat: An ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate. deinde, An mortem optatura ſit. Quid eſt, inquit, quare velis optare, niſi quod nuptias non vis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus.

Color. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis, ut diceret, ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit : hoc die magis credere de facto ſuo, quam ſcire: recuſaſſe autem, non ne duceret uxorem, ſed ut ſua voluntate duceret : & judices non audiſſe ſolicitos : faciles fuiſſe quaſi de nuptiis ageretur. *Varius Geminus* raptam confeſſus eſt, & dixit nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti, quam etiamnum negare : ne non tantum raptam, ſed etiam judicem offendat. *Ceſtius* nec Latronem ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe; hodieque neſcire : nec Varium Geminum confitentem ſe non rapuiſſe; apertius negavit. Virum, inquit, invenire non poterat, Iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit, indignum eſt puellam invitam raptam eſſe: ſi non rapuit, nonne indignum eſt fieri illum maritum? *Silo Pompejus* dixit, adoleſcentem verecundum natura, & ruſtici pudoris, non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoſcetur illi, ſi ſciit ſe rapuiſſe, & ſciens mentitus eſt. Contradicebat Silo, poſſe illi fidem fieri, aliquem neſcire an rapuerit. *Hiſpanus Cornelius*: Non ſubducere illi, inquit, maritum volui, ſed honeſtiorem dare. Digna eſt, inquit, tam miſericors puella, quæ non videatur nupſiſſe raptori. *Hiſpo Romanus* ait, illos ſodales qui ipſum impulerant, circumſtetiſſe & dixiſſe : Non eſt hæc quam rapuiſti. timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret injuriam. *Argentarius* dixit: Vellem mortem optaſſes. non eſſet hic raptor judicatus. Non cauſa ſua illum premit, ſed optio. Dum unuſquiſque judex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putat de capite agi : & ipſe ait, ſe non velle ducere uxorem, ſed titulum recuſare. Nempe victus ducet uxorem. Non eſt ſolicite de eo judicandum, cui damnato gratulandum. *Silo* hoc colore uſus eſt: Confuſum adoleſcentem ſubito, & tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe : & negaſſe, quia perturbatus erat : perſeveraſſe, quia negaverat.

obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam nova & inuſitata perturbant: nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumeliis, puerilem animum ſcholaſticis deliciis languidum vero labore durarunt. *Lepidus*, vir egregius, & qui declamatorio non ſtudio. * *

CONTROVERSIA XXIV.

Cimon ingratus Calliæ.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. *Thema. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus deceſſit. Cimon filius ejus ut eum ſepeliret, vicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordide dives natus, redemit eum à Republica & pecuniam ſolvit eique filiam ſuam collocavit, quam ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt.*

PRO CIMONE. *Albutii Sili.* Non me movet periculum meum. ſemper nos in malis noſtris non fortunam, ſed cauſam ſpectavimus. Non dubito, quin Callias redempturus Miltiadem, ſi jam habuiſſet filiam nubilem. *Muſæ.* Aliud alius pati non poteſt. mihi adulterium carcer eſt. *Arellii Fuſci Patris.* Nihil, inquit, filiæ plus poſſum dare quam Cimonem virum. quando mihi contingent ex eo nepotes? Ferrum à lege mihi traditum, ad vindictam pudicitiæ, projiciam? Perdidiſti pecuniam Callias, ſi tales ſolviſti manus. Damnatus peculatus, nihil aliud heredi ſuo relinquit, quam ſe patrem. *Ceſtii Pii.* Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quam carcerem? non ſum innocentior quam pater: ne felicior quidem. Hoc unum intereſt inter parentis & filii fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam vobis, quam in neminem meorum ingratus ſim. Vnus Miltiadis cenſus inventus eſt Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter ſeipſum poſſet. In Cynegyri domo ſperare nuptias poteram, in Callimachi. nec verebar, ne Cynegyrus pluris ſuas æſtimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas eſt. *Voſieni Montani.* Faciam dicat, non accepi beneficium. alter reddidit. Certe beneficium reddam, cum tam honeſtum deſideraris quam dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non me hercule ſic exoraſſet Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, niſi liber ſum. Eſt vir egregius Callias, eſt miſericors. ſed utinam tantum adverſus bonos. Major injuria eſt, ſi nunc manus Cimonis alligantur, quam fuit beneficium quo tunc ſolutæ ſunt. Non iſte iniquiore animo filiam amiſit, quam ego uxorem: ſed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis divitias tuas abſcondere, cum in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil habet domus noſtra melius quod oſtendat, quam paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocens erit: da Cimoni, qua patrem redimat, pius non erit. *Vibii Galli.* Nullo mihi felicior videor, quam quod Miltiadis pretium fui. Alligatus jacebat Perſicæ potentiæ vindex, libertatis publicæ aſſertor, alligatus jacebat crimen

ingratæ

pater injuriam feci, dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licet, & iſtas jactes divitias: tantudem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus ſum.

DIVISIO. *Latro* in has quæſtiones diviſit: An quiſquis gratiam non retulit, cum poſſit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interveniunt, propter quæ non debeam facere, etiam ſi poſſim. Si non tenetur, quiſquis non retulit gratiam, cum poſſet, an hic teneatur. Hoc in hæc diviſit. An poſſit ob id damnari, quod lege fecit: deinde, an facere debuerit. Noviſſime, an ſi affectu & indignatione ablatus, non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendum illi ſit. Hoc non tanquam quæſtionem, ſed, ut illi moverat, pro tractatione aut loco *Montanus Votienus* quæſtionem hanc adjecit: An gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem: filia tua Miltiadis nurus facta eſt: non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? *Gallio* illam quæſtionem duram movit, ſed diligenter exſecutus eſt, quæ ſolet eſſe in ingrati controverſiis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna in carcere eſſe. mea voluntate illo perveneram. ita me putas libentius in cubiculo jacuiſſe? Nullus tum erat locus Athenis honeſtior, quam qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam ſubjunxit quæſtionem, An teneatur is qui beneficium acceperit, quod non petivit. Non rogavi, inquit, te. dediſti iſtud jactationi tuæ. putaſti ad gloriam tuam pertinere. ita tu non accepiſſes beneficium, ſi tibi ſolvere Miltiadem contigiſſet? *Silo Pompejus* à parte Calliæ duo beneficia dixit ſe dediſſe, quod redemiſſet, & quod egenti filiam collocaſſet. hoc quod ſecundum poſuit, nemo alius pro beneficio imputavit, in quo adeo non eſt dubium an beneficium non dederit, ut dubium ſit an acceperit. *Niger Bruttidius* illas præterea quæſtiones fecit, An ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an ſit beneficium. Beneficium enim eſt, inquit quod totum ejus cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid, aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium. & diu exſecutus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde, an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti, inquit, opinionem ſordium illuſtri facto effugere. petiſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, a quo Cimon ſolutus eſſet, quam pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, puto. *Hiſpo Romanus* duram quæſtionem fecit: An retulerit gratiam, hoc ipſo quod occidit. Liberavi, inquit, te dedecore ſummo. invito tibi beneficium dedi. non eſt quod mireris. Nam & me tu non rogantem redemiſti. Hoc loco commemoravit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluſerunt.

Color. Color & *Gallioni* & *Latroni* & *Montano* placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe, & redemptorem, & ſocerum, & infelicem. *Ceſtius* multa in avarum & in fœneratorem, & menſularium, & lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. *Latro* dixit: Filiam tuam dimittam. quid adultero faciam? pro una rogas, duos eripis. Hanc *Hybreas* aliter dixit ſententiam: Σοὶ δ', πάτερ, τί ποιήσω; μὴ καὶ σὺ Καλλίας πατὴρ ἐστι. Hæc tota diverſa ſententia eſt à priore, etiamſi ex eadem eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem, quam dixit prior *Addeus* rhetor, ex Aſianis non projecti nominis: deinde

Arellius

Arellius Fuſcus: ἀχάριςος· Σοὶ δοκῶ, Καλλία, ἐκ οἶδας πῶς μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη. Hanc ſic tractavit *Arellius Fuſcus*: Non dices me Callia ingratum: unde redemeris, cogita. Memini deinde Fuſcum cum hæc à diſcipulis ſententia ei objiceretur, non infitiari, tranſtuliſſe ſe eam in Latinum, & ajebat non commendationis ſe id, aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operam, ut cum optimis ſententiis certem: nec illas corrumpere conor, ſed vincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. deinde Salluſtianam, *Res ſecundæ mire ſunt vitiis obtentui.* cum ſit præcipua in Thucydide virtus brevitatis: hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cecidit. Nam in ſententia Græca tam brevi habes, quæ ſalvo ſenſu detrahas. deme vel συγκρύψαι, vel συσκιάσαι. deme ἑκάστων. conſtabit ſenſus, etiam ſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Salluſtii ſententia nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. Titus autem Livius tam iniquus Salluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam & tanquam tranſlatam, & tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Salluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat: laudat, quem non timet: & facilius putat poſſe à ſe Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur. *Ceſtius* colorem hunc pro Callia habuit, objecit ultro Cimoni, quod paſſus eſſet uxorem ſuam adulteram fieri, quod non cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperveniret pater, ut ſpectator calamitatis ſuæ fieret: Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris, ingratus es. ego non expectaveram dum rogaret. *Hiſpo Romanus* hunc colorem ſecutus eſt, & dixit adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inviſa habuiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe, ut mores puellæ in vitia non tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, ut haberet juſtam dimittendi cauſſam. Nactum eam occaſionem intermiſiſſe, ſed expectaſſe etiam dum ſuperveniret pater: hoc ſe cogitaſſe, Expectat me: vult mecum pares rationes facere. feciſſet, ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. *Gorgonius* in hac controverſia fœdo genere cacozeliæ uſus, dixit: Iſtud publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis trophæis concumbere. *Dorion* cum deſcripſiſſet gloriæ ſibi fuiſſe carcerem, nunquam non ſe illam fortunam oſtentaſſe, dixit: ὅτ' εἰσῆλθεν Κλεονίκας, τὰς παῖδας ἀπεκάλυψα. *Hybreas* dixit: Συγγνώμην ἔχω μοι.

CONTROVERSIA XXV.

Flaminius inter cœnam reum puniens.

Thema. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ ajebat ſe nunquam decollari hominem vidiſſe, unum ex damnatis occidit. Accuſatur majeſtatis.*

CONTRA FLAMINIUM. *Mentonis*. Iam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo ſupplicii, ne quid ſe meretrix negaret vidiſſe. O miſerum, ſi quis meretricem offendit. O miſeram matrem familiæ ſi cujus formæ meretrix invidet: nihil petenti prætor negaturus eſt. *Muſæ*. Hic eſt Flaminius qui exiturus in provinciam, uxorem à porta dimiſit. *Argentarii*. Non objicio luxuriam, non objicio hiſtrionum jocos. apud vos refrixerunt. in convivio nihil

nihil aliud quam occiditis. Qui in carcere vixerunt, in convivio perierunt. *Blandi.* Feriatur in foro. omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Majeſtatem læſam dixiſſem, ſi exeunti tibi lictor à conſpectu meretricem non ſummoviſſet. *Vibii Rufi.* Paratus erat accuſator cum commentariis. ajebat, Quid ſi meretrix deſiderarit? In hoc te cum uxore non miſimus? Vt ſalva provincia ſit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quæſtorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit, immo prætoris. *P. Aſprenatis.* Vni fortaſſe oſculo donavit homicidium. Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. *Porcii Latronis.* Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annum, una nocte contentus ſum. Bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio, an in cujus gratiam occiſus eſt, in ejuſdem etiam damnatus ſit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo convivio fuit, cui tecum ſit credendum? Facilius eſt, ut qui meretrici multa dederit, homicidium neget; quam ut qui hoc quoque dedit, quicquam denegarit. Nunquam iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut iſta jam ſæpe vidiſſet. *Iulii Baſſi.* Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanum fertur. Inter purgamenta & jactus cœnantium, & ſparſam in convivio ſcobem, humanus ſanguis evertitur. Gra- . . . ſorti tuæ provincia, quod . . . ante tale ſpectaculum me- . . . plenum carcerem damnatis habuiſti. Servum ſi verberare voluiſſes, extra convivium abduxiſſes. *Romani Hiſponis.* Quis ferret te, ſi in triclinio tuo judicium coegiſſes? Scelus eſt, in convivio damnari hominem: quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronunciaſti: niſi forte facilius in honorem ejus decollas, quam judicas. *Fulvii Sparſi.* Contactam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? Cadaver, ſecures, ſanguinem loquor. Quis inter hæc de convivio cogitat? Hominem, inquit, occidi, nunquam vidi. alio quam Flaminio prætore omnia alia vidiſti? *Silonis Pompeji.* Virum nobiliſſimum, & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelem fecit. Nunquam vidi. adjice ſi vis. nec alio prætore videre potes. *Albutii Sili.* Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc jugulaverit, quot innoxios damnaverit, quot carcere incluſerit: huic ego me ſatisfacturum polliceor. uno convivio, cum ſua prætura reum evolvam. Inſtituuntur ab iſto in provincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur convivium. diſtinguuntur argenteis poculis aurea. quid multa? * è carcere in convivium prætoris, cui ſtupenti miſero meretrix arridet. Interim virgæ pronuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperii Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus. hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix prætori, prætor provinciæ imperat. In convivio conſtituitur catenatus: qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos,

exiſtimans ipſum prætoris beneficium dimitti, gratias iſti agere, & utriſque manibus menſam tenens: Dii, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demiſſo capite flebat: alius avertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. hic iſte inter varios convivarum vultus ſubmoveri jubet: miſerum ſtare ad præbendas cervices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis. nec ſobrii quidem carnificis manu, civis Romanus occiſus eſt. Non peto, quo minus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potius quam ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætor ne ſe mollius moveret, an meretrix? *Capitonis*. Exſurgite nunc Bruti, Horatii, Decii, & cetera decora imperii. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum, prò bone Iupiter, dedecus reciderunt! Iſtis obſcœnæ puellæ jocantur. Quid ſi per Deos immortales nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro convivium habuiſſes? non minuiſſes majeſtatem imperii noſtri? atqui, quid intereſt convivium in forum, an forum in convivium attrahas? Deinde deſcripſit, qualiter in foro decolletur. Aſcendit prætor tribunal, inſpectante provincia: noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte claſſicum. nunquid vobis videor deſcribere conviviales jocos? Heu quam diſſimilis exitus initiis adeſt! Accuſavit te: quis? Judicarunt te: qui? Te prætor damnatum pronuntiavit: occidit meretrix. *Euteonis*. Ut iſte cum amica cœnaret jucundius, homo occiſus eſt. Nunquid Iudices, unquam pro roſtris vidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? *Votieni Montani*. Qui ſic convivatur, quomodo iraſcitur? Damnaturi jurant nihil ſe gratiæ, nihil precibus dare. poſtulo, ut in hanc legem jures. Majeſtas populi Romani per omnes nationes, per omnes diffuſa provincias, in ſinu meretricio jacet. Ea imperat prætori noſtro, quæ proſtitit: cujus oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Convivas tuos ipſa narra: fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani: cum iis ergo prætor. *Caſſii Severi*. Ne de ſervo quidem aut captivo, omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt, adhibeturque ad ea magiſtratus ob cuſtodiam, non lætitiam. *Triarii*. Quo crimine damnatus eſt? cædis. non tamen in convivio occiderat. Animadverte diligenter, meretrix; ne iterum homicidium roges.

DIVISIO. *Montanus Votienus* has putabat quæſtiones eſſe: An quod quis in magiſtratu peccavit, proles vindicari poſſit majeſtatis læſæ. Reus enim quod tueri ſe facto non poteſt, ad jus confugit, & dicit ſe hac lege non teneri. Num quicquid peccavit in magiſtratu aliquis, majeſtatem lædit? Puta aliquem, dum magiſtratus eſt, patrem ſuum occidere, veneno uxorem ſuam necare. Puto, non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidii & veneficii. Vis ſcire, non à quo fiat, ad rem pertinere, ſed quid fiat? privatus poteſt accuſari majeſtatis læſæ, ſi quid fecit quo populi Romani majeſtatem læderet. Puta am... habet Proconſul: ideo maj... damnabitur? quod amplius ... puta matronam corrupit, dum Proconſul eſt: adulterii cauſam dicit,

dicit, non majeſtatis. Singula, inquit, æſtima quæ objicis. ſi tantum amicam habuiſſet, nunquid accuſares? quod animadvertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? Si non omne non recte factum hac lege vindicari poteſt, an id quod ſub auctoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit, tanquam civis peccat, item cum veneficium. cum animadvertit, auctoritate publica utitur. in eo autem quod ſub prætextu publicæ majeſtatis agitur, quicquid peccatur, majeſtatis actione vindicandum eſt. Dic enim mihi, ſi cum animadvertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolenni uſus, interdiu tribunal conſcenderit conviviali veſte: ſi cum claſſicum canere debeat, ſymphoniam canere juſſerit, non lædet majeſtatem? atqui quod fecit, fœdus eſt. & comparavit. Deinde ſi poteſt vindicari majeſtatis lege id quod proconſul, majeſtatis publicæ & juri apparatus eſt, peccavit, an hoc poſſit. Non poteſt, inquit: nihil enim detractum eſt populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani majeſtatem, qui aliquid publico nomine facit: tanquam ſi legatus falſa mandata affert, ſic audiuntur tanquam populus Romanus illa dederit. Imperator fœdus percuſſit, videtur populus Romanus percuſſiſſe, & continetur inito fœdere. nunc nec viribus quicquam populi Romani detractum eſt, nec opinioni. ei imputatur, ſi quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros æſtimant. Nonne & ante hunc alii fuerunt, ex quibus æſtimari poſſit? & poſt hunc erunt. At ſingulorum vitia nemo urbibus aſcribit. Attamen factum ipſum turpe eſt. Et multa alia: nec ideo illis populi Romani majeſtas læditur. Nemo pæne ſine vitio eſt: ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt: non tamen ſi quid in aliquo eſt mali, eo ſtatim majeſtas læditur. Deinde ad facti ipſius æſtimationem venit, & dixit hæc objici, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in convivio, quod rogante meretrice. *Silo Pompejus* has adjecit quæſtiones: An ſi quod ei facere licuit fecit, non poſſit majeſtatis lege accuſari. Poteſt, inquit. hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliæ, quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deduceretur in lupanar, majeſtatem læderet: atqui quod licet fecerit. Licet qua quis velit veſte uti. Si prætor jus in veſte ſervili vel muliebri dixerit, violaverit majeſtatem. Deinde illam fecit quæſtionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere. Quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent.

Color. De colore, inquit, quæritur, quo uti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam controverſiæ ſunt, in quibus factum defendi non poteſt, excuſari poteſt: ex quibus eſt & hæc. Non poſſumus efficere ut propter hoc non ſit reprehendendus: non ſperamus ut Flaminium judex probet, ſed ut dimittat. ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſcelerato tamen. Itaque negabat ſe pro Flaminio narraturum *Montanus*, ſed quæ objiciuntur reſponſurum. Ajebat autem illam ſententiam Rufi Vibii, colorem actionis eſſe bonum. *Senecio* dixit, bonum ſe habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcerrime tractavit, quam multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulerit: In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit

& filium & victorem occidere: in Sylla crudelitatem, in Lucullo avaritiam. In prætore, inquit, cum illi conſtiterit abſtinentia, diligentiam excutiatis, quomodo una nocte cœnaverit. utrum tamen, inquit, iniqui eſt quod objiciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulante, prætorem perire damnato. Colorem *Fuſcus Arellius* hunc introduxit: ebrium fuiſſe, neſciſſe quid fecerit. *Silo Pompejus* hoc colore uſus eſt: Non putavit ad rem pertinere, tibi aut quando periret qui perire deberet. *Triarius* ineptum introduxit colorem: Sermo erat, inquit, in convivio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuiſſe prætores, qui quotidie animadverterent, hujus anno nullum eſſe occiſum. Dixit aliquis ex convivis: Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier. Ergo iratus, quod clementia ſua contemptui eſſet: Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem videre lucem ultra non oportet. Occiſus eſt, qui damnatus. ubi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? *Gallus Vibius* dixit: Meretrix oravit. timebam mehercules, ne exoraſſet: ut aut occideretur indemnatus, aut damnatus viveret. Ex altera parte multa bene dicta ſunt, multa corrupte: in deſcriptione ſupplicii utique illi qui voluerunt omnia legitima ſupplicii verba in ſententias trahere, in vitia inciderunt: tanquam dixit *Triarius*, Summove, audi, lictor, ſummove à prætore meretricem. hoc loco non male adjecit, Verbera: ſed vide ne virgæ tuæ pocula noſtra diſturbent. Deſpolia, meretrix agnoſcis hoc verbum? certe provincia agnoſcit. *Silo Pompejus*, homo qui judicio cenſebatur, & ipſe ad hanc deſcriptionem acceſſit, minimum tamen mali fecit: ait, Animadverte meretrix. Age lege: quicquam enim lege hic agitur? *Hiſpanus* dixit: Age lege: tibi dicitur, Flamini: vive ſine meretrice, cœna ſine carnifice. *Argentarius* in quæ ſolebat ſchemata, attrectationem violentiſſimam fregit. Age lege: ſcis, inquit, quid dicat? interdiu age, in foro age. ſtupet lictor. idem dicit, quod meretrix tua: hoc nunquam ſe vidiſſe. *Montanus Votienus* dixit: Percuſſurus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. *Vibius Gallus* dixit: Lictori, quia bene percuſſerat, propinatum eſt. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non eſſe Latronis, pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia inepte tumultuoſa vindico. ipſe enim audivi Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem: neque enim illi mos erat quemcunque audire declamantem. declamabat ipſe tantum: & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplum. Nec ulli alii contigiſſe ſcio, quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut diſcipuli non audiri deſiderarent; ſed contenti eſſent audire. Initio contumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis *auditores* vocabantur: deinde in uſu verbum eſſe cœpit: & promiſcue poni pro diſcipulo auditor. hoc erat non patientiam ſuam, ſed eloquentiam vendere. Vt ad Florum revertar, ille dixit in Flaminio: Refulſit inter privata pocula publicæ ſecuris acies: inter temulentas ebriorum reliquias humanum everritur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet, ut quia publicam ſecurim dicturus erat, diceret, privata pocula: neque in tam mollem compoſitionem ejus ſententia evanuiſſet, neque tam incredibiles unquam figuras compingebat, ut in ipſo triclinio inter lectos & jocos & menſas

menſas percuſſum deſcriberet. Ille cum in hac controverſia deſcripſiſſet atrocitatem ſupplicii, adjecit: Quid exhorruiſtis, Iudices? meretricios luſus loquor. Et ille dixit minus notam ſententiam, ſed non minus bonam: In ſocium noſtrum prætor populi Romani animadvertit, cum privata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem, niſi ſi ut omnia ſpectaret meretrix, diligenter exegit. *Rufus Vibius* erat qui antiquo genere diceret. Belle ceſſit illi ſententia ſordidioris notæ. Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. Alteram ejuſdem generis, ſed non ejuſdem ſucceſſus ſententiam, cum deploraſſet condicionem violatam majeſtatis, conſuetudinem majorum deſcripſiſſet, qua ſemper voluiſſent ad ſupplicium advocari, ſententiam dixit: At nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. *Pollio* tamen *Aſinius* ajebat hanc ſe ſententiam recipere. *T. Livius* de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & orationis obſcuritatem ſeveritatem putant, ajebat Miltiadem rhetorem eleganter dixiſſe: ἐπὶ τὸ πλαγίον μάνον. tamen in iis etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant: plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem proclivius eſt, quod poteſt detractione curari. illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminio tumidiſſime dixit *Murrhedius:* Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſaginatum meretrici, ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolon: Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Noviſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut impleretur circuitus: quem enim ſenſum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus hujus generis ſententiis curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus. Omnia autem genera corruptarum quoque ſententiarum de induſtria pono: quia facilius quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo: & certe illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine verborum quaſi aggravatur. Iam res petit, ut in hac controverſia referamus id quod *Licinius Nepos* dixit: Reus damnatus eſt legi, periit fornici. & illud quod *Senianus* dixit, habet ſui generis inſaniam, cum diceret, nocte non debere ſumi ſupplicium, poſt longam deſcriptionem, cum nunc demum ne victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controverſiam Græci appoſuerunt manum. dixit in hac *Nicetes:* ὡς ἤκουσα, ὅτι συμπέσοιν ἐστιν, ἥμιζον. *Euclemon* dixit: *II A N-ΤΕΣΕΜΟΝ ΖΟΝΟ ΤΙΕΣΑ-ΤΟ. *Glaucippus Cappalox* cum cœnam luxurioſam deſcripſiſſet, indignam majeſtate prætoris, adjecit: Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τ̃ χαῖρον. ** Hoc idem elegantius dixit *Adæus*, cum deſcripſiſſet cœnam nocturnam: ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος. *Nicetes* dixit: οὐδέποτε τεθέαμαι ἀνῃρημένην ἀνύμ-τιον, δυστυχὴ ἤδη ἦλθη. *Artemon* eodem loco aliam dixit ſententiam: οὐδέποτε τεθέαμαι ἀντηρημένον γύναιον, τῷ μὴν οὐ δεῖ. *Glycon* dixit: ὡς δή ἀπήντησαν οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν, καὶ ἑτέρως κελεῦσιν, ἔκραγε τις τῆλας, ἐμὲ ἄπαγε. ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ, ὁ καὶ ἐπῆλθεν.

CONTROVERS. XXVI.

Expoſitum repetens è duobus.

Lex. Per vim metumque geſta, ne ſint rata. *Alia.* Pacta con-

venta legibus facta, rata ſint. *Alia.* Expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiat. *Thema. Quidam duos expoſitos ſuſtulit, educavit. quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. pactum interpoſitum eſt. reddit illi duos, repetit unum.*

PRO PATRE. *Arellii Fuſci Patris.* Æquum eſt, ut cum alienis dividamus liberos, quos non dividimus cum matribus? ſi alterum non abſtuleris, utrumque habebis, quid faciam? utrumque genui, utrumque deſideravi, pro utroque pactus ſum. *Albutii Sili.* Vna nati ſunt, una expoſiti, una educati, redditi potiſſimum diſtrahuntur. diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis. Miſeremini, Iudices, gravis invidia eſt. *Iunii Gallionis.* Duos expoſui: quia alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in judicium veni, ſine ullo revertar. Nam quem perdam, eligere non poſſum. cauſa pacti mei fuit, ut haberem filios: conſummatio, ut perderem. pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro diſciplinis, imputa quantum vis pro alimentis: licet plus petas, dum ne minus reddas. Majores noſtri viderunt, quam effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timentium, quam parata quicquid poſceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant. ſi vis, ex æquo dividamus: at habeatur utriuſque ratio: habeam ego tamdiu duos, quamdiu tu habuiſti. Nolite timere pueri. non diducam vos. aut utrumque habebo, aut neutrum. in auctione fratres quamvis hoſtilis haſta non dividit. Plus quiddam eſt geminos eſſe, quam fratres. perdit uterque gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. *Fulvii Sparſi* Ignoſcere mihi adverſarius debet, meós retinenti, cum ipſe alienos concupiſcat. repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnovi. Agnitio dividet, quos junxit etiam expoſitio? *Cornelii Hiſpani.* Dic uter obſequentior ſit, uter indulgentior. uterque, inquis. Miraris, ſi jam meos dividere non poſſum? omnia pro filio paciſcor, præter filium. *Votieni Montani.* Ego vero ne patrocinium quidem habeo. ſi tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos, an eripere? Vtroque modo perdendi erant, vel paciſcenti, vel neganti. pactus ſum flens tremenſque tanquam cum exponerem. *Ceſtii Pii.* Ne dividerem filios, una expoſui. Iſte quoque duos ſuſtulit, qui tantum uno contentus eſt. Iterum cogor exponere.

Altera pars. Iunii Gallionis contra. Expeditæ partes veſtræ ſunt. utrumque ex hoc judicio poteſtis patrem dimittere. *Mentonis.* Iſte aſſuevit carere liberis: ego etiam ſi unum accipiam, neceſſe eſt torquear. duobus aſſuevi. Quid unquam commiſi? & habes domi quos de me interroges. nihil unquam ſine illis feci, niſi judicium. Vim vocas, quæ te patrem fecit? ſine herede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet ſatis ſit? *Pompeji Silonis.* Videte quàm modeſte agam, ego ſuſtuli, ego educavi, ego reddidi: iſte eligat. *Vibii Rufi.* Salvi ſunt, inquam, liberi tui. poſt hanc vim meam iſte me oſculatus eſt. *Paſſieni.* Cedo mihi tabulas teſtamenti, plures in teſtamento habeo quam in pacto: hoc teſtamentum delere non cogito. ſi meos filios heredes facere non poſſum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto,

mihi

mihi uſurpare, dum ligito. *Arellii Fuſci Patris*. Fertis hoc optimi juvenes? ego vos expoſitos ſuſtuli, ego educavi, ego ægrotantibus aſſedi: ſenem me feciſtis, & relinquitis? *Argentarius*. In iſta vi duos filios perdidi.

DIVISIO. *Latro* ſic diviſit: In re vis aut neceſſitas ſit. Nulla, inquit, vis eſt: arma, lex & vincula, & ultimum periculum complectitur: quorum nihil fuit in tua perſona. Illic, ait, vis eſt & neceſſitas, tibi velim nolim ſuccumbendum eſt. mihi erat neceſſe. non enim poteram habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur. Primum non eſt vis, ubi aliquid expediendæ rei cauſa patiendum eſt, ſed ratio. tanquam, Quia non poſſum domum habere, niſi hanc emero. nulla alia venalis eſt. hanc occaſionem videt venditor, & premit. non tamen hanc emptionem reſcindes: alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicet alius: Neceſſe mihi erat. tibi neceſſe? quare? primum etiamnum carere poteras. deinde & alia via poteras invenire, ſperare alium indicem. Au aliter invenire non poteras? ergo hoc tibi plus præſtiti. An ſi eſt in re vis & neceſſitas, ita tamen reſcindantur quæ per vim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis & neceſſitas a paciſcente adhibita eſt. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. meam culpam oportet eſſe, ut mea pœna ſit. Non, inquit, neque enim lex adhibenti vim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit: & iniquum illi videtur, id ratum eſſe, quod aliquis non quia voluit, pactus eſt, ſed quia coactus eſt. nihil autem refert per quem illi neceſſe fuit, iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna ejus qui paſſus eſt, non perſona facientis. Deinde an ab hoc vis admota ſit. Tu, inquit, mihi vim admoviſti, qui non aliter indicabas, quam ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit, admovere vim, aliquid cum certa conditione promittere. ſi qua vis eſt, à te tibi adhibita eſt, quod & ſponte & ad exonerandum ſe veniſſet, ut tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſſet.

Color. Pro educatore *Gallio* hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cum viderem, inquit, orbum ſine herede eſſe, dixit modo ipſe qui avidus eſt. Poſſumus duo patres eſſe. & dixit illam amabilem ſententiam: Da itaque nunc pœnas miſericors. *Montanus Votienus* ſic cœpit: Si quis me vidit, Iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. Et ſubmiſſe cum adverſario egit: rogavit, ut altero contentus eſſet. Et illam ſumpſit contradictionem: Neſcio, inquit, utrum. & dixit: Mihi crede, qui illos optime novi: utrum vis elige. ideo ſic pactus ſum, quia nihil intererat. *Hiſpo Romanus* erat natura, qui aſperiorem dicendi viam ſequeretur. Itaque hoc colore egit, ut inveheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentē: perfide recuperantem. In hoc, inquit, repetit, nō quia habere vult, ſed quia eripere. iraſcitur mihi quod duos educavi, quod indicavi. Et cum deſcripſiſſet ſævitiā exponentis, adjecit: Etiamnum mihi videtur ejuſdem animi, ejuſdem duritiæ: quia nihil putat ſe debere ei, qui liberos ſuos educavit. Durus eſt pater, crudelis eſt. nolite credere ex illa feritate tam ſubitam mutationem. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controverſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaquam vim adhibuiſſe: Quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. Non eſt quod dicas, Quis ſibipſi vim adhibet? ſolet fieri. ecce ego ipſe mihi nocui. & illud dixit: Placet mihi in irritum revocari

quæ geſta ſunt. dono quod indicaverim. *Argentarius* dixit ex altera parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quam cum ignoraret ſuos. & cum tormenta patrii animi deſcripſiſſet, ait: Etiam nunc paciſci volo. quid do, ut liberos meos recipiam? quid do, ne agnoverim? Indignabatur *Ceſtius*, detorqueri ab illo totiens, & mutari ſententias ſuas: Quid putatis, ajebat, argentarium eſſe? Ceſtii ſimius eſt. Solebat & Græce dicere: *ὁ πίθηκός μου*. Fuerat enim Argentarius Ceſtii auditor, & erat imitator. Ajebat invicem: Quid putatis eſſe Ceſtium, niſi Ceſtii cinerem? & ſic ſolebat jurare: Per manes præceptoris mei Ceſtii, cum Ceſtius viveret. Omnibus autem inſiſtebat veſtigiis Ceſtii: æque ex tempore dicebat, æque contumelioſe, multa interponebat · illud tamen optima fide præſtitit, cum uterque Græcus eſſet, ut nunquam Græce declamaret: illos ſemper admirаretur, qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia, cum Latine declamaverant, toga poſita, ſumpto pallio, quaſi perſona mutata, redibant, & Græce declamabant: ex quibus fuit *Sabinus Clodius*, in quem uno die & Grece & Latine declamantem multa urbane dicta ſunt. Dixit Haterius quibuſdam querentibus, puſillas mercedes eum accepiſſe; cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepiſſe eos, qui ἑρμηνεύματα docerent. *Mæcenas* dixit: Τυδείδην δ' ἐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. *Caſſius Severus* venuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione ejus cum rediret, interrogatus quomodò dixiſſet, reſpondit: Male Κῦ κακῶς vicit. *Glycon* dixit: ἂν ἀμφοτέρως μὲν μὴ ἀποδῷς ἀπολέσῃς αὐτῶν τὸ δίδυμον. *Gallio* autem elegantiſſime dixit à parte patris, cum in ultima parte teſtamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc mihi heres ſit: vis interrogem, uter? *Triarius* dixit à parte educatoris: Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

CONTROVERS. XXVII.

A filio in arce pulſatus.

Lex. Qui patrem pulſaverit, manus ei præcidantur. *Thema. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accerſiit. imperavit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit ſe, alter cecidit. Poſtea in amicitiam tyranni acceptus, occiſo tyranno, præmium accepit. Reus fit cæſi patris. Petuntur manus ejus. defendit pater.*

PRO FILIO. *Ceſtii Pii.* Felicior eſſem, ſi plures reos defenderem. *Triarii.* Hæc vulnera quæ in ore videtis meo, poſtea feci quam dimiſſus ſum. *Iunii Gallionis.* Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno. quod manu illius uſus ſum, ego juſſi. itaque crimini meo aſſum: Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantum filius meus in arce ſimulavit? Procumbo ad genua veſtra, Iudices, ille contumax, qui cum vapularem, non rogavi. *Muſæ.* Occiſus eſt tyrannus. à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus. quid hoc eſt? integer tyrannus jacet. præciduntur tyrannicidæ manus, patri præcidite, ne vindicem filium propter quem ne à tyranno quidem impune vapulavi. Poſtquam occupavit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti venefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat. neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quam neceſſe fuit ſpoliare templa, virgines rapere. Ajebam: Fili, fortius feri. tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus, qualem deſcribitis,

ſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum vivere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas jam nihil neceſſe eſt! Occidit tyrannum, ſic hujus iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, ſic ajebat: Pater interficit, pater te ferit. ſic feriunt qui volunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cæcidiſti quam juſſit tyrannus iratus. jacenti ipſas cadaveris manus in me ingeſſi. *Fulvii Sparſi.* Tales fuerunt, ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. *Iulii Baſſi.* Compreſſas filii manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. *Porcii Latronis.* Cæde, inquit, patrem, dum ego negligens ſum: præcipitavit ſe ex arce filius. hoc non eſt patri parcere, ſed ſibi. Dura fili. ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput. nunc illas præcidite *Blandi.* Vt vidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quam manus oſculatus ſum. *Pompeji Silonis.* Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo jus habet in iſtas manus, meæ ſunt iſtæ. Etiam cum tyranno ſervirent, mihi paruerunt. ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit, parricidam vocavi. *Arellii Fuſci* Patris. Rogo vos per ſecuritatem publicam, per modo reſtitutæ libertatis lætitiam, per conjuges liberoſque veſtros. nemo tam ſuppliciter audivit me rogantem, cum vapularem. Quam languidæ cædentis erant manus! non putares illas tyrannicidium poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones; nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quam cum me cæderent. *Voticni Montani.* Pereant, inquit, potius. qui ſunt, qui tam fortiter loquantur? Vix inventus eſt, qui tyrannum occideret. Fili fortius, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat. ſuſpenſas leviter admovebat manus. filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quod me non cæciderat. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quamvis non cæciderint patres, ſed occiderint: hæc excuſat Romanos, quos ad ſervilem delectum Cannenſis ruina compulit, quæ quicquid coëgit, defendit. Ille quoque mihi pepercitſet, ſi unicus fuiſſet. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent. Fili, nocet tibi, quod tam cito occidiſti tyrannum. *Mentonis.* Quæritis, quis hæc fecit vulnera? ille cujus cæcidit me in funere manus. Ita mihi libero & vivere cõtingat & mori, ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti.

Ex altera parte. Arellii Fuſci Patris. Tandiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. quid? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adeſt. malo. non enim tantum patrem, etiam patronum cæcidiſti. *Iulii Baſſi.* Quoniam eo ſcelerum perventum eſt, ut parricidæ pater adſit, non iſtius advocationi adſum. defendit quamvis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quam patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre jungebat. exclamat iſte: Nihil illi mandavi: ego tibi & pro illo ſatisfaciam. Vt validius, inquit, cæderet: Pro Rep. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reipub. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, quod tyranno jactares. frater maluit mori. quiſquis cædendus erat, iſti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi. at pa-

trem quantulominus quam occidiſti? *Pompeji Silonis.* Gaudeo in ſubſelliis iſtius eſſe patrem. quomodo enim aliter efficere potuiſſem, ut vulnera ejus videretis? Non multum refert mea, ubi ſit. ab hac parte crimen objicitur, ab illa oſtenditur. Gravior teſtis eſſe ſolet, qui à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyrãni. Frater periit, ne parricidiũ aut faceret aut videret. In illa præcipitia non minus, inquã, fratrem fugit quam tyrannum. *Cornelii Hiſpani.* Deſcendebat cruentus pater, vexato laceratoque corpore vix agnoſcendus. putares duos fuiſſe qui cæcidiſſent. fecit quod debebat. qui patrem cæciderat, amicum occidit. *Ceſtii Pii.* Ego, inquit, cæſus ſum. pœnam remitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Dignus eſt quem invitum vindiceris. Itane apud vos tantum crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, juſſit. ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant ſatellites, ajebat tyrannus: Non ſpectatis quemadmodum patrem cæciderit? *Qui patrem cæciderit, manus ejus præcidantur.* hanc legem moriens laudavit tyrannus. Noviſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit. * An non quiſquis patrem cæciderit, puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur; ſed multa quamvis non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt: quædam vero tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per infantiam patrem pulſavit: cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit? Quid opus eſt caveri lege, ne puniatur infans, ſi pulſaverit patrem? quid opus eſt caveri, ne puniatur ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis gravitate collapſum excitavit: cum illa non injuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cæcidit patrem, non pulſavit, puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæſtionem in partes plureis diviſit, An tutus ſit qui tyranno jubente fecit. Cogitate quam multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno jubente fecit. miſerior fuit ipſo vapulante. Non eſt impudica quæ arceſſita fuit à tyranno. non dicitur ſacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecravit. An tutus ſit, qui patre jubente fecit. Non cæcidit, ſed paruit. & illud dixit in narrationibus: Stabat contumaci frater vultu. intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit, qui pro patria facit, An hic pro patria fecerit. Item, An illo jam tempore cogitationem tyrannicidii habuerit, & hoc animo cæciderit, ut aditum faceret ſibi ad amicitiam tyranni. *Montanus* & illam quæſtionem ultimam fecit: An etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito redemptum ſit. *Gallio* illam quæſtionem primam fecit: An ultio cæſi patris, nullius ſit niſi patris. Invitum, inquit, me nemo vindicaret, ſi à quolibet alieno cæſus eſſem, & nollem agere injuriarum: nemo nomine meo ageret. atqui nihil intereſt: pœna major eſt ejus qui cæcidit, jus idem ejus qui cæſus eſt. Contra ait omnibus actionem dari. non enim privatam eſſe injuriam, ſed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatum: aut injuriarum pœna, ſed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, &

ad ipſam Remp. tales eſſe qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæſtiones: An ſi pio animo fecit, non teneatur: An bono animo fecerit. Et in illa quæſtione Latronis, An tutus eſt qui patre volente fecerit. Nunc, inquit, fugis in filii patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adjecit: Ne dixeris idem voluiſſe patrem quod tyrannum. Quæritis, utri paruerit? Tyrannus illum amavit, tanquam ſibi paruiſſet. Pater, inquit, voluit. ita tu non tyranno tantum, ſed patri dignus parricidio viſus es? Cum deſcripſiſſet impium in patrem, adjecit: Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidiſti.

Color. *Montanus* partem accuſatoris declamavit, & hoc colore uſus eſt: Indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem: nimiam pietatem ejus fuiſſe notam tyranno. Itaque illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex ſervitute, piiſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorum impietate: & induxit illum animoſe loquentem, qui juſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cæcidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus poſſet natura, an tyrannus. Cæde, inquit: non cædo. verbera: non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, cum promitteret amicitiã tyrannus: Magis præmiũ exiſtimo tyranni, quam imperium. Et cum deſcripſiſſet cicatrices patris: Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab utroque cæſum putes. *Montanus* tamen ajebat, nihil poſſe melius dici. Ex hac parte tyrannus jubet, ex altera lex vetat. morieris, ſi cæcideris: morere, ne cædas. *Ceſtius* dixit: Tyrannus imperat ut patrem cædas. non eſt novum: noluiſti facere. Laudaturum me putas? ego vero non laudo. alterius iſta gloria eſt. tu fratrem imitatus es. *Argentarius* dixit: Tu patrem cæcidiſti, cum & legem nolles, & fratrem. *Montanus* dixit: Parricida eſſe voluiſti: violaſti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamarunt tanquam patre jubente feciſſet. *Triarius* dixit: In filii mei manus incurri. *Baſſus Iulius*: Ego me filii mei manibus cæcidi. *Haterius* dixit: Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum cuſtodiri juſſit, ne mori poſſet. *Ceſtius* ait in narratione: Tyrannus jubet cædere, expoſita tormenta ſunt: quid faciat? moriatur, inquis. hoc dicis: ne cædat patrem, occidat. *Fuſcus Arellius* dixit: Complecti volo iſtas manus, optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. *Gallio* dixit: Viderit quantum tibi ſe putet debere Reſpub. ego plus me quam illam debere tibi judico. difficilius eſt quod me jubente feciſti. *Montanus Votienus* dixit in narratione: Si perſeveras fili, fratrem ſequar. Videris utrum patrem cædere malis, an occidere. Hanc controverſiam & ab *Iulio Sabino* bene declamare memini, cum deſcriberet tyrannum occiſum, & eum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam: niſi poſt tyrannicidium quoque intelligis, quanto melius frater tuus perierit, quam tu occideris. Illud non probavi, quod multa in re ſevera tentavit falſe dicere. Erat autem urbaniſſimus homo, ut vobis ſæpe narravi, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate penſaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius, homo diſertus, accuſaret, & videret Latinum Kalumniam teſtem circa coronam judicii obſervari, & totiens occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei: deinde poſt judicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet:

At mehercules, inquit, timebam, ne uno rhetore plus haberemus. & teſtis productus cum interrogatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quot accepiſſet: an haberet? negavit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet? Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti; an habeam, neſcio: accepiſſe me ſcio. & in Domitium nobiliſſimum virum in conſulatu cum thermas proſpicientes viam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire, & declamare: Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ querenti de tua deſidia dixeram: πρῶϊ τ κολυμβᾷν; ἀξιόγρων ὃ γράμμαισι. Duas ejus urbanas res præterire non poſſum. Secutus erat in provinciam Cretam Oppium Flamam Proconſulem. Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam cappillumque magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus, & ſilentium fecit, deinde ait: Hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi. bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene precati Cæſari petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors: oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine, quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inviſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, ut inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait: Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum matrea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret, objectum eſt. Multa illum diſerte dixiſſe memini. Cum introductus eſſet ex carcere in ſenatum, poſtulaturus ut diaria acciperet, tunc dixit de fame queſtus: Nihil oneroſum à vobis peto, ſed ut me aut mori velitis, aut vivere. atque illud dixit: Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum.

Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat.

Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe: Homo, inquit, adhuc indemnatus, ut poſſim vivere, parricidas panem rogo. Cum moviſſet homines & flebili oratione & diſerta, rediit tamen ad ſales. rogavit ut in Lautumias transferretur: Non eſt, inquit, quenquam veſtrum decipiat nomen ipſum Lautumiæ, illa animo meo lauta res eſt. Hoc retuli, ut & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis: & illud ſciretis, quam difficile ſit, naturam ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri, ne in declamationibus jocaretur, qui jocabatur in miſeriis ac periculis ſuis: in quibus jocari eum non debuiſſe, quis neſcit? potuiſſe, quis credit? *Marthelius* non degeneravit in hac cõtroverſia. nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum. dum retineo, dum luctor, viſus eſt patrem cæcidiſſe. Unum ex his quos audivi declamantes, ſcio *Mentonem* uſum non patrono patre, ſed advocato. ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore uſus eſt: Non juſſum ſe à patre, quia ajebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno cædi ſe juſſiſſe: ſed initum eſſe tyrannicidæ conſilium, ut per hoc ad amicitiam perveniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc ejus ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem: Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit: Iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit: Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſp. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illa, qua frater effugerat.

CON-

CONTROV. XXVIII.

Privignus ab avo raptus noverca.

LEX. De vi ſit Actio. Thema. *Quidam duos filios ſub noverca amiſit, dubiis crudelitatis & veneni ſignis. Tertium filium maternus avus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. accuſatur de vi.*

IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum ſinu meo rapui. quod ſervare tibi difficile eſt, avo dona. Quotiens miſerum me puer audies? à noverca quis es, fugitive reductus es. Habui filiam, quamvis iſte unus filius ſuperſit, fœcundam. Quam indulgenter puerperia diviſit. natus eſt filius: dixit, Fillus hic meus eſt. natus eſt alter: dixit, Hic matris eſt. natus eſt tertius: dixit, Hic avi eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent: Tace, meruit excludi. *Ceſtii Pii*. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex? nunquid fratres ejus occideram? Ignoſcite mihi, ſi tantum filiæ meæ mandata narro. hanc ſolam ex meis morientem vidi. habui filiam: de omnibus meis, *Habui*, dicendum. Habitu vagabatur lugubri, ſordidaque prætexta: omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audivi: Quid? iſte puer matrem non habet? patrem non habet? avum non habet? *Arellii Fuſci* Patris. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi: ſine apud me nutriatur. Quid times? ne non admittare, cum veneris? expoſuiſſe hactenus juvet. Iam nunc fortuna, aut noverca narranda eſt. ut vidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perveneram domum. Rogo ne hoc cauſam meam pejorem fecerit, quod ille quem rapui, unicus erat. *Voticeni Montani*. Mittis præconem. adjice illi omnia inſignia, *Hic puer matrem perdidit, fratres amiſit, novercam habet*. Affirmo tibi, non indicabit quiſquis fuerit. Erras, & vehementer erras, filios quos perdidiſti, non quæris. non perdidiſti. Vtra tandem juſtior querela eſt? pater ab avo unum repetit: avus duos à patre. *Vibii Ruſi*. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mihi, ad januam ſteti: plus habeo quod avo, quam quod reo timendum ſit. *Fulvii Sparſi*. Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accuſas, nunquam novercam. Facinus indignum: puer ad ſupplicium in domo avi à patre quæritur. Ad ægrotantes nepotes veni, non ſum admiſſus: hæc vis vera fuit. *Argentarii*. Pater quos conſcios habuit, neſcio: domi non fui: amiſſa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus: ſed ajebam, Quid neceſſe eſt? quotiens videre volam, in domum veniam: quotiens volam, in domum abducam: agamus tanquam affines. Tres habes filios. dividamus: & vide quam non improbam diviſionem deſiderem, ex tribus unum poſco. Vtinam omnes, quos perdidit, quæreret. *Blandi*. Cum tradere vellem puerum, neſcio quis exclamavit: Puer, nunc periſti. nihil vobis ſubtraham. quidni præconi quoque omnia indicavi. *Mentonis*. Rapui nepotem, habeo. redderem, ſi pater quæreret.

DIVISIO. *Montanus Votienus* in has quæſtiones diviſit. An in re vis ſit. Nulla, inquit, vis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus.

Quæ turba eſt unus puer, & unus ſenex? Rapuiſti, inquit, filium meum. immo nepotem meum ſuſtuli, immo venientem non potui excludere. An ſi pro illo fuit, fieri vim, quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit. Vis injurioſa damnatur: ſolet enim eſſe & ſalutaris. Cum latrones aliquid obſiderent, ſi perfodiſſem villam armata manu, conjugem, liberos ejus rapuiſſem, accuſari poſſem? Quod vivit puer, beneficium meum eſt. Et medici alligant, & corporibus noſtris, ut medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accuſatio novercæ, & inſectatio patris tam patienter ſuos perdentis. *Gallio* & illam quæſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionem putavit ex perſona, quam ex re: An cum avo nepotis nomine agi poſſit. Non magis, inquit, quam cum patre filii nomine, non magis quam cum matre. Habet ſua jura natura: & hoc inter avum patremque intereſt, quod avo ſuos ſervare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas: Quid tibi cum illo, qui eſt inteſtati filius? cujus heres futurus ſit, quam dementem alligaturus eſt? quædam jura non lege, ſed natura nobis attributa. Si nepotem ſuum avus peccantem aliquid, & inter laſcivos jocos petulantius laſcivientem feriret, num injuriarum quiſquam cum illo ageret? Et ultimam illam *Gallio* fecit, cum tractaſſet illa: Licet mihi ut proſim facere. deinde, huic profuit. An avo ignoſcendum ſit cum pro nepote, affectu elatus, fecerit. Hoc loco tractavit, quam indignum eſſet damnari illum ab hoc. *Latro* duas ultimas quæſtiones aliter poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi vim fecit: an tamen damnari non poſſit, ſi bono animo fecerit. ait enim, & de animo fieri controverſiam avo, & dicere patrem: Non ut nepotem ſervaret, fecit, ſed ut infamaret uxorem meam, tanquam veneficam, me tanquam veneficæ mancipatum, cui male liberi ſui committerentur.

Color. Colore ergo hoc *Latro* eodem uſus eſt pro patre, ut diceret, ne viva quidem uxore bene ſibi cum ſocero conveniſſe: mortua vero profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum. languente vero puero, illum veniſſe, cum convicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auſpicantem quicquid accidit: auctores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, ſed invidiam & contumeliam generi venientẽ, qui ad ſanos nepotes nunquam dignatus eſſet accedere: medicos vero ſuaſiſſe ne veniret, ne puerum confunderet & impleret ſuſpicionibus. *Silonis Pompeji* color fuit, ut Latroni videbatur, qui controverſiæ repugnaret. dixit enim, veniſſe avum ad imbecillum puerum, ad ægros non ſemper proximos admitti: utique ad eos qui graviter ægrotant, ſæpe & patrem non admiſſum. Sic avo quoque intempeſtive venienti dictum, Nunc non potes: ſtatim cum convicio abiſſe. in altero idem feciſſe. *Latro* ajebat hunc colorem optimum eſſe, ſi recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, Non eſt admiſſus: ſub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, Nunc non potes: ſed ex toto, Non potes. *Gallio* utrumque miſcuit, & hoc colore qui videri non poteſt alioquin thema evertere, parcius uſus eſt. Dictum eſt, inquit illi. Quieſcit puer, paulum commorare. medici vetuerunt quenquam admitti. ſcitis ſolere dicere illos: Nec ſi pater venerit. Protinus iſte clamare cœpit, Teſtor me non admitti: & tantum non tabellis ſignatis denuntiare. Avum diſtuleram, accuſatorem excluſi. Iterum, inquit,

quit, venit cum convicio. Iam unum occidiſtis, alterum occiditis. Nihil eſt miſerius, quam ubi alicui ex miſeria ſua invidia quæritur. Non eſt admiſſus, cum diceret, ſe nepotem ſuum non videre velle, ſed inſpicere. Sic egit: Veni, non ut iſtum accuſarem, ſed ut me defenderem. *Gallio* hoc colore uſus eſt: Non admiſi avum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, ut raperet.

Ex altera parte colorem hunc *Ceſtius* introduxit: Timuiſſe ſe de puero. Fruſtra, inquit, duos occiderat noverca. & ait: Vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres raperem. *Argentarius* hoc colore uſus eſt. rogatum à puero avum. Negabat, inquit, poſſe ſe vivere, ſi in illa relinqueretur domo. *Hiſpanus* hoc colore uſus eſt, affectu eſſe ablatum. Suſtuli, inquit, nepotem meum. Non potui, inquit, ſatiari oſculis, non potui ab illo tam cito diſtrahi. Nolite mirari: poſt longum tempus illum videram. *Albutius* hoc colore uſus eſt, ut diceret: Noluiſſe illum in tam infauſta domo educari, ex qua duo jam fratres elati eſſent: ei qui poſtea deceſſit, inter cauſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſervavit hunc colorem, ne quid in novercam, ne quid in patrem diceret: ajebat, juſtiſſimum futurum avum, ſi tantum ſe defendere voluiſſet. Quid ergo? quare rapuiſti? amabam. huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo veſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſſiſſent, ex domo mea illum tranſtuliſſem. *Marcellum Marcium* ajebat ſic narraſſe: Puer me ſecutus eſt. non criminor vobis illum. quicquid eſt, potius quam illius periculo fiat, ego rapui. Vbi eſt? inquit. Vivit, ſalvus eſt; veni, cum voles aſpicere. Redde, inquit, patri ſuo. ego aſper, Age, monſtrabo ſi vis, quis ante me tibi filios abſtulerit. *Varius Geminus* eundem ſenſum dixit: Quæ eſt iſta tam ſera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos à tertio incipis. *Montanus Votienus*, homo rariſſimi, etiam ſi non emendatiſſimi ingenii, vitium ſuum quod in orationibus non evitabat, in ſcholaſticis quoque evitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minus earundem annotatur iteratio. In ſcholaſticis ſi eadem ſunt quę dicuntur: quia pauca ſunt, notantur. Memini illum pro Galla Numiſia apud centumviros tirocinium ponere. Ex uncia heres erat patris ſui Galla. objiciebatur illi veneficiũ. dixit rem diſertiſſimam, & omnibus ſæculis duraturam, quia neſcio an quicquam melius in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec veneficæ. Non fuit contentus, adjecit: In paternis tabulis filiæ locus, aut ſuus debetur, aut nullus. etiamnum adjecit: Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit, adjecit: Non poteſt filia tam anguſte paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere debet, aut totas perdere: & plura multa, quæ memoria non repeto. Ex iis quædam in orationẽ contulit, & alia plura quam dixerat, adjecit. nihil non ex eis bellum eſt, ſi ſolum ſit: nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum memini. Erras pater, inquit, & vehementer erras. quos perdidiſti, non quæris; quem quæris nõ perdidiſti. Deinde: Puer iſte inventus perit. Deinde: Quiſquis puero favet, ne inveniatur optet. Deinde: Puer niſi avum ſequitur, fratres ſecuturus eſt. Deinde quærere: quem ſi inveneris, ſic perdes, ut invenire non poſſis. & deinde: Rapuit iſtum avus, ne raperet noverca. Et deinde. Vnum tantum pater ex liberis ſuis quærit, qui ſalvus eſt. *Glycon* hunc ſenſum ſemel dixit, ſed genere cor-

corrupto: τȣ̃το τὸ παιδίον ὅταν ἐυμέσῃ τότε ἀπολέσῃ. Habet hoc *Montanus* vitium, ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus unam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. & propter hoc & alia, quibus orator poteſt poëtæ ſimilis videri, ſolebat Scaurus Montanum inter oratores Ovidium vocare. Nam & Ovidius neſcit, quod bene ceſſit, relinquere. Non multa referã, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Uno hoc contentus ero. Cum Polyxena eſſet abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

--- cinis ipſe ſepulti
In genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus eſſe, adjecit:

--- tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Nec hoc contentus adjecit:

Æacidæ fœcunda fui.

ajebat autem Scaurus rem veram: Non minus magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere, quam ſcire dicere.

CONTROV. XXIX.

Filia conſcia in veneno privigni.

Lex. Venefica torqueatur, donec conſcios indicet. Thema. *Quidam mortua uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: & ex ea filiam ſuſtulit. deceſſit adoleſcens. accuſavit maritus novercam veneficii. damnata cum torqueretur, dixit conſciam filiam. petitur ad ſupplicium puella. pater defendit.*

PRO FILIA. *Ceſtii Pii.* Non eſt quod putetis has lacrymas aut filiæ eſſe, aut me patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amavit, niſi mater odiſſet. Hoc me odiſti noverca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ. Dixit. Ante actam ejus vitam excutiamus. *Fulvii Sparſi.* Nefaria mulier, filiæ quoque noverca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores victoris quoque condicio peſſima eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis adverſarium timeas, quam qui vivere non poteſt, occidere poteſt. *Vibii Galli.* Concitatiſſima in mortem rabies eſt: deſperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis auctorem per vulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator, quem armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimum eſt commori. *Votieni Montani.* Dum filium vindico, ubi graviſſime mihi nocere poſſit, oſtendit. o mendacium ſimile veneficio! Sic credibile eſſe in ſorore parricidium creditis? non timeo ne quis hoc in ſorore credat, quod ego vix probavi in noverca. Natam mihi filiam quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli: ajebam, Dum matris meminit, obliviſcetur novercæ. at illa dum novercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hanc vocem remiſſa putares tormenta: ſimilis facta torquenti eſt. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati ſumus, ut crederetur noverca privigno dediſſe? Noverca quod volueras conſecuta eſt, damnaſſe jam pænitet. *Argentarii.* Facio rem, Iudices, non novam; liberos meos à noverca vindico. Peto, ne quia filium vindicavi, filiam perdam. Niſi ſuccurritis, noverca vicit, ego victus ſum. Duxi, neſcio pejorem uxorem, an novercam. Hoc mihi carior eſt, quod tam inviſa matri fuit. *Cornelii Hiſpani.* Si conſcia eſſet, neminem expectarē: ſcitis quemadmodum veneficam oderim. In-

ſtabam

ſtabam tormentis: ajebam, Morere pejus quam odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes videbantur, non ſatis inſidere verbera. dixit: Si quid adjicere tormentis tuis poſſum, puto jubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem. quid expaviſti puella? quid ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanquam novercam? *Marillii.* Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. & hanc quiſquam putet non potuiſſe venenum ſine conſcia dare? Puella, quæ occidiſſe fratrem dicitur, quid ante peccavit? noverca quoque ante occidit privignum quam filiam. &, Bonæ ſpei eſt, quæritis argumentum? matri ſuæ non placet. *Arellii Fuſci.* Etiam cineribus tuis infeſta eſt noverca. quod unum poteſt, perſequitur ſororem tuam. Quid adhuc poteſt noſſe, niſi fratrem? proſit illi apud vos, quod illam pater laudat, proſit quod talis mater accuſat. *Mentonis.* Non miſereris hujus? miſerior eſt quam frater. Ille habuit ſine dubio novercam torquere. Conſecuta es mulier quod voluiſti. ſolus omnium magis ſenſi novercam, cum perdidi. *Porcii Latronis.* Habui filium tam bonum, ut illum amare poſſet etiam noverca: niſi in eam incidiſſet quę poſſet etiam filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderunt, ut parricidium puellare ſit. ætas, ſi magnitudinem rei non intelligit, nō eſt idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potius patri videatur ſimilis, cui placet, quam matri cui diſplicet? Deniq; non recuſo, quo minus in illa vel matris exigatur imitatio. illa cū hujus ætatis erat, nec noverca erat, nec venefica. *Albutii Sili.* Duxi uxorem, nullis adhuc inquinatam fabulis. nec miror, innocentem tunc fuiſſe: adhuc puella erat. *Blandi.* Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt; ante veneficium oportet faciat, quā parricidium. Filia, inquit, conſcia eſt. Dii te perdant: etiam cum torqueris, occidiſti. Servus tortus Catonem conſcium furti dixit. Quid agitis? utrum plus creditis tormentis, an Catoni? *Butconis.* Si conſcius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod noverca tam ſero, puella tam cito? Filia, inquit, conſcia eſt. Male pereas: at ego te putabam unius novercam. *Triarii.* Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc vocem viciſſe. Amiſſum fratrem flevit in funere, totius populi habitum lacrymis ſuis expreſſit: itaque illam noverca pejus perire voluit quam privignum. Filia, inquit, conſcia eſt. Hoc ultimum fuit novercæ veneficium. *Q. Haterii.* Succurrite quæſo, ne cum torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur, occiderit. Liberos ſemper effero unius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt. quemadmodum illi extorquebo lacrymas? afferte mihi imaginem fratris. video ſubito deſiderio fletus concitatos, nunquid talem vultum, cum mater torqueretur, habuit?

Pars altera. Triarii. Si odiſſemus te, pateremur cum ejuſmodi filia vivere. Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur: venena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætatis adjecit, quod illam noverca peperit? Quid illa, quæ fratrē in moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum, quod & ſorori conveniat, & virgini.

DIVISIO. *Ceſtius* in duas partes conjecturam diviſit; & primum quæſivit, An conſcia illi opus fuerit: deinde, Si opus fuit, an hanc habuerit. Non ſervavit autem modum. Nam & illum locum diu tractavit, non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam

voluit

volnit videri, ut nulli eſſet idonea miniſterio. Itaque elegantiſſime deridebat *Montanus Votienus* in hac controverſia ineptias rhetorum, quod ſic declamarent, tanquam hæc quæ nominata eſt, infans eſſet: nec intelligerent ſi talis eſſet, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis: puellam ejus ætatis, in qua torta, credibile ſcelus illud quidem, ſed intolerabile eſſe ajebat. Induxerat Ceſtius matrem dicentem filiæ: Da fratri venenum. *Triarius* multo rem magis ineptam, quia non invenit illam, ſed concupivit: nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat novercam dicentem: Da fratri venenum. fecit illam reſpondentem: Mater & mihi da. quid enim eſt tam abſurdum, quam matrem ſic locutam cum puella, Da fratri venenum? Non ferebant nec illam Triarii ſententiam, qua aliter *Haterius* uſus eſt, cum ad epilogum perveniſſet. Hoc loco debebat reus flere: non flet puella. inveniat quemadmodum fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tam puella eſt, ut dicat, Mater, quid eſt venenum? non poteſt tantæ pietatis eſſe, ut eam imago fratris in lacrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudiis, maxime in eloquentia, cujus regula incerta eſt, ut vitia quidam ſua & intelligant, & ament. *Ceſtius* pueriliter ſe dixiſſe intelligebat: Mater, quid eſt venenum? Deridebat enim *Murrhedium*, qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cũ alloqui cœpiſſet puellam, & diceret: Compone te in periclitantium habitum, profunde lacrymas, manus ad genua dimitte, rea es. fecerat reſpondentem puellam: Pater, quid eſt rea? Et ajebat Ceſtius: Quod ſi ad deridendum me dixit, homo venuſtus fuit. Et ego nunc ſcio, me ineptam ſententiam dicere. Multa autem dico, non quia mihi placent, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud *Rufi Vibii* tolerabilius ajebat eſſe, ſed & ipſum aliqua objurgatione dignum. dixerat in epilogo: Nutrix ream tolle. illud in *Haterio*, qui & promiſit oratorem, & præſtitit, negabat ſe poſſe ferre quod dixerat: Hæc rea non mittenda in exilium, ſed ferenda eſt. Cum ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere. quid enim intelligi vult hac ſententia, niſi ex toto puellam ambulare non poſſe? Vſque in exilium: verum eſt, ſed nec mater ejus potuiſſet. *Silo* à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ. totam hac figura declamavit. Non ſum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat eſſe venefica, operam perdam, ſi cœpero deſcribere, debere eſſe ætate provectam, uſu exercitatam, inviſam viro, quæ poſſit etiam filiam occidere. Supervacuum eſt uti pluribus verbis. in hac ipſa cauſa habemus veneficę exemplar. Comparemus inter ſe duas reas. nec eſt quod quæratis aliquem, qui cognitionem veſtram per omnes comparationis parteis ducat. ego vobis dicam, quomodo illam accuſaverim. Ego illi objeci anteactam vitam: vos illi poteſtis objicere? Et ſic omnia circumiit, & comparando defendit. Illam quæſtiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibuſdam, Non illi utiq; fuiſſe opus & conſcia, ſic tranſcurrit: Ajebat, inquit, tota actione rea hæc, Quam conſciam habueram? ego negabam illi opus fuiſſe. ajebam, In eadem domo eras, venenum notũ erat, novercæ occaſio facilis conviventi, non eras ſuſpecta, nemo te timebat propter ſororem. Ex altera parte hoc uſus eſt colore: Novercam video venenum dediſſe, ut filia ſua ſola heres eſſet: eandẽ illi & conſciam fuiſſe veneficii, & cauſam. Omnes declamato-

matores ajebat voluiſſe aliquid novi dicere, eo loco quo nominabat noverca filiam conſciam. dixit, inquit, *Hybreas*: Τί ἂν λέγουσα κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὐκ, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς. Hanc ſententiam *Fuſcus Arellius* cum eſſet ex Aſia, non caſu dixit, ſed tranſtulit ad verbum quidem: Quid ergo, inquit, mentita eſt de filia ſua? immo de mea. Modeſtius hanc ſententiam vertit *Haterius*: Quid ergo? mentita eſt, quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? *Ceſtius* dixit: Nominavit privigni ſui ſororem. *Albutius* dixit: Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ ejus à quo occidebatur, ſorori ejus quem occiderat? *Triarius* dixit: Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen, poſt damnationem noverca eſt. *Blandus* dixit: Nominabo iſtam quæ patri affuit, iſtam quæ mortuo fratre ac matre non flevit. *Silo Pompejus* dixit: Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hoc, eundem vultum ejus notavi, quem videram moriente privigno. *Montanus Votienus* Marcellum Marcium amicum ſuum, cujus frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquam hominis diſerti, ajebat hanc dixiſſe ſententiam: Invenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret, torta torqueret. non eſt hoc indicium, ſed alterum novercæ veneficium. *Latro* dixerat, cum deſcripſiſſet tormenta: Inſtabam ſuper caput non accuſator, ſed tortor: ipſe ignes ſubjiciebam, ipſe ad intendendum eculeum manus admovebam. ego non bibam ſanguinem iſtius, non eruam oculos? filium mihi eripuit: niſi citius illam oppreſſiſſem, & filiam abſtuliſſet. *Triarius* dixit: Cum accuſarem, objeci veneficium. In ultima parte inter preces meas excitavi puellam ad ultionem fratris tui. Hæc res maxime, Iudices, movit, hæc maxime novercam offendit. *Albutius* dixit: Poſtquam nominavit filiam, ad me reſpexit: videlicet ut ſciret, an ſatis torſiſſet. *Nicetes* egregie dixit in hoc eodem loco. συνοιδ᾽ ἐμοὶ, φησὶν, ἡ θυγάτηρ. καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου. *Montanus* cum diceret illum locum quamvis ſceleratos parentes, velle tamen innocentes liberos ſuos eſſe, dixit: Poteſt iſta filiam veneficam fingere, ſi poteſt facere. difficilius eſt filios inquinare, quam perdere? & illud: Favete ſæculo, Iudices, cum ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit. favete. nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet. favete, ut potius non deſierit noverca parricidium facere, quam ſoror cœperit. Damnare illam potui, effingere non potui. Sero feciſti noverca. ſi hoc ante dixiſſes, potuiſti prævaricationi paciſci. recte cum damnareris, animoſa eras. recte nihil potes facere. ſi qua fides, accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustavi cibos. O incauta futuri mortalitas! poſtquam ad tortorem perduxi novercam, timere de filia deſii.

Color. Omnes illo colore uſi ſunt, nominatam à noverca filiam in dolorem patris. *Gallio* plura dixit: Fortaſſe, inquit, hanc nominavit, ut veros conſcios celaret: fortaſſe, ut quia acerrime inſtabat accuſator, hoc metu territus finẽ tormentis imponeret: fortaſſe in dolore tormentorũ ſtupefacta neſcivit quid loqueretur. Noviſſime dixit, fortaſſe in hoc, ut quæ pœnas veneficii dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adjecit: Ex meis hoc affectibus æſtimo. cum tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes ultionis vias, oblitus innocentiæ. ſi proprios habuiſſet liberos noverca, occidiſſem. In hanc ipſam quotiens impetũ facere volui? ſed propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

LIBER

LIBER QVINTVS.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ Filiis ſalutem.

QVOD ultra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua vultis, & ſinite me ab iſtis juvenilibus ſtudiis ad ſenectutem meam reverti. Fatebor vobis, jam res tædio eſt. Primo libenter aſſilui, velut optimam vitæ meæ partem mihi reducturus: deinde jam pudet, quamdiu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leviter tractata delectant: contrectata & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel exhaurire memoriam meam, & admittite vel adactum jurejurando, quod adfirmem dixiſſe me quæ ſcivi, quæque audivi, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore ſuum populum habuit, cum illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrent: quomodo L. Aſprenas, aut Quinctilianus declamaverit: tranſeo illos, quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non novi quenquam, cujus ingenio P. R. pertinacius ignoverit. Dicebat negligenter ſæpe cauſam in ipſis ſubſelliis: ſæpe dum amicitur, dicebat: deinde litiganti ſimilior quam agenti, cupiebat evocare aliquam vocem adverſariorum, & in altercatione vires ſuas noverat. Nihil erat illo venuſtius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium gravitas, ipſe cultus habituſque corporis, mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus ſcire poſſes, non quantum oratorem præſtaret Scaurus, ſed quantum desereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenii veſtigium extabat. raro aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, immo perpetua deſidia eo perduxerat, ut nihil curare vellet, nihil poſſet. Orationes ſeptem edidit, quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama ejus lugent, multoque diſſolutiores ipſis actionibus. Illas enim cum deſtituerit cura, calor adjuvat: ii caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audivimus, noviſſime quidem cum M. Lepido ita, ut quod difficillimum erat, ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis? Declamavit non quidem populo, ſed egregie. Non admittebat populum: & quia nondum hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac frivolæ jactationis. faciebat enim cenſorium ſupercilium, cum alius animo eſſet. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenii, confitentibus magis hominibus pervenerat, quam volentibus. Summa egeſtas erat, ſumma infamia, ſummum odium. Magna autem debet eſſe eloquentia, quæ invitis placeat, cum ingenia favor hominum oſtendat, favor alat, quantam vim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat,

quim

quin cum homini omnia objecerat, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquæ, vigor novæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſæculum medius, ut illum poſſet utraque pars ſibi vindicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia paſſim ordines hominesque laniabat, Rabienus vocaretur. animus per vitia ingens, & ad ſimilitudinem ingenii ſui violentus, & qui Pompejanos ſpiritus nondum in tanta pace poſuiſſet. In hunc primum excogitata eſt nova pœna. effectum eſt enim per inimicos, ut omnes ejus libri incenderentur. Res nova & inſueta, ſupplicia de ſtudiis ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inventa eſt. Quid enim futurum fuit, ſi ingenium Ciceronis triumviris libuiſſet proſcribere? Sunt dii immortales lenti quidem, ſed certi vindices generis humani, & magna exempla in caput invenientium regerunt: ut juſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitavit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ vos dementiſſimi homines tanta vecordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis eſt. conquirite in voſmetipſos nova, quibus pereatis: & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriamque nominis, invenite quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala. Facem ſtudiis ſubdere, & in monumenta diſciplinarum animadvertere, quanta & quam non contenta certa materia ſævitia eſt! Dii melius quod eo ſæculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt, quo & ingenia deſierunt. Ejus qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea viventes adhuc ſcripta combuſta ſunt: jam non malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo voluit, ſed in monumenta ſe majorum ſuorum ferri juſſit, atque ita includi: veritus ſcilicet, ne ignis qui nomini ſuo ſubjectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum ſeipſe, ſed etiam ſepelivit. Memini aliquando cum recitaret hiſtoriam, magnam partem convolviſſe, & dixiſſe: Hæc quæ tranſeo, poſt mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Caſſii Severi, hominis Labieno junctiſſimi, belle dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S. C. urebantur: Nunc me, inquit, vivum uri oportet, qui illos edidici. Monſtrabo vobis bellum libellum, quem à Gallione veſtro petatis. Recitavit reſcriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenatis, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis. Puto jam nihil, quod interrogetis, reſtat. Muſa rhetor: quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenii, nihil cordis. Omnia uſque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſent. Quis enim ferret hominem de ſiphonibus dicentem, *Cælo repluunt*: de ſparſionibus, *Odoratos imbres*: & in cultum viridium, *Cælatas ſilvas*: & in picturа, *Nemora ſurgentia?* Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem, cum vos me illo perduxeritis: Quicquid avium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc, cur ſubito moriamur: mortibus vivimus. Non ergo & ſi jam manum iſſus erat, debuit de corio ejus nobis ſatisfieri. Non ſum ex judicibus ſeveriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto: ſed donanda vitia, non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabili-

ter

ter dicta ſunt, non ſubtraham. ne plura videantur, vel ſubjicietis vos. Oſcus non incommode dixit, ſed ſibi nocuit, dum nihil ſine ſchemate dicere cupit. oratio ejus non figurata erat, ſed prava. Itaque non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Maſsiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutavit. Poteram, inquit, dicere: Ave Oſce. Ipſe ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere non poſſet. Ille Paſſieno, prima ejus ſyllaba in Græcum mutata, obſcœnum nomen impoſuit, declamatori ſubtili, ſed arido. ille Sparſo dixit, ſcholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu potes controverſiam intelligere, qui non intelligis te laterem lavare? Sparſus autem dicebat valenter, ſed dure. Ad imitationẽ Latronis ſe direxerat: non tamen unquam ſimilis illi erat, niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis verbis, Latronis ſententiis. Cum Baſſo certamen illi fuit, quem vos quoque audiſtis, homine diſerto: cui demptam velim quam conſectabatur amaritudinem & ſimulationem actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quam ubi ſcholaſticus quod non novit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cujus declamatio eſt de Popilio hæc quæ meo Latroni ſubjicitur. Bona fide Scholaſticus erat. in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primum Tetracolon præferendus. Primum Tetracolon quorum faciam, quæritis? Latronis, Fuſci, Albutii, Gallionis. Hi quotiens conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma: reliquos, ut vobis videtur, componite. Ego vobis omniũ feci poteſtatem. hos minus nobiles ſinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dũ in his ad ſatietatem veſtram me præſtiterim, permittite me mihi & aliquos, quos non noſtis, ex ſinu proferre: quibus quo minus ad famam pervenerint, non ingenium defuit, ſed locus. Bene declamavit Gavius Silo: cui Cæſar Auguſtus, cum frequenter cauſas agentem in Terracinenſi colonia vidiſſet, plenum teſtimonium reddidit. dixit enim: Nunquam audivi patremfamilias diſertiorem. Erat qui patremfamilias præferret, oratorem ſubduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abſcondere. Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cujus filius fraterno vobis amore conjunctus eſt, adoleſcens ſummæ eloquentiæ futurus, niſi mallet exercere quantũ habet, quam ſequi quantum conſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit virium, quantum valeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſe aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controverſiam fecit. Latro nunquam ſolebat diſputare in convivio, at aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdam eſſe colores, prima facie duros, aſperos: eos nõ poſſe, niſi actione probari. Negabat itaq; ulli placere poſſe, niſi totum noſſent ſe, & ſuas vires, & illarum fiducia aliis metuenda & prærupta evadere. Multa ſe nõ perſuadere judici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutũ: non quia imbecillus erat, ſed quia circumſpectus. cauſas nemo propoſuit diligentius, nemo reſpondit paratius. & pecuniam itaque & dignitatẽ, quam primũ in provincia Hiſpania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidẽ erat patre ſplendidiſſimo, avo D. Iulii hoſpite: ſed civili bello attenuatæ domus nobilis vires excitavit, & ita ad ſummam per-

duxit

duxit dignitatem, ut ſi quid illi defuit, ſcias locum defuiſſe. Inde filius quoque ejus, id eſt, meus (nunquam enim illum à vobis diſtinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere vitæ ſequitur, ad ſumma evaſurus juvenis, niſi modicis contentus eſſet. ideo dignus eſt, cujus tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum nomina non me à nimio favore, ſed à certo poſuiſſe judicio ſcietis: cum ſententias eorũ retulero, aut pares notiſſimorũ auctorum ſententiis, aut præferendas.

CONTROVERS. XXX.

Lugens pauperis filius divitem ſequens.

LEX. Injuriarũ ſit actio. Thema *Quidam cum haberet filium, & divitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inventus eſt. Adoleſcens ſordidatus divitẽ ſequebatur. Dives eduxit eum in jus, & poſtularit, ſi quid ſuſpicaretur, accuſaret ſe. Pauper ait: Accuſabo. cum potero: & nihilominus ſordidatus divitem ſequebatur. Cũ peteret honores dives, repulſus eſt. Accuſat injuriarum pauperem.*

PRO PAUPERE. *Vibii Galli.* Gratias diviti, quod quos odit, reos jam facere contentus eſt. interdiu publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via qua ego, non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatã veſtem, non flebis invito me, non tacebis: perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. *Albutii Sili.* Quod ſordidatus fui, luctus eſt: quod flevi, pietas eſt: quod non accuſavi, timoris eſt: quod repulſus eſt, veſtrum eſt. Non taceam, qui adhuc vivo, quod tacui? Noſtis populi loquacis ſuſpiciones. Quare iſte honores illo vivo nunquam petiit? ego vero omnes quæſo, omnes ut me in inquiſitionem paternæ mortis adjuvent: & ad tua genua dives veniſſem, niſi timerem, ne invidiam tibi fieri diceres: & jampridem hoc animo ſequor, occaſionem loquendi capto: nec mehercules poſſum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo. ſed vitium me meum ſequitur. Taceo. utinam hoc vitium habuiſſet & pater. dũ libere loquitur, multos offendit: neque te puto ſolum in civitate habuit inimicum. Ut iſte ait, cauſam meam populo probavi. *Iulii Baſſi.* Quando autem iſtis divitibus non ſordidati ſumus? accuſa, inquit, pauper divitem, egens candidatum. ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In jus vocavit. Accuſa, inquit: reum me perage, peiora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud divites habeant. *Ceſtii Pii.* Non eſſem reus, ſi accuſaſſem. barba demiſſa, ſordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non deſinam inquirere percuſſorem: & fortaſſe jam inveni. Quam ſubito pater meus in media civitate: Quid me intueris? quid obſervas quid dicam? ſubductus eſt. *Arellii Fuſci Patris.* Incedere magno comitatu, ſplendido cultu, non eſt fortunæ meæ: iſta divites poſſunt: ſatis eſt, ſi vivimus. Cum ſpoliatum cadaver non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio. quiſquis fuit, quaſi dives ſpolia contempſit. Quare inquit, me ſequeris per publicum? facinus indignum commiſſum eſt: dives & pauper per eadem veſtigia inceſſimus. *Oſci.* Accuſa, inquit. ubi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoque à te non diſceſſiſſet, viveret. Quare, inquit, me reum

reum non facis? quia accuſatorem me non times. Mortuo patre meo, metuo enim ne quis injuriam ſibi fieri putet, ſi dixero occiſum. Occiſus eſt pater meus: à quo? ſi permittis, neſcio. *Iunii Gallionis.* Quid iſte accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem? cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi injuriam facio ſordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem ejus veſtem mutavit *Fulvii Sparſi.* Sordidatus es, inquit; fles. hoc dicis: Pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media civitate ſalvis legibus occiſus eſt. quis hoc ſine lacrymis narrare poſſit? non deponam has ſordes, niſi invenero cui induam. Quis occidit patrem meum? neſcio. nihil amplius teſtari poſſum quam hanc vocem meam: Adhuc neſcio. Delibero interim, ut induam veſtem quam patri meo reliquit percuſſor. Cur me ſequeris? magiſtratus poſt terga ſua non ſummovent. *Argentarii.* Non vis patrem meum fleam? laceſſere nos ultro non ſolebat. *Clodii Turrini* Patris Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? ne lugebo quidem quem vindicare non poſſum: nulli injuriam facio niſi patri, quem adhuc tacitus fleo. *Porcii Latronis.* Cujus neceſſarius, ita crudeliter interempti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt, quam quod gemit. Accuſa, inquit, me. unde tam ſecurus es? inveniſſe videris, quis alius occiderit. Non erat præda quam graſſator ſequeretur, ſed erat virtus ſumma, firmiſſimum ignoti munimentum, contumax adverſus faſtidium divitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quomodo miſerum eſſe interdum in miſeria juvat, & plerunque omnis dolor per lacrymas effluit. Nimium funere noſtro exultat. Non ſolebat vivo illo provocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lacrymas, increditam adhuc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat admirationem. Si pauper accuſandi divitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lacrymas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus periclitantibus inſtrumenta, non invidioſum veſtræ miſericordiæ præmium petimus, ut abſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, &, quod ne ipſe quidem negat, dives fuit, & qui nihil unquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Dives nihil aliud quam nos pauperes exiſtimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies ſemper invicti. quis de noſtra interim morte cogitaverit, neſcio: quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optaverit. Venit iſte cum turba clientium & paraſitorum, & adverſus paupertatem totam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? vix temperabat quin diceret: Quid ego in te accuſatorem non audeam, qui occidendum eum curavi, qui tantum mecum litigaverat? Civitates plerunque finitimæ inter repentinam diſcordiam bello tument. Inter civilia bella tantum in ultionem ſatis eſt, quantum quiſque ad maledicendum occupavit, M. Cicero qua violentia in abſentiam Metelli ſtrepit? M. Cato Pulchro objiciente furtorum crimina, audivit. Quæ major indignitas eſſe potuit illius ſæculi, quam aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pompejum terra marique victorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait,

digito

ait, digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſsimam eloquentiam lacerat, cum quidam ejus civili ſanguine non inquinatas ſolum manus, ſed infectas ait: atque ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeo non timuit, ne eſſet reus, ut etiam diſertus eſſe curaverit. Solus hic eſt in veſtra civitate innocentior Catone, nobilior Metellò, fortior Pompejo.

DIVISIO. Latro ſic diviſit, An in re injuria ſit. Nulla, inquit, injuria eſt. Sordidatus ſum, inquam: multi faciunt. Omnia injuriæ genera comprehenſa ſunt. pulſare non licet, convicium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco *Scaurus* dixit: Nova formula injuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fecit. Etiam ſi in re injuria eſt, An ſi non malo animo fecit, tutus ſit. An malo animo faciat. Hoc *Latro* in duas quæſtiones diviſit, An ſi credidit, ob hoc ipſum patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. Deinde, An credidit. *Gallio* illam primam fecit quæſtionem: An quod liceat cuiquã facere, ſi faciat, injuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua velis, ſumere nihil, inquit, ut & alienum injuriarum facere. Sordidatus es, non queror: ſed ſi ſordes tuæ invidiam mihi concitant, queror.

Color. De colore quæſitum eſt. Quidam aperte invecti ſunt in divitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidam ſecuti ſunt mediam viam. Cum præter hæc nihil ſit, *Latro* volebat videri inveniſſe quartum genus, ut hoc modo in divitem diceret: Tu quidem non feciſti, ſed tamen ego habui cauſas propter quas poſſem decipi; & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inſpoliatus pauper inventus eſt. Hoc eſt autem medium illud genus, nec dimittendi divitem, nec accuſandi. Nam & dimittere non debet quem diſtulit: & accuſare ob hoc ipſum non debet, quia diſtulit. *Albutius* nihil dixit in divitem. Hoc colore declamavit: Committit injuriarum, inquit, ſi quem non poſtulavit, accuſat. Quare, inquit, ſequeris me? ut aliquando mei miserearis, ut deſinas afflictam domum perſequi, ut ſcias me in hoc habitu accuſare non poſſe, ut concupiſcas gloriam vindicatæ mortis. Tu ſolus potes, ſi voles, invenire quis occiderit, tu accuſare. At me quidam propter hoc ſuſpectum habent. Potes diſcutere iſtam ſuſpicionem. quære quis fecerit. Ut ſcias, inquit, te invidiam mihi facere: cum dixiſſem, Accuſa me: non negaſti te accuſaturum, ſed reſpondiſti, Accuſabo cum potero. Ignoſce mihi, non magis adhuc quemquam accuſare poſſum, quam abſolvere. quæro quis fecerit. Hæc levia argumenta ſunt, hæc vana ſunt quæ alios tangunt: quod inimicus eſt, quod ille inſpoliatus inventus eſt, non eſt quare accuſem, eſt quare ſuſpicer. *Rufus Vibius* hoc colore poſuit: Sordidatus ſum, lugeo: ſequor te, ut tutior ſim: timeo neſcio quem, illum qui patrem meum occidit. ſcio me, quamdiu tecum ſum, perire non poſſe. Dum hunc colorem ſequitur *Murrhedius*, ineptiſſime dixit: Quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulat, occiſus eſt. *Uſci* color non placuit Gallioni. Sequor, inquit, ut inveniam quis fecerit. hoc mecum cogito: Quiſquis eſt ille qui fecit, volet hoc inimico imputare, ad divitem veniet. Multo, inquit, hoc injurioſius eſt, ſi inquirendi cauſa facit, ſi non tantum in convicium, ſed periculum divitis ſequitur. *Gallio* ſubtiliter agendum putavit, & ad poſitionem controverſiæ

 culo-

colorem actionis dirigendum, ut diceret: Suſpicor à te patrem meum occiſum. quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? veſtem enim illius ſine dubio neſcio quis percuſſor non concupiſcebat. Dicet aliquis: Quid ergo? ſi inimicus eſt: protinus interfector eſt? non. ideo non accuſo. *Hiſpo Romanus* palam accuſavit, & dixit: Non cauſam ſibi deeſſe; ſed vires. etiam hanc ſententiam in procemio, magno cum aſſenſu hominum dixit: Eum accuſatorem habeo, qui ſe reum non eſſe miratur. *Baſſus Iulius* in hac controverſia dixit: Quare me ſequeris per publicum? facinus indignum, Iudices, factum eſt, pauper & dives eandem terram calcamus. Conſectari autem ſolebat res ſordidas, & inveniebat qui illas unice ſuſpiceret. Memini illum declamantem declaraſſe controverſiam de lenone, qui decem juvenibus denuntiavit, ne in lupanar accederent, & foveam igne repletam terra ſuperjecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & conſumptis accuſatur Reipublicæ læſæ. Apud illum declamantem Albutius faſtidioſus auditor, eos quibus invidere poterat, admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non mehercules referrem ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias ajebat tumidas magis eſſe quam fortes. Summa hominum admiratione circunferebantur: Lugent argumenta patres, & oſſa liberorum conjecturam dividunt. & illam: Producta ſacerdos tuam, & illam: Super cineres liberorum noſtrorum lupanar de quantum eſt. Ipſe utique laudabat: itaque docuerat. Nam in hac ipſa controverſia ne Baſſus quidem videbatur aliquid dixiſſe ſordidius. dixit ipſe: Itane peribunt decem juvenes propter dipondios tuos? *Euctemon* a filii parte, cum patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum, dixit: Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατον ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. & idem: διὰ τί σιγῶ, ὁ πατὴρ μου λέγων ἀπέθανεν. *Hermagoras* dixit: κτίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες πόλιν. οἱ δὲ πλούσιοι τῶν αὐτῶν. Illud in narratione: ὑπὸ λῃστοῦ ἀνῃρέθη ἐκ οἴδα. Ἐχθ ἐχθρὰς εἰσὶ τὰ, τε θρέψασα γῆς, * καὶ ἣ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γένηται. * al. v. c. καὶ ἡ ῥεῖν δυναμένη. *Artemon* dixit: ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ' εὖ γράψομαι. καὶ πότε δεῖ, ἂν εὕρω πένητα.

CONTROV. XXXI.

Vir fortis non cedens forti patri.

LEX. Vir fortis, quod præmium volet, optet. Plures judicio contendant. Thema. *Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut ſibi cederet. ille non vult. judicio contendit. vicit patrem. petit pro præmio ſtatuam patri. pater ipſum abdicat.*

IVNII GALLIONIS. Quem optem hujus judicii eventum neſcio, cum crimen meum ſit. viciſſe. Videtis, quemadmodum in hoc quoque judicio opera ſua jactat: & miratur quiſquam, ſi hoc patre natus, gloriæ cupidior eſt? Faciles habetis partes, viros fortes jungite. Diſſidemus, quia nimium ſimiles ſumus. Cum exiremus in aciem, ajebat: Si adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortius. majorum quoque ſuorum virtutes referebat, ſed omnibus ſe præferebat. Cum ad a ratem tuam pervenero, non contendam cum ullo, quamvis ſi exemplum tuum ſequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ judicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti, Non luxuriabor, non amabo, hanc emendationem,

crimi-

criminum meorum non poſſum promittere. ego vero pugnabo & fortiter, & fortiſſime. Vidi patrem jam ſenem loricam induentem: multum eſt pugnare cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quod contendi, legis: quod vici, judicium: quod pugnavi, patris eſt. volui cedere: concurrerunt juvenes, ætatis cauſa agebatur. Vici non filius patrem, ſed juvenis ſenem. Ego vici, ſed omnes patri gratulati ſunt. parui adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum Horatium Etruſcas acies corpore ſuo ſummoventem, & Mucium in hoſtilia arma ruentem: & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere. Tranſibo in ſubſellia tua, complectar invitum. licet repugnes, fortior ſum. *Fulvii Sparſi.* Neceſſe fuit mihi fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantum, ſed patri. Si tu viciſſes, diceretur: Patri ceſſit: abdicationem enim timuit. Solebas enim ſemper optare, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus noſtræ triumphum? *Clodii Turrini.* Tu Mucio diceres, Non eſt quod oſtendas iſtam manum. Tu Scipioni poſt deletam Carthaginem, Tace? Loquax eſt virtus, nec oſtendit ſe tantum, ſed ingerit. Ajunt etiam nunc quidam, Pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, ut verum videatur fuiſſe certamen. Opta pater, ut & à nepote vincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris. unde ſcio? vulneribus me ſenem feci. Quis te felicior? tu omnes viciſti, te filius. Quanto honeſtius modo pater & filius inter ſe contenderant honeſtiorem facturus victum uter viciſſet. Dubito quid faciam. tace? ſed ſilentium videtur confeſſio. Narrem virtutes meas? ſed illud quoque novum accidit mihi, quod uni abdicato meas narrare non conceſſit. Proceſſi in aciem coram patre. Fortiter, inquit, pugna. Turpe eſt adoleſcenti, vinci à ſene Avidus ſum gloriæ: hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. fortis ſum: nunquid improbas pater? an jam abdicabis, ſi viro fortiſſimo ſum fortior? dicam tamen audacter. Fortiſſimus ſum, nec timeo: in ea civitate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes novimus. *Iulii Baſſi.* Ad te quoque ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater, ſi à filio abdicando victus es. *Arellii Fuſci.* Ignoſce, juvenis erravi: ambitioſus non ero, cum ſenex fuero. *Gavii Silonis.* Vtrum putas viciſſe? ego præmium tantum habeo, tu & præmium, & virum fortem. Permittente lege fecit, immo in eadem re & habet legem, & timet.

Diviſio. * * * Contra ait: Si quid fecit quod non licet, lex vindicabit, ſed quicquid licet non oportet. Pater non quæritur de ſcelere filii, ſed de officio. Deinde utatur quiſque ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdicare liberos liceat. eſt aliqua lex, quæ filio patrem præferat? Si poteſt abdicari, etiam propter id quod lege permittente fecit: An abdicari etiam propter hoc non poſſit, quod præmium accepit. Non poteſt, inquit, in ea re privatim puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non poteſt præmium dari, & nota denuntiari. Cetera puto paterno imperio ſubjecta eſſe: hoc jus majus eſt ceteris, quod victoria de ſumma virtute quæritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quam à filio victus es. Si potes abdicare, An debeat. hoc diviſit: An etiam ſi non debeat cum patre contendere, ignoſcendū tamē ſit, ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt. Deinde, An contendere debuerit. Tum, inquit, & honeſtū certamen erat,

erat, & tutum. Quid enim eſt glorioſius quam aut virum fortem vincere, aut vinci à filio? ſi non debuiſſet contendere, nō viciſſet. Et potuit fieri, ut ſi hic tibi ceſſiſſet, alius quis ad certamen procederet: qui nunc non proceſſit; quia ſciebat nihil ſibi profuturum, ſi te viciſſet, cum deberet à filio tuo vinci. nulla laus tua fuiſſet. apparuiſſet enim illam victoriam non viri fortis fuiſſe, ſed patris. ſilentio virtutes noſtræ tranſiſſent: nunc illuſtratus es, dum conferuntur. *Turrinus* hoc loco belle dixit: Plures tibi invidere cœperunt, poſtquam victus es. Itaque novi generis res accidit. filius vicerat. omnes ajebant: O felicem patrem. Noviſſimam fecit quæſtionem, An etiam ſi quid judicio peccavit, præmio emendaverit. Hoc loco dixit *Gallio* illam ſententiam, quæ valde excepta eſt: Cum diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templum iturum, aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas confugiam. *Silo Pompejus* tentavit & in hac controverſia illā quæſtionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An vir fortis abdicari poſſit. ajebat in nulla magis controverſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te poteſt vincere. Miraris, ſi patria lege ſubducitur, qua & comparatur & præfertur?

Color. Colorem pro adoleſcente *Gallio* illum dixit: Meæ, inquit juvenis, ætatis cauſa agi videbatur, cum dubitaret exaudiſſe quendam dicentem: Nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. *Ceſtius* hoc colore uſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius hoc eſſe, certe domui, laudes utrinſque in foro inſpici. *Montanus Votienus* ait; Cognovi non quid imperares, ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Invidioſa omnibus in illo judicio fortuna tua videbatur, cum quæreretur, utrum pugnaſſes felicius, an genuiſſes. Non eſt quod putes me viſum illis fortiorem: decepti ſunt, pater: judicaverunt non quod erat, ſed quod te malle crediderunt. *Argentarius* ait: Occaſionem beneficii quæſtu non concupivi accipere: præmium habet alter, alter percipit. *Fuſcus Arellius* pater ait: Si navigare imperaſſes, per hibernos fluctus egiſſem ratem: ſi peregrinari, nihil fuiſſet jubente te durum. hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci. *Blandus* hoc colore narravit: Pater mihi objecit, quod illi una re non ceſſerim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi quotieus recte faciendum fuit, ceſſi: ſemper volui videri frugalior, videri volui laborioſior. nam cum ad vires ventum erat, etiam ipſe cedebat: non ego illum vincebam; ſed ætas. *Turrinus* hoc colore uſus eſt: Volui, inquit, cedere, ſed erant qui dicerent, non licere. hoc enim modo legem ſaluberrimam tolli. Diſputaturi contra præmium patris videbantur, & dicturi: Non licet inter ſe cedere fortibus. non ipſorum tantum cauſa agitur, ſed publica. omnium intereſt ſcire, quis ſit fortiſſimus. His vocibus hominum miſſus ſum ad id certamen, in quo ad iſtum utraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me viſum? falſum eſt. cum hoc quoque, quod ego fortis eram, iſtius eſſet. Quid ergo? quare vicerim, quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius juventutis pertinere, neminem pugnaſſe fortius, quam ſenem. Et cum dixiſſet, ſe præmia in patrē contuliſſe: dixit, Vici te pater: ſed nempe vici tibi. *Albutius* hoc colore narravit: Noluit, inquit, videri per colluſionem

nem patri titulum fortiſſimi viri contigiſſe. Non ceſſi ante judicium: ut in judicio cederem: & feci. Nihil aliud quam laudavi patrem, virtutes ejus retuli: viſus ſum propter hoc ipſum præmio dignus. *Silo Gabius* ait: Solebas mihi pater inter dignorum virorum exempla narrare quædam etiam domeſtica. ajebas autem: Patrem fortem virum habuiſti. vide ut tu ſis fortior. proceſſi tecum in aciem, nec illinc multi redimus. omnis gloria in tua domo erat. Iubebat Reſp. fortes viros recognoſcere: O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quam juvenilem! Contendere me vetabat imperio, jubebat exemplo. Ventum eſt in judicium, omnium quos ego novi, res invidioſiſſima: quærebatur de patre meo, utrum fortior eſſet, an felicior. *Oſcus* hoc colore narravit. Erant qui accederent, & dicerent: Roga patrem tuum, cedat tibi. non eſt utile Reipublicæ hoſtium excitare animos. excitabuntur, ſi ſcierint, neminem in hac civitate eſſe fortiorem quam ſenem. illi me coegerunt, quaſi tunc quoque aliquid præſtiturus eſſem Reipublicæ, venire in judicium: in quo quid habet? ego ſum judicatus junior. *Dento* dixit: Timeo ne ob hoc ipſum patri vilior fiam, ego ſciam an uſquam glorioſus ſit. *Triarius* hoc colore uſus eſt: In judicio volui tibi cedere, ut non imperaſſe videreris, ſed viciſſe. & ceſſi. defunctorie cauſam meam egiſſem? notum ſit illum cedere quia parum eſt illi, non putabat. *Nicetes* in hac controverſia dixit. Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀπεδείχθη; ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἶπεν. τίς νῦ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; ἦ δὴ μάλα χαίρω. οἵτ' ἀρητῆς περὶ δῆριν ἔχουσιν, εἶπον μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων; *Scaurus* hunc ſenſum aliter dixit: O ſi avus meus intereſſet judicio, quam libenter ſpectaret & diſcordiam noſtram! Clamaſſet mihi: Non eſt quod cedas, ipſe mihi nunquam ceſſit. *Labienus* partem patris declamavit, & dixit quod etiam deſertoribus licet: Nolo habitare cum adverſario meo, non capit idem contubernium fortem virum & victum. Statuam, inquit, tibi poſui. imo ne poſſem unquam me victum oblviſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

CONTROV. XXXII.

Demens quod mori coëgerit filiam.

LEX. Dementiæ ſit actio. Thema. *Bello civili quadam virum ſecuta eſt, cum in diverſa parte haberet patrem, & fratrem. victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrē. non recepta in domum, dixit, Quemadmodum tibi vis ſatisfaciam? Ille reſpondit: Morere. ſuſpendit ſe ante januam ejus: Accuſatur pater à filio dementiæ.*

CONTRA PATREM. *Porcii Latronis.* Sic ſibi ſatisfieri ne victor quidem voluit: excuſavit victos, qui reſtituit. Quoniam repoſcis vitam, quam dediſti, accipe. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. *Oſci.* Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeji caput, flevit, & hoc illi propter filiam præſtitit. *Arellii Fuſci*. Quemadmodum tibi vis faciam ſatis? Hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat puella. Filiam habuit adeo piam & in maritum & in patrem, ut alterum uſque in mortem ſecuta ſit: alteri etiam per mortem ſatisfecerit. quam periculo-

curioſe eum offendo, qui ſimul iraſci cœpit; neſcit ignoſcere? *Clodii Turrini* Patris, Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet? Niſi occupaſſes ſoror, fortaſſe pater tibi ſatis feciſſet. Hoc certum habeo, unuſquiſque veſtrum ſuadebat puellæ: Ad iratum patrem venis: in quas potes te compone blanditias: roga, deprecare: ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignoviſti, victor, ad viros pertinet: illi tibi gratias agunt. nam fæminas, ne ſi iraſcereris quidē, proſcripſiſſes. Quare ſecuta es virum? Adeo tibi vetera exempla exciderunt bonarum conjugum quibus filiam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum viri redemit ſuo: aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit. impendiſſet ſe puella viro, niſi ſervaſſet patri. *Fulvii Sparſi*. Filia ante limen paternum in cruore ſuo volutatur, quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem: aut dicendum mihi, aut moriendum eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio, qua filia exoratum patrem ſibi non ſenſit? *Albutii Sili*. Utræ meliores partes eſſent, ſoli videbantur judicare dii poſſe. Si vis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcare malo. Si parricidium eſt, fuiſſe in diverſis partibus, nunquam defendiſſet apud Cæſarem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quam leve judicaſti crimen, de quo confeſſus es! Dona filiam, ſi miſericors es, deprecanti: ſi hoſtis, edicto: ſi pater, naturæ: ſi judex, cauſæ: ſi iratus es, fratri. *Buteonis*. Ante ipſum limen domus deceſſit, ne dubitari poſſet, utrum marito periiſſet, an patri. ubi ſtuduiſti? nego te iſtuc in bello didiciſſe. *Marilli*. Meruerat, inquit, mori, etiamnum accuſas? certe jam tibi ſatis factum eſt. O novum monſtrum! irato victore vivendum eſt: exorato patre moriendum eſt. *Paſsieni*. Utinam interveniſſem, non ſatisfeciſſes ſola patri. Furioſum te dicerem, ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diverſas partes, uxor ſuas. *Labieni*. Hoc, obſequio conſequatur denique, ut intra domum moriatur. M. Cato, quo viro nihil ſpecioſius civilis tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris vivere, ſicut Tullius, ſi voluiſſet. Optima civilis belli defenſio, oblivio eſt. *Muſæ*. Allato ad ſe capite Cn. Pompeii, Cæſar averriſſe oculos dicitur: quod tu ne in morte filiæ quidem feciſti. *Cornelii Hiſpani*. Pervagata eſt illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & uſque ad ultimæ plebis ſupplicia deſcendit. nihil in civitate noſtra immune victoris iræ præter fœminas fuit. Hanc laudem miſeræ urbi ſervare licuit. At tu pater, ut victor inſanis. *Mentonis*. Semel repulſa iterum redit: iterum repulſa, tertio rogat: non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſtes. O te crudelem, niſi jam tibi & pro genero ſatis factum eſt: Non ignoro, in quanto periculo ſim, neſcit placari iratus, & hoc etiam ſi filiæ excanduit. *Triarii*, An non exorares victorem pro alio patet? Morere, inquit. Illi quoque quibus animadvertere in damnatos neceſſe eſt. non dicunt *Occide*, non *Morere*: ſed *Age lege*: crudelitatem imperii verbo mitiore ſubducunt.

PARS ALTERA. *Turrinus Clodius* belle dixit: Nolite mirari ſi durioribus utar: non ſum proceſſurus ultra verba: minabor, deinde ignoſcam. fecit & victo.

Diviſio. *Latro* uſus eſt in hac controverſia illa vulgata quæſtione: An poſſit agi cum patre ob ullam aliam rem, quā ob dementiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere.

regere. Dic, Deſipis, nihil intelligis, ego ſanitatis meę, ſi potuero, argumenta colligam: dicam in ſenatu non ſtultę ſententiam. Quid tibi videor feciſſe dementer? Partes male egi? damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandum factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diviſit. An etiam ſi hoc animo dixit, ut filiam mori vellet, damnandus tamen non ſit. Hic accuſatio filiæ, contrarias parteis à patre ſequentis, cum illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animadvertit Manlius in filium, & victorem: animadvertit Brutus in liberos non factos hoſteis, ſed futuros. vide an ſub iis exemplis patri fortius tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, ut eam mori vellet. Dixit, inquit, iratus, cum vellet caſtigare, non occidere. *Gallio* & illam quæſtionem fecit, An non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure reſponderit. Periit, inquit, propter deſiderium viri: alioquin unius verbi amaritudinem morte penſaſſet? Immo mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ virum patre relicto ſecuta fuerat, res viri conſecuta eſt. *Silo Pompejus* huic quæſtioni præponebat illam, ex qua in hanc tranſitus ſit, An etiam ſi propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat. nec enim eventus imputari debet cujuſque rei, ſed conſilium. Si poſt hoc verbum puella vixiſſet, nunquid patrem dementiæ damnare poſſes? atqui hoc verbo ſi quid factum eſt, non à patre, ſed à puella factum eſt. Non oportet autem illius temeritatem, dementiam videri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

Color. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt: ait patrem durum fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe peritum. Dixit dure, inquit, eo vultu, ea affirmatione ut videretur non jubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit *Turrinus Clodius*: Hoc poſt bellum, immo poſt edictum: & adjecit, Nunc intelligit Reſp. Imperator, quantum tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupſiſſe. *Gallio* dixit: Nondum mihi videbatur ſcire quid meruiſſet. volui illam intelligere crimen ſuum. *Ceſtius* hoc loco: Contumaciter, inquit, rogavit, ſic quomodo & periit: non vultu demiſſo, non ſummiſſioribus verbis, nondum tanquam victa: nihil agnovi filiæ, nihil victæ. Primum quare ad me non fratrem ſuum miſit? an etiam fratri iraſcitur? *Argentarius*. Nos duces exoravimus, quorum liberi in diverſis partibus fuerant. diximus: Ignoſce nobis ſeveris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccavi, quod filiam ex hoſtium caſtris venientem non primo verbo recepi? *Turrinus Clodius* ait: Volui fratrem ſorori dare beneficium, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primum quare me ſolum rogat, cum debeat duobus ſatisfacere? *Silo Gabius* dixit: Volui, inquam, mora torquere: ſine inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitiſſimus quidem victor ſtatim ignovit. *Labienus* ait: Non ſum ſtatim exoratus: & ſi vixiſſet, non eſſem fractus primis vocibus ejus: ne tertio quidem rogatus, aut quarto. At victor cito exoratus eſt. Noli mirari: facilius eſt ignoſcere bello quam parricidio. *Hiſpanus* de morte ejus hoc dixit: Iterum illam nobis vir abduxit. *Albutius*. Tuto me, ait, putavi loqui fortius. non dubitavi enim quin frater illi dictu-

rus eſſet : Non eſt quod timeas, exorabitur : ſi difficilior erit, illum ego rogabo. & ſi rogaſſes, adoleſcens, feciſſem non magis tibi ego, quam ſorori tuæ maritus? *Montanus Votienus* dixit: Non eſt quod putes illam cecidiſſe ira patris : cui vixerat, periit. illa ſe cui addixit, impendit. Et eundem ſenſum in argumentis, cum dixit non propter patrem illam periiſſe. Quid ergo, inquis? propter quem? Scis illam virum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

CONTROVERSIA XXXIII.

Debilitans expoſitos.

Lex. Reip. læſæ ſit actio. *Thema. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reip. læſæ accuſatur.*

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. *Porcii Latronis.* Æſtimate, quale ſit ſcelus iſtius, quo factum eſt ne læſi patres liberos ſuos aut agnoſcant, aut recipiant. etiam confeſſas injurias tacent. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mendicares, niſi tot mendicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, ut novo more nihil eſſet miſerius expoſitis, quam tolli: parentibus, quam agnoſcere. *Caſſii Severi.* Huic cæci innitentes baculis vagantur; huic trunca brachia circumferuntur, huic convulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius, inviolatis pedibus cruribuſque, femina contudit; aliter in quemque ſæviens oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius enervat; alium diſtorquet, alium delumbat : alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemivivam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam : oſtende nobis captivos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium. Sua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt: &, ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit. ita frangatur, ut homo ſe allevare non poſſit, ſed pedum cruru:nque reſolutis vertebris reptet : huic extirpentur radicitus. huic ſpecioſa facies eſt. poteſt formoſus mendicus eſſe. reliqua membra invalida ſint, ut fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſævientis magis hominum animos pervellat. Sine ſatellitibus tyrannus calamitates humanas diſpenſat. *Vibii Galli.* Intuemini debilia infelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta : illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſic iſte miſeretur. Tot membra franguntur, ut unum ventrem impleant : &, ô novum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. *Albutii Sili.* Periſſent, inquit. ita non ſic infelicius ſuperſunt, quam perituri fuerant? Periſſent, inquit. interroga patres, utrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, hujus præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quanti tyrannicidæ? quanti futuri ſacerdotes? Nec puto incredibile in hac fortuna loquor. certe ex hac turba origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quam expenſum miſericordiæ refert. *Triarii.* Periſſent, inquit Puto, experieris nos non eſſe crudeles. tamen nemo non noſtrum, cum iſtis ſtipem porrigeret, mortem precatus eſt. Surge tu debilis: conatur, & corruit. Surge tu mute : ſed quid excitaris? rogare non potes.

Surge

Surge tu cæce: ſed ad quorum eas genua, neſcis. O tè inter omnes debiles ante hoc judicium feliciſſimum, quod iſtum dominum non videbas: in hoc judicio infeliciſſimum, quod iſtum reum non vides. Expoſitos aluerunt etiam feræ, ſatis futuræ mites ſi præteriſſent. *Cornelii Hiſpani.* Ergo ſi illis temporibus iſte carnifex appàruiſſet, conditorem ſuum Roma non haberet. Timeo ne hoc proſit reo, quod nemo ex his quenquam videri vult ſuum. *Iulii Baſſi.* Intuemini utramque partem, & ei ſuccurrite, quæ miſerabilior eſt. liceat videre mercenarios tuos. hic cæcus eſt, hic debilis, hic mutus. His tu mori non permittis? Vis in te judices more tuo miſericordes ſint, tuo exemplo? *Argentarii.* Quorum cum ubique audiantur preces, in ſua tantum cauſa ceſſant. Adjiciamus aliquid ad quæſtum. deme huic oculos, illi manus. *Arellii Fuſci Patris.* Præcidatur, inquit, lingua. genus eſt rogandi, rogare non poſſe. Miſeremini horum omnium, Iudices, quorum miſereri etiam ſingulorum ſoletis. *Ceſtii Pii.* Vt hãc cauſam ſuſciperem, ne ab eis quidem rogatus ſum, pro quibus ago. quid enim miſeri rogare ſciunt, niſi ſtipem? quid infelix iſte peccavit aliud, quam quod natus eſt? *Clodii Turrini Patris.* Age ſi quis agnoverit ſuum, petes alimenta, tanquam alueris? non eſt quod timeas, nemo agnoſcet. O miſerum, ſi quis alimenta ſuo dat; ô miſerum, ſi negat. Ita nos iſtis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi datum ſint? Et quod eſt indigniſſimum, crudelis cum ſit, miſericordia publica alitur. Venite miſeri, & hodie primum vobis rogate. *Mentonis.* Errant miſeri circa parentum ſuorum domos: & fortaſſe aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? *via eſte quas poterat. ut non rogares, ut non acciperes; ſpiritum tibi non relinquerem, niſi crudelior futurus eſſem tibi relinquendo. Tibi captura quotidiana non reſpondet. apparet te nondum hominibus ſatis miſerum videri. *Gabii Silonis.* Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis, tu ad limen accedes: & crudelis, miſeris parentum domos demonſtrat. Hic non facile ſtipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur. *Iunii Gallionis.* Serva oculos, ut videat quem roget: ſerva manus, ut habeat quibus ſtipem accipiat. Occurrunt nuptis omina dira, fatis publicis auſpicia feralia. Feriatis maxime ac ſollemnibus & hilaritati dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant. à te fortaſſe aliquis acceptam ſtipem portat ad deos. *Fulvii Sparſi.* Scio, Iudices, variis quemque cauſis ad accuſandum ſolere compelli. quoſdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, provocavit: alios odia & ſimultates protraxerunt: non dubito fuiſſe quoſdam qui præmium peterent: ego omnibus ceteros impellentibus cauſis vaco. Quæ enim gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultates, ut non eas quoque contraxiſſe pudeat? aut quod præmium, cum ſtimulant ii, qui ſe alere non poſſunt? Non is eſt qui rogare neſciat. etiam docere ſolet. Quos affectus veſtros optare debeam, neſcio: ſi miſericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis oſtendam ſi verum fuerit. At reum hunc nos publice paſcimus. Exigitur à te talio. non habes totidem membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut fœtibus ſuis præbuiſſe ubera fertur. Sic lupa venit ad infantes: expectemus hominem. Gratulor tibi Roma, quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo cum de publi-

ea miſericordia cogitares, tam crudelis eſſe potuiſti? Proxima, inquit, dic hic plurimum retulit: faciendus eſt huic ſimilis alter. hic ſatis retulit, fiat & alius miſer ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. tu, inquit, qui manus perdidiſti, per manus rogato. Tu per illa membra quæ trahis debilia; per ea quiſque quæ non habet, ambiat. O miſeros qui ſic rogant: miſeriores, qui ſic rogantur. Ecce, neſcio quis. Meus, inquit, filius ſi viveret, huic fortaſſis ſimilis eſſet. Num, inquit, ego meum tranſeo? Alius, inquit: Potuit meus in eundem incidere dominum. quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt, dum unuſquiſque timet ne ſuo neget.

Pars altera. Arellii Fuſci. Debilitaſti, inquit, plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. *Latro* ſic diviſit, An læſa ſit Reſp. Primum quod reip. crimen conſtare oportet, deinde tunc reum quæri. An læſa ſit Reſp. non ſolet argumentis probari. Manifeſta ſtatim Reip. damna ſunt, ſi muri diruti ſunt, ſi claſſis incenſa eſt, ſi exercitus amiſſus, ſi vectigalia diminuta. Hoc damnum quod tu objicis, non videbat. Dic mihi, quando remp. læſit? cum unum expoſitum debilitavit? atqui etiam qui occidit unum, non tamen Reip. læſæ tenetur reus, ſed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læſa videatur Reſp. Duo debilitantur, nondum Reſp. Infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri. potuerunt etiam ſacrilegi eſſe & homicidæ: potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & laniſta, nec damnatur Reip. læſæ: & leno qui cogit invitas, pati ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum deſidero, ſed abſolvi. noceat hoc illi, cum honores petit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Deinde an ſi læſa ſit Reſp. ab hoc læſa ſit. Non à me, inquit, ſed à parentibus qui projecerunt. Hic crudelis, ut multum illis abſtulerit, vitam reddidit. Contra, ait. Illi ſingulos exponunt, tu omnes debilitas: illi ſpem, tu inſtrumenta vivendi detrahis. Deinde, An teneatur Reip. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Rēp. lædere? Et poteras deſcribere, quam inhumanum ſit, illos parietes majorum In noſtram uſque perductos memoriam, in hoſtilem modum dejici. In agris meis arbuſta ſuccidere velim. Deinde, An hoc licuerit illi facere. licuit, inquit. Expoſiti, inquit, in nullo numero ſunt: ſervi ſunt: hoc legum latori viſum eſt. denique ſi non licet, habent legem talionis. agere ſinguli injuriarum poſſunt. Reip. quidem læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempubl. ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis non poteſt. Scio quoſdam putare quæſtionem eſſe, An poſſit à privato homine lædi Reſpubl. *Sparſum* certe ita declamare memini. Quod ſi quiſquam recipit, & illam recipiet: An à muliere poſſit, an à ſene, an à paupere poſſit: quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamen ſolet, quomodo cum illa quæſtio tractatur, An Reſpubl. læſa ſit, totiens reus in argumenta non læſæ Reipublicæ non dicit: ne potuit quidem lædi a privato, à paupere, ab ægro, ab infante. *Gallio* fecit illam quæſtionem, An in expoſitis lædi poſſit Reſpublica. Non poteſt, inquit. An lædi poſſit in aliqua ſui parte: hæc nulla Reipubl. pars eſt. non in cenſu illos invenies, non in teſta-

teſtamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, An Reſp. læſa ſit. dicitur enim: Ne lædi quidem potuit in eis, quos non habebat.

Color. Pro illo qui debilitat expoſitos, pauci admodum dixerunt. Dixit *Gallio*, & hoc colore uſus eſt: Egentem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtuliſſe eos, qui jam relicti ſine ſpe vix ſpiritum traherent: quibus non injuria fieret ſi aliquid detraheretur: ſed beneficio cederet, ſi vita ſervaretur. Faciant invidiam, alicui oculos deeſſe, alicui manus. dicant illos per hunc tam miſere vivere, dum fateantur per hunc vivere. *Gallio* illud quoque in argumentis tentavit: Adeo, inquit, hęc res non nocuit Reipub. ut poſſit videri etiam profuiſſe. Pauciores erunt, qui exponent filios. *Turrinus Clodius* hoc colore uſus eſt: Multos patres exponere ſolitos inutiles partus. Naſcuntur, inquit, quidam ſtatim aliqua parte corporis multati, infirmi, & in nullam ſpem idonei: quos parentes ſui projiciunt magis, quam exponunt: aliqui etiam vernulas, aut omine infauſto editos, aut corpore invalidos abjiciunt. Ex his aliquos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuique poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratus abſtulit: ſtipem rogant, & unius miſericordia vivunt, omnium aluntur. At res fœda eſt, mendicos habere, à mendicis ali, inter debiles verſari. Age non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, à quo dicatis læſam Rempublicã? & ſic deſcendit ad argumenta, ut diceret: Quomodo hic potuit lædere? *Silo Pompejus* illo colore uſus eſt: Miſericordem hunc fuiſſe, voluiſſe vitam dare, ſed non potuiſſe alere: itaque eo compulſum, ut unuſquiſque aliquam partẽm corporis pro toto dependeret. *Labienus* tam diſerte declamavit partem ejus, qui debilitabat expoſitos, quam nemo alteram partem: cum illam omnes diſertiſſimi viri, vel ad experimenta ſuarum virium dixerint. Illum autem locum vehementiſſime dixit. Vacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam divitias ſuas exercent: exciſorum greges habent, exoletos ſuos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, ut quam pauci viri ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis qui ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur: non curatis, quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt: non curatis, quod juvenum miſerorum ſimplicitatem circumveniunt, & ſpecioſiſſimũ quemque maxime idoneum caſtris in ludum conjiciunt. In mentem vobis venit miſereri horum, quod membra non habeant? quid illorum, quod fruſtra habent? Hoc genere inſectatus ſæculi vitia, egregia figura, inquinatum & infamem reum, majorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos controverſia eſt. Multa ab illis pulchre dicta ſunt, à quibus non abſtinuerunt noſtri manus: multa corrupte, quibus non ceſſerunt. *Nicetes* dixit: Τί κλαίεις; καὶ τούτους τροφὰς αὐτοῖς, οὓς μὴ τρέφειν, [illegible] ἔχειν. Hunc dixit ſenſum *P. Aſprenas.* eodem modo, uno verbo propriore uſus: Hunc alunt qui alimenta poſcunt, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à *Quinctiliano* dictus: Neſcio utrumne vos miſerabiliores dicant, quod alimenta accipitis, an quod hunc datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Et datis per quem debiles eſtis. *Adleus* rhetor: Κλαίουσαι μητέρες ἠρίστιζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγουσαι,

ἡ ἐμὴν, εἰ δ' ἀλλότριος, καὶ τὴν ἐμὴν ἄλλην. Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt: ſed ſic, ut putem illos non mutuatos hanc ſententiam, ſed imitatos. *Blandus* dixit: Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem. Vtique ſi peperit, expoſuit. ô quam miſera cogitatio porrigentis eſt! hic fortaſſe meus eſt. *Oſcus* dixit: Qui jam porrexit plurimis ſtipem, ſuo negat. *Arellius Fuſcus* dixit: Alit rogata filium mater: miſera, ſi ſcit ſuum eſſe: miſera, ſi neſcit. *Artemon* dixit: Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾷν δεῖ γ' ἕνς πλάσει, ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει. Hanc ſententiam *Latro Porcius* virilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe. Græcos enim & contemnebat & ignorabat. cum deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adjecit: Pro dii boni, ab his aliquis alitur integer? ΔΑΜΑΣΣΟΜΒΡΟΣ dixit: Πάλαι μὲν ἐκθεῖναι κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι. νῦν δὲ τὸ τραφῆναι. Hunc ſenſum *Ceſtius* tranſtulit. Effeciſti, inquit, ut majus periculum eſſet educari, quam exponi. *Fuſcus Arellius* aliter dixit: Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebantur, feræ, ſerpenteſque, & inimicus teneris artubus rigor, & inopia: inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem. *Glycon* corruptam dixit ſententiam: Κρυσάτω τις τὴν σύμπασαν τῶν ἐχόντων τί προσαγάγει τις. Et illam: Ἄγε, σὺ δὲ κλαῖε, σὺ δὲ θρήνει, ὦ κακῶν ἀσυμπαθῶν. Sed noſtri quoque bene inſanierunt. *Murrhedius* dixit: Producitur miſerorum longus ordo, major pars ſe ſine ſe trahit. *Licinius Nepos*: Vt ſolvendo ſis in pœnas, quotiens tibi renaſcendum eſt? Illud *Sparſus* dixit, quod non corruptum tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus: Solus plura habes membra, quam tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt videri læſiſſe rempublicam, ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem non multos eſſe, ſi plura habet membra, quam debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo ajebat corrupte dictum: Pro dii, erunt plures mendici, quam membra. Græcas ſententias in hoc refero, ut poſſitis æſtimare, primum quam facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum tranſitus ſit; & quam omne, quod bene poteſt dici, commune omnibus gentibus ſit: deinde ut ingenia ingeniis conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. *Labieni* ſententiam ſeparavi, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit, tu hodie minus attuliſti. cedo lora. gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam: Date miſeris, quod unum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum videat, aliquis audiat. ζῶσι μόνοι, *Glycon* dixit, τοῖς θαλασσώροις χαρὰ καὶ βλέπουσι. *Vinicius* ſummus amator Ovidii, hunc ajebat ſenſum diſertiſſime apud Naſonem Ovidium eſſe poſitum, quem ad fingendas ſimiles ſententias ajebat eſſe memoria tenendum. Occiſo Achille hoc epiphonema apponit:

Quod Priamus gaudere ſenex
poſt Hectora poſſet,
Hoc fuit.—

Caſſius Severus dixerat: Oſtende nobis captivos. *Iulius Baſſus* dixerat: Oſtende nobis mercenarios tuos. *Labienus* commodius videbatur dixiſſe: Oſtende nobis alumnos tuos. *P. Aſprenas* dixit, cum induxiſſet ſtipem porrigentem mendico, O infelicem patrem! & hoc qui dicit, fortaſſe pater eſt.

CONTROV. XXXIV.

Parrhaſii Prometheus.

Lex. Læſæ Reip. ſit actio. Thema. *Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum ex his ſenem. perduxit Athenas. torſit; & ad exemplar ejus pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Minervæ poſuit. accuſatur reip. læſæ.*

CONTRA PARRHASIVM. *Gavii Silonis.* Infelix ſenex vidit jacentis divulſæ patriæ ruinas: abſtractus à conjuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. jam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt. Pro Iupiter, (quem enim melius invocem adverſus Parrhaſium, quam quem imitatus eſt?) Olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Num quis, ut naufragum pingeret, hominem merſit? cæditur: parum eſt. uritur: etiamnum parum eſt. laniatur: hoc, inquit, in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Iove. *Iulii Baſſi.* Producitur. Supervacuum eſt, inquit: nondum quantum ſatis Prometheo, poteſt gemere. Vltima Olynthii deprecatio eſt: Athenienſis redde me Philippo. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt. Servus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Minervæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. *Clodii Turrini.* Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parum triſtis eſt, niſi qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Dabo tibi, Parrhaſi, majora tormenta. duc illum ad jacentem Olynthum, duc illo ubi liberos, ubi domum perdidit: ſcis certe quam triſtem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præcluſimus, Ergo nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur. hoc nec ſub Iove. *Argentarii.* Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt? tantum porro Olynthius poſſit, Parrhaſius quid? non & oculos noſtros torquet? ibi ponit tabulam, ubi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Ajebat tortoribus: Sic incendite, ſic iſtum quem fecit, cummaxime vultum ſervate, ſit ſibi ipſi exemplar. *Ceſtii Pii.* Emi, inquit. immo ſi Athenienſis es, redemiſti. ſi neſcis Parrhaſi, in iſto templo pro Olynthiis dona ſolvuntur. Crudelis ille Gratiæ carnifex, iſtum tamen nihil amplius quam vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis, tam triſtis, quaſi jam tortus eſſet. ut admoveri ſibi cathenas vidit: Supervacuæ, inquit, ſunt. ſi ad alium dominum perveniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto, niſi Laſthenem emeris. *Triarii.* Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcumque præco flentem viderat, ſciebat te emptorem: miſerabantur omnes. Te fortaſſe ipſe Philippus reduci juſſiſſet, ſi Athenienſem vidiſſet & emptorem * quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed utrum vult Parrhaſius, eligat. parum pie, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte: Nondum ſatis triſtis es: nondum ſatis, inquam, adjeciſti ad priorem vultum. talis in auctione Philippus? *Muſæ.* Narraturus ſum Olynthii ſenis igneis, verbera, tormenta. aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dii deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis, iratum Iovem imitatus eſt: ſi nobis, iratum Philippum vicit. Pinge Philippum

nō refellere, ſi reſponderi poteſt. *Gallio* fere ſimilem diviſionem in Parrhaſio habuit ei, quam habuerat in illa controverſia, cujus mentio eſt in hoc ipſo libro. Debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diviſit autem ſic: An læſa ſit Reſpublica. quid perdidit, inquit? nihil. Nondum de jure controverſiam facio. Perdidit unum ſenem Olynthus: fac Athenienſem. non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis. Ita. verum Athenienſium corrumpitur opinio. miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam unius facto publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quam ut labefactari tormentis captivi poſſit. Læſa eſt, inquit, reſpublica. Si quis Olynthi depoſitum negaverit, videbitur, ut exiſtimo, non rempublicam, ſed hominem læſiſſe. Olynthiis hoc tribuiſti, ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti, inquit, rempublicam, quod hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt rempublicam qui aliquid illi auferunt, non qui adjiciunt: qui diruunt templa, non qui ornant. Peccaverunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt. quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde, An ob id accuſari poſſit læſæ Reipublicæ quod ei facere licuit. Ea lege perſequere, quæ non licuit. dicis mihi: Hoc facere non oportet, huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt. Et id tantum punitur, quod non licet. Satis abundeque eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa dividitur, An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Servus, inquit, eſt meus, quem ego emi belli jure. vobis, Athenienſes, expedit: alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur, quicquid eſt bello partum. Et eſt contra. At ille ſervus alii emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis conjunctos eſſe fœdere. Vt ſcias, inquit, ſervos fuiſſe, decretum poſtea factum eſt Athenienſium, quo juberentur & liberi & cives eſſe. quare hoc illis jus, ſi jam habebant, dabatur? Deinde, an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, ſed ut eſſe liberi judicentur. Hoc cenſuimus Olynthios cives noſtros eſſe. ita & ille civis noſter fuit. Non, inquit: nam decretum in futurum factum eſt, non in præteritum. Vis hoc ſcire? Non quiſquis Olynthium ſervum habuit, accuſabitur, quod civem in ſua ſervitute tenuerit. Si quis tunc inter neceſſaria ſerviliū officiorū miniſteria percuſſit, aut cæcidit, injuriarū accuſabitur? atqui quantū ad jus attinet, nihil intereſt, occiderit, an cæciderit. nā aut nec cedere licuit, aut nec occidere.

Color. A parte Parrhaſii fecit hunc colorem, emptum eſſe a Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, nō occidit illum, ſed deficientis & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit, inquit, tamen: ſi lucri cauſa, objice. nempe crudelitatis precium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus licuiſſet: medicos, ut vim ignoratam morbi cognoſcerent, viſcera reſcidiſſe. hodie cadaverum artus reſcindi, ut nervorum articulorumque poſitio cognoſci poſſit. *Albutius* hoc colore: Calamitoſum fuiſſe, orbum palam mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnam eſſe vivere. *Silo Pompejus* putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, ut aliquem in hunc uſum emeret. poterit enim videri, elegiſſe vilitiſſimum

&

& maxime inutilem. *Fuſco Arellio* placebat, emptum quidem illum in alios uſus: ſed cum deficeret, & mori vellet, in id quod unum ex cadavere artifex poterat, impenſum. *Gallio* ad neutrum ſe alligavit, nec dixit, quo animo emiſſet. *Gallionis* color intolerabilis eſt. dixit enim, ſenem ex noxiis Olynthiis emiſſe. Quod ſi licet illi fingere, non video quare non eadem opera dicat, & conſcium proditionis Laſtheni, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. *Hiſpo Romanus* ignorantiam illam excuſavit. Pictor, inquam, intra officinam ſuam clauſus, qui hæc tantum vulgaria jura noverit, in ſervum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium ſuum operi ſuo impendit. Non omnia, inquit, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cujus nationis ſervus fuerit? Audes, inquit, ſervum dicere Olynthium? etiam, poſt bellum, & ante decretum. Alioquin quod vos illis dediſtis beneficium, niſi quod jam illos nec torquere licet, nec occidere? Græci nefas putaverunt, pro Parrhaſio dicere: omnes illum accuſaverunt, in eoſdem ſenſus incurrerunt. *Glycon* dixit: Πόρεκα ἄνθρωπ⊙ Προμηθεῦ τὰ σὰ σι δῶρα ἐπαπήσ. *Triarius* hoc ex aliqua parte cum ſurriperet, inflexit. Hoc ajebat *Severus Caſſius*, qui hoc facerent, ſimiles ſibi videri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt, qui detracto verbo, aut mutato, aut adjecto, putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. *Triarius* autem ſic vertit, Corripiſſe duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. ſed egregie illam ſurripuerunt. *Euctemon* qui dixit, Προμηθεῦ ἐπί σε τις πῦρ και ἄνθρωπον, ſanius quam Glycon: ΑΛΛΙΟΣΙ Προμηθεῦ μέ τις γεγέφων ἄνθρωπον ἐφανίζ. *Damas* corruptiſſime: Δικαίως ὦ Προμηθεῦ, διὰ τί ᾗ πῦρ ἔκλεψας ἀνθρώπῳ. Hic eſt *Craton* venuſtiſſimus homo, & probomo & profeſſus. *Aſinius*, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæſar talentum, in quo xiiij ſeſtertia ſunt Athenienſium more, ἢ πρόσθες, φησίν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ ἀττικὸς ᾖ. hic Cæſari, quod illum nunquam niſi menſe Decembri audiret, dixit, * & cum commendaretur à Cæſare Paſſieno, nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam, ἠλίῳ χειμῶν⊙ (V. C. παρόν⊙) ὥσπερ λύχνον ἐξ ἅπτων. Sæpe ſolebat apud Cæſarem cum Timagene confligere, homine acidæ linguæ, & qui nimis liber erat: puto quia diu non fuerat ex captivo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario uſque ad amicitiam Cæſaris felix. uſque eo utranque fortunam contempſit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum: quaſi & ipſe illi ingenio ſuo interdiceret, diſertus homo & dicax, à quo multa improbe, ſed venuſte dicta, ne modum excedam, excurro, & ad Parrhaſium revertor. *Nicetes* dixit: Εἰ πάντα διαπύρω ζωγραφοῦντ, ΠΑΝ ΤΥ τυραννοῦντας. *Hiſpo Romanus* dixit: Ignes, ferrum, tormenta: pictoris iſta, an Philippi officina eſt? *Sparſ* ſententia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti: ubicunque ſanguine opus eſt, humano utitur: dixit enim quod fieri non poteſt. Illum locum omnes tentaverunt: Quid ſi volueris bellum pingere? Quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis *Doron* furioſe dixit: Τίς Οἰδίπους ἀλήτης ΑΛΙ, τίς Ατρεὺς ὁ γραφεύς, ἵν' Ηρων, μὴ μόνης ἴδης. ΖΗΝΝΙΑΣ. * ζῇ Αἴας. Sed nihil eſt quod minus

minus ferri poſſit, quam quod à *Metrodoro* dictum eſt: μή μοι Τρωάδας, μηδὲ Νιόβην. Ἐπίδειξαι τῷ πυρὶ πρώτως τὸν Προμηθέα ΠΑΣΑΟΤΚΕΝ (* πέπλωκεν.) *Triarius* dixit. Nondum dignum irato Iove gemuiſti. *Haterius* dixit ſanius: Nondum vultus ad fabulam convenit. & illud: Parrhaſi, ut omnia fiant ad exemplum, vivat qui tortus eſt. Sed ſi vultis audire, ſupra quod non poſſit procedere inſania, *Licinius Nepos* ait: Si vultis digne punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat. Non minus ſtulte *Æmilianus* quidam Græcus rhetor: quod genus ſtultorum amabiliſſimum eſt. *Hexarida* fatuus dixit: Ἀπαλείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θελήσας· γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ. *Panſanias* dixit: Διά σε Παῤῥάσιε, ἀξείας ἐκπορθούμεθ' ὅπλων καὶ, ἀφαγνίσαντες. *Otho Pater* cum pro Parrhaſio diceret, in hoc colore deriſus eſt. Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthii, volui pingere iratum proditori ſuo Iovem. *Gargius* multo ſtultius, quare Promethei Parrhaſius ſupplicium pinxiſſet. Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium auctorem? *Latronis* illa celebris ſententia eſt, quam *Sparſus* quoque ſubtractis quibuſdam verbis dixit in deſcriptione mortuorum: Parrhaſi, emorior, ſic tene. hanc ſententiam ajunt & *Dioclem Caryſtium* dixiſſe non eodem modo. ἄπιστος ἡ ὑπερβολὴ πρὸς τὸ ἀνόητον ἐκ θεΐας, Min. *Hiſpo* * *Rideon* honeſte. *Romanus* fecit; multo enim vehementius inſanit, quam noſtri fanatici. Voluit videri volturios ad tabulam Parrhaſii advolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus. Traditur enim Zeuxin, ut puto, pinxiſſe puerum, uvam tenentem: & cum tanta eſſet ſimilitudo uvæ, ut etiam aves advolarent operi, quendam ex præſentibus dixiſſe, aves male exiſtimare de tabula: non fuiſſe enim advolaturas, ſi puer ſimilis eſſet. *Zeuxin* ajunt obleviſſe uvam, & ſervaſſe illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius. *Spiridion* æque familiariter in templum volturios ſubire putavit, quam paſſeres aut columbas. Dixit enim: Σαρκοφάγα σου ἡ γραφὴ καὶ τὰ ζῶα. Sed nolo Romanos in illa re vinci. Reſtituet aciem *Murrhedius*, qui dixit: Pinge Triptolemum, qui junctis draconibus ſulcavit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant. & *Apaturius* locum ſibi vindicat. dixit enim: ὦ τοῦτο τὸ πῦρ εἰς θεὰς πάρει κλαπῆναι.

CONTROV. XXXV.

Fur accuſator proditoris.

LEX. Injuriarum ſit actio. Lex. Fur concione prohibeatur. Thema. *Quidam cum divitem poſtulaſſet proditionis, noctu parietem domus ejus perfodit, & ſcriniū, in quo miſſæ erant ab hoſtibus litteræ, ſuſtulit. Damnatus eſt dives. Concionari cum vellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit injuriarum.*

PRO FVRE. Porcii *Latronis*. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. nihil tam fur timuit, quam ne dominus furtum nollet agnoſcere. Fac mihi invidiam: prodidi furtum meum.

Ago magiſtratui iſti gratias: cum ad illum furtum meum detuliſſem, furem ſummoveri non juſſit. Ruentem civitatis ſtatum unius parietis ruina repoſui. *Oſci.* Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conſcios habeo. furti mei civitas conſcia eſt. At illud tuto illi oſtendi. hoc furtum non ſolus habeo. Furtum

tum eſt, quod timet dominus agnoſcere? potui non eſſe pauper, habui quod magno venderem. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtium conſilia. Te interrogo. ſi furtum eſt, repono. *Muſæ.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum? furtum feci, ſed ex hoſtibus. *Clodii Turrini.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit: qui ſurripuerat, præmium? Vtri permiſiſſetis loqui, ſi eo tempore fur veniſſet & dominus? potui Remp. magno vendere vel proditori. *Arellii Fuſci* Patris. Mille navium duces furto Trojam cepiſtis. ſi bene furto everruntur urbes, quanto melius ſervantur? Si non indicavero cujus ſit, nemo cognoſcet. *Vibii Ruſi.* Cujus ego ſi potuiſſem non parietem tantum, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nondum totum conſummavi officium: non eſt tam anguſta Reſpublica, ut ab uno opprimi poſſit. *Ceſtii Pii.* Nolite à me omnia exigere quæ ſcio. multa ſunt: quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos veſtros docete. Rogo vos Indices, per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur? Ecce altera injuria. Non tu, inquit, perfodiſti domum? Tace, ego novi iſta melius. Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio.

* * * *

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur, ex Epitoma ſumta ſunt.

In forum veni, narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me ſubmoves ante accuſationem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concionem narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopiebant. Ita etiam miniſtros ejus alligaverat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro Magiſtratu. Quale illud, Dii, ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, & proditorem. ut vidit inutile furtum ſuum, prodidit, ut nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi, quoque modo jubet, non de damnato, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium. nec immerito. non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis objecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui divitem complicare mallet, quam damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa, eluſit illum. non tunc primum fecit. Suſtulit, non quod voluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor, malo juventus.

CONTROVERSIARUM QUÆ EXTANT

FINIS.

EPITOME
ſeu
EXCERPTA
EX
M. ANNÆI SENECÆ
CONTROVERSIARVM
Decem Libris;

Qui hactenus L. ANNÆO SENECÆ inſcripti
DECLAMATIONVM
titulo publicati ſunt.

AD LECTOREM.

EPITOMÆ hujus Libri quinque, videlicet Primus, Secundus, Septimus, Nonus, & Decimus, (ſequimur enim Frobenianam, & Gryphianam, primaſque Editiones, nuperis illis & interpolatis longe meliores & caſtigatiores) continent EXCERPTA *quædam ex quinque illis Libris* CONTROVERSIARVM, *qui integriores ſuperius exhibiti ſunt. Reliqui vero Libri, Tertius, Quartus, Sextus, & Octavus ſingulares ſunt; Quorum archetypa temporis injuria pridem interciderunt, ſervatis tantum ac ſuperſtitibus miſerandis illis* RELIQVIIS, *quas aliquis Eloquentiæ ſtudioſus inde excerpſit, ac collegit. Hoc volebam, neſcius ne eſſes. Vale, ac conatibus noſtris fave.*

INDEX

INDEX CONTROVERSIARVM

quæ penitus interciderunt, & quarum Epitomæ ſequuntur.

LIB. III.

1. *Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.*
2. *Parricida aquis ſententiis abſolutus.*
3. *Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptavit.*
4. *Servatus à filio.*
5. *Pater raptam continens.*
6. *Domus cum tyranno incenſa.*
7. *Venenum datum filio furenti.*
8. *Olynthius pater reus concurſus.*
9. *Crux ſervi venenum ægro domino negantis.*

LIB. IV.

1. *Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.*
2. *Metellus cæcatus.*
3. *Patre exule filia rapta.*
4. *Armis ſepulcri victor.*
5. *Privignus medicus.*
6. *Indiſcreti filius & privignus.*
7. *Tyrannicida, & adulter tyranni.*
8. *Patronus operas remiſſas repetens.*

LIB. V.

Præfatione laudatur Caſſius Severus.

1. *Laqueus inciſus.*
2. *Gener divitis inimici.*
3. *Fratres pancratiaſtæ.*
4. *Damnatus parricidii alligans fratrem.*
5. *Exuſta domus cum arbore.*
6. *Raptus in veſte muliebri.*
7. *Trecenti ab Imperatore recepti.*
8. *Tyrannus poſt abolitionem candidatus.*

LIB. VI.

Præfatio de Aſinio Pollione, & Aſinio Gallo ejus filio, & de Haterio.

1. *Chirographum cum abdicato.*
2. *Exul pater fundo prohibitus.*
3. *Mater nothi, lecta pro parte.*
4. *Potio ex parte mortifera.*
5. *Iphicrates reus.*
6. *Adultera venefica.*
7. *Demens qui filio ceſſit uxorem.*
8. *Verſus virginis Veſtalis.*

LIB. VIII.

1. *Orba poſt laqueum ſacrilega.*
2. *Phidias amiſſis manibus.*
3. *Infamis in nurum.*
4. *Homicida ſui.*
5. *Fortis nolens ad patrem fortem redire.*
6. *Pater naufragus divitis ſocer.*

EXCERPTA
EX
CONTROVERSIARVM
LIBRO PRIMO.

DECLAMATIO I.

Patruus abdicans.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema. Duo fratres inter ſe diſſidebant: alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre vetante, adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hereditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur.* C. D.

(*Excerpta ex Contr.*1. *lib.*1.)

DECLAMATIO. Eo jam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, me ali vetuit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet jacentem ſuper crepidinem Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes gravis. Vnum ſenem advoco (al. *adduco.*) Hoc tibi vitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres, utriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen pater deos teſtor, divitem te relinquo. Circumibo tecum pater aliena limina. Oſtendam omnibus, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente. Quid ſi flere me vetes, cum vidi hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate. Quædam jura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus certiora ſunt.

Pars altera. Creſcere ex mea propoſuit invidia homo, qui ſe meſtus jactare poteſt, quam defendere. Iuſtus meus metus; ne heredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi injuriam: ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantum à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite, quam valde eguerim. Fratrem rogavi. Quis es tu, qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices deos habemus.

Extra. Alfius Flavus prætextatus apud *Ceſtium* controverſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam ejus aliqua res extra eloquentiam. In puero eloquentiæ lenocinitũ erat, ingenii ætas.

DECLAMATIO II.

Sacerdos proſtituta.

Lex. Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit. Thema. *Quædam virgo à piratis capta venit. Empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe venerat, cum exorare non poſſet, tum luctantem & vim inferre volentem occidit. Accuſata, abſoluta, & remiſſa ad ſuos eſt. Petiit ſacerdotium. Contradicitur.*

(Ex Controverſ. 2. lib. 1.)

DECLAMATIO. Sacerdos veſtra adhuc in lupanari viveret, niſi hominem occidiſſet. Quo mihi ſacerdotem, cujus precaria caſtitas eſt? Id enim deerat, ut eas templa recipiant, quas aut carcer, aut lupanar ejecit. Indignam te ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inquit, pati coëgit, & miſereri debent omnes mei. At nos non facimus miſerandas ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honor ultimorum malorum ſolatium. Ita domi cuſtodita eſt, ut rapi poſſet. Ita curæ fuit ſuis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderet: ſic emit leno, ut proſtitueret: ſic venientes deprecata eſt, ut ferro opus eſſet. Movet me reſpectus omnium virginum, ſi in civitate nulla inveniri poterit, nec meretrice caſtior, nec homicida purior. Nulla eſt ſatis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoravi. Si quis dubitat an meretrix eſſet audiat quam blanda ſit. Putemus tres ſacerdotium petere, unam quæ capta ſit, alteram quæ proſtiterit: tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus nego.

Pars altera, voluerunt dii eſſe miraculo, in captiva libertatem, in proſtituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent ſane omnes tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote deceſſerint: quam pudica ſit, miles oſtendit: quam innocens, judex: quam felix, reditus. Inter tot pericula dii non ſervaſſent, niſi ſibi ſervaturi fuiſſent. Totum populus ad ſervandam pudicitiam contulit, quicquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam, quibus debet.

Extra. Longe recedendum eſt ab omni obſcœnitate & verborum & ſenſuum. Quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere, quam verecundiæ dicere.

DECLAMATIO III.

Inceſta de ſaxo.

Lex. Inceſta de ſaxo dejiciatur. Thema. *Inceſti damnata antequam dejiceretur, Veſtam invocavit. dejecta vixit. Repetitur ad pœnam.* Contradi*citur.*

(Ex Controverſ. 3. lib. 1.)

DECLAMATIO. Id enim deerat: ut modeſtior in ſaxo eſſet, quam in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt, quin uſque dejicienda ſit, donec efficiatur, propter quod dejecta eſt.

Patrocinium ſuum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi ut ne bis quidem dejecta pereas. Exponam cum quo ſtuprum, vel quando commiſerit. Quia probavi iſta, damnaſtis. Non putas legem caviſſe ut perires, quæ cavit quemadmodum perires? Male de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. Ita dii maluerunt abſolvere damnatam, quam ſacerdotem?

Pars altera, Damnata dejecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares

puellam

puellam non dejici, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum uſque differret, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis etiam ſecure deſpicientibus horrenda.

DECLAMATIO. IV.

Fortis ſine manibus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filio vindicare. *Thema. Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adoleſcentem habebat. imperavit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit. Abdicat filium.* C. D.

(Ex Controverſ. 4. lib. 1.)

DECLAMATIO. Solus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quis non putet, aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? Conceptus eſt iſte: ex quo? ſciemus, cum adulteros deprehendero. Tunc primum ſenſi me manus perdidiſſe. In bello meas, domi etiam filii manus perdidi. Tam fruſtra ad filium, quam ad gladium cucurri. In bella non venit, & ante patriæ quam patri negavit manus. Uſque eo pugnavit pro vobis, ut pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos demiſiſti, ſequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo ſis excuſatior, adjice, & patrem.

Pars altera. Alterum putavi parricidium, matrem coram patre occidere. Non ſemper ſcelera noſtri ſunt juris. Atroces quoque animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitii ſpectaculo, toto corpore ſtupui, Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia, priuſquam in me reverterer, exierunt. Majus erat ſcelus quod imperabas, quam quod deprehenderas. Si quid exegeris majus viribus meis, dicam, Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater, navigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamvis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. *Liceat & marito, liceat & filio.* Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui non poſſint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

DECLAMATIO V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta, Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Una nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptias.*

(Ex Controverſ. 5. lib. 1.

DECLAMATIO. Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram advocat. Vindicate patres. Fortior publicæ diſciplinæ ſeveritas fugat, jam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus, vix credens duos fuiſſe raptores. Alteram injuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras jam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſes, deinde hanc vitiaſſet antequam nuberes, negares illum, jubente rapta, debere mori? Nihil amplius raptori præſtare potes, quam ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum jus habes. Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

Pars altera. Inter pares ſenten-

tias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit te dignam videri, in cujus honorem homo occidatur: me dignam non videri, in cujus honorem ſervetur.

DECLAMATIO VI.

Archipiratæ filia.

Thema. *Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia eum jurare coegit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. juravit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. nolentem abdicat.*

(Ex Controverſ. 6. lib. 1.)

DECLAMATIO. Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ vel amare potest captivum, vel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris jacebam. Narra, obſecro, ſoceri beneficia. puella non miſericordia mota eſt, ſed libidine.

Pars altera. En me loco non deſeruit, in quem & pater venire timuit. Vidiſſes membra vinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos, attritas cathenis & inutiles manus: talem quis amare, niſi miſericors, poteſt? In tot Conſulatibus Marius nihil habet clarius quam ſe auctorem. Pompejum, ſi hereditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Servium regem tulit Roma. Quid tibi videntur illi rapti ab aratro, qui paupertate ſua beatam fecere Rempublicam? Non poſſumus una felices eſſe: quod ſolemus, una infelices erimus.

DECLAMATIO VII.

A piratis tyrannicida dimiſſus.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema. Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam miſit, Si præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerunt. Pater in egeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere.*

(Ex Controverſ. 7. lib. 1.)

DECLAMATIO. *Si præcideritis.* Si iraſceris, potius ſcribe: *Si occideritis.* Tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo, ne quas manus piratæ ſolverunt, judices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærit nunc, quomodo tyranni fiant. *Duplam dabo.* Apparet, pro unico filio rogat. *Duplam dabo*: alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si manus præcideritis.* Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam eſſe epiſtolam. & habes argumentum. dic: Ego te rogare etiam pro adultero ſoleo. Remiſerunt me Reipublicæ cum manibus, patri cum epiſtolis. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis ſolutus à piratis, alligatus à patre. Ejus crudelitatis emptor, cujus nec pirata venditor. *Duplam dabo.* Quid neceſſe eſt? potui vilius ſolvi. *Ut præcidatis manus.* Obſtupuere prædones, & Indica, inquiunt, parti, non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem, neſcio. Dives debi-

debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi eſt patrimonium tuum, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suſcepi tria prodigia, inter me, & ſe furentia. Vnum, qui poſſet patriam opprimere: alium, qui fratrem violare: alium, qui patrem. Lex hæc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent: & ſi ſperaſſent, utique præcidiſſent. Non ira illa patris, ſed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam avara civitate neminem poteram, in qua nec filii quidem patres alunt. uſus conſilio ſum, ſciens piratas non crudeles, ſed avaros. feci ut deſperarent, quod poſſes redimi. An prudenter cogitaverim, neſcio. interim feliciter cogitavi. Excluſa mens eſt, ex quo vidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio. Relictus ſolus ex his ſenex.

Extra. Hic color approbandus eſt impetu. Magna enim vi opus eſt, ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat. *Sparſum* memini hominem inter ſcholaſticos inſanum, inter ſanos ſcholaſticum. *

DECLAMATIO VIII.

Ter fortis.

Lex. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. *Thema. Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet, nolentem abdicat.*

(Ex Controverſ. 8. lib. 1.)

DECLAMATIO. Quod patriæ ſupereſt, patri vindico. O me, filio pugnante laſſum. Iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt. Cauſa mihi abdicandi eſt, ne ſine filio vivam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias, deſinere. Lex quoque ter viro forti aut diffidit, aut conſulit.

Pars altera. Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utramque partem licet. Alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas injungitur. Otium imperas animo non otioſo. Tumultus exortus eſt. In me omnium civium diriguntur oculi: & adhuc, verum dicendum eſt, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnavi, niſi coactus. Adhuc militia mea legis munus eſt. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum intereſt! Ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

EX LIBRO II.

DECLAMATIO I.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

Thema. Dives tres filios abdicavit. petiit à paupere unicum in adoptionem. Pauper dare vult: nolentem ire abdicat. Contradicitur.

(Ex Controverſ. 1. lib. 2.)

DECLAMATIO. Nunquam futurum putavi, ut aut pater meus liberos odiſſet, aut dives concupiſceret. Diu dubitavi, ille amicum tentaret, an hic filium. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod divites rogent? Si immerito abdicavit, odi patrem, tot ejicientem innocentes: ſi merito, odi dominum tot facientē nocentes. Amo æque pauper-

paupertatem ac patrem: utrique aſſuevi. Non tibi per multos fulta liberos domus eſt: quanquam nec ſic quidem debuiſti dare. Tutior adverſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt. Abdico, inquit. apparet, unde venias. Vna inter nos diſputatio eſt: Iſte me dignum putat beato patre, ego me meo. Divitem, inquit, eſſe te volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Quid me videri velim, neſcio. Innocentem? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Non ut in ceteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt non abdicari. Perditurus ſum patrem, ſi abdicor: perditurus ſum, ſi non abdicor. Quid intereſt, utrum ejiciar, an transferar? Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater ſit. Grave eſt, carere unico: gravius eo, quem alius concupiſcit. Non delectant ignoti ſervorum domino greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula. patrem gratis amo. Neceſſe eſt ut timeam infelicem liberis domum. Non poteſt inveniri reconciliationis aptius tempus. dives filios quærit.

Pars altera. Magnum & hoc inter cetera paupertatis incommoda eſt, quod abdicationem filius non timet. Senatorium gradum cenſus aſcendit. Cenſus equitem Romanum à plebe ſecernit. Cenſus in caſtris ordinem promovet. Cenſu judex in foro legitur. Facilius eſt paupertatem laudare, quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis: ſi perſeveraverint, habebo pro illis.

Extra. Aridi declamatores fidelius quos propoſuerint colores tuentur. non enim alicujus ſententiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam faciem habent, ſæpe pudicæ ſunt: non animus illis deeſt, ſed corruptor. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam poſtea inſaniæ. Cui hoc accidiſſe uni ſcio, ut ad inſaniam non caſu caderet, ſed judicio perveniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat, quod ſimulabat, ad verum redegit. *Otho Iunius pater* edidit quatuor libros colorum, quos belle *Gallio* noſter Antiphontis libros vocat: tantum in illis ſomniorum eſt. *Syriacus* contra Maximum Sterninium, à quo premebatur, cum comes ejus fuiſſet, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccaverim? Sed hæc eſt conſuetudo veſtra, injuriam vocatis finem ſervitutis.

DECLAMATIO II.

Iuſiurandum mariti & uxoris.

Thema. Vir & uxor juraverunt, ut ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus eſt, miſit nuntium uxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitavit. Recreata, jubetur à patre virum relinquere. non vult. abdicatur. C. D.

(*Ex Controverſ. 2. lib. 2*)

DECLAMATIO. Dii immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effeciſtis ut illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos dividere vult ſocer, quos nec mors quidem dividet. Moriar, inquit: habeo & cauſam, & exemplum. Quædam ſe maritorum rogis ardentibus miſcuerunt: quædam anima redemerunt maritorum ſuorum ſalutem, ſollicitudine brevi. Inter has puella viva numeratur. Aſſidue contentiones erant: Sine te vivere non poſſum: imo ego ſine te. qui certantium exitus eſſe ſolet: juravimus. Hic animus ſine dubio

dubio jurantium fuit, ut vivi non diducerentur: cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Pars altera. Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quid non poteſt, quæ mori poteſt? Pæne dum falſæ mortis nuncium miſit, veræ recepit. Potes ſine viro pati peregrinationem ejus tuliſti. Iurejurando jam liberata es caſu proximo.

Extra. Ovidius Naſo apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controverſiam declamavit. Nam Latronis admirator erat. *Latro* in præfatione quadam dixit: Non vides, ut immota fax torpeſcat, & ignes exagitata reſtituat. Mollit viros otium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Naſo dixit:

Vidi ego jactatas mota face creſcere flammas.

Et rurſus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxorem à viro, & virum ab uxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, ut jurare permittas, ſi amare permiſeris. *Ejuſdem*: Pauca noſti, pater, crimina: & litigavimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe, quod non putas, pejeravimus. Rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres verſus: petivit invicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tutos eſſe vellent, ſecreto: hic, quos tollí vellet. In utriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat *Albinovanus Pedo*, qui inter arbitros fuit,

Semiboremque virum, ſemivirumque bovem:

Secundum:

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Ex quo apparet, ſummi ingenii viro non judicium defuiſſe ad compeſcendum licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Ajebat interim, decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis nævus eſſet.

DECLAMATIO III.

Raptor patrem non exorans.

Lex. Raptor niſi & ſuum & raptæ patrem intra triceſimum diem exoraverit, pereat. *Thema. Raptor patrem exoravit, ſuum non exorat. Reum facit dementia.*

(*Ex Controverſ. 3. lib. 2.*)

DECLAMATIO. Quid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nondum eſt triceſimus dies. Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus eſt. Ne omnia vitia ejus ab adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hoc intra triginta dies, Putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negavi? Miraris dubitare patrem? Lex ipſa inter mortem & nuptias dubia eſt. Semper enim ſibi omnia licere credidit: nihil me unquam rogavit. Ignovit, inquit, ita aliquis ante me rogatus eſt? Demens ſum. Vides: nimirum turpiter vivo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, ſic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miſerum, quam pæne promiſi! O me miſerum quod tantum triginta diebus iraſci poſſum! Quid mirum, ſi citius illum exoraſti? facilius eſt donare injuriam, quam crimen. Procede in medium ſenex, cujus miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. & tibi vacat accuſare? Sic aliquis exorat? ſic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non ſum exora-

exoratus. nondum tranſivit tempus. etiamnum exorari poſſum. Quam iniquum eſt, nondum eſſe me nocentem, & jam reum.

Pars altera. Me miſerum, pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum, quam ſi neutrum exoraſſem. Si ſervaturus es filium, jam tempus fuit: ſi occiſurus, jam tempus eſt. Prior rogatus eſt, qui magis timebatur.

DECLAMATIO IV.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

Thema. Abdicavit quidam filium. Abdicatus ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit filium. æger ad patrem miſit. cum veniſſet, commendavit ei filium, & deceſſit. Pater poſt mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accuſatur ab altero filio dementiæ. C. D.

(*Ex Controverſ. 4. lib. 2.*)

DECLAMATIO. Dementia in me novi generis arguitur: ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus in adventum meum ſuſtinebatur. Intravi: jam cadentes oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. In ſinu meo & filium, & animam depoſuit. Nunciatū eſt mihi, in ultimis eſſe filium; nec hoc à fratre.

Pars altera. Pater iſtius incertus eſt. bene cum ipſo ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricem, inter cetera malam & fœcundam. Mulier, neſcio, adverſus patrem injurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptavit ejus filium, propter quam ejecerat ſuum.

DECLAMATIO V.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. Torta à tyranno uxor nunquid de viri tyrannicidio ſciret, perſeveravit negare. poſtea maritus ejus tyrannum occidit. intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

(*Ex Controverſ. 5. lib. 2.*)

DECLAMATIO. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ: rapiebantur virgines: nullæ tunc videbantur feliciores, quam quæ liberos non habebant. Suſpicatus eſt hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, ſive illi aliquid excidit, ſive non bene tegit vultus magna conſilia; tamen de uxoris garrulitate queri non poteſt, cum ſciat quemadmodū taceat. Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſentem virum reſpexit, quam ad præſentem tyrannum. Explicatur totus adverſus infelicem feminam tyrannicæ crudelitatis apparatus: & illa inſtrumenta, virorum quoque animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris ſcientiam proponuntur: Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio. Reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit: tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam, & virum occupatum? Sciſſum corpus flagellis, igne adustum, tormentiſque convulſum? Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixero, Feſſa eſt. Quid tyrannicidio glorįaris? Facilius eſt tyrannū occidere, quam ſuſtinere. Verbera, laminę, eculei, quicquid antiqua ſævitia invenerat, quidquid adjecerat nova, quid amplius dicam? & tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quæ-

quæreret. Num premit cenſum oneroſa ſumptibus, & (ut ſeculi mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, uſque in publica damna privatis inſanit? Nunquid gemmas, & ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam diem fœcunditas. Sui juris rerum natura eſt. Vtrum putas tuum mirandum eſſe tyrannicidium, an hujus ſilentium?

Pars altera. Ego torta ſum, merito objiceres, niſi te vindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium, ſcelus non facere. Deinde nec ſciſti. non enim tibi indicavi. Nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis grave, cõmiſi muliebri garrulitati: quæ id ſolum poteſt tacere quod neſcit. Quo tempore uxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: poſtea cogitavi. Et hæc ipſa mihi cogitandi cauſa fuit, uxoris ultio. Si quod audierat, tacuit, non beneficium eſt, ſed fides.

Extra. L. *Vinitius*, quo nemo civis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingeniũ. Quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Auguſtus: *L. Vinitius ingenium in numerato habet.*

DECLAMATIO VI.

Pater & filius luxurioſi.

Thema. Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. Accuſatur à filio dementia. C. D.

(Ex Controverſ. 6. lib. 2.

DECLAMATIO. Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen abſolvi. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicis: luxuria tua ſerius cœpit, citius definet. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri objicis ebrius.

Pars altera. Adoleſcens luxurioſus peccat: ſenex luxurioſus inſanit? Nemo vitia quia odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coërcet vitia, qui provocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non ſub ſevera fui diſciplina, non ſub bene inſtitutæ domus lege, quæ poſſet adoleſcentis formare mores, & à vitiis ætatis abducere. Quodam modo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Madent cani unguento, & commeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus videtur.

DECLAMATIO VII.

Peregrinus negotiator.

Thema. Quidam cum haberet formoſam uxorem, peregre profectus eſt. In viciniam mulieris peregrinus mercator migravit: ter illam appellavit de ſtupro, adjectis pretiis. Negavit illa. Deceſſit negotiator, teſtamento omnibus bonis eam reliquit heredem: & adjecit elogium. Quia pudicam comperi. *Adiit hereditatem. redit maritus: accuſat adulterii uxorem ex ſuſpicione.*

(Ex Controverſ. 7. lib. 2.)

DECLAMATIO. Seram querelam detulit. Non accuſo adulteram, niſi divitem factam. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſum, confitendum habeo, hac me cauſa abfuiſſe. Tempus eſt de uxore mari-

to credi. Ferat matrona oculos jacentes in terram: & adverſus officioſum ſalutatorē, inhumana potius quam verecunda ſit: longe ante ſuam impudicitiā ore, quam verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogabit. Omnium bonorum heres ſola eſto, quia corrumpi non potuiſti, quia tam feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace pauliſper nomen auctoris. Nunquam non teſtamentum viri creditur? Adeo ne jam omnis patientia ſeculi noſtri abiit, ut adverſus querimoniam viri, alieno teſte defendatur uxor? Muliebriū vitiorum fundamentum avaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterii, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veſte perſpicua ſit: eo nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinuſque agnoverit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia, ſi tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur: pudicam tantum unus, & peregrinus. qui plus laudator quam accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audivi pudicam niſi in adulteri elogio. Dejice in terram oculos & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quiſque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis civi, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit: *Quia pudicam*, inquit, *Comperi*, quod nulli præter me contigit.

Pars altera. Formoſa eſt: hoc natura peccavit. Sine viro fuit, hoc maritus peccavit. Appellata eſt: hoc alius peccavit. Negavit: hoc pudice. Heres relicta eſt: hoc feliciter. Hereditatem adiit. hoc conſulto fecit.

EX LIBRO III.

Seneca Novato, Seneca, Melæ Filiis ſalutem.

QVoſdam diſertiſſimos agnovi viros, non reſpondētes famæ ſuæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerant, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſque æque mihi mirum, quam certum eſt. Memini itaque me à *Severo Caſſio* quærere, quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſponderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio ejus erat valens cultu, ingentibus plena ſententiis. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua otioſi eſſe. Nulla pars erat, quæ non ſua virtute ſtaret. Nihil, in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia intenta aliquo, petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientium affectus. Verum eſt quod de illo dicit *Gallio* noſter. Cum diceret, rerum potiebatur. adeo omnes imperata faciebant. Cum ille voluerat, iraſcebantur. Nemo non illo dicente timebat, ne deſineret. Non eſt, quod illum ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidem & hæc quibuſdam grata. Verum eloquentia ejus longe major erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus majori commendationi eſt audiri quam legi, ſed in illo longe majus diſcrimen eſt. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo conſpicua, ſuavitas valentiſſimæ vocis. Quamvis hæc inter ſe raro coëant, ut eadem vox & dulcis ſit & ſolida. Pronunciatio, quæ hiſtrionem poſſet producere, tamen quæ hiſtrio-

hiſtrionis poſſet videri. Nec illo quicquam magis mirareris, quam quod gravitas,quæ deerat vitæ, actioni ſupererat:quandiu citra jocos ſe continebat, cenſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat, meliora erant quam quæ ſciebat. Vir enim præſentis animi, & majoris ingenii quam ſtudii, magis placebat in his,quæ inveniebat,quam in his,quæ attulerat. Iam vero iratus commodius dicebat. Ideo diligentiſſime cavebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat executio:melius ſemper fortuna, quam cura, de illo merebat. Id nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiæ. Vno die privatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret, alteram poſt meridiem: publicam vero nunquam amplius quam unam uno die. Nec tamen ſcio, quem reum illi defendere,niſi ſe,contigerit. Adeo nunquam ullam materiam dicendi,niſi periculis ſuis, habuit. Sine commentario nunquam dixit: nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et maxima parte perſcribebatur actio. Illa quoque quæ ſalſe dici poterant, annotabantur: ſed cum procedere nollet niſi inſtructus, libenter ab inſtrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito ſe antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quam præparari: ſed magis illum ſuſpiceres,quod diligentiam non relinquebat,cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum ut bene declamaret,inſtruerent: phraſim nec vulgarem, nec ſordidam, ſed lectam: genus dicendi non remiſſum aut languidum, ſed ardens & cogitatum:nec lentas,nec vacuas explicationes, ſed plus ſenſus quam verborum habentes: diligentiam, maximum etiam mediocris ingenii ſubſidium.

Tamen non tantum infra ſe cum declamaret, ſed etiam infra multos erat. Itaque raro declamabat, & non niſi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi,quare in declamationibus impar eſſet ſibi,hoc ajebat: Quod in me miraris, pæne omnibus evenit. Magna quoque ingenia, à quibus multum abeſſe me ſcio, quando plus quam in uno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenii, in oratione ſoluta reliquit. Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Orationes Salluſtii in honorem hiſtoriarum leguntur. Eloquentiſſimi viri Platonis oratio,quæ pro Socrate ſcripta eſt, nec patrono, nec reo digna eſt. Hoc non ingeniis tantum, ſed corporibus videmus accidere: quorum vires non ad omnia, quæ viribus efficiuntur, aptæ ſunt. Illi nemo luctando par eſt: ille ad tollendam magni ponderis ſarcinam prævalet:ille quidquid apprehendit, non remittit, ſed in proclive nitentibus vehiculis, moraturas manus injicit. Ad animalia venio: alii ad aprum, alii ad cervum canes faciunt. Equorum non omnium, quamvis celerrimi ſint, idonea curriculis velocitas eſt. Quidam melius equitem patiuntur, quidam jugum. Et ut ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia, multum à ſe aberant. Numenio cum velocitas pedum non concedatur tantum, ſed objiciatur, lentiores manus ſunt. Quidam cum hoplomachis, quam cum Thracibus optime pugnant. Et quidam ſic cum ſcæna componi cupiunt, quomodo alteri eſt. In ipſa oratione quamvis una materia ſit, tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quam præparat. Paſſienus noſter cum cœpit dicere, ſecundum principium ſtatim fuga fit, ad epi-

epilogum omnes revertuntur. Media tantum quibus neceſſe eſt, audiunt. Miraris eundem non æque bene declamare, quam cauſas agere: aut eundem non tam bene ſuaſorias, quam judiciales controverſias dicere? Silo Pompejus ſedens & facundus & litteratus eſt, & haberetur diſertus, ſi à prælocutione dimitteret, declamat tam male, ut videar belle optaſſe cum dixi: Nunquam ſurgas. Magna & varia res eſt eloquentia: nec adhuc ulli ſic indulſit, ut tota contingeret: ſatis felix eſt, qui in aliquam ejus partem eſt receptus. Ego tamen & propriam cauſam videor poſſe reddere: aſſuevi non auditorem ſpectare, ſed judicem: aſſuevi non mihi reſpondere, ſed adverſario. Non minus devito ſupervacua dicere, quam contraria. In ſcholaſtica quid non ſupervacuum eſt, cum ipſa ſupervacua ſit? Indicabo tibi affectum meum. cum in foro dico, aliquid ago: cum declamo, id quod belliſſime Cenſorinus ajebat de his qui honores in municipiis ambitioſe peterent, videor mihi in ſomnis laborare. Deinde res ipſa diverſa eſt. Totum aliud eſt, pugnare: aliud, ventilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholam quaſi ludum eſſe, forum harenam. Et ideo ille in foro primum dicturus, tiro dictus eſt. Agedum iſtos declamatores produc in ſenatum, in forum, cum loco mutabantur, velut adſueta claſſi, & dilectæ umbræ corpora ſub dio ſtare non poſſunt, non imbrem ferre, non ſolem ſciunt: vix ſe inveniunt. Aſſueverunt enim ſuo arbitrio diſerti eſſe. Non eſt quod oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi velis gubernatorem in piſcina æſtimare? Diligentiſſime tibi me excuſarem, tanquam huic rei non eſſem natus: niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſallam Corvinum, & Paſſienum, qui nunc primo loco ſtat, minus bene videri quam Ceſtium, aut Latronem. Utrum ergo putas hoc dicentium vitium eſſe, an audientium? Non illi pejus dicunt, ſed hi corruptius judicant. Pueri fere, aut juvenes, ſcholas frequentant. Hi non tantum diſertiſſimis viris, quos paulo ante retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuum præferrent, niſi lapides timerent. Quo tamen uno modo poſſunt, præferunt. Hujus enim declamationes ediſcunt, Illius orationes non legunt, niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit. Memini me intrare ſcholas, cum recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius: ex conſuetudine ſua miratus dicebat: Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, Batyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio. Non continui bilem, exclamavi: Et ſi cloaca eſſes, magna eſſes. Riſus omnium ingens. ſcholaſtici intueri me, quis eſſem qui tam craſſas cervices haberem. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, non invenit, ſed negavit ſe executurum, niſi exirem de domo. Ego negavi me de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſem. Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere, ſubinde nactus eum, in jus ad prætorem voco: & cum, quantum volebam, jocorum conviciorumque effudiſſem, poſtulavi ut prætor nomen ejus reciperet lege inſcripti maleficii. Tanta illi perturbatio fuit, ut advocationem peteret. Deinde ad alterum prætorem eduxi, & ingrati poſtulavi. Iam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam, intervenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum concurrerant, & rogantibus dixi, moleſtum me amplius non futurum, ſi juraſſet diſertiorem eſſe Ciceronem, quam ſe. verum nec ut hoc faceret, vel ſerio effici potuit. Hæc, inquit, tibi fabulam retuli,

ut ſcires in declamationibus in tantum aliud genus hominum eſſe. Si comparari illis volo, non ingenio mihi majore opus eſt, ſed ſenſu minore. Itaque vix jam obtineri ſolet, ut declamem: illud obtineri non poteſt, ut velim, aliis quam familiariſſimis audientibus: & ita faciebat. Ejus declamationes inæquales erant: ſed ea quæ eminebāt, in quacunque declamatione poſuiſſes, inæqualem eam feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ vitaret compoſitionem ſententiæ vivæ. Iniquum tamen erit ex his eum æſtimari, quæ ſtatim ſubtexam: non enim hæc ille optime dixit, ſed hæc optime teneo.

CONTROVERSIA I.

Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.

Lex. Cæcus de publico mille denarios accipiat. *Thema. Decem adoleſcentes cum bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, ut cujus nomen exiſſet, excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exiit ſors cujuſdam. Excæcatus eſt, petiit mille denarios: negantur.*

CONTRA EXCÆCATUM. Hi ſunt oculi, quos extimuiſtis mariti. O legem, ſi excæcat homines, abrogandam. Nulli dat mille denarios, niſi qui invitus accepit. Dic nunc, Miſerere. Hoc, cum excæcareris, non dixiſti. Reſpub. debilitatem conſolatur, non emit. Conſumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius eſt Reip. unum cæcum repelli, quam novem fieri. Non ſolus à vobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur: non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, ubi homines majorem partem vitæ in tenebris ita agunt, ut noviſſime ſolem quaſi ſupervacuum faſtidiāt.

Pars altera. Illis novem nihil daturus eſt: nulli non favorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus eſt, decipit. Circunventus adoleſcens ab illis novem veteranis conſumptoribus: Solus, inquit, novem conſentientibus reſiſtere non potui. Omnia ex compoſito facta ſunt. unus mentionem intulit, omnes approbaverunt. Electus eſt, qui ſortiretur. Sors hujus quæ exiret prima ſubjecta eſt. Cum repugnaret, excæcatus eſt. Si circumventus eſt, inquit, injuriam perſequatur, de vi agat, talionem petat. videbimus, primū eſt, ut habeat unde vivat.

CONTROVERSIA II.

Parricida æquis ſententiis abſolutus.

Thema. Quidam filium accuſavit parricidii. Æquis ſententiis abſolutum abdicat.

CONTRA FILIVM. Minus eſt jam quod rogo. non peto ut me a parricida vindicetis, ſed ut ſeparetis. Parricidam non accuſo, ſed fugio. Quando iſte accuſatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium eſt inter teſtamentum, & culeum? Non eſt abſolutus parricida, ſed dubius. Vt abſolvaris, multis tibi ſententiis opus eſt: ut damneris, una. Non abſolverunt reum, ſed ſeculo pepercerunt. Miraris in hac civitate miſericordiam, in qua lex abſolutionem dat paribus tabulis? Quæris quam multis non placeas? ſi unum adjecero, parricida es. Abſolutionem legi, non innocentiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter parricidium, ſed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera. Manifeſtus eſt adoleſcentis color, ut dicat ſe anctoritate patris oppreſſum.

CONTROVERS. III.

Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptavit.

Lex. Cum filio tricenario pater patrimonium dividat. *Thema. Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi, peregre profectus eſt. Captus eſt à piratis: ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante luxurioſus prævenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptavit fratrem ſuum. Abdicatur.*

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non eſt quod quiſquam me laudet. prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. una navigavit, una periclitatus eſt, una omnes emenſus eſt terras, tantum reliquit me ad paternam domum. Non eſt quod excuſatione ætatis utaris. potes navigare. Vtrique gratias agere deberet. Frater me iſti reduxit: ego iſti fratrem. Si tanquam inertem abdicaſti, navigavit: ſi tanquam impium, ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod à lege accepit. Quomodo enim pater eripere, quod non poteſt non dare?

Pars altera. Per alterum mihi neceſſe eſt abdicare quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quod uterque patri diſplicet. Vtamur medicina, qua cogimur, quod in vulneribus periculoſis fieri ſolet, ut malum cum ipſo corpore exſecetur. Adoptare adoleſcenti permittis, quem lex in dividendo patrimonio experitur? Lex te ad miniſterium patrimonii admittit, non in dominium. Eſt aliqua ætas, à qua aliquis filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quiſquam poteſt alium in manum ſuam recipere, qui ipſe in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, ut tibi poteſtas vitæ neciſque, aut in fratrem ſit, aut in filiũ non ſit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogaſſes. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerem ſolus, ſenex, inops: cujus patrimonium alter diviſerat, alter abſumpſerat?

CONTROVERS. IV.

Servatus à filio.

Lex. Servatus contra ſervatorem ne quam habeat actionem. *Thema. Servatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit.*

CONTRA FILIVM. Licuiſſet perire, ſi non licet loqui. Servatum me putatis? Captus ſum. Redde me hoſti. Captivis loqui licet. Quo tantopere beneficia vitæ jactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſervatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſervato loquitur, ad perſonas tantum extraneas pertinet: ad filium, & ad patrem non magis, quam ad ſervum & dominum, libertum & patronum. Vt a patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficii venias, qui dat vitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. Proceſſi in aciem, exemplum filio meo: vicit me non hoſtis, ſed ætas. ſervavit, quem ſæpe ſervaveram. Redivivum me ſenem meretrix vocat. paraſitorum jocantium materia ſum. omnibus iſtis tanquam ſervatoribus tacere jubeor. Fili, ſi vivere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adole-

ſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filii mei gloriam. parricidium non fecit, cum poſſet ſervare, ſervavit.

Pars altera. Hic me genuit. Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſervaretur, dedit.

CONTROVERS. V.

Pater raptam continens.

Lex. Rapta raptoris aut mortē, aut indotatas nuptias optet. *Thema. Raptor poſtulat, ut rapta educatur. pater nō vult.*

CONTRA RAPTOREM. Iſte raptor eſt, ego in jus abducor. Non eſt enim tam facile homini probo occidere, quam perdito mori. Communis, inquit, lex eſt. dii faciant, ne cogas me experiri, an tota mea iſta ſit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non poſſum. Curo vulnera. familiam reficio. expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem cōſolor. Minam etiam ſibi ipſi cuſtodio. Quādo optabis? cum rapta voluerit, non cum raptor. Quando optabis? cum in noſes. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere: premo interim gemitus meos, & introrſus erumpentes lacrymas ago. Scio quid futurum ſit. vultus te meus decipit. Stulte, quenquam morari putas nuptias filiæ ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem ultro vocas. Cum rogare debeas, convitium facis. Nemo vindicarē ſe cogitur.

Pars altera. Nihil eſt miſerius, quam incertum inter vitam mortemque deſtitui. Iam beneficium erit, etiam ſi mortem optaverit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptiis debui patrem: feci. Sed videris, quam etiam in lege lenius ſit. Raptor vitam alieni arbitrii habet, libertatem ſui. Lex communis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſſit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando: immo ſtatim. Quotiens enim tempus non adjicitur, præſens intelligitur. Tam longum tibi jus in caput civis non permittitur. Crudelius eſt quam mori, ſemper timere mortem.

CONTROVERS. VI.

Domus cum tyranno incenſa.

Lex. Actio damni illati ſit actio. *Thema. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum perſequeretur, in privatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagravit. Præmio accepto, agit cum illo dominus damni.*

PARS PRIMA. *Pro Tyrannicida.* Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non venienti domū clauſit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cujus domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida, monſtraris. Redde, inquit, domum. Ita vivo tyranno non perdideras. Tyranni amicus, tyranni ſatelles: certe, quod negare non potes, hoſpes. Diu expectavi, an ejiceretur tyrānus. Facilius potes accuſare aut te, qui tam familiaris tyranno fuiſti, ut illi maxime tua placeret domus, quæ illum recepiſti: aut tyrannū, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. aut, ut culpa te liberem, facilius potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſſimum ad te detulit.

Pars altera. Ejus debet eſſe damnum, cujus eſt præmium. Non eſt iniquum, ejus rei tibi injuriam imputari, cujus fructū per-

perceſpiſti. Non elegit domum tyrannus: nec enim hoc illi vacabat: ſed in eam quam potuit, irrupit. Cum ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocendi, intrare noluit: & tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum urbi. accepit præmium, majus ſine dubio, quaſi damnum ſarcire deberet.

CONTROVERS. VII.

Venenum datum filio furenti.

Thema. Filio furenti, & ſua membra lanianti, pater venenum dedit. Accuſatur ab uxore mala tractationis.

CONTRA MARITUM. Nõ mirum eſt quare vivat, quæ filium perdidit. Vivit, qui occidit.

Pro altera. Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuæ tempore: non perdidiſti tunc filium, ſed tunc extuliſti.

Color. Alfius Flavus hanc ſententiam dixit: Ipſe ſui & alimentum erat, & damnum. Hunc *Ceſtius* quaſi corrupte dixiſſet, objurgans: Apparet, inquit, te poëtas ſtudioſe legere. Iſte ſenſus eſt ejus qui hoc ſæculum amatoriis non artibus tantum, ſed ſententiis implevit. *Ovidius* enim in libris Metamorphoſeon dixit:

Ipſe ſuos artus lacero divellere morſu
Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

CONTROV. VIII.

Olynthius pater reus concurſus.

Lex. Qui cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit. *Thema. Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas venit. Athenienſes omnibus civitatem Olynthiis decreverunt. Invitatus ad cœnam ab adoleſcente luxurioſo, cum filio venit. Ibi cum de ſtupro filii mentio eſſet, pater profugit, adoleſcens retentus eſt. Pater flere ante domum cœpit: incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olynthii. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumque fecerit.*

PRO REO CONCURSUS. Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium non poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent: Hic meum filium, hic meam corrupit uxorem: ſuum quiſque illo & ignem attulit, & dolorem. Timeo, fili, ne dum te quæro, in oſſa alicujus raptoris incidam. Ubi Athenarum fides? Ubi hoſpitales invicem dextræ? Capti, inquam, fili, ſumus. Dum licet fugiamus: ſed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippum certe viri fuimus. Lacrymæ meæ vocantur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere delierim. Tantus ſcilicet ſum, ut in ea civitate populum concitare potuerim, in qua filium ſervare non potui. Non quotiens convenerunt in aliquem locum plures, cœtus & concurſus eſt: ſed quotiens convocati, quotiens parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerunt. Non ſi una vicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorum numerus affluxit: ſed ubi totus, aut ex parte magna populus, ubi diviſa eſt in partes civitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen eſt, coeuntis ex conſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me convenerunt, ſed ad incendium: quod tamen populus maluit ſpectare, quam extinguere. Lex non eum punit, propter quẽ cœtus factus eſt: ſed eum à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti ultio fuit

ut

ut amittere filium: & tentavi populum rogare, nec potui.

PARS ALTERA, Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad vindictam injuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſervat. Ardere illo incendio civitas potuit.

CONTROVERS. IX.

Crux ſervi venenum ægro domino negantis.

Thema. *Æger dominus petiit à ſervo, ut ſibi venenum daret. Non dedit. Cavit teſtamento ut ab heredibus crucifigeretur. Appellat ſervus tribunos.*

PRO SERVO. Lex Cornelia te appello. Ecce heres jubet, quod tu vetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet, tunc huic parari crucem juſſit, cum ſibi venenum. Plura ſervi, crimina confitemur. intempeſtivas potiones, inutiles cibos, deſideranti negavit. Quid enim ille non voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati, quam mereri. Si vincitur, periturus eſt: ſi non vincitur, ſeriturus eſt ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum.: crux utrinque. Furioſus ſervum ſine cauſa occidere voluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſe ipſe voluit occidere. Servo, inquit, tribuni non poſſunt ſuccurrere? Servo natum regem habuimus. Servo iudice, pateſacta eſt Bruti liberorum cum Tarquiniis conjuratio. Ergo nihil intereſt, venenum domino aliquis dederit, an negaverit? Etiam ubi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito vos de vita domini ſervum deſperare vultis, quam heredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? ſi beneficium, quid miraris? Venenum quiſquam objecit, niſi datum? Vllum tu finem facies tribuniciæ poteſtati, quam P. R. ut ipſe plurimum poſſet valere, plus quam ſe voluit? Venenum habere ſcelus eſt tam magnum, quam dominum occidere.

PARS ALTERA. Mori volens elegit huic miniſterio nequiſſimum ſervum, audacem, infeſtum ſibi. Ille non ſaluti conſuluit domini, quem videbat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extendit. Servus herilis imperii non cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de jure teſtamentorum, quorum interiit omnis poteſtas, ſi neglexeris imperia mortuorum, Tribuni. Itane furcifer tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

EX LIBRO IV.

Seneca Novato, Seneca, Mela Filiis ſalutem.

QVOD munerarii ſolent facere ad expectationem populi detinendam, nova paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populum & delectet & revocet: hoc ego facio. non ſemel omnes produco, aliquid novi ſemper habeat libellus: ut non tantum ſententiarum vos, ſed etiam auctorum novitate ſollicitet. Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quam nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, in quibus modo aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus videmus accidere. Ad nova omnes concurrunt, ad nova conveniunt. Non tamen expectationem veſtram macerabo, ſingulos producendo: liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius nunquam admiſſa multitudine declamavit: nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus enim om-

omnium Romanorum advocatis hominibus ſcripta ſua recitavit. Et inde eſt quod Labienus homo mentis quam linguæ amarioris dicit: Ille triumphalis ſenex ἀκροάσεις ſuas nunquam populo commiſit. Sive quia parum in illis habuerit fiduciæ, ſive (quod magis crediderim) tantus orator inferius id opus ingenio ſuo duxerit. exerceri quidem illo volebat, gloriari faſtidiebat. Audivi autem illum & viridem, & poſtea jam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo, quaſi præciperet. Audiebat illum dicentem: & primum quidem diſputabat de illa parte, quam Marcellus dixerat: prætermiſſa oſtendebat, tacita leviter implebat, vitioſa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quam in agendo. Illud ſtrictum ejus & aſperum, & nimis ratum in dicendo judicium, adeo ceſſabat, ut in multis illi venia opus eſſet, quæ ab ipſo vix impetrabatur. Marcellus, quamvis puer, jam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere ſucceſſionem eloquentiæ ſuæ crederet, cum filium Aſinium Gallum relinqueret magnum oratorem: niſi illum (quod ſemper evenit) magnitudo patris non produceret, ſed obrueret. Memini intra quartum diem, quam Herium filium amiſerat, declamare eum nobis: ſed tanto vehementius, quam unquam: ut appareret, hominis naturam contumacem cum fortuna ſua rixari. Nec quidquam ex ordine vitæ ſolito remiſit. Itaque cum mortuo in Lycia Cajo Cæſare per codicillos queſtus eſſet divus Auguſtus, ut erat mos illi clementiſſimo viro, non civiliter tantum, ſed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu ſuo homo cariſſimus ſibi, pleno convivio cœnaſſet, reſcripſit Pollio: Eo die cœnavi, quo Herium filium amiſi. Quis exigeret majorem ab amico dolorem, quam à patre? O magnos viros, qui fortunę ſuccumbere neſciunt, & adverſas res ſuæ virtutis experimenta faciunt. Declamavit Pollio Aſinius intra quartum diem, quam filium amiſerat. Præconium illud ingentis animi fuit, malis ſuis inſultantis. At contra Haterium ſcio tam imbecillo animo mortes filiorum tuliſſe, ut non tantum recenti dolori cederet, ſed veteris quoque & obliterati memoriam ſuſtinere non poſſet. Memini cum diceret controverſiam de illo, qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus injuriarum agit, mediam dictionem fletu ejus interrumpi: deinde tanto majore impetu dixit, tanto miſerabilius, ut apparere quam magna interim pars eſſet ingenii, dolor. Declamabat Haterius admiſſo populo ex tempore: ſolus omnium Romanorum, quos meo tempore cognovi, in Latinam linguam tranſtulit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Auguſtus optime dixit: Haterius noſter ſufflaminandus eſt. Adeo non currere, ſed decurrere videbatur: nec verborum tantum illi copia, ſed etiam rerum erat: quotiens velles eandem rem, & quamdiu velles, diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita ut nec regi poſſet, nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat; alioquin libertum habebat, cui pareret, & ſic ibat, quomodo ille aut concitaverat eum, aut refrænaverat. Iubebat eum tranſire, cum aliquandiu locum dixerat: tranſibat. inſiſtere jubebat: eodem loco permanebat. jubebat epilogum dicere: dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingenium, in aliena modum: Dividere controverſiam, putabat ad rem pertinere, ſi illum interrogares: non putabat, ſi audires. Is illi erat

ordo,

ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat ſe ad declamatoriam legem, nec verba cuſtodiebat. Quædam enim ſcholæ jam quaſi obſoleta refugiunt: nec ſi qua ſordidiora ſunt, aut ex quotidiano uſu repetita, poſſit pati. Ille in hoc ſcholaſticis more gerebat, ne verbis calcatis, & obſoletis uteretur. Sed quædam antiqua, & à Cicerone dicta, à ceteris deinde deſerta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere. Adeo quidquid inſolitum eſt, etiam in turba notabile eſt. Hoc excepto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior, nec ſublimior: ſed dum nihil vult, niſi cultè, niſi ſplendide dicere, ſæpe incidebat in ea, quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet, cui objiciebatur, quod patroni concubinus fuiſſet) dixiſſe: Impudicitia in ingenuo crimen eſt, in ſervo neceſſitas, in liberto officium. Res in jocos abiit: non facis mihi officium, & multum ille & hic in officiis verſatur: ex eo impudici & obſcæni, aliquandiu officioſi vocati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam, magnam materiam Pollionis Aſinii, & tunc Caſſii ſeveri jocis præbuiſſe. At, inquit, iſti ter pueriles condiſcipulorum ſinus laſciva manu obſcœna luſiſti, & pleraque hujus generis illi objiciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres, cum torrentis modo magnus quidem, ſed turbidus flueret. Redimebat tamen vitia virtutibus: & plus habebat quod laudares, quam quod ignoſceres: ſicuti in ea, in qua flevit declamatione.

CONTROVERSIA. I.

Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.

Thema. Quidam amiſſis tribus liberis, cum aſſideret ſepulcro à luxurioſo adoleſcente in vicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus convivio interesse, mutata veſte, dimiſſus injuriarum agit.

PRO PATRE. Nunquam lacrymæ opprimuntur imperio, ſed etiam irritantur. Nulla flendi major eſt cauſa, quam flere non poſſe. Rapuit me qualem in convivo puderet venire, dimiſit qualem ad ſepulcrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum amiſſis modo liberis, veniam. At ego jam in convivio fui. Quouſque, inquit, flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum voluptas, & omnis adverſa fortuna habet in querelis levamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipſe non fleres. Cum miſerrimum ſit flere, quam infelix ſum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum ſitim, & vomentium famem. Quis eſt iſte, qui ſupra flentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? Projectus in omnia gulæ libidiniſque flagitio, omnibus denotandus cenſoribus, ſæculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſos tres liberos patri flendum ſit: quem, ſi viveret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miſerias ſolatium capio, quod miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulcro video. Magnum ſolatium eſt, appellare ſæpius nomina liberorum, non reſponſura. Hic mihi vivendum eſt: ne cui de nuptiis vel de liberis cogitanti dirum omen occurram: cogit flere, qui non ſinit. In illo convivio

vivio morari, etiam felicis patris eſſet injuria.

PARS ALTERA. Queſtus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus, nemo, inquam, propinquus eſt? Sed melius, ut video, illius rabiem noverant. Feſto die ſodales, amicique mecum: quorum unus, Quid hunc miſerum ſic perire patimur? Nemo ſibiipſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere: cogi volunt. Conſolarer te diutius, niſi jā & accuſare poſſes.

CONTROVERS. II.

Metellus cæcatus.

LEX. Sacerdos integer ſit. Thema. *Metellus pontifex cum arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.*

PRO METELLO. Veſta mater, fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem: quam Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi ſacerdotium dedimus. Civitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æſtimari hoc voluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet ſacerdotium. Habes Veſta duplex pontificis tui meritum: ſervavit ſacra, nec vidit.

Extra controverſiam. *Pollio*: Ante hoc, ſi cæcus factus eſſet, non abſtuliſſet. Si poſtea cæcus factus eſt, vidit.

PARS ALTERA. Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res vitanda eſt. Hoc in victimis noratur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſervanda eſt debilitas. Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Aparet non eſſe propitios deos ſacerdoti, quem ne ſervati quidem ſervant.

Color. Hunc colorem *Gallio* non probabat, ſummo cum honore Metelli, aſſerens contra Metellum agendum ita, ut rogetur cum judicibus officio pontificum & ipſe conſulere.

CONTROVERS. III.

Patre exule filia rapta.

LEX. Imprudentis cædis damnatus, quinquennio exulet. *Altera.* Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Cum quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abiit. Filia ejus rapta eſt. Raptor ad patrem puellæ ſe contulit. Impetravit ab illo, ut juberet filiam nuptias optare: & epiſtolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optavit puella. Pater rediit, abdicat filium.*

CONTRA FILIUM. Quomodo me excuſabo Reip. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos inquit, errores, Agnovi preces meas. Potes, inquit, omnibus oſtendere, quam non poſſis hominem occidere. Scio me civem debere Reipublicæ. hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus: prudentes ſervavimus. Aliquem in exilio infra fortunam meam vidi.

Pars Altera. Irrupit contumelioſe, tanquam in exulis domum. Pervenit ad patrem, non peper-

pepercit ejus pudori. At ego querebar, quod abſenti fecit injuriam. Non poſſum ob hoc abdicari, quod lege factum eſt. Non potuiſti pater de injuria judicare, quam non noveras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere: & tu in ea fortuna eras, in qua poſſes injuriam accipere: & ille is erat, qui etiã in patria poſſet injuriã facere. Quia ſciebat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui eam non noverat. Rediit ſuperbus, jubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. nemo unquam tardius periit, Collegit ingentem numerum perditorum. expugnavit domum. vexavit puellam. Hoc tibi raptor non narraverat.

Color. Latro ajebat, ſemper inviſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubjiceret. Non oportere hoc derivari factum, in ſororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus: qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habet rei fortunam, accuſatoris invidiam. *Aſinius Pollio* dicebat, colorem in narratione oſtendendum, in argumentis exſequendum. Non prudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio deſideraſſet, & minus quam probatio.

CONTROVERS. IV.

Armis ſepulcri victor.

LEX. Sepulcri violati ſit actio. Thema. *Bellum cum eſſet in quadam civitate, vir fortis in acie amiſſis armis, de ſepulcro viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnavit & repoſuit. Præmio accepto accuſatur ſepulcri violati.* D.C.

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram. ſecuta ſunt: Hæc ſi ſumo, arma ſunt; ſi relinquo, ſpolia. Vidiſſes vere violari ſepulcrum, ſi illo veniſſet hoſtis. Vterque quod alteri deerat, commodavimus. Ille viro arma, ego armis virum. Reſp. multum conſecuta eſt. vir fortis nihil perdidit. Neceſſitas eſt, quæ navigia jactu exonerat. neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit. neceſſitas eſt lex temporis. Quicquam non fit legitime pro legibus? Melius cum ipſo ſepulcro actum eſt, in quo notiora ſunt arma iterum victricia. Pro Republica plerumque templa nudantur, & in uſum ſtipendii dona conflamus.

Pars Altera. Reum habemus in prœlio inertem, in fuga audacem, turpem non minus patrocinio, quam crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſare non poterat, niſi rapuiſſet aliena. Rapuit aliena. Hoc excuſare non poterat, niſi & ſua perdidiſſet. Arma victricia, arma conſecrata diis Manibus, arma quæ te quoque fecerunt virum fortem. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quod non & illa perdiderit. Non teneor lege, quia repoſui. Tam teneris hercle, quam qui vulneravit aliquem, licet vulnus ſanaverit: quam qui ſurripuit aliquid, licet deprehenſus reddiderit. Nõ eſt hoc illi crimen propter virtutem donandum. jam gratiam virtuti retulimus, præmium conſecuta eſt. Æquos nos eſſe convenit, unum virum fortem honoravimus, alterum vindicemus.

CONTROVERS. V.

Privignus medicus.

THEMA. *Abdicavit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent poſſe ſanari,*

mari. Reductus eſt patri. Ægrotare noverca cœpit. Deſperaverunt medici. Rogat pater filium, ut curet novercam. Nolentem abdicat.

PRO FILIO MEDICO. Quo pacto iſtud evenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, rediiu noverca? Pietati ceſſere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum vigiliarum. adjice huc, quod qui ſanantur, ingrati ſunt: & medicus poſſum decipi, & non poſſum privignus excuſari. Eundem, inquit, medici morbum eſſe dicunt: nempe illi, qui negaverunt te poſſe ſanari. Ego vero cedo domo, ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunam. imputabitur mihi, ſi quid acciderit. Ecce tu me non poſſe non credis. Omnes medici negant: & nunc diligentiores fuerunt quia in te decepti ſunt. Non ſum tantæ ſcientiæ, quantæ videor. Magnis præceptoribus opus eſt, Ego abdicatus ſtudui. Quæris quomodo te ſanaverint? non tibi medicus, ſed filius profuit. Deſiderio laborabas. gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. ut primum intravi, recreatus es. quid in te curandum eſſet, adverti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa ſunt diſſimilia, ſexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodeſt, quam ab eo curari, à quo volunt. Temerariis remediis graves morbi curantur, quibus uti non audeo in noverca.

Non oportet adoleſcentem quicquam novercæ ſuccenſere. alioquin odit & gaudet. Ferendus eſt adoleſcens, ſi ſe excuſat: non eſt, ſi ulciſcitur.

Pars altera. Lugendum eſt, flendum eſt, in hoc me conſervaſti? Hoſtis aliquando vulnus ſanavit quod fecerat, ob hoc maxime, qui alius ſanare non poterat. Negant poſſe ſanari. Nemo ſuſcipit: nemo vult enim filio curationem præripere.

Pollio dicebat, inter patres & filios id ſolum judex putat licere, quod oportet.

CONTROVERS. VI.

Indiſcreti filius & privignus.

Thema. Quidam mortua uxore, quæ in partu perierat, duxit aliam: puerum rus miſit. Ex illa ſubinde ſuſtulit filium. Utrumque puerum ruri educavit. Poſt longum tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri uter ejus eſſet, non indicat. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

PRO MARITO. Quid fletis pueri? ſecuri eſtote. Non memini. Iam lites ſunt, & nondum indicavi. Qualis eris noverca, quæ ſic fieri cupis? Alter tuus eſt: alter tui frater eſt: & ſi per te licuerit, neuter privignus eſt. Dum alterius vis eſſe mater, utriuſque es noverca. Si coëgeris, mentiar. non mater, ſed noverca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem, niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. quid alterum novercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi cõtingit, ut habeas privignum, & non ſis noverca.

Pars altera. Filius enim rus ablegatus à patre, & educatus eſt ſic, ut ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi rediit uterque filius, huic uterque privignus. Eo crudelius filio caret, quo propius acceſſit. Times hujus iniquitatem: cum iniquius ipſe magis ames eum cui alterius vis donare matrem, quam cui non vis reddere ſuam.

Extra. Quod ad colorem pertinet viri. *Hiſpo Romanus* & *Silo Pompejus* hoc uſi ſunt: Neſcio, & ideo

& ideo non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, & utroque uſi, dixerunt: Neſcio, ſed etiamſi ſcirem, non indicarem tibi: quod *Latro* & *Ceſtius*. Sed *Aſinius Pollio* neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, Neſcio: nulli fidem faciat. Vxor ipſa non quæreret ab illo, niſi ille ſcire poſſet. Dici enim contra virum poteſt: Quære à nutrice, à pædagogo. Veriſimile non eſt, neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color utrunque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit. Etiam ſi ſcirem, non indicarem: efficit ut illum judex ſcire putet. cum dicit, Neſcio: efficit ut videatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autem ipſe colore uſus eſt, quem ajebat ſimpliciſſimum: Scio, ſed non indico: quia pueris hoc utile eſt, & tuo filio. Magis amaturus ſum eum, qui matrem videbitur non habere.

CONTROV. VII.

Tyrannicida, & adulter tyranni.

LEX. Tyrannicidæ præmium detur. Thema. *In adulterio deprehenſus à tyranno, gladium extorſit à tyranno, & occidit eum. Petit præmium. Contradicitur.*

CONTRA TYRANNICIDAM. Non feciſſet tyrannicidium, niſi illum tyrannus armaſſet. Cujus adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod deprehenſus in adulterio mori noluit. Tyrannicida veſter jure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari condicione contractum publica fortuna diſtraxit. Non innocentior vicit, ſed fortior. Tulit ſecum tyrannus gladium. ſic enim occiſus veniunt. Cur ſolus ad præmium venis? tyrannum certe occidiſti cum adultera. Non loricā, clypeumve ſumpſit, ſed tenuem ac perlucidam veſtem: perfuſus unguento intravit cubiculum, in quo non eſſe tyrannum diligenter agnoverat. Tyrannicida noſter ne tyrannum inveniret optavit. Ducat Tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor: odium, non amor: aſcenſurus ferat animum, ferat ferrum: erat illo, ubi inveniat tyrannum. Omnia honeſta opera voluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpe honorata virtus eſt, etiam ubi eam fefellit exitus. Scelera quoq; quamvis citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Nec infelix virtus amittit gloriæ titulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam majorum noſtrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, ſi illud etiam libido promitteret. Novo inauditoque more pugnabant, tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum. Tyrannum cadere Reipublicæ volo. Occidat illum civis iratus, miſceat maledicta vulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ad adulteræ oſculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat, tyrannum. Pop. Romanus veneno vinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium: non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars Altera. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum venit; non minor virtus eſt, ſed periculum majus. Non quæras quid in arcem tulerim: tyrannicidium retuli. Non eſt gladius meus: ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidium meum. Adulterium vocas, quo

quo effectum eſt, ne quis timeat adulterium. Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentavi ſervos, tentavi amicos: per uxorem ſolam fulſit occaſio. Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre, periculoſum erat: invenire, facile. Si tyrannum, inquam, invenero obvium, quælibet res telum erit. certe ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris eſt. Quam ſolicitus fui adulter, ne non deprehenderer!

CONTROV. VIII.

Patronus operas remiſſas repetens.

LEX. Per vim metumve geſta, irrita ſunto. Thema. *Bello civili patronus victus & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remiſit. Conſignatio facta eſt. Reſtitutus indicit operas. Contradicitur.*

PRO PATRONO. Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paciſci tunc à me voluiſſes operas, ſpopondiſſem. Bona bello perdidi, ad reſtitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas deſidero. Profer tabulas illa proſcriptionis tabula crudeliores. Perſequebatur illa, quos vicerat: hæ perſecutæ ſunt, quos receperât. In illa ultio fuit, in his perfidia. Denique illa jam deſiit, hæ perſeverant. Non mea, inquit, ſed aliena vis fuit. Æque dignus eſt pœna, qui ipſe vim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrum ſuum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit. Nihil eſt venali miſericordia turpius.

Pars Altera. Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum parere, etiam cum cogi non poteſt. Quaſlibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculoſas, quam indixiſti. Habeo judicia tua. Bene de ſervo judicaſti, manumiſiſti. bene de liberto. Proſcriptus mihi potiſſimum te commiſiſti. Si noluiſſem patronum habere, potui. Unus ex proſcriptis fuiſti qui tunc poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti, reſcidit.

Extra. Omnes invecti ſunt in libertum. *Vallius Geminus, & Otho Iunius* egerunt lenius, ut patronus remiſſurus videretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam Otho dixit: Sine me judicio meo videri remiſiſſe. Faciam, remittam. Quid me ſic times, tanquam invitus promiſerim? Contra *Ceſtius* ait: Tunc hujuſmodi utendum eſſe coloribus, ubi verendum eſt, ne videamur rem duram poſtulare. Ubi contra honeſtam perſonam, promiſſo judex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona veremur & cauſa? niſi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum eſt: ne, ſi volumus hæc remittere, etiam voluiſſe videamur.

LIBER

EX LIBRO V.

* Epiſtola deeſt. *

CONTROVERSIA I.

Laqueus inciſus.

Actio. Inſcripti maleficii ſit actio. Thema. *Quidam naufragio facto, amiſsis tribus liberis, & uxore, incendio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficii.*

PRO INCIDENTE LAQUEUM. Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſervare potuiſſem! Vive. mutantur vices felicitatis humanæ, proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiunt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te condicione accepiſſe, ne perderes? Ludit de ſuis fortuna muneribus, & quæ dedit, aufert; & quæ abſtulit, reddit: nec unquam tutius eſt illam experiri, quam cum locum injuriæ non habet. Cn. Pompejus in Pharſalia victus acie, vixit. Majus tu tuum putas eſſe naufragium? Craſſus vixit: & non privatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo victus retentabit arma. nemo infeliciter expertus negotiationem, alios appetet quæſtus, nemo naufragus vivet. Spes eſt ultimum adverſarum rerum ſolatium. Vt viveres, nataſti. Miſertus ſum: nec in te amplius quam periculum cogitavi. Non attendi incendium; non orbitatem: aut ſi attendi, memineram te poſt illa vixiſſe. Non viſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

Pars Altera. Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit. Nunc, inquit, morere. Injuria eſt, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amiſi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit: iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miſero. Quiſquis interveneris, ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. Cum à me iſte accuſetur, graviorem de me quam de reo ferte ſententiam. Ego, ut moriar: iſte, ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori volui. Præcidit remedium meum. ſi qua fides eſt, non enatavi, ſed ejectus ſum. Nihil jam timebam, niſi vivere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior, quam quod ultimus morior. Cui me vita reſervas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt navigem? Aſpice naufragium. Vt educem? Aſpice ſepulchrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis, uxor & liberi, vobis mori contigit.

CONTROVERSIA II.

Gener divitis inimici.

Thema. *Pauper cum haberet filium, & divitem inimicum filiam habentem, peregre profectus eſt. Rumor fuit de morte ejus. Filius cum divite in gratiam rediit, & ejus filiam duxit. Reverſus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.*

PRO PATRE PAUPERE. Nemo quicquam facile credit, quo credito dolendum ſit, ego diu non credidi de nuptiis tuis.

tuis. Deſertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non fleviſti patrem, non quæſiviſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat, deceſſiſſe te. Mirabar, ſi talem uxorem vivo patre habere potuiſſes. Non quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet eſſe ſuſpecta: inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, niſi qui me vivo, filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipſas nuptias tuas patris oſſa referantur? Tot ſervi ſequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor ſit. Fabricius aurum à Pyrrho accipere noluit. beatior ille fuit animo, quam ille regno. Plures inſidias in itinere fugi: & factum dives, quod faciendum mandaverat, credidit.

Pars Altera. Vanum gloriæ genus, odium divitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & tamen poſtea ſocer. Cujus vitio inimicitiæ contractæ ſint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Senianus rem ſtultiſſimam dixit: Dives me ſemper contempſit, nunquam niſi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipſe ſimile de Seniano dicam, poſt hanc ſententiam Senianum ſemper pro mortuo habui.

CONTROVERSIA III.

Fratres pancratiaſtæ.

Actio. Malæ tractationis ſit actio. Thema. *Duos filios quidam pancratiaſtas inſtituit, ad Olympia eduxit. Cum compoſiti eſſent, ut ſimul pugnavent, acceſſit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum ſe, ſi quis perdiderit. Commortui ſunt juvenes; & decreti ſunt his honores divini. Reus ſit pater malæ tractationis ab uxore.*

CONTRA PATREM. Tertius ſine ſorte pugnaſti, & utrumque viciſti. Stetit cruentus pater. Iam perierant, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed uterque à patre. Miſera mater, odiſſe non poteſt, qui filium ſuum occidit. Invictes invicti, niſi habuiſſent patrem. Pii juvenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui victus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Invoco Iovem, cujus Olympia parricidiis abſoluta ſunt.

Pars Altera. Non facturus dixi: & ſi facturus pro gloria eorum dixi. Non debeo in invidia ſolus eſſe, cum luctus communis ſit. Omnes ajebant colluſuros fratres. Minatus ſum, non ut neceſſitatem filiis imponerem, ſed ut populo ſatisfacerem.

CONTROVERSIA IV.

Damnatus parricidii alligans fratrem.

LEX. Qui falſum teſtimonium dixerit, vinciatur apud eum, in quem dixit. Thema. *E duobus filiis profectus cum uno pater, adoleſcens ſolus rediit. Accuſatus eſt à fratre parricidii, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege dilata eſt. Rediit pater. Accuſavit damnatus fratrem falſi teſtimonii & obtinuit, & vinxit. Cogit pater ut vinctum ſolvat. Nolentem abdicat.* C. D.

PRO PATRE. Falſum, inquit, in fratrem teſtimonium dixit. Si vis grave illius crimen facere, te exorabilem præſta. Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo ego duos filios habere non poſſum? Adoleſcens, jam potes & parri-

parricidium facere. Alligatus eſt alter filius, quia non revertebar: alter, quia redii. Nunquam ſolves fratrem? Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem pio animo dixit. Suſpectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filii jaceo, eodem clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

Pars Altera. Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolvi poteram, ſi teſtimonium falſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe patrem mihi carnifex nuntiavit. Parricida ſim, ſicut objicitur, hoc leviter iraſcor. Miraris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata erat ipſa pœnæ meæ dilatio. Expectare gravius videbatur quam pati. Imaginabar mihi culeum, ſerpentes, profundum.

CONTROVERSIA V.

Exuſta domus cum arbore.

Lex. Qui ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: Qui inſciens, ſimplum. Thema. *Dives pauperem vicinum rogavit, ut ſibi venderet arborem quam ſibi dicebat obſtare. Pauper negavit. Dives incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.*

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum ſono, vicinorum primo fidem imploravi. Arbor ramis diſcurrentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari? incendatur. Eſt hoc impotentiæ, ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus: expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi jure agamus. Liceat & pauperem gaudere profectu. Vos poſſidetis agros, urbium fines, urbeſque domibus impletis. Intra ædificia veſtra undas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit, quam ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Deliciis tuis dives ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus relaxatur. Profectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis non obſtant ſervorum catervæ? in immenſam excitati altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ ſpatiis ambulationes, & urbium ſolo ædificatæ domus, non nos prope à publico excludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar divitum ſilvas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidiſſe quam voluit? Non iniquum poſtulo. ejus damno deſinat incendium, cujus conſilio cœpit. Scilicet ut domus ad cælum omne converſæ, brumales æſtus habeant, æſtiva frigora, & non ſuis vicibus intra illorum penates agatur annus: aluntur in ſummis culminibus mentita nemora, & navigabilium piſcinarum freta, arata quondam populis rura, ſingulorum nunc ergaſtulorum ſunt: latiuſque nunc villici quam reges imperant. Maria ſubmoventur projectis molibus. Neſciebas quanta ſit potentia ignium, quam irrevocabilis, quemadmodum totas abſumat urbes, quam levibus initiis oriantur incendia? Etiam ſi partem damni dare noluiſti, ſi tamen noluiſti, in totum quaſi prudens dederis, tenendus es. ex toto enim noluiſſe debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris ſcienter januam incendiſſe, ſi unum lignum, puto tota domus intelligeretur ex parte. nec enim quiſquam omnia incendit, ſed unam aliquam rem,

cx

ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars domus eſt arbor, quæ in domo eſt.

Pars Altera. Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. cælum omne per quod ſalubris ſpiritus venire poſſet, obduxerat. rogavi pauperem, & dixi: Nihil tibi nocet àrbor reciſa, mihi plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum ſunt? Quaſdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quoſdam parietes moverant. Scitis quanta vis ſit arborum? muros diſcutiunt.

CONTROVERSIA VI.

Raptus in veſte muliebri.

LEX. Impudicus concione prohibeatur. Thema. *Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri veſte ſe exituram in publicum. Proceſſit. Raptus eſt ab adoleſcentibus decem. accuſavit illos de vi & damno. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum injuriæ.*

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem veſtem ſumpſit, capillos in feminæ habitum compoſuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, coloravit genas. Non credidiſtis? & qui non crediderant, victi ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan venerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi veſtem, puella eſt: date noctem, rapietur. Sic illum veſtis ſumpta decuit, ut videretur non tunc primum veſtem ſumpſiſſe. Facta totius adoleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum; ſic imitatus eſt puellam, ut raptorem inveniret. Nunquid cecini? Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (ut proprium genus injuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quam longe ab his moribus aberant, qui jam verecunde etiam virtute utebantur? Conſtat hunc ſtupratum: cum damnati ſint, qui rapuerunt.

Pars Altera. Conſtat ſemper gravem, ſemper ſerium fuiſſe. Sed hoc jocis adoleſcentium factum eſt. Cæterum tam nota erat verecundia ejus, ut nemo ſine ſponſione crediderit.

CONTROVERSIA VII.

Trecenti ab imperatore non recepti.

LEX. Nocte portas aperire in bello non liceat. *Altera.* Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat. Thema. *Trecenti ab hoſte captivi ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt victoriam reus eſt læſæ reipublicæ.*

PRO IMPERATORE. Non putavi meos. Noverant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur ne perirent, capti ſunt? Hos ego interdiu non recepiſſem, niſi victores: noctu, ne victores quidem. Procedens poſtridie in prœlium, pugnaturis oſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt præter fugam: nihil deſiderari, præter numerum. Fugiunt, ut leges relinquant: redeunt, ut tollant. Populus Romanus Cannenſi prœlio in ſummas redactus anguſtias, cum ſervorum deſideraret auxilia, captivorum contempſit: & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quam qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem civemque diſtinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoſcam? Credo in-

insidiis

inſidiis hoſtes fuiſſe, ut excluſos occiderent, ſequerentur admiſſos.

Pars Altera. Infeſtus illis trecentis fuit. iniquo eos collocavit loco. hoc ne argui poſſet, non recepit. Capti ſunt fortiſſimi duces, Regulus, Craſſus. Hæc poſtrema rogantiū vox erat: Mittearma: certe lex non vetat.

CONTROV. VIII.

Tyrannus poſt abolitiõnem candidatus.

LEX. Competitori liceat in competitorem dicere. Thema. *Tyrannus ſub abolitione dominationem depoſuit, ut ſi quis objeciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petit magiſtratum: competitor contradicit.*

CONTRA TYRANNUM. Candidatus anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu non geſſerit, narret, per communem deprecor libertatē. Moriar, objicietur tibi quod occideris civem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubjectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, verba non poſſent. O hominem in ſua crudelitate faſtidioſum: qui cum vellet torquere; tamen nolebat audire.

Pars Altera. Quicquid egi, quicquid geſſi, cauſa Reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neve quid noceat, quia non objicitur quod non noceret objectum.

EX LIBRO VI.

CONTROVERSIA I.

Chirographum cum abdicato.

Thema. *Abdicato fratri, frater chirographum dedit, dimidiam ſe partem hereditatis daturum, ſi non reſpondiſſet irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.*

PRO PATRE. Tantum æris alieni habet, quantum vivo patre non poſſet ſolvere. Vis ſcire cujus fidei ſis? nec frater quidem tibi ſine chirographo credidit. Alterius ſpe morior, alterius fide. Vivo: & jam patrimonium meum diviſum eſt. Niſi ſuccurritis, vincit me & ille qui tacuit. non diſſimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus, & nefariæ ſpei pactum. Chirographum damni, impium, accipienti turpe, patri periculoſum.

Pars Altera. In omnem me fortunam, frater, tibi jungam comitem. Si militandum, una militabimus: ſi peregrinandum, una urbes peragrabimus: ſi quotidianam rogavero ſtipem, & illam tecum dividam. Nolui recentem irā exagitari patris. Malui, ut tacendo patrem vinceres. Meæ partis heres ero, tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi quiſque credit, do chirographum: tu da operam, ut iſtud magis à patre accipere, quam à fratre videaris. Hoc quod honeſte, & quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater ſciret. Quid enim timebam, niſi, ſi reſciſſet pater, moleſte ferret filium ſuum, hominem avarum non eſſe, fratrem pium? Ita mihi contingat patrem utrique noſtrum placari.

CONTROVERSIA II.

Exul pater fundo prohibitus.

LEX. Exulem tecto & cibo juvare non liceat. ALTERA. Imprudentis cædis damnatus quinquennium exulet. THEMA. *Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus eſt. Solebat venire in poſſeſsionem vicinam finibus. Reſcivit hoc filius. Cecidit villicum. Villicus excluſit patrem. cœpit ire ad filiam. Accuſata illa, quod exulem recepiſſet. advocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.*

PRO PATRE. Accuſator civium me fecit exulem: filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem inveni, quod accuſata eſt: ſervum frugaliorem, quòd cæſus eſt. Male meruiſti de patre, quem excluſiſti: de ſorore, cui præjudicio nocuiſti: de judicibus, quos in tam bona timuiſti cauſa. Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, quòd illum non recipio. Abſoluta eſt inquit, me advocato, ſoror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene iſtam cauſam agere poſſes? cum abſoluta ſit quæ receperat, damnatus eſt qui non expulerat? Filia me patrem judicavit, ſervus dominũ: Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſervulorum, & tibi imprudens nocui. Quàm bonam ejus cauſam putas fuiſſe, quæ ne te quidem advocato damnata eſt. Si te herede poſſum mori, dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſervum relinquam. Alii exul eſt, tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certe quæ fecit, abſoluta eſt. Lex eum tenet, qui juvat exulem, non qui patiatur juvari. Ignota, diſſimula: lex te innocentem eſſe, nõ curioſum jubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes: ſervum prohibuiſſes, non cæcidiſſes.

PARS ALTERA. Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt: quia muliercula non videbatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in notitiam hominũ venerat. Captabaris: timui, ne occidereris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Malui ſervum cædere frugaliſſimum, quam patrem optimum amittere.

CONTROVERSIA III.

Mater nothi lecta pro parte.

LEX. Major frater dividat patrimonium, minor eligat. ALTERA. Liceat filium ex ancilla tollere. THEMA. *Quidam cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla ſuſtulit, & deceſsit. Major frater ſic diviſit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrẽ circũſcriptionis*

PRO NOTHO. Vnus omnium exheredatus ſum dividendo. Elegiſſet, inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te dividere, me eligere juſſit. aperte, ne minor circumſcribatur, timet. Sic diviſit, ut ſi vellẽ non eſſe mendicus, relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſervitute. Non eſt dividere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Eligẽ, ut aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid abſtulerunt. iſte nihil reliquit. Tu, inquit, voluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Objici, inquit, nõ poteſt;

quod lege factum eſt: immo nihil niſi quod lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritū eſt. circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit. Quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per jus ad injuriam venit. Lex jubet majorem dividere, minorem eligere, nec tu diviſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat, malle. Nota fuit in matrem meam pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars Altera. Ego nihil aliud quam diviſi. Circumſcriptio non in diviſione eſt, ſed in electione. Habes màtrem, quam quidam totis redemerunt bonis: habes gloriam, quam per ignes quidam, multi per arma quæſierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet jus dominæ ancillæ impudentia. Timebas, ne in illam ſævirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes; habes enim partem quam voluiſti. ut tantundem haberes, nec pater voluerat. ideo matrem tuam ancillam reliquit.

CONTROVERSIA IV.

Potio ex parte mortifera.

Actio. Veneficii ſit actio. Thema. *Proſcriptum uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculum tenentem interrogavit, quid eſſet. Ille dixit, venenum: & mori ſe velle. Rogavit illa ut partem ſibi daret: & dixit, ſe nolle ſine illo vivere. Partem bibit ipſe, & partem uxori dedit. Periit illa ſola. Teſtamento inventus eſt maritus heres reſtitutus arguitur veneficii.*

CONTRA MARITUM. Sic egit, ut deprehenderetur, ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur: ſic bibit, ut viveret. Quod eſt illud venenum, quod tantum heredi non nocet? Nemo unquam tam palam uxori dedit venenum. Fugit, ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere. Vnus proſcriptione locupletior factus eſt. ut vivere vellet, uxor illi perſuadere non potuit, perſuaſit res blandior, uxoris hereditas. Scivit quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas veneno: occidendi finem prius victores fecerunt, quam victi. Iam quid putabatis futurum, cum in exilium uxor teſtamentum tuliſſet, maritus venenum? Vbi eſt uxor? Ecquid te pudet? Etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax venenum eſt. heres eſt, qui dedit. Summis fere partibus levis & innoxius humor ſuſpenditur. gravis illa & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Apparet te diu præparatum venenum habuiſſe. ſciſti dividere. Etiam ſi poteſt defendi qui volenti dedit, tu potes, qui feciſti, ut vellet? Id genus veneni fuit, quod pondere ſubſideret in imam potionem. Bibit iſte uſque ad venenum, uxor venenum.

Pars Altera. Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in conſilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignum, quem innocens ſequatur. Bello civili lege proſcriptus ſum. Exulavi. Quid his malis adjici poteſt, niſi ut venenum bibam, & vivam? Venenum, inquam, eſt. Hoc qui datur ſunt, diſſimulant. Venenum Cato vendidit. Quærite, an proſcripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

CONTROVERSIA V.

Iphicrates reus.

LEX. Qui vim in judicio fecerit, capite puniatur. Thema.

Miſſus Iphicrates adverſus Thracum regem, bis acie victus fœdus cum eo percuſſit, & filiam ejus duxit uxorem. Cum Athenas rediſſet, & cauſam diceret, viſi ſunt circa judiciū quidam Thracum cultu armati, & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum judices citarentur ad judicandum, palam abſolutorias tulerunt ſententias. accuſatur, quod vim in judicio fecerit.

CONTRA IPHICRATEM. Nemo judicum tuorum non timuit ſic, tanquam tu de illis judicaturus eſſes. Cum toto tibi regno ſocer venit advocatus. Non majoribus copiis bellum inſtruxit, quam judicium. Iphicrate, conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cum gladio? Certe bis victis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiæ, in judicio bellum?

Pars Altera. Ego vim non feci. Omnia enim legitime peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit: reus ſuo reſpondit. perfectum per omnes numeros ſuos judiciū eſt. Cum judices ſententias ſuas ferrent, ſtrinxi gladium, ut occiderē me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palā abſolutorias, ut gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, utilitas Reipublicæ fuit. Miles ſæpius pulſus erat infelici prœlio. Barbaros circa judicium fuiſſe, non propter judiciū armatos, ſed propter morem ſuū. Quid poteſtis, inquit, queri? Quod obſides vobis abduxi?

CONTROVERSIA VI.

Adultera venefica.

Actio. Veneficii ſit actio. Thema. *Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicavit uxori cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit: Celerius morietur, quam illi nubet. deceſſit puella ante diem nuptiarum, dubiis ſignis cruditatis & veneni. Torſit ancillam pater. dixit illa, ſe nihil ſcire de veneno, ſed de adulterio dominæ, & ejus cui collocaturus erat filiam. Accuſat uxorem veneficii & adulterii.*

CONTRA VXOREM. *Morietur.* teneo veneficam. *celerius quam nubat.* teneo adulteram. *Morietur.* Factum eſt. *celerius quam nubat.* factum eſt. Adulterium ſerius deprehendi quam factum eſt, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, & duas indices. altera dicit, quod factum eſt: altera quod futurum eſt. Generi adultera, filiæ pellex. Quam infelix eſt domus, in qua adulterium argumentum eſt? Dixi, Honeſtus eſt: dixi, Pulcher eſt: dum laudo generum, commendavi adulterum. O me tardiſſimum in malis meis. veneficium nec denuntiatum quidem credidi: adulterium veneficio demum deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, mutatuſque genialis lectus in funebrem. Subjectæ ſunt rogo infelices faces. profertur putre corpus, & venenis tumens. Quid ultra quæritis? Verbis ſigna, ſignis tormenta conveniunt. Ad vocem tuam facta conveniunt. *Morietur antequam nubat*: factum eſt. Vidimus fluens corpus, & in cadavere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidi, uxorem parricidio, filiam veneno.

Pars Altera. Duo graviſſima crimina objicit, adulterium & veneficium. adulterium, ancilla teſte: veneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur ſe non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minus quam pater filiam luget. At quare dixiſti? *Celerius morietur, quam illi nubat?* Verba dolori parum conſi-

conſiderata exciderunt. Et eſt ſæpe fortuita divinatio.

CONTROVERSIA VII.

Demens qui filio ceſſit uxorem.

Actio. Dementiæ ſit actio. Thema. *Quidam habebat duos filios: duxit uxorem. Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in ultimis eſſet, medici dixerunt animi vitium eſſe. Intravit ad filium ſtricto gladio pater, rogavit ut indicaret cauſam ſibi. Ait, amari à ſe novercam. Ceſſit illi uxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ.*

PRO PATRE. Audite rem novam: fratrem crudelem, novercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi uxorem illi: ſed eripueram. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, amare antequam duceres. Ita tu injuriam vocas, quod fratrē habes, non habes novercā? Tranſii præter iſtius oculos cum ferro. gladium mihi nemo niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filii morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunque facto eſt.

Pars Altera. Alter lenocinio curavit, alter parricidio cōvaluit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſius uxorē duxerit, an habnerit, an dimiſerit, an collocaverit. Quam demens eſt, cui adulterium pro beneficio imputandum eſt! Strinxit gladiū maritus, non ut adulterum vindicaret, ſed ut faceret. Mori potius debuit frater quam ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem, ſi ſororem concupiſceret? Quædam remedia graviora ipſis periculis ſunt. Omnia inter novercam & privignum compoſita ſunt. Simulatum morbum, deriſum animo turpiſſimo patrem.

CONTROVERS. VIII.

Verſus virginis Veſtalis.

Thema. *Virgo Veſtalis ſcripſit hunc verſum:*
Felices nuptæ. moriar, niſi nubere dulce eſt.
Rea eſt inceſti.

CONTRA Veſtalem. *Felices nuptæ.* cupientis eſt. *Moriar niſi.* affirmantis eſt. *Nubere dulce eſt.* Aut experta juras, aut inexperta pejeras. Neutrum ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt. Tibi conſules prætoreſque via cedunt. Nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro juret, nec unquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata es? Ad ultimum Veſtam invoco, ut tam infeſta ſit ſacerdoti, quam inviſa eſt. Recita carmen. dum quæro quale carmē ſit, tu carmen ſcribas, tu verba pedibus ſuis emollias, & ſeveritatem templo debitam modulatione frangas? Quod ſi utique laudare vis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte ſcribe, antequam jures de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquam ſacerdotio felicius eſt. *Dulce eſt.* quam expreſſa vox, quam ex imis viſceribus emiſſa, non expertæ tantum, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum.

Pars Altera. Unus illi verſus objicitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, ſcribere carmen. Multum intereſt, objurges, an punias. Inceſti damnari nulla poteſt, niſi cujus corpus violatum eſt. Quid tu putas poëtas, quæ ſentiunt, ſcribere? Vixit modeſte, caſtigate.

Non illi cultus luxurioſior: non converſatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor; Ingenium habet. Quid ni invideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inviderint ſacerdotes parientibus?

Extra controverſiam. Varius Geminus apud Cæſarem dixit: Cæſar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.

EX LIBRO VII.

DECLAMATIO I.

Ab archipirata filio dimiſſus.

Duobus *filiis quidã ſuperinduxit novercam. Alterum domi parricidii damnavit. tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato navigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reverſus pater, abdicat filium.*

(*Ex* Controverſ. 1. *lib.* 7.)

DECLAMATIO. Tanta tempeſtate confuſus, diſpicere nihil potui: nec ſatis memineram, tale miniſterium mihi pater, an noverca mandaſſet: miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet, vindictam parricidii, an parricidium. Inſui fratrem culeo jubes? non poſſum. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo ne te quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragii comes. omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum. Patri ſum excuſandus, an fratri? Hoc pietatis tuæ munus ad inferos perferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. Vivit, inquit, frater, non credo. Servavit, inquit, me. feciſti ut crederem. In domo, in qua tamen facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſconderant diem, intumuerat mare, juſtis quoque navigiis horrendũ. Habes, inquam, frater, ſi innocens es, navigium: ſi nocens, culeum. Non potui facere parricidium. quam facile erramus omnes, & factum putavi. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in litore navigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti navigiũ ſuum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & neſcio, qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra navi. Quid hoc eſt? felicius navigavit damnatus, quã qui damnaverat. Vtrum videtur vobis innocentiam apud piratas didiciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quoque vela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat navis. Scires navigare, qui ſervaturus eſſet patrem. Erat navigium, imo fuerat. o crudelis, & pertinax noverca, nihilominus ſævis? maria jam quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad vos, ut probem me parricidam. Multas rerũ natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria juſtiora judiciis! O mitiores procellæ patre! Non putatis miſericordem, qui quem damnavit, fratri puniendum dedit? Centurio Mithridatẽ non potuit occidere: Mithridatem, dii boni, quàm

quam non dubium parricidam! Gaude pater, nemter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit, ſic dimiſſus. Nocens eſt iſte. ſed mihi frater eſt. Naturæ jura ſacra ſunt, etiam apud piratas. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? Non licuit, non debui, non potui.

Pars altera. Nega nunc parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, ut quia non occiderat, videretur nec ante voluiſſe. Quis porro me uno miſerior eſt? Vitam parricidæ debeo.

Extra. Magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſiit, ut aliquid dici deberet in novercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpicionem & figuras: quod *Paſſienus* non probabat, aſſerens minus verecundum eſſe aut tolerabile, infamare novercam, quam accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quam tranſire. *Hiſpanus* duro colore uſus, hoc ſe tanquam gravius elegiſſe dixit ſupplicii genus. qui color prudentibus diſplicebat. Quam enim ſpem habebat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit?

DECLAMATIO II.

Popilius Ciceronis interfector.

De moribus ſit actio. *Popilium parricidii reum Cicero defendit: abſolutus eſt. Proſcriptum Tullium ab Antonio miſſus occidit: caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.*

(Ex Controverſ. 2. lib. 7.)

DECLAMATIO. Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis occiſum ab iſto patrem? Occiſurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, juſſit. Non te pudet Popili? Imperator tuus te credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputavit manum. Minus in illo crimen eſt, quod Ciceronem occidit. Pro dii boni, occiſum Ciceronem malos mores voco. Hoc unum feliciter, quod ante occidiſti patrem, quam Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero judicem movit, quam pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni ſpectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Abſcidit cervices. Parce jam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandavit Antonius. Pudeat te Popili. accuſator tuus vivit. Non crediidiſſet Popilium facturum Antonius, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dii manes Popilii ſenis, & inultæ patris umbræ, te Cicero perſequuntur: ut quem negaſti, ſentias parricidam. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Mariū. Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompejus terrarum mariſque domitor, libenter ſe Hortenſii clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeji, non Pompejum defenderat. Ita tu Popili, ſi Antonius juſſiſſet, & patrem occidiſſes?

Pars altera. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus. Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi: mea, occidere. Iuſſit imperator, juſſit victor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica?

Extra. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: & hi quoque non parricidii reum, à Cicerone defenſum, ſed in privato judicio.

ter cives: ille alligatus, tu ſoluta. At tu cæca es. infelicior ille, quod videt cathenas ſuas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt. Quam multi nihil pro patribus periculoſum putaverũt? Non, inquit, vindictam, ſed miſericordiam quærit. Ita quiſquam exigit pietatem, ut impediat?

Extra. Calvus, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de eloquentiæ principatu habuit, uſque eo concitatus actor fuit, ut in media oratione ejus exclamaret Vatinius reus: Rogo vos Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet?

DECLAMATIO V.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem ſpecioſiſſimum. Cum ſæpe jurgarent noverca & privignus, juſſit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio matris & procuratoris. Quodam tempore pater in cubiculo ſuo occiſus inventus eſt, uxor vulnerata, communis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui una dormierat, quem percuſſorem cognoſceret. ille procuratorem digito monſtravit. accuſat filius procuratorem cædis: ille eum parricidii.

(Ex Controverſ. 5. lib. 7.)

DECLAMATIO. Vt audivi clamorem, ſi qua fides eſt, deprehenſos adulteros credidi. Da puerum. Aliquis non eſt uno teſte contentus? da populum. Objicite privigno parricidium, filio mendacium. Dic puer, quis occiderit patrem: dic audacter. eundem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri, adulterii tempus. O magna in contrarium perverſitas ſeculi! ingentus eſt qui patrem poſſit occidere, non poſſit novercam. Oſtende iſtud non vulnus, ſed argumentum. oſtende vulnus. Percuſſor ille quam timuit ne occideret? tam leviter te vulneravit illa dextera, cui nec paries obſtitit, nec pater? Nihil eſt puero teſte certius. Nam ad eos annos pervenit, ut intelligat: & non ad eos quibus fingat.

Extra. Vinitius, vir exactiſſimi ingenii, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

DECLAMATIO VI.

Demens qui ſervo filiam junxit.

Tyrannus permiſit ſervis dominas ſuas rapere. Profugerunt principes civitatis, & ſimul qui filium habebat & filiam. cum omnes ſervi dominas vitiaſſent, ſervus ejus virginem ſervavit. occiſo tyranno, reverſi ſunt principes. in crucem ſervos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam junxit. Reus eſt à filio dementiæ.

(Ex Controverſ. 6. lib. 7.)

DECLAMATIO. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias tyrannus feciſſet, non pater. Sanum putatis eſſe, qui imitari tyrannum maluit, quam ſervum? Similem ſe fecit tyranno, filiam rapiis, libertum cruciariis. Plus permiſit ſervo dominus, quam tyrannus. Quiſquis has nuptias fecit, aut inſanus eſt, aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil eſt glorioſius, quam quod inter cruciarios non eſt.

Virginitatem ſub patre perdidit, quam ſervaverat ſub tyranno. Ita ne dignus eſt nuptiis, quia indignus eſt cruce? Melior conditio vitiatarum quam virginis eſt. Illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita collocavit filiam ſuam, ut iratus tyrannus alienas: cum ſanus eſſet pater, ne has videret nuptias, fugit. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. Non eſt illi præmium, unum ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtupravit. Auge beneficia. nec dominum occidit, nec venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate; ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocatur, in hac matrimonium. Timuit ille ſupplicium. ſcivit rempublicam liberandam. daturos pœnas, qui contaminaſſent: & adventare tyrannidi tempus ultimum vidit. Convenite ſervuli, convenite liberti, empia cognatio.

Pars altera. Si quis tyranno indicaſſet, ſolus hic in cruce pependiſſet. Licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem ſervum. Impoſuit hæc fortuna poſtea ſingulis nomina. Nuper & nos ſervi fuimus. Servus rex fuit.

DECLAMATIO VII.

Cavete proditorem.

Pater & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt. Miſſi ſunt decem legati ad imperatorem redimendum. Euntibus occurrit pater, dixit ſe aurum ad redemptionem attuliſſe, filium cruciſixum eſſe. Illi pervenerunt, quibus imperator ex cruce dixit: Cavete proditorem. *Reus fit pater proditionis.*

(Ex Controverſ. 7. lib. 7.)

DECLAMATIO. Imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiore iſtum vidimus, cum filius imperator pronunciatus eſt, quam cum captus. Quemadmodum rediſti tutus, ſenex, ſolus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quam quod poſſet abſcondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. *Cavete proditorem.* jam comitiis cavimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. *Cavete proditorem.* Indicium fuit morientis breve, filii verecundum. Cur dimiſſus es? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Candidatus proceſſit contra patrem. jam tunc nobis verecunde indicavit filius, tibi credere rempublicam noluit. Legati noſtri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguiſti? Num & illic quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam cito recediſti? Adhuc & vivit, & loquitur. Voce proditionem indicavit, ſilentio proditorem. Optimus imperator curare rempublicam, ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit: *Cave proditorem.* Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta, dum mittantur legati. dicis: Affectus non ſuſtinet moram. Ergo ſi redimere non potes vivum, ſaltem mortuum redime. Nunquam tam durus hoſtis fuit, ut paternis lacrymis non flecteretur. *Cavete proditorem*: id eſt, ne quis inſciis cuſtodibus exeat, ne quis ignorante Republica ad hoſtes perveniat, ne quis ex hoſtium caſtris gravis auro revertatur. Indicio nihil deeſt. De proditione vobis dicit imperator

perator: de proditore, legati. Sublata eſt quæſtio. Quæritis quem dixit? videte cui nihil dixerit.

Pars altera. In comitiis filio meo ceſſi. Decretum non expectavi: ſed amens & attonitus protinus cucurri. Ad ſummam feſtinavi, nec occurri. Sciebam hoſtes patrum lacrymis ſæpe flecti.

Extra. Latro non curavit dicere, nullam factam eſſe proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Suſpectus eſt, inquit, judici, qui plus quam ſe defendit. *Ceſtius* poſita ſuaſoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, cum exaudita vox eſſet, *Quouſque invicte?* deſcribenti diſcipulo laude Alexandri victorias, genteſque perdomitas, & addenti, *Quouſque?* poſt iſta exclamavit, *Et tu quouſque?*

DECLAMATIO VIII.

Mutanda optio raptore convicto.

Lex. Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. *Rapta producta nuptias optavit. Juvenis raptorem ſe negavit. Convictus eſt. Illa optionem petit. Raptor contradicit.*

(Ex Controverſ. 8. lib. 7.)

DECLAMATIO. Optare tibi non amplius quam ſemel licuit. Proponite ſupplicii faciem, carnificem, ſecurim. Hoc ſemel licere nimium eſt. In hanc perturbationem perductus ſum, ut ignorarem quid feciſſem. Gravius punior, cum me peccaſſe pudet, quam cum peccavi. Optavit nuptias: nec adhuc ſciebar, quam verecundum maritum eſſet habitura. raptorem dimiſiſti: virum occides? Minus eſt ergo quod vitiavit, quam quod negavit. Ergo nos injuriam periculoſius negavimus, quam fecimus. Quadam nocte, quid dicam? non negare jam non pudet. Nox, vinum, error. quid iraſceris puella? jam non negat. Index datam tabellam revocare quam tulit, non poteſt. Quæſitor non mutat pronuntiationem. Nihil tam civile, tam utile, quam brevem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. Si mortem optaveris, hodie facies quod nunquam factum eſt: utrumque optaveris.

Pars altera. Id egit priori judicio ne quam omnino pœnam ſtupri penderet: hoc id agit, ut ipſe optet. Utinam non metu liberaret illum, quod judicis ſui clementiam novit. Eſt quadam proxima innocentiæ, præbere ſe legibus. Lex non adjicit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. non adjicit, Ne amplius quam ſemel.

EX LIBRO VIII.

CONTROVERS. I.

Orba poſt laqueum ſacrilega.

Lex. Magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium. *Thema. Amiſſo quodam viro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de confeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.*

CONTRA MAGISTRATUM. Faciam Iudices in foro quod domi feci, matrem mori prohibens. Quomodo, inquam, feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras, condidiſti? Hærebat, nec quicquam ſacrilegii niſi pœnam noverat. Amiſſis duobus filiis, ſacrilega ſibi videbatur, quod vivebat. Non affuturus veni, ſed ſervaturus.

olim ſacrum; habuimus ebur: ſacræ materiæ artificem quæſivimus. diſpoſueramus quidem, ut aliis quoque templis ſimulacra Phidias faceret. ſed non tam neceſſe erat ornare deos quam vindicare.

CONTROVERSIA III.

Infamis in nurum.

Thema. Duorum juvenum pater uni uxorem dedit: quo peregre profecto infamari cœpit ſocer in nurũ. Maritus reverſus abduxit ancillã uxoris, & torſit. Illa in tormentis periit. Maritus incerto quid quæſierit, ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater ut eandem ducat. No*lentem abdicat.*

CONTRA PATREM. Duc, inquit, fratris uxorem. Sic hoc fieri poteſt? Adulterum frater invenit. Hæc eſt mihi cauſa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me, ſi qua eſt fides, credidi. Mulier, ſi nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo rumoris, viro mortis. Legi jam uxorem: quæ, ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit: quæ, ſi viro aliquid acciderit, nubere alii nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera. Objeciſti mihi ultimum nefas, & quod qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit vivere. Impulſu tuo frater torſit ancillã: & quia nihil reperit, falſas ſuſpiciones morte piavit.

CONTROVERSIA. IV.

Homicida ſui.

Lex. Homicida inſepultus abjiciatur. *Thema. Quidam ſe occidit. Petitur ut inſepultus abjiciatur. Contradicitur.*

PRO HOMICIDA SEPELIENDO. Afferre ſibi coactus eſt manus aſſiduis malis. Summam infelicitatũ ſuarum in hoc removit, quod exiſtimabat licere miſero mori. Infeliciſſime adoleſcens, cum te & ſepultura prohiberi video, deſino mirari quod periiſti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuũ perſequantur. Facilius miſerũ, quam ſceleratum fortuna vincit. Sumpſiſti hoc ferrum Cato, & quam invidioſum, quod Catonem occideris? Curti, perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius ĩn vita, quam velle mori? Quid in morte quam ſepeliri non poſſe? Quis miretur enim mori voluiſſe, quem fugientem quoque fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturam dedit. naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluunt. eos qui vivi uruntur, pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti. Homicida, inquit, eſt, quia ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? Non aliud Scævolę Mucio cognomen dedit, & capto, contra Porſennã regem libertatem reliquit, quam vilitas ſui. Non aliud Codrum illud ceteris imperatoribus dedit exemplum, quam quod poſitis imperatoriis inſignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo major fuit dux, quam quod ſe ducem non eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, ut glorioſum, ſed ut tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui volentes vivere occidunt, quam qui mori volentes non ſinunt. Curtius dejiciendo ſe in præcipitem locum, fatum ſepulturę miſcuit. Celebretur Cato, quia ſe occidit, huic miſerrimo, quod aliquid non ignave de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantum impune ſit. Etiam vulnera infelicis ſcrutantur in crimen.

Putat me jam filiam commiſiſſe ſibi, cum hic necdum ſe committat uxori? Lacrymis inter verba manantibus venio: talis & in nuptiis filiæ fui. Si rapta eſt, cur optionem recuſas? Si uxor eſt, cur times? Loquor ubi primum licet. Procul à conſpectu reliqueram patriam, nondum tamen poſſeſſionem divitis prætericram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtram flavere venti. demiſſa eſt nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur: inter cœlum terramque dubii pependimus. Adhuc tamen bene, Iudices, navigavimus. naufragium majus reſtat in litore. Erat in ſummis montium jugis ardua diviiis ſpecula. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat; illic vectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogot de nuptiis filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus. feci quod debui, & captus & naufragus, inimico ſtuprum lacrymis negavi. Delicatus dives, qui etiam inter naufragia amare poteſt. Matrimonii celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. ibi fecit nuptias, quo nemo niſi naufragus venit. Lacryma eſt indicium inoptatæ rei. lacrymæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi vultus index. Nemo unquam quod cupit, deflet. Lacrymæ coacti doloris intra præcordia, & intolerabilis ſilentii eruptio. Sic ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium, odit incendium: ſic qui naufragium deflet, maris deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatum verecunda execratio eſt. Tuæ nunc ſunt partes puella. diſcedo: & quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes: ſi vitiata, quod imperes.

Pars altera. Naufragum duo ſacratiſſima inter homines exceperunt, hoſpitium & affinitas. alterum præſtiti: alterum etiam rogavi. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis, ſæpius rogavi: quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid enim mihi ſupereſt? preces meæ quas toties adhibui, an iſtius lacrymæ quas movi? Nihil mihi inimicus objicere poteſt præter matrimonium. Magnus eſt amor, qui ex miſericordia venit. Fundebamus lacrymas ex pœnitentia diſſidii prioris. nec plura aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudiis occupatæ. Nulla integritas tantum ſibi, etiam explorata, confidit, ut cauſam velit dicere. Si interrogaveris filiam, partem legis amputaturus es: ſi non interrogaveris, legem. Si genero vitam daturus eſſet, etiam innocentiam reliquiſſet. Quæritis, quid dum fleret, fecerit? Non negavit, & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? Non enim poteſt eas partes legis deſiderare, quas habet.

EX LIBRO IX.

DECLAMATIO I.

Cimon ingratus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. *Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus, deceſſit. Cimon filius ejus, ut eum ſepeliret, vicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias dives ſordide natus, redemit eum à Republica, & pecuniam ſolvit: eique filiam collocavit. Ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus eſt.*

(Excer-

(Excerpta ex Controverſ. 1. lib. 9.)

DECLAMATIO. Adulterium mihi carcer eſt. Ferrum mihi à lege traditum, ad vindictam pudicitiæ projiciam. Perdidiſti pecuniam Callia, ſi tales ſolviſti manus. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Hoc intereſt inter fortunam patris & filii, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnus Miltiadis cenſus inventus eſt Cimon filius. Redemptus Cimon redemptoris felicitas eſt. Reddam beneficium, cum tam honeſtum deſideraveris, quam dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas manus haberem? Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus, recipimus: ego, quod Miltiadem redemi. tu, quod Cimonem. Turpiſſimum duxi, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum, qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi veros habere liberos contingat, quod quantum ſit, Miltiades expertus eſt. Dignus erat Callias talem genuiſſe, qualem redemit. Dic nunc, Ego te carcere exemi: cui reſpondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod à Callia redemptus ſum, quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me a te redemptum putabam: emiſti me filiæ tuæ. Calliæ filiam duxi, hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo, injuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt, quod totum ejus cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis ſperat, aut præparat, non beneficium, ſed conſilium eſt. Summo te dedecore liberavi invitum. Redemiſti me, & tu non rogantem. Habes Virginios, & quicunque vitiatas filias vel clauſerunt, vel occiderunt.

Pars altera. Duo beneficia dedi. & redemi, & egenti filiam collocavi. Objicio tibi, quod uxorem paſſus es adulteram fieri, quod non cuſtodiſti, quod moratus es, dum ſuperveniret pater, ſpectator ſuæ calamitatis. Ego non expectaveram, donec rogares. Moleſte ferebas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum paſſus es in vitia labi, ſed ipſe impuliſti: nactus occaſionem non omiſiſti.

Extra. Hic color & *Gallioni*, & *Latroni*, & *Montano* placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe, in redemptorem, in ſocerum infelicem. Multas quæſtiones rhetorici & poëtæ Romani à Græcis dictas non ſurripuerunt, ſed & provocaverunt. Thucydidis ſententia eſt: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Salluſtius: Res ſecundæ mire ſunt vitiis obtentui. Sic cum ſit præcipua in Thucydide virtus brevitas, hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis eum caſtris cæcidit. Nam in ſententia Græca tam brevi habes quæ ſalvo ſenſu detrahas. deme vel συγκρύψαι vel συσκιάσαι, deme ἑκάστων, conſtabit ſenſus, etiamſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Salluſtii ſententia, nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. T. autem Livius tam iniquus Salluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam, & tanquam tranſlatam, & corruptam, dum transferretur, objiceret Salluſtio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, ſed laudat, quem non timet: & facilius putat à ſe poſſe Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur.

DECLAMATIO II.

Flaminius in cœna reum puniens.

Majeſtatis læſæ ſit actio. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ ajebat nunquam ſe vidiſſe hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accuſatur læſa majeſtatis.*

(Ex Controverſ. 2, lib, 9.)

DECLAMATIO. Objicio luxuriam, hiſtrioniam, jocos. An in convivio nihil aliud niſi occiditis? Vni fortaſſe oſculo donavit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro in totum annum: una nocte contentus ſum. Facilius eſt, ut qui multa meretrici dederit, homicidium neget: quam ut qui homicidium dederit, quicquam negarit. Servum ſi verberare voluiſſes, extra convivium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſam, ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricem, vel feciſſe prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam deoſque crudelitatis victima trucidatur. Me miſerum, Romani imperii terrore luſiſti. Legi potius, quam ſcorto cadat. Exſurgite Bruti, Horatii, Decii, & cætera imperii decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus veſtris jam puellæ jocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publicæ majeſtatis agitur, quicquid peccatur, majeſtatis actione vindicandum eſt. Percuſſurus lictor ad prætorem reſpicit, prætor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falſa mandata affert, ſic audiuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere continetur. Nunc nec viribus quicquam populi detractum eſt, nec opinioni. At ex te cæteros æſtimant. Et ante hunc alii fuerunt, ex quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcribit urbibus vitia ſingulorum. Objiciunt, quod damnatus perierit meretrici, & poſtulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit: in Manlio impotentiam, à quo & filius & victor occiſus eſt: in Sylla crudelitatem: in Lucullo luxuriam: in multis avaritiam. Non putavi ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Occiſus eſt: quis? damnatus. ubi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim tempus, quo noxius perire non debeat?

Extra. Quædam controverſiæ ſunt, in quibus factum defendi poteſt, excuſari non poteſt. Non ſperamus ut Flaminium judex probet, ſed ut dimittat. Itaque ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, ſed non ſcelerato. *Titus Livius* de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & orationis obſcuritatem, ſeveritatem putant: tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem proclivius eſt, quod poteſt detractione curari: illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit, & deficit. Murrhedius dixit tetracolon. Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Noviſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. quem enim ſenſum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus hujus generis ſententiis, curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus.

ſenſus. Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de induſtria pono: quia facilius, & quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo.

DECLAMATIO III.

Expoſitum repetens è duobus.

Per vim metumque geſta, non ſint rata. Pacta conventaque legibus facta, rata ſint. Expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiat. *Quidam duos expoſitos ſuſtulit, & educavit. quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt. reddit illi duos. repetit unum.*

(*Ex Controverſ. 3. lib. 9.*)

DECLAMATIO. Cum alienis dividemus liberos, quos non dividimus cum matribus? Vtrumque genui, utrumque deſideravi, pro utroque pactus ſum. Vna nati ſunt, una expoſiti, una educati, redditi diſtrahuntur? Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis. Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos quamvis hoſtilis haſta non dividit. Plus quiddam eſt geminos eſſe, quam fratres. perdit uterque gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcat retinenti meos, cum ipſe concupiſcat alienos. Agnitio dividet, quos junxit etiam expoſitio? Omnia pro filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquam cum exponerem. Mihi tunc vis & neceſſitas erat. non enim poteram invenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Pars altera. Vtrumque poteſtis ex hoc judicio patrem dimittere. Liberis hic carere conſuevit: ego & cum unum accepero, neceſſe eſt torquear. duobus aſſuevi. Vim vocas, quæ te patrem fecit? Ego ſuſtuli, ego educavi, ego reddidi: iſte electurus eſt. In iſta vi duos filios perdidi. Lex arma, & vincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra. In *Sabinum Clodium*, uno die & Græce & Latine declamantem, multa urbane dicta ſunt. Dixit *Haterius* quibuſdam querentibus, quod puſillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: Nunquam magnas mercedes accipere eos qui hermeneumata docerent. *Mæcenas* dixit: Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. *Caßius Severus* ab auditione ejus rediens, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit, Male καὶ κακῶς.

DECLAMATIO IV.

A filio in arce pulſatus.

Lex. Qui patrem pulſaverit, manus ei præcidantur. *Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accerſiit. imperavit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit ſe, alter cecidit. Poſt in amicitiam tyranni receptus eſt. Occiſo tyranno præmium accepit. At reus ſit cæſi patris. Petuntur ejus manus. pater defendit.*

(*Ex Controverſ. 4. lib. 9.*)

DECLAMATIO. Felicior eſſem, ſi plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid hoc eſt? integer tyrannus jacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere, quam ſpoliare templa, virgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas jam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, ut ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occidere.

occidere. Præcipitaſti te fili.hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili. in tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leviter admovebat manus. filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium. Hæc excuſat Saguntinos, quamvis non cæciderint patres, ſed occiderint.

Si nec iſte cæcidiſſet. Ille me fratri reliquerat,hic tyranno.In lege,inquit,nihil excipitur. Sed multa licet non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum, interpretatio diffuſa eſt. Quid intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſaverit: cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit. ne puniatur infans, ſi pulſaverit patrem. Hoc qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior vapulante. Non eſt impudica,quæ accerſita eſt à tyranno. non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorum immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patre jubente fecit. nec cæcidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & injuriarum agere nollem,nemo nomine meo ageret.Nunc nihil intereſt.Pœna major eſt ejus qui cæcidit, jus idem ejus qui cæſus eſt.

Pars altera. Tamdiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. Pro Repub.inquit,feci. Idem & Reipub. imputas & tyranno. Habuiſti quod jactares tyranno. Frater maluit mori. periit, ne parricidium faceret, aut videret. Cæſus, inquit, pœnam dimitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet,qui mori vellet. Pater,inquit, voluit. ſed frater noluit. Pater,inquit, voluit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus viſus es parricidio. Cæcidiſti patrem, cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra. Ab Oppio proconſule, cum quo in Cretam *Sabinus* ierat, in theatro Græci poſtulare cœperant, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus,& ſilentio manu facto: Hunc magiſtratum,inquit, ego Romæ bis geſſi. bis enim reus cauſam dixerat.Græci non intellexerunt, ſed bene precati Cæſari, petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem cum reus rogaret, ut in lautumias transferretur:Non eſt, inquit, quemquam veſtrum decipiat nomen lautumiæ: illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus jocari eum non debuiſſe,quis neſcit? potuiſſe,quis credit?

DECLAMATIO V.

Privignus ab avo raptus noverca.

De vi ſit actio. *Quidam duos filios ſub noverca amiſit, dubiis cruditatis & veneni ſignis. Tertium filium avus maternus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. Quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de vi.*

DECLAMATIO. Habui filiam, quamvis unus filius ſuperſit, fœcundam: apud me nutriatur ſine. Quid times? ne non admittare, cum veneris? Non quæris filios, quos perdidiſti:quem non perdidiſti, quæris.Pater à me unum repetit,ego duos à patre. Plus habeo quod avo, quam quod reo timendum ſit, Veni ad ægrotantes nepotes: admiſſus

admiſſus non ſum: hæc vera vis fuit. Nulla vis eſt, quæ arma, pugnam, vulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum tumultus. unus eſt & unus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meum: immo nepotem meum ſuſtuli: immo venientem non potui excludere. Si cujus obſeſſam latronibus armata manu conjugem, liberoſque rapuiſſet. Quod vivit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris vi medentur. Non poteſt mecum agere, tanquam cum alieno. Habet ſua jura natura. Et hoc inter patrem & avum intereſt, quod avo ſervare licet ſuos, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam fera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero favit, ne inveniretur optavit.

Pars altera. Non ut nepotem ſervaret, fecit, ſed ut infamaret uxorem veneficii, me veneficæ mancipatum. Cum ſocero mihi, Iudices, ne viva quidem priore uxore, convenit: mortua vero, inimicum profeſſus. Languente puero cum vociferatione & convitio, auſpicans, quicquid accidit, venit, qui ad ſanos nepotes nunquam antea veniſſet. Non admiſi: & tunc enim vidi venire rapturum.

Extra. Habet hoc *Montanus* vitium. ſententias ſuas repetendo corrumpit, dum non eſt contentus unam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Propter hoc ſolebat Montanum *Scaurus* inter oratores Ovidium vocare. Nam & Ovidius neſcit, quod bene ceſſit, relinquere. Cum Polyxene eſſet adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit:

—cinis ipſe ſepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat eſſe contentus, adjecit:

—Tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Neque hoc contentus, adjecit:

Æacidæ facunda fui.

Ajebat Scaurus, non minus magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere, quam ſcire dicere.

DECLAMATIO VI.

Filia conſcia in veneno privigni.

Lex. Venefica torqueatur, donec conſcios indicet. *Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filium ſuſtulit. Veneficii damnata, dum torqueretur, dixit conſciam puellam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.*

(*Ex Controverſ.6.lib.9.*)

DECLAMATIO. Non prodeſſet tibi puella, quod te amavit frater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ noverca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis adverſarium timeas, quam qui vivere non poteſt, occidere poteſt. Concitatiſſima eſt rabies in deſperatione, & morte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela commordent, & in mortis auctorem per vulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur: & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit. Naturali quodam deploratæ mentis affectu, morientibus gratiſſimum eſt commori. O mendacium ſimile veneficio! dum novercæ meminit, matris oblita eſt. Peto, ne quia filium vindicavi, filiam perdam: niſi ſuccurritis, noverca vicit, ego victus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud vos puellæ, quod pater eam

eam laudat : proſit, quod mater accuſat. Conſcia, inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi , noverca torquere. Habui filium talem, ut illum amare poſſet noverca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Servus furti tortus , Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis , an Catoni ? Quod noverca tam ſero , puella tam cito ? In hoc veneficii pœnas dabat , ut accuſationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur : venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit ? habes exemplum, quod & ſorori conveniat , & virgini. Noverca in hoc privigno dedit venenum , ut filia ſola heres eſſet : idcirco adhibuit & conſciam.

EX LIBRO X.

DECLAMATIO I.

Lugens pauperis filius divitem ſequens.

Injuriarum ſit actio. *Quidam cum haberet filium , & divitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inventus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi divitem cœpit. Dives eduxit eum in jus, & poſtulavit, ut, ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo, cum potero: Dives petens honores, repulſus eſt. accuſat injuriarum pauperis filium.*

(Ex Controverſ.1 lib.10.)

DECLAMATIO. Gratias diviti, quod quos odit, jam reos facere contentus eſt. Non ambulabis , inquit, eadem via , non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidam veſtem, non flebis, me invito, non tacebis. perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quod ſordidatus fui, luctus eſt: quod flevi, pietatis : quod non accuſavi, timoris: quod repulſus eſt, veſtrum eſt. Honores patre meo vivo nunquam petivit. Vitium me meum ſequitur, taceo. Vtinam hoc vitium habuiſſet & pater. Quando vobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper divitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accuſa , inquit, reum perage, perora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? aliud ergo pauperes iter , aliud divites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi dives ſpolia contempſit. Mortuo patre meo: metuo enim, ne quis ſe lædi putet , ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere poſſum, occiſi pauperis filius ? Quid accuſanti feciſſet , qui perſequitur tacentem? Quare, inquit, ſequeris me? ut aliquando miſerearis mei , ut deſinas afflictam domum perſequi. Eum accuſatorem habeo, qui ſe non eſſe reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem, quē vindicare non poſſum? Non erat in illo præda , quam graſſator appeteret. erat ſumma virtus, contumax adverſus divitiarum faſtidium innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum : quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optaverit. Et tu dives inimicus es : & ille inſpoliatus inventus eſt. non eſt cur accuſem, ſed eſt cur ſuſpicer.

Pars altera. Vt ſcias te invidiam mihi facere , cum dixiſſem, Accuſa me: non negaſti, ſed reſpondiſti , Accuſabo cum potero.

DECLA-

DECLAMATIO II.

Vir fortis non cedens forti patri.

Viro forti præmium. Si plures ſuerint, judicio contendant. *Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, ut ſibi cederet. ille noluit. judicio contendunt. vicit patrem. petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur.* C. D.

DECLAMATIO. Quem optem judicii hujus eventum neſcio, cum crimen meum ſit, viciſſe. Patriæ judicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie vidi, pugnavi cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici, non filius patrem, ſed juvenis ſenem. Ego vici, ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitavi Horatium Etruſcas acies corpore ſuo ſubmoventem. cogitavi Decium, qui nec ipſe patri ceſſit. Pugnavi non tantum imperatori, ſed etiam patri. Avidus ſum gloriæ. hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. Pudeat pater, ſi te vicit filius abdicandus. Ego præmium habeo: tu & præmium, & virum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriiſſent: illuſtratæ ſunt, dum conferuntur. Iudicaverunt non quod erat, ſed quod te malle credebant. Honor ad utrumque pervenit: alter præmium habet, alter percipit.

Pars altera. Nolo habitare cum adverſario meo. non capit idem contubernium, victum & virum fortem. Statuam, inquit, tibi poſui. imo ne poſſem unquam me victum oblivisci, ignominiam meam in æs inciſiſti.

DECLAMATIO III.

Demens quod mori filiam coegerit.

Dementiæ ſit actio. *Bello civili quædam virum ſecuta eſt, cùm in diverſa parte haberet patrem & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem, à quo recepta, ait patri: Quemadmodum vis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit: Morere. Suſpendit ſe ante januam ejus. Accuſatur pater à filio dementiæ.*

DECLAMATIO. Sic ſibi ſatisfieri, ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quamquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Pompeji caput Cæſar flevit: & hoc illi propter filiam præſtitit. Quemadmodum vis ſatisfaciam tibi? Hoc ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat: adeo & in maritum, & in patrem pia; ut alterum uſque ad mortem ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Perículoſe offendo patrem, qui neſcit ignoſcere. Morere. quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere noluiſſet: Defendiſti Ligarium Cicero. quam leve judicaſti crimen, de quo confeſſus es! Ante ipſum domus limen extincta eſt; ne dubitari poſſet, marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit. accuſas etiamnum? Et certe jam tibi ſatisfactum eſt. Secutus eſt gener diverſas partes, uxor ſuas. Optima civilis belli defenſio, oblivio eſt. Morere, inquit. Etiam quibus animadvertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, *Occide*: non, *Morere*: ſed, *Age lege*. crudelitatem imperii verbo miniore ſubducunt.

Pars altera. Mores tuos patri debes approbare, nō patris regere.

Multa potes jam dementiæ ſigna colligere: non potes patrem propter verba damnare. Animadvertit Manlius in filium, & victorem quidem: animadvertit Brutus in liberos, non factos hoſtes, ſed futuros. vide an ſub iſtis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Contumaciter rogavit, quemadmodum & periit. nihil agnovi filiæ, nihil victæ. non miſit ad patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat, cum duobus ſatisfacere debeat? Victor, inquir, cito exoratus eſt. Facilius eſt ignoſcere bello, quam parricidio. Etiam morte patri quæſivit invidiam. Periſſe propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori poſſet.

DECLAMATIO IIII.

Mendici debilitati.

REIPUB. LÆSÆ SIT ACTIO. *Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.*

(*Ex Controv.4.lib.10.*)

DECLAMATIO. Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiant. Vectigalis illi crudelitas, eo magis, quòd omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Effectum eſt, ut nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoſcere. Alterius comminutas ſcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo noſſe illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Innumini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis? hic iſte miſeretur. Novum monſtrum: integer alitur, debiles alunt. Periſſent, inquit. ita non infelicius ſuperſunt? Periſſent, inquit. interroga patres, utrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. Expoſitos aluerunt etiam feræ, ſatis futuræ mites, ſi præteriiſſent. Quorum cum ubique audiantur preces, in ſua tantum cauſa ceſſant. Abſciſſa eſt illis lingua, & eſt rogandi genus, rogare non poſſe. Miſeremini omnium, Iudices, quorum ſingulorum miſereri ſoletis. Iſtis nos vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negavimus, quod tibi daturi erant? Res indigniſſima: cum tam crudelis ſit, miſericordia publica vivit. Exurgite miſeri, & hodie vobis primum rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non conſtat, apparet te nondum ſatis miſerum videri. Occurrunt nuptiis dira omina, fatis publicis auſpicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis ſemianimes iſti greges oberrant. Alunt iſtum, qui ſe alere non poſſunt. Non eſt qui rogare neſciat. ſolet etiam docere. Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica miſericordia cogitares, tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros, qui ſic rogant: miſeriores, qui ſic rogantur. Omnes omnibus ſtipem conferunt, dum quiſque timet, ne filio neget. Effeciſti ut majus eſſet malum educari, quàm exponi. Timebamur feræ atq; ſerpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque: inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

PARS ALTERA. Debilitaſti, inquit. plus illis patres nocuerunt. Quid videtur laniſta? qui juvenes cogit ad gladium: & tamen non accuſatur læſæ Reipub. Quid leno? qui ſtuprū pati cogit invitas, nec Rempub. læſit. Ergo reū nō laudari deſidero, ſed abſolvi.

abſolvi. noceat hoc illi, cũ petet honores. Poteſt enim aliquis & nõ eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Vt illis multũ ablatũ ſit, vita reddita eſt. Reip. læſæ nõ poteſt agi eorũ nomine, qui extra Remp. ſunt. Egens homo, & qui ne me quidem alere, nedum alios poſſum, ſuſtuli relictos: quibus nõ injuria fieret, ſi aliquid detraheretur; ſed beneficio cederet, ſi vita ſervaretur. Faciant invidiam, dicant illos per me miſere vivere, dum fateantur per me vivere. Vnius miſericordia vivunt, omnium aluntur. Mirum eſt, vacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Civitatis iſtius principes divitias ſuas exercent contra naturam: exciſorum greges habent: exoletos ſuos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant: & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, ut quam pauci viri ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur: non curatis, quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum juvenum ſimplicitate decepta, ſpecioſiſſimum quemque, ac maxime idoneum caſtris, in ludum detrudunt.

DECLAMATIO V.

Parrhaſius & Prometheus.

Reip. Læſæ ſit actio. *Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum ſenem. Athenas perduxit, deinde torſit. Ad exemplar torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Minervæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipubl.*

(Ex Controverſ. 5. lib. 10.).

DECLAMATIO. Senex abſtractus à liberis ſuper exuſtę patriæ cinerem ſtetit. ad figurandum Prometheum, ſatis triſtis eſt. Nemo ut naufragum pingeret, merſit hominem. Vltima Olynthii precatio fuit: Redde me Philippo. Servus, inquit, meus fuit. putes Philippum loqui. Ædem Minervæ fugimus tanquam caſtra Macedonũ. Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parum triſtis eſt? Vis Parrhaſi triſtem videre? duc illum ad Olynthum jacentem. Scis certe, quam triſtem emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo. Moriatur. hoc nec ſub Iove. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit. Hoc eſt Promethea facere, nõ pingere. Emi, inquit, immo ſi Athenienſis es, redemiſti. In iſto templo pro Olynthiis vota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtum tamen non amplius quam vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarũ tabe confectus, & tam triſtis quã ſi jam tortus eſſet. Quemcunque præco viderat flentem, agnoſcebat emptorem. Vereor, ne quis cũ audierit Olynthii verbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si iſti creditis, iratum Iovem imitatus eſt: ſi nobis, vicit iratum Philippum. Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio, quantum irato Iove. Miſerrime ſenex, aliquis forte ex ſervis tuis felicius ſervit. Si ad ſuccurrendũ profectus es, queror quod unum emiſti: ſi ad torquendum, queror quod ullum. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat, an ille ſæviat. Producitur reſpiciens patriam ſenex. Placuit Parrhaſio vultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius

thius Promethei ſimile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum officina hæc pictoris, an Philippi eſt?

ALTERA PARS. Numquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quàm ut labefactari tormentis captivi poſſit. Læſiſti, inquit, Rempub. quòd hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adjiciunt. Peccaverunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templis picta ſunt. Multum ſemper artibus licuit. Medici ut vim ignotam morbi cognoſcerent, viſcera hominum reſciderunt.

DECLAMATIO VI.

Fur accuſator proditionis.

INIURIARUM SIT ACTIO. FUR CONCIONE PROHIBEATUR. *Quidam cum divitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem ejus perfodit, & ſcrinium, in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. damnatus eſt dives. Cum concionari vellet accuſator, a magiſtratu prohibitus eſt. agit injuriarum.*

(Ex Controv. 6. lib. 10.)

DECLAMATIO. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. nil magis fur timui, quam ne dominus furtum agnoſcere nollet. Ruentem civitatis ſtatum, unius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indicium furti mei. civitas conſcia eſt. Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere? quod qui perdidit, ſupplicium tulit: præmium, qui ſurripuit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur veniſſet & dominus? Mille navium duces furto Trojam cepiſtis. Si bene furto evertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum veni, narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes, tanquam ad concionē. Cur me ſubmoves ante accuſationem: cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopierant. ita etiam miniſtros ejus alligaverat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

PARS ALTERA. Quale illud, dii, ſpectaculum fuit! compoſuerat inter ſe fortuna Reip. furem & proditorem. Ut vidit inutile furtum ſuum, prodidit, ut nobis venderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult infelicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi quoquo modo jubet, non de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito: non multum abeſt a proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis objecit. Uno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui divitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. eluſit illum. non tunc primū fecit. Suſtulit non quod voluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor, malo inventus.

M. ANNÆI SENECÆ
RHETORIS
FRAGMENTVM.

Quinctilianus Cap. II. Lib. IX.

NOvi vero & præcipuè declamatores audacius, nec mehercule ſine motu quodam imaginantur, ut Seneca in Controverſia, cujus ſumma eſt, quod pater filium & novercam inducente altero filio in adulterio deprehenſos occidit. *Duc ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocunque vis imprime.* Et paulo poſt, *Aſpice*, inquit, *quod diu non credidiſti, ego vero non video, nox oboritur & craſſa caligo.* Habet hæc figura manifeſtius aliquid, non enim narrari res, ſed agi videtur.

EPITAPHIVM
M. ANNÆI SENECÆ.

CUra, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
Ite alias poſthac ſollicitate animas.
Me procul à vobis Deus evocat. I licet actis
Rebus terrenis hoſpita terra vale.
Corpus avara tamen ſolennibus accipe ſaxis,
Namque animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

Græca

Græca quibus hiatus expleti latine reddita.

CONTROV. II.

Ἐγὼ δ' ἐζηλοτύπησα πρότερον τῷ ἄνδρα γεγένηται τις ἢ προτέθραπται. *Locus non explicabilis.* forte ἐδυσώπησα πρότερον.

Εἶδε. φιλάνδρειαν μοιχὸν ἔλαβον.

Novit. virorum amantem adulterum accepi.

CONTROV. III.

Τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον.

Miſera etiam ſecundo.

Ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ ἐβέβλησαι.

Semper hoſtem putaveris per quem dejecta fuiſti.

CONTROV. V.

Ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔχανεν.

Ad tertiam nox inhiarit.

CONTROV. VI.

Ὅρκος ἐστὶ πεῖσμα (alias πρᾶγμα) καὶ παρὰ πειράταις νηρετὲς μένον.

Iusjurandum eſt firmamentum, etiam apud piratas verum manens.

Λοιδόρει νῦν τὸν ἀρχιπειράτην, τὸν μιαιφόνον τὸ ΠΡΟΣΕΛΟΝ πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορκον.

Convitiare nunc archipiratæ ſanguinario .... adde ſi libet etiam perjuro.

CONTROV. VII.

—καὶ κύσε χεῖρας

Δεινάς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

—Atque oſcula fixit.

Sanguineis manibus natorum cæde cruentis.

Ἐλεήσατε αὐτὸν ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι.

Miſereat vos ejus qui ob alimētum patri datum periclitatur.

Φιλότεκνος πάτερ, καί σοι τί....

Pater filii amans & tibi aliquid....

Ἄξεινον σκάφος, καὶ τις τῶν ἀντίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι;

Inhoſpitalis ſcapha. & quis adverſariorum in ipſa ſcapha pater eſt.

Διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας. ἐζήτουν οἱ πειραταί, μήτις τυραννήσας. μήτις μοιχεύσας.

Dupla dabo, ſi manus ſecabitis. Quærebant piratæ, ne quis tyrannidem exerceat, neque fornicetur.

CONTROV. VIII.

Οὕτως ἦν καὶ ἄτιμον ἔστεργον. Adeo inglorium diligebant.

Παραστήσωμεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς ὁρμώμενον.

Siſtamus illum judicibus belli ardore inſanum.

Κείσομαι ὡς τεῖχος, τὴν τάφρον ὑπέρβηθι καὶ πατέρα.

Iacebo ut murus: foſſam tranſi & patrem.

Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος. *Homerus Il.* ξ. *v.* 207.

Te generoſe tuus perdet furor.

Οὐκέτι ἐν ᾧ θανάτου, καὶ σώφρονος ὄντος, πατρὶ ἐμῷ.

non amplius....

Ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν. ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις.

Si nactus eris, unam appones fortitudinem. Sin minus, tres amittes res præclare geſtas.

Οὐκ ἔστιν εὖ ἱκανὸν εἰς τὸ ὑποκείμενον ΤΟΣ προπεμπτικόν.

Non bene ſufficit in rem ſubjectam.....prætermiſſam.

Ἔστι πατήρ ἐστι, ὁ τύχῃ μαστικώτατος;

Eſt pater, eſt maxime: nonne fortuna eſt res, quæ maxime futura præſagit?

Μία γὰρ ἐστὶ πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειρᾶσαι.

Vna eſt enim ad fortunam ſecuritas non toties eam experiri.

Τί σε ποιήσω τέκνον, ἵν' ἀσμένα ποιήσω; ἀλλ' εἰ μὲν φθάνω, φοβοῦμαι μή τι οὐ πράξῃς, μή τι οὐ πόλεμος. μὴ τοῦτο ἀρκεῖ, φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης, τί, τέκνον, ἐρυθριᾷς;

Quid te faciam fili ut libentia tibi faciam? ſed ſi quidem præverteram timeo, ne quid non acies, ne quid non bellum, ne hoc quidem ſufficit; metuo orbi terrarum, quid fili erubeſcis?

CONTROV. IX.

Ὅτι ὡμολόγησα, πονηρεύη, ὁμολογῶν δι' ἐφίεσαι.

Conſenſi: agit maligne confitens qualia aggrediantur.

Οὐ σύ γε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων. Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι προπάτορες ἀπαντῶσιν.

Non tu es pater ſtabilium poſſeſſionum. divites ſunt, quibus majores divites obveniunt.

Περιλυσσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόρρητον.

Circumluſtrabimus quatuor unius arcanum.

CONTROV. XI.

Πέπεισαι, φησὶν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ οὗτος. ὡς ταχέως μόνον πρὸ τῆς φθορᾶς!

Perſuaſus eſt, ait hic corruptæ pater: quam cito tantum non ante corruptionem!

Λέγει σε τίς...... πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης. ἀντίφωνα κεῖται. σὺ ἐπόπτευε καὶ σιώπα ἀεί.

Dic te aliquis ..... ad corruptæ patrem. Antiphona jacet, te aſpice, & aſſidue ſiles.

Μάλα ἀπορῶ, σὲ μίσω ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔτι ἔσθην ωΚΡ πότερον ἀπώσω μέριμναν, ἣ πρὶν ὤσα τὸν ἔλεον.

Valde animi pendeo, te medium ..... adhuc aſſecutus ſum ..... utrum repello anxiam curam cujus antea repuli commiſerationem.

Ἐκάλουν ἀστοὺς, ἐβόων ἁλιεῖς. τίς ἀφήρπασέ σε; εἰς τί παρεγένου; εἰς τί παρεγίνετο; καὶ τοῦτο ἤτοι ἐνέδρας, ἤτοι ὅμοιον.

Inclamabam Cives, inclamabam piſcatores, quiſnam te rapuit? ad quid acceſſiſti? ad quid acceſſit? & hæc ſive ponens inſidias, ſive ſimile.

CONTROV. XIV.

Εἰ τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' οὖν ἐρᾷς παύῃ;

Si principatum decoquo, tu vero à re amata quieſcis.

Ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τούτῳ διαφωνοῦμεν. σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ δωρούμενος.

In luxuria ſic diſcrepamus, tu quidem voluptate diſſipans, ego vero largiens.

Στῆτε μὲν, ἣν ἐν δέοντι ἀνασωτεύῃ.

State quidem, ſi forte tempori luxuriari deſinit.

Αἱ δ' ἔξω ῥέουσαι σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται.

Quæ vero foras fluunt carnes, in nihilum rediguntur.

Ὦ τύχης δεινῆς! ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐπαίζομεν.

O gravis fortuna! hæc nobis mutuo imperantes, agebamus.

Γνῶσιν, τέκνον, ὅτι νοῦς, ἂν πάθῃ τι, ἀναφύει.

Noſcas fili mentem perturbationibus renaſci.

CONTROV. XVI.

Ποσειδῶν ἀμετρήτου δέσποτα βυθοῦ, τὴν ἀερίων καρπωσάμενος βασιλείαν. ἀνάγεται παιδοκτόνος μετὰ πατέρα δίκαιον.

Neptune immenſi domine profundi,

fundi, adepte regnum æthe-
rium, adducit parricida, poſt
patrem judica.

Οὐκ ἔχει καιρὸν παίζειν.

Non habet jocandi occaſionem.

Πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι* (κανὼν)
* κανὼν πρὸς νενεχῆ υἱὸς ἐστιν εὔ-
χρηστος.

Expertus es, pater, quod norma
ad res ingenioſas filius eſt uti-
lis ac frugi.

Νηὸς εὐπλοήσαντος ἀναγωγὴ,
ἄκουσον. Subaudi στόλε.

Navalis claſſis bene navigantis
eductio, attende.

Σκάφος ἔρημον ἀνέστη τύχης.

Navis deſerta non reducis eſt
fortunæ.

Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνῆγον.

Naufragus è portu ſolvebam.

Αἴτησαι νῦν πάτερ, πῶς ἀπέδυσεν,
al. ἀνέδυσεν ὅπως ἀπὸ δύο εἷς.

Exige nunc pater, ut emerſerit
quomodo è duobus unus.

CONTROV. XIX.

Παράθες, μῆτερ, ἴθι λαβὲ τέκνα. Ἐ-
λεεινὲ ὁρᾷς; ἐπέβαινεν σοι. ἐκράτη-
σέ σε εἰ μὲ φησὶν, ὁ πατὴρ. ἐπι-
μένων, ἵνα θύσῃς.

Appone mater, vade recipe fi-
lium. miſer vides; accedit ad
te, vicit te, ſi me inquit non
alis, expecta ut ſacrifices.

Τέκνον, κἂν με φεύγῃς, καταιδέσο-
μαι σ' ἐπαιτοῦσα.

Fili dolebo, quamvis me fugias
te repetens.

CONTROV. XX.

Μάταιον ἀδιαφόρημα, Inanis ne-
glectus.

Μητρυιᾷ χρηστὸν ἔμπνουν μάρτυρα,
ὦ νεανίον εὐσεβὲς ὦ παιδίον (τὸ
ΠΛΗΣΙΟΝ) σῆς μητρὸς ὅλον
καὶ πατρός.

Novercæ utendum, da ſpirantem
teſtem, ô puſille pie, ô puer
matris tuæ totus, & patris.

Τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ
δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν.

Teſti quidem ſuo pepercit,
meum vero contempſit.

Οὐκ ἔστιν ἡμέτερος. Non eſt no-
ſter.

CONTROV. XXI.

Ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυ-
ράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ.

Pater quidem pejor factus eſt
tyranno, ſervus quidem ſe-
ipſo.

CONTROV. XXIV.

Σοὶ δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσω, μὴ καὶ σοῦ
Καλλίας πατήρ ἐστι.

Adulter tibi quid agam? num
etiam tuus Callias pater eſt?

Ἀχάριστος σοὶ δοκῶ, Καλλία, οὐκ
οἶδας ποῦ μοὶ τὴν χάριν ἔδωκας
ἤδη.

Ingratus tibi, Callia, videor, ne-
ſcis ubi mihi jam beneficium
præſtiteris.

Δύναι γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι,
καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστου ἁμαρτή-
ματα.

Solent enim res ſecundæ uniuſ-
cujuſque vitia tegere atque
obumbrare.

Ὅτ' εἰσῆλθεν Κλινίας, τὰς πέδας
ἀπεκάλυψα.

Ingreſſo Clinia pedicas retexi.

Συγγνώμην ἔχω μοί. Ipſe mihi
ignoſco.

CONTROV. XXV.

Ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται. Ad pro-
pinqua inſaniunt.

Ὡς ἤκουσαν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤ-
ριζον.

Vt audierunt convivium eſſe,
contenderunt.

ΠΑΝΤΕΣΕΜΟΝ ΖΟ-
ΝΟ ΤΙΕΣΑΤΟ. fort.
πάντες ἐμόνα ζον ἔτ' εἰσιᾶτο.

Omnes ſoli erant, dum convi-
vatur.

Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. male
editum κανόν.

Narrabo & vobis convivium.

Ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος. Quam ama-
toriæ epulæ.

Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον ἀνεύτιον ΑΝΗΙΙΟCΕΙΤΙΧ εὐτυχῆ ποῦ ὄψῃ.

Nunquam vidi ſublatum innocentem, neque fortunatum videris.

Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον γύναιον τῶ μὴν ὃ δεῖ.

Nunquam vidi ſublatam mulierculam à quo quidem non oportet.

Ὡς δ᾽ ἀπήντησαν, οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν καὶ ἑταίρα καθῶσιν, ἔκραγε τις τάλας, ἐμὲ ἄπαγε. ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ, ὃ καὶ ἀπήγαγε.

Vt vero iis occurrerunt, quibus facultatum aliquid in carcere eſt, & amica aſſedit, clamavit miſer quiſpiam: me abduc. Ego eam aſſicio injuria, qui etiam abduxit.

CONTROV. XXVI.

Ὁ πίθηκός μου, Iſte ſimius meus.

Τυδείδην δ᾽ οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη.

Haud ſciſſes Diomedem, utra de parte fuiſſet.

Καὶ κακῶς. Et inepte.

Ἂν ἀμφοτέρους μοὶ μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον.

Si ambos mihi non reddideris, par ipſum vitiabis.

CONTROV. XXVII.

Πρῶτον κολυμβᾶν, δεύτερον δὲ γράμματα.

Primum natare, deinde literas diſcere.

CONTROV. XXVIII.

Τοῦτο τὸ παιδίον ὅταν εὑρεθῇ τότε ἀπολεῖται.

Hic puer cum repertus fuerit, peribit.

CONTROV. XXIX.

Τί οὖν ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρὸς; ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς.

Quid igitur in ſuam filiam mentitus eſt? non, verum in meam.

Συνοῖδα ἐμοὶ, φησὶν ἡ θυγάτηρ. καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου.

Conſcia mihi ſum, ait filia, & exinde adjecit.

CONTROV. XXX.

Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. διὰ τί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν.

Propterea tutiſſimum cum divitibus ambulare. cur taceo? pater meus dicendo periit.

Κτίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες πόλιν. οἱ δὲ πλούσιοι τὴν αὐτῶν.

Exſtruamus privatim ô Inopes civitatem: hi vero divites ſuam.

Ὑπό τινος ἀνῃρέθη οὐκ οἶδα. ἔχει ἐχθρὰς φύσει τά τε ἄρρευστα γῆς, καὶ ἡ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γένηται.

A quo ſublatus ſit neſcio. habet hoſtes natura quæ in terra non fluunt, & cui fluxus aqua ſit.

Ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ᾽ εὖ γράψομαι. καὶ πότε δεῖ, ἂν εὕρω πένητα.

Quando homicidam repperero, tunc recte accuſabo, & quandocunque oportet, ſi repperero pauperem.

CONTROV. XXXI.

Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδοθεὶς ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἴποι. τίς νῦν μοι ἡμέρα ἥδε, θεοὶ φίλοι, νὴ Δία μάλα χαίρω. οἵ τ᾽ ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, εἴπον μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων.

An avus ille à natura datus, nobis adfuerit, in eo quod tunc inſtitutum eſt judicio, non facile dixerit. Quæ mihi dies hæc cari dii: per Iovem valde gaudebo & illi qui de virtute contentionem ſuſcipiunt, dixerunt, num hic patre melior?

CONTROV. XXXIII.

Τί κάκιον, καὶ τούτοις τροφὰς αἰτήσ-

ους

ϲὺς μὴ τρέφειν, ἀσεβές ἐστιν.

Quid pejus: & hos alimenta poſcis, quos non alere impium eſt.

Κλαίουσαι μητέρες ἠράνιζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγουσαι, τὸ ἐμόν. εἰ δ' ἀλλότριος, καὶ τὸ ἐμὸν ἄλλοι.

Lamentantes matres ſtipem corrogabant. ſi quidem meus dicentes, meum: ſin alienus, & meum alii.

Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾷν δεῖ γ' ἕως πρέπει. ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει.

De aliorum rebus quærere oportet, dum decet, ſed noſtra nutriunt mutila.

Πάλαι μὲν ἐκθέτους κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι. νῦν δὲ τὸ τραφῆναι.

Olim quidem expoſitos periculum erat abjici, nunc vero nutriri.

Κρουσάτω τις τὴν θύραν. τῶν ἐγγίστων τι προσαγάγοι τίς. ἄγε σὺ δὲ κλαῦσε, σὺ δὲ θρήνει, ὦ κακῶν ἀσυμφώνων.

Pulſato quis oſtium. Rerum huc pertinentium aliquid adducat quiſpiam: Age tu plora, tu lamentare, ô mala diſſona!

Αὐτὴ μόνη. Hoc ſolum.

Τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται.

Miſeris iſtis gaudium relictum eſt.

CONTROV. XXXIV.

Πῦρ καὶ ἄνθρωπος Προμηθεῦ τὰ σά σε δῶρα βασανίζει.

Ignis & homo ô Prometheu, tua dona te torquent.

Προμηθεῦ ἐπί σε τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον.

Prometheu, poſt te aliquis ignem & hominem.

Προμηθεῦ μέ τις γράφων ἄνθρωπον ἀφανίζει.

Prometheu me pingens hominem perdit.

Δικαίως, ὦ Προμηθεῦ. διά τι γὰρ πῦρ ἔκλεψας ἀνθρώποις;

Recte ô Prometheu, quare ignem homini clepſiſti?

Η πρόσθες, φησὶν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ Ἀττικὸς ᾖ.

Vel appone, inquit vel aufer ne ſis Atticus.

Παρόντος ἡλίου * (* V. C.) * ἅπτο) * κάοντος λύχνον οὐχ ἅπτω.

Sole præſente (al. ardente) Lucernam non accendo.

Ει πίνακι διαπύρω (τυραννοῦν) ΠΙΝ forte πικρῶς τυραννοῦνται).

Si in tabula ignita pinguntur.... tyrannide vexantur.

Τίς Οἰδίπους ἐς Α Δ Ι, τίς fort. ἀλήτης, Ατρέως ὁ γράφε. Ἴδ' Ηρω μὴ μύθους ἴδῃς ΖΗΝΝΙΑΣ ζῇ Αἴας.

Quis ſit Oedipus, qui Atrejus non pingis, ne fabulas videas. ....vivit Ajax.

Μή μοι Τρῳάδας μηδὲ Νιόβην. ἐπίθες τῷ πυρὶ πρωτεῦον Προμηθέα * (πέπλακεν) * ΠΑΣΛΟΤΚΕΝ. (ΠΟΛΟΥΚΕΝ.

Non mihi Troades, neque Nioben: appone qui extenſum Promethea....cæcidit.

Ἀποκτείνατε Παρράσιον, μὴ θελήσας γράφειν, ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ.

Occidite Parrhaſium, ne pingere volens de nobis exemplar reperiat.

Διά σε Παρράσιε ἀστεῖον εἰσπορευόμεθ' υἱῶν ναὸν, ἀθεηνίσαντες.

Propter te Parrhaſi, urbanum ingredimur filiorum templum, poſtquam conſecravimus.

Απιστος ἡ ὑπερηφανία πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος, ἐβόα, Μάνε.

Infida res eſt faſtus, ad gratam formam, clamabat, Mane.

Σαρκοφάγα σου ἡ γραφὴ τὰ ζῶα.

Carnivora ſunt tua & pictura, & animalia.

ᾧ ἦντο τὸ πῦρ εἰς θεοὺς πάρεστι κλαπῆναι.

Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas aderat.

F I N I S.

PRÆSTAT

NAZIONALE

A01
1453793